

Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden

J.F. Willems

bron

J.F. Willems, *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden*. D.A. Thieme, Arnhem 1819-1824 (twee delen)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/will028verh01_01/colofon.htm

© 2008 dbnl

Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden

J.F. Willems

bron

J.F. Willems, Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden. D.A. Thieme, Arnhem 1819-1824 (twee delen)

codering DBNL-TEI 1

dbnl-nr will028verh01_01

logboek

- 2008-04-17 AS colofon toegevoegd

verantwoording

gebruikt exemplaar

exemplaar universiteitsbibliotheek Leiden, signatuur: 796 F 19

algemene opmerkingen

Dit bestand biedt, behoudens een aantal hierna te noemen ingrepen, een diplomatische weergave van de twee delen van Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden van J.F. Willems. Het eerste deel verscheen in 1819, het tweede deel dateert uit 1820-1824.

redactionele ingrepen

Deel I

p. III: tussen vierkante haken is de kop 'Deel I' toegevoegd.

p. 150: het onleesbare muntteken op deze pagina is in de digitale versie vervangen door '[...]'

Deel II

p. I: tussen vierkante haken is de kop 'Deel II' toegevoegd.

p. 162-163: enkele zeer slecht leesbare tekens op deze pagina's zijn in de digitale versie tussen vierkante haken geplaatst.

p. 208: het onleesbare teken op deze pagina is in de digitale versie vervangen door '[...]'

p. 262: deze pagina ontbreekt in het origineel.

p. 388-389: de errata zijn in de lopende tekst doorgevoerd en de opgave ervan is verplaatst naar dit colofon. Het erratum dat volgens de opgave Deel I, pagina 72 betreft, werd gevonden op pagina 74. Het erratum dat volgens de opgave Deel II, pagina 143 betreft, werd gevonden op pagina 142. Het erratum betreffende Deel II, pagina 266 is in het origineel al doorgevoerd.

Bij de omzetting van de gebruikte bron naar deze publicatie in de dbnl is een aantal delen van de tekst niet overgenomen. Hieronder volgen de tekstgedeelten die wel in het origineel voorkomen maar hier uit de lopende tekst zijn weggelaten. Ook de blanco pagina's (Deel I: p. II; Deel II: p. π1v, VI, 390) zijn niet opgenomen in de lopende tekst.

[Deel I]

[pagina ongenummerd (p. I)]

VERHANDELING OVER DE NEDERDUYTSCH E T A E L- EN
LETTERKUNDE, opzigtelyk DE ZUYDELYKE PROVINTIEN DER
NEDERLANDEN, doór J.F. WILLEMS, lid van de maetschappy der
nederlandsche letterkunde te leyden, van de hollandsche maetschappy van
fraeye kunsten en weétenschappen, van het antwerpsch tael- en dichtlievend
genootschap, enz.

Eerste deel.

ANTWERPEN, by j.s. schoesetters, drukker en lid van het antwerpsch tael- en
dichtlievend genootschap.

1819.

[Deel II]

[pagina ongenummerd (p. π1r)]

VERHANDELING OVER DE NEDERDUYTSCH E T A E L- EN
LETTERKUNDE, opzigtelyk DE ZUYDELYKE PROVINTIEN DER
NEDERLANDEN, doór J.F. WILLEMS, corresponderend lid van het
koninglyk-nederlandsche instituet, enz.

TWEEDE DEEL.

ANTWERPEN, by de weduwe j.s. schoesetters.

1820-1824.

[pagina 388]

ZINSTOORENDE DRUKFEILEN.

DEEL I.

Bladz. 7 reg. 2 ten agterheyd lees agterlykheyd

Bladz. 18 reg. 22 en zal daerom lees en ik zal daerom.

Bladz. 27 aenteek. reg. 8 Bucceselana lees Becceselana.

Bladz. 28 aenteek. reg. 4 4 vol. in 8°. lees 3 vol. in 8_o.

Bladz. 50 reg. 9 brunna, bron, quelle lees brunne.

Bladz. 58 reg. 22 en daertoe geene lees waertoe zy geene.

Bladz. 58 reg. 24 deézer twee lees der twee.

Bladz. 63 reg. 9 fruendschaft lees freundschaft.

Bladz. 72 aenteek. reg. 4 Autonii lees Ausonii.

Bladz. 120 reg. 6 7 8 12 13 15 17 18 20 staet ick lees ich.

Bladz. 130 reg. 12 telkens in lees elk in.

Bladz. 138 reg. 3 houvene lees houdene.

Bladz. 139 reg. 6 wt flaen lees wt slaen.

Bladz. 160 reg. 19 deéd lees doen.

Bladz. 182 reg. 19 1418 lees 1318.

Bladz. 185 reg. 3 dit boet lees dit boek.

[pagina 389]

Bladz. 216 reg. 18 des aenhangers lees der aenhangers

Bladz. 245 reg. 4 han lees dan.

Bladz. 247 reg. 21 spoókjes lees sprookjes.

Bladz. 262 reg. 6 Plantyn lees Abraham Ortelius.

Deel II.

Bladz. 131 reg. 25 ekerheden lees sekerheden.

Bladz. 143 reg. 10 Mariam lees Maria.

Bladz. 144 reg. 3 Poirter lees Poirters.
Bladz. 151 reg. 2 vrede, lees vrede af,
Bladz. 169 reg. 2 des vlaemsche lees der gedrukte vlaemsche.
Bladz. 176 reg. 24 koningen lees koningin.
Bladz. 266 in de nota staet 1 V lees IV.
Bladz. 278 reg. 8-13 spaensche, bloeiendste, naer, uitspraek, aenzienlyk,
aengenomen, lees spaansche, bloeiendste, naar, uitspraak, aanzienlijk,
aangenomen.
Bladz. 279 reg. 5 een eeuw lees een halve eeuw.
Bladz. 281 reg. 30 herkennen lees erkennen.
Bladz. 283 reg. 5 twyffel lees twyfel.
Bladz. 285 reg. 3 en om deze lees en om op deze
Bladz. 286 reg. 7 bruyk lees bruik.
Bladz. 295 reg. 20 perel lees parel.
Bladz. 301 reg. 17 spel- of spraek-kunsten lees vlaemsche spel- en
spraek-kunsten
Bladz. 332 reg. 6 eerstgemelden lees de Hollanders
Bladz. 343 in de note:- ei en eu, lees ei en oi.
Bladz. 371 in de note:- vol. I. p. 67 en 199 lees vol. I p. 87.
Bladz. 371 in de note

[Deel I]

Den hoogedelen agtbaeren heere jonkheer Florent van Ertborn, Ridder der orde van den Nederlandschen leeuw, der romeynsche orde van de gulde spoór, lid der ridderschap en der staeten van de provincie antwerpen, burgemeester der stad Antwerpen, enz. enz. enz.

IV

word deéze verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk *de Zuydelyke provintien* der Nederlanden, met eerbied, en verschuldigde erkentenis, opgedraegen,

door den schryver.

Voorberigt.

Zonder Voórrede word'er tegenwoordig byna geen boek meer in de wereld gezonden, misschien wel daerom om dat het gros der Schryvers de noodzaekelykheyd gevoeld van eerst met hunne Leézers en Recensenten eene zekere soórt van Capitulatie aentegaen, of hun, met een kleyn voórgerecht, hunnen kost smaekelyk te maeken. Wat'er van zy, en hoe zeer ik, doór het gebrekkige van mynen arbeyd, tot dergelyken stap ook gedwongen word, zou echter deéze verhandeling, zonder Voórberigt, hebben het licht gezien, waert dat geene veél gewigtigere redens my verplicht hadden in deézen het algemeen gebruyk te volgen.

Ik zou, naementlyk, aen de talryke Inteekenaeren en begunstigers van dit werk, hebben meenen te kort te doen, indien ik hun, hier, niet opentlyk de hulde

myner diepgevoelde Erkenntenis had toebragt. 'T is hunne welwillendheyd en aenmoedigende deelneéming die het my hebben doen waegen een werk in druk te gééven, bestemd om in het zuydelyk gedeelte van Nederland, den smaek voór onze tael- en dichtkunde algemeen te maeken.

Of en in hoeverre ik hier aen myne opgenomene taek voldoe, laet ik ter beslissing over van den gunstigen Leézer, diens toegevendheyd ik nederig inroepe.

In dit eerste Boekdeel heb ik getragt te onderzoeken en voórtedraegen wat'er doór de beste en geleerdste Schryvers, nopens onze oude tael en letterkunde, gedagt en geboekt is. Dien arbeyd, hoe ligt hy sommigen moge voórkomen, heéft my meer tyd en moeyten, aen opzoeken, leézen en vergelyken, gekost, dan een geheel Heldendicht aen deézen en geenen Hollandschen Dichter van het midden der laetstverloopen eeuw, zou hebben gedaen. Waer ik niets nieuws te zeggen heb, doe ik een ander voór my spreéken, en wyze ik tevens de bronnen aen waer uyt ik putte, ten eynde mynen Belgischen leézer tot de grondige studie van myn

ondenwerp opteleyden. Ik meen echter, hier en ginds, wel iets voóргеbragt te hebben het geén men by anderen vergeéfs zoude zoeken. In het tweede Deel volg ik byna geheel alleen mynen eygen weg.

Wat de tael en spelling van dit werk betreft, ik heb, om zeer gewigtige redens, gemeend, daerin de Brabandsche schryfwyze te moeten volgen; doch, men houde het my ten goede, indien ik ergens daervan afwyke. Zoo lang'er tusschen onze noórdelyke en zuydelyke Provintien geene overeenkomst van tael- en spelgronden bestaet, ogte ik my niet gehouden om my, in dit opzigt, overal gelyk te blyven of my bepaeldelyk aen een van beyder stelsels te hegten.

De menigte van gebreken in styl en voórdragt, zie den leézer goedwilliglyk over het hoofd, zonder van een' jongeling, die dagelyks gewoon en genoodzaekt is alleen in de fransche tael te schryven, en die, daerenboven, zich maer weynige ueren aen de Letterkunde kan toewyden, te willen vergen dat hy op eens de hoogte onzer Hollandsche Meesters bereyke. Het is hem genoeg de zelve van verre te

VIII

volgen; het is hem genoeg indien zyn werk, voór niet geheel nutteloos en overtollig word aengemerkt, en indien zyne Landgenoóten daerin den vuerigen iver willen erkennen, welke hem, voór zyne schoone Moedertael, bezielt!

Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde betrekkelijk de Zuydelyke Provintien der Nederlanden.

Inleyding.

AL wat wy in de Natuer zien en leeren kennen, onderscheyd zich doór zyne byzondere gedaente, aerd en eygenschap. Overal heerscht verscheydenheyd. God, in zyne hooge wysheyd oórdeelde goed niets eenvormig te scheppen. Hy bragt wel den Chaos, den warklomp der dingen, tot een harmonisch geheel, maer wilde dat den mensch, voór wien hy alles bestemd had, de bestanddeelen van dat geheel zoude onderkennen, om, in der zelve byzonderheden en voórdeelige plaetsing, zyne hoogste wysheyd en almagt te leeren aenbidden. Aldus zien wy dat geen plekje gronds van deézen

wyduytgestrekten aerdbodem aen een ander ten volle gelykend is. Het dier- en plantenryk levert die verscheydenheyd misschien wel het meest op. Ider slach zelfs heéft nog ondersoórten in zich, waeruyt nieuwe verdeelingen ontstaen. Doch, om ons by de dieren en planten niet op te houden, hoeveél soórten van menschen zyn'er niet in deéze wereld! Welk verschil tusschen den Albinos en den Hottentot, den reusagtigen Patagonier en den kleynen Groenlander! Naeuwlyks kan men in hen den zelfden mensch erkennen. Geene natie die niet van andere natien, ja geenen enkelen mensch die niet van eenen anderen mensch te onderscheyden zy. In de zedelyke wereld hebben de zelfde verschynselen plaets. Alzoo wilde het den Schepper. Hy schiep verschillige landen om dat'er verschillige volken zouden zyn; Hy begeêrde dat de natien onderscheyden zeden, gebruyken en *taelen* zouden hebben; Hy vond goed dat elken sterveling met den grond zyner geboórte als vereenzelvigd zoude zyn en'er ontstond Vaderlands-liefde. Dit edel vuer smolt Hy, als 't ware, met ons levensvuer saem. Alle banden zouden dienen om ons aen het Vaderland vast te snoeren, alle betrekkingen zouden saemenloopen om dien zucht in ons levendig te houden. Echter den invloed van het vreémde, het uytlandsche zoude magtig genoeg zyn om den zelve te verzwakken en te overmeesteren.

Dus ziet men dat ook de tael, als eenen der kragtdadigste middelen die menschen verbind en onderscheyd, het haere moest bydraegen om het vaderlandsche aen te kweeken en het vreemde te weêren. Van daer dat idere tael in een naeuw verband staet met de wyze van denken, den handel en zede van het volk by het welk zy gesproken word, en dat zy, om zoo te zeggen, de livrey van dat volk draegt. Anderen hebben dit, voór my, gezegd en beweézen. Wanneer wy hunnen stelregel, voór zoo onwederleggelyk als hy my voórkomt, aenneémen, dan behoeft'er niet veél by, om vervolgens ook te kunnen begrypen dat eene natie haerer zelfstandigheyd, haerer onafhangelykheyd te kort doet, naer maete zy haere eygene tael, doór het te veél gebruyken en doór het gedeeltelyk invoeren eener vreemde verwaerloost. Deéze veragtering, ten opzigte der nationaliteyt, zal nog sterker worden wanneer, eyndelyk, die natie, uytgelokt en begoocheld zynde doór de, in schyn, grootere wellevendheyd en meergevorderde beschaefdheyd van een ander volk, met de tael van dit laetste nog deszelfs manieren en denkwyzen wilt aenhangen en overneémen, en wanneer by haer, de tael van het bestuer niet de tael der bestuerden, in het algemeen, is. Dan volgt, natuerlyker wyze, eene min of meer voelbaere ontzenuwing des geheelen lichaems van dien staet. Hoe kan het anders?

De eenheid welke tusschen het volk en zyne overheden bestaan moest, verbroken; den burger gedwongen zyne Magistraeten met tolken toetespreéken; in het uytreyken van ampten en voórdeelen den inboórling verre agter den taelbehendigeren vreémdeling gesteld; van het uytshot anderer landen het land overstroomd; aen bedriegery en knevelary eene wyde deur geöpend. - Zie daer slechts een deel der onheylen welke het in bewind stellen eener andere dan de gemeene landspraek met zich sleépt. En wat word'er in zulke omstandigheden van deéze laetste? Naeuwlyks behoud zy by den gemeenen man eene bekrompene aenweézigheyd. Uyt den kring der geleerden en hoogerbeschaefden, uyt het perk der letteroeffeningen is zy gebannen, dewyl haere kennis geen hoegenamd voórdeel meer schynt aentebieden en doór niemand aengepreézen noch begunstigd word. Even als iemand dien men alle middelen van bestaan ontnomen heéft, word zy, alle dagen, al armer en armer, verliezende alle die woórden welke voór laegere standen niet berekend waeren, als daer zyn kunst-termen, dichterlyke uytdrukkingen en die welke tot den verheven schryfstyl, tot een verfynd gevoel en eenen beschaefden smaek, het meest gebruykelyk zyn.

Men moet bekennen dat de Nederduytsche of Nederlandsche Tael, sedert den tyd dat eene an-

dere, de fransche, in deéze zuydelyke deelen van de Nederlanden zoo grooten opgang maekt, dit lot ondergaen en thans die kragt en zuiverheyd by het spreéken grootendeels verloren heéft, welke zy in vroegere eeuwen, en wel voórnaementlyk in de dertiende, moet gehad hebben. Sommige zouden die veragtering wel gaerne der taele zelve wyten en willen beweêren dat de fransche slechts daerom de geliefkoósde is geworden, om dat zy in alle opzigten de Nederlandsche overtreft en boven deéze verdiend gesteld te worden. In dit verkeerd denkbeeld, of liever in dit voóroórdeel zien wy, helaes! een groot aental onzer geägtste medeburgeren deel neémen! De onverschilligheyd waermede men op de moedertael nederziet, is zelfs voór den vreémdeling een voórwerp tot verwondering. Duyzende franschen wonen tien, twintig en meer jaeren in de Nederlanden zonder een enkel woórd Nederlandsch aengeleerd te hebben. Zy ontzien zich die moeyte, aengezien wy, Belgen, goed genoeg zyn hen in alles te gemoet te komen en aengezien het by ons geene noodzaekelykheyd meer is de tael van het volk te verstaen, om aen Ampten en Bedieningen te geraeken en om het volk te bestieren. Hoe zou toch den vreémdeling op den inval komen van zich in het Nederduytsch te laeten onderrigten daer hy ons dit zelfs ziet verwaerloozen, daer hem onze beschaefdste klassen zulks ontraeden, als waere de tael niet der moeyte waerdig!

Zoo onverschillig is men in Belgien omtrent het Vaderlandsche geworden. Vergeéfs roept den meerkundigen tot de menigte onzer taelverloochenaeren dat zy het verbasterd Vlaemsch het welk tegenwoórdig in Belgien gesproken word, met het goede, oude, echte Nederduytsch verwarren; vergeéfs tragt men hen te doen begrypen dat, om over de zaak te oórdeelen, het eerst noodig is de zelve grondig te kennen; vergeéfs voert men bewyzen aen die in volle licht aentoonen dat de moedertael doór kragt, nadruk, buygzaamheyd en wat des meer zy, het verre op de ingesloópene voóruyt heéft. Men word of uytgelachen of aengezien voór iemand die met wonderspreuken (*paradoxen*) zoekt te speélen.

Eventwel 'er worden nog Belgen gevonden die den lust gevoelen om tot de grondige kennis onzer tael- en letterkunde doór te dringen en die iets, het geén zy weéten van het Vaderland afkomstig te zyn, niet ligtvaerdiglyk willen verwerpen. 'T is voór de zulken dat ik de pen opvat. Gelukkig zal ik my agten wanneer ik hun nog meerderen iver voór de goede zaak kan inspreéken, wanneer ik hen kan aenspoóren om ook andere voór vaderlandsche kennissen en voór de schoonheden onzer moedertael vatbaer te maeken!

Zal ik over den tegenwoórdigen toestand van het Nederduytsch, in de zuydelyke Provintien van Ne-

derland, regelmaetig willen oórdeelen, dan moet ik de oorzaeken van deszelfs agterlykheyd, in vergelyking van andere Provintien, by middel der Belgische Historie naspeuren, en, is 't mogelyk, alle die geschiedkundige oirkonden opdelven welke de vyanden van myn onderwerp onder het gewigt der waerheyd mogen doen bezwyken. Er zyn'er, naementlyk, onder die vyanden, welke de Fransche of Waelsche tael, voór de alleen gewettigde landtael der Belgen, ook in vroegere eeuwen, willen doen doórgaan. Dwaesheyd kan men het noemen, ik beken het, op zulke dwaesheden agt te slaên en te antwoórden; doch vermits wy werkelyk bespeuren dat soórtgelyke denkwyzen, helaes! alle dagen al meer en meer ingang vinden by lieden die nog nooyt dertig jaer hebben agteruyt gezien; vermits men Boeken en Schriften ziet aen den dag komen, in welke men onbeschaemdelyk alle die geénen voór dwaezen en zinneloozen uytkreyt in wie den lust mogt ontstaen 'er aen te twyffelen, (*)

(*) De Heer PLASSCHAERT, na gezegd te hebben dat de fransche de nationale tael der Belgen in't algemeen is en oudtyds was, vraegt: *Quel est l'habitant des Pays-Bas, sous quelque latitude qu'il se trouve, qui avec de la bonnefoi et du sens commun, puisse manifester une opinion contraire?* ESQUISSE HISTORIQUE SUR LES LANGUES *considerées dans leurs rapports avec la civilisation et la liberté des Peuples; par un Belge.* Brux. DEMAT, 1817. pag. 12.

dan toch, denk ik, word het noodzaakelyk ons met het wederleggen van zulke gezegden een weynig optehouden en te onderzoeken of de Rechten onzer moedertael niet onder de Rechten en Privilegien van den landzaet zelve opgesloóten liggen.

Myn onderwerp laet zich gevolgentlyk doór twee hoofddeelen onderscheyden.

In het eerste zal de beknopte geschiedenis der Nederduytsche tael- en letterkunde by de Belgen moeten op goede gronden worden daergesteld. Ter bereyking van dit oogmerk zal ik byzonderlyk moeten onderzoeken wat invloed eene vreemde staetkunde, een vreemd Hof, eene vreemde tael op de zelve gehad hebben. Daer men, onder andere, ons ook heéft te last gelegd dat de Belgische Dichtkunst volstrekt niets oplevert dat melding kan verdienen^(*) zal het, om het tegendeel te bewyzen, noodig weézen eenigsints breedvoerig te spreéken over de Dichters en Rederykkamers welke in deéze zuydelyke Provintien hebben gebloeyd en zullen'er verscheydene proeven van der zelve kundigheyd moeten aengehaeld of aangeweézen worden; dit, im-

(*) In dien zin sprak, nu 2 jaer geleden, den *Recensent ook der Recensenten*, een tydschrift het welk te Amsterdam word uytgeéven. 'T schynt echter dat de Schryvers van dat maendschrift sedert anders zyn beginnen te denken.

mers, loopt niet buyten het bestek myner taelverdediging. Zoo de Poëzy niet teenemael de tael vormt en beschaeft zy is het echter waerin de tael haeren grootsten rykdom te kost legt. De eerste levert dus in alle tyden den besten maetstaf van de gesteltenis der laetste. Daerom zullen wy met de Belgische Dichters ons bepaeldelyker moeten bezig houden dan met de Proza-schryvers.

Eyndelyk, het tweede hoofddeel zal de verdediging onzer moederspraek, om haer zelve, moeten ten voórwerp hebben en daerin haere schoonheyd en voortrefflykheyd moeten worden gestaefd en uyteengezet. Maer, hoor ik iemand zeggen, die taek is reeds doór den geleerden en doórkundigen Hoogleeraer SIEGENBEEK ten vollen afgewerkt en de innerlyke waerde van het Nederduytsch doór hem in het helderste licht geplaatst. (*) Ik weét het. Misschien zal het de grootste verdienste van dit Boek zyn, myne landgenoóten met zyne doórwrogte Schriften te hebben bekend gemaekt; doch ik zal dien beroemden Taelzuyveraer echter zoo tragten natespreéken dat myne behandeling van dit punt, doór de meer bepaeldelyke vergely-

(*) Voórnamentlyk doór zyné keurige verhandelingen *over den rijkdom en de voortreffelykheid der Nederduytsche taal*, en *over den invloed der welluidendheid en gemakkelijckheid van uitspraak op de spelling* enz. te vinden in de werken der Bataafsche Maatschappy.

king van het Nederduytsch met het Fransch, waer aen ik my zal hegten, nog daerdoór een nieuw aenzien verkryge. In het bewyzen van het verband onzer moedertael met het bekend karakter der Nederlanders, zullen wy meer van elkanderen verschillen, doórdien ik voórnamentlyk heb te onderzoeken welken inbreuk het fransche op onze oorspronglyke zeden en gebruyken heéft gemaekt. Eenige aenmerkingen over het zoogenaemd verschil van het Hollandsch en Vlaemsch, als tael, en over het weézentlyk verschil der uyt spraek en spelling van de zuydelyke en noórdelyke Nederlanders, zullen eyndelyk, met de opgave der middelen om beyde te vereenigen en het aentoonen der noodzaakelykheyd en mogelykheyd dat de Nederduytsche tael, binnen kort, in Belgien gevestigd worde en in bloeyenden stand kome, dit werk moeten besluyten.

Waerlyk eene onderneéming die voór myne kragten niet berekend is! 'T zy my dus vergund de toegeévendheyd myner kundige leézers, ter deézer plaetse, aen-te-spreéken en de beweégredens te doen gelden welke my tot deéze verhandeling hebben verstout. Lang draelde ik met het ontginnen van deézen belangryken arbeyd, altyd denkende dat kundiger mannen, onder de Belgen, de verdediging onzer schoone moedertael zouden hebben ondernomen. Wanneer deéze tegen de alom strafloos

uytgeschoóten pylen van den verblinden laster en belangzoekenden haet eeniger franschen of franschgezinden, den beukelaer der waerheyd en der geschiedenis hadden willen opzetten, hoe volslagen, hoe luysterlyk waere den zegeprael geweest! Maer, helaes! *zulke* Belgen hielden hunne opinie voór zich of vreesden doór het openbaermaeken der zelve, het misnoegen van veéle vermogende persoonen, die anders denken, of wel den spot van sommige Dagbladschryvers, zich op den hals te laeden. Vier jaer bleéf myne veélverwagtede hoóp staende, doch 'er kwam niets te voórschyn, dat de zelve mogt bevredigen.^(*) Daerentegen waeren de talryke

(*) Wel is waer dat de Heer VAN DEN BROECK, VAN AELST, een werkje in het licht gaf dat daer toe eenige strekking had. Maer zonder aen de kunde van dien Heer iets te kort te doen, moeten wy zeggen daerin, tegen onze verwagting, niets belangryks gevonden te hebben over de geschiedenis en waerde onzer letterkunde, noch over den nadeeligen invloed van het fransch op ons nationaal karakter. Ook stelde dien Schryver zyn werkje in het zoogenaemd Hollandsch, en dit is, onzes inziens, voór de Brabanders en Vlamingen, zoo als wy hen kennen, zeer ondoelmaetig handelen. Wilt men in het aenpryzen eener tael volkomentlyk slaegen, dan moet men die tael neémen en voódraegen zoo als de zelve doór het volk, tot het welk men spreékt, aengenomen is. Wanneer men het tot het beöeffenen der zelve gebragt heéft, volgt den overgang tot een beter taelstelsel genoegzaam van zelfs.

aenhangens van het fransch-alleen, in eene onophoudelyke en onvermoeylyke bezigheid geweest om doór openbaere tydschriften en boekjes den beterweétenden voór te komen, meer bedagt zynde om deézen allen lust van spreéken tegen te maeken en hem van de zaak afteschrikken, dan om hem op eenigen grond van waerheyd of waerschynlykheyd, te overtuygen. Huyverig wierd ik op het inzien van het dubbel gevaer dat ik, en doór myne onbedrevenheyd in den ongebonden schryfstyl en doór den weynigen tyd welk ik der letterkunde kan toewyden, zoude moeten loopen. Daer 'er intusschen, voór my niets anders overbleéf dan maer op te treéden, 't ging hoe 't ging, heb ik eyndelyk moeten besluyten my te zullen getroosten over dat geéne wat my hierin zoude te dugten staen. Het had in de oogen van het Vaderland eene misdaed kunnen zyn langer te verzwigen wat ik, ten voórdeele van eene onverdedigde zaak aen tewenden had. Myne jongheyd, myne onervarenheyd mogten niet in aenmerking komen.

Zie daer hoe ik by het aenvangen deézer verhandeling gestemd ben, en wat ik voórafgaendelyk omtrent de zelve zeggen moest. Langer zal ik de aendagt myner leézers, die ik over deézen uytstap om verschooning bid, niet ophouden, maer onmiddelyk ter zaeke overgaen, na nogmaels

opgemerkt te hebben dat ik het volgende schryf, meer om doór Belgen geleézen dan om doór geleerden geraedpleégd te worden.

Eerste hoofddeel.

Geschiedenis der Nederduytsche Tael- en Letterkunde in de Zuydelyke provintien der Nederlanden.

Eerste afdeeling.

Naem, oorsprong en verwantschap der tael.

I.

Naem.

De Tael waervan wy handelen word doórgaens de *Nederduytsche* genoemd. Sommige Schryvers, onder welke de Heer A. YPEY moet geteld worden, willen echter dat men haer den naem van *Nederlandsche* geéve, als zynde de volkstael van die landen, welke, van ouds, onder den naem van *Nederlanden* zyn bekend geweest. Het woórd *Nederduytsch*, zeggen zy, overstaende tegen *Hoogduytsch*, bevat twee dialecten, het *Nederlandsch* en *Nedersaksisch*, welke beyden evenzeer van el-

kanderen verschillen als van het Hoogduytsch.⁽¹⁾ Gaerne had ik dit gevoelen gevolgd indien de benaeming van *Nederlandsch* algemeener was aengenomen geweest dan zy tot nu toe gebleéven is. Een doór het gebruyk reeds gewettigd woórd kan niet ligt doór een ander vervangen worden. Daerom blyft, denkelyk, het Koninglyk Instituét, een' bevoegd' rechter in deéze zaak, nog altyd aen *Nederduytsch* den voórrang geéven, blykens deszelfs onlangs uytgegeévene Werken. Zou het agterste lid van het woórd *Neder-landsch* misschien niet voldoende weézen tot de eygenaerdige beteekenis eener Tael? Van Duytschland, Engeland, Rusland, Ierland, maekt men gevoeglyk eene Duytsche, Engelsche, Russische, Iersche Tael, maer niet wel eene Duytslandsche, Engelslandsche, enz.⁽²⁾ Wat'er van zy, in de oudste schriften die wy in onze Moedertael kennen, noemt men haer altyd *Dietsch*, *Duutsch* of *Duytsch*. Dus vinden wy by VAN MAERLANT:

**Ende om dat ic Vlaminc ben
Met goeden herte biddic hen
Die dit dietsche sullen lesen
Dat si myne genadich wesen.**

- (1) A. YPEY; *beknopte geschiedenis der Nederlandsche Tale*, Utrecht, 1812, bladz. 2.
- P. WEILAND: *Taalkundig Woordenboek op het woórd Nederduitsch*.
(2) 'Er zyn uytzonderingen B.V. het *Yslandsch*.

Maer, doór dit woórd *Dietsch* of *Duytsch*, schoon nog heden op veéle plaetsen van Braband en Vlaenderen in gebruyk, kan men niet wel *onze* Tael verstaen. De Duytsche of Teutonische Tael is wel de moeder der Hoog- en Nederduytsche, doch sedert dat beyde deéze laetstgenoemde dialecten geheel op hun zelve staen, hebben zy ook beyde aenspraek op eenen byzonderen naem. By de engelsche word onze Tael *the Dutch language* genoemd en in de oudste fransche schriften heet men haer *Langue thioise*, welk woórd wederom, naer myn oordeel, met *Dietsch* of *Duytsch* gelyk staet; immers de oude fransche Dichters DE BERTAIN en LE RECLUS DE MOLIENS geéven aen de *Duytschers* of *Theutonen* den naem van *Thiois*.⁽¹⁾ *Langue theudesque (tudesque) theotisque* of *Langue thioise* zullen wy gaen zien dat het zelfde beteekenen.

Van waer is het woórd *Duytsch*, ons oude *Dietsch* of *Duutsch*, en het daer mede verwantschape *Deutsch* of *Teutsch* der Germanen, herkomstig?

Den geleerden die Egypten tot eene wieg en bakermat der geheele wereld maeken, viel het ligt te zeggen dat dit woórd zynen oorsprong leent van den god *Theuth*, welken de Egyptenaeren voór

(1) Conf. le Dictionnaire de TREVoux au mot *Thiois*.

den uytvinder aller Kunsten en Weétenschappen eerden. Zoo het waer is dat dien god ook *Thot, toyth, thuot*, en, by verdere verbastering, doór de germaenen, *Woth, wothan, wodan* en *guot* of *god* genaemd wierd; en indien wy daerby mogen gelooven dat van dit *theut, thot* of *thuot* het grieksche *theos* en latynsche *deus* gekomen zyn, dan hebben wy ontegenzeggelyk eene *goddelyke tael*. *Gothen* en *Duytschers* waeren dan voór eene en dezelfde benaeming te houden, en zoo voordgaende, geraekten wy nimmer uyt den Etymologischen doólhof in welken onze *Schrikiussen, Becanussen* en *De Graves* eertyds met zoo veél zelfsgenoegen ronddwaelden. Laeten wy liever onderzoeken wat onze Voórouders onder het woórd *Deutsch* of *Duytsch* verstonden.

Deut of *teut* in het kimbrisch *tud* en in het hebreeuwsch *tit*, waervan *deutsch* of *teutsch*⁽¹⁾ eene verbuyging is, had, oudtyds, twee beduydenissen. In de eerste beteekende het *aerde*. Hiervan komt, zegt men, dat de grieken aen de Kelten den naem van *kinderen der aerde (Terrigenae)* gaven. PEZRONIUS⁽²⁾ geéft voór dat de *Titans* de vaders van die volken waeren. *Tit* zou aerde

(1) De Duytschers spreéken dit woórd omtrent uyt als wy ons *duytsch*.

(2) In *Antiq. Celt. Vergel. Dictionnaire de TREVoux* au mot *Titans*.

en *den* of *ten* man, beduyden. Dit gevoelen heeft vry wat overeenkomst met het gezegde van TACITUS, dat de germaenen de moederlyke aerde hebben aengebeden.⁽¹⁾ Ook zoude den god *Teutates* of *Teuton*, *Teusto* of *Tuisto* met dit woórd niet weynig betrekking kunnen hebben, want den zelven TACITUS gewaegt, in het begin van zyn boek over de zeden der germaenen, dat den god *Tuisto* voordsgebracht uyt de *aerde*, en zynen zoón *Mannus* de stigters van den duytschen Landaert zyn: *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriae et annalium genus est) Tuistonem deum terra editum et filium Mannum, originem gentis conditoresque.*

In de tweede beteekenis van *deut* of *teut*, in 't kimbrisch *tud*, gothisch *thiuda*, angelsaksisch *theod*, *thiot*, frankisch *thiat*, *thiot*, *thiut*, allemanisch *deot*, yslansch *thiot*, enz. verstond men *volk*, *gemeente*, *menigte*.⁽²⁾ Dus zou *duytsche tael* zoo veél willen zeggen als de *gemeene* de *volkstael*. Deéze laetste verklaring komt my het aenneémelykst voór, en ik zal daerom de zelve tragten overëentebrenge met ons *dietsch* of *duytsch*. VAN MAERLANT, den vader der vlaemsche dicht-

(1) ‘*Terram matrem colunt, eamque intervenire rebus hominum, inveni populis arbitrantur*’
TACITUS de moribus germanorum, cum comment. Lipsii p. 446.

(2) Zie WACHTER: Glossarium germanicum. Lipsiae 1737. tom. 1 pag. 275 in voce. *deut*.

kunst, gebruykt het woórd *diet* op onderscheyden plaetsen in den zin van *volk* of *gemeente*:

**Doe begonste dat ghemeene diet
Dat met hem (Moyses) vut Egypten sciet.**⁽¹⁾

en op eene andere plaets noemt hy de Joóden:

Dat verwatene Juedsche diet.

zoo vinden wy het ook by LODEWYK VAN VELTHEM:

**Ende oer mede al 't geuecht
Dat in sinen tiden geschieden
Dan allen landen van allen dieden.**⁽²⁾

en by MELIS STOKE:

**Want Wilibrord ende Welfram
Ende ander volc dat met hem quam
Bekeerden dat vriessche diet.**⁽³⁾

(1) MAERLANT IV 3 f. 30 d.

(2) *Spiegel historiael* 1 B. 1 h. bladz. 3.

(3) Rymkronyk van MELIS STOKE, I. boek □ 183. uytgave van HUYDEKOPER 1ste deel, bladz. 27-Vergel. de aenteekening van deézen grooten Taelkenner over dit woórd, in het zelfde werk, 2de deel, blad. 313-315.

Om nu te begrypen hoe het woórd *dietsch* met *theotisch* of *theotisk* en het fransche *thioise*, kan worden tot een gebragt, moet men weéten: dat den tweeklank *ie*, in de angelsaksische tael (waervan de onze grootendeels afstamt) zich verwisselt in *eo* en *io*.⁽¹⁾ Dus is het angelsaksisch *reocan* by ons rieken, *beodan* bieden, *deonen* dienen, *neomand* niemand, *leod* lied. Dus schryft men *Theodericus* voór onzen naem *Diedrick*, *Diedryk*, of *Diederyk*, en dus spreéken de engelsche nog heden *people* als *piepel* uyt.⁽²⁾ Wy hebben ook hiervoóren gezien dat het angelsaksich woórd *theod* en *thiod* volk of gemeente beteekent: *Langue theotisque*, of by verkorting *thioise*, is dan niets anders dan *duytsche tael* of de *volkstael*.

Daer worden'er wederom gevonden die onze tael *de Belgische* willen genoemd hebben, als zynde de Nederlanders in 't algemeen voór Belgen te houden. Veéle taelkundigen, waeronder voórnaementlyk den grooten LAMBERT TENKATE, geéven haer doórgaens dien naem. Deézen ook laet zich het

- (1) Zie hierover de breedvoerige dialecttafel van TENKATE in het eerste deel zyner *Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der nederduitsche Sprake*.
- (2) Men vind dit alles nog meerder uyteengezet in eenen brief over het woórd *Theodericus*, te vinden in de *Proeve van oudheid-Tael- en Dichtkunde*, uytgegeéven doór het Genoótschap *Dulcis ante omnia Musae*. Utrecht 1775.

best in andere taelen overbrengen, 't geén met *Nederlandsch* en *Nederduytsch* niet altyd het geval is. De Franschen, by voórbeéld, verstaen onder *Bas-allemand*, een zeker *Patois* gesproken doór de bewooners van den Beneden-rhyn, Westfaelen, en omliggende landen, 't welk by de duytschers *Plattdeutsch* word geheeten. Tot de beteekenis onzer moedertael hebben zy geen woórd dat aen de gemeene tael der Belgen en Bataven kan worden toegepast. De Schryvers in de latynsche tael noemen haer eenstemmiglyk *Lingua Belgica*, en zeker deéze benaeming mag men voór de voldoende rekenen, en waere dus ook de verkieslykste, indien'er mogt of kon gekoózen worden. Eenige styfkoppigen zouden nogtans aen het woórd *Hollandsch* of *Vlaemsch* den voórrang willen geéven.

‘Het Belgisch of Nederlandsch (zegt TENKATE) dat in de zeventien Provincien gesproken word, en 't welk voór twee eeuwen den naem van *Vlaemsch* voerde, om dat die Provincie toen by uitnemendheid bloeide, en door Koophandel wyd vermaerd was, heeft, met het verminderen van Vlaenderen en Braband en 't opkomen van ons land, nu by uitstek den naem van Hollandsch gekregen. Wy zyn wel een weinig onderscheiden in dialecten, jae, niet alleen dat ieder Provincie een byzondere dialect heeft, maer zelf ieder Stad

heeft eenigsints een weinig onderscheiden tongeslag; niettemin hebben we altoos een *gemeene schryftael* gebruikt, even gelyk ook nu de hoogduitschers (schoon de laeglanders, die plat-duitsch spreken, en de hooglanders, te weten Zwitzers en Oostenrykers, elkander naeulyks verstaen kunnen) een *gemeene schryftael*, die men *hoogduitsch* noemt, in gebruik hebben. Deze onze gemeene schryftael word in geene van de Provinciën zo net als in Holland in de uitspraek voldaan: want onze beschaefdste uitspraek verschilt byna niet van deze schryftael. Met dubbele reden dan pronkt tegenwoordig onze Belgische tael met den naem van Hollandsch.⁽¹⁾

Wy moeten den Heere TEN KATE toestaen dat de Hollanders, in 't algemeen, hunne spraek meer beoeffend, gezuyverd en beschaefd hebben dan wy Brabanders of Vlamingen. Wy erkennen tevens dat de uytspraek der eerstgenoemden meer aen de geschreévene tael voldoet dan die der laetsten. Maer is het aangewende van dien geleerden wel voldoende om de benaeming van *hollandsch*, ter beduydenis der gemeene of Belgische tael te wettigen? Had TEN KATE, toen hy het voorbeeld der duytschers, ten opzigte der verschillige

(1) LAMBERT TENKATE, hermansz: *aenleiding tot de kennis van het verhevenen deel der Nederduitsche sprake*, 1ste deel, bladz. 57 en 58.

uyspraek van het hoogduytsch, aenhaelde, niet eens mogen denken dat noch de Saksen, noch de Pruyssen, alhoewel de hoogduytsche tael by hen het zuyverst word gesproken, nimmer gewild hebben dat men deéze de saksische of pruyssiche tael zoude heeten? Wanneer, t' eeniger dage, Braband of Vlaenderen kwame uyttemunten boven den luyster van het alreeds veélervallen Holland; wanneer men hier in het zuyden van Nederland eens zuyverder naer de vlaemsche letter kwame te spreéken, dan nu de hollanders, met betrekking tot hunne spelgronden, doen, zou dan wederom het Nederduytsch *Vlaemsch* of *Brabandsch* moeten genoemd worden? Wie zal niet erkennen dat dit eene dwaesheyd ware? De benaeming van hollandsch is nog niet zeer lang in gebruyk. Wy hebben een' *Dictionnaire français-flamand* voór ons liggen, nog geen veertig jaer geleden in Holland gedrukt: *Nederduytsche tael* word daer nog in het fransch overgebracht, doór *langue flamande*: thans vertaelt men die twee woórdén officieéllyk doór *langue hollandaise*. Moet nu eenen vreémdeling, by voórbeeld een' franschman, die de tael der Nederlanden wilt kennen, zich niet hinderen op het denkbeeld dat hy twee taelen te leeren hebbe? Zelfs veélen der inwoonders deézer zuydelyke Provintien zyn in de meyning dat het *hollandsch* eene andere tael dan de hunne weézen moet. Leézen zy iets dat in Holland gedrukt is,

dan hoort men hen veéltyds zeggen: *die en die woórd*en verstaek ik niet, en zy aenzien die alsdan voór hollandsche. Hoe ligt konden zy eventwel zich van het tegendeel overtuygen, doór een Nederduytsch Woórdboek openteslagen, eertyds in Vlaenderen of in Braband gemaekt, en in het licht gegeéven! Doch, ongelukkiglyk, het meerendeel der Belgen weét zelfs niet dat'er by hen een zoo voórtreffelyk Tael-woórdboek voór handen is, als dat van KILIAEN! Zy weéten niet dat Hollands grootste taelgeleerden, TENKATE, HUYDEKOPER, SIEGENBEEK en WEILAND, altyd by de oude Belgische Dichters en Schryvers te raede zyn gegaen, wanneer 'er over een nederduytsch woórd, of spreékwyze te beslissen viel.

Uyt het voórige volgt: dat het, in de tegenwoórdige omstandigheden, tot wechneéming van voóroórdeelen uyt welke de verdeeldheyd van beyde landzaeten, Belgen en Bataven, niet weynig voedzel kan trekken, dat het, zeg ik, van het uytterste belang is overtuygd te weézen dat wy allen maer eene en de zelfde tael spreéken en schryven; dat de eenparigheyd zeer ligtelyk kan worden aengetroffen? over eenige kleyne geschilpunten welke'er weézentlyk bestaen, zoo als wy nader zien zullen, en dat de benaemingen van *Hollandsch* en *Vlaemsch* moeten worden verbannen, althans in

den voórgemelden zin, als kunnende tot hinderpael verstrekken aen onze zoon wenschelyke verbroedering. Moet het zyn, men kieze onder de woórd *Nederduytsch*, *Nederlandsch* of *Belgisch*; my is den naem onverschillig, indien men zich maer wilt verstaen. Trouwens, waer twistende parteyen het over den naem der zaak eens zyn, daer is al een zeer gewigtige stap gedaen.

II. Oorsprong.

Tot den oorsprong noch tot de eerste jongheyd onzer tael kan men, by middel van schriftelyke gedenkstukken, uyt vroeger eeuwen, niet opklimmen, dewyl die gedenkstukken niet meer aenweézig zyn en ligt nooyt geweest zyn. Onze eerste Voórvaders waeren Barbaeren, die, tot den tyd toe dat zy van de Romeynen overheerd en eenigermaete beschaefd wierden, denkelyk noch leézen noch schryven konden⁽¹⁾. Men verhaelt dat hunne Druïden of Pries-

(1) De Heer VAN WYN is van een ander gevoelen. Zie zyne verhandeling getiteld: *Onderzoek of het gebruik der letteren den Germanen onbekend geweest zy?* in de *Nieuwe Bydragen tot opbouw der Vaderlandsche Letterkunde*, 2e deel, bl. 187-228. Vergel. de zelve met DE BAST: *Recherches Historiques et Littéraires sur la langue Celtique, Gauloise et Tudesque*, Gand 1815. dans l'introduction, page XI.

ters wel degelyk zulks beletteden te leeren,⁽¹⁾ vreezende dat den gemeenen man daerdoor te veel kennissen verkrygen en het gezag der godgewyden aen zyne te vrye gedagten onderwerpen zoude. Nog in de negentiende eeuw worden'er lieden gevonden die het, omtrent dat punt, met de oude Druïden volkomen eens zyn; maer, gelukkiglyk voór het tegenwoórdig geslacht, de hedendaegsche volken van Europa hebben in 't algemeen, nopens het leézen en schryven, geheele andere denkwyzen dan hunne halfwilde voórzaeten, want deéze, getuygt *AELIANUS*, hielden het voór eene schand zich van de letteren te bedienen⁽²⁾ 'Er zyn dus en'er kunnen dus van hunne tyden geene overblyfsels voór handen zyn, welke ons van de waere gesteltenis onzes Vaderlands, ten opzigte der tael, zouden kunnen laeten oórdeelen. By mangel van zulke bewysstukken zyn wy verpligt onze denkbeélden, des aengaende, uyt die welke oudere en laetere Schryvers'er over gehad hebben, afteleyden; hunne gis-

(1) *CESAR: de Bello Gallico* Lib 6. Cap. XIV.

(2) 'Immo turpissimum esse putarunt omnes Europam inhabitantes barbari, litteris uti.' *AELIAN. variae Hist.* L. 8. cap. 6. *TACITUS* zegt eveneens dat het gebruyk der letteren den Germanen onbekend was. 'Litterarum secreta viri pariter ac faeminae ignorant.' Vergel. deéze getuygenis met het gemelde *onderzoek* van de Heer VAN WYN in de *N. Bydragen*, 2de deel, bladz. 191. en volgende.

singen met elkanderen en met de onze te vergelyken en een besluit te maeken, waerop wy mogen blyven berusten, zonder tegen de waerschyndykheid te zondigen. Nu, waerschyndyk is het voór eerst niet dat Adam en Eva, reeds in het Paradys, vlaemsch spraken, alhoewel ons dit doór eenige geleerde letterzifters en woórdpynigers plegtig verzekerd word: men leéze, onder andere, de werken van JAN VAN GORP (die zig GOROPHUS BECANUS noemde, om dat het by de geleerden van zynen tyd te gemeen scheén eenen naem te draegen uyt de Paradys-tael). *Adam* beteekende by hen *haet dam* of *Aerdman*, *Eva* was *Eeuwvat* of de *heve des buyks*; *Caïn* was zoo veél als *kwaêzin* of *Ga-in*; doór *Nimrod* moest men *neém brood* verstaen, enz.⁽¹⁾ Zulke ellendige woórdklieveryen

- (1) BECANUS pynigde zich zoodanig af in het verduytschen van alle oostersche woórd en naemen, dat hy daerdoór den spotlust zyner eygene dienstmeyd opwekte. Men verhaelt dat deéze hem, die eenen langen krommen neus had, spottend den naem gaf van *bek aen neus*. Wie nieuwsgierig is wondere dingen in onze tael te vinden, doórbledere zyne *origines Antverpianas*, (quas *Becceselana* inscripsit,) Antv. typis Plantini, 1569 in fol. en *Opera hacienus in lucem non edita*. ADRIAEN VANDER SCHRIECK, Heer van Rodorne, en, in onze dagen, den anders zeer kundigen C.J. DE GRAVE, hebben ook in dit vak uytgemunt, den eersten doór zyn Boek. voór titel voerende ADRIANI SCKIEKI *Rodorni: Originum rerumq. Celticarum et Belgicarum*, gedrukt by F. Bellet, t'Ypre, 1614. in fol. en den laetsten doór de, na zyne dood uytgegeévene, *Republique des champs élysees ou monde ancien*, Gand 1806. 3. vol. in 8.º- Intusschen moet ik zeggen dat SCRIEKIUS daerin van GOROP. BECANUS verschilde dat hy de Hebreuwsche tael voór de eerste spraek der menschen hield, en slechts na de Babilonische tael verwarring alles voór Vlaemsch of Keltisch aenzag. Onnaeuwkeuriglyk heéft dus de Heer A. YPEY (bladz. 8 van zyne *beknopte geschiedenis der Nederl. tale*) beyder gevoelens als overeenstemmend, opgegeéven. Vergel. T U I N M A N S *fakkelt der Nederl. taal*, in de Voórrede.

verdienen niet dat men 'er zich mede ophoude, en konden slechts verontschuldigd worden in eene eeuw toen de geleerden scheéne te wedyveren om alles van Adams tyden afteleyden. In dit laetste opzigt was onzen geschiedschryver **MARCUS VAN VAERNEWYCK** nog wel den meester van allen, want hy begint zyne *historie van Belgis* van den val der Engelen af!

Het geéne wy over de eerste volken van Europa en hunne taelen vinden by **STRABO, AMMIANUS MARCELLINUS, DIODORUS SICULUS, CESAR, TACITUS** en andere, is te dikwils en te verscheydentlyk aengehaeld en uytgelegd dan dat wy het zelve wederom hier zouden te berde brengen. Misschien ook rusten de gezegden van die historieschryvers op veél te losse gronden. Houden wy ons liever by het ge-

meen gevoelen van laetere Schryvers, doór wie alles genoegzaam vergeleéken en overwoógen is.

Men is het byna eens met te zeggen dat alle volkeren hunnen oorsprong moeten zoeken in Azie. 'T zelve met de taelen; want men heéft in de oude oostersche eene allernieuwste verwantschap bespeurd, die zich niet anders dan doór eenen gemeenen oorsprong kan laeten verklaeren⁽¹⁾ Maer of nu de Hebreuwsche, de Sanscritische of de Chineésche die oorspronglyke tael (*Lingua primaeva*) geweést zy, dat blyft nog onbeslist. Wilt men het gevoelen van den schranderen TENKATE volgen, met het welk dat van den Heere YPEY schynt overeentekomen, dan kon het wel de *Hebreuwsche* geweést zyn.⁽²⁾ Die geleerden verhaelen, op gronde van Moyses' Genesis (10e cap.) dat het stamhuys van Sem, in zyne daeruyt voortsgesproótene stammen, zich in het zuydelyk deel van Azie, van Syrien af tot de Indien toe, verspreyde, dat de stam van Cham doór Arabien, Palestinen, Egypten en gantsch Africa heéntrok en eyndelyk dat het huys van Japhet met zyne ze-

(1) Den beroemden ALBERT SCHULTENS heéft dit zeer oórdeelkundig beweezen in zyne *origin. Hebr.* Tom. II. p. 80 & seqq.

(2) TENKATE *aenleiding tot de kennis van het verheven deel der Nederduitsche sprake.* 1ste deel bl. 21 et 23.

A. YPEY *beknopte geschiedenis der Nederl. tale*, bl. 28.

ven byzondere stammen zich verbreydde doór het noórdelykst gedeelte van Azie en doór geheel Europa. Niemand zouden wy durven raeden dit te verwerpen. Maer wanneer T E N K A T E ⁽¹⁾ daer nog byvoegt, dat ook de zeven stamzoónen van Japhet zich verspreyden, in dier voegen dat uyt Gomer de Phrygiers, de Kimbers of noórdse volken, en daarna de Theutonen of Duytschers, uyt Magog de Aziatische en Europische Schyten, uyt Madai de Meden, uyt Tiras de Thrasiers, uyt Javan de Grieken en Italiaenen, uyt Thubal de Kelten (laeter Spanjaerden, Gallen en Britten genoemd,) en uyt Mosoch de Mosshen of Moskowieten, zouden gekomen zyn: dan moeten wy opentlyk belyden aen die verklaring, hoe vernuftig, hoe welgeregeld zy ook weézen moge, geen geloof te slaen. Men kan immers niet gemakkelyk begrypen dat de reeds heinde en verre verspreyde zoónen en kleynzoónen van Noë, wederom allen in afzonderlyke landstreéken zich zouden verspreyd hebben. Waer men wel is blyft men gaerne lang. Uyt goede landen verhuyst men niet dan wanneer de eerste noodwendigheden 'er beginnen te ontbreéken, en zulks heéft maer plaets alswanneer de bevolking bovenmaeten aengegroeyd is. 'Er zou onder de eerste afstammelingen van Noë eene geweldige zwerfziekte moeten geheerscht hebben, wilt

(1) In het aengeh. werk. I. bladz. 22.

men kunnen aenneémen dat het gevoelen van T E N K A T E op eenige waerschyndykheid steune. De gelykvormigheyd der naemen is het eenigste dat men ten vóórdeele van het zelve zou kunnen doen gelden.

Na dat de Aziatische volkshorden Europa, of een groot deel van het zelve, betrokken hadden, moet, ongetwyffeld, der zelve tael (verondersteld dat zy maer eene tael spraken,) alle die verbasteringen en veranderingen ondergaen hebben, welke de betrokkene landen, hun klimaet en den allesomwentelenden tyd daeraen vermogten toetebrengen. Hoe meer zy van elkanderen verwyderd raekten, hoe meer de oude gemeene tael'er by Ieéd. Elk volk kreég, naer den aerd van zyn land, byzondere behoeften en bragt daarvan de beteekenis over in zyne tael. De eene natie was werkzaam, uytvindingryk, weélderig en ryp te vroeg tot beschaeving: de andere niet. Geéne dagt meer en had meer tyd en gelegenheyd om te denken dan deéze. Aengezien de woórden de eerste behoefte tot verklaering van de gedagten, en de spraeken de mededeelende werktuygen der denkbeélden zyn, gebeurde het, natuerlyker wyze, dat de meestdenkende natie de meeste woórden uytvond. Deéze nieuwe en allengs meer vermenigvuldigde woórden, wierden, op hunne beurt, de wortels van een aental andere woórden. Sommige uytdrukkingen raekten by het eene volk in on-

bruik en groeyden by het ander tot eene veél ruymere beteekenis aen. Veéle woórden weéken geheel en al van hunne oorspronglyke toepasselykheyd af.⁽¹⁾ De uyt spraek leéd nog het meest, want op deéze hadden het klimaet en de levenswyze eenen allerkragtdadigsten invloed. Stellen wy maer eens, om dit alles beter te verstaen, den bewooner van het zuyden in vergelyking met dien van het noórden. Deézen, leévende op eenen grond waer de natuer langzaam en als met moeyte werkt, is ook uyt den aerd eenigermaete ruw, traeg en styf; maer vergoed dit doór buytengewoone kragten. Zyne zinnen, zoo wel als zyne ziel behoeven sterke schokken om bewoógen te worden; zyne spraek- en oorleden stooten zich niet aen op elk-

(1) Idereen weét dat zelfs de hedendaegsche taelen van Europa, ondanks haere langgevestigde grondregels, allengskens verbasteren van het geén zy eertyds waeren. De tael van MAROT, AMIOT en MONTAIGNE, verschilt veél van die van RACINE, MONTESQUIEU en J.J. ROUSSEAU. VAN DER PALM en SIEGENBEEK hebben andere uytdrukkingen dan SPIEGHEL en HOOFT. Een voórbeeld van die verandering der beduydenis in de woórden, zal myn gezegde beter doen gevoelen. Onze voórvaders verstonden doór het woórd *stinken* geheel iet anders dan wy: meer dan op eene plaets, vind men in hunne schriften, de woórden *eenen aengenaemen, eenen zoeten stank. Schalk* was by hen eenen *knegt.* enz. enz.

anderen hortende medeklinkers.⁽¹⁾ Daerentegen houd eene welige natuer den bewooner van het zuyden in eene geduerige beweéging. Deézen vertoon zich ook in alles los, leévendig, vuerig. Zyne zinnen zyn fyn en ligtvattend. Elk indrukssel, dat zy uytwendiglyk ontfangen, loopt, als 't ware, zyn geheel gevoelvermogen rond. Wellustig en week zynde, veroorzaekt hem elke aendoening genot of pyn. De tong wilt by hem gemakkelyk spreéken, het oor zich op welluydende klanken vergasten.⁽²⁾ Waer den Noórdman slechts eene zaek, een voórwerp ontwaert, heéft den zuydling honderd *nuancen* opgemerkt. Waer géenen twee woórdren spreékt, heéft'er deézen honderd noodig.

In deéze kleyne karakterschets ziet men reeds dat ook beyde zeer verschillende behoeften hebben, en dat dus hunnen dagelykschen handel en wandel op onderscheydene gebruyken en gewoonten staen moet. Zoo lichtte de beschaeving in het zuyden eerder aen, en verbasterden de taelen al-

(1) Men denke eens aen het *Schtsch* der Russen.

(2) Zou dit niet de rede weézen om welke hy de noórdse taelen veéltyds niet leeren wilt, en byna nooyt goed spreéken kan? De noórdse volkeren oefenen de taelen van het zuyden en spreéken die meest goed, want hunne tong, aen harde klanken gewoon, gaet zonder moeyte tot zagtere geluyden over.

daer op korteren tyd dan in het noorden; zoo wierden'er de woorden allengs hoe ligter om uytspreeken en aengenaemer voór het gehoor⁽¹⁾; zoo hebben de Italiaenen en Spanjaerden voór de Franschen en Nederlanders, en deéze wederom voór de Duytschers eene *Litteratuer* gehad, en zoo wyzigde elke *Litteratuer* zich naer den aerd van tael en volk. Willen wy de Duytschers in vergelyking brengen met de Nederlanders, ten opzigte der uytpraek? dan bespeuren wy wederom dien onloochebaeren invloed van het klimaet. Om dat de eerste meer in het noorden liggen dan de laetste, gebruyken zy doórgaens de scherpe letters *f, p, s, t*, waer wy de zagtere *v, b, z, d*, aenneémen. Om dat de Hollanders noórdelyker wonen *articuleéren* zy de medeklinkers veél sterker en harder, dan wy Brabanders of Vlamingen doen.⁽²⁾ Doch hierover nader. 'T zy ons nu genoeg aengetoond te hebben dat de oude, voór algemeen veronderstelde tael van Europa, al gaende wech, heéft moeten ver-

- (1) Het is te gelooven dat, B.V. de Franschen, voórtyds, byna alle de letters hunner woorden uytspraken. Dus zegden zy *notre, subject, soupçonner, outre*, &c. volgens het latyn, waer zy nu *notre, sujet, soupçonner, outre*, gebruyken. Hunne tong slibbert over de letters heén en daerom is het fransch nu zoo ligt om uytspreeken.
- (2) In alle andere opzigten moeten wy voór hen onderdoen: wy zullen in het vervolg zien waerom.

anderen en nieuwe taelen vormen. Onderzoeken wy nu welke volken dit werelddeel eerst bewoonden; daeruyt zal moeten volgen welke taelen 'er aenweézig waeren.

Naer alle vermoeden zyn de eerste Europeërs Aziatische *Schyten* geweest. De oudheyd van dit noórdse volk loopt zoo hoog dat 'er nog heden geleerden gevonden worden die Schytie, ten aanzien van zyne hooge ligging, voór het oudstbevolkte deel der wereld beschouwen; als hebbende, naer hun zeggen, den oceaen of zondvloed het zelve voór alle andere moeten verlaeten. Laeter gaf men aen een groot deel der Europeërs den naem van *Kelten* en aen hun land dien van *Keltiberie*. STRABO noemt alle de Schythen *Kelten*, *Keltibers* of *Keltschythen*.⁽¹⁾ 'Indien mij-

- (1) 'Nota versus septentrionem gentes uno prius nomine Scythae, vel nomades, ut ab Homero appellabantur: postea cognitae regionibus occiduis, Celtae, Iberi, aut mixto nomine Celtiberi ac Celtoscythae dici coeperunt, cum prius ob ignorationem singulae gentes uno omnes nomine officerentur.' STRABO Geog. L. I. Confr. VITRINGA: Obs. Sacr. L. I. Cap. VIII. §. 2. - Men zegt dat de *Schythen* dien naem hadden om hunne ervarenheyd in het *schieten*, (jaculari.) Van dit gevoelen is onder andere de Heer YPEY. Zie z.a.w. bladz. 170. - Het is zeker dat het woórd *Skiotan*, in alle westersche en noórdse taelen de beteekenis heeft gehad van *schieten*. Het latynsche *sagitta* éénen pyl zal oorspronglyk niets anders geweest zyn dan *skitta*, dat met *schieten* al zeer naeuw verwant is. Alle oude Schryvers komen overeen met te zeggen dat dit volk in het schieten zeer ervaren was. Aldus verhaelt HERODOTUS dat de *Meden* van hen het boógschieten leerden (Lib. I. Cap. 73. pag. 29. Edit. Lugd. Bat. 1715.) PLINIUS noemt den eersten schutter eenen *Schyt* (Lib. 7. Cap. 56.) JULIUS POLLUX verklaert dien volksnaem op de zelfde wyze. (*Onomast.* L. 8. Cap. 10.) De inwooners van het Eyland Candië, zegt DIODORUS SICULUS, noemen den boóg *Schyth*. (L 5. pag. 235.) Dit komt byna overeen met ons woórd *Schicht*.

ne gissingen mij niet bedriegen (zegt YPEY.) worden gedeeltelyk door de Schythen van de ouden verstaan alle de, uit Azie vertrokken, en, door het noordelykste gedeelte van Europa, naar het zuiden zwervende, volksmenigten, welke wy *Kimbrisch-duitschen* zullen noemen. Deze Kimbrisch-duitschen schijnen hunnen weg genomen te hebben achter het Meotische Meer langs, waer zij zich het eerst gevestigd hebbende, de Gothische Volkplanting gelaten hebben, en waar ook eenige Kimbriers schijnen achter gebleven te zijn, bykans den naam van *Bosphorus Cimmericus* en *Cimmericum*. Voorts schijnen zij, door het Europisch Tartarie, west en noordwest aan, maar vervolgens zich in twee takken verdeeld te hebben. Het eerste, namelyk de Kimbrische tak, trok naar, achter en langs de Balthische zee, thans de Oostzee, en verder langs de kusten der Noordzee tot in

Vlaanderen. De andere, namelijk de Duitse tak breidde zich westwaarts uit door het hart van Europa heen, door Dacië, Moesië en Pannonië tot in Germanie en België. Het ander deel der Schijthen, het zuidelijk en zuidwestelijk gedeelte van Europa doorkruissende, hebben wij, om duidelijk te zijn, Grieksch-kelten genoemd, maar zij staan bij de ouden doorgaans bekend onder den naam van Kelten. Deze Volkshorden reisden, in hare omzwervingen, langs de Middellandsche zee, van over den Bosphorus tot in Thrasie, Griekenland, met zijne Eilanden, voorts tot in oud Italie, Spanje en Gallie en verder tot in Grootbritannië, dat door Galliers bevolkt werd.⁽¹⁾ Men vorme zich, uyt het aengehaelde, zoo goed men kan, een denkbeeld over de oude bevolking van Europa. Intusschen was'er nog een groot aental Schythen in Azie gebleven. Van deéze wilt men dat de Persen, de Indiaenen en Precopskische Tartaren (een volk welk het *Chersonesus Taurica* der ouden bewoond) afgestamd zyn. Immers deéze volken spreéken en bewaeren nog heden taelen die met de onze al vry wat overeenkomst hebben.⁽²⁾

- (1) A. YPEY in het a.w. bladz. 43 en 44. Men vergelyke hier mede WACHTER *Glossar. German.* in praefat. TENKATE *aenleiding* enz. bladz. 23. en COURT DE GEBELIN *Préface de son monde primitif*.
- (2) C. VITRINGA (*Obs. Sacr.* L. I. Cap. VII. §. 12.) ED. SIMSON (*Chronicon*, p. 557. ad A.M. 3374. en OFFERHAUS (*Comp. Hist. univ.* L. II. Cap. VIII. §. 3. 4.) beweêren, gedeeltelyk naer *Herodotus*, dat de Schythen eenen geruymen tyd over geheel Azie hebben verspreyd geweest.

Uyt de eerste tael der Europeërs, de Schytische, ontsprongen dus alvroeg dry taeltakken, welke meer of min van elkanderen te onderscheyden waeren, naementlyk het *Kimbrisch*, het *Teutonisch* of oud-duytsch en het *Keltisch*. Den eersten tak besloeg de landen van het hoognoorden, zoo als Zweden, Denemarken, enz. Den tweeden hield het middeldeel van Europa of Groot Germanien, en den laetsten strekte zich over die landen uyt, welke in laeter tyd Vrankryk, Italien en Spanje zyn genoemd. Het is te gelooven dat het Keltisch, naer den aerd van het zuyden, alwaer die tael gesproken wierd, zich veél meer verwyderde van de oorspronglyke moedertael dan het Kimbrisch en Teutonisch met welke twee ons Nederduytsch het meest verwantschap is. De Grieken en Latynen, zegt men, hebben hunne taelen aen het Keltisch te danken.⁽¹⁾ Zeker is het dat zy uyt den zelfden stam, te weeten den Schytischen, of, wilt gy, uyt dien der algemeene Oostersche tael,

(1) Van dit gevoelen zyn onder andere ABRAHAM VANDER MYLE, anders genoemd MILIUS (*Lingua Belgica* Cap. 19. pag. 81. & seqq.) en J.F. REINMANN (*Hist. Litt.* II. pag. 24.)

waeruyt de Schytische is voordsgekomen, zyn opgegroejd. Immers, hoe ware anders derzelver oogenschynelyke gemeenschap te verklaeren?⁽¹⁾ Den Teutonischen tak, tot den welken het *Belgisch Gallië* grootendeels behoorde, verdeelde zich eenigsints in tweeën, want langs de Oostzee, doór Pommeren, Pruyssen en de Saksische kusten helde de tael meer naer het Kimbrisch, vermits de nabuerschap der volken van dien naem; waerom ook de Heer YPEY, die tael de *Kimbrisch-duytsche* noemt. De Oude-gothen, de Wandalen, de Angelsaksen en Vriesen worden tot die landen betrokken. In het hart van Duytschland heerschten de zoogenaemde *Alamannische* en *Frankduytsche* of Nedersaksische taelen. Eyndelyk strekte den Teutonischen tak zich ooswaerts naer den kant van Azie uyt, tot aen de Zwarte zee of de monden van den Donau, alwaer men het ryk der Moesogothen plaetst.⁽²⁾

Zie daer in het kleyn de volks- en tael-gesteltenis van oud Europa. Nu zouden wy moeten weéten doór welke natie onze Nederlanden het eerst bevolkt,

- (1) Over die groote gemeenschap van het Nederduytsch met het Grieksch heéft den kundigen REITS een geheel boek geschreéven, onder den titel van *Belga Graecissans*. Men leéze dit werk in zonderheyd van bladz. 162 af tot 307.
- (2) Men vind dit alles breeder op de Taelkaart van TENKATE in zyne *Aenleiding*: I. bladz. 62.

en welke tael aldaer het eerst gesproken wierd, doch hier toe ontbreékt ons den historischen lydraed. Het meestendeel der Schryvers, over deéze zaek handelende, komen overeen met te zeggen dat een deel Germaenen, denkelyk van diegeéne, welke by den Rhyn hun verblyf hielden, doór overmaet van bevolking genoopt, hun land verlieten en zich hier kwamen nederzetten. CLUVERIUS gaet zelfs zoo verre van te willen opmaeken dat zulks omtrent den jaere 430, na de opbouwing van Roomen, hebbe plaets gehad;⁽¹⁾ doch zyne berekening wankelt op losse schroeven. Doór welke duytschers mag dus ons Vaderland het eerst bevolkt zyn? Wy weéten het niet. By welke der bovengenoemde natien kunnen wy onze tael weder vinden? By allen; doch inzonderheyd by de Angelsaksen. Wy zyn'er nogtans verre af van te willen beweêren dat onze tael regtstreéks van het dialect deézes volks zoude afstammen. Neen, ons Nederduytsch houd het midden tusschen het Moesogotisch, Frankduytsch, Angelsaksisch, Vriesch en Kimbrisch: dit kunnen wy met zekerheyd vaststellen, aengezien'er van die taelen nog Gedenkstukken voórhanden zyn, welke ten dien opzigte geen twyffel meer overlaeten, zoo als straks nader blyken zal. Alle deéze volken, behalven de Moesogothen, woonden by de grenzen

(1) CLUV. *German. Antiq.*, Lib. 2.

van het land der Belgen, met wie zy dus niet weynig betrekking zullen hebben gehad. Men slae maer de eerste bladzyden onzer geschiedenis op, en het oog op de geographische ligging van ons land, om overtuygd te weézen dat de Nederlanders, dus van alle zyden omringd, nooyt lang hunne zelfstandigheyd hebben kunnen bewaeren. Hoe dikwils zyn niet nabuerige volken, naer de getuygenis der Schryvers onzer oude Historie, deéze vrugtbaere streéken ingerukt of ingezworven! Menig uytlandsch bloed vermengde zich met het onze: want immer is den vreémdeling belust geweést om hier een verblyf te zoeken. Daerdoór kan gebeurd zyn dat die verscheydene Dialecten zyn te saemen gevloeyd, en hier de oude Belgische tael, zoo niet gevormd, ten minsten bewyzigd hebben. Immers zulk eene vermenging kon destyds zeer gemaklyk plaets hebben, als zynde de toengesproken Dialecten zeer weynig van elkander verschillende, en geene van haer nog aen vaste grondregels onderworpen. Alles doet vermoeden dat zy, voór het invoeren van den Christelyken Godsdienst aldaer, niet in schrift wierden gebragt.⁽¹⁾ Het schryven eener tael is nogtans, tot

- (1) CAESAR getuygt wel (de *Bello Gallico*, Lib. VI. C. 14.) dat de Gallen van zynen tyd, of liever hunne Druïden, gebruyk maekten van Grieksche Letteren; maer het is, des niettegenstaende, en in weérwil van zoo veéle werken, als over dit punt geschreéven zyn, nog niet blykbaer of zy *hunne* tael schreéven. Integendeel, OTFRIDUS, een' Munnik die in de 9.e eeuw onzer tydrekening, voór de Oostfranken, het Evangelie vertaelde, zegt uytdukkelyk: dat dit volk, zyne eygene tael veragende, zich altyd van het Grieksch of Latyn bediende. Zie hier zyne woórdén: *Haec Lingua* (de frankische) *velut agrestis habetur, dum a propriis nec scriptura nec arte aliqua, ullis temporibus est expolita, quippe qui nec historias suorum antecessorum, ut multae gentes caeterae, commendant memoriae nec eorum vitam vel gesta ornant, quod si raro contingit, aliarum gentium linguâ, id est latina vel graecorum, potius explanant.* (Praefat. ad Evangel. pag. 12.) Vergelyk hier mede het meergemelde *onderzoek* van den, in alle oudheden, overkundigen VAN WYN: N. Bydragen, 2e deel, bladz. 199. & seqq. Zie ook hier voóren bladz. 25.

het bewaeren van haere oorspronglykheyd, gelyk men weét, een hoofdvereyschte. Men oórdeele over het voórledene doór de ondervinding van het tegenwoórdige. Om dat Belgien thans het voórkomen heéft van eene Fransche volksplanting (dat ik my zoo eens uytdrukke); om dat men in deéze zuydelyke Provintien de grondregels, dat is de beoefening, van het Nederduytsch, te sterk verwaerloost, en het zelve bykans nooyt schryft, daerom juyst, en om geene andere reden, hoort men de Brabanders en Vlamingen hunne gesprekken niet zoo veél bastaerdwoórd en fransche *Idiotismen* doórmengen. Gaet men, terwyl het nu nog tyd is, dit steeds inkankerend kwaed niet te keer, doór beoefening en zuyvering, zoo als men in

Holland gedaen heéft, dan word eenmael onze tael eene geheel andere; en zy zal'er niet beter om zyn.

Niettegenstaende die bykomende veranderingen, (van welke toch geen eene spraek is vrygebleéven,) kan men, op goede gronden, staende houden dat den aerd en vorm van onze Belgische tael, zoo als die tegenwoórdig zyn, niet of weynig verschillen van het geéne zy in die eerste tyden, voór de invoering van den Christelyken Godsdienst, waeren. Hoogstwaerschyglyk zelfs komt het den Heere YPEY, dien wy niet genoeg kunnen aenhaelen, voór, dat onze moederspraek eene oudere dochter van het Teutonisch of oud-duytsch mag genoemd worden, dan het tegenwoórdig Hoogduytsch.⁽¹⁾ Dien geleerden twyffelt geensints of de Duytschers dier langverloopenen tyden hebben, B.V. niet gezegd, gelyk tegenwoórdig, onder hunne afstammelingen, buyten Nederland algemeen plaets heéft: *gieben, leben, lieben*, maer *geéven, leéven, lieven*, enz., zoo ook niet *glauben*, maer *gelooven*, niet *bleiben*, maer *blyven* of *blieven*, niet *schreiben*, maer *schryven* of *shriven*, enz.⁽²⁾ Ja, dat ons Belgisch minder verlopen zy dan het Hoogduytsch, getuygen zelfs hoogduytsche Taelgeleerden. 'De woórden der Nederduytsche

(1) YPEY *Geschiedenis der Nederl. tale*. bladz. 171.

(2) Zie het zelfde werk, ter aengeh. plaetze.

tael (zegt MORHOFF) hebben meer van de oude Duytsche spraek behouden, dan eenige andere tael. De hoogduytshe tael is, in vergelyking met haer eene geheele nieuwe tael, voóral wat de uyspraek betreft. Het aloude Duytsch heéft met het Nederduytsch, in veéle opzigten, zeer groote overeenkomst.⁽¹⁾ MOLLERUS, WIARDA, KINDERLING en ADELUNG zyn ook niet vreémd van dat gevoelen,⁽²⁾ aen het welk wy hierna nog meerder kragt zullen tragten byzetten.

Wy gelooven, uyt alle het voórenstaende, te mogen opmaeken dat onze Moedertael zich in de hoogste oudheyd, in de duysternissen der eerste Europische eeuwen verliest; dat haeren regten oorsprong volstrekt niet te ontdekken zy, als ver-

- (1) *Underricht von der Teutsche sprache*. bl. 255. Vergel. Y P E Y , bladz. 172. en *Verhandeling over het Moesogotisch en Angelsaksische met betrekking tot het Nederduitsch*, in de werken der Maetschappy der Nederl. Letterkunde van Leyden, 3^e deel, bladz. 14.
- (2) Zie JOAN. MOLLERII: *Isag. ad Histor. Chersonesii Cimbricae*. C. III. §. II. - WIARDA: *Geschiede der Friesische sprache*, pag. 37. - KINDERLING: *Geschiede der Niedersaksische sprache*, bl. 33. en ADELUNG: *Magazin für die Deutsche sprache*, II. B. I. St. bl. 97. N.B. De Nedersaksische, Holsteinsche en Nederrhynsche Dialecten behooren tot den stam van het Nederduytsch. Zie boven bladz. 14.

looren zynde in den Teutonischen tak van de eerste tael der Europeërs, naementlyk de Schytische, van welke laetste ons geen enkel staeltje overgebleéven is, maer die, naer allen schyn, wederom een Dialect zal geweést zyn van eene algemeene, oorspronglyke tael der Aziaten.⁽¹⁾ Wy zullen, deels tot staeving van het geéne wy tot hiertoe gezegd hebben, deels om hen van hunne dwaeling te doen wederkeeren, die staende houden dat het Nederduytsch regtstreéks van het Hoogduytsch afstamt; wy zullen, zeg ik, nu een overzicht maeken van eenige dier oude taelen welke met de onze eene min of meer groote gemeenschap hebben, geévende van elk een kleyn *glossarium*, met de Neder- en Hoogduytsche woórden daer nevens, om de afwyking van het Hoogduytsch te doen blyken.

- (1) Wie belust is den oorsprong en vorming, zoo van onze tael, als van alle andere, grondig te bestudeéren, kan, behalven in de meergepreézen werken der Heeren YPEY en TENKATE, eene aenwyzing vinden van honderden Boeken en Verhandelingen, daer over geschreéven, in VATER'S *versuch einer aligemeinen Sprachlehre* Halle, 1801. bladz. 274 en volgende.

III. Verwantschap.

Wilden wy alle de taelen welke met ons Nederduytsch eenige betrekking hebben, hier aenhaelen en vergelyken, dan zouden wy dit Boek boven maeten, en zonder noodzaaklykheyd, doen uytdygen. Wy hebben hiervoóren, om ons zoo veél mogelyk te bekorten, slechts ter loops willen gewag maeken van de taelen welke tot den Keltischen tak behooren, om reden de zelve het meest van haeren oorsprong afgeweéken zyn. Thans zullen wy ons wederom alleen bepaelen tot de Kimbrische en Teutonische Dialecten, na echter, voórafgaendelyk, een woórd gesproken te hebben over de wonderbaere overeenkomst van het Sanscritisch, Persisch en Precopskisch, met het Belgisch.

Het SANSKRITISCH is de moeder der meeste Indische taelen en misschien wel de oudste leévende dochter van de oorspronglyke tael der menschen. Haere kennis word zorgvuldig bewaerd doór de *Brachmannen* of Priesters der Indiaenen, als zynde hunne aloude geheyligde en weétenschappelyke Schriften daerin vervat. Den verdienstelyken Schryver der *Gesichte der alten und neuen Litteratur*, den geleerden F. SCHLEGEL heéft, voór zoo veél my bekend is, het allereerst

haere naeuwe verwantschap met de Persische en Europese taelen, aen den dag gelegd, in zyne doórwrogte Verhandeling *über die sprache und weisheit der Indier, eine beitrage zur begrundung der Altherthumskunde*, te Heidelberg in 1808, van de pers gekomen. Het blykt hier uyt, niet alleen dat deéze Analogie van het Sanscritsch met de Duytsche taelen, op de zelfde wortelwoórden zy gegrondvest, maer ook dat die te vinden is in den aerd en vorm, in de verbuyging der naemwoórden, in de tyden en persoonen der *verba*, de lidwoórden, enz. Ja, het komt zelfs dien geleerden voór, dat het Neder- meer dan het Hoogduytsch deéze Oostersche tael nabykomt. Zie hier eenige van haere woórden, genomen uyt die, welke in het gemeenschappelyk leéven het meest gebruykelyk zyn:

Mata, moeder, waarmede overeenkomt het Poólsch en Bohemisch *Mathe*.

Bhrata, broeder.

Duhitar, dochter.

Svostri, zuster.

Vidhova, weduwe (in't lat. *Vidua*.)

Naza, neus of neuze.

Podon, poot of voet.

Tuari, deur.

Yugan, juk of jok.

Namo, naem.

Over de PERSISCHE TAELEN en haere verwantschap met de Dialecten van het Teutonisch, heéft men veél en veelerley geschreéven. M. PIC-

CARD⁽¹⁾ en J.G. WELLER⁽²⁾ beweëren dat die overeenkomst ontstaen zy doórdien eenige uytwykelingen, na de dood van Alexander den grooten, zich in Duytschland zouden hebben nedergezet. Dan, wy gelooven liever met YPEY dat zy zusters zyn, voordgesproóten in het oosten, uyt het zelfde stamhuys.⁽³⁾ Deéze aenmerking kan men ook tot de Hebreuwsche tael uytstrekken.⁽⁴⁾ De Persische werkwoórd, zegt men, eyndigen meest in *en* zoo als de onze. Vergelyk de volgende woórdten met de Hoog- en Nederduytsche:

Avar, over, **ueber**.

Band, band, **band**.

Brader, broeder, **bruder**.

Begryst, begryst of bekreéten, **beschreit**.

Coda, God, **Gott**.

Crusc, kruys, **kreuz**.

Dandan, tand, **zahn**.

Der, deur, **thor**.

Dochter, dochter, **tochter**.

(1) Zie J.G. ECKHART: *Histor. stud. Etimol. ling. Germ.* pag. 200 en volgende.

(2) *Sammlung ausgesuchter stücken*. 1. Th. bl. 236.

(3) *Gesch. der Nederl. tale*. bl. 52.

(4) VITRINGA (in *Obs. Sacr.* Lib. I. Cap. VIII. § 8.) en TUINMAN (op elke bladzyde van zyne *Fakkel der Nederd. sprake*) doen het Hebreuwsch met ons Nederduytsch in woórdten en spreékwyzen geheel overeenstemmen. Den eersten is wedersproken doór N.G. SCHROEDER (in zyn boek *de Confusione Linguar. Babil.*) den anderen doór het gezond oordeel.

Drog, bedrog, **trug**.
Ender, onder, **unten**.
Garm, gram, **gram**.
Garph, graf, **grab**.
Hy, hy, **er**.
Juk, juk, **joch**.
Khal, kael, **kahl**.
Kisti, kiste, **kiste**.
Lib, lip, **lippe**.
Mader, moeder, **mutter**.
Men, myn, **mein**.
Muez, muys, oudtyds muus, **maus**.
Nam, naem, **name**.
Neh, neen, **nein**.
Phader, vader, **vater**.
Star, star of sterre, **stern**.
Tonder, donder, **tonner**.
Vast, vast, **sest**.⁽¹⁾

Niet minder overeenkomst heeft het PRECOPSKISCH met ons Nederduytsch. Den Baron BUSBEQ, in de zestiende eeuw Gezant van Keyzer *Ferdinand* zynde, aen het Hof van Constantinopelen, maekte aldaer kennis met twee Oversten der Precopskische Tartaeren, een volk het welk in de bergagtige streéken van den *Krim* (het *Chersonesus taurica* der ouden) zyn verblyf had. Na hen over de zeden eh gebruyken van hun land ondervraegd te hebben, vernam hy tot zyne verwondering, dat de tael welke zy spraken, met de

(1) Men leéze over het zelfde onderwerp JUSTUS LIPSIUS: *Ep. ad Belgas*. - SALMASIUS in *Solin.* pag. 795. - A. MILIUS *de Lingua Belgica* Cap. XI. pag. 50. & seqq HORTINGER: *Append. ad Grammat. Harmon. Ling. Orient.* pag. 165. - A. SCHULTENS *Orig. P.* 11. Cap. 1. §. 26. BRIAN WALTON: *Apparat. Bibl.* p. 410. OTTO *Gram. pers.* §. 12. WACHTER in Proefat. *Glossar. Germ.* en DEBAST *Recherches His. & Litt.* vol. 1. pag. 142-146.

zyne niet weynig gemeenschap had. Men oórdeele:

Appel, appel, **apfel**.
Bars, baerd, **bart**.
Boga, boóg, **bogen**.
Broe, brood, **brodt**.
Bruder,⁽¹⁾ broeder, **bruder**.
Brunne, bron, **quelle**.
Kriten, kryten, **kreischen**.
Fist, visch, **fisch**.
Handa, hand, **hand**.
Hoef, hoofd, **haupt**.
Hus, huys, oudtyds huus, **haus**.
Kommen, komen, **kommen**.
Kop, kop, een drinkvat.
Kor, koór, **korn**.
Lachen, lachen, **lachen**.
Oeghe, oog, **auge**.
Reghen, regen, **regen**.
Rinck, ring, **ring**.
Schieten, schieten, **schuessen**.
Schuuster, zuster, **schwester**.
Schlipen, slaepen, **schlefen**.
Seis, zes, **sechs**.
Sevene, zeven, **sieben**.
Silver, zilver, **silber**.
Singhen, zingen, **singen**.
Stul, stoel, **stuhl**.
Stern, sterre, **sterne**.
Sune, zon, **sonne**.
Tria, drie of dry, **drey**.
Tua, twee, **zwey**.
Waghen, wagen, **wagen**.
Wingart, wyngaerd, **weingarten**.⁽²⁾

- (1) Voór die met het Hoogduytsch onbekend zyn, diene eens voór al gezegd: dat de letter U, in die tael word uytgesproken gelyk by ons *oe* of by de franschen *ou*.
- (2) Vide BUSBEQ: *Opera omnia*, Epist. IV. - *Taalkundige Mengelingen*, onder de Zinspreuk *Linguae Patriae excolendae amora*e. bl. 127. en volgende. - DEBAST: loc. cit. I. pag. 148.

Het oudste schrift ons, van alle de Teutonische Dialecten, toegekomen, is vervat in de MOESOGOTISCHE *tael*; zynde eene vertaeling van het nieuw Testament, vervaerdigd doór *Ulphilas*, eenen Bischoep die, ongeveêr den jaere 370, na de geboorte van den Heyland, by de Moesogothen gezonden was, om de zelve tot het Christendom te bekeeren. Dit volk, destyds zeer talryk en magtig, woonde aen de boorden van den Donau, waer nu de Serviers en Bulgaren gevestigd zyn. Den gebannen OVIDIUS heeft langen tyd onder hen zyn verblyf gehad; want de *Geten*, waer van hy in zyne Treurzangen zoo menigwerf zingt, zyn buyten twyffel niet anders dan deêze Gothen geweest:

NASO Tomitanae jam non novus incola terrae Hoc tibi de Getico littore mittit opus.⁽¹⁾

DUCHESNE verzekert dat dit volk eerst omtrent den jaere 369, onder deszelfs Koning *Attanarik* begon gebruyk te maeken van het geschrift.⁽²⁾ Dus zou de Bybeloverzetting van ULPHILAS wel voór het eerstgeschreeven Duytsch mogen aen-

(1) OVID. *NAS*: *Ex ponto*, Lib. I. Ep. 1. □. 1. en in zyne Treurzangen:

*Ipse mihi videor jam dedidisse latine
Jam dedici Getice sarmaticeque loqui.
Trist. Lib. V. 12. □. 55.*

(2) DUCHESNE: *Histor. Francor. Scriptores*, tom. I. pag. 818.

zien worden. Men bewaert nog een handschrift van dezelve in de Bibliotheek des Konings van Zweden, te Upsal. Dit onwaerdeerbaer handschrift wierd ten tyde der duysche oorlogen, in de 17e eeuw, doór de Zweden, by de plundering der Abtdy van Werden, gevonden en buyt gemaekt. Het zelve is in massief zilver gebonden, den tekst zilvere letters met goude *initialen*, waerom de geleerden het den naem geéven van *Codex argenteus*. Wy hebben de uytgaeve en ophelderingen van dit stuk te danken aen IHRE, STIERNHIELM, KNITTEL en, dien ik eerst had moeten noemen, onzen beroemden F. JUNIUS. Ook heéft TENKATE, in een afzonderlyk werkje daerover, ten jaere 1710, uytgegeéven,⁽¹⁾ alsmede in zyne doórwrogte *aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduysche sprake*, de regelmaetigheyd van het Moesogotisch en deszelfs overeenkomst met het Nederduysch, breedvoeriglyk aengetoond. 'T is uyt den lyst, doór hem en JUNIUS opgegeéven, dat wy de volgende woórden overneémen:

Af, af, **ab**.

Afdailjan, afdeylen, **abtheilen**.

Aflagjan, afleggen, **ablegen**.

Afletan, aflaeten, **ablassen**.

(1) Getiteld: *Gemeenschap tussen de Gottische sprake en de Nederduysche*, enz. Amsterdam 1710. in 4to.

Afsteigan, afsteygen, **absteigen**.
Andi, eynde, **ende**.
Arbaidjan, arbeyden, **arbeiten**.
Arka, arke, **arche**.
Auk, ook, **auch**.
Bidjan, bidden, **bitten**.
Bindan, binden, **binden**.
Bokos, boek, **buch**.
Brikan, breéken, **brechen**.
Brothar, broeder, **bruder**.
Dags, dag, **tag**.
Dailjan, deylen of deelen, **theilen**.
Dalei, dal, **thal**.
Daupjan, doopen, **taufen**.
Dauths, dood, **tod**.
Drankjan, (JUNIUS stelt: *dranken*) drenken, **traenken**.
Eisar, yzer, **eisen**.
Etan, eéten, **essen**.
Faur, voór, **fuer**.
Fiands, vyand, **feind**.
Fretan, freéten of eéten, **fressen**.
Gamotjan, gemoeten, **begegnen**.
Ganiutan, genieten, **geniessen**.
Giutan, gieten, **giessen**.
Greipan, grypen, **greifen**.
Hairta, hart, **herz**.
Haitan, heeten, **heissen**.
Hatjan, haeten, **hassen**.
Hropjan, roepen, **rusen**.
Hus, huys, **haus**.
Ik, ik, **ich**.
Jup, op, **auf**.
Kaupjan, koopen, **kaufen**.
Kiuzan, kiezen, **waehlen**.
Mitan, meéten, **messen**.
Ne, neen, **nein**.
Ni, niet, **nicht**.
Niujis, nieuwe, **neue**.
Nu, nu, **nun**.
Aufto, ofte, **oder**.
Sajan, zaeyen, **saen**.
Saihs, zes, **sechs**.
Saihstig, zestig, **fechzig**.
Skadus, schaduw, **schatten**.
Skaftjan, schaffen, **schaffen**.
Skaman, schaemen, **schaemen**.

Skapan, scheppen, **schaffen**.
Skip, schip, **schiff**.
Stautan, stooten, **stossen**.
Strikan, stryken, **streichen**.
That, dat, **das**.
Thusund, duyzend, **tausend**.
Timrjan, timmeren, **zimmern**.
Tobringa, toebrengen, **zubringen**.
Tungo, tonge, **zung**.
Twa, twee, **zwey**.
Twaimtig, twintig, **zwanzig**.
Twalif, twaelf, **zwölf**.
Undar, onder, **unter**.
Ut, *uta*, uyt, **aus**.
Wa, *waiht*, wat? **was?**
Wajan, waeyen, **wehen**.
Wakan, waeken, **wachen**.
Wairpan, werpen, **werfen**.
War, waer, **wo?**
Wato, water, **wasser**.
Wepna, wapenen, **wappen**.
Witan, weéten, **wissen**.
Wrakja, wraeke, **cache**.⁽¹⁾

Het tweeden Dialect der Teutonische tael, het FRANKISCH, schynt oorspronglyk eene vermenging te zyn geweest van de Opper- en Nedersaksische, de Allemanische en Nederlandsche spraeken. Het zelve is van lieverlede in het Hoog- en Platduytsch wechgesmolten. De Franken (dat is de *vrye*,) hebben op het tooneel der Europeische gebeurtenissen, geduerende de vierde en vyfde eeuw,

(1) Zie over het Moesogotisch de meergem. *Taalkundige Mengelingen*. bl. 217-434 - Y P E Y : *Ges. der N. tale*. bl. 138. en DEBAST: *Recherches*. I. pag. 88.

zich te zeer vermaerd gemaekt, en zyn elkeen te wel bekend, dan dat wy ons over hen hier breedvoerig zouden uytlaeten. Genoeg zy het te herinneren dat de zelve zeer veel gemeenschap met de Belgen en Bataven hadden, ten tyde zy met de wapens Europa rondzworven en bevogten. Hunne eerste verblyfplaets was den, nog heden zoo genoemden, *Frankischen Kreits*, maer zy groeyden, op het laetst der vyfde eeuw, tot eene zoo ontzaggelyke magt en menigte aen, daf zy, hun land overgestroomd en in Gallie gevallen zyn, 't welk zy aen zich onderworpen en naer hunnen naem *Frankryk* genoemd hebben. De Fransche tael heeft nog zeer veel van hunne tael behouden. Eene overzetting der *Evangelien* doór OTFRIDUS, eene vertaeling der *Harmonica Evangelica* aen TATIANUS, leerling van den H. JUSTINUS, ten onrechte toegeschreeven, en eene *uytbreyding van het Boek der Zangen*, anders genoemd het *Hooge Lied*, vervaerdigd doór WILLERAMUS, Abt van Ebersberg in Beyeren, zyn de voórnaemste fragmenten welke ons in die tael zyn overgebleéven. In het vervolg zullen wy gelegenheyd vinden, over de zelve iets in het byzonder te zeggen. Zie hier, intusschen, eene kleyne vergelyking van *Frankische*, Neder- en Hoogduytsche woórden, de eerste welke ons onder de oogen zyn gekomen.

Algaro, allegaer, **allzugar**.
Arbeydan, arbeyden, **arbeiten**.
Bevan, beéven, **beben**.
Biddon, bidden, **bitten**.
Bitterheyd, bitterheyd, **bitterkeit**.
Biudan, bieden, **bieten**.
Bowan, bouwen, **bauen**.
Breydan, breyden, **breiten**.
Brutigomo, bruydegom, **braeutigam**.
Buosum, boezem, **busen**.
Buren, beuren, opbeuren, **echeben**.
Camara, kamer, **kammer**.
Cribbon, kribbe, **krippe**.
Cruce, kruys, **kreutz**.
Cunni, kunne, **geschlecht**.
Cuomst, komst, **ankunfft**.
Dala, dal, **thal**.
Deilan, deylen, **theilen**.
Deran, deêren, (*nocere*) **schaden**.
Dugethe, deugd, **tugend**.
Diival, duyvel, **teusel**.
Dohtor, dochter, **tochter**.
Dooth, dood, **tod**.
Dure, deure, **thuere**.
Duva, duyve, **taube**.
Dypa, diepte, **tiesfe**.
Eischan, eysschen, **sordern**.
Gihengan, gehengen, **erlauben**.
Haveco, havik, **habicht**.
Helle, helle, **hoelle**.
Hoyved, hoofd, **haupt**.
Hudan, hoeden, **hueten**.
Hus, huys, oudtyds *huus*, **haus**.
Huvele, heuvel, **huegel**.
Kalves, kalf, **kalb**.
Kelik, kelk, **kelch**.
Kuning, koning, **koenig**.
Laghta, laegte, **tiefe**.
Lichamon, lichaem, **leichnam**.
Maara, maere, **maere**.
Mano, maend, **mond**.
Quelan, kwellen, **plagen**.
Restan, rusten, **ruhen**.
Rihduom, rykdom, **reichthum**.
Salva, zalve, **salbe**.
Samanunga, zamening, **sammlung**.

Scada, schaduw, **schatten**.
Sconheyd, schoonheyd, **schoenheit**.

Scrivan, schryven, **schreiben**.
Scuwan, schuwen of schouwen, **vermeiden**.
Silver, zilver, **silber**.
Skiura, schuere, **schuere**.
Slehtan, slechten (*complanare*) **niederreissen**.
Spore, spoór, **spur**.
Spuwan, spuwen of spouwen, **speyen**.
Stemma, stemme, **stimme**.
Suote, zoete, **suesse**.
Suster, zuster, **schwester**.
Vard, vaerd, **fahrt**.
Veld, veld, **feld**.
Wanan waenen, **waennen**.
Wanga wange, **wangen**.
Wasgan, wasschen, **waschen**.
Wedere, weder, **wetter**.
Wituwa, weduwe, **witrwe**.

De tael der *Angelsaksen* is het laetste Dialect van het Teutonisch, waervan wy te spreéken hebben. Eene groote menigte volks, herkomstig uyt de streéken van het tegenwoórdige *Holstein* en *Meklenburg*, waervan het meestendeel *Saksen* waeren, en een kleynder deel zich *Anglen* noemde, hebben zich alvroeg vermengd tot een volk, zich vestigende aen de kusten der Noórdzee, by de *Eems* en *Wezer*, tegens de grensen van het land der Batavieren. In het midden der vyfde eeuw wierden zy doór den Brittischen Koning *Vortigern*, destyds doór de Picten en Caledoniers zeer geplaegd, in Brittanien geroepen. De Provintie *Kent* aldaer in bezit gekreégen hebbende, bevonden zy dat land zoodanig naer hunnen zin, dat zy niet meer op naerhuyskeeren, maer veéleer bedagt waeren om Albion aen hunne heerschappy te onder-

werpen; in welk opzet zy, doór den bystand van hun land ondersteund, ten vollen sloegen. Het overmeesterde land wierd in zeven Koningryken verdeeld, die in de negende eeuw weder tot een smolten. Onder Paus *Gregorius den grooten*, en dus omstreéks den jaere 600, namen deéze Angelsaksen, die nu aen Albion den naem van *Angel-* of *Engel-land* (*Anglia*) gegeéven hadden, het christengeloof aen. De hedendaegsche tael der Engelschen is grooten deels uyt de hunne ontstaen. Dat de Angelsaksische en de Oudbelgische taelen met elkanderen de grootste overeenkomst hebben blykt, niet alleen uyt de fragmenten doór HICKESIUS,⁽¹⁾ en de Angelsaksische vertaeling van het nieuw Testament, doór THOMAS MARESCHAL⁽²⁾ der geleerde wereld medegedeeld; maer ook uyt de getuygenis der Historie, welke verhaelt dat de heylige Geloofspredikers *Switbert*, *Willibrord*, *Livinus*, *Bonifacius* en andere, van Brittanien naer Belgien overstaken, om de aldaer nog in afgoderyen gedompelde volkeren tot het Christendom te bekeeren, waertoe zy geene tolken noodig hadden, zoo groot was destyds de overeenkomst der twee taelen. Men oórdeele:

(1) *In Thesaurō Linguarum septentrionalium.*

(2) Deéze vertaeling is ten minsten duyzend jaer oud. MARESCHAL gaf de zelve uyt tot een Appendix op de Evangelien van ULPHILAS. Dort 1665. 2. vol. in 4.

Becc, beék, **bach**.
Belifan, blyven, **bleiben**.
Boc, boek, **buck**.
Brecan, breéken, **brechen**.
Ceapan, koopen, **kaufen**.
Celf, kalf, **kalb**.
Cleofan, kleéven, **kleben**.
Coker, koker, **koecher**.
Cyning, koning, **koenig**.
Depan, doopen, **taufen**.
Doelan, deelen, **theilen**.
Dypa, diepte, **tieffe**.
Eadmod, ootmoed, **demuth**.
Efel, evel of euvel, **uebel**.
Efen, even of effen, **eben**.
Fleotan,⁽¹⁾ vlieten, **sliessen**.
Flod, vloed, **sloss**.
Foedan, voeden, **futhen**.
For, voór, **fuer**.
Fot, voet, **fuss**.
Gefan, geéven, **geben**.
Geleafan, gelooven, **glauben**.
Geotan, gieten, **giessen**.
Gripan, grypen, **greifen**.
Gyrdel, gordel, **gurtel**.
He, hy, **er**.
Hearra, heere, **herr**.
Heafod, hoofd, **haupt**.
Hopa, hoóp, **hoffnung**.
Hus, huys, **haus**.
Ic, ik, **ich**.
Metan, meéten, **messen**.
Nigone, negen, **neun**.
Ofer, over, **ueber**.
Reafan, rooven, **rauben**.
Reocan, rieken, **riechen**.
Reof, roof, **raub**.
Rice, ryk, **reich**.
Ridan, reyden, **reiten**.
Sceapan, schaepen, **schafen**.
Scinan, schynen, **scheinen**.
Scip, schip, **schiff**.
Scrifan, schryven, **schreiben**.
Seofon, zeven, **sieben**.
Setol, zetel, **sessel**.

(1) *eo* word uytgesproken als by ons *ie*. zie boven bl. 20.

Slapan, slaepen, **schlafen**.

Slipan, slypen, **schleifen**.

Soecan, zoeken, **suchen**.
Sprecan, spreéken, **sprechen**.
Tacen, teeken, **zeichnen**.
Theof, dief, **dieb**.
Tide, tyd, **zeit**.
Tredan, treéden, **treten**.
Twa, *twegen*, twee, **zwei**.
Tyn, tien, **zehn**.
Wacan, waeken, **wachen**.
We, wy, **wir**.
Weorpan, werpen, **werffen**.
Werold, wereld, **welt**.
Wican, wyken, **weichen**.
Witan, weéten, **wissen**.
Wudewe, weduwe, **wittwe**

Tot dus verre van de Teutonische Dialecten.

Om nu nog met een woórd van het *Kimbrisch* te gewaegen, diene gezegd: dat het zelve ook *Runisch* genoemd en in zes min of meer van elkander verschillende Dialecten verdeeld word, namentlyk het *Dano-gotisch* of *Oud-deénsch*, het *Scano-gotisch* en *Sueo-gotisch* of *Oud-zweedsch*, het *Noórweégsch*, *Yslandsch* en *Orcadisch*. Er zyn ons in die Kimbrische taelen verscheydene gedichten overgebleéven, alle zeer stout in Poëzy en overdragtelyke spreekwyzen. *Saxo Grammaticus*, eenen Deénschen Historieschryver, die in de dertiende eeuw leefde, meldt dat verscheydene van die gezangen nog in zynen tyd te vinden waeren, in Runische letteren op de rotsen van zyn Vaderland gehouwen en VENANTIUS FORTUNATUS, eenen Dichter van de zesde eeuw, (misschien den eersten Schryver die van de *Runische* letteren gewag maekt,) zegt dat men die op planken van essenhout graveérde:

*Barbara fraxineis pingatur Rhuna tabellis
Quodque papyrus ait, virgula plana valet.*⁽¹⁾

In de *Litteratura Runica* van OLAUS WORMIUS⁽²⁾ en in de *aenleiding tot de kennisse van het verheven deel der Nederduitsche sprake* van L. TENKATE⁽³⁾ vind men een Kimbrisch gezang, met de Latynsche en Nederduytsche vertaeling, 't welk van de oude Noórdse of Scandinavische Dichtkunst eene zeer merkwaerdige proeve oplevert. Het is een soórt van *Epicedion* of Sterflied, gemaekt doór den Deénschen Koning *Regner Lodbrog*, welke op het laetste der achtste eeuw schynt geleéfd te hebben, en in zynen tyd eenen beroemden *Skalder* of Poeét was.⁽⁴⁾

Om kort te zyn zullen wy nog, tot het aentoonen der naeuwe Verwantschap onzer tael en der Kimbrische, eenige woórdten van slechts twee Dialecten van dit laetste opgeéven. Het eerste dat wy daer toe neémen is het *Sueogotisch*, waervan

(1) *Venant. Forum. L. 6. Carm. 18.*

(2) Pag. 197.

(3) Deel I. bl. 79.-108.

(4) Behalven de Latyrische en Naderduytsche vertaelingen van O. WORMIUS en T E N K A T E is een deel van dit stuk vry wel in het Engelsch overgèbragt doór H. BLAIR. en te vinden in zyne *Critical Dissertation on the Poëms of Ossian. Works of Ossian* Edit. of Paris 1783. vol. IV. pag. 11.

den reeds met lof gemelden I H R E , in 1769 een grooter glossarium heeft in het licht gegeéven:

Apa, aep, **affe**.
Basun, bazuyn, **posaune**.
Baettre, beter, **besser**.
Beck, pek, **pech**.
Bedraga, bedriegen, **betruegen**.
Bedrofwa, bedroeven, **betrueben**.
Begrafwā, begraeven, **begraben**.
Ben, been, **bein**.
Bereda, bereyden, **bereiten**.
Besaetta, bezetten, **besetzen**.
Beskerma, beschermen, **beschirmen**.
Besoka, bezoeken, **besuchen**.
Betala, betaelen, **bezahlen**.
Bi, bie, **biene**.
Biskop, bisschop **bischoff**.
Bista, bystaen, **beystehen**.
Bleka, bleeken, **bleichen**.
Brud, bruyd, **braut**.
Brudgumme, bruydegom, **braentigam**.
Brun, bruyn, **braun**.
Brygga, brugge, **bruecke**.
Buk, buyk, **bauch**.
Dag, dag, **tag**.
Dof, doof, **tauv**.
Drake, draek, **drache**.
Drom, droom, **traum**.
Dunder, donder, **touner**.
Dussin, duzyn, **dutzend**.
Dygd, dengd, **tugend**.
Egendom, eygendom, **eigenthum**.
En, een, **ein**.
Fartyg, vaertuyg, **fahrzeug**.
Fat, vat, **fass**.
Flod, vloed, **sluss**.
Foder, voeder, **futter**.
Fod, voet, **fuss**.
Forderfwa, verdryven, **vertreiben**.
Forgaeta, vergeéten, **vergessen**.
Fornuft, vernuft, **vernunft**.

Forsoka, verzoeken, **versuchen**.
Forsta, verstaen, **verstehen**.
Fraeten, freêten of eêten, **fressen**.
Fro, vroeg, **frueh**.
Fryndskap, vriendschap, **freundschaft**.
Gapa, gaepen, **gaffen**.
Grus, gruys, **gries**.
Gul, geél, **gelb**.
Haefwa, heffen, **heben**.
Haerd, haerd, **herd**.
Het, heet, **heiss**.
Hol, hol, **hoehle**.
Hop, hoóp, **hoffnung**.
Ho, hooy, **hen**.
Hwit, wit, **weiss**.
Inkomst, inkomst, **einkunst**.
Kalf, kalf, **kalb**.
Kamp, kamp, **kampf**.
Katt, kat, **katze**.
Knape, knaep, **knabe**.
Konung, koning, **koenig**.
Lata, laeten, **lassen**.
Led, lid, **glied**.
Lekamen, lichaem, **leichnam**.
Lof, lof, **lob**.
Lof, loof, **laub**.
Lopa, loopen, **laufen**.
Matt, maet, **maass**.
Mus, muys, **maus**.
Mygga, mugge, **muerke**.
Nadel, nadeel, **nachtheil**.
Naesduk, neusdoek, **schnuyptuch**.
Nott, noót, **nuss**.
Offer, offer, **opfer**.
Onodig, onnoodig, **unnoetig**.
Onoslig, onnoozel, **nuschuldig**.
Orlig, oórlog, **krieg**.
Pipa, pyp, **pfeiffe**.
Port, poort, **pforte**.
Prata, praeten, **reden**.
Qwaksalware, kwakzalver, **aufschneidet**.
Quanswis, kwansuys, of kwanswys.
Rik, ryk, **reich**.
Rofwa, rooven, **rauben**.
Rok, rook, **rauch**.
Ropa, roepen, **rufen**.

Rygg, rug, ruecken.
Salig, zalig, selig.

Salighet, zaligheid, **seligkeit**.
Side, zyde, **seite**.
Silfwer, zilver, **silber**.
Sitta, zitten, **sitzen**.
Skans, schans, **schanze**.
Skara, schaer, **schaar**.
Skarp, scherp, **scharf**.
Skatten, schatten, **schaetzen**.
Skelm, schelm, **schelm**.
Skjuta, schieten, **schiessen**.
Skon, schoon, **schoen**.
Skotel, schotel, **schuessel**.
Skrifwa, schryven, **schreiben**.
Skumm, schuym, **schaum**.
Skurck, schurk, **schurke**.
Sla, slaên, **schlagen**.
Slipa, slypen, **schleifen**.
Slipprig, slibberig, **schluepferig**.
Smaerta, smert, **schmerz**.
Snyta, snuyten, **schaenzen**.
Soka, zoeten, **suchen**.
Sot, zoet, **suess**.
Spela, speélen, **spielen**.
Sta, staen, **stehen**.
Stampa, stampen, **stampfen**.
Sten, steen, **stein**.
Sjert, steêrt, **sterz**.
Stoppa, stoppen, **stopfen**.
Swart, zwart, **schwarz**.
Syster, zuster, **schwester**.
Tapper, dapper, **tapfer**.
Tid, tyd, **zeit**.
Timmerman, timmerman, **zimmermann**.
Tunga, tong, **zunge**.
Twa, twee, **zwei**.
Tweedragt, tweedragt, **zwietracht**.
Twifia, twyffelen, **zweiflen**.
Twilling, tweeling, **zweilling**.
Underdan, onderdaen, **unterthan**.
Underpant, onderpand, **unterpfand**.
Uppenbara, openbaeren, **offenbaren**.
Uppror, oproer, **anfruhr**.
Waka, waeken, **wachen**.
Wapn, wapen, **waffnen**.
Warpa, werpen, **werfen**.

Wafwa, weéven, **weben**.
Wal, wel, **wohl**.
Warde, waerde, **werth**.
Waning, wooning, **wohnung**.
Werld, wereld, **welt**.
Weta, weéten, **wissen**.
Wif, wyf, **weib**.

Nu nog iets van de tael der *Yslanders*, genoómen uyt de *Grammaticae Islandicae Rudimenta* van RUNOLF JONAS welke geplaetst is in de onwaerdeérbaere verzaemeling van HICKESIUS.⁽¹⁾

Ape, aep, **affe**.
Bodun, bode, **bote**.
Bakare, bakker, **becker**.
Bidia, bidden, **bitten**.
Braud, brood, **brod**.
Brudgume, bruydegom, **braentigam**.
By, bie, **biene**.
Byta, byten, **beissen**.
Daele, dal, **thal**.
Daude, dood, **tod**.
Daufur, doof, **taub**.
Dufa, duyve, **taube**.
Dyr, dier, **thier**.
Dyr, duer, **thener**.
Eple, appel, **apfel**.
Eta, eéten, **essen**.
Fiande, vyand, **feind**.
Gapa, gaepen, **gaffen**.
Gat, gat, **loch**.
Gef, ik geéf, **ich gehe**.
Graef, graf, **grab**.
Grafa, graeven, **graben**.
Grypa, greypen, **greifen**.
Hiarta, hart, **herz**.
Hite, hitte, **hitze**.
Hlauf, loop, **lauf**.
Hoffud, hoofd, **haupt**.
Hrafn, raeve, **rabe**.
Huus, huys, **haus**.
Kaupe, ik koop, **ich kaufe**.
Klaede, kled, **kleid**.
Laag, laegte, **tiefe**.
Legur, leger, **lager**.

(1) HICKES. *Thesaur.* Tom. I. part. 3. pag. 3.

Lof, lof, **lob**.
Merke, merkt, **markt**.
Mooder, moeder, **mutter**.
Munkur, munnik, **moench**.
Muus, muys, **maus**.
Nedre, neder, **nieder**.
Peningur, penningen, **pfenningen**.
Pyla, pyl, **pfeil**.
Pypa, pyp, **pfeife**.
Riddare, ridder, **ritter**.
Saet, zoet, **suess**.
Seige, ik zeg, **ich sage**.
Set, ik zet, **ich setze**.
Sit, ik zit, **ich sitze**,
Skade, schaede, **schade**.
Skip, schip, **schiff**.
Skrifare, schryver, **schreiber**.
Slot, slot, **schloff**.
Spott, spot, **spass**.
Stormur, storm, **sturm**.
Suartur, zwart, **schwarz**.
Sumar, zomer, **sommer**.
Syster, zuster, **schwester**.
Taend, tand, **zahn**.
Tal, tal of getal, **zahl**.
Tel, ik tel, **ich zaehle**.
Toolff, twaelf, **zwoelf**.
Tyn, tien, **zehn**.
Vif, wyf, **weib**.

Uyt de aengehaelde woorden is genoegzaam te zien dat onze Nederduytsche tael, in veële opzigten, de overeenkomst, welke zy oudtyds met de Teutonische en Kimbrische Dialecten had, nog heden vry wel blyft gestand doen: daer, integendeel, het Hoogduytsch hiervan merkelyk is afgeweéken. In dit gevoelen worden wy, in zonderheyd doór de vergelyking der werkwoorden, ten vollen bevestigd. Overal waer de ouden de zelve in *den* of *dan*, *fan*, *pen*, *ten* en *ven* eyndigden, zoo als de Nederlanders nog doen, hebben de Duytschers een *t* voór de *d*, een *b* voór de *f* en

v, een *f* voór de *p*, en een *s* of *tz* voór de *t*, aengenomen: dus schryven zy *bitten* voór *biddan*, *beben* voór *bevan*, enz. Of nu, doór het verwisselen van die letters, ('t geén men hiervoóren gezien heéft dat, niet alleen in de *terminatien* der werkwoórdén, maer ook in andere gevallen, by hen plaets heéft,) of, zeg ik, de Duytsche tael daerdoór iets in zagtheyd van uytpraek of welluydendheyd gewonnen hebbe, is een ander vraegpunt over het welk wy, althans hier, niet beslissen willen. Ondertusschen kunnen wy'er niet af van te zeggen dat een groot deel der bygebragte woórdén, naer onze meening, een spreékend bewys der waerheyd van het tegenovergestelde, oplevert. Zoo klinken, by voórbeéld, (om maer van weynige te spreéken,) de oude Precopskische woórdén *appel*, *silver*, *tua*; de Moesogotische *af*, *arka*, *greipan*, *hairta*, *tungo*, *twalif*; de Frankische *diuval*, *duva*, *kalves*; de Angelsaksische *slapan*, *tyn*, en de Kimbrische *nadeel*, *naesduk*, *offer*, *pyla*, *pypa*, *syster*, *unterpant* en *wif*, veél zagter en welluydender in *onze* ooren dan **opfel / silber / zwei / ab / arche / greifen / herz / zunge / zwoelf / teufel / taube / kalb / schlafen / zehn / nachtheil / schnupftuch / offer / pfeil / pfeiffe / schwester / unterpfand** en **weib**. Wy zouden omtrent de meerdere zagtheyd van onze moedertael boven het Hoogduytsch hier nog veél kunnen zeggen, maer spaeren daervan een nader

betoog voór eene volgende gelegenheid. Hier is het de plaats niet om'er breedvoerig over uytteyden. Nog eene opmerking hebben wy eventwel over de bovenstaende woórdlysten te maeken. Zy is deéze. Wy zagen in de zelve dat de ouden doórgaens, in hunne woórden, *sc* of *sk* schreéven, en uytspraken, (*sconheyd*, *skaman* enz.) waer de Hoogduytschers thans hunne sissende *sch*, en de Nederlanders hunne *gutturale*, doch meer aen *sk* gelykende *sch*, stellen. Ook hebben laetstgenoemden meestal de *k* behouden, daer die by de Duytschers doór *ch* word vervangen. Nu is de vraeg of het niet beter ware dat men de *sk* ook had blyven behouden, en dus *skoonheyd* in plaats van *schoonheyd* schreé en uytprak?⁽¹⁾ Het is niet lang geleden dat *Scepenen*, *sculd* en *Scelde* hier te lande nog in gebruyk waeren. Ligt komen wy in het vervolg op dit punt eens weder.

Hier mede gelooven wy de oude verwantschap der Belgische tael genoegzaam aengetoond te hebben. De *Vriesche*, *Bas-bretonsche* en andere oude Dialecten, alhoewel met onze moederspraek de grootste betrekking hebbende, zyn wy voórbygegaen, om dat derzelve onderlinge vergelyking, uyt het oogpunt van onze bedoeling be-

(1) Ik ben'er voór, en wel om die reden dat men (waerlyk met eenig recht) onze tael beschuldigt van alteveél *keélklanken* te hebben.

schouwd, van een minder belang was. Ook scheén het ons onnoodig iets, over de gemeenschap van het Nederduytsch met andere nog leévende taelen, bytebrengen, als zynde de zelve aen eenider genoegzaam bekend.⁽¹⁾

- (1) Terwyl ik dit schryf, komt'er, by den Boekh. J. OOMKENS, te Groningen, van de pers: *Schets van een overrigt der duitsche taal of der Germaansche Taaltakken, in derzelver oorsprong en tegenwoordige verdeeling in het Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, Zweedsch, Engelsch en andere soortgelijke verwantschape talen en tongvallen, door Mr. B.H. LULOFS*. De veélvuldige kennissen van den Schryver (Hoogleeraer der Nederlandsche Letterkunde en welsprekendheid aen de Hooge Schoól van Groningen) waerborgen ons dat den nieuwsgierigen leézer in dit boek zynen weétlust ten vollen kan bevredigen.

Tweede afdeeling.**Tael en Letterkunde der Belgen, van Cesar's tyden af, tot in het begin der dertiende eeuw.**

Wy hebben biervoóren⁽¹⁾ reeds gezegd dat de liefde tot het Vaderland wel voórnamentlyk op Vaderlandsche Zeden en instellingen en op eene Vaderlandsche tael moet steunen; dat de zelfstandigheyd en onafhangelykheyd van een volk'er teenemaal van afhangen, en by het zelve klimmen of daelen, naer maete den invloed van al wat vreémd en uytlandsch is, 'er min of meer op inwerkt. Om de waerheyd van dit gezegde nader te staeven, behoeven wy niet eens op voórbeélden, uyt de geschiedenis van andere natien getrokken, ons te beroepen: wy hebben slechts, wanneer iemand onzer de zelve betwyffelen kon, te onderzoeken hoe onze Voórvaders'er over dagten.

Reeds voór den aenvang onzer gewoone tydrekening, waeren de Belgen doór hunne tael, gebruyken en zeden van de andere Galliers onder-

(1) Inleyding.

scheyden.⁽¹⁾ CAESAR noemt hen de dapperste van deéze zyne vyanden; en waerom? Om dat zy (zegt dien veroveraer), vreémd aen den kleederlyken opschik en de leévenswyze der Romeynsch-gewordene Provintien, niet gedoogen wilden dat den koophandel zulke Waeren, die tot verzwakking van lichaem en geest dienen, by hen zou overvoeren.⁽²⁾ Ook hebben de Belgen, doór dit afweëren van uytheémsche gebruyken, bunnen moed en vryheyds liefde tegen de aenvallen van Rome, het langste, het glorierykste staende gehouden. Hunnen regtzinuigen aerd, hunne Vaderlandsche Deugden en Daeden hadden zy aen dien wyzen maetregel byna alleen te danken.⁽³⁾ De andere Galliers, daerentegen, en zelfs sommige Belgen,⁽⁴⁾ gaven den handel en list der Romey-

- (1) *Gallia est omnis divisa in partes tres quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostrâ Galli appellantur. Hi omnes linguâ, institutis, legibus inter se differunt.* CAESAR *de Bello Gallico*. Lib. I. 1.
- (2) *Horum (Gallorum) omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod à cultu atque humanitate Provinciae longissimè absunt, minimeque ad eos mercatores saepè commeant, atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important.* Ibid.
- (3) *Ils furent redevables de la Candeur de leurs moeurs au peu de frequentation qu'ils eurent avec les romains qui ne portaient point chez eux les denrées et les marchandises qui n'étaient propres qu'à y introduire le luxe et à énerver leur courage.* DEBAST: *Recherches Hist. et Litt.* vol. 2 pag. 6.
- (4) Men weéte dat Belgien destyds veél grooter dan heden was: het strekte zich langs den Rhyn tot tegen. Zwitserland uyt.

nen meer toegang in hun land, namen ook in het vervolg derzelver instellingen, -tael en wetten daerom veél ligter aen en droegen het juk des overwinnaers des te beter en gemakkelyker. Zulks is uyt de gedenk-schriften van CAESAR wederom bewysbaer. Deézen, eens naer den aerd der Nerviers verneémende, kreég onder andere tot bescheyd: *dat het onvertzaegde, sterke mannen waeren, welke de kooplieden, den wyn en andere onnutte dingen, als nadeelig voór hun volkskarakter, niet in hun land gedoogden, en het gedrag van hunne landgenoóten grootelyks mispreézen, om dat deéze zich aen de Romeynen overgegeéven, en der Vaderen aerd verloochend hadden.*⁽¹⁾ Dat zy ook het gebruyk der Latynsche tael uyt hun land hielden zoo lang het hun mogelyk was, zal, denk ik, iemand die met onze oude geschiedenis eenigsints bekend is, niet in twyffel kunnen trekken. De Ro-

(1) *Quorum (nerviorum) de naturâ moribusque Caesar cum quaereret, sic reperiebat: 'Nullum aditum esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium, inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque remitti virtutem existimarent; esse homines ferros, magneque virtutis: increpitare atque incusare reliquos Belgas, qui se populo Romano dedidissent et patriam virtutem projecissent.'* CAESAR *de Bello Gall.* Lib. II. 15. - *Et patriam virtutem projecissent!* deéze schoone woorden mogen die Belgen, welke voór het vreemde alles veyl hebben en het Vaderlandsche met veragting verwerpen, voór altyd doen bloózen!

meynen (zegt de Heer DEBAST) wel weétende dat de tael eenen der sterkste banden is, welke de volken aen hun Vaderland hegten, stelden alle mogelyke middelen in het werk om de hunne hier voortteplanten. Het lag in hunne staetkunde de overwonnen volken, doór hen barbaeren genoemd, te dwingen, de Latynsche tael, tevens met de Romeynsche wetten, aenteneémen. *Opera data est* ('t zyn de woórden van den H. Augustinus) *ut imperiosa Civitas non solum jugum, verum etiam, linguam suam domitis gentibus per pacem societatis imponeret.*⁽¹⁾ Zelfs met de Grieken wilden zy niet handelen dan in 't Latyn.⁽²⁾ Alhoewel het Grieksch by hen zoo sterk in aenzien en gebruyk was, als nu het fransch by ons is.⁽³⁾ Alle wet-

- (1) St. August. *de Civitate Dei*. 19. Cap. 7. pag. 551. tom. VI. Ed. Paris 1685. DEBAST loc. cit. vol. 2. pag. 1.
- (2) *Illud quoque magna cum perseverantia custodiebant ne graecis anquam nisi latine reponsa darent.* Val. Max. L. 2. c. 2.
- (3) De Romeynen (en voórmentlyk hunne Jonkvrouwen) waeren zoo verzot op al wat grieksch was, dat *Juvenalis*, in zyne hekelschriften'er op de volgende wyze mede den spot dreéf:

*Nam quid rancidius quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quae de Tusca graecula facta est.
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia graece
Cum sit turpe magis nostris nescire latine.
Hoc sermone pavent, hoc irant, gaudia, curas
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra?
Concumbunt graece.
Juven. Sat. VI.*

Wy durven deéze woórden niet vertaelen.

ten wierden den volke in het latyn gegeeven. De Magistraets-persoonen, zoo hier te lande als elders, mogten in hunne Ambtsbedieningen van geene andere gebruyk maeken. Overal wierden schoólen van grieksche en latynsche welspreékendheid ingerigt; doch wy twyffelen of de zelve ooyt by de Belgen in groot aenzien geweést zyn. Maer in het zuydelyk deel van Gallië steégen ze tot den hoogsten trap van vermaerdheid en luyster; dermaete dat de voórnaemste burgers van Rome zich niet schaemden hunne kinderen op de schoólen van *Marseille, Lyons, Toulouse* en *Autun*, te zenden, om aldaer de letterkunde en de weétenschappen te beoefenen. Zeker is het dat deéze hooge schoólen eenen grooten toeloop, ook van Gallische jongelingschap, hadden; immers, indien men T A C I T U S mag geloof geéven, er waeren, te *Autun* alleen, wel viertig duyzend leerlingen uyt Gallië.⁽¹⁾ Het latyn maekte dus, in dat gedeelte, eenen snellen opgang, en men mogt vry met den Dichter A U S O N I U S zeggen:

AEmula te latioe decorat facundia linguae.⁽²⁾
Gy streéft oud latium doór tael en kunde op zyde.

- (1) T A C I T . Annal. III. 43. vertaeling van H O O F T bladz. 119. Ed. in 4° Amsterdam 1684. zie ook den zelve T A C I T . *Agric.* cap. 4. en S U E T O N . *Calig.* 20.
 (2) A U S O N I I *Mosella*. Edyll. X.

De Grieksche tael wierd daer algemeenlyk beëfend en scheén de Latynsche den voórrang te betwisten. Alvroeg hadden de Grieken in Gallië zich komen vestigen. 'T is aen hunne volkplantingen dat Marseille, Avignon, Toulon, en meer andere steden, haere stichting verschuldigd zyn. Deéze Grieksche uytwykelingen hadden dus in die zuydelyke gewesten, op de zeden, gewoonten en tael der Galliers zulkdanigen invloed als een geheel beschaefd volk, te midden van weétenschappelooze menschen woonende, noodwendiglyk op de zelve hebben moet. JUSTINUS, den geschiedschryver, zegt in klaare woórdén dat de Galliers van de Grieken geleerd hebben onder maetschappelyke wetten te leéven, en kunsten en weétenschappen uytte oefenen, waerin zy zoo zeer toenamen, dat welhaest Gallië een tweede Griekenland scheén te weézen.⁽¹⁾

Dry taelen waeren'er dus in dat gedeelte van Gallië gangbaer: het Gallisch, het Latyn en het

(1) *Ab his igitur Galli & usum vitae cultioris, deposita & mansuefacta barbaria & agrorum cultus & urbes moenibus cingere dudicerunt. Tunc & legibus non armis vivere, tunc & vitem putare, tunc olivam serere consueverunt: adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor; ut non Graecia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Graeciam translata videretur.* JUSTIN. *Histor.* Lib. XLIII. Cap. 4.

Grieksch.⁽¹⁾ Het eerstgenoemde was, gelyk wy bereyds aangemerkt hebben, een Dialect van het Keltisch, ondermengd met veél woórdén van Teutonischen oorsprong. De Bretonsche tael, thans nog in Vrankryk en Engeland aenweézig, zegt men van dit oude Gallisch afgestamd te zyn, en bewyst genoegzaam dat het zelve met onze moedertael al zeer naeuw moest verknogt zyn, zoo als ook, doór onzen geleerden Landgenoót DEBAST nog onlangs grondig beweézen is.⁽²⁾ Toen, in de vyfde eeuw, de Franken geheel Gallien overmeesterden, waeren deéze, niet min dan de Romeynen, bedagt om'er hunne tael in zwang te brengen; en zoo ontstond, laeter, een wonderlyk mengsel van dry of vier taelen, en daeruyt eene geheel nieuwe tael, welke eventwel grootendeels Latyn bleéf, en daerom de *Romansche tael* (*lingua Romana*) genoemd wierd. Alzoo de zelve slechts by den gemeehen man in gebruyk was en gevolgentlyk lang een zoogenaemd *Patois* bleéf, (want de geleerde en aanzienlykste lieden schreéven en beoefenden uytsluytelyk het Latyn en Gneksch, laeter ook het Frankisch,) zoo gaf

- (1) In de Stad Marseille heerschten deeze dry taelen even sterk, zoo dat men niet zeggen kon welke de vaste tael aldaer was. Ziet St. HIERONIM. *Comment. Episc. ad Galat.* Tom. IV. part. I.
- (2) Zie het *Glossarium* van het *Bretonsch* in zyne *Recherches Hist. & Litter.* vol. 1. pag. 20-26.

men het den spotnaem van *Romana Rustica*, *Boeren latyn*. En dit *Boeren latyn* moest toch eens de tael van RACINE, BOSSUET en MONTESQUIEU worden! Het Waelsch onzer zuydelyke Provintien schynt een overblyfsel te zyn van dit *Romansch*, ondermengd met sommige oorspronglyk-duytsche woórdén. Eerst in de negende eeuw, onder de regeéring van *Karel den kaelen*, begon het *Romansch* by het Hof in aenzien te komen. Daerdoór nam het allengs in regelmatigheyd toe, zoo dat het eene schryftael wierd.

Het Duytsch was tot hier toe doór de fatsoenlykste lieden gesproken, en de Hoftael der fransche Koningen geweést. Daer het nu, met de dood van *Karel den vroómen* van den Troon was gedaeld, tot den welken het *Romansch* was doórgedrongen, zoo begon ook de geheele natie zich op de kennis van dit laetste toeteleggen; want het voórbeéld der Koningen is immer het rigtsnoer der volken geweést: ik zeg *geweést*; de negentiende eeuw maekt immers uytzondering aen alles.

Het oudste Gedenkstuk der Romansche tael, ons doór de geschiedenis bewaerd, is den verbondseed, doór *Karel den kaelen* en *Lodewyk den Duytscher*, te Straetsburg afgelegd, den 14 February 842, om elkanderen behulpzaam te zyn tegen hunnen broeder *Lotharius*, wiens leger zy, kort te voóren, hadden verdreéven. NITHARD,

een kleynzoón van *Karel den grooten*, heéft deéze eeden in het derde boek zyner historie opgeteekend. Jammer maer dat zy onder de handen van onnaeuwkeurige afschryvers zoo veél geleden hebben. Er bestaen thans van de zelve zeer verschillende leézingen, zoo dat men, voórnamentlyk van het tweede gedeelte, geen goed oórdeel vormen kan. Wy zullen hier die eeden, naer de laetste opgave, laeten volgen, zynde,

in 't Romansch:

Pro Deo amur et pro Christian poblo et nostro commun salvament, d' ist di in avant, in quant Deus savir et podir mi dunat, si salvarai-eo cist meon fradre Karlo, et in adjudha et in cadhuna cosa, si cum om, per dreit, son fradra salvar dist, in o quid il mi altresí fazet et ab Ludher nul plaid nunquam prindrai, qui, meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.

in 't Duytsch:

In Godes minna/ indi thes Christianes folches / ind unser bedhero gealtnisst fon thesemo dage frammordes / so fram so mir Got gevuiset indi mahu furgidit / so halb ih tes an minam bruodher/ sosa man mit rehtu finan brudher fral iuthi / uthaz er mig sofon madus: indi mit Ludheren in vath einui thinc ne gegango zhe minam willon / imo ce fradhen werhen.

Aldus in het Fransch overgezet:

Pour l'amour de Dieu, et pour le peuple Chrétien et notre Commun salut, de ce jour en avant, (dorenavant) autant que Dieu m'en donne le savoir et le pouvoir; je declare que je sauverai mon frere Charles, cypresent, et lui serai en aide dans chaque chose (ainsi qu'un homme selon la justice doit sauver sou frère) en tout ce qu'il ferait de la même manière pour moi, et que je ne ferai, avec Lothaire, aucun accord qui par ma volonté porterait préjudice à mon frère Charles ci-présent.

Wy zouden het Duytsch aldus vertaelen:

In Gods minne (d.i. zoo waer my God beminne) ende des⁽¹⁾ Christenen volks, ende onzer beyder behoudenisse, van deézen dag en voórtaen zoo verre als my God daer gewisheyd (weétenschap) ende magt voór geéft, zoo houd ik het aen (met) mynen broeder, zoo als men met recht zynen broeder zal (moet) behoeden, op dat hy my ook zoo doe. En met *Lotharius* (zal ik) niet een geding (verbond) aengaen met my-

(1) DES ROCHES (*Epitom. Histor. Belgicae* Lib. III. Cap. VI. tom. 1. pag 161.) stelt *in dienste des Christenen volks*, willende dat men in het oorspronglyk *in dinthes* leéze, doch YPEY (bl. 251 in de aanteekening) merkt aen dat het *indu thes* of *indi thes* zyn moet, gelyk het by NITHARD staet; en, zeker, het meermaels herhaelde *inde* (ende) schynt deéze leézing te wettigen.

nen wille, dat hem te schade werke. (Met *Lotharius* zal ik vrywilliglyk geen verbond maeken dat mynen broeder nadeel zou toebrengen.)

Na dat de beyde Vorsten deézen eed uytgegproken hadden, deeden hunne legers elkanderen de volgende belofte, te weéten, de onderdaenen van *Karel*, die Romansch spraken:

Si Lodhwigs sacrament quoe son fradre Karlo jurat, conservat; et Karlus, meos sendra de suo part, non lo tanit, si jo returnar non l'int pois; ne jo, ne neuls cui eo returnar int pois, in nulla adjudha contra Lodhuwig non li iver.

en de andere:

Gha Karl then eid / then ar sinemo brudher Ludhuwige gesuor / geleistit / ind Ludhuwig min herra then er imo gesuor forbrihchit / ob ih ina nes iowendenne mag / noh ih / noh thero / noh hein thenihes irrwenden mag / widhar Karle inio re folluft ine wirdhit.

Si Louis observe le serment que son frère Charles lui jure, et que Charles, mon Seigneur, de sa part ne lui lint point, si je ne puis detourner Charles de ce violement, ni moi, ni aucun de ceux que je puis detourner, ne serons en aide à Charles contre Louis.

‘Of (indien) Karel den eed, dien hy zynen broeder Lodewyk gezwoóren (heéft) geleystet⁽¹⁾

(1) **Gheleyften/ leefden** KILIAN: *facere, prestare*.

(gestand doet) ende Lodewyk, myn Heere, dien (eed welke) hy hem zwoór, verbreékt, of (indien) ik hem niet afwenden mag (kan) noch ik, noch zy, noch een (van die welke) ik afwenden mag (kan), weder⁽¹⁾ (tegen) Karel', enz. De meerrest is onverklaerbaer.⁽²⁾

De Romansche tael aldus, uyt een verbasterd latyn, ondermengd van Gallische, Grieksche en Teutonische woórdén, gesproóten zynde en ten Hove bloeyende, maekte in korten tyd de grootste vorderingen. In vorm en aerd bleéf zy echter

(1) **Weder** KILIAN. *contra, adversum*.

(2) Wie belust is om deéze eeden nader te leeren kennen, leéze daertoe: DUCHESNE *Histor. Francor. Scriptor.* Tom. II. pag. 381 & *seqq.* LIPSIUS *Epist. ad Belgas.* FREHERUS *Rerum Germ. Scriptor.* I. pag. 72. SCHILTER *Thesaurus Antiquit. Teut.* II. p. 240. - *Mémoires de l'Acad. des inscript. & belles lettres* tom. XXVI. p. 247.-259. DES ROCHES *Epitom. Hist. Belg.* vol. I. p. 159.-163. ROQUEFORT *Glossaire de la langue Romane.* Paris 1808. tom. I. pag. XX. DEBAST *Recherches Hist. & Litt.* vol. 2. pag. 49-68. doch wel voórnamentlyk het werk van den Heere DEMOURCIN *Sermens prêtés à Strasbourg par Charles le chauve, Louis le Germanique & leurs armées respectives, traduits en fançais avec des notes et un specimen du manuscrit.* Paris Didot l'ainé 1815 in 8vo. en ten aenzien van het Romansch: *Eléments de la Grammaire de la langue Romance, précédés de recherches sur l'origine & la formation de ceue Langue,* par RAYNOUARD. vol. in 8° Paris F. Didot 1816.

van het Latyn geheel onderscheyden 't welk eene byzonderheyd is, welke der aendagt van ideren taelonderzoeker niet ontsnappen mag. De Franschen, naer het voórbeéld van hunne leermeesters de Romeynen, bragten deéze nieuwgeboóren tael in alle de landen waer zy de wapens voerden, en drukten welhaest de hun onderhoorige volken met het zelfde dwangjuk dat zoo lang hunnen eygen hals gepersd had. WILLEM, *den veroveraer*, een' Normandiër, bragt ze met zyne overwinnende wapens in Engeland en bevoól dat men aldaer aen het Hof, in de Rechtsbanken, en op de lagere schoólen, geene andere meer gebruyken zoude, welke wet, nog ten jaere 1350 in vollen zwang was, zoo dat der Britten tael, daerdoór, voór een groot deel Fransch geworden is. Napels zag het gebruyk van deéze laetste in zyn Koningryk ingevoerd doór ROBERT GUISCARD, Hertog van Puglia en Calabriën, en doór meer andere Normandische Heeren die, na het verdryven des Sarasyns, zich in dat land gevestigd hadden. Met een woórd, overal waer franschen waeren moest de fransche (Romansche) tael gesproken en geöefend worden, gelyk by DU CANGE⁽¹⁾ nader te zien is. Alle deéze over-

(1) In Praefat. *Glossar*. N. XVII. & seqq. Zie ook DEBAST *Recherches Hist. & Litt.* vol. 2. pag. 35. in de aenteekening.

heerde volken hebben dus het *axioma* bevestigd:

dat een overwonnen volk, doór tyd en dwang, zich allengs naer den wil des overwinnaers plooyen laet, en zyne tael en zeden tragt overteneémen.⁽¹⁾

Onze Voórvaders schynen eene loffelyke uytzondering aen deézen stelregel gemaekt te hebben, want hunne Vaderlandsliefde werkte altyd het uytlandsche met standvastigheyd tegen. De oude Belgen stopten oog en ooren tegen de verleyding der vreémden. In opzichte van hunne zeden en gebruyken hebben wy hiervooren, uyt de woórdten van

- (1) Men denke niet dat hier eene tegenstrydigheyd zy met het geén wy in de inleyding gezegt hebben, namentlyk, dat de taelen zoo wel als de landen van elkanderen moeten verschillen. Ligt kon hier imand vraegen: *Maer hoe is het dan kunnen gebeuren dat sommige volken, zoo als by voórbeéld de zuydelyke Galliers en de Britten, van hunne overweldigers taelen en zeden aennamen dit, met hunnen aert en de gesteltenis van hun land, in 't geheel niet overeenkomstig waeren?* Hier op antwoórde ik 1° dat men in de historie geen voórbeéld vinden kan van een volk 't welk de tael van een ander volk, juist zoo als die doór dit laetste gesproken wierd, zou hebben aengenomen; en 2° indien zelfs de Galliers het Latyn gelyk de Romeynen en de Britten het fransch gelyk de Galliers gesproken hadden, (nergens blykt dit); dat dan nog myn gezegde niet wederlegd is, dewyl men genoeg weét, of weéten kan, dat geene der gemelde ingedrongene taelen, by hen, haeren aerd en weézen lang hebben blyven behouden. Dit was onmogelyk, want al wat op eenen vreémden bodem verplant word, moet veraerden en veranderen. De Engelsche hebben de fransche tael, of wat zy daarvan overneémen, naer hun land en klimaet gewyzigd. Men hoore hen eens de woórdten uytspreeken welke zy met de franschen gemeen hebben, *virtue, pronounciation, propagation, difference*, enz. enz. Het zal met die oude spraken toegegaen zyn, gelyk met de fransche in Belgiëen gebeurd is: eerst sprak men die aen het Hof; dan in de vergaderingen der Grooten; van daer kwamen eenige woórdten (doch niet zonder dat zy er by leéden) op de lagere volksklassen neder, en zoo on stond'er vervolgens eene spreéktael die, alhoewel Vlaemsch genoemd, wel voór een vierde fransch is. Ook het fransch der beschaefde lieden van Brussel, Gend, en Antwerpen, is, om de zelfde reden, een geheel ander fransch in uyt spraek en *tournaire*, dan dat van Parys. Wat hebben wy nu te kiezen, het oude Nederlandsche of het verbasterde fransche?

Julius Caesar, klaerlyk doen zien dat zy, doór hunne genomene maetregels tegen den wyn en de kleeding der Romeynsche Provintien, zorgvuldiglyk voór het behouden hunner *Nationaliteyt* de waek hielden. En zouden zy dan ook tegen het gebruyk der Latynsche tael, wanneer men deéze als landtael wilde opdringen, zich niet verzet hebben? Ja, dit ook leert ons de geschiedenis. Nooyt heéft *Rome* in haer opzet, om onze tael te vernietigen, kunnen slaegen.⁽¹⁾ 'T is waer, de Belgen waeren,

(1) *La langue Latine n'a pu jamais faire de grands progrès dans la partie septentrionale de la Belgique.* DEBAST loco laud. pag. 7.

meer dan de andere Galliërs, van Italië en dus van eene te groote gemeenschap met de Romeynen, verwyderd; zy hadden de Germanen voór hunne digtste nabueren, welke alle oogenblikken deéze landen inrukten: het geén zeer veel tot het bewaeren hunner oude moedertaal moet geholpen hebben: maer des al niet te min (zegt C A T S) verdient hunne Vaderlandsche bezorgdheyd, den hoogsten lof.

De Belgen waeren van Germaenschen oorsprong⁽¹⁾ zoo als boven doór ons aangemerkt is, en beroemden zich op deéze afkomst als hun niet gelyk stellende met de overige Galliërs wier log- en luyheyd zy versmaedden.⁽²⁾ De Duytsche taal spraken en bewaerden zy als een deel van het heyligdom hunner vryheyd en van het erfdeel hunner

- (1) *Plerosque Belgas esse ortos à Germanis, Rhenumque antiquius transductos, propter loci fertilitatem ibi consedissee* CAESAR de Bell. Gall. Lib. II. IV.
- (2) *Treveri & Nervii circa affectationem Germanicae originis ultro ambitiosi sunt, tanquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine & inertia Gallorum separentur.* T A C I T U S *de morib. Germ.* 28. Welke woorden door HOOFT aldus vertaald zyn: 'De Treviren en Nervien willen enkel van de Germaanen gesprooten wezen, en zoeken daar eer uit, als of zy, mits deeze gloory des bloeds, den Gallen ongelyk bleeken, en van hunne vuidigheid afgezonderd wierden.' *Vert. van TACITUS* bl. 673. Edit. in 4°.

Voórouters. Met de Germanen en Franken alleen leefden zy vertrouwelyk en vriendschappelyk, om dat zy van dien kant niets te dugten hadden. Toen de Belgen in het begin der vyfde eeuw zich met de Franken vereenigden, wierd de Latynsche tael, gelyktydig met het juk der Romeynen, afgeschud en afgezwóren, juyst daerom (zegt de Heer DE WEZ) dewyl men hun gedwongen had die aenteneémen⁽¹⁾.

Geduerende meer dan twee honderd jaer dat beyde natien met elkanderen verbonden waeren, en dat den zetel van de Frankische regeéring hier in Belgien gevestigd was, zal ongetwyffeld de tael der Nederlanders zeer veél in vorm, beschaeving en regelmatigheyd aengewonnen hebben. 'T is bekend dat de Franken eene natie uytmaekten die al vroeg zich toelagde om, naer het voórbeeld der Romeynen, de verpligtingen van den burgerstand aen geschreéven wetten te verbinden. Hunne *Salische* wet van den jaere 422, gelooft SCHILTER in een der Nederlandsche Provintien gemaekt te zyn; doch het is te bejammeren, dat slechts de

(1) Quand les Francs eurent chassé les Romains de la Belgique, ils (les Belges) abjurèrent une langue qu'ils n'avaient employée, tant bien que mal, que par force; ils renoncèrent à l'usage de la langue Latine précisément par ce qu'on les avait forcés à l'adopter. *Histoire part. des Prov. Belgiques*. Tome 4. page 307. En thans zouden wy het zelfde recht niet hebben?

Latynsche vertaeling daervan tot ons overgekomen, en het oorspronglyk Frankische verloóren geraekt is.⁽¹⁾ De Nederlandsche woórdn welke nochtans met Latynsche uytgangen in deéze vertaeling aengetroffen worden, en waervan eenige doór Y P E Y aengehaeld zyn, geéven genoegzaam te kennen, dat onze Belgische tael, in die tyden, van den tongval der Franken zeer weynig heéft kunnen verschillen⁽²⁾.

De tyden van *Karel den grooten*, (die ook een' geboóren Frank was) moeten niet min gunstig voór onze tael en het bewaeren der zelve geweést zyn. Immers deézen waerlyk grooten. Vorst bezat niet alleen alle de goede hoedanigheden, waerdoór men eenen troon luyster en ontzag byzetten, en zyn volk gelukkig maeken kan, maer paerde nog, aen zynen edelen zucht voór den bloey der kunsten en weétenschappen eene zeer iverige liefde voór zyne Moedertael.⁽³⁾ Het is bekend dat hy

- (1) Men vind deéze vertaeling, en al wat ik omtrent de Salische wet hier zegge, in het tweede deel van S C H I L T E R ' S *Thesaurus Antiquit. Teutonic.*
- (2) YPEY, bladz. 190.
- (3) *Erat eloquentia copiosus* (zegt EGINHARDUS zynen Secretaris, *in vita Karoli magni*) *copiosus & exuberans, poteratque quidquid vellet apertissime exprimere. Nec patrio tantum contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam impendit, in quibus Latinam ita didicit, ut oequa illa ac patria lingua orare esset solitus.* Vide DUCHESNE *Histor. Francor. Scriptor.* Tom. II. pag. 102.

aen eene *Spraekkunst* van het Duytsch gewerkt,⁽¹⁾ en aen de winden en maenden, welke tot op zynen tyd doór Latynsche of oude Barbaersche woorden aengeduyd wierden, Duytsche naemen gegeéven heéft. Zyn geheymschryver EGINHARD verhaelt dat hy de maend January *Wintermanoht* (wintermaend) noemde; February *Hormunc* of *Orminhg* (vries of rypmaend⁽²⁾); Meêrt *Lenzinmanoht* (Lentemaend⁽³⁾); April *Ostermanoht* (Paeschmaend⁽⁴⁾); Mey, *Winne-* of *Wonnemanoht* (vreugdemaend⁽⁵⁾); Juni, *Prah-* of *Brachmanoht* (Braekmaend⁽⁶⁾); July, *Hewimanoht* of *Vainmanoht* (Hooymaend⁽⁷⁾); Au-

- (1) *Inchoavit & Grammaticam patrii Sermonis*. EGINH. apud DUCHESNE II. pag. 103.
- (2) Naer het Angelsaksisch woord *hor* dat *witheyd* of *vorst* beteekent. Van daer het Engelsch *hoary*.
- (3) De Hoogduytschers zeggen nog **Lenz** voór ons *Lente*.
- (4) Deéze maend is denkelyk zoo geheeten om dat Paesschen gewoonlyk in de zelve invalt. **Ostern** is by de Duytschers nog *Paesschen*. **Ooster** / KIL. *Pascha*.
- (5) **Wounc/Wunne** is by KILIAEN *Gaudium* vel *Gratia*. **Wousaem** *jucundus*, *Laetus* en **Wounemaend** *Mensis amoenitatis & gaudii*.
- (6) Van **Braeken** KIL. *agrum novare* &c. in't Fransch *défricher*. Zoo zegt men nog: *het land laeten braek liggen*.
- (7) **Hew**. KIL. *hooy*, *Foenum*.

gusti, *Aranmanoht* (Oogstmaend⁽¹⁾); September *Wintumanoht* (Windmaend); October *Windummemanoht* (Wynoogstmaend⁽²⁾); November *Herbistmanoht* (Herfstmaend) en December *Helmanoht* of *Heilagmanoht* (Heylige maend⁽³⁾).

De winden noemde hy *Ostroniwint*, (oostenwind,) *Ostsundroni*, (oostzuyd), *Sundostroni* (zuydoost), *Sundroni*,⁽⁴⁾ (zuyd), *Westsundroni* (westzuyd), *Westroni* (west), *Westnordroni* (westnoórd), *Nordwestroni* (noórdwest), *Nordroni* (noórd), *Nordostroni* (noórdoost), en *Ostnordroni* (oostnoórd.)

Wy agten het niet onnoodig hier nog een woórd by te voegen over de benaemingen der dagen van de weék. De oude Belgen, gelyk men weét, vereerden een godendom, 't welk, alhoe-

(1) **Arnen** KIL. *metere segetem*, oogsten.

(2) Afgeleyd van het Latynsche *vindemia*.

(3) Zeer leézenswaerdig is, over de benaemingen der maenden, eene *verhandeling* van den Heere J.D. MEYER, geplaatst in het eerste deel der *Verhandelingen der tweede klasse van het Koninglyk-nederlandsch instituet*. bladz. 130. en volgende.

(4) *Sund* was by de Franken *Zuyd*. Vide SCHILTER *Gloss.* in voce *Sund*. Doch de Saksen hadden reeds *Suth* ten tyde van Karel den grooten. zie LYE *Dict, Anglosax.* in voce *Suth*.

wel in geene kleyne betrekking met dat der Grieken en Romeynen staende, uyt godheden bestond, van andere naemen. De 2 eerste dagen der weék waeren by hen aen de *Zon* en aen de *Maen* geheyligd; den derden aen *Thysa* of *Dysa*, eene goddin die den landbouw beschermde en vrouw van *Thor* was. Onze Voórvaders zegden niet *Dyns*- maer *Dys* of *Dyssendag*. De Deénen hebben *Tysdag* en de oude Vriezen *Tysdey* behouden. *Woden* of *Oden*, *Odin*, heéft zynen naem aen den vierden dag gegeéven. Deézen *Woden* was eenen held, onder wiens geleyde de *Gothen* zich in het noórden van Europa hadden gevestigd. In sommige streéken van Nedersaksen word nog den Woensdag *Wodentag* geheeten.⁽¹⁾ By de Engelsche is hy *Wednesday* en by de Deénen *Wonsdag*. Den Donderdag was den dag van *Thor*,⁽²⁾ zoón van *Woden*; waervan nog het Engelsche *Thursday*. De Nederlanders en de andere Duytsche en Noórdse volken zeggen *Donderdag* of *Donnerstag*, om dat men geloofde dat *Thor*, na zyne vergoding, het bestuer van den donder en bliksem had verkreégen; zoo als *Woden* voór den kryg, en *Freya*

(1) SCHEDIUS de Dis Germanis. pag. 110.

(2) Naer deézen god, zegt men, is *Thorholt* in Vlaenderen genoemd. Zie DEWEZ *Histoire. générale de la Belgique*, tom. I. pag. 253. *Holt* had oudtyds, en heéft nog by de Engelsche, de beteekenis van *hout* of *bosch*; *Thorholt* is dus het *bosch van den god Thor*.

voór de voordplanting van het menschelyk geslacht, gesteld waeren. De maend Meêrt was onder den naem van *Thormaanet* deézen god geheyligd. Den Vrydag behoorde aen de godin *Freya* of *Fria*; welke de Venus van den noórdschen godsdienst en echtgenoóte van *Woden* was. Het Nederduytsche woórd *vryen* (*amare*) schynt van haer afkomstig. Eyndelyk den Zaterdag schryft men toe aen *Saturnus*, welken, onder den naem van *Seater*, by de Saksen zou verëerd zyn: doch dit laetste word, met reden, doór sommige geleerden wedersproken.⁽¹⁾

Om nu tot *Karel den grooten* weder te keeren: deézen Vorst heéft de oude barbaersche gezangen, nog in zynen tyd aenweézig zynde, en waerin de daeden en stryden der oude Koningen bezongen wierden, laeten in schrift brengen, om ze daerdoór aen de vergetelheyd te outrukken.⁽²⁾ Maer,

- (1) Leézenswaardig zyn, over deéze benaemingen THOMAS MARESCHALLS *Observ. in version. Anglo-Sax. ad Calc. Evang. Goth.* pag. 512. & seqq. Edit. 1684. en DES-ROCHES *Mémoire sur la Religion des peuples de l'ancienne Belgique*, in het eerste deel der *Mémoires de l'Academie Imp. & Royale de Bruxelles*. pag. 442-445.
- (2) *Barbara & antiquissima carmina quibus veterum regum actus et Bella canebantur, scripsit memoriaeque mandavit.* EGINH. in *Vita Karoli magni*. Cap. 29. Den Schryver deézer woórdten noemde die gezangen *barbaersch*, om dat zy in eene tael vervat waeren welke hy niet verstond, en om dat hy van de Latynen geleerd had, al wat vreémd en onbekend was voór *barbaersch* uyt te schelden.

zouden deéze gezangen wel opgesteld zyn doór de zoogenaemde *Barden*, en zyn'er, by de Germaenen en Nederlanders, Dichters van deézen naem geweest? De Heeren G. ANTON en H. VAN WYN hellen over naer eene loochenende beäntwoórding op deéze vraeg.⁽¹⁾ K.F. KRETSCHMANN en G. BRENDER à BRANDIS, daerentegen, hebben, op goede gronden van waerschyndykheid, getragt te beweêren dat men de zelve, zoo min aen de Duytschers en Batavieren, als aen de Kimbrisch - noórdse volken, ontzeggen kan⁽²⁾ Wy durven het niet waegen ons ook in dit geschil te verdiepen. Ook zouden wy moeylyk by de doór hen reeds aengevoerde bewysstukken, iets kunnen toe doen. Alleenlyk zullen wy aenmerken dat wanneer zelfs waere beweézen, dat 'er by de Germaenen en Batavieren geene barden geweest zyn,

- (1) Den eersten in zyne Hoogduytsche vertaeling van TACITUS *over de zeden der Germaenen*, voór de tweedemaal gedrukt te Gorlitz, in 1799; en den anderen in zyne *Historische en Letterkundige Avondstonden ter opheldering van eenige zeden der Nederlanders*, enz. Amsterdam, Allart, 1800 bladz. 123-132 en *Huiszittend leven*, eerste deel, eerste stuk, bladz. 9.
- (2) KRETSCHMANN doór zyn antwoôrd op de vraeg, nopens dit geschilpunt gedaen in den *Teutsche Merkur* van November 1800., s. 168-192 en BRENDER à BRANDIS in zyne verhandeling *over de Barden* geplaatst in de *Proeven van Geschied- en Letterkundige Oeffeningen*; Haarlem, Bohn, 1801. bl. 388. en volgende.

het nog niet blyken zou dat wy Belgen 'er ook geene bezeéten hebben. Immers de Britren hadden 'er? en hoe groot is niet de gemeenschap geweést welke tusschen dit volk en het onze bestaen heéft? De Belgen hadden volksplantingen en steden in *Albion*. Het *Venta Belgarum* van PTOLOMEUS is bekend. Zelfs de tael der beyde volken was, om zoo te zeggen, de zelfde.⁽¹⁾ En onze Voórvaders, wier heldendaeden doór de Brittische en Iersche barden, ja doór OSSIAN⁽²⁾ gezongen wierden, zouden onverschillig gebleéven zyn voór den roem hun doór de Dichtkunst toegebracht? Zy, die niets dan krygslust ademden, zouden geene instelling gekend noch aengenomen hebben, waerdoór dien krygslust zoo sterk bevorderd, en in het oogeblik van den stryd, de hartstogt der helden zoo opgewakkerd en aengevuerd kon worden? Hoe meer wy'er over nadenken, hoe meer wy overtuugd zyn dat ook de Belgen hunne OSSIANS zullen gehad hebben. TACITUS noemt de krygszangen der

(1) Zie boven bladz. 58.

(2) Onder den naem van *Firbolg* (*Belgae of Britain*, volgens MACPHERSON.) Zie hier de woórdten van OSSIAN: 'wide in the midst, arose the cloudlefs beams of Ton-théna; Ton-théna wích looked by night on the course of the seatossed Larthon; Larthon, the first of Bolga's race, who travelled on the winds.' *Temora*, book VII, vol. III. pag. 186 Ed. Paris 1783. - Zie ook MACPHERSONS *Dissertation*, voór dat Dichtstuk, pag. XVIII.

Germaenen *Barditus*;⁽¹⁾ AMMIANUS MARCELLINUS zegt dat de Barden der Galliërs (en behoorden de Belgen niet tot Gallië, in 't algemeen?) de dappere daeden van beroemde Mannen, in Heldenverzen vervatteden, en zongen op 't zagt geluyd der Lier.⁽²⁾ Den Dichter LUCANUS, eyndelyk, spreékt de *Trevieren* (dat ook Belgen waeren) aldus aen:

*Tu quoque loetatus converti proelia Trevir....
Vos quoque qui fortes animas, belloque peremtas
Laudibus in longum vates dimittistis cezum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.*⁽³⁾

‘Gy ook, verheugd u, *Trevieren!* over het te rug keeren uyt den slag. Gy ook, die het offer van den kryg, de zielen der helden, doór lofverheffende zangen tot de nakomelingen overvoert: gy *Barden*, gy móógt uwe liederen, nu in menigte doen klinken!’⁽⁴⁾ Dit alles overwoógen

- (1) *Sunt illis haec quoque carmina, quorum relatu quem Barditum vocant accendunt animos, futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur.* De Mor. Germ. 3. Sommige willen dat men *Barritus* leéze. Zie over dit woórd VAN WYN. *Hist. Avondst.* pag. 127.
- (2) AMMIAN. MARCELL. *Rer. gestar.* Lib. XV-9.
- (3) LUCAN. *Pharsalia.* Lib. I. □. 442.
- (4) Zie over deéze plaets van LUCANUS de gepreézene verhandeling *over de Barden* van BRENDER à BRANDIS. bladz. 418-420.

hebbende, komt het ons meer dan waerschyntlyk voór, dat de Belgen ook Dichters gehad hebben welke den naem van *Barden* droegen.

De Barden waeren te gelyk Poeéten en Muzikanten, gelyk alle de Dichters der vroegere oudheyd. Hun werk bestond in de dappere daeden der oórlogshelden, of (met andere woórden) de geschiedenis van hun land te zingen en te bewaeren, en daer doór den roem van hun volk staende te houden. Zy volgden en vergezelden den Vorst overal; herinnerden hem aen zyne eygene deugden en daeden, of aen die van zyne Voórzaeten en Wapenbroeders, en bragten dus te wege dat hy, iverzugtig om den lof der bezongene helden, derzelver voórbeéld navolgde, en doór verdienste, zoo wel als doór rang, boven zyne onderdaenen toonde verheéven te weézen. Als afgezanten verkondigden zy den oórlog aen andere volken of sloóten den vrede. Geenen zoo woedenden vyand die hunnen geheyligden persoon niet eerbiedigde. Wanneer aen Vorst te velde trok opende zy den stryd met een moedinboezemend krygsgezag. Zekeren noórdweégschen Koning OLAF TRYGUASON had dry zulke Barden by hem, in het gevecht te *Sticklatast*. Eenen deézer, THORMOD genaemd, hief met de eerste lichtscheémering van den dag, waerop men stryden zou, een gezang aen, 't welk in het boek *Olafs helges saga*, bewaerd en van den volgenden vertaelden inhoud is:

Op! den dag breékt aen!
 Hoort het kraeyën van den haen.
 'T word uw arbeydstyd,
 Krygsliën! toont uw vlyt!
 Vrienden! hoort in 't klinkend lied
 Wat den Veldheer u gebied.

Kloeken! met uw taeyë vuyst!
 Dapperen! wier boóg al suyscht!
 Ed'len! die nooyt vlugten kond!
 Niet tot drinkvermaeken,
 Niet tot liefdesspraeken,
 Maer, tot kryg en wraeke,
 Wekt u THORMOD'S mond.⁽¹⁾

Zoo lang de Barden zongen hielden zy hunne schilden voór den mond om hunne stem meer weêrklank bytezetten; en naermaete den stryd in bevigheyd en gerugt toenam, naer die maete reés hun gezang. Den zwakken scherpten zy moed, den moedigen nog meer onvertzaegdheyd, vryheydliefde en veragting des doods in. DIODORUS SICULUS getuygt dat de Barden somtyds een gantsch leger, schoon in den stryd reeds ingewikkeld, doór hunne tusschenkomst, tot bedaeren, en vyanden tot verzoening bragten.⁽²⁾ Zoo groot is het vermogen der tooverende Poëzy ook op Barbaeren!

(1) Zie BRENDER à BRANDIS in zyne aengeh. verhandeling *over de Barden*, bl 426.

(2) DIOD. SICUL. L.V.C. 31. - *Mémoires de l'Académie de Bruxelles*, vol. I, pag. 428.

Na den slag zongen zy, in het blyde Zegelied, de dapperheyd des overwinnaers, of, in roerende toonen, den moed des gesneuvelden. Ook in vredestryden waeren hunne bezigheden van geen minder belang. Zy onderweézen de jeugd in zang en poëzy; of vergezelden met hunne treurliederden de lyken van gestorvenen; of zongen, met hunne harpen, den wyn en de liefde op de maelyden van den Vorst.

Van alle de instellingen der oud-europische heydenen is misschien die der Barden de eenige, welke het invoeren des Christelyken Godsdiensts, overleéven mogt. Het zegelied gemaekt op de overwinning, doór Koning *Lodewyk den derden*, in 881. op de Noórdmannen bevochten, 't welk in de zeventiende eeuw doór MABILLOIN, in de Bibliotheék der Abtdy van St. Amand, by Doórnik gevonden, en laeter doór den meergemelden SCHILTER in 't licht gegeéven is; dat heerlykste voordbrengsel der genie van de oude Duytschers, zoo als YPEY het noemt,⁽¹⁾ zal naer allen schyn nog het werk van eenen Bard geweést zyn.

Volgens den oórdeekundigen VAN WYN is den Dichter een' Nederlander geweést, herkomstig uyt den omtrek van Henegouwen.⁽²⁾ Destyds spraken de Henegouwers nog de Belgisch-duytsche

(1) YPEY bl. 267.

(2) *Histor. Avondst.* I. bladz. 224.

tael; immers den H. Norbertus, die geen Romansch verstond, predikte in de 12e eeuw, met zeer goed gevolg, in het Teutonisch, te Valenciennes.⁽¹⁾ Dit stuk verdient dus onze geheele aendagt: ‘Het is kragtig en kernagtig, vol roerende beeldentaal, opgedreven tot eene verrukkende harmonie. Met één woord het is ware, stoute poëzy, niet ongelijk aan die der Oosterlingen, welke niet nalaat dadelijk op het hart te werken. De voetmaat grenst eenigzints aan de zoogenoemde Glijkonische, maar is los en meestal gevallen. Van den eigenlijken Rhijthmus was men toen, en nog lang naderhand, geheel onkundig. Met rijmklanken evenwel was men reeds gewoon te spelen. De taal is vrij beschaafd, doch moet niet zelden om de maat iets lijden.’ Zoo spreekt 'er YPEY van.⁽²⁾ Het oorspronglyk stuk zal ons de waerheyd deézer woorden moeten leeren kènnen. Het begint aldus:

**Einen kuning nueiz ich
Neisset heer Luduuig /
Der gerue Gott dieuet
Weil er ihms lohuet.
Kind wart er Vaterlos /
Des uuart ihme sehr bos.**

- (1) VERHOEVEN: *Inleyding tot de Belgische Historie*, in de *Mèmoires de l'Académie de Bruxelles*, bl. 183. vergel. VAN WYN, l.c pag. 224. Zie ook *Acta SS. Junii I* p. 827.
 (2) Bladz. 268. zyner *Gesch. der Ned. taele*.

Eenen Koning weét ik,
 Hy heet heer Lodewyk,
 Die geêrne God dient,
 Wyl God het hem loont.
 Kind (zynde) was hy Vaderloos
 Dit was hem zeer boos (nadeelig.)

Hierop verhaelt den Dichter hoe God, de deugd des Konings willende beproeven, de Noórdmannen in Vrankryk inrukken en doór hen, de franschen deêrlyk teisteren liet; tot dat Hy eyndelyk zich over het noodlot van de laetste erbarmende, Lodewyk zelfs te wapen riep:

Hludwig kuning min /
Hilp minan liutin!
 Lodewyk mynen Koning,
 Help myne lieden!

Lodewyk was bereydvaardig en trok de Noórdmannen tegen: dan, eer hy den stryd zoude aenvangen, wilde hy zyne soldaeten nog eerst met een Christelyk woórd daertoe aenmoedigen.

Channo sprach luto
Hludwig der guoto:
Crostet hin gesellion
mine notstallon.
Hera santa mih God /
do mir felbo genod
Oh hiu rat thuti
thaz ih hier gefurti.

**Mih selbon ni sparoti
 unz ih hiu giuertri.
 Nuuuil ih thas mir volgon
 alle Godes holdon.
 Giskerit ist thin hierwist
 so lango so wil krift.
 Wil her unsa bina warth
 thero kabet ginuaht
 So uuer so hier in ellian
 giduat Godes willian.
 Quimit he gisund us
 ih gilonon imos.
 Bilibit her tholine /
 stnemo kunnie.
 Cho nam her skild indi sper
 ellianliche reit her /
 UUald her uuare rahchon
 fina Widarsahchon.
 Cho ni uuas iz buro lango /
 faud her thia Northmannon.
 ‘Gode lob!’ sageta.
 her siht thes her gereda.
 Cher kunig reit kuauo.
 sang lioth frano.
 Joh alle saman sungun
 ‘kurie leison!’
 Sang was gesungen /
 wig uuas bigunnen.
 Blout skein in uuangon
 spilodunder Drankon.
 Char raht thegeno gelih;
 nich ein so sa Hludwig;**

Snel indi kuoni;
thas uuas uno gekunni.
Suman thuruch-sluog her;
suman thuruch-stach her.
Her skancta ce hancon
sinan flanton
Bitteres lides.
so uuehin hio thes libes.
Gelobet si thiu Godes kraft!
Hluduuig uuarth sighaft.
Sag allin heiligon thanr!
sin uuarth ther sigekamf.
Odar abur Hludunig
Kuning uuar salig.
Garo so ser hio uuas.
suuar so ses turft uuas.
Gihalde inan / Cruhtin /
bi sinan eregrehtin!

Dan sprak, luyd,
 Lodewyk den goede:
 Troost u, gezellen!
 myne noodverwanten!
 Hier zond my God.
 hy zelfs doet my genade!
 Wyl gy beraedslaegd hebt
 dat ik het heir zal voeren,
 Zal ik my zelfs niet spaeren,
 tot ik u heb gered.
 Myn wil is dat my volgen
 allen die God getrouw zyn!
 'T is u beschoóren hier te wezen,
 zoo lang als Christus wilt:

Dewyl hy onze beenderen beveiligt
 waer van hy heéft gesproken.
 Zoo wie hier, in der yl,
 voldoet aen Godes wil,
 Komt hy gezond (behouden) er uyt,
 ik zal hem loonen.
 Blyft hy er in,
 (dan loon ik) zyn geslagt.

Toen nam hy schild en speér;
 yllings reéd hy heén.
 Hy wilde in ernst zich wreéken
 op zyne wederzakers.⁽¹⁾
 Toen was 't niet lang gebeurd (geleden)
 of hy vond 'er de Noórdmannen.
 'God lof!' dit was zyn woórd.
 hy zag 't geén hy begeêrde.
 Den Koning reéd nu koenlyk
 hy zong het heilig lied,
 En alle samen zongen:
 kyrie! eleison!
 Den zang was gezongen
 den stryd was begonnen.
 Het bloed scheén op de wangen
 der met wapenen spelende franken.
 Daer nam den soldaet te gelykerhand wraek,
 maer als Lodewyk was'er niet een;
 Snel was hy en koen!
 dat was hem aengeboôren.

(1) **Wederzaker** / KIL. *Adversarius*.

Sommige doôrsloeg hy;
 sommige doôrstak hy;
 Hy schonk thans
 zyne vyanden,
 Eenen bitteren drank.
 zoo weêken ze uyt het leéven.
 Geloófd zy Godes kragt!
 zoo wierd Lodewyk zeéghaftig.
 Zeg allen Heyligen dank!
 zyns wierd den zegekamp.
 Nu dan was Lodewyk
 den Koning, zeer gelukkig,
 Strydvaerdig als hy was;
 en deftig zoo 't moest zyn.
 Behoud gy hem, ó Heer!
 by zyne Majesteyt!⁽¹⁾

Is dit, voór den tyd waerin dit zegelied gemaekt is, geene kragtige, deftige poëzy?
Ariulfus, Schryver van eene *Chronicon Centulense*, getuygt dat dit *Epinikion*, nog
 in de elfde eeuw, gezongen wierd in bet Graefschap *Ponthieu*, om-

(1) Ik maek hier gebruyk van de vertaelingen der Heeren VAN WYN en YPEY. Zie *Histor. Avondstonden* bl. 228. en *Gesch. der N.T.* bl. 270. en volgende, alwaer eenige ophelderende aenmerkingen over deêzen zegezang gevonden worden. De Heer DEBAST heeft ook dit geheele Dichtstuk, met de latynsche en fransche vertaelingen van het zelve, geplaetst in zyne meergepr. *Recherches Hist. & Litt.* vol. 2. pag. 72-86.

streéks de plaets waer den slag geleéverd was;⁽¹⁾ en den Abt *Reginon* (eenen Schryver van de tiende eeuw) voegt 'er by dat men het zelve, volgens de oude gewoonte van het land voórmentlyk op de maeltyden zong;⁽²⁾ een gebruyk 't welk, gelyk bekend is, ook by de Barden plaets had. Het is dus niet onwaerschynlyk dat onze Voórvaders soórtgelyke volksdichters gehad, en nog lang na de algemeene verspreyding van het Christendom, bewaerd hebben.

De aenneéming van deézen Godsdienst mag men voór den dagenraed der zedelyke beschaeving van Europa groeten. Veél droeg de zelve toe om de nieuwere taelen eenen vasten vorm, en die schriftmatigheyd te geéven, welke zy tot hiertoe hadden moeten derven. Meest alle de oude Schriften der Teutonische tael zyn van dien tyd afkomstig. Hoe veél vertaelingen van het Heylig Schrift, en stukken daertoe betrekkelyk, zyn wy niet verschuldigd aen den iver der Kerk, om de afgodische volken te bekeeren? Bepaelen wy ons slechts by die geéne welke, of in de Nederlanden opgesteld, of aldaer in wettelyk gebruyk waeren.

(1) DACHERII *Specil.* tom. IV. p. 518. DES ROCHES *Epit. Hist. Belg.* vol I pag. 214.

(2) ECKART, *de rebus Franciae orientalis.* tom. II. pag. 656 - DEBAST tom. II. p. 86.

In de eerste plaets zouden wy hier moeten melding maeken van een *Pater noster* en *Ave Maria*, welke men voórgeeft hier te lande in gebruyk te zyn geweést, onder den eersten Hertog van Brabant, PIPINUS *van Landen*; als gevonden wordende in het leéven van de H. GEERTRUYD, zyne Dogter, Abdisse van het Klooster te Nivelles, beschreéven doór zekeren DE RYCKEL, Abt van St. Geertruyd te Leuven. Veéle gewigtige reden hebben wy om aen de echtheyd van dit gezegde te twyffelen, doch het behoort niet tot ons inzicht den leézer daer over te onderhouden. Eenen liefhebber van letter- en oudheydkunde heeft ons een afschrift van deéze gebeden bezorgd. Het is hem echter niet mogelyk geweést, ons ook het boek, waerin die voórkomen, te laeten bezigtigen; als kunnende het zelve, op dit oogenblik, niet wedervinden.⁽¹⁾

Zy zyn vervat in de Angelsaksische en dus in eene tael, zeer gelyk aen die van een groot getal der Engelsche zendelingen, welke, geduerende de zesde, zevende en achtste eeuw, aen de Belgen

(1) Wy gelooven den leézer te moeten berichten dat wy naer de zelve ook vergeéfs gezogt hebben in de *quarto*-uytgave van DE RYCKEL'S *de vita Sta Gertrudis*. Den vriend waer van wy hier spreéken en dien wy alleszins voór zeer geloofwaardig houden, verzekert ons echter daarvan eene uytgave te bezitten waerin die gebeden staen.

ons Heylig Geloof kwamen prediken.⁽¹⁾ Wy laeten het aen anderen over, om te onderzoeken of die stukken aen de tyden en de tael van de H.H. LIVINUS, WILLIBRORDUS, BONIFACIUS en andere, geheellyk toeteschryven zyn. Wat 'er van zy, daer de zelve met onze tael vry wat gemeens hebben, kunnen wy niet nalaeten onze leézers 'er mede bekend te maeken. Het *Pater noster* is letterlyk als volgt:

**FEader vre thu the eart on heoseun / si thin nama ghehalgod / Co
rume thin rice / Ghewurthe thin willa / on eorthan swa swa on
heofenum vrne deaghamliram hlaf syle vs to deag / and forgot vs vre
gyltas / swa swa we fozgath vrum goltendum / and negeleadde thu vs
on costnunge / ar alys vs of yfle / Sothlice.**

En het *Ave Maria*:

**HAI weas thu mid gyfe ghefyled / drihten mid / the Chu eart betwur
wisum ghchletsud / and ghehledsod is thimes innothes wrastin.⁽²⁾**

Meer historische echtheyd en belangrykheyd heéft een *formulier van verzaeking aen den duyvel*, opgesteld in het midden der achtste eeuw, in eene

(1) Zie boven bl. 58. en DEBAST vol. II. p. 10 à 13.

(2) Zou DE RYCKEL deéze gebeden uyt de Evangelien van MARESCHAL (zie boven bl. 58.) niet genomen hebben? Deézen laetsten heéft byna letterlyk de zelfde.

Kerkvergaedering gehouden onder *Karel Martel*, te Leptines, nu Lestines of Estines, in Henegouwen, ten jaere 743. Dit merkwaerdig stuk, alsmede een *Indiculus superstitionum et paganiarum*, vervaerdigd in de zelfde vergadering, zyn doór HOLSTENIUS het eerst ontdekt, in een oud handschrift, berustende in de Palatynsche Boekery, en worden gevonden in het zesde deel der *Concilien* van P. LABBE, in de brieven van BONIFACIUS, in den *Commentarius* van ECKART en in andere Schryvers.⁽¹⁾ De verzaeking wierd in de volkstael, by den Doop, gebruykt, en is, volgens de opgave van ECKART, DES ROCHES en YPEY, van den volgenden inhoud:

Vraeg. Fozsarhistu Diabolae? (verzaekt gy den duyvel?) *Antw. Er forsacho Diabolae.* (ik verzaak den duyvel.) *V. End allum Diabol-gelde?* (ende allen duyvelen-gilde?) *A. End er sorsarho allum Diabol-gelde.* (ende ik verzaak allen duyvelen-gilde. *V. (End allum Diabole werrum?)* (ende allen duyvels werken?) *A. End er for-*

(1) LABBE: *Concil.* Tom. VI. Col. 1541. ECKART: *Comm. de rebus franc. orient.* Tom. I. pag. 407. & seqq. BONIFACIUS: *Epistolae* Ed. *Wurdiweinli.* pag. 124. FURSTENBERG: *Appendix Monum. Paterb.* DES ROCHES: *Epit. Hist. Belg.* I. Lib. III. Cap. VI. p. 134. en YPEY: *Gesder* N.T. bl. 277.

sacho allom Diaboles werrum end wordum / Chuiræet ende Woden / end sacon Ote / ende allem them noholdum / the hira genotas sint.

(ende ik verzaek alle duyvels werken en woórden, den Donderaer (THOR)⁽¹⁾ ende WODEN, en den Saksischen OTEN⁽²⁾ ende alle de vyandlyke geesten,⁽³⁾ die hunne genoóten zyn.)

Op deéze verzaeking volgt eene kleyne Geloofsbelydenis:

Gelobistu in Got / almehctigen Fadaer? (gelooft gy in God, almagtigen Vader?) **Er gelobo in Got/ almahtigen Fadaer.** (ik geloof in God, almagtigen Vader.) **Gelobistu in Christ / Godes Suno?** (gelooft gy in Christus Gods Zoón?) **Er gelo-**

- (1) YPEY heéft **Chuna erende Woden**/ en vertaeld dit *de vereerders van Woden*; doch wy geéven hier den voorkeur aen de leézing van DES ROCHES. Zie over *Thor den donderaer*, hiervoóren bladz. 90.
- (2) DES ROCHES stelt **saco note** en verduytscht dit *den Saxen Dienst*. De Saksen zegden *Oden* of *Oten* voór *Woden*, *Wodan*. Vergel. YPEY bl. 278. in de aenteekening.
- (3) **Uuholden**/ is *vyanden*. Zoo word nog den duyvel *den boozen vyand* genoemd. In MEYERS Woórdenschat deel III, 10^e druk, bl. 62. vind men: **Hold**/ *vriend gonstig, genegen*. En by KILIAEN: **Hold**/ *huld amicus, benignus favens*. Onnoodig is het hier by aentemerken dat het voórzetsel *un* of *on* het tegendeel van *vriend* aenduyd.

**do in Christ Godes Suno. Gelobistu in Halogan Gaft? (Heyligen Geest)
Er gelobo in Halogan Gaft.**

Men ziet dat deéze vraegen en antwoórden het tegenwoórdig Dialect onzer Provintien al zeer naby komen. In de woórden **Er/ ende almahtigen** / (spreékt uyt *almachtigen*,) en **Gelobistu**⁽¹⁾ is dit byzonder blykbaer. Doch al worden deéze stukken oorspronglyk tot het jaer 743 gebragt; het schynt echter dat zy, in vervolg van tyd, en doór de menigvuldige afschriften welke 'er van gemaekt zyn, geene kleyne verandering in de spelling ondergaen hebben. Daerom zyn sommige Schryvers (en hier onder ook den, doór ons, meermaels aengehaelden Heere Y P E Y) van gevoelen, dat men de zelve, voór niet ouder mag aenzien, dan van de laetste helligt der tiende, van het begin der elfde eeuw.

Dieper onkunde, grooter domheyd dan die, waerin Europa, geduerende de tiende eeuw gedompeld lag, kan men zich naeuwlyks inbeélden. Allerwege heerschten de afschuwlykste zedeloosheyd, de schandelykste onbeschaefdheyd. De ryken zoo wel als de armen konden noch leézen noch schryven. Schoólen of Leermeesters wae-

(1) Onze Voórvaders zegden: **geloovestu** of **geloovest du**. In sommige Vlaemsche en Brabandsche Provintien *tutoyéert* men nog met. *doe* en *dyn*.

ren 'er niet te vinden. Wie tien of twintig boeken bezat, wierd voór eenen geleerden, met een groote Bibliotheék, gehouden. Slechts de geestelyke en kloosterlingen bewaerden nog eenigsints het heylig vuer der kunsten en letteren, en de kennis der Grieksche en Latynsche taelen. 'T is waer weynigen onder hen waeren in staet om de schriften der ouden wel te leézen en te verstaen; maer zy bewaerden die toch; en uyt dien hoofde zyn wy hun oneyndig veél verpligt. Met een woórd, de geestelyke der tiende of middeleeuw waeren, (zoo ik my aldus uytdrukken mag) de eenige sterren, men noeme ze dan ook dwaelsterren, welke, in den nacht van ongeleerdheid, waermede Europa alsdan overdekt was, nog eenig weétenschaplyk licht van zich gaven. Al wat 'er in die, terecht zoogenoemde, *yzere eeuw*, geschreéven wierd, was het werk van Munniken en Geestelyken.

In de elfde eeuw zag het'er niet veél beter uyt. De haetelyke kwaelen van onweétendheid heb- en roofzugt woeddeden by alle volksklassen nog altyd voord, Slaeverny, diepe armoede en barbaersche zeden hielden Nederland in eenen deêrlyken, vernederden staet. De bevolking was nogtans merklyk aengegroeyd en men wierd zelfs bedagt om de Steden, Tempels en Gestichten, doór de Noórdmannen in voórige tyden verbrand of verdelgd, wederom op te bouwen. Ook den landbouw en den koophandel begonnen allengs hoe meer ter hand genomen te

worden, en het volk ieveriger en werkzaemer te maeken. Eenige nutte kunsten, zelfs eenige fabrieken, raekten in bloey; zoo dat alles betere dagen voórspelde. Met dat al bleéf de spraekunde der nieuwe taelen nog altyd in het duyster schuylen en byna niemand durfde zich haerer aentrekken. Kleyn is dus ook het getal der schriftelyke gedenkstukken van deéze eeuw. Een Lofgezag op den Heyligen *Anno*, Aerdsbisschop van Keulen, vervat in een Nederrynsch Dialect, van omtrent den jaere 1075, en eene Frankduytsche omschryving (*paraphrasis*) van *Salomons* boek der zangen, doór *WILLERAMUS*: Zie daer byna alles wat ons deéze eeuw voór merkwaardig opleévert. Om korthedys wille zullen wy het laetste stuk alleen van naby beschouwen.

WILLERAMUS was, eerst *Scolasticus* te Bamberg, daerna Munnik te Fulda, en eyndelyk, van in den jaere 1048, Abt van de Abtdy van Ebersberg, in Schwaben. Hy heéft het boek der zangen of hooglied, niet alleen doór eene Frankduytsche vertaeling, maer ook doór latynsche verzen verklaerd. Van het Duytsch stuk berust 'er, in de Bibliotheék der Hoogeschoól van Leyden, een zeer fraey Handschrift, het welk des te belangryker voór ons is, om dat het doór eenen Nederlander, in of omstreéks den jaere 1045, misschien wel naer het eygenhandige van *WIL* -

LERAMUS, vervaerdigd is. P. VAN MERLE meer bekend onder den naam van MERULA, maekte het in 1598, doór den druk algemeen. Op menigvuldige plaetsen van dit Leydsche afschrift blykt, dat den kopist de tael van het oorspronglyke naer de zyne geschoeyd heéft; want de handschriften welke van het zelfde stuk in de Heidelbergsche, Weener en Bréslausche Bibliotheéken gevonden worden, draegen allen het kenmerk van eenen meer Hoogduytschen tongval. Het Nederlandsch M.S. behoorde eertyds aen de vermaerde doch deêrlyk gesloopte Abtdy van Egmond, en was daeraen geschonken doór den Abt *Stephanus*, voór of in den jaere 1057, zoo als de Heer VAN WYN zeer oórdeelkundiglyk beweézen heéft.⁽¹⁾

Zie hier het begin van het Leydsche afschrift, naer de opgave van F. VAN LELYVELD, agter het tweede deel van HUYDECOPER'S proeve van Taal- en Dichtkunde⁽²⁾:

Cusse her mich mit themo cusse sines mundes Thicca gehiezzet mir sine cnomst *per Propetas*: nu cume her selvo/ ande cusse mich mit thero suoze sines *Euangelii*. Wan da bezzert sint thine synne themo wine / sie stinchende mit then bezzesten saloon. Thiu

(1) Zie *Huiszittend leven*, N° III. bladz. 283.

(2) Uytgave in 8°. Leyden, 1784. bl. 586.

suoze thinere gratiae, is bezzera than thiu skarphe thero legis also hiz quitt / Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Thiu selua genatha is gemisket mit variis donis santi Spiritus, mit then thu marhaft ex peccatoribus iustos, ex dampnandis remunerandos. Thin namo is uzgegozen olen. Thin namo is wide gebreydet/ wanda uano thir Christo, heyze wir Christiani, uano thiu minnon thirh the ivorfrouwan. That sint the sielan the ther iugethet stut in thero doupha / and gewadet mit ueste innocentioe.

PANCRATIUS CASTRICOMIUS vertaelde dit, in het Nederduytsch van zyne eeuw (de zestiende) aldus:

Hi cusse mi mit den cusse sines mondes, dicke (dikmaels) beloofde hi mi sine coomst door de Propheten, nu comt hi selve, ende cusset mi mit het soete sines Evangeliis. Want dine spenen (ubera tua) sint beter dan wine, si ruken⁽¹⁾ mit den besten saluen, de soetheid diner genade, is beter dan de scarpthe des wets, also hi seit: de wet is door Moysen gegeuen, genade ende waerheid is door JESUM CHRISTUM geworden. De selue genade is gemenget mit versceiden gauen des H. Geests, mit dien makest du van sondaren rechtuaerdige, van verdoemelijcke, vergeldelijcke, dijn name is

(1) In't origin. staet *stinken* dat oudtyds het zelfde met rieken was. Zie KIL. en boven bl. 32.

uytgegoten oly, dijn name is wide gebreidet: (wyd uytgebreyd) want van di Christo, hieten wy Christenen, van dies minnen di de iuncfrouwen, dat sint de sielen di daer verieuchdet zijn in den doope, ende gecleedet mit het cleed der onnoselheid.

Men ziet duydelyk dat de woórdn **cuomst/ komst**, **selue/ zelve**, **saluon/ zalve**, **selue genatha zelve genade**, **gebreydet/ uytgebreyd**, **that/ dat**, **gewadet/ gewaed**, **gekleed**, enz. doór eenen Nederlander moeten geschreéven zyn; want de Weener en Breslausche handschriften, doór LAMBECIUS en SCHERZIUS uyt- of opgegeéven, hebben hier: **rhunft** of **ruonft selbo/ sallion/ selha guada / gebreitet/ dazh/ gewatet / enz.**⁽¹⁾

Met het eynde der elfde eeuw namen de kruystogten, naer het Heylig Land, hunnen aenvang, en legden den grond tot de grootste omwenteling welke immer, in de zeden en denkwyzen der volken van Europa, is bewerkt. Sedert meer dan vier eeuwen was dit werelddeel, doór innerlyke

(1) Men leéze over het Nederlandsche M.S. de geheele aenteekening van F. VAN LELYVELD in HUYDECOPER'S proeve, tweede deel bl. 551. tot het eynde, alsmede de doórwrochte verhandeling van Mr. H. VAN WYN, voor titel voerende: *Gedagten over het begin en voortgang der Letterkunde in Nederland*, in zyn *Huiszittend leéven*. N° III. bl. 274-287. en inzonderheyd N° IV. bl. 465-514. Vergel. ook YPEY bl. 284.

oórlogen en verdeeldheden, beroerd en ontsteld geweest. Het Christelyk Geloof had nog geene vereeniging tusschen deszelfs volken kunnen tot stand brengen, noch hun de oude barbaersche zeden en gebruyken doen afleggen. In deézen naeren staet van zaeken, verbonden zich eenige edeldenkende edelen en krygslieden, om de mooren in Spanje, den Sarrazyn in het oosten, en de kleyne tirannen, welke, overal, de wegen ten platten lande onveylig maekten, te bevechten. De bescherming en verdediging van de rechten der schoone kunne, waeren een der voórnaeme dryfveêren van den moed deézer nieuwe Hereulesen. Zoo ontstond dat Ridderschap der middeneeuwen en die *Romanesque* tyden, waer in elken oórlogsman een meysje had, aen welkers wetten hy zich geheel onderwierp, en voór wie hy zich aen alle bedenkelyke gevaeren bloot gaf. Krygseer en liefde was over geheel Europa toen maer een gevoel. Geenen Ridder of hy noemde en roemde zich den slaef van het voórwerp zyner liefde, en droeg deszelfs lint en kleur op de tournoy- en andere kampspelen. De vrouwen en niet de Vorsten heerschten in dien gelukkigen tyd. Men heéft 'er gezien die haere Ridders met boey en band tot aen het strydkamp bragten, en dezelve niet eerder vrylieten dan wanneer het teeken van den kampstryd gegeéven was. *Les Dames*, zegt de Heer DE SAINTE-PALAYE *se chargeaient*

ordinairement d'apprendre aux jeunes Chevaliers le Catéchisme et l'art d'aimer.⁽¹⁾ Natuerlyk stemde een zulkdanig onderwys de harten tot zagtere gewaerwordingen, en den geest tot godsdienstige en dichterlyke denkbeelden. Die leévenswyze der Ridders; die verbaezende onderneémingen; die kruysvaerten; dien wedstryd van geheel Europa in de velden van Palestinen; dat klimaet van het oosten; dat herdenken aen het Vaderland, en voóral dien heyligen *Enthousiasmus*, welken elkeen bezielde; alles liep te saemen om de poëzy te doen herleéven, om elken Ridder de lier zoo wel als de lans te doen hanteéren. Van daer dat groot getal *Troubadours, Trouvères, Menestrels, Minnezangers, Spreékers*, of hoe zy nog al mogen geheeten worden, die men aen alle Hoven, in alle Kasteelen aentrof. Het kon niet missen of de taelen moesten daer doór in zagtheyd, vloeybaerheyd en regelmaetigheyd merkelyk veél aenwinnen. Allen kreégen eenen vasten, de meeste haeren tegenwoórdigen vorm. Dit

- (1) ‘De Jonkvrouwen namen doórgaens den last op zich van de jonge Ridders in den Catechismus en de kunst der min, onderrigting te geéven.’ *Mémoires sur l'ancienne Chevalerie par Mr. DE SAINTE-PALAYE*, tom. I. 1ers partie pag. 7. Men leéze ook CHATEAUBRIANT: de la vie et des moeurs des Chevaliers, 4e partie de son *Genie du Christianisme*.

laetste is, met betrekking tot de onze, allerzigtbaerst in eene Apostolische Geloofsbelijdenis van de laetste heilige der twelfde eeuw, welke, naer de opgave van ECKHART en YPEY⁽¹⁾ aldus begint: **Ir kelave in Got Nader almarhtigen/ in then Sceppare thes Nemeles en ther arthen. Ir kelave in sinen enboznen Sune** / enz. Zie daer eygentlyk het eerste stuk, waerin men ons Nederduytsch duydelyk kan erkennen. Niemand verwondere zich dat de Belgen tot hier toe, in hunne openbaere en andere schriften, altyd hadden gebruyk gemaekt van andere Duytsche spraeken; noch besluyte daeruyt dat men hier te lande geene byzondere tael had. Wy hebben reeds opgemerkt dat de Belgen in het schryven van andere taelen, dezelve naer de Nederlandsche verboógen; maer men telde onder hen nog te weynig letteroefenaers, dan dat men zou getragt hebben, om van ons Belgisch eene geheelafzonderlyke schryftael te maeken. Men gebruykte daertoe meest altyd het Frankduytsch of Nedersaksisch⁽²⁾ Zoo schry-

(1) ECKART: *Incerti Monachii Weissenburgensis Catechesis Theotisca*, p. 86. en YPEY bl. 287.

(2) Ten jaere 804. verplaatste Karel den grooten meer dan 10,000 Saksen in Brabant en Vlaenderen. Dit kan veél bygedragen hebben tot het beoefenen van het Nedersaksisch, en daerom word'er in de Krouyk van St. Denis, onder andere, gezegd: *de celle gent* (les saxons) *sont né & extrait, si comme l'on dit, li Brebançon & li Flamant & ont encore celle meisme langue*. Zie *Recueil des Hist. des Gaules*, par BOUQUET tom. V. p. 252. en DEBAST II. pag. 14.

ven onze Waelen tegenwoórdig het fransch, alhoewel dit hunne tael niet volkomentlyk is.

Provence was de eerste en voórnaemste zitplaets der Ridderlyke Dichters. Van daer breyde den geest hunner instelling, met de gezangen der *Troubadours*, zich over geheel Duytschland. Hier wierden zy *MINNESINGERS* genoemd. Men telde onder de zelve verscheyde gekroonde Hoofden, den Keyzer *HENRIK VI*, den ongelukkigen *KOENRAED IV*, koning van Jerusalem, *WENCESLAUS*, Koning van Bohemen, eenen Prins van Oranje, verscheyde Keurvorsten, Hertogen, enz. Zy bloeyden voórnammentlyk van in de helligt der twaelfde, tot over het midden der dertiende eeuw. Meest alle hunne Gedichten waeren vervat in den *Swavischen* tongval, welke van het jaer 1137 tot in 1254 de tael van de duytsche Keyzers, en die van hun Hof was. Hadden de Zwavische Vorsten van den huyze van *Hohenstauffen*, welke geduerende dit tydvak op den Keyzerlyken Troon zaten, een of twee eeuwen langer 's Ryks bestuer in handen gehouden, zeer waerschyntlyk waeren alsdan het Nederduytsch en het Teutonisch van over geéne zyde des Rhyns, maer eene en de zelfde tael, althans in het schryven, geworden. Immers het Zwavisch dat een veél zagter Dialect dan het tegenwoórdig Hoogduytsch is, komt de tael onzer Nederlanden zeer naby.

Weynige personen weéten dat'er ook Hertogen van Braband onder deéze Minnezangers geteld wierden. JAN. I. die over deéze Provintie, van den jaere 1269 tot in 1294, heerschte, was een' groot' Minnaer van de Zwavische Dichtkunst, en had die neyging van jongs af ingezoógen aen het Hof van zynen Vader HENRIK III, die ook de *Provençaelsche* poëzy beöefende en een groot getal *Troubadours* onderhield.⁽¹⁾ Voór zoo veél ons bekend is, heéftnog geen enen Nederlandschen Schryyer de dichterlyke verdiensten van Hertog JAN, doen kennen. BUTKENS en andere geschiedschryvers van dit land, hebben zelfs niet eens geweéten dat 'er ooyt verzen doór onze Hertogen vervaerdigd zyn. Wy denken dus aen de Belgische Historie en Letterkunde, geen ondiens te zullen doen, met hier een Minneliedje van JAN I afteschryven. Het zelve word gevonden in een fraey handschrift van *Zwa-*

- (1) Onder deézen waeren zekere *Adines* of *Adans* en *Guilebert De Berneville*. Den eersten was maeker van een Dichtstuk of Roman, genaemd *Cleomades*, van meer dan 18000 verzen, in het welk hy zich noemt

Adines
Menestrel au bon Duc Henry
Fui. C'il m'élèva & nourry.
Dieu l'en veuille guerredon rendre,
Avec ses sains en Paradis.

vische liederen, berustende onder den N° 7266 in de groote Koninglyke Boekery van Vrankryk, te Parys, en is doór den Bibliothecarius van de zelve, aen de Schryvers van den *Esprit des Journaux* aldus medegedeeld:

Eins meien mozgens frou was ich ufgeftan/
 In ein Boungartegin solde ich spiln gan/
 Da dant ich dzie iuncfzouwen ftan/
 Si waren so wol getau.
 Die eine fang fur die ander na
 Harba lorifa/ harba lorifa/ harba lorifa.

Do ich erfach das schone krut/ in den Boungartegin
 Und ich erhozte das suesse gelut/don den megden sin
 Do verblide das herze min/
 Das ich muoste singen na/
 Harba lorifa/ harba lorifa/ harba lorifa.

Do grueste ich allerschoenste die darunder stuont/
 Ich lies min arme alum began/
 Do zer selben stunt/
 Ich wolte si kuffen au iru munt/
 Si suzarh lat stan/ lat stan/ lat stan/
 Harba lorifa/ harba lorifa/ harba lorifa.

Deéze tael is byna geheel de onze. Naeuwlyks agten wy het noodig daer van eene vertaeling te geéven.

Op eenen morgen in Mey was ik vroeg opgestaen;
 In een Boomgaerdeken zoude ik speélen gaen.
 Daer vond ik dry Jonkvrouwen staen;
 Zy waeren zoo wel gedaen:
 De eene zong voór, de andre zong na:
 Harba lorifa, harba lorifa, harba lorifa.

Toen ik zag het schoone kruyd in het Boomgaerdeken,
 En hoorde het zoete geluyd van de fyne (schoone) maegden,
 Toen verblyde my dat hart,
 (Zoo) dat ik moest zingen na:
 Harba lorifa, harba lorifa, harba lorifa.

Toen groette ik de allerschoonste die daer onder stond;
 Ik liet myne armen alom begaen.
 Toen, ter zelven stond,
 Wilde ik ze kussen aen haeren mond;
 Zy sprak: laet staen, laet staen, laet staen!
 Harba lorifa, harba lorifa, harba lorifa.⁽¹⁾

(1) Zie over dit stuk *Esprit des journaux*, Janvier 1781. page 211. & suivantes.

Uyt dit liedje blykt dat Hertog JAN, in zyne Minneryen niet veél omslag maekte, maer dat hy, naer Vorstelyke wyze, zoo maer aenstonds toegreép, zonder voór tegenweêr bedugt te zyn. Men mag vrylyk veronderstellen dat hy hier het zicht had op eenige Brabandsche schoonen: immers, zynen *galanten* omgang met meysjes van deéze Provintie is doór gelyktydige Schryvers, duydelyk aengeteekend. Zoo vinden wy by den Kronykrymer VAN VELTHEM dat Hy allerhande soórten van Feesten en Tournoyspelen ten gevalle zyner veéltallige Minnaressen aenrichtte:

Die Hertoge oec sonderlingen
Dede spele maken/ haer en tare ⁽¹⁾
Om Drouwen / om Jonkvrouwen openbare
Want aldat hi conde biseren/
Daer hi haers willen met (mede) conde anteren/
Ende om sinen wille te vordene met/
Dit dede hi oer al ongelet. ⁽²⁾

Dit als een staeltje van 's Hertogs zucht tot Vrouwen.

Naer het zeggen van de Heer VAN WYN, ⁽³⁾ zou men moeten gelooven dat 'er van deézen Ne-

(1) Hier en daer.

(2) L. VAN VELTHEM: Spiegel Historiae III. Boek. Cap. 40. bl. 197.

(3) *Historische Avondst.* I. bl. 253.

derlandschen Vorst niet meer dan twee gedichten aenweézig waeren; doch het blykt, ter aengehaelde plaets van den *Esprit des journaux*, en dus naer de getuygenis van den bewaerde des Schwavischen Handschrifts zelf, dat'er nog meer van voórhanden zyn. Dit Paryssche Handschrift is te Zurich in 1758 en 1759 (2 deelen in 4to) door de zorg van den Heer BREITINGER gedrukt, onder den titel van *Sammlung von Minnesingern*. Vroeger, en wel in den jaere 1748, had den Dichter BODMER daarvan reeds eene *proeve* laeten uytgaen. Wy verwyzen den leézer tot beyde deéze verzaemelingen, in welke hy zynen weétlust, nopens de verdere gedichten van Hertog JAN I. en die van meer dan 140 andere Schwavische Minnezangers, tea vollen kan bevredigen.

Het voórbeeld van deézen Hertog, en dat van zynen Vader HENRIK den III. doen gelooven dat, zoo'er in Braband alstoen meer andere Dichters bestonden, zy, in hunne Schriften, meestal den smaek der Troubadours en der Minnezangers gevolgd, en den Provençaelschen of Zwavischen tongval zullen gebruykt hebben. Van dit gevoelen is ook de Heer VAN WYN.⁽¹⁾ Het Nederduytsch scheén nog te ongevormd; den kring van deszelfs bekendheyd was weézentlyk al te beperkt, dan dat men het tot den rang eener geschreé-

(1) *Hist. Avondst.* I. bl. 258.

vene tael zou hebben willen opvoeren. Dit laetste gebrek is ten allen tyde de voórnaemste oorzaak der verwaerloozing van het Nederduytsch geweést. Dat nogtans JAN I. een der laetste beoefenaers van de Zwavische Dichtkunst hier te lande geweést zy, is zeer waerschylyk; want de Nederduytsché tael, was, ten zynen leéftyde, reeds by de Belgen algemeen in gebruyk. Het is bekend dat de Hertogen van Braband de Zwavische Keyzers, welke toen nog heerschten, zeer aengekleéfd waeren: misschien gaf dit onzen Vorstelyken Dichter aenleyding, om, in het opstellen zyner Minneliedereren, aen een vreémd Dialect den voórkeur te geéven.

Derde afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de dertiende eeuw.**

Thans naderen wy den dagenraed onzer Vlaemsche Tael- en Dichtkunde.

Ofschoon de ongelukkige oorlogen der Vlamingen tegen Vrankryk en Zeeland; der Brabanders tegen Luyk, tegen de *Stadings* en den Bisschop van Keulen; ofschoon de twisten der *Bouchards* en der *Dampieren*, en zoo veel andere in- en uytlandsche onlusten, geduerende de dertiende eeuw, aen den Nederlandschen Staet niet veel ademtocht overlieten, begon echter alles in den zelven een geheel ander en beter aanzien te verkrygen. De kruystogten hadden nieuwe kennissen aengebragt. Den Landbouw, den Koophandel, de Weefwerken klommen van dag tot dag, en bragten den arbeydzaam-geworden landzaet rykdom en overvloed, de moeders der weétenschappen, aen. Vlaenderen stak het hoofd boven alle onze andere Provintien, ja boven de meeste landen van Europa, uyt. Hier was den stapel der Europese rykdommen; de markt, waer Italiën, Vrankryk, Engeland, hunne koopwaeren in de handen der Vla-

mingen kwamen overleveren. Het kon niet missen of de Belgen moesten, in hunne onderhandelingen met beschaefdere vreémelingen, zoo als de Florentiners, onder andere, toen waeren, zich aen gemanierde leévenswyzen leeren hechten.⁽¹⁾ Zy wierden allengskens ryp tot het uytöefenen van nuttige kunsten en weétenschappen, tot welker voordzetten de Nederlandsche Prinsen van hunnen kant ook niet weynig bydroegen, doór het handhaeven en vergemakkelyken van den optomenden handel. De lasterlyke barbaerschheyd van voórige eeuwen maekte plaets voór het weldaedig gevoel der maetschappelyke welwillendheyd. Men zag voór de eerstemaal dat onkunde onkruid was en dat'er in de samenleéving meer dan dierlyke genoegens bestaen konden. De diepgewortelde distels en doórnen roeyde men, zoo veél mogelyk, nyt; en nu kon de zon der beschaeving haeren levenwekkenden invloed aen het zaed der volksverbetering doen gevoelen. De Vaderlandsche tael wierd uyt haere nietigheyd opgebeurd. Men leerde haere schoone eygenschappen kennen en op prys stellen. De Dichtkunst zuyverde die tael in haer heylig vuer, en zag, (sedert het domme By-

(1) De Heer CORNELISSEN twyffelt geenzints of men hebbe aen den omgan der Brugge- en Gentenaers met de Florentiners, het herstel der letteren in Belgiëën te danken. Zie *de l'origine, des Progrès & de la decadence des Chambres de Rhétorique en Flandre*. pag. 4-10

zantie de tael van *Homerus*, onder het puyn van Griekenland had vermoord,) dat het aen het Nederduytsch alleen gegeéven scheén, haer, in haere hoogste vlugt op zyde te streéven.

Dit eerste tydperk der Vlaemsche tael was ook geheel en onverbasterd Vlaemsch. Alle de schriftelyke gedenkstukken van de dertiende eeuw, strekken tot bewys dat men alsdan zeer gezet op een zuyver taelgebruyk, en vry was van alle die bastaerdwoórden, welke de schriften der volgende eeuwen ontcieren. De Belgen durfden toen als onvervalschte Belgen zich vrylyk vertoonen. Zy waeren te fier om zichzelfe en hunne spraek in het kleed der vreémden te steéken. Toen PHILIPS *den Stouten*, Koning van Vrankryk, in 1286 de Gentenaeren wilde dwingen, van met zyne zaekgelastigden niet anders dan Fransch te spreéken, was dien dwang, onder al deu smaed doór dien Vorst den Vlamingen aengedaen, iets dat hun het meest voór den kop stiet. Zulks getuygen onze Historieschryvers.⁽¹⁾

Het verbeteren der zeden moest ook het verbeteren der Burgertugt, en dus het uytoefenen eeneer goede justitie ten gevolge hebben. De aenzienlykste Rechtsbanken van Nederland namen in deéze eeuw haeren aenvang, en de eerste stappen tot het

(1) Zie DE WEZ *Histoire particulière des Provinces Beligues*, tom. II. pag. 83.

in stand brengen eener betere politie wierden gedaen doór het uytvaerdigen, van wegens den Souvereyn, der zoogenaemde stedelyke *Keuren*. Het oudste Schrift van dien aert dat ik heb kunnen ontdekken, is van den jaere 1229, en, dus nog vroeger uytgekomen dan de oudste, in het Hoogduytsch, geschreévene Wetten, welke uyt kondiging, doór Keyzer FREDERIK den II. maer eerst in het jaer 1235 voórviel.⁽¹⁾

Tot hiertoe hebben de Hollandsche Taelgeleerden eene Keure, doór Koning WILLEM, Graef van Holland en Zeeland, aen de Burgery van Middelburg gegeéven den 11 Meért 1254, voór hét oudste Nederduytsche Staetsschrift begroet: doch gelykerwyze Braband en Vlaenderen tot diep in de zestiende eeuw Holland en Zeeland zyn voórgaen in het beöefenen der Vaderlandsche Dichten Letterkunde, zoo ook mogen eerstgenoemde Provintien zich beroemen van, vroeger dan alle andere, haere Landwetten in de Landsspraek gehad te hebben. Immers de Keur van 1229 is uiet het eenige bewysstuk van deéze waarheyd. De Heer DEBAST getuygt van eene Chartre welke

(1) GATTERER *Comment. de epocha linguae Theotiscaae in publicis Imperii constitutionibus*, geplæetst in de *Comm. Societ. Gotting.* vol. III. - Verg. YPEY bl. 291. en DEBAST *Rech. Hist.* vol. I. introd. XIV. Deézen laetsten geleerden stelt de eerste uytgave van Duytsche Wetten in of na 1273.

doór MARGARETE Graevinne (of, zoo als het stuk luyd, Graefnede) van Vlaenderen en GUI, haeren zoón, in 1252 gègeéven, en thans nog in de archiven der stad Brugge, zou berustende zyn;⁽¹⁾ en verders van eene Privilegie., aen de vier Ambachten van Assenede, Bouchaute, Axel en Hulst, toegestaen doór THOMAS, Graef van Vlaenderen en Henegouwen, en JOHANE zijn **Wijf** / ten jaere 1242.⁽²⁾ My is van deéze twee Graeflyke brieven niets anders voórgelopen. Bepaelen wy ons dus, voór alsnu, tot de eerstgemelde Keure, welke Hertog HENRIK I. en zynen Zoón HENRIK II. aen die van Brussel gesteld hebben in Hooymaend 1229. Aler wy echter dezelve nader leeren kennen, moet ik den leézer een kort verslag doen van de omstandigheden welke my van de meerdere oudheyd deézer, boven de Middelburgsche Keur, verzekerd hebben. Den pennentwist over eene nieuwe Constitutie welke in 1814 en 1815 de aendagt der Nederlanders bezig hield, bragt my alsdan op het leézen onzer oude Pri-

- (1) Zie *Rècherches Hist. & Litt.* introd. pag. XIV. alwaer VREDIUS *de Siggil. Comit. Fland.* pag. 42. aengehaeld word.
- (2) Zie DEBAST loc. cit. De Heer J. SCHARP, heéft deéze Privilegie, (doch naer eene zeer gebrekkelyke Kopy, zegt DEBAST) doen drukken, in zyne *Geschiedenis en Costumen van Axel*, 2e stuk, bl. 1. te Middelburg by W. Abrahams, 1787.

vilegien en Blyde Inkomsten. De meeste deézer zyn vervat in *den Luysier van Braband*, een boek dat, in voórige tyden, doór het Oostenryks Gouvernement, op alle openbaere Boekverkoopingen, zegt men, aengehouden wierd, als ten vóordeele van het volk veéle oude rechten inhoudende welke men gaerne had vergeéten gezien. Hierin vond ik dit belangryk stuk,⁽¹⁾ doch doór den kopist deérlyk mishandeld, zoo dat het in vorm en spelling meer aen de yyftiende of zestiende dan aen de dertiende eeuw scheén te behooren. Alhoewel de Charters deézer verzameling, elk in de tael van de oorspronglyke, te weéten in het Latyn, Vlaemsch of Fransch, gedrukt zyn, en het dus niet waerschyntlyk is dat men omtrent dit stuk eene uytzondering zou gemaekt hebben; alhoewel het ook, ten tweede, niet te vermoeden is dat 'er doór onze Souvereynen ooyt eene Keure gegeéven zy, anders dan in de volkstael; zoo bleéf ik nogtans lang in de onzekerheyd of het oorspronglyk wel in het Nederduytsch mogt geschreéven zyn. Ter goeder uere trof ik, onder verscheydene zeer oude Afschriften van Privilegien en Landcharters, berustende ter Archiven van Antwerpen, eene kopy van deéze Keur aen, welke, alhoewel doór den tyd en de wormen zeer beschadigd, nog het kenmerk droeg van een veél ouder Vlaemsch te zyn dan

(1) Bl. 37. en volgende.

dat van den *Luyster van Braband*. Deéze kopy met sommige echte stukken van het laetste der dertiende eeuw, vergeleéken hebbende, wierd ik eyndelyk volkomen overtuygd, niet alleen dat de tael en spelling daer van tot die eeuw te huys hoorden, maer ook dat deszelfs origineél geen latynsch opstel was Zie hier de verdere bevindingen welke my in dit denkkeéld bevestigd hebben. De Historieschryvers van Braband maeken van deéze keure geen of weynig gewag BUTKENS spreékt'er slechts ter loops van⁽¹⁾ en verwyst den leézer naer DIVAEUS. Deézen⁽²⁾ en HARAEUS⁽³⁾ gééven'er een uyttreksel of *analysis* van; doch al wat zy er van aenhaelen, staeft de echtheyd van het Vlaemsche stuk. Men vergelyke het zelve met die twee Schryvers en men zal bevinden dat het waerschynlyker is dat zy hunne uyttreksels, naer het Vlaemsch vervaerdigd hebben, dan dat de Vlaemsche kopy eene vertaling van het Latyn zoude zyn. Allen twyffel ten deézen opzigte word ook geheel wechgenoómen doór de authentique en naer het origineél gemaekte kopy

- (1) BUTKENS *Trophées du Brabant*, edition de la Haye, 1724. Liv. IV. pag. 195. du 1er vol.
- (2) DIVAEUS, *Rerum Brabanticarum* Lib. XIX. pag. 113 & 114.
- (3) HARAEUS, *Annales Ducum seu Principum Brabantiae*. I. 247.

staende in het oudste Privilegie-boek der stad Brussel, genaemd het *Boek met den Hairen*, in 't welk de tael van elke Privilegie letterlyk bewaerd is. Dat onze Keure van 1229. daerin ten tyde van haere afvaerdiging overgeschreéven zy, is uyt het Schrift, de *punctuatie*, enz. genoegzaam te zien. Ook ben ik wel onderrigt dat men, sedert het origineél is kwyt geraekt,⁽¹⁾ deéze kopy voór den alleen wettelyken en echten Text gebruykte. In 't algemeen zyn de Privilegie-boeken onzer steden daer altyd voór gehouden, dewyl de Charters zelve, in eene daertoe bestemde kist of *kom*, opgesloóten bleéven en nooyt bezichtigd noch gebruykt konden worden, dan wanneer buytengewoone omstandigheden daer toe dwongen. Wy hebben, ter Archiven van Antwerpen verscheydene van die Registers, op welke de eygene Brieven des Souvereyns gelyktydig met het uytvaerdigen der zelve, zeer naeuwkeuriglyk zyn overgeschreéven, als moete den inhoud deézer Registers kunnen geraedpleégd worden, eveneens of zy de oorspronglyke stukken inhielden. Zie hier den Text der Keure van 1229. zoo als ik dien, ter Archiven van Brussel letterlyk nageschreéven heb. Voór de Belgische en die leézers welke met onze oude tael minder bekend zyn, zal ik'er eenige ophelderende aenmerkingen byvoegen.

(1) *L'original, en Tadesque, existait autrefois dans le tresor des Privilèges de Bruxelles.* DEBAST, loc. cit.

Dit sijn die Cozen vander stat van Bruesele.⁽¹⁾

In den iersten, van den genē die enen anderen doedt⁽²⁾ ofte vanden genen die vrouwen vercrechten Ende van den genen die huse bernen.⁽³⁾ ofte rouen ende vanden ghenen die vert brekeren⁽⁴⁾ sijn.

In heinric hi der gratien goeds hertoghe van Brahant Ende ic heinric sijn oudste sone wi doen v cont dit ghescrifte allen den genen die nv sijn ende die nacomende sijn. dat wi overmids vroeden rade⁽⁵⁾ ouser mannen ēn der scepenen ēn der geswozne van bruesele-

- (1) Voór de Antwerpsche Copy staet: **Dit sijn dit rechten ende correctien vanden lande van Brabant**: waer uyt te gelooven is dat de keure van Brussel eenigen tyd aen het geheel land heeft gemeen geweest. - eene gissing welke van den kant onzer oudheydkundigen een nader onderzoek verdiende.
- (2) **Doedt** voór *dood*. Uyt dit woórd en veële andere welke in deēze keure voórkomen, zoo als: **poerteren/ hoeft/ oer/ roefde/ loepen/ soe/** zou men kunnen op. maeken dat onze Voórvaders in de 13de eeuw, die woórdē uytspaken gelyk wy Vlamingen en Brabanders nu nog doen. De hollanders zeggen *doód, hoóft, oók, zo*, enz.
- (3) **Huse hernen/ Huyzen verbranden**. Zie KILIAEN op het woórd. Thans gebruykt men het zelve weynig meer dan in eenen figuerlyken zin: *het barnen der gevaeren*, enz.
- (4) **Vertbrekeren/ vredebreēkers**. *Verde* is hier eene letterverzetting van *vrede*, 't geén by de ouden dikwils plaets had.
- (5) **Droeden rade/ wyzen raed**. zoo zegt men nog *Vroedvrouw, Sage-femme*.

defen coren hebtien geset binnen Bruesele hi trouwen ende bi eede onser manue. ende gemeinleer den poerteren van Bruesele Desen core te houden om gemeine orbore⁽¹⁾ ende vordane⁽²⁾ meer in deser manieren.

Wi dat enen anderen doedt wert hi gheuaen. hoeft voze hoeft.⁽³⁾ wert hi verwounen van goeden lieden ende geswoernen.⁽⁴⁾ ende fijn goet blijft finen naeften. ende wert hi niet gevaen ende heeft hi ene wedewe getrouet. dat goet dat van haren haluen⁽⁵⁾ romt blijft hare. dat goet dat van sinen halven romt op dat hi ne gene kindē en heeft⁽⁶⁾ dat blijft in tsertorghen marht heeft hi oec wettege kindē soe blijft hen dene helcht van sinen goede. ēn dander helcht in tsertogen maght Voert meer en heeft die sculdege noch hijf noch kint. al sijn goet blijft in tsertoghen macht. Heeft oer die sculdege een

(1) **Orbore** is *oorbaer* of *oorboor.*, utilitas. vide KIL.

(2) **Vordane** / *voórtaen*.

(3) d.i. **Werd hu gevangen het zal hem staen hoeft voóz hoofd.**

(4) Gezwoórnen, die de Keur bezwoóren hebben.

(5) d.i. *Van haerenthalve* of *van haerentwegen*.

(6) **Wanneer hy geene kinderen heéft.** *ne* is hier de tweede ontkenning. Laeter schreéff daer voór *en - ik en weét niet wat, ik en zal niet*, enz. Zoo spreékt men nu nog, en het waere misschien te wenschen men dat men deéze tweede negatie, welke aen detael veél zagtheyd byzette, ook nog in het schryven gebruykte. Den grooten BILBERDYK denkt'er ook zoo over; zie 's mans *dichtkundig onderzoek. van 's heeren*. J. CATS *Cupido verloren en uytgeroepen*, agter het 3e deel der *Tael- en Dichtl-Oefen. van het Genootschap kunst wordt door arbeid verkregen*. bladz. 282.

auder wijf van ene wedewe. al hare goet dat blijft hare. van den goebt dattere te gabere es beiaeght. baer af heet⁽¹⁾ de vrouwe dene helcht ende dander dielt men⁽²⁾ in tween. dene helcht blijft sinen kinden. ende dander helcht in tsertogen genaden. En heeft hi ver gene kinde. bene helcht blijft sinen wiue⁽³⁾ ende dander helcht in tsertoghen genaden ende alsoe gelikeleer eest⁽⁴⁾ van den genen die een wyf vercrecht⁽⁵⁾ Ende van den genen die een huus bernt⁽⁶⁾ Ofte die roefde Ofte die verde brake let voere let⁽⁷⁾ Wie enen anderen name een lct. men soude heme nemen dat sine hine verdinget⁽⁸⁾ bi der genaden tsertoghen Oge vore oge. handt voere hant dan den dreigen wi enen dreigebe te verberne worde hys verwonnen van wettergeu lieben. hi waers omme thien pont.⁽⁹⁾ Enne morhte hyre oec niet gelden.⁽¹⁰⁾ soe moest

- (1) **Heet** / *heéft*.
- (2) Deelt men.
- (3) Wyf.
- (4) Alzoo gelykelyk is 't.
- (5) Verkragt.
- (6) Een huys verbrand.
- (7) d.i. **of die roofbe of die den vrede brak / hy zal het boeten lid voor lid.**
- (8) Ten zy hy het verdinge.
- (9) Wierd hy doór wettige lieden oertuygd hy waere in de boet van tien pond.
- (10) d.i. **En kon hy het ook niet gelden of voldoen** (anders ook **gouden**) enz. Doór *re* welke agter *hy* staet word *het* verstaen. Zie de aenmerking van den Heere KLUIT op het woórd MOND in den *Lyst der gebruykelykste zelfst. naamwoorden* van VAN HOOGSTRATEN en HUYDEKOPER'S *proeve van Taal- en Dichtk.* 3. deel, bl. 65.

menne jagen ute tsertoghen lande. tote dien male⁽¹⁾ dat hi de thien pont goude van den genen die anderen woude wien ene wande worde gegeuen soe dat hem siju hersenbeken brake worde hi bedragen⁽²⁾ die ten core behoren hi waers omme twintich pont. Ende mochte hyre gelben niet soe moeftmemie iagen ute tsertogen lande tote diere vren dat hise⁽³⁾ vergoude. Wie enen anderen ene woude gaue die kenleer ware te genefene hi waers omme vijf pont van kinnebacslagen. van metten. hare te trekkene van bloet worstelne.⁽⁴⁾ van moder te worpene ende van stotene met voeten. van enen kinnebacslage. van enen metten hare te trekkene. van enen te bloet worstelne. van enen in die moze te werpene. van enen metten voeten te stoetene moet men dzie pont gelden

- (1) d.i. **Tot den tyd toe dat hy/** enz. **Tote** is *tot*, want de ouden verlengden de eensylbige woorden, doërgaens met eene *e*, welluydendheidshalve. Zoo hadden zy *enne, menne, omme, ane, sonne*, enz. waer wy *en, men, om, aen, zon*, stellen. Agter de verba voegden zy meest altyd eene *e, gevene, stotene*, enz. wy, integendeel, schynen ons dagelyks te bevlytigen om de tael al harder en harder te maeken.
- Male** / beteekent *tyd, keer, reys*. Van daer *eenmael, menigmael, teenemael*. Den *Teuthonista* heeft **Mail-reyse of pose**; en KIL. *vice, vicem*. Zie over dit woórd de aenteekening van BILDERDYK, agter zyne *verhandeling over de geslachten der naamwoonden*, 2^e druk bl. 148.
- (2) **Bedragen** is *overdraegen* of *beschuldigen*, hier *beschuldigd*. KIL. heeft **Bedragen aen den rechter** / *in consulationem iudicis ponere*.
- (3) Tot dier of tot op die uer dat hy het.
- (4) Verstaet: **bloedige worstelingen**.

bies werden bedragen⁽¹⁾ met goeden lieden van enen Potslage. wie enen anderen met enen pot sloge hi waers omme thien pont worde hus bedragen Wive die enen man slogen **wat wiue enen mau sloge si waers omme twintich scellinge worde sits verwonnen⁽²⁾ van enen wiue die en ander wijf sloge. Wat wiue die een ander wijf sloge si waers omme twintich scellinge worde sijs verwonnen ofte si moeste gheketende stene⁽³⁾ dragen van hare prochgien in dandre** wie enen anderen met wille ten sinen huse besteet.⁽⁴⁾ **wie enen anderen met wille te sinen huse besteet ofte oploept⁽⁵⁾ hi ees omme thien pont. Ende wi met hem comt omme dicselue salic oec om thien pont. wert hos verwonnen es oer dat sake⁽⁶⁾ dat hem die gene verwerct die men thugs soert. soe dat hi den anderen voet binnen sinen doren**

- (1) Die het worden bedragen, die daarvan worden beschuldigd.
- (2) **Verwinnen** staet hier in den zin van *convincere*. in 't fransch *convaincre*.
- (3) **Geketende steenen/** steenen die aen elkanderen gevlochten zyn.
- (4) **Met wille/** met opgezetten wil, of voôrbedagtelyk *deliberato animo*. **Besteet** of *bestaet* van *bestaen*, aenvallen, aentasten. Zoo gebruykt het MELIS STROKE II. B. □ 753. III. B. □ 318. VIII. B. □ 1224. en IX. B. □ 1043. en L. VAN VELTHEM, I. B. cap. 38 bl. 51. reg. 7.
- (5) d.i. Oploop doet.
- (6) Al is 't ook, al is 't zaeke,

hi blijft quite van den rechte.¹ Nochtan moet hi loepen aen tsertoghen raet te heme² om pays te makene. Ende om concordie van den core te houdene voerdane meer³ van den genen die quaet gemet hout van wine⁴ wie dat quaet gemet hout ende valsch van wine hi ees om thien pont wie oer qualike mate hi verliest den dume⁵ van rasspeite wine⁶ wie wijn hadde op wijnberen⁷ liggende in tauernen dat men heet rasspeit

- 1 Zoo dat hy den anderen (den aenvaller) dood binnen zyne deur, hy blyft kwyt (vry) van het gerecht.
- 2 **Heme** voór *hem*. Denkelyk moet men onder dit pronomen dien persoon verstaen met wien, op last van den hertog den peys moet gemaekt worden.
- 3 **Voúrtaen meer**. Het laetste woórd is oertollig. Zoo zegden de ouden ook *voortmeer*, in plaets van *voort*. Zie MELIS STOKES, V.B. □ 606. en KIL. en den Teuthonista op het woórd.
- 4 **Quaet gemet**/ kwaede of valsche maet.
- 5 Den duym.
- 6 **Rasspeite wine** of *Raspleite wyn*. Volgens ROCHEFORT, *Gloss. de la langue Romane*, beteekent *Raspleit* in het fransch *Rapé*, dat is *uytgezogte druyven op welke men bedorven wyn giet ten eynde den zelve drinkelyk te maeken*. Zie DES ROCHES *Dict. in voce Rapé*.
- 7 Den Teuthonista heeft **Wijnberen of wijndruyfskoern dat eyn dyuck is/ acinus**. Doch het komt my voór dat hier dit woórd niet voór de *kern* of *pit*, maer voór de geheele druyf moet genomen worden.

hine mach¹ dien wijn niet vercopen na tsinren auont worde hi oet vonden in tauernen na tsinren. dat vat ende die wine ware tshertoghen van vulen wine² wet dat oer wale³ waer dat men metten scepenen ende metten geswornen vule wine vonde tusschen sente Bamisse dien moet men wt slaen van den genen die enen anderen sijn goet verbode wie enen anderen sijn goet verbode hi waers om vijf pont. Ende wies met hem waer⁴ daerment verbode worden sijs verwonnen Ende worde sijs oer niet verwonnen soe moest hem damman⁵ eisschen simseleer ende si moestens hem ontfculdegen hen vister⁶ ten heylegen metten gene die den core gesworen hebben vanden genen die enen Ballinc ontfinge binnen sinen huse wie enen balline ontfinge die tesen⁷ core behoerde binnen sinen huse sijns wetens sider meer⁸ dat hi wt gebannen warc. ende met crachte onthouden woude hi waers om vijff pont ende alsoe

1 Hy en mag.

2 Vuylen of bedorven wyn.

3 Weét dat ook wel!

4 **Wies met hem waer** / wie met hem pligtig waere.

5 Den Amman of Ambtman.

6 **Hen vister** / *hun vyven* of *met hun vyven*. Misschien moest hier *hem* en niet *hen* staen, en dan was het *hem den vyfden* of *hem en vier andere*. Zoo heeft het MELIS STOKES B. II. □ 309. B. VI. □ 1051. en B. VII. □ 101.

7 Tot deéze Keure

8 **Sider meer** / *sedert meer*. Het laetste woord is oertollig zoo als in **vordane meer/ voort meer/ enz.**

menichwerf also hine onthilde om alsomenege. vijf pont. so ware hys. worde hys vervolcht wie dan breect hi moet setten twee borgen wie den core breert¹ ende des verwonnen werd. hi moet setten twee borgen die den core gesworen hebben. die sine mesdaet gelden binnen vijfthien daghen. wie men sculdech es te clagen wie gequets es hi clage den richte op dat hine mach vercrigen.² en mach hys oer niet vercrigen. soe brenge sijn orcontscap vore scepenen ofte voer enen scepene. enen gesworne. ende dat orcontscap moet men gestade houden. Dat die sculdege verde sueken³ wi willen seit hi de⁴ hertoghe wie enen auderen quetst dat die sculdege derde sueke. ende die geqnetst moetene beide verde ende dach geuen Es oer dat sake dat die beternesses die sculdege biet alselke es dats den gequetsten⁵ ende sinen vrieden van rechte genoeghen mach. soe willen wi dat hyt versonen late. Daer oer dat sake dat die beternesses die die sculdege biet alselc niet en ware na der scepenen vonesse ende der gesworne dat hise niet sculdech en es tontfane noch sinen vrient. soe willen wi dat si beide bliuen op den scepe-

1 Wie de Keur breékt,

2 Op dat hy recht verkryge.

3 Dat den schuldigen, den daeder vrede of verzoening zoeke.

4 **De**. Onze voórouters stelden inden eersten naem val *Masc. gen.* altyd **die** of **de/** welk laetste nog by de Hollanders onderhouden word.

5 Alzulk of zulkdanig is dat zy den gekwetsten

nen ende op den gesworne¹ welc herte dit ontseide. ne geen sijnre vrient en mach hem hulpen te derre diuc² noch hine mach negerus rechts gebruiken³ binnen Bruesele. wat hem gescride vte Bruesele ende vte tsertoghen laude moet hi geiaerht sijn. tote aen diere vren dat hem die gesproken beternesse vanden scepenen ende vanden genoege. wi setten oer waer dat sake dat enich der enich der scepenen of der geswoerche verde sochte van sculdechshalven⁴ dat menne hem geuen moet ten minsten enen dach ende enen nacht van onsen haluen. ende daer na al tenen veertenacht⁵ ofte meer. wiene oec wederseide hi waers om twintich scellinge. rude alsoe menechwerf als menne wederseide om alsoe menege twintich scillinge wat van den core valt dat heeft die hertoghe die twedele ende die stat terdedeel wi willen oer dat van den getareerden roren valt wat wasdome⁶ dat si dat wi hebben die twedele. ende die stat van Bruesele tharen gemeinen orbore dat derdendeel. wie vijfthien jaer out es hi moet sweren desen core wat portre ofte porters kint dat vijfthien laer out es ofte meer hi moet sweren desen core die selfs dages dat ment

1 d.i. Op of ter beslissing van schepenen en gezwoórnen.

2 **Te derre dinc** / te deézer zaeke, in dit geval.

3 Noch hy mag van geen recht gebruyk maeken.

4 Van wegens den schuldigen.

5 **Veertenacht**/ den tyd van viertien dagen. **Viertien-nacht**/ KIL. *spatium quatuordecim dierum*.

6 **Wasdom** / *beloop* of *montant* van iets. KILIAEN en den *Teuthonista* vertaelen dit *incrementum, augmentum, &c.*

hem eischt..... Dat weten alle die stat van Bruesele¹ wie den core brecht en wilt hyt oer niet gelden dat men hem verdode tsertoghen lant tote diere wilen² dat hyt gelde wie hem ontsuldegen wilt hi moet doen sterds dages³ hen vyfter⁴ **wi willen** oer wie hem ontsuldegen wilt van den core diemen dach doet⁵ dat hi hem ontsuldege sderdsdages hen vijfter in allen tiden ofte hi blijft verwonnen..... wie enen man die clagede ofte orkentscap droge iegen ieghem⁶ ouwdelike⁷ toesprake omme toerecht vanden core hi ces om twintich scillenge. wert hys verwonnen en heeft men oer en geen orkentscap soe moet hem die gene die mens betijt⁸ ontsuldegen henne vijfter..... wie enen

1 Dat weéte de stad Brussel!

2 Tot die tyd toe. **Wyle** / KIL: *momentum*. Zoo zegt men *somtyds* en *somwylen*. Zie ook over dit woórd de aenteekening van Mr. STEENWINKEL agter het I^{ste} deel van MAERLANT'S *Spiegel Historiael*, bladz. 65.

3 Den derden dag.

4 *Met hun vyven*, als boven.

5 Aen wien men eenen dag stelt om voór de keur (d.i. voór de Keurmannen) te verschynen.

6 Tegen iemand

7 d.i. **oderwondelike** zoo als in de Antwerpsche kopy in volle letters staet. Dit woórd beteekent *onheusch*, *onbescheyden*, *verwaeten*. Misschien moet men **overmondelijk** leézen. MEYER'S *Woórdenschat* heeft **ovemondigh** / grootspreékende.

8 Die men daer van betigt

knijf¹ ofte een scarpordech² messe ofte wapine ouer hem droge heimelike binnen der stat hi waers om vijf pont..... wie oer vloet³ ende hem niet liete besuc-

- 1 **Knijf** een lang mes. Zie de aenteekening van HUYDECOPER op MELIS STOKES I.D. bladz. 526. *a knife* is by de Engelsche nog *een mes*.
- 2 **Scarpordech messe**/ een mes met eenen scherpen punt. **Ort/ oort/** is by KIL. *extremitas*. Ook by WACHTER in *Gloss. Germ.* vind men **ort/** *cuspis, angulus & omnis extremitas in acumen desinens*, terwyl dit woord by SCHERZIUS vertaeld word doór *extremitas quaelibet acutior*. De wapenen, hier **scarpordech** genaemd, komen in de oude Keur van Gent voór onder den naem van *Gheslepenen wapinen* (vide DIERICX, *Mémoires* Tom. I. pag. 24.) Zoo ook in de Keure van Antwerpen.
Indien het woord **scarpordech** niet met *scarp* begon dan zou misschien de laetste *syllabe ech* voór *scherp* moeten verstaen worden; immers **egh** beteekent *scherpte*: zie *Alt friesisches Wörterbuch* von T.D. WIARDA s. 96. In de Statuten van Staden by Bremen, aengehaeld doór den zelve WIARDA (vorrede s. XL.) spreékt men van **egge wapene** scharpe wapenen; en in het *vetus ius friscum*, doór het Groeninger Genoótschap *pro excolendo iure patriae*, uytgegeéven, vind men de twee woorden **egh** en **ort/** aldus onderscheyden: *cum gladio vel cum lancea, id est, cum egge & orde*.
- 3 d.i. Wie ook vloódt (het recht ontvloódt) Zie MEYER'S *Woórdenschat* op het woord *vlo*.

ken dien soudemen houden ouer sculdegen¹ in wat huse so ene ginge die verthreke² ware ende gemaent worde dat hut huus ruemde³ ende hys niet en woude doen. ware die weert thuus mochte hi. hi soude sine ghebuere roepen⁴ ende bidden hem voer hen dat hi sijn huus rumede soe dat hus orcontscape hadde dat hus hem maende ofte neen die weert moest metten sculdegen aruen⁵ wie enen man doedde die sin viant ware wie sinen viant doerde die verdebreke ware hi gaue den richtere vier penninge. ende ware quite iegen die mage van den doetslage⁶ wie dreigerlike sprake op sinen viant wie dat verde gaue ende

- 1 Dien zal men houden voôr schuldig. **Over** word by de ouden dikwils met **voôr** verwisseld: zie onder andere MELIS STOKES B. II. □ III. en B. IV. □ 1477. en VAN MAERLANT *Spiegel Historiae*, uytgegeéven doôr de Heeren CLIGNETT en STEENWINKEL I. P. IV. B. XXV. Cap. □ 33. en in de aenteek. bl. 6-9.
- 2 Vredebreker.
- 3 Dat hy het huys zoude ruymen (verlaeten.)
- 4 Mogt hy (kon hy) hy zoude zyne gebueren roepen.
- 5 **Arnen** beteekent eygentlyk *oogsten*. Zie boven bl. 89. hier moet het echter verstaen worden in den zin van het fransche woórd *recueillir*, ontfangen, verkrygen. Men leéze dus: *Zoo dat hy (den weêrd) getuygenis had van'er hem toe vermaend te hebben, zoo niet, zou den weêrd met den schuldigen boeten.*
- 6 En hy waere vry (van alle vergoeding) jegens de maegschap van den doodgeslagenen.

binnen verde dreigelike worde sinen viant seide¹ hi waers om thien pont.... vanden gene die enen knyf op yemene trocke wie enen knijf ofte scarpordech mes oft ghenepene wapine oft verhoelne op yemene trocke² om hem te quetsene hi waers om thien pont. wie sinen verdemene³ sochte wie enen anderen guetsteende die van machte ofte van houerden en genen verde en sochte⁴ hi waers ome twintich pont. wat vreemder manne onsen portre sloge ende verde verhoude te soekene⁵ gingen si voer den gequetsten binnen der stat die gequetste waer hem dan sculdich te seggene voer twee wettege orconden dat hi van vore sine ogen gingeende dat orcontscap doen luden⁶ vorr den richtre dat hi hem dit hadde doen seggen. ende vonde hine daerover⁷ binnen der stat. hi mochte hem wreken ende quite bliuen. van den Gichtre. Di in eens mans wijngaert

- 1 Wie vrede en verzoening gaf en geduerende den vrede dreygende woorden aen zynen vyand zegde.
- 2 Of verholene (wapenen) op iemand trok.
- 3 In den *Luyster van Braband* staet *verdervene*. Ik moet bekennen dat ik aen het woórd **verdemene** geene verklaering te geéven weét. Het vervolg toont dat *verdervene* hier ook ongepast is.
- 4 Die uyt oorzaeke van magt en hooveêrddy geenen vrede zegt.
- 5 En zich onthield van vrede te zoeken.
- 6 En deéze getuygenis doen luyden, doen klinken, doen uytspreeken,
- 7 **Dacrover** / daarnaer.

ginge. met dage sonder orlof ofte in der lieder vesscherie¹ hi waers om twintich scillinge..... dat men negene erfensse en gene in Gods huse ofte in Kerken datter stat vonnesse behoert en si² op ene genoemde somme van gelde daer die rechte oer³ omme ledegen⁴ mach binnen den jare en wort oer niet geledicht binnen den jare soe moeste men dat erue vercoepen ende die Kerke ofte dat Godshuus moeste hebben sine genoemde penninge Ende ouer jaer sone mach⁵ die Kerke noch dat Godshuus dese erfensse niet houden noch niemen⁶ in haren name. heilden syt oer ouert jaer soe mocht die heere vanden lande verropen ende wonde hys oer niet vercopen soe mochte die rechte oer die handen aen slaen. van enen quaet die enen dorpelijc toesprake⁷ wat quade ofte wat onhoesscher⁸ manne van wat ambachte hi ware enen goeden man leler⁹ toesprake oms corenwille¹⁰ ontfinge hys¹¹ enen kin-

1 Of in der lieden visschery.

2 Ten zy.

3 De rechte oir, den erfgenaem.

4 **Ledegen** / ontheffen of *purgeëren*.

5 Zoo en mag

6 Niemand

7 Van een' kwaed' mensch die iemand onheusch toesprak. **Dorperheyd** is by KILIAEN en den *Teuthonista Rusticitas, inurbanitas, &c.* Zie ook HUYDECOPER aenteekening op MELIS STOKER deel I. bl. 532-535.

8 Onheusch.

9 Leelyk, kwalyk.

10 Ter oorzaeke van de Keure.

11 Ontfing hy des, ontfing hy daervoór,

nebarslach dat gingen ouer niet¹ dat men desen core beteren mochte wet dat wel² vonde die hertoghe met sine mannen ofte met scepenen ende metten geswoernen dat orborleer ware der stat ende den portren dat men dat mochte doen te onsen core Dat die hertoghe bouen desen core der stat noch den portren engnene cracht en mach doen **wet dat wale dat de stat desen core heet³ gecoren bi onsen gedoegene⁴ om datse van ons noch van den onsen bouen desen core ne gene wille dogen en sal ende dat men alrehande dinc doen sal bi den core ende bider scepenen vonnesse** Ende dit hebben wi der stat vriendelijc verleent ende gegeuen omme dat dit gedurech bliuen sal der stat. hebben wiere⁵ onsen segel ane gehangen Die date doe dit gegeuen waert⁶ jare ons heren dusentech twehondert ende negene ende twintich in die hoymaent veerthiennacht vore sente jansmesse.⁷

1 Dat was niets. (?)

2 Weét dat wel!

3 Weét dat wel dat de stad deéze Keur heeft

4 by of doór ons gedoogen.

5 hebben wy'er

6 den Datum toen dit gegeéven wierd was het

7 **veerthiennacht** / of veertien dagen voór St. Jan.

Deéze Keur is *geconfirmeérd* by brieven van Hertog JAN in den jaere 1290, **den donderdaghe na der feesten sinte Mathijs** / waervan eene kopy in de *Collect. Privileg.* ter Archiven van Antwerpen berust. **dats te verstane** / zegt den Hertog, daerin, **dat wi hen selen houden en doen houden heuren core van Bruesele gelijk dat hi spreect.**

Dit is, gelyk men ziet, vry goed Nederduytsch, Slechts twee of dry bastaerdwoórden zyn'er in te vinden. Indien men de Landsbesluyten en Magtbrieven van laeteren tyd hiermede vergelykt, zal men moeten erkennen dat de dertiende eeuw die geéne is, in welke onze voórouters hunne tael het zuyverst hebben gesproken en geschreéven. Duydelyk bemerkt men ook dat de spelling, alhoewel niet altyd zichzelve gelyk, (blykens *ghenen* en *genen*, *tseroghén* en *tserogén* enz.) nochtans die van laetere stukken verre overtreft. De vereenigde *dt*, *ck*, *gh* wierden eerst naderhand algemeener ingevoerd. Men vergelyke de spelling van het bovenstaende stuk met de kopy in den *Luyster van Braband*. Intusschen moeten wy, als eene byzonderheyd in deéze Keur, doen opmerken dat tael en spelling in de zelve meer naer het tegenwoórdige Hollandsch, dan naer het tegenwoórdige Vlaemsch gelyken. Zoo leést men daer *de hertog*, *sijn oudste Sone*, *verkopen*, *enen*, *gemein*, *wert*, *so*, *sijn*, *beide*, en honderd andere zulke voórbeélden.

Misschien hadden wy, om van de tael der dertiende eeuw eene proeve te geéven, kunnen volstaen met een kleyn uyttreksel deézer Keure, dan, de belangrykheyd van dat stuk, in opzigte van de oude tael en rechtspleéging der Belgen, en deszelfs mindere bekendheyd, hebben ons genoopt het

zelve byna geheel overteschryven: immers den *Luyster van Braband*, is, om reden, hiervoóren opgegeéven, in zeer weynige handen: bovendien, was eene ruyme afschryving noodzaekelyk, zoo om den waeren Text te doen kennen, als om de meerdere oudheyd van de Brabandsche, boven de Zeeuwsche Keure te betoogen.⁽¹⁾

Verscheyden andere steden van Braband en Vlaenderen hebben haere Keuren en Privilegien op het laetste deézer eeuw in de Nederduytsche tael verkreégen. De Landchartre van 1292 is mede daerin vervat, zoo dat die tael van dan af is erkend geweest voór de algemeenste, de nationale tael der Belgen. Om ons niet te lang by de Staetschriften dier eeuw optehouden, willen wy slechts nog een staeltje bybrengen uyt de Keur van Antwerpen, welke naer allen schyn omtrent 1300 uytgevaerdigd is. Er bestaet van de zelve nog een gedeelte in de Archiven deézer stad; het andere is sedert verscheydene eeuwen verloóren geraekt, blykens den band van het overschot. Den naem van den Hertog, die deéze Keur gaf, en het jaer der uyt kondiging vind men 'er niet meer in. Zy begint aldus:

(1) Over de Keur van Middelburg (11 Meêrt 1254.) kan men nazien YPEY bl. 313-317 HUYDECOPER *Proeve*, deel I. bl. 12. en KLUIT *Historia Critica Comitatus Hollandiae & Zelandiae*. tom. II. P. II. p. 654-656.

I. in den tersten. Dat nieman in Antw□pen draghen en sal enegherande mortwapine op die boete van. XX. [...] vutghenomen allen lieden die van binnen der stat vutwaert of jnwaert gaen. of die vute scepen romen ofte te scepewert⁽¹⁾ gaen die en selen van horen⁽²⁾ wapen te draghen noch oer van nacht gane niet verboeren.⁽³⁾ En de wert oft werdinne die sinen gast dit verbot niet en seide alse hijs vraeghde. die soude den core selue ghelden worde hi verboert.

Dit sijn mortwapen. Pyken. Hantaexen. Bysermen. Bylen die ghemaert sijn mede te verchten. Wappers. loeden Namers. Misermen. Daggen. Inghelsche dolle. enz.

Doch het word tyd da wy overgaen tot het beschouwen der Belgische Dichtkunde in de dertiende eeuw.

De geschiedenis van alle *Litteratueren* begint met de Poëzy. Deéze is altyd en overal het Prosa voórafgegaen. Ook de eerste Nederduytsche Schriften waeren Rymkronyken, berymde Romans, Zede- en Natuerkundige Leerdichten. Al zeer lang heéft men opgemerkt dat de Dichtkunst de beschaefdster der volken is geweest. Inderdaed de allereerste Priesters, Wysgeêren en Wetgeévers der bekende Natien, hebben het volk doór Zang

- (1) Scheépwaerts.
- (2) Haere, hunne.
- (3) Verbeuren.

en Poëzy onderweézen. ORPHEUS en AMPHION, MINOS en THALES zongen hunne Lessen en Wetten op het geluyd der Lier, en tot op HERODOTUS tyd vertoonde men de Historie in het gewaad der Dichtkunst. Is dit het geval geweest by de oude Grieken, de Schythen, de Gothen, de Skandinaviërs en zoo veële andere volken, wy kunnen deéze waerheyd ook tot ons Vaderland betrekken. VAN MAERLANT, den eersten, den vader der Nederlandsche Dichters; (want van de Vlamingen WILLEM UTENHOVE, CALFSTAF, NOYDEKYN en den Haerlemmer CLAIS VAN BRECHTEN,⁽¹⁾ alhoewel tydgenoóten van VAN MAERLANT, zyn ons geene schriften overgebleéven,) VAN MAERLANT, zeg ik, was tevens eenen grooten Wysgeér en Volksverlichter. Voór zynen leéftyd was de kennis der weétenschappen in Kloosters en Abtdyen opgesloóten of vervat in boeken, wier inhoud, geschreéven in eene doode tael, voór het volk onverstaaenbaer was. De Geestelyken (toen *Klerken* genoemd) waeren, ten opzigte der kennissen die zy bewaerden, niet mededeelzaam voór den gemeenen man. Vandaer dat de zoogenaemde *Leeken*, in dien tyd, wierden gerekend tot de geleerden te staen, als de dieren

(1) Zie over deéze Dichters VAN WYN, *Historische Avondst.* bl. 261-264.

tot de menschen. VAN MAERLANT behoorde tot de *Leeken* en mag dus voór een wonder van zyne eeuw geteld worden. Hy drong het eerst doór den nacht der onkunde; maekte de weétenschappen volkmaetig en plantte die met zyne rymen den verstanden in. Begaeft met uytsteékende vermogens, sloeg hy de handen aen het werk der volksbeschaeving en poogde steéds, met onvermoeiden iver, zynen verworpenen Medemensch optehelpen en te verlichten. Hiertoe strekten meest alle zyne, niet ontalryke, schriften; zoo als men uyt derzelve titels gereedelyk zien kan. Nu eens maekte hy zyne landgenoóten met de lessen van *Aristoteles* of met den inhoud van het Heylig Schrift bekend; dan toonde hy hun de *bloemen der natuer* of *den spiegel* der geschiedenis, en altyd was de verbetering der zeden en der verstanden, zyn eenig doelwit. Het waere der moeyte waerd te bewyzen hoe zeer VAN MAERLANT als beschaever der Nederlandsche natie, in vroegere dagen, moet worden geägt; want niemand, zoo verre ik weét, heeft hem nog onder dit opzicht beschouwd.

JACOB VAN MAERLANT (anderen noemen hem VAN MEELLANDT, VAN MIERLANDT of VAN MEERLANDT⁽¹⁾) wierd,

(1) Zie over hem: FOPPENS *Bibliot. Belg.* pag. 526; PAQUOT *Mémoires pour servir à l'Hist. Littéraire det Pays-Bas*, tom. VII. p. 391-399. J. LE LONG, *Boekzaal der Nederduitsche Bybels.* bl. 158-222. HUYDECOPER *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, naer de uytgave van VAN LELYVELD, (*Register* bl. 282 en 283.) VAN WYN *Historische Avondstonden.* I. bl. 261, 275, 276 en 289-300. A. YPEY *Geschied. der Nederl. Tale*, bl. 321. en volgende; doen wel voórnaementlyk des Heeren CLIGNETT'S doórwerkte Voórrede voór het eerste deel van MAERLANT'S *Spiegel Historiae*, gedrukt te Leyden in 1784.

volgens FOPPENS en PAQUOT, in het jaer 1235, te Damme, in Vlaenderen, geboóren: doch deéze opgaef van zyne geboórteplaets word, als nergens beweézen zynde, sterk in twyffel getrokken. Een Vlaming was hy zeker, dat getuygt hy zelf meer dan eens.⁽¹⁾ Den naem van MAERLANT, gelooft men hem gegeéven te zyn, naer dien van zekere plaets, aldus genoemd, alwaer hy eenigen tyd zyn verblyf had: doen waer dit *Maerlant* gelegen hebbe, is tot nog toe onzeker. Onzen Dichter vertaelde aldaer eene beschryving van den *Trojaenschen oórlog*, zoo als hy ergèns in zynen *Spiegel. Historiael* zegt:

**Die dat langhe willen lesen
Hoe die faelen van desen/
Dat walsch spreect / entie poeten
Ghae / daer wi hem sullen heten**

(1) Onder andere in de *Prologe* voór het *Leven van St. Franciscus* □ 71. Zie boven bl. 15. en de Voórrede van den *Spieg. Hist.* bl. XXIX.

Ten Dietsche / dat wide es berant**Ende wi maecten te MERLANT.**⁽¹⁾

Omstandigheden van zyn leéven kennen wy niet, dan dat hy Schryver of Griffer der stad *Damme* was, en aldaer, dit ambt bekleedende, overleéd in den jaere 1300; hebbende alsdan bereykt den ouderdom van 65 jaer. Zyn graf, in de Parochie-Kerk van dat steédje, draegt het volgende Latynsch opschrift:

Hic recubat JACOBUS VAN MEERLANT ingeniosus
 Trans hominem gnarus astu, Rhetorque disertus:
 Quem laus dictandi & juris proverbia fandi
 Transalpinavit famâque perenne beavit.
 Huic miserere, Deus, cui sextus jubilaeus
 Post summum nomen muneris, proh! abstulit omen.⁽²⁾

Uyt byzondere agting voór deézen Dichter richtte men hem een gedenkstuk op ten Raedhuyze der stad *Damme*, bestaende in zyne, op den sleutel van eenen balk, uytgehouwene beéltenis, waervan L E L O N G eene naeuwkeurige afteekening heéft laeten maeken en in zyne *Boek-*

(1) *Spiegel Hist.* deel I. bl. 112. en 113. Zie ook de Voórrede van het zelve werk XXVII. en VAN WYN, *Hist. Avondst.* bl. 290 en 291.

(2) 'Er zyn verschillige leézingen van dit grafschrift. Zie PAQUOT loc. cit. pag. 392.

zaal geplaetst.⁽¹⁾ MAERLANT wierd in zynen tyd, en nog lang naderhand voór den *Vader der Duytsche Dichters* en Voórstaender der waerheyd geëerd, zoo als den zelve LE LONG uyt eenen ouden onbekenden Schryver aentoont:

JACOB VAN MAERLANT **die Vader**
Es der dietscher dichteren algader/
Sceltse sere / die logeneren/
Die valsche materien viseren.⁽²⁾

Dat hy deézen naem in alle opzichten waerdig was, toonen de menigvuldige vrugten van zynen arbeydzaemen geest. Zie hier een kleyn verslag van die geéne welke ons by naeme bekend zyn:

DEN RYMBYBEL, eene berymde vertaeling van de *Historia Scholastica* van PETRUS COMESTOR. MAERLANT eyndigde dit werk in het jaer 1270, als blykt uyt zyne eygene woórden:

Op uwen dach (MARIA) nam 't ende
Op die achtende kalende
Van aprille ghescrenen staet;
Op den dach dat onse toeueraet

- (1) Bl. 158. - Naer deéze hebben de uytgeévers van den *Spiegel Hist.* de afbeélding van MAERLANT, welke voór hun eerste Deel gevonden word, doen vervaerdigen.
 (2) LE LONG *Boekz. der Bybels.* bl. 158.

**Ihesus an v ghebootsapt was.
 Du hoort ic ben wel seker das/
 Na die gheboornisse van onsen here/
 Waest XII hondert jaer / ende mere
 LXX ende in een ghegaen.**

Den *Rymbybel* bevat de meeste Boeken van het oud Testament en de vier Evangelisten van het Nieuwe, by wyze van overeenstemming. Verders volgt'er in sommige handschriften de *wraeke of destructie van Jerusalem*, naer FLAVIUS JOSEPHUS. In LE LONG'S *Boekzaal* vind men dit alles nader omschreéven, alsook berigten nopens negen Afschriften van dat werk. Wylen Schepen VERDUSSEN te Antwerpen, bezat'er een zeer fraey van, 't welk na zyne dood doór ook wylen den Heere GASPAROLI gekogt⁽¹⁾ en thans by den Erfgenaem van deézen laetsten, Mr. HERRY alhier, berustende is. Gaerne had ik over dit Handschrift mynen leézeren iets mede gedeeld; doch daer dien Heer, in dit oogenblik, op eene reyze in Zwitserland is, heb ik het zelve niet ter beziening kunnen verkrygen.

(1) Deézen *Rymbybel* is te vinden op den *Catal.* van VERDUSSEN N° 12. bladz. 3. pars I. onder den titel van 'DEN BYBEL in Nederduytsche Rymen, MSS. op Parkement, verciert met zeer veéle schoone figueren in't Goud en verscheyde coleuren afgezet. De vertaeling is van JACOB VAN MAERLANT (25 Meêrt 1270.) en is tot Roomen goedgekeurd.'

DER NATUEREN BLOEME, of BESTIARIS, het oudste werk dat, in onze tael, over de natuurlyke historie geschreéven is. MAERLANT, dichtte het op verzoek van zekeren NICLAIS VAN CATS, en trok zyne schryfstof uyt het *Liber rerum* van eenen Keulschen Geestelyken, daerna Bisschop van Straetsburg, genaemd AELBRECHT:

**Die materie vergaderde recht
Van roelne brocher** ALEBRECHT.

Het werk, verdeeld in dertien Boeken, handelt over *Menschen, viervoetige dieren, vogelen, zee wonderen, visschen, slangen, wormen, boomen, kruyden, fonteynen, diere* (duere of edele) *steen* en de *zeven metaelen*.⁽¹⁾

HET LEVEN VAN DEN H. FRANCISCUS, mede eene vertaeling, en wel naer het latyn van BONAVENTURA, waervan een afschrift berust ter Boekery van de hooge schoól te Leyden. Het wierd doór MAERLANT vervaerdigd op verzoek van een' zyner vrienden, te Utrecht.

BLOEMEN OF SPREUKEN VAN ARISTOTELSS, of, zoo als den Dichter dit werk noemt:

**Hier heudt⁽²⁾ die boer / die es gheseit
Heimclieheit der heimclieheit.**

(1) CLIGNETT voorrede op den *Teuthonista*, bl. LXXVIII.

(2) Hier eyndigt

Den SPIEGEL HISTORIAEL of *Rymkronyk*, het uytgebreydste en bekendste zyner werken, zynde eene navolging van het meerbekende *Speculum Hisoriale* van *Vincent de Beauvais* (VINCENTIUS BELLOVACENSIS.) De Tael- en oudheydkundige Heeren J.A. CLIGNETT en J. STEENWINKEL hebben twee deelen van de zelve, met eene keurige Voórrede en ophelderend-kritische aenteekeningen, laeten uytgaen in 1784 en 1785.⁽¹⁾ Sedert ziet'er nog een derde deel het licht, en alle liefhebbers der Nederlandsche oudheyd en letterkunde, wenschen dat het geheele werk, zullende bestaen in omtrent zes, deelen, eerlang moge afgedrukt weézen. Deézen *Spiegel historiael*, inhoudende eene soórt van algemeene geschiedenis tot op het midden der dertiende eeuw, en verdeeld in *vier partijen* heéft MAERLANT tusschen de jaeren 1283 en 1296 berymd, op last van FLORIS V, Graef van Holland, zoo als blykt uyt de Opdragt:

**Graue Florens! Eoning Willems sone/
 Ontsaet dit werc / ghi waert de ghone/
 Die mi dit dede anevaen/
 Ghenoughet v wildijt ontfaen
 Danckelike / so hem ics vro/
 Ende ic houts mi gepayt also,
 God geue v leuen sonder blame!
 Ic beghinne in ons Heren name.**

(1) In twee deelen in 8°. Leyden, by FRANS. DE DOES.

De *Prologhe* van dit werk begint met de volgende woordspeling:

**Die de werelt eerst werrelt hiet/
 Hine was al in dole niet/
 Hij gaf hare bi na rechten name;
 Want bider mesdaet van Adame/
 Daer hi gode omme vererrede⁽¹⁾
 Entie werelt al verwerrede/
 So es hare die name comen.
 Werrelt machmen de werelt nomen;
 Want je sibert alle jare/
 Henet soe sijn gewerret in hare.**

Deéze regels herinneren ons aen het geschil der Hollandsche taelgeleerden over de spelling van het woord *wereld*, en aen de daerop gemaekte Epigramma van WITSEN GEYSBEEK:

Spel 'WEreld!' eischt de wet door SIEGENBEEK gegeven;
 En 'WAreld' wordt door BILDERDYK,
 Als de echte spelling voorgeschreven:
 Wie ongelijk hebbe of gelijk
 Is me onverschillig. 'K wil met beiden vrienden blijven:
 'K neem beider letters aan, en zal dus 'wAEreld' schrijven.⁽²⁾

(1) **Vererrede/** vergramde. Zoo gebruykt men nog *in arren moede*.

(2) *Puntgedichten* van P.G. WITSEN GEYSBEEK bl. 7.

De andere werken van onzen Dichter zyn: *Het boexken van den houte of de drie gaerden.*⁽¹⁾ *Miracle van onzer vrouwen* (in 36. hoofdstukken) *Wapene Martijn en verkeerde Martijn.*⁽²⁾ *Disputatie van onzer vrouwen; en van den heiligen cruce. Van den V. bloemen. Van ons Heren Wonden. Van der seuen getiden. Die clause van der Bible. Van der drieuoudicheide. Van den lande van ouer zee.*⁽³⁾ *Sinte Anselmus; dat is onser vrouwen claghe. Van den Clusenare. Van ons Heren Kynscheide.* Onder deéze laetstgenoemde gedichten munt den WAPENE MARTYN wel het meest uyt, als waerin MAERLANTS geest de hoogste vlugt neémt en het schitterendst uytblinkt. Men heéft vermoed dat hy daerin zyne eygene omstandigheden hebbe willen afschetsen en den haet en vervolging, welke hy, om het vóórstaen van de waerheyd, moest lyden, op zyne wysbegeérte doen afstuyten. Het begint aldus:

- (1) Een fabelagtig verhael van des Zaligmaekers Kruys, groot 840 Verzen, te Antwerpen drymael gedrukt; te weéten, eens omtrent 1480. verders in 1546. (by SYMON COCK, in 12°) en in 1550. hy de Wed. van HENDR. PEETERSZ LESTENS.
- (2) Ook te Antwerpen in 1496. gedrukt. VAN MAERLANT schuyldde hierin onder den naem van JACOB.
- (3) Dit stukje *van den lande van over zee* heéft den Heer VAN WYN laeten drukken in de Bylagen van het IIe deel, I^e stuk, van zyn *Huisittend leven*. bl. 306-322.

**Wapene Martijn! hoe salt gaen?
Sal dese werelt iet langhe staen
In dus cranken love?**

Over den oorsprong der slaverny zegt hy:

**Nu es d'een Edel / dauder vri⁽¹⁾
Die derde Eyghin-man⁽²⁾ daer bi
Van waen quam dese name?
Nu seyt men tot den dorper /⁽³⁾ fi!
Ganc weg! God oneere di!
Du biste der werelt scame!
Die Edel heuet al tghecri /⁽⁴⁾
Men seyt / willecome ghi!
Dat doet dat ic vergrame:
Want het dunct mi ontame.⁽⁵⁾**

Verders beschryft hy hoe de deugd den Adeldom maekt:

**My en roect⁽⁶⁾ wien droech of wan/
Daer trouwe ende Doghet⁽⁷⁾ es an/
Ende reyne es van seden:
Wt wat lande dat hi ran/
Dien ic den name gan⁽⁸⁾
Van gherechte evelheden.**

- (1) Vry.
- (2) Slaef, zynde iemands eygendom.
- (3) Dorpeling.
- (4) Het geroep, het gejuych.
- (5) Onbetaemlyk.
- (6) My raekt niet.
- (7) Deugd.
- (8) Gun, vergun.

**Al vercoft men sulcken man/
Nyemen hem gheronen en ran
Syure doghetachticheden⁽¹⁾**

Is dat geene waere Philosopbie? Den trant van deéze regels komt my voór dichtmatiger te zyn dan de meeste andere van VAN MAERLANT. Nog een staeltje van zyne kundigheyd. Hoe eenvoudig schoon spreékt hy aldus van het geheym der H. Dryvuldigheyd!

**Martijn! du vraghes mi te hoghe.
Al vloech ic bouen der engelen vloghe⁽²⁾
Bouen ferub en seraph/
Soe weet ic wel dat ic en moghe⁽³⁾
Berechten dat / ten vollen toghe
Met woerden niet hier af.
Alle sinnen sijn te droghe/
Alle creaturen / hoement poghe/
En doghen hier een caf.**

Hoe wel is dat gezegd: *alle zinnen zyn daertoe te droog!* Regels als deézen zat men ook by VAN MAERLANT, maer zeer zelden aentreffen.

- (1) Niemand kan hem zyne deugden rooven.
- (2) Al vloóg ik boven de vlugt der Engelen.
- (3) Dat ik het niet doen kan, namentlyk de H. Dryvuldigheyd beschryven.

Met VAN MAERLANT leefde gelyktydig MELIS STOKE, Schryver eener *Rymkronyk*, eyndigende met het jaer 1305. Zyne geboórteplaets is niet bekend; de meeste Schryvers echtër, houden hem voór eenen Hollander, dewyl hy ergens zelf getuygd, als Geestelyken, (**Klerk**) in dienst van WILLEM III, Graef van Holland, gestaen te hebben:

**Here van Hollant; edele Grave/
U hevet ghemaert / teenre gave
Dit Boer ende dit Werrc
MELIJS STOKE, u armen clerck.**

Doch het komt my niet onwaerschynlyk voór dat hy eenen Vlaming geweést zy. Immers VAN WYN en YPEY meenen dat een groot gedeelte dier Rymkronyk van eene andere hand is, en dat slechts de laetste boeken van MELIS STOKE zyn.⁽¹⁾ Nu, juyst deéze laetste boeken zyn het waerin den Vlaemschen tongval overal doórstraelt:⁽²⁾ en wanneer men uyt echte stukken geene berichten nopens eenen Schryver putten kan, moet men dan zyne afkomst niet verklaeren uyt de tael welke hy in zyne Schriften gebruykte? Ik ben nogtans zoo vermetel niet van tegens het eenstem-

(1) *Hist. Avondst.* I. bl. 280 en 281. - *Gesch. der N.T.* bl. 335.

(2) Zie BILDERDYK, Verhandeling over de geslachten der naamwoóden, tweede druk, bl. 105.

mig gevoelen van zoo veel geleerden, als aen S T O K E eene hollandsche afkomst geéven, te durven beslissen, en agte my des niet verpligt by hem hier langer stil te houden. Wie lust heéft hem nader te leeren kennen leéze daer toe de aenteekeningen van zynen kundigen uytgeéver B. HUYDECOPER en de hieronder aangewezen Schryvers.⁽¹⁾

Minder kennen wy, doch van geene mindere bekwaemheyd was J A N V A N H E L U ,⁽²⁾ dichter van eene Kronyk op Hertog J A N I. van Braband en den slag van Woeronc of Woeringen by Keulen, doór deézen gewonnen op R E Y N O U T Graef van Gelderland, den 5. Juny 1288. Dien Dichter word ook B R O E D E R J A N V A N L E E U W E genaemd:

- (1) FOPPENS *Bibl. Belg.* pag. 49. SAXE *Onamast.* II. 342. V A N W Y N *Avondst.* 277. *Werken der Maatsch. van Nederl. Letterk te Leyden.* V. 90. DE VRIES *Proeve eener geschied. der Nederl. Dicht.* I. 7. Y P E Y *gesch. der N.T.* 333. - De *Rymkronyk* van MELIS STOKÉ is, naer de uytgaeve van B. HUYDECOPER, gedrukt te Leyden, by *Le Mair* 1772. 3. deelen in 8°.
- (2) LELYVELD schryft VAN HEELV. Zie over hem FOPPENS pag 655. BUTKENS *Trophées du Brabant.* Liv. IV. Chap. VII. p. 279-321. PAQUOT *Mémoires pour servir à l'Hist. Litter. des Pays-Bas,* vol. III. 198. V A N W Y N *Avondst.* 285. SAXE, *Onom.* VII. 353. DE VRIES I. 10. YPEY. 342.

Die yeesten die ghesciet sijn
Tusschen mase enten rij
Alsoe also van HEELU BROEDER IAN
Ons heeft bescreven en doen verstan/
Oec heet hi BROEDER IAN VAN LEEUWE,

vermoedelyk om dat hy zyn verblyf had in een Klooster van het Brabandsche steédje *Leeuwen*. Van dit gedicht, inhoudende 9966. regels, verdeeld in twee Boeken, bezit de Heer VAN WYN een zeer fraey Handschrift, het oudste der nog aenweézige afschriften. Reeds hééft den verdienstelyken F. VAN LELYVELD daarvan een omstandig en naeuwkeurig verslag gegeéven agter het tweede deel van HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, en op dit oogenblik voldoet de heer VAN WYN aen de belofte, doór hem zoo lang gedaen, van dit stuk doór den druk gemeen te maeken. VAN HELU legt onder de pers en zal, verrykt met de keurige ophelderingen en aenmerkingen van zynen uytgeéver, eerlang den schat onzer oude letterkunde nog komen vergrooten.

‘De Vaersen van VAN HELU loopen met eene eenvoudigheid, die naast aan de natuur komt en juist daardoor, de voorwerpen zo klaar en zo digt by ons plaatst, als bevonden wy ons in het midden der zelve. Sometijds zelfs, verheft zig zijn toon ver boven STROKE in kragt en ge-

voel.⁽¹⁾ Laeten wy dit in eenige proeven zien. Den Dichter draegt syn werk op aen MARGARETE van Engeland, getrouwt met JAN II, ten eynde zy, die pas van Engeland was aengekomen, de *vlaemsche tael zoude leeren*.⁽²⁾:

**Maer ic wille Vrouwe Margrieten
Van Jugelant noemen tiersten
Vrouwe Margriete van Inghelant
Die seker hevet van Brabant
Tsertoghen Jans sone Jan
Want si dietsche tale niet en ran
Daer bi willic haer ene gichte⁽³⁾
Sinden van dietschen gedichte
Daer si dietsch in leeren moghe
Van haren sweer⁽⁴⁾ den hertoghe
Sindic haer daer bi bescreven
Want en mach niet scoenres geuen
Van Gidderscape groote dade
Du biddic hare op ghenade**

(1) VAN WYN *Avondst.* I. 286.

(2) Zie hierover SHAW, '*Essai sur le Pay-Bas Autrichiens*, traduit de l'Anglais. page 35.

(3) **Gichte.** *Gifte.* Zie MELIS STOKES, zesde boek, versi; 1205.

(4) **Sweer** beteekent hier *Schoonvader*, oudtyds wierd dien naem aen alle aengetrouwde personen gegeéven. Het is eene verkorting van *zweger* of *zwaeger*. Zie LELYVELDS aanteekening in HUYDECOPERS *proeve* I. bl. 496.

**Der edelre Vrouwen Margrieten
 Dat ic hare dogeden moet ghenieten
 Dat syt met oetmoede wille ontsaen
 Want om hare hebbict bestaen.**

Hy schreef deéze Rymkronyk om hulde te doen aen de waerheyd van het gebeurde in den slag van Woeringen, waervan verscheydene valsche **Yeeften** (historien) in omloop waeren:

**Want ic hadde sonder waen
 Hier af des dichtens nu ontboren⁽¹⁾
 Maer dese yeeste was te voren
 Beide in dietsch ende oec in walsch
 Van vele lieden gedicht valsch
 Die der waerheit daer misten
 Want si dystorie niet en wisten.**

Hy wist het zoo veél te beter, als zynde ooggetuygen geweest van dien merkwaardigen slag:

**Hoet daer verginc salic hier na
 Vertellen alsoe als ict versta
 Na die waerheit die ic sach....
 want ic die screef
 Dese yeeste die ic met ogen sach.**

Zynen Held, Hertog JAN I. boezemde de vyanden ontzag en vrees in:

**Doen si vernamen dat hy kwam
 Tornich te hemwert / doe nam**

(1) Nagelaeten.

**Elc sinen wech ende Vloe
In sinen veste. Rechte alsoe
Alsoe die Dieren den leeu vlien
Daer sine⁽¹⁾ horen / eer sine sien.**

Dergelyke vergelykingen heeft VAN HELU meer; doch deéze staeltjens zullen voldoende weézen om over hem te oórdeelen.

Misschien behoorde ook tot deéze eeuw DIRK of DIEDERIK VAN ASSENEDE,⁽²⁾ Schryver van eenen Roman genaemd BLANSEFLOER en FLORYS, **uten Walsche in Dietsche gedicht**. Dit stuk, zegt VAN WYN, is sedert lang, ellendiglyk verbasterd. Dat het eene vertaeling uyt het Waelsch of Fransch is, blykt uyt deéze woórdén:

**Dat seide Diederic / die dese aventure
In Dietsche uten Walsche vant.
Dat menre soude lettél vinden in dlaut
Die soudén willen geloeven dies
Dat iemen so sot ware ende so ries.⁽³⁾**

(1) **Sine** / zy hem,

(2) Assenede, in Vlaenderen, was, weleer, eene zeer bloeyende Stad. Zie over deézen Dichter HUYDECOPER op MELIS STOKÉ I. 167 en 168. LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve* I. bl. 143. VAN WYN *Avondst.* 312-315. en LASERNA SANTANDER *Mémoire Hist. sur la Bibliot. de Bourgogne*, page 148.

(3) **Ries** / dwaes, roekeloos.

Indien wy over hem moeten oórdéelen uyt deéze en de volgende regels, welke my doór eenen vriend zyn medegedeeld, dan waeren zyne verdiensten verre beneden die van de voórige Dichters:

**Wi vinden ghescreden als ghi selt horen/
 Dat bi ouden tiden hier te voren/
 Een heyden Coninc wt Spaengen quam;
 Tierst dat hi den somer vernam
 Bringhende dat nuwe loof ende dat gras:
 Fenus dies Conincs name was.
 Te scepe quam hi mit viele lieden
 Als hi sijn vroede manne eieden
 Hi entrimeerde an i sant/
 En ghinc op in der Kerstinen lant
 Roof ende braut dedi stichten/
 Die mure breken / die borghe stichten/
 Cloesters / Monstre⁽¹⁾ ende Godshuus
 Dede te storen die Coninc Fenus;
 Man ende wijf si al versloghen
 Haren roos si te scepe droghen.**

- (1) **Monsters** zyn Tempelen en Kerken, en niet Kloosters of Monasterien, zoo als ALKEMADE geloofde. Immers hier staen Kloosters en Monsters nevens elkanderen geplæetst op eene onderscheydende wyze. Zie over dit woórd, CLIGNETT'S aenteek. op den *Spieg. Hist.* deel I. bl. 71. en HUYDECOPER op MELIS STOKES I. 524.

Omstreéks den zelfden tyd leefde nog zekeren BROEDER GHERAERT⁽¹⁾ opsteller van een natuer- en sterrekundig rymwerk, in den smaek van MAERLANTS gedicht *der naturen bloeme* en met de Handschriften van dit laetste veéalal te saemen gebonden. Hy was ook eenen Vlaming en woonde te Gent, als blykt uyt zyne eygene woórd:

**Wat liede hier ouder ons woenen
 Wi gheweten niet en connen
 Mar alsoe wel soe segghen si/
 Dat ouder haer voet siwi/
 Als wijt van hem⁽²⁾ segghen;
 Want voet iegen; voet wi legghen;
 Alsoe wel hebben si tfirmament
 Bouen hem / als wi tot Ghent.**

Een der Handschriften van dit werk berust in de boekery der hooge schoól te Utrecht. Wylen Mr. J. VISSER bezat'er een tweede, 't geén in de *Avondstonden* van Mr. VAN WYN nader omschreéven is, tot welke wy den leézer verwyzen.

- (1) Zie *Spieg. Hist.* I. deel, voórrede bl. LXVIII. VAN WYN *Avondst.* I. 302. DE VRIES *Proeve* I. 11 - Ook word van hem, onder den naem van *broeder Thomas*, gesproken in de *Nieuwe taal- en dichtk. Bydragen.* I. 309. en 312.
- (2) *Hem* en *hien* wierden by de ouden dikwils verwisseld.

Nog twyffelt men of tot deéze, dan wel tot de veertiende eeuw mogen gebragt worden de *Romans van Karel en Elegast, Ferguut en Galiene, Ysewyn en Seghelyn van Jerusalem, Walewein en Limborg*; de *Bediedenis van der Misse*, het *Crudenboec* of boek der kruyden, en dat *der Ystorien bloeme*;⁽¹⁾ alle welke stukken doór B. HUYDECOPER honderdmaelen aengehaeld en vrugten zyn van den Brabandschen en Vlaemschen bodem.⁽²⁾ Derzelve inhoud is van te weynig aenbelang om 'er langer by stil te houden. Gelyke aenmerking verdient een gedicht *over den Grimbergschen oórlog onder Godevaerd den III.* bestaende uyt meer dan 12000 regels en beginnende met de volgende:

- (1) Men leéze over deéze stukken VAN WYN, loc. cit. I. 301-314 en de plaetsen van HUYDECOPER en LELYVELD, aldaer (bl. 314. in de aenteek.) aengehaeld; voorts LASERNA SANTANDER *Mém. sur la Bibl. de Bourg.* p. 150. De bovengenoemde rymwerken bestaen meest al slechts in handschrift: *Karel en Elegast* en de *Seghelyn van Jerusalem*, zyn alleen gedrukt, het eerste in 1478. zonder dat men weét by wie; het tweede in 1517. by *Claes Grave* te Antwerpen, (in kleyn folio) en nog eens in de zelfde stad by *Henrik Paeterssen*, zonder jaertal. DIRK VAN ASSENEDE word (denkelyk by vergissing) in de voórrede van den *Teuthonista*, aenzien als Schryver van *Ferguut*. Zie ald. bl. LXXIII.
- (2) VAN WYN, ter aengeh. pl. bl. 315.

**God die Here is alre heren
Die ons menschen wilde eren....
Draije jesta die waarheit was
Van den hertoge / sijt seker das/
Die Godevaert metten baerde hiet....**

BUTKENS, die van deéze kronyk een lang uyttreksel geéft, beschuldigt de zelve niet alleen van onnaeuwkeurigheid, maer zelfs van Fabelagtigheid.⁽¹⁾ Wy verwyzen den nieuwsgierigen leézer naer de *preuves* van deézen geschiedschryver, en zullen, om ons overzigt der Belgische Dichtkunde in de 13e eeuw te besluyten, alleenlyk nog zeggen dat 'er van dien tyd nog een handschrift bestaet, draegende voór titel *Fabelen van Ysopet*,⁽²⁾ welkers maeker, of vertaelder onbekend is. De Heer CLIGNETT, dien ik de eer heb onder myne geleerde vrienden te mogen tellen, zal eerstdaegs deézen kleynen Esopus, met zyne taelkundige aenmerkingen, in het licht geéven. Intusschen diene het volgende tot proeve:

**Over een brugghe ghint een hout
Die een been droech in den mont.
Doen hi die scade int water sach
Vanden bene / hort wat hi plach⁽³⁾:
Hi snauwende omt stir van onder
Dus wert hi vanden bene sonder.**

(1) *Trophées du Brabant*. I. pag. 119.

(2) HUYDECOPER op STROKE, II. bl. 223. VAN WYN, I. 315. enz.

(3) Wat hy pleégde, wat hy deéd.

Zekerlyk hebben de bygebragte voorbeelden uyt de Dichtkunde der dertiende eeuw, als gewrogten van kunst, niet veel waerde, en moeten wy in dit opzicht de aenmerkingen van *Huizinga Bakker* en *Jeronimo De Vries*⁽¹⁾ bystemmen; doch uyt dit oogpunt moet men de zelve, althans hier, niet beschouwen. Gevoel, kragt van inbeëlding, rykdom van Poëzy, worden, zelfs, in de historische Dichtverhaelen, leer- en zededichten van onzen tyd, maer zeer zelden, ja doórgaens geheel niet, gevonden: hoe zou men dan die vereyschten by de ouden, by die vroegere Vlaemsche Dichters willen zoeken, die niet anders be doeld hebben dan den gemeenen man op eene eenvoudige wyze te onderrichten en te stichten? Regel- en kunstmaetige eyenschappen konden hunne schriften even min bezitten, als welke maer op het tydperk eener hooggevoerde beschaeving kunnen verkreégen worden. Voeg hier nog by dat de studie der Grieksche en Romeynsche modellen toen nog niet herboóren was en gy zult ligtelyk kunnen begrypen dat VAN MAERLANT, STROKE en HELU, in hunne soórt, en voór hunne eeuw, zeer ver-

(1) H. BAKKER, *beschouwing van den ouden gebrekkelyken en sedert verbeterden trant onzer Nederd Versen* in de *Werken der Maatsch. vun Leyden*, deel V. bl. 90-93. DE VRIES, *Proeve eener geschied. der Nederl. Dichtk.* I. 7-9.

dienstelyke en zeer bekwaeme Mannen geweest zyn. Den laetstgenoemden, alleen, had, doór de stof die hy bewerkte, meer dan de andere kunnen Dichter weézen, in den waeren zin van dat woórd. Men vind ook by hem eenige vergelykingen, voór welke een' Heldendichter zich niet zou behoeven te schaemen: dan, daer hy, met den aenvang van zyn rymwerk, verklaerd had het zelve slechts ondernomen te hebben om de eenvoudige waerheyd van het gebeurde in den slag doór hem bygewoond, te herstellen, mogt of durf hy zich niet boven den historischen toon verheffen.

Niettegenstaende alle deéze gebreéken, (waerby nog te voegen is den slordigen regelloozen gang der verzen, welke dan eens uyt acht, dan weêr uyt tien, somtyds uyt nog meer dichtvoeten samengesteld wierden) in weérwil van dit alles, zeg ik, heéft hunne oude tael, voór iemand die 'er maer eenigsints aen gewoon zy, eene welluydendheyd, eene bevalligheyd welke niet nalaet op het hart te werken. Die korte, zaekryke en hoogst eenvoudige voórdragt, die reyne natuertael, welke thans niet meer te treffen is, die juyste, onopgecierde gedagten en eyndelyk dat zuyervloeyend Vlaensch, waer doór de schriften der dertiende eeuw zich ken merken, verdienen allesints onzen eerbied, zoo niet onze bewondering.

Vierde afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de veertiende eeuw.**

Woeliger eeuw dan de veertiende zou men bezwaerlyk in onze Historie kunnen aenwyzen. Geheel Nederland scheén onder de verwoestingen van den Burgerkryg te moeten vergaen; want nooyt is het volk meerder tot twist, muytzugt en oproer tegen zyne Souvereynen geneygd geweest dan toen. Eensgezindheyd was 'er niet te vinden, noch in staetkundige betrekkingen, noch in burgerlyke zaeken. Overal waeren de steden in oproerige gisting. Zy zagen, de een de andere, met nydige oogen aen, en vlamden op de eerste gelegenheyd, om elkanderen in het hair te kunnen vliegen. Geen eene was 'er die, zelfs in haere eygene wallen, gerust kon blyven. De Wetten, de Burgertugt, de zeden, den landbouw, den koophandel, die in voórige en laetere eeuwen het onderscheydend kenmerk, de harmonie van den Nederlandschen staet uytmaekten, wierden wreedelyk, met de weynige vrugten die zy hadden voordgebracht, vertrappelt.

Waer geene deugd is, is geene weétenschap. De veertiende eeuw was dus, voór ons, zeer onvrugtbær in Tael- en letterkundige verstanden; en terwyl Italiën een nieuw licht deéd opgaen voór kunst en beschaeving, riep roof- en moordzugt den nacht der middeleeuwige domheyd over Nederland te rug. Den invloed deézer haetelyke kwaelen moest, noodwendiglyk, der beoëfening van Tael- en Dichtkunde zeer nadeelig zyn; en inderdaed, de kleyne waerde der Vlaemsche Schriften van dit tydvak strekken hiervan tot bewys. Vrankryk en de Waelsche Provintien begonnen ook doór hunne Prinsen, allengs hoe meer op de zaeken van Brabant en Vlaenderen, eene overwigtige magt te verkrygen. De Fransche tael sloóp, 't zy met bastaerdwoórden in Nederduytsche opstellen, 't zy doór het uytvaerdigen van Waelsche Diplomas, al stillekens, deéze Provintien in: want doór diergelyke middelen moest de Natie aen nog grooter inbreuken op haere zelfstandigheyd gewoon gemaekt worden. Doch de Natie bleéf haere oude Tael aenkleéven en dwong den Souvereyn meer dan eens zyne landwetten in de zelve te vervaerdigen. Ja, de voórnaemste, zoo wel als de lagere klassen van het volk, hadden voór het Fransch zulken af keer, dat het dikwils, tot eenen opgezetten haet overging. In 't jaer 1385. stelde den Koning van Vrankryk te Ryssel een Oppergerechtshof in, en bevoól dat zyne Vlaemsche On-

derzaeten, hunne moeylykste pleytzaeken aldaer zouden vereffenen. Maer de Vlamingen, in plaets van die Wet te beäntwoórden, hielden zich liever te vreden met de uytwyzingen van hunne burgerlyke rechtbanken, dan eene vreémde tael te moeten gebruyken. Het Rysselsch Hof stond bestendig leêg, zoo dat men het eyndelyk geheel en al moest afschaffen.⁽¹⁾ Dit eenige voórbeêld is beslissend genoeg om de denkwyze der toenmalige Belgen omtrent hunne Moedertael te leeren kennen. Ook wierden de meeste en voórnaemste Chartres in die tael opgesteld, zoo als B.V. de vermaerde Cortenbergsche Wetten van 1312. derzelver confirmatien van 1332 en 1372. de Blyde Inkomst van Hertoginne JOANNA van 1355. en, met een woórd, alle de byzonderste Lands- en Stads-

(1) ‘Comme les flamens, qui n'usent que de la langue Thioise, les principaux *par mepris* de la françoise (en laquelle l'on plaidoit seulement à Lille) et le commun peuple, par ignorance d'icelle, aymoient mieux de se contenter de leurs sentences domestiques, que de disputer en une langue estrangere, en appellant à Lille; tant s'est faict que le premier membre de ce conseil, à faute de causes et proces, n'y a gueres pu subsister. Ains parapres en l'an 1409 ces deux membres furent separez par JEAN *sans poeur*.’ O. DE WREÉ, (VREDIUS) *Les seaux des Comtes de Flandre & inscriptions des Chartres par eux publiés, &c.* Bruges 1641. pag. 54.

privilegien van dien tyd.⁽¹⁾ Daer de zelve niet zeer belangryk voór de kennis van ons oud Nederduytsch, en algemeenlyk doór den druk bekend zyn, agt ik het onnoodig 'er iets van optegeéven. Wy zullen alleenlyk, in het voórbygaen, doen opmerken dat het Octroy van LODEWYK Graef van Vlaenderen, aen die van Gend, Brugge en Iperen gegeéven, in het jaer 1360. boven alle andere uytmunt, doór zuyverheyd van tael en klaerheyd van uytdrukking.⁽²⁾

Men had, op het laetst der voórige eeuw, groote stappen gedaen in de studie der letteren. Verscheydene Vlamingen, met eenen edelen iver beziel, waeren de zelve gaen voordzetten aen de hooge schoólen van Italiën,⁽³⁾ 't geén, zekerlyk, in

- (1) Nederduytsche Chartres van de jaeren 1301, 1303, 1314, 1315, 1317, 1318, 1322, 1324, 1325, 1326, 1337, 1339, 1343, 1344, 1345, 1347, 1348, 1350, 1357 en 1383. vind men aengehaeld by BUTKENS *Tropheés* I. (*preuves*) pag. 129, 137, 138, 145-152, 159, 160, 176, 178, 180, 181, 187-191 & 196 en by VREDIUS in zyn gem. w. pag. 43, 44, 47-49. Behalven deéze Schryvers (die de Origineélen bezigtigd hebben) kan men nog nazien den *Luyster van Braband*, de *Plakkaerten van Braband, van Vlaenderen*, enz.
- (2) Het is te vinden in AITZEMA'S *Zaeken van Staet en Oórlog* III. deel bl. 734. en volgende.
- (3) TIRABOSCHI *Storia della Litter. Ital.* tom VII. p. 247. aengehaeld in de *Notes* van SCHWAB'S *Dissertation sur les causes de l'universalité de la langue française*, trad. par ROBELOT, Paris 1803, pag. 209.

dien tyd al zeer veel was. Wy kunnen, echter, in de dichtwerken van de veertiende eeuw, geene de minste spoóren van verbeterde smaak, maer veel eer eene doórgaende veragtering ontdekken; en dus staet het te gelooven dat die konstondige bevytiging geene of weynige vrugten zal gedraegen hebben.

Om deéze onze stelling nader te staeven noemen wy voór eerst LODEWYK VAN VELTHEM,⁽¹⁾ schryver van een vervolg op MAERLANTS *Spiegel historiael*, loopende tot het jaer 1316. Den inhoud is grootendeels getrokken uyt latynsche boeken. Op verschedene plaetsen spreékt den Dichter als ooggetuygen van het geén hy verhaelt; doch dan loopt'er gemeenlyk wat bygeloovigheyd onder. Hy was eenen Brabander:

**Al hen ic van Brabant / ic en wille niet
Nochtan achterlaten dese dinge.⁽²⁾**

En dat hy eenigen tyd te *Velthem* zyn verblyf had, en Priester was, kan men uyt de volgende woórdén afleyden:

- (1) Zie over deézen Dichter de Voórrrede van J. LELONG op den *Spiegel historiael*; VAN WYN *Avondst.* I. bl. 317-322. DE VRIES I. 14. HUIZINGA BAKKER, ter a. p. 92. YPEY, 352.
- (2) VAN VELTHEM *Spiegel historiael*, bladz. 335.

**Een man met enen kinde comen
Tote Velthem / in groten wane/
Sprak aldus mi seluen ane:
Goede here! doet mi bekinnen
Side selue Pape hier binnen?⁽¹⁾**

'Er is eenigen schyn om te gelooven dat hy naer dit dorp zynen naem voerde. Hem gebeurde aldaer, zoo hy verhaelt, een groot Mirakel:

**Ene Miracle van onser Vrouwen
Will ic maken⁽²⁾ met goeder trouwen/
Dic si an mi selven dede/
In ene herde groter siechede
Daer ic lach / te Delthem binnen/
Altemale buten minen kinnen....⁽³⁾**

Hy dichtte deézen spiegel voór zekeren Heer van *Voorn*, eene plaets in 't land van Daelhem, omtrent Luyk:

**Hier eest inde⁽⁴⁾ vanden boeken
Die men verre heeft doen zoeken
Eer ment hier toe heeft volbracht.
Oec ben ic dies also bedacht
Dat ic den genen wille vermanen
Die mi hier toe heeft ontspanen
Dat ic dit dichte den here van Vorne.⁽⁵⁾**

(1) VAN VELTHEM bl. 368.

(2) Bekend maeken

(3) *Spiegel hist*, bl. 479.

(4) Hier is 't eynde.

(5) Bladz. 483.

Tot een bewys van het geéne wy hier voóren gezegd hebben nopens de verbastering der tael doór het inmengen van fransche en latynsche woórdén, diene het volgende:

**Doen die francoyse hadden vernomen/
 Dat si ten inden waren comen
 Vanden lande; wildense ouer
 In Vlaenderen; ende dese waren pover...
 Dit was manendages/ vor werheit⁽¹⁾
 Vor onser Vrouwen nativiteit...
 Doen wilden sy't anders ordineren
 Ende t'enen payse doen viseren/
 Hen was outboden irst instrumenten
 Dat si quamen te parlementen.⁽²⁾**

Deèzen *Spiegel historiael* is, gelyk men ziet, in alles verre beneden dien van VAN MAERLANT. Ook word deézen Vlaming en VAN HELU meer dans eens 'er letterlyk in nageschreéven. ISAAC LELONG gaf dit werk in 1717 met zyne aen-

(1) Ik zeg het u voór waerheyd.

(2) *Sp. hist.* bl. 276 en 277. **dat si quamen te parlementen**/ beteekent hier: *dat zy in onderhandeling, in gesprek kwamen*. Elders vind men nog de fransche woórdén *mon yoy, Roy die franse, Paterne diet*, enz. doch slechts in den mond van *fransche* tusschenspreékers gelegd, zoo dat YPEY (bladz. 355. van zyne *beknopte geschiedenis*) onzen Dichter daarmede niet had mogen beschuldigen. Vergel *Spieg. hist.* bl. 249. 253. en 254.

teekeningen in druk,⁽¹⁾ doch heeft, zegt men, den oorspronglyken Text op veële plaetsen deêrlyk verminkt.

Behalven deézen *Spiegel* schynt VAN VELTHEM nog eene berymde vertaeling van TONDALUS *visioen*, gemaekt te hebben:

Ende waer dat ic 't hebbe geset

Hier vore in TONDALUS sonder waen⁽²⁾

Verders heeft de Heer VAN WYN ergens eene berymde overzetting van den *Roman van Lancelot* gezien, agter welke stond te leézen: **hier endet boer van Lancelote dat heren LODEWYCS es van VELTHEM.**⁽³⁾

NICLAES DE KLERCK⁽⁴⁾ geestelyken en Secretaris der stad Antwerpen, die men gelooft aldaer omtrent het jaer 1280 geboóren en in 1351 gestorven te zyn. Op verzoek van *Willem Van Bornecolve*, eenen aenzienelyken burger der zelfde stad, begon hy in 1318 eene *Rymkronyk der Hertogen van Braband*, doór hem genoemd *Bra-*

(1) Te Amsterdam by HENRIK VAN EYL, in kleyn f^o.

(2) *Spiegel hist.* bl. 472.

(3) *Avondst.* I. bl. 323.

(4) FOPPENS, *Bibl. Belg.* 904 & 905. PAQUOT, *Mém. Litt.* IX p. 256. DIVAEUS, *Rer. Brab.* p. 3. DIERCXSENS, *Antverpia Christo nascens & crescens*, edit. 1773. tom. II. p. 108, ad. an. 1351. *Mémoires de l'Académie de Bruxelles.* I. p. 525 en II. p. 19. VAN WYN I. 323. DE VRIES I. 25.

bandsche Yeeften,⁽¹⁾ en eyndigde die met het jaer 1350. 'Er zyn in deéze Kronyk, nog meer bastaerdwoórden, dan in de voórige. De zaeken, nogtans, zyn zeer belangryk voór onze historie. Den Dichter trok veél uyt VAN MAERLANT:

**In den speigele hystoriale
Daer ict vut trac altemale/
Dien Jacob van Maerlant maecte/
Die goede dichtere.**

Deéze Kronyk, welke nimmer in druk gegeéven is, wierd in 1402 doór eene andere hand vervolgd en **volscreuen**. Wylen Schepen *Verdussen* alhier, bezat'er een fraey H.S. van.

JOANNES DEKENS⁽²⁾ volgde NICLAES DE KLERCK op in het ambt van Secretaris der

(1) *Yeeften*, geschiedenissen, *Gesta*.

(2) In de *Antverpia nasc. & cresc.* van DIERCXSENS, eenen zeer geloofwaerdigen Schryver, vind ik (tom. II. p. 108. op het jaer 1351.) de volgende woórden. 'PAPEBROCHIUS Annal. MSS. ex Andrea Valkenisse notat ad hunc annum obitum alterius Secretarii Antverpiensis JOANNIS DEKENS, qui scripsit *Teutonicum Doctorale* & alios multos libros composuit. Quoddam Chron. M.S. dicit hunc JOANNEM successisse NICOLAO CLERICI in munere Secretarii & obiisse anno sequenti 1352.' En in de *Annal. Antverp.* MSS. berustende ter Archiven van Antwerpen, staet op het jaer 1351: 'In dit jaer sturf JAN DECKERS (niet DEKENS) Secretaris deser stadt die den *Duytschen Doctrinael* maeckte ende veele andere boecken.'

stad Antwerpen. Volgens de aengehaelde Schryvers is hy den Dichter van DIE DIETSCHÉ DOCTRINAEL, gedrukt te Delft in 1489. Daer den naem des Dichters in het geheele werk niet voórkómt, zoo heéft het geenén der Hollandsche taelgeleerden mogen gelukken den zelven te ontdekken.⁽¹⁾ Het is een soórt van Leerdicht verdeeld in dry boeken, maekende te saemen 135 hoofdstukken. YPEY houd het voór een der zuyverste voordbrengselen onzer Nederduytsche Letterkunde van den ouden dag; en inderdaed het heéft doór netheyd van tael, doór keurigheyd van uytdrukking, doór bevalligheyd van styl en duydelykheyd van voórdragt, zeer groote verdiensten. Waer en wat den Dichter schreéft blykt uyt het begin:

**Der bi hebbic dit boerkskijn/
 Dat vore lach in't latijn/
 Al t'Antwerpen ghetoghen ute/
 Daer in ligghen grote virtute
 Van doeghden ende van zeden/
 Ende van menegher wijsheden/
 Met autoriteiten al beweven/
 Die wise meestre wilen screuen
 Dermen in mach leren tsame
 Orbore der zielen ende ter lichamen;
 Daeromme es sijn name Wale
 Die Dietsche Doctrinale.**

(1) HUYDECOPER, *proeve van Taal- en Dichtk.* I. 84. LELONG, *Boekzaal.* bl. 297. en 308. VAN WYN, *Avondst.* 326. DE VRIES, I. 16. YPEY, 356.

Het is opgedraegen aen Hertog JAN den III Van Braband:

**Dit boek/ op dat ic moet leuen/
 Sel ic minen here gheuen
 Den hertoge van Brabant/
 Die die derbe Jan is ghenant/
 Ic bibbe hem vriendelike
 Dat hien ontsae lievelike**

Den Schryver pryst het leézen der H. Schrift aldus aen:

**Paulus maert ons ghewis
 Alle scrifturen die sijn gescreven
 Die sijn tot onser leren bleuen:
 Daerom selen wi soecken
 Leringhe in die boecken/
 Die die wyse hebben ghelaten
 Tonser lere / ende conser baten.**

En een weynig verder:

**Also die ziecke sonder waen
 Met enen staue moet gaen
 Also behoeft/ dat verstaet/
 Die Leke der scrifturen raet/
 Ende die Clercke die niet en werken
 Na dat si inder scrifture mecken/
 Misdoet meer sijt des vroet
 Dan die Leke mensche doet.**

Dat men God meer doór de inwendige reynheyd des harten, dan doór het bewoonen van kloosters en steden kan verheerlyken drukt hy aldus uyt:

**Weet dat cloesteren ende steden
 Niet en connen genen heilicheden/
 Mer die reinicheit in't herte heeft/
 Weet dat die heilichlike leeft.
 Want God oueral es
 So mach men/ des sijt ghewes/
 God dienen oueral/
 Op straten/ op berghe en dal.**

Den Dichter behoorde, gelyk men ziet, tot de *liberale* denkers van zynen tyd.

'Er is groote reden om te vermoeden dat JAN DEKENS ook maeker is van het boek genaemd DER LEECKEN SPIEGEL, waarvan de Heer CLIGNETT, inde Voórrede van den *Teuthonista* gewag maekt.⁽¹⁾ Immers den Dichter van dat stuk noemde zich JAN, en schreéf binnen Antwerpen in het jaer 1330. Bovendien blykt het doór het hiervoóren bygebragte uyt DIERCXSENS en andere Antwerpsche Schryvers dat den maeker van de DOCTRINAEL nog meer andere boeken opstelde (*et alios multos libros composuit*). 'Den *Leeken Spiegel*, zegt CLIGNETT, is verdeeld in IV boeken; het 1ste houdende 46 Hoofdstukken, bevat eene korte geschiedenis van het meest opmerkingswaardige, zoo ten opzichte van zaken als persoonen, van de schepping der wereld af, tot op de geboorte

(1) Blad. LIX-LXVI.

van MARIA; het II^{de} Boek, verdeeld in 56 Hoofdstukken, behelst voornamentlijk de geboorte, het leven, lyden en sterven van Christus, het begin van het Christendom, een kort geschiedverhaal der Pausen tot op Karel den grooten, en eindelyk eene verklaring van alle Kerkgebruiken, Geloofsartikulen, Gebeden, enz. In het III^{de} Boek, bevattende 29 Hoofdstukken, vind men alleen deugd en zedelessen, en een voórschrift van plichten, hoe men zich in alle standen, tyden en gelegenheden, als omtrent zich zelven te gedragen hebbe. Het IV^{de} Boek eindelyk, verdeeld in 12 Hoofdstukken, behelst een verhaal van de verwoesting van Jerusalem, van den ondergang der Joden, hoe de wereld een einde nemen zal, en van den oórdeelsdag.⁽¹⁾ Daer meest alle de werken der 13e en 14e eeuw, welke wy tot hiertoe hebben leeren kennen, vertaelingen of navolgingen zyn van Latynsche of Waelsche schriften, en dit onderhavige een oorspronglyk Nederduytsch voordbrengsel is, zoo mag men het in dit opzigt, te recht als zeer belangryk en zeldzaam beschouwen. Het heéft, even als de *doctrinael*, byna geene bastaerd-woórden, en begint met de volgende regels:

**Om dat ic niet en wille leyden
In onnutter ledicheyden**

(1) Ibid. LX.

**Den tijt die mi gheeft onze Heere/
 Die ghelooft zy emmermeere/
 Soe heb ic dit werck begonnen.
 Onse heere moet mi des ionnen/
 Dat ict alzoel volbringhe/
 Datter in sonderlinghe
 Ligghe zijn eere ende zijn loss/
 Ende dat sy alle daer off
 Te betre moeten wesen/
 Die dit horen zelen ende lesen;
 Want om ghemeen orbare zoe
 Leydic dit werck ierst toe:/
 Ende dat ic gheerne saghe/ dat
 Yet van mi bleve/ des te bat
 Dleecke volc hadde na mine doot.
 Clercken en hebbens gheene noot/
 Dat sijt lesen groot of smal;
 Want zy connent buten al;
 Ende want dleecke volc es oic die sake
 Daeromme ic dit bourcken make;
 Soe sal dit boecxken sijn wel
 Ghe-naemt die leecke Spiegel.**

Deéze verklaering van den Schryver nopens den naem van zyn werk heeft de grootste overeenkomst met die van de *Doctrinael*:

**Daeromme es sijn name Wale
 Die dietsche Doctrinale.**

Gelyke overeenkomst is 'er in het slot:

**Desen bouc was volmaect al
Doen 't racnacinen was int getal
Dertien hondert en xxx mede
Al't Antwerpen in die stede.**

Zynde dat van de *Doctrinael* als volgt:

Volmaect aldus
**In die maent van Junius/
Doe men screes Christus gheboirt/
Dertien hondert en □ viertich voirt
Ende oec vijf daer toe mede
't Antwerpen in die stede.**

Men ziet het zyn byna de zelfde bewoórdingen: Beyde werken zyn opgedraegen aen
JAN III, Hertog van Braband:

**Edel Heere! machtich ende hoghe /
Lottrijcs / Brabans / Limborchs Hertoge
Van Dalkenhorch daertoe meere
Van Hoefdein ende van Breeda Heere /
Wien God noch heeft ghegeven
Doerspoet in al sijn leven /
Ende sal oec al uwen tijt /
Dies ghy hem sculdich te danken zijt.
Heere desen bouc ende dit werc
Soe heeft v JAN, v arme clerc /
Uwer eerliker ghewelt nu
Ontfanckelijk moet hy sijn u.**

DEKENS behoorde dus tot den geestelyken stand. Dat belettede hem niet over sommige
pun-

ten geheel anders te denken dan de geestelyken van zynen tyd. Wy hebben reeds een staeltje vau deéze zyne vrymoedige denkwyze, uyt de *Doctrinael*, bygebragt. Thans zullen wy 'er een uyt den *leeken Spiegel* neémen. Den Dichter, spreekende van den echten staet, beschouwd den zelven als nuttiger voór de Maetschappy dan het Kloosterleéven:

**Ic weet wel te voren/
 Dat selen hebben toren
 Liede van gheeftelike habyte
 Dat ic des huwelijcs vyte
 Soe sere sette voert/
 En □ sellen begripen⁽¹⁾ mine woort
 Die nochtan en soude weten
 Wat cleden/ brincken of eten/
 En wounen sijt hen niet te voren
 Die ghene/ die te huwelike horen.
 Off alle tvolk worde Jacogine/
 Minderbroeders ende Augustine/
 Saertroysers ende Clusenaren/
 Wie soude dan tlant aaren/
 Coren winnen ende ander vruchte?
 Ende of die coopman niet en cochte
 Alrehande goet daerment wint/
 Ende voeret/ daermens niet en vint/
 Wat soughen dese eten dan
 Off wat sonden sy draghen an?**

(1) Begrypen, d.i. berispen.

**Sy moesten die Cloosteren laten staen/
 Ende ackeren ende roben gaen/
 Ende winnen met haren zweete
 Dat sy cleeden soudē ende eten/
 Gelijc sy doen daghelijc/
 Die sitten in den huwelijc/
 Diet al winnen met arbeide groet
 Dies die werelt hevet noot.
 Dit sijn al redenen waer hi
 Huwelic te prisene sy
 Boven allen levene/ dat ic weet/
 Want die werelt daer hy steet
 Naeft Gode/ diet al besiet.**

Den Schryver had voór de Schriften van VAN MAERLANT de grootste agting:

**Dair omme wil ic die saken
 Die JACOB maecte niet hermaken/
 Want hy es thoost/ wildyt weten
 Van allen dietschen poeten.**

Wy gelooven uyt dit alles te mogen vermoeden dat den Schryver der *Doctrinael*, en dien van den *leeken Spiegel*, maer een' en den zelfden persoon is. Overigens levert de veertiende eeuw in het vak der Dicht- en Letterkunde niets op dat nog aenmerking verdient. Spoeden wy ons dus tot de volgende.

Vyfde afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de vyftiende eeuw.**

Met den beginne deézer eeuw ging de Souvereyniteyt van de Nederlandsche Provintien geheel en al over aen het Huys van Bourgondien. De Regeéring van dit Huys mag, onder veéle opzichten, worden aengezien als het luysterlykste tydperk onzer Historie. Den geest van tweespalt en oproer had eyndelyk uytgewoed. De Natie begon op middelen uyttezien om de wonden van den te lang geteysterden staet te zalven en te heelen. Daertoe was geenen beteren hulpmiddel dan Koophandel en Manufactueren. Deéze nam men by de hand, en welhaest wierd Vlaenderen het middel- het roerpunt van geheel het handeldryvend Europa. De Regeéring van PHILIPS *den goeden*, onderscheydde zich voórnaementlyk doór het wyslyk handhaeven der wetten en goede zeden en doór het opwekken eener algemeene nyverheyd in de Fabriekwerken, zoo dat deéze tot eenen hoogen graed van volkomenheyd opreézen. PHILIPS, wel weétende dat het bezit onzer schoone Provintien, niet genoeg te waerdeéren was,

stelde al zyn vermogen te werk om zyne Onderzaeten gelukkig te maeken; in welke onderneéming hy zoo wel slaegde, dat *Philippe de Comines*, een' gelyktydig' Schryver, onze Nederlanden *een Land van belofte* noemde.⁽¹⁾ Daervoór beloonde het volk deézen Vorst met den bynaem van *Goeden*. Hy wist eene langduerige rust binnen 's lands, eenen vóordeeligen vrede met uytlandsche Vorsten, en zyne eygene financiën in goeden staet te bewaeren, zoo dat hy den burger met geene lasten bezwaerde. Hy was den bemindsten en tevens den ryksten Vorst van zynen tyd. Al wat eenen Troon kan luyster byzetten, kwam aen zyn Hof te samen vloeyen. Deéze welvaert nam onder *KAREL den Stouten* en de volgende Bourgondische Vorsten, tot op de dood van *PHILIPS den Schoonen*, nog merkelyk toe. Ja, men gelooft zelfs dat Nederland nooyt bloeyender, de gemeene zeden hier nooyt opregter, en het volk nooyt gelukkiger zyn geweést dan onder de heer-

(1) 'Pour lors estoient les subiets de ceste maison de Bourgogne en grand richesse, a cause de la longue paix qu'ils auoient eu pour la bonté du Prince soubz qui ils viuoient: lequel peu tailloit ses sujets et me semble que pour lors ses terres se pouuoient mieux dire *terres de promission*, que nulles autres seigneuries qui fussent sus la terre. Ils estoient comblez de richesses et en grand repos, &c. *Memoires de Messire PH. DE COMMINES*, edit. de Paris 1577. page 6. verso.

schappy van den laetstgenoemden Hertog. Alle de leden van het Bourgondische Huys zyn der kunsten en weétenschappen zeer toegedaen geweest en bragten in zonderheyd veél toe tot den bloey der Dichtgenoótschappen, of zoogenaemde *Kamers van Rethoryken*, van dien tyd. JAN IV (gestorven in 1427.) en PHILIPS *den Schoonen* voonden het niet beneden hunne waerdigheyd leden te worden, en de oefeningen bytewoonen der Brusselsche kamer *het Boek*, zoo als wy, hier na, in een kort overzicht der geschiedenis van de *Rethorykers* zien zullen. Dan, de bescherming welke zy aen deéze Vaderlandsche instellingen verleenden, wierd langs eenen anderen kant, heymelyk, tegengewerkt, ja verydeld. Hun weélderig en franschspreékend Hof; het groot aental Bourguignons die hen gevolgd waeren en in hunnen dienst leefden; het oprichten van fransche Raeden te Gent en te Mechelen;⁽¹⁾ en eyndelyk

- (1) Den Raed van Mechelen, gestigt in December 1473 moest wel van de fransche tael gebruyk maeken, aengezien de Waelen by den zelve in *appel* gingen. De Raedsheeren waeren meest vreémdelingen. Zie onder andere S. STYL *opkomst en bloei der Nederlanden*, uytgaef van 1774. bl. 434. Wat aengaet den grooten Raed van Vlaenderen te Gent, (ingerigt by Ordonn. van 17 Augusti 1409.) de debatten gebeurden aldaer ook in het Nederduytsch, in gevolge Art. XXVI der *instructien*, houdende: ‘Item ordonne mon diet Seigneur, qu'on parle en sa dicte chambre à huys cloz, tout en françois: combien qu'à l'huys ouveit, Monseigneur ait accordé que chascune des parties & poursuyvans puyssent parler à tel lan gage qu'ilz veuillent, & qu'on leur reponde en langage flameng. Et s'ilz sont en debatz, le flameng aura l'option de playder en flameng s'il luy plaist.’ *Plakk. van Vlaenderen*. I. bl. 243.

het onrechtvaardig indringen van vreémelingen in het openbaer bestuer,⁽¹⁾ bragten de vryheyd en nationaliteyt der Belgen, zonder dat men het voelde, allengs onder den voet. Voór het algemeen bleéf echter dat volk nog altyd zyne tael aenhangen en verdedigen. Toen Hertog JAN, als Graef van Vlaenderen, aldaer, in 1405. zyne zaeken kwam schikken, gingen de afgevaardigden der vlaemsche steden hem te gemoet, en verzogten hem wel degelyk de Vlaemsche tael in weézen, en zynen Raed in geene andere, te houden.⁽²⁾ Hy beloófde zulks uytdrukkelyk, en dat hy zelfs

- (1) Dit laetste was de voórnaeme oorzaak van den opstand der Vlamingen in 1484. Zie DEWEZ *Histoire générale* IV. p. 141.
- (2) ‘à quoy leur fut respondu par la bouche de Messire *Henry Van den Zype*, Gouverneur de Lille, que mon diet Seigneur vouloit entretenir les Privileges & franchises du pais & que desor mais il tiendrait l'audiance & court accoutumée en standre flamengent, decha le lys & en langaige flameng.’ D'OUDEGHERST *Chroniques de Flandre*. Anvers, Platin. 1571. p. 287, & DEWEZ *Histoire part.* III. p, 258.

daerin audientie geéven zou. PHILIPS I. moet ook, by zyne Blyde Inkomst van 1427. beloóven geenen Cancellier of Zegelaer te zullen aenstellen, dan die de Duytsche tael kon spreéken,⁽¹⁾ en aen PHILIPS *den goeden* wierd wel toegestaen van, naer zyn gelieven, twee leden tot de Cancellary van Braband te benoemen, *doch onder bespreék dat zy de Duytsche tael zouden moeten kunnen.*⁽²⁾ welke beloften, by de Blyde Inkomsten van hunne opvolgers KAREL *den stouten*, (12 July 1467.) PHILIPS *den schoonen*, (9 September 1494.) en by die van alle onze andere Souvereynen, zyn hernieuwd en herhaeld. Ook zyn meest alle de Staetsschriften der vyftiende eeuw, in zonderheyd die geéne welke voór het land van een algemeen belang waeren, in de Nederduytsche tael uytgevaerdigd; als, B.V. de acte van Unie tusschen de dry Staeten van Braband en het land van Overmase (4 November 1415); de verkiezing, doór Prelaeten, Edelen en Steden van Braband, van eenen *Ruwaert*, in den persoon van Hertog ANTHONIS (28 November 1420) en de acceptatien van dien Vorst,

- (1) ‘Art. XLI, Item gheloven wy hen dat wy voortaan eghenen Cancellier noch Segheler setten en sullen hy en sy van onsen Rade die wel Latyn Duyts en Walsen kan.’
 (2) Art. V. van zyne Blyde Inkomst. *Plakk. van Braband* I. p. 152.

(4 Mey 1421). Verders de Chartres en Privilegien over 's Lands bestuer (12 Mey 1422, 20 September 1451, 14 Augusti 1459) enz.⁽¹⁾

Wat nu de Belgische Letter- en Dichtkunde van dit tydvak betreft, 'de vyftiende eeuw (zeggen en herhaelen wy met VAN WYN en DE VRIES⁽²⁾ geéft, over het algemeen, weinig stoffe tot roem. In eenen tyd, dat de meeste konsten in Europa herleefden, en zelfs nieuwe gebooren wierden; was onze Zangberg schaarsch bezocht door Lieden van smaak. Versch gesmeede en wonderlijk gewronge spreekwijzen maakten de, op zich zelve weinig beduidende Berijmingen dikwijls onverstaanbaar, te meèr, daar zij overladen wierden met Bastaardwoorden; welk laatste echter bijzonderlijk bij hen plaats had, die den Franschen dichttrant wilden volgen, of naast aan de fransche Grenzen woonden.' Deéze uyt spraek gelt echter meer de tweede dan de eerste helft der vyftiende eeuw; zy is althans niet toepasselyk op de Schriften van CLAES WILLEMS, Dichter van *der Minnenloop*. Dit

- (1) *Plakk. van Braband*. I. bl. 234, 555, 557 IV. 379-394. Nederduytsche Chartres voór Vlaenderen vind men vermeld by VREDIUS bl. 60, 81, 88, 89-92. en in andere verzamelingen.
- (2) *Avondst.* bl. 360. *Proeve eener gesch. der Nederd. Dichtk.* I. bl. 21.

werk, zegt HUYDECOPER⁽¹⁾ is verdeeld in vier Boeken en yder boek in verscheiden Hoofdstukken, en yder hoofdstuk behelst een byzonder Mingeval, overeenkomstig met den tytel. Die Mingevalen zijn meerendeels ontleend uit de aloude Fabelen, doormengd met sommige verhalen van laater tyd. ‘Het voórnaeme doelwit des Schryvers was te onderzoeken in wat *graed van minne* de meestberoemde gelieven gestaen hebben. Zoo verhaelt hy onder andere dat de liefde van den Hollandschen Graef FLORENS en van de onbekende Graevinne van *Clermont*, die

**Die tot horen daghen
Malcander en spraken noch en saghan /**

Slechts van den eersten graed was:

**Die rijcke vorst van hoghen name
Die nye der Minnen en dede srame /
Ende nye dan doechde en heeft ghesaecht
Wart ten dode dus verlaecht /
En is ghestorven door die Minne /
Eer hi ghecomen was daer inne.
My duncket dat hi nauwelijck en heeft
Der Minnen eerste graet beleeft.**

(1) Op STOKER. II. D. bl. 54. Zie ook over deézen Dichter VAN WYN, I. bl. 330-332. DE VRIES, I. 17. (Deézen brengt CLAES WILLEMS tot de 14e eeuw, doch vergel.) YPEY bl. 380.

Op eene andere plaets, spreekende van het vermogen der vrouwen, zegt hy:

**Die vrouwen en hebben niet te claghen.
 Het moet doch anden vrouwen staen:
 Om hairre liest est al ghedaen.
 Si vermoghen veel ende meer.
 Twijff moet altoes wesen heer
 Ende die man moet wesen knecht.**

Des Dichters aanspraak tot den leézer verdient byzonder aengehaeld te worden:

**Wien dese woerden niet en ghenoeghen
 Die mach hem tanderen saken voeghen /
 Ende laten dit liet onghesonghen
 Daer en is nyemant toe ghedwonghen
 Te lesen dinghen die hi laert /
 Ende seker wes ic hebbe ghemaect
 Dats opt verbeteren al ghedaen
 Der gheenre die hem het verstaen.
 Ic houde mi voer een menschelijck romp
 Onverstandel rude ende stomp /
 Ende ken een ijghelijc voer mijn wijser /
 Mer die wetsteen maect een ijser
 Scarp / nochtan so en is hi
 Self niet scarp / dat duncket mi.
 Die wyngairt stam is rude ende gross /
 Die / niet en kende en gaef hem gheen loff
 So dorre is hi ende ougheraert /
 Nochtan so worter of ghesmaect**

**Die soete natheyt van den wijn.
Al ben ic stomp van ruden schijn /
Daer om en suldy niet versmaden
Of u mijn sinnen theste raden.**

De tael van CLAES WILLEMS is, gelyk men ziet, geheel zuyver, en zyn rymwerk van dichterlyke denkbeelden, van ciraeden en gepaste vergelykingen niet teenemael ontbloomt. HUYDECOPER maekte 'er veél gebruyk van. Het H.S. doór hem gebezigt, is afgeschreeven in het jaer 1486. en thans den eygendom van de Maetschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden.

JAN (of zoo hy zich ook noemde) WILLEM DE WEERT *van Ipre*,⁽¹⁾ schreef in 1451. *die nieuwe Dochtrinael of Spyeghel van sonden*, (gevolgd naer het latyn) in een even zuyver Vlaemsch als dat van WILLEMS. Hy klaegde zeer om dat men, in zynen tyd, de Kerklyke beneficien meer aen ryke, dan aen arme geestelyken toeleigde:

**Want als beneficien worden ghestelt in kerken
Men gheeftse dan gheen en armen clercken /
Maer om eere / om bede / oft om ghelt
So zijn die beneficien nu alle ghestelt.**

(1) HUYDECOPER op STOKES I. bl. 413 II. 547. III. 447. *Proeve* II. p. 45. VAN WYEN bl. 330.
DE VRIES I. 21. LASERNA SANTANDRR *Mém. de la Bibl. de Bourg.* p. 147.

**In Abdien / meerder ende minder /
 Dat sijn alle rike lieder kinder /
 Die dit gheestelijke goet besitten:
 Want die en moghen diken noch spitten /
 Want sy sijn teeder / sy en moghen niet werken:
 Men doetse crunen / dan sijnt al clercken.**

Het handschrift van dit rymwerk is, doór wylen den Heer ALEWYN, met dat van WILLEMS, by erfgift gelaeten aen de Maetschappy van Leyden.

Eenen anderen Dichter deézer eeuw, JACOB VILT,⁽¹⁾ Goudsmid te Brugge, begon in 1462 en voleyndigde in 1466 eene vertaeling van *Boëtius*, deels naer het oorspronglyk latyn, deels naer het fransch van JEAN DE MEURS. Deéze vertaeling is, even als het oorspronglyk werk, in proza, doórmengd met verzen, en, volgens VAN WYN, tamelyk vry van bastaerdwoórdén. De Heer DE VRIES geéft de volgende regels tot een staeltje van zynen Dichttrant:

**Maer gheen (dier) en effer / dat recht es gaende /
 Dan de mensche / die opwaert heeft slaende
 Den lechaem recht ten hemelwaert staende /
 Dus waert wel recht dat in hem baende**

(1) LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve* I. bl. 23. en 32. VAN WYN, I. 362. DE VRIES, I. 22. LASERNA SANTANDER *Mem*, 149. Deézen laetsten noemt hem ADAM VILT.

**Ghepeins / dat hem altoos vermaende
Sijn ghebrec: so dat hy dat spaende.**

De Heer LASERNA SANTANDER⁽¹⁾ meende dat de dichterlyke vlaemsche vertaeling van BOETIUS, gedrukt te Gent in 1485, die van JACOB VILT was. Hy heeft zich vergist; Avant de *oude vlaemsche vertaeling van 1485*, (zoo als ze doór HUYDECOPER genoemd word) is samengesteld uyt geheele andere bewoórdingen. Immers ter aengehaelde plaetse van VILT, staet hier:

**Al hebben al dese (dieren) diverschen aerd /
Sij sien nochtan al nederwaert;
De meinsche alleen heeft thoof gheresen;
Onweirt sal hem de aerde wesen.**

De tael schynt mede zeer zuyver te zyn, en het boek is een merkwaerdig gedenkstuk der oude vlaemsche Drukkunst. Den Overzetter geeft in de Voórrede verslag van zyne Rym- en Dichtwyze.

Een' ander' Dichter deézer eeuw, LAMBERT GOETMAN, wiens *Spyeghel der Jongens*, omtrent het jaer 1488 te Antwerpen van de pers kwam, verdient ook byzonderen lof om de zuyverheyd van tael. De Heer VAN WYN geeft'er de volgende proeve van:

(1) *Memoire cidevant cité*, pag. 149.

O! hemelsche Coninc / God Almachtich!
Vader / Sone ende heilige Geeft!
Drie persoonen een God waerachtig /
Verleen ons gratie en wijsheit meest /
Hier so te leeven / onbevreesst /
Dat wi / na ons sneuen /
Metter Enghelen houden feest
Hier bonen / int eeuwich lenen!

Het rymwerk van zekeren DIRK VAN MUNSTER⁽¹⁾, getiteld *Kersten Spyeghel*, schynt mede in een goed en zuiver vlaemsch opgesteld te zyn. Wy kennen het slechts by naem.

GERARD ROELANTS, Kanonik van St. Marten te Leuven, gestorven in het jaer 1491, is, volgens PAQUOT⁽²⁾ Schryver van *verscheydene vlaemsche gedichten*; van eene *geslachtlyst van Lodewyk van Bourbon, Bisschop van Luyk*, in Nederduytsch proza, en van een *Catalogus librorum manuscriptorum in diversis Belgii Bibliothecis extantium*. De handschriften van deéze werken bewaert men in St. Marten, te Leuven.

ANTHONIS DE ROUERE⁽³⁾ van Brugge, leefde omtrent het jaer 1482 en wierd toen ge-

(1) VAN WYN, I. bl. 362.

(2) *Memoires*, tom. XII. p. 53.

(3) KOPS, *Schets eener geschiedenis der Rederykeren, in de werken der Maatsch. van Leyden*, II. D. bl. 230. DE VRIES, I. 23. YPEY, 379.

noemd *Vlaensch Doctoer ende gheestigh Poete*. Hy was een' groot lief hebber van bastaerddoorden; zoo als onder andere blykt uyt een stukje, doór hem gedicht op de dood van Hertog PHILIPS *van Bourgondien*:

Periculuese	Moort onghenadigh /
Hongherighe	Couleuvereyneghe beste /
Enuydieuse	Corozyfverradich / enz.⁽¹⁾

Doch, in stukken waer in hy minder naer den rym en naer *Initiale* letters moest zoeken, gebruykte hy een zuyverder Vlaensch; B. V:

Wyse Leeringhe voor een man.

Schoone zeden / sonder hooghe moet/
 Luttel spreken / ende dat selue goet /
 Te tijde gheven ende nemen /
 Drecht hanthieren ende vredelijck leven /
 Ende metten goeden ommeghaen /
 Onrecht vromelick wederstaen /
 Niet antwoorden vreemde daden /
 Dreckheyt ende ghiericheyt versmaden /
 Ende oock te maten connen verdraghen /
 In noode bystaen zine maghen /
 Die dese poincten vast houden can
 Is gherekent een wijs man.

(1) Wie lust hebbe leéze het geheele stuk in de verhandeling van KOPS bl. 231. die het zelve genomen heeft uyt *die excellente Chronike van Vlaenderen*. bl. 130. verso.

De *Rethoricale wercken* van deézen Dichter zyn gedrukt te Antwerpen in 1562. Onder de zelve bevinden zich de dry spelen, doór hem gedicht voór de stad Lier, en aldaer vertoond in het jaer 1466, ter gelegenheyd van het *Landjuweel* der Gilden van Hand- en Voetboóg. DE ROUERE ontving voór zyne moeyte achttien stuyvers grooten.⁽¹⁾

Voór dat zelfde *Landjuweel* maekte HENRIK BAL van Mechelen dry andere Tooneel-stukken, en kreeg daer voór 20 stuyvers grooten.⁽²⁾ Reeds van in de jaeren 1441 en 1443 had hy, die zelf zyne stukken hielp vertoonen, van wegens het Magistraet dier stad, twee stoopen wyns ten geschenke gekreégen, *om dat hy Sint Gommars spel gemaekt had, en met zyn gezellen hier gekomen was ter eeren van de stad, om te speelen en te condigen van Sint Gommar*; en vier stuyvers 10 deniers *om dat hy het spel van O.L. Vrouwe gedicht hadde*⁽³⁾.

Hier uyt kan men afmeéten hoe de Dichtkunst in die tyden beloond wierd.

(1) VAN LOM, beschryving der stad Lier, bl. 141. LASERNA SANTANDER, *Mem.* p. 148.

(2) VAN LOM, bl. 145. LASERNA, p. 148.

(3) Rekeningen van Rentmeesters der stad Lier, aengehaeld by VAN LOM bl. 227 en 228.

JAN VAN DEN DALE⁽¹⁾ **wiens compositie** (zeggen de uytgevers van de *spelen van sinne* gedrukt te Antwerpen 1562.) **nog hedensdaechs in grooter estimacien wert gehouden** / was gelukkiger in pryswinning. Hy bekwam den eersten prys der Poëzy by de Brusselsche Rethorykkamer *het boek*, bestaende in eenen, doór PHILIPS *den schoonen*, aldaer uytgeloófd en gouden ring met eenen ryken Diamant. Men weét niet of er ooyt van hem iet gedrukt zy.

Tot de onuytgegeévene rymwerken deézer eeuw behoort mede eene *Kronyk van Braband*, dienende, zoo het schynt, tot vervolg op de *Brabandsche Yeeften* van N. DE KLERCK, en zynde gedeeltelyk vervaerdigd naer het *Chronicon Brabantiae* van PEETER VAN DER HEYDEN, of A THYMO, geboóren te Ghierle, by Turnhout, en gestorven in den ouderdom van 80 jaer, den 28^{en} April 1473. Ik zeg *gedeeltelyk vervaerdigd naer* à THYMO, want dat dit stuk geene woórdelyke overzetting daarvan is, zoo als PAQUOT en den Schryver van de *Excellente Chronyke van Braband* (gedrukt te Antwerpen in 1512.) misselyk opgeéven, kan men in den *Prodromus* van wylen onzen te vroeg gestorvenen Antwerpschen Bisschop C.F. DE NELIS, vin-

(1) VAN WYN, 364. DE VRIES, I. 23.

den aengetoond⁽¹⁾. Wylen Schepen *Verdussen*, alhier, bezat een handschrift van deéze Brabandsche Kronyk.

Twee andere Dichtstukken deézer eeuw, het eene genaemd: *De geestelicke kintscheyt Jesu gemoraliseert* en het andere: *Van der Jacht der minnen tusschen die devote ziele ende dat diercken Jesu*, zyn gedrukt te Antwerpen by *Gerard Leeuw*, 1488. doch ik ben met den inhoud van de zelve niet bekend.

Nog bestaet'er, ter Archiven van Antwerpen, een oud *gedichte van tbewys der fondatie, oirspronck der wapene, metten borch, handen en Roosenhoet der stad van Antwerpen*, beginnende als volgt:

**Aenhoort / het sal u sinnen scherpen /
 Der stadt fundatie van Antwerpen.
 Vanden twee handen dat beduyt
 Die in haer wapene steken uyt /
 Ter borch met eenen goede bevaen /
 Daer der roosen zesse in staen.
 T verstant van deser handen en roosen
 Syn seker rechten na der gloosen
 By d' oude homeynen der borcht gelaeten.**

(1) Zie *Belgicarum rerum liber Prodromus*, uytgave van BODONI. pag. 55 & 56.

Van den oorsprong en den eersten naem der stad word daer gezegd:

**Cholomeus ghevet vuyt
 Dat dese stadt hiet ALVACUYT.
 Het hielse voormaels een tirant /
 Een reuse die TIGON was genant:
 Der voeten lanck badt dan achiene
 Soomen t'Antwerpen noch mach siene
 By sijnen gebiente opter stadthuis
 't Latyn heet hem ANTIGONUS.
 Met crachten hielt hy desen pleyn
 Soo lange dat een Capitein
 Dan Roome hem straste der quader seyt /
 Haer ghevende roomsche liberteyt.**

Het geheel heeft, als dichtstuk, geen de minste waarde. Opmerkenswaardiger is het Graftchrift van den vermaerden Schilder HUBERT VAN EYCK in de St. Jans Kerk te Gent:

**Spiegheelt v aen my die op my treden
 Ick was als ghy / nu ben beueden
 Begrauen doot / alst is aenschyne.
 My en halp raet / ronst / noch medecijne;
 Const / eer / wysheyt / macht / rycheyt groot
 Is onghespaert / als komt die doot.
 Hubert van Eyck was ick genant /
 Nu spyse der wormen / voormals bekant
 In schilderye seer hooghe gheert:
 Cort na was yet in nieute (niet) verkcert.
 Int saer des heeren des zijt ghewes
 Duysent vier hondert twintich en ses /**

In de maent September / achtien dagen viel
 Dat ick met pynen God gaf myn siel.
 Bidt Godt voor my die const minnen
 Dat ick zyn aensicht moet ghewinnen.
 En vliedt sonde / keert v ten besten /
 Want ghy my volgen moet ten lesten.⁽¹⁾

Wilt men een voórbeeld van den proza - styl deézer eeuw, zie hier eene kleyne fabel, getrokken uyt de *Distructie van de stadt van Troye*, gedrukt by WILLEM VORSTERMAN te Antwerpen in 1541: **Als die meester Ovidius wel tughet in sijn XIII Capittel / gheuoemt Metamorphoseos. ende seide datter eens was in dit Conincrijk van Ghessalien een groote sterffike sierte / ende die Coninc van Gheffalien badt dat alle dese Mirmidones souden werden eempten.⁽²⁾ Ende doe dese in dat ghemeen gheleden was / ende al dat volc ghestorven was / behalven die Coninc voerscreven / doe guam dese Coninc in eene Wildernissen / aen een wortel van eenen bome / ende sach aldaer deser eempten ontallike veel lopen. Ende hi bat doe weder innichliken ende seer devoteliken ende dese eempten die sijn weder menschen gheworden.**

Doch het word tyd dat wy onze opgaveen wat besnoeyen. De Schriften van dit tydperk, WIL -

(1) Te vinden in MARCUS VAN VAERNEWYCK *Historie van Belgis*, gedrukt te Antwerpen 1619. bl. CXIX.

(2) **Eempten** / mieren.

LEMS *Minneloep* alleen uytgenomen, verdienen weynig de eer van aengehaeld te worden. In aendagt neémende de lange rust, welvaert en overvloed in welke onze Provintien zich toenmaels bevonden, het oprigten eener hooge schoól te Leuven in het jaer 1426.⁽¹⁾ en de andere maetregels, genomen tot verbetering van het onderwys en de policie in de laegere schoólen⁽²⁾; zou men zich met rede, over deéze schaersheyd van goede stukken, kunnen verwonderen, indien men langs eenen anderen kant niet wist hoe nadeelig den invloed der Bourgondische regeéring, op onze nationale zeden en gebruyken geweést is; invloed welken doór de weldadigheyd en de luysterlyke Hofhouding dier toenmalige Vorsten niet weyng voedzel kreég. Wanneer men bovendien bezeft dat het gedrag van geliefde Souvereynen altyd het richtsnoer van het gedrag hunner onderzaeten is,

Regis ad exemplar totus componitur orbis,

dan kan de oorzaak der veragtering, welke wy in de tael- en dichtkunde onzer Voórvaders uyt de vyftiende eeuw, ontwaerd hebben, voór den oórdeelkundigen leézer niet langer een raedsel blyven.

(1) De eerste lessen wierden aldaer gegeéven den 1 September 1426.

(2) By ordonnantien van 1320., 1361, 1381. (**vyfthiene daghe in sporkille**) van 13 Juny 1431. enz.

Zesde afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de zestiende eeuw.**

Het uytvinden der Boekdrukkunst, doór den Haerlemmer LAURENS JANSZ. KOSTER, omtrent het midden der vyftiende eeuw, gaf aen het verstand en de genie overal nieuwe vleugelen. De bliksemsnelle verspreyding der duyzende afdrukken van werken, in welke den geest der oudheyd, dat waere afbeéldsel van volkomenheyd in de kunst, opgesloóten lag; den kostbaeren tyd die, niet meer in verveélende afschryvingen, noch in het leeren van zoo verschillende Schriftkarakters versleéten, maer nu geheellyk aen de studie wierd toegewyd; het algemeen en goed-koop worden der boeken, en, eyndelyk, de altyd toeneémende beschaeving van zeden en taelen, scheénen heyl en zegen en waere verlichting aen het ontwaekende menschdom, in eene ruyme maet, te zullen toebrengen. Het is zeker dat de voórdeelen, spruytende uyt het drukken en vermenigvuldigen der boeken, aen alle kunsten en weétenschappen, en aen de fraeye letteren in het byzonder, eene hoogte hebben doen bereyken die verbaest en aen het mi-

rakel grenst. Doch, wanneer men inziet wat al rampen en moordtooneelen de drukkunst, als moeder van L U T H E R S geloofshervorming en als bewerkster van zoo veel scheuringen en oorlogen in de Staeten van Europa, heeft daergesteld; wanneer men bedenkt wat al twisten zy gestoókt, wat al zedeloosheden zy bevorderd, wat al goddeloosheden zy gepredikt heeft; dan zou men wel eens mogen vraegen: heeft zy het menschdom niet meer na-dan voordeel aengebragt? den verstandigen zal *neén* antwoórd, dewyl het misbruyken eener kunst, even als het misbruyken van al wat uyt zynen aerd goed en heylryk is, niet tegen die kunst beslist. Den Italiaen moord met het zelfde *instrument* waer mede den Heelmeester zyne lyders helpt en geneést. Hoe dikmaels zyn der menschen begrippen van Godsdienst, wysgeërte en vryheyd niet buyten alle paelen van redelykheyd uytgespat! en daerom toch blyven Godsdienst, wysgeërte en vryheyd niet minder de gezegenste gaven des Hemels, en de beste werktuygen tot zelfveredeling, in de handen van den mensch.

L U T H E R S hervormingsleer, begonst in het jaer 1517, men moet het bekennen, heeft de studie der Grieksche en andere oude taelen, en die der geschiedenis doen herleéven; zy heeft een groot aental verstandigen, by roomschen en onroomschen doen ontluken, welke misschien anders

nooyt te voórschyn zouden gekomen zyn; zy heéft op de beschaeving van Europa eenen magtigen invloed gehad: maer ik twyffel zeer of die hervorming, voór de letteren en fraeye kunsten in het algemeen, wel zoo voórdeelig geweést zy als VILLERS en andere haer toegedaene Schryvers zoeken te beweêren. Ik voór my geloove dat zy der zelven (de kennis der historien alleen uytgezonderd) niet zeer voórdeelig geweést is. Nadeelig voóral was haere werking op de beéldende kunsten, die, sedert de zestiende eeuw, in alle protestantsche landen merkelyk zyn veragterd. Ik beroepe my alleen op de gereformeérde Provintien van Nederland, alwaer de Schilderkunst (schoon bloeyender dan in andere onroomschgezinde landen) van haere godsdienstige, en zielverheffende waerdigheyd is afgetrokken en aen geringere voórwerpen gehegt.

Maer, zegt men, de hervorming heéft aen den mensch zyn vrye denkvermogen wedergegeéven en de geestelyke verdraegzaamheyd in de wereld gebragt. 'T kan zyn, maer wy kunnen, in de worsteling van het Protestantismus met de Kerk, zoo min by de voórstaenders van het eene, als by de handhaevers van de andere, die wenschelyke verdraegzaamheyd vinden, welke het onmiddelyk gevolg van verbeterde denkwyzen had moeten weézen. Het staetkundig en geestdrukkend Despotismus liep

by eenen HENRIK den VIII, by eenen CROMWEL en by andere acatholyke Vorsten, zoo hoog, als by eenen PHILIPS den II. De zelfdenkers wierden in onroomsche zoo wel als in andere landen vervolgd en verweézen; men noeme slechts HUGO DE GROOT. En waerin dan hebben de Protestanten die vryheyd van gedagten zoo sterk doen uytblinken? Alleen in zaeken van Religie, want in alle andere is den Pausgezinden zoo veél vryheyd gelaeten als den Lutheraen; en het lyd ook nog grooten twyffel of de geestontwikkeling onder de MEDICIS en LEO den X. niet vryer en grooter geweest zy, dan in de geheele zestiende eeuw, en of de zelve, zonder LUTHER, alleen doór de drukpers, niet zou ontstaen zyn? Wy denken met ERASMUS (die ook eenen grooten zelfdenker was, en echter LUTHERS afval grootelyks laekte, ja den zelve een LUTHERSCH *Treurspel* noemde) wy denken, zeg ik, dat men met zagtmoedigheyd en gematigdheyd oneyndig meer zou gewonnen hebben dan doór openbaeren opstand, en verstooring van rust en van Godsdienstoefening. Bovendien heéft LUTHER de voórstaenders van zyn leerstelsel in eenen doólhof, in eene onbegrensde zee van Theologische en exegesische geschillen gebragt, uyt welke zy tot op den dag van heden niet geraekt zyn. Hoe veél honderde boeken en verhandelingen worden 'er nog dagelyks niet geschreéven en uytgegeéven over

een hoofdstuk van *Markus* of een Kapittel van *Joannes!* wel is waer dat dit twyfelen en onderzoeken den geest merkelyk uytbreyd; maer kan dit met andere dan Bybelsche onderwerpen ook niet geschieden? Den tyd en moeyte daeraen verspild,⁽¹⁾ had men die aen nuttere kunsten en aen de fraeye letteren, dat sieraed der samenleéving niet mogen besteéden?

Wy willen deéze onze aenmerkingen in het byzonder maer toegepast hebben op de zestiende eeuw, laetende de groote verdiensten van de protestantsche geleerden in volgende tyden, en de weldaedige verbeteringen welke zy in hooge en laege schoólen hebben ingevoerd, onmiskend en in haer geheel.⁽²⁾ Wy hebben alleenlyk willen twyfelen of die geestontwikkeling, aen de hervorming bepaeldelyk toegeschreéven, ook zonder LUTHER, MELANCHTON, CALVYN en anderen, niet zou

- (1) Ik kan my in myne meening bedriegen, maer ik geloof dat de schriften over *controversie* opgesteld doór de protestanten der voórige eeuwen (zeer weynige uytgezonderd) voór de tegenwoórdige protestanten en voór de letteren onnut en verloóren zyn. Ik heb hier voórnamentlyk het oog op schriften welke *niet* regtstreéks tegen de Roomsche Kerk ingerigt zyn.
- (2) Zie hierover FLEURY *Traité du choix et de la methode des études*, chapitre XIII. traitant du *renouvellement des humanités*.

hebben standgegreëpen; wy hebben willen betoogen dat ERASMUS in de Nederlanden, MARIANA in Spaenje, GALILEUS en MARCHIAVEL in Italie, niet by de gereformeëerden hebben leeren denken; dat SANNAZAER, VIDA, TASSO en ARIOSTO, CAMOENS en CERVANTES; dat de zeer Catholyke Letterhelden van Vrankryks gulde eeuw, in den schoot der Roomsche Kerk hebben geleéfd; en dat den geest deézer Kerk, voór *nuttige* kunsten en weétenschappen zoo *liberael* is geweést als men met redelykheyd kon vergen.

Herneémen wy den draed onzer Belgische tael-geschiedenis. LUTHERS hervorming heéft, doór haere gevolgen, de vryheyd en de nationale letterkunde der Belgen geheel en al onder den voet geholpen. Daer de Nederduytsche spraek het voórnaemste werktuyg was der aenhangers van zyne nieuwe geloofsleer in deéze Provintien; zoo gaf dit aen de vreémde heeren, welke hier toen heerschten, en die deéze spraek niet verstonden, eene goede gelegenheyd om de zelve te onderdrukken. Onder de regeéring van KAREL den V. ging het nog al redelyk. Deézen, doór de Nederlanders, zeer beminden Vorst, had te dikwils geld noodig, om niet te gevoelen dat hy de liefde van dat volk moest onderhouden. Maer toen hy in den jaere 1555. aen zynen Zoón PHILIPS afstand deéd van het

gebied deézer landen, namen de zaeken eenen anderen draey. Den nieuwen Monarch, vervreemde welhaest de gemoederen van zich, doór de dwangmiddelen, strafoefeningen, ja wreedheden welke hy tegen het aengroeyend getal der hervormelingen, niet zonder inbreuk op 's volks vryheyd, in het werk stelde.

'PHILIPS den II, (zegt S. STYL, wiens woórden wy zoo gaerne afschryven) was de Spaansche TIBERIUS. Uit alle zyne handelingen zou men geoordeeld hebben, dat zy geen ander einde bedoelden, dan te beproeven wat'er van nooden waare, om een allertzachtmoedigst volk tot ongeduld en wanhoop te tergen. Maar hy, in de verwachting der magtigste Monarchie by trotse Spanjaarden opgevoed, laatdunkende en arglistig van aard, verblind door het zwaarmoedigste bygeloof, en uit alle deeze oorzaaken tot de uitterste wreedheden bekwaam, had niets dat op Nederlandsche rondheid paste. Hy was volstrekt onkundig van de geaardheid der Nederlanderen, en noch door de Natuur, noch door de opvoeding, gevormd, om 'er zich ooit een denkbeeld van te maaken. Dus verbeeldde hy zich ook die kennis als geheel onnoodig, zonder te overweegen wat zyn vader, hierdoor alleen, had uitgewerkt. Deeze had het onmogelyk geoordeeld de Nederlandsche Provintien, door de Natuur zelve zo verdeeld, door het verschil van *taale*,

van wetten, en zeden, zelfs van maaten en gewigten, zo zeer onderscheiden, tot de gelykvormigheid van een Vorstendom te brengen. De Zoon, op verre na zo magtig niet, beeldde zich in dat men tot dit groot oogmerk slechts alle wetten, keuren, handvesten, en instellingen den bodem had in te slaan, en dat alles gemaklyk moest volgen, zo men geene dwangmiddelen spaarde, 't geen by hem laf hartigheid zou geweest zyn.⁷⁽¹⁾

De Regeéring van KAREL V, of liever de geheele eerste helft der zestiende eeuw, maekt dus, in de Belgische geschiedenis, een afzonderlyk tydperk, waerin de vryheyd van Denken en van Schryven nog al eenigsints toegelaeten, en de Letterkunde niet gestremd was. Ook waeren de Noórdelyke en Zuydelyke Provintien van Nederland toen nog eendragtelyk aen elkanderen verbonden, 't geén sedert 1572 niet meer het geval is geweest. Wy zullen dus ook deéze eeuw in twee gedeelten onderscheyden.

In het jaer 1513 vinden wy de heerschappy van Belgien, geduerende de minderjaerigheyd van KAREL, opgedraegen aen Vrouwe MARGARETA *van Oostenryk*, Weduwe des Hertogs van Savoyen, eene Vorstin welke om haeren vrolyken

(1) *Opkomst en bloei der Nedertanden*. Uytgaeve van 1774. bl. 470. en 471.

luymigen geest, om haere kunstliefde, en om haere ongelukken vermaerd was. Opgevoed zynde aen het Hof van den franschen Koning L O D E W Y K XI, was zy de fransche tael, in welke zy zelfs gedichten opstelde, zeer toegedaen. Zy verzuymde niets (zegt den Abt M A S S I E U) zy liet geen middel onbeproofd, om de fransche Dichtkunst in de Nederlanden intevoeren en algemeen te maeken. De fransche Dichters *Jean Molinet* en *Jean Le Maire* overlaedde zy met giften en weldaeden.⁽¹⁾ Haer Hof was geheel op zyn fransch ingericht. De eene feest volgde er op de andere. Met de grootste Muziekkundigen, de vermaerdste dansmeesters van haeren tyd, (welke zy rykelyk begiftigde en onderhield,) lokte zy 's lands adelyke Familien tot het bywoonen der luysterlykste vermaeken uyt, en, om haer oogmerk des te beter

(1) M A R G U E R I T E *d'Autriche* aimoit passionnement la Poësie françoise, et elle n'omit rien pour lui donner cours dans les Pays - Bas, dont elle étoit Gouvernante; non seulement elle honoroit d'une bien veillance particulière ceux qui faisoient des vers françois, mais elle en faisoit elle - même très - bien..... Elle se faisoit un plaisir d'animer les Poëtes par ses libéralités et *Jean Molinet* et *Jean Le Maire*, qui tous deux vivoient sous son Gouvernement eurent beauconp de part à ses bienfaits. 'M A S S I E U , *Histoire de la Poësie françoise*, & L A S E R N A S A N T A N D E R *Mémoire de la Bibl. de Boarg.* p. 139.

te bereyken noodigde zy daer van tyd tot tyd ook den franschen Adel by⁽¹⁾. Zoo begonnen onze Belgische Grooten allengs hoe meer zich van de Vaderlandsche zeden te verwyderen en onverschillig te worden voór het bewaeren der nationale zelfstandigheyd. De Nederduytsche tael- en letterkunde het men van nu af, aen de gemeene volksklassen alleen over, en sedert zyn de zelve van hooger hand niet meer aangemoedigd geweest.

MARGARETA stierf den 30^{en} November 1530 en wierd in het bestuer deézer landen opgevolgd doór de Koninginne Weduwe MARIA, Zuster van KAREL den V, welken Vorst doór de Protestanten en doór de Turken, in Duytschland zoo sterk in bezigheyd wierd gehouden, dat hy op de zaeken van Nederland niet denken kon. De nieuwe Gouvernante hield alles op den zelfden voet en deéd volstrekt niets om de Belgische letteren te doen herleéven.

Intusschen was de fransche tael in het hoogere staatsbestuer al meer en meer ingedrongen. By opene Brieven van 1 October 1531. stelde men

(1) Sa Cour, zegt LASERNA SANTANDER, était le rendez-vous de toute la Noblesse du Pays, et même d'une partie de celle de France; qui de temps à autre y venait prendre part aux fêtes et aux passe-temps agréables. *Mémoire sur la Bibl. de Bourg.* pag. 201.

eenen Staetsraed, eenen geheymen Raed en eenen Raed van Finantien in, welke die tael gebruyken en onmiddelyk met den Souvereyn werken zouden. Alle laegere bestueren bleéven echter het Vlaemsch behouden, zoo dat het gemeen zich over die bepaelingen niet zeer bekreunde. Ook beloófdē KAREL en PHILIPS, by hunne Blyde Inkomst van 5 Juny 1549 *dat alle Brieven, opene ende beslotene, diemen voortane in onsen rade van Brahandt van onsen weggen verleenen ende uytseynden sal, het sy voor ons, ofr ten versoeke van parteyen, maken, expedieeren ende uytseynden sal, in sulcker talen, als men spreekt ter plaetsen, daer die ghesonden sullen worden.*⁽¹⁾ en dit stelde het volk gerust.

Aengezien deéze belofte van KAREL en PHILIPS, en die van hunne Voórzaeten nopens het gebruyk der tael, in alle de volgende Blyde Inkomsten ouzer Souvereynen tot op den laetsten toe, herhaeld zyn, en daeruyt genoegzaem blykt dat de Vlaemsch - spreékende Provintien in het Vlaemsch bestierd wierden, zoo agt ik het onnoodig de Brieven en Charters optenoemen, wel-

(1) *Plakk. van Braband.* I. bl. 196. In deéze Blyde Inkomst is ook woórdelyk herhaeld het geéne wy uyt die van de jaeren 1427 enz. (hier voren bl. 196.) hebben bygebragt.

ke toen en in het vervolg in die tael uytgevaerdigd zyn; alleenlyk schynt het my niet ongepast te doen opmerken dat alle onze Blyde Inkomsten, of algemeene Landsconstituten, oorspronglyk, in de Nederduytsche tael zyn opgesteld,⁽¹⁾ en dat dus die tael, doór alle onze Souvereynen wettiglyk is herkend voór de eenige nationale tael.

Dan, het word tyd dat wy, doór eene beknopte opgave der Belgische Dichters en Schryvers, en doór korte proeven van hunne werken, den leézer in staet stellen om over de Letterkunde van dien tyd te kunnen oórdeelen.

Voór eerst noemen wy dan de Dichteresse ANNA BYNS,⁽²⁾ eene geestelyke Dochter en Kinder-

- (1) Zie *Mémoires Hist. & Pol. sur les Pays-Bas Autrich, par le Comte NENY, faits par ordre du Gouvernement* 3e Ed. page 230. en DEWEZ, *Histoire particulere* T. III. p. 184. Dit blykt ook in het byzonder uyt het *proemium* van de bovenaengehaelde Blyde Inkomst, alwaer PHILIPS zegt: ‘ende na dien wy Prince alle de voórs. Blyde Inkomsten (*in Spaenscher talen trouwelycken ghetranslateert*) hebben hooren lesen, enz.’ Zie *Plakk. van Brab.* 1. bl. 193.
- (2) FOPPENS, *Bibl. Belg.* I. p. 63. SWEERTIUS, *Athen. Belg.* p. 129. MIRAEUS, *Scriptor. Saeculi XVI.* c. 5. DIERCXSENS, *Antverpia* IV. p. 55. HUYZINGA BAKKER, in de *Werk. der Maatsch. te Leyden*, V.D. bl. 95. LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve*, I. 131. PAQUOT, V. p. 406. DE VRIES, I. bl. 33. YPEY, bl. 402.

onderwyser te Antwerpen, alwaer zy schynt geschreéven te hebben tusschen 1520-1540. Om de cierlykheyd van uytdrukking, de leévendige verbeelding en de vernuftige invallen, welke in haere rymen of *Refereynen* uytstraelen, was zy by haere tydgenoóten in zeer hoogen roem, zoo dat men haer de *Brabandsche Sapho* noemde. SWEERTIUS vereerde haere nagedagtenis met het volgende *Distichon*:

*Arte pares Lebis Sapho et mea BYNSIA distant
Hoc solo: vitia hoec dedocet, illa docet.*

Men heéft van deéze geestelyke Dochter dry verzamelingen van gedichten, te weéten:

I. *Veele schoone konstighe Refereynen vol Schrifture ende doctrinen subtilic en retorikelic, teghen die vermaledyde Luytersche secte. Antwerpen 1553 in 12°.* Het schynt echter dat van dit werkje nog vroegere drukken bestaen, want in den jaere 1529 kwam'er reeds eene latynsche vertaeling in verzen, van uyt, vervaerdigd door zekeren ELIGIUS EUCHARIUS of HOUCARIUS, eenen Gentschen Priester, en gedrukt by *Willem Vosterman* te Antwerpen;

II. *Een seer schoon en suyver boeck, verclaerende die moghentydt Godts, ende Christus ghenade over die sondighe menschen: daer en boven die waerachtighe oorsaecke vander plaghen, die*

wy voor ons ooghen sien: met veel schoon vermaninghen totter deught, die in Christo is: den rechten wegh van Godts torn van ons te keeren, hier Pais te vercrighen, en hier-namaels het eeuwich leven. Door die eerweirdighe, godtvruchtighe, Catholijke ende seer vermaerde Maghet ANNA BYNS, in den oprechten gheest Christi seer hooghe verlicht, woonende binnen Antwerpen, ende die jonck-heydt instruerende in het oprechte Catholijk geloove; nu eerst in't openbaer gebracht door br. HENRICK PIPPINCK. Antwerpen, by P. Van Keerberghen, 1566 in 12°.

III. *Den geestelijken Nachtegael. Antw. 1620. in 8°.*⁽¹⁾

Nog bezit ik van haer: *schoone Refereynen vol Schrifture ende Leeringhen*, gedrukt te Antwerpen by Hieronymus Verdussen den jonghere, 1646 in 12°. doch dit laetste werk, verdeeld in dry boeken, geloof ik dat eene verzameling is van de dry voórighe; immers den inboud van elke verdeeling beantwoórd zeer wel aen gemelde titels. Wy zullen uyt elk eenige proeven van haer dichtvermogen bybrengen.

(1) Deéze laetste verzameling ken ik alleenlyk uyt den *Catalogus* der boeken nagelaeten dóór wylen den Heer *G.J. Gerard*, te Brussel.

Het eerste boek, behelzende *Refereynen* tegen LUTHER, levert eene zoo groote verscheydenheyd van Satyrische stoffen op, dat wy om de keuze waerlyk verlegen zyn. Leézen wy voór eerst het *Refereyn* op de agterklappers:

**Wat vintmen heensdaeghs al 's duybels kinderen/
 Clappers ende clappeyen/ die elcken hinderen?
 Sien sy iemant eens onnoofelijck dallen/
 Seere selden sullen sy 't quaet berminderen/
 Maer wat by hangen/ als leughen-binderen/
 Diens valfche tonghen zijn bol regallen;
 Dese en sullen in Godts rijke niet stallen/
 Maer rollen als ballen
 Ende helsche wallen
 By den doosen vyand/ hunnen rabere.
 Onder 't volck en is gheen liefde met allen/
 Sy clappen / sy rallen;
 Sy ghecken / sy mallen.
 Sulck acht sijnen broeber een groot misbadere/
 En selber is hy duysentmael guabere.
 Wy volen allegavere// ook niemant soo reen.
 Dierom segghe ick wt minlijcke adere:
 Die sonder sonde is/ die werp den eersten steen.**

**'Cvolck clapt nu/ dat hen de tanden clateren:
 Sy betichten Paus/ Disschoy/ Ahten/ Pateren:
 Sy en willen vooz niemant buyghen den neck.
 Dalt iemant van dese/ sy lachen/ sy schateren.
 Dayen/ Monicken/ susters en materen
 Zijn 'tsamen/ soo sy segghen/ wy/ gierigh/ en breck;**

En sieken seike totten oozen inden bzeck:
 Dunnen soudighen treck
 Danght de fiele op 't reck.
 Wy achterclappers! wilt Godts oozdeel bzeesen!
 Stopt uws selfs schunte/ want boozwaer sy is ieck;
 En hout uwen beck;
 Merckt uws selfs ghebzeck.
 Ghy banght d'onnoofele inden slack als meesen;
 Men siet u d'arme weduwen en weesen
 Diurken en teesen⁽¹⁾: uwen ja is veen.
 Waerom wildy nu ander lien ghebzeeken keesen⁽²⁾?
 Die sonder sonde is/ die wery den eersten steen.

O Chzisten menschen/ hoe zijdy verkeert/
 Dat gy/ bzoeders/ malcanderen niet anders en eert!
 Ghy bint u ziele met sware banden;
 Den thozen Gods wert bagelijer op u vermeert.
 Wert gy niet wat sinte Danwels ons ieert?
 Dat achterclappers zijn Gods byanden.
 Doe berft ghy tot Gode ophessen u handen
 Met bloodighe tanden /
 Subtilje verstanden?
 Wilt deen ooyersten Heere sijn oozbeelen laten/
 Oft ghy moet hier na/ tot uwer schanden/
 Genwelijck bzanden.
 Ons in wat landen
 Ghy iemant siet vallen/ 'tzy van wat staten/
 Deynst: hy nu/ ick mozgen/ wy zijn crancke vaten.
 Wilt niemant verwaren/ hy zy gzoot oft cleen;

(1) *Teesen*. KIL. carpere.

(2) *Keesen*, germinare, pullulare.

Want zijdy heeren oft ondersaten /
Die sinder soude is/ die wery den eersten feen.

Sulck weerlijke sent dat de gheestelijke dolen;
En sy zijn de vuyiste kinders vander scholen.
Die den lien thunne ontbzaghen en omtruymen /
'Cheet bankerocte/ in duytsche ghestolen:
Sy leuren / sy sueren⁽¹⁾ sy lappen / sy solen.
Dese willent al-boen drayen op hunne duymen /
En hun ayghen saligheyt sy versuymen:
Sy brassen / sy sluymen
Op saechte pluymen;
Sy dobbelen / sy tuysschen / sy spelen / sy mommen:
Sy lesen⁽²⁾ al omme na die schoonste pruymen /
Tvet sy afschuymen;
Den steken de cruymen
Hecht oftse in den vloet van welluste swommen:
Sy herpen / sy luyten / sy pijpen / sy bommen:
Het recht sy crommen / elck knaghe dit been:
Dolen Papen en Monicken met grooter sommen /
Die sonder sonde is / die werp den eersten steen.

Niemant en ders den anderen iet verwyten;
Want wy ons al te samen qualijck quijten.
Die ist die sijn sicle met deughen voet?
Die nu hun leben in Godsdiert verslijten /
Hecten werck-heylichen en hipocryten /
Ja rasende menschen / simeloos / en verwoedt:
Men oordeelt nu quaet / dat eens hiet goet.
Edel Christen bloet!

(1) Seuren of soren, KIL . fallere, decipere.

(2) *Lesen*, plukken, grypen.

Waerby wel vroet /
Ghy sout matranderen met liefden aencleden.
Wy hebben een hoofd Christum / vol alder ootmoet /
Die ons allen behoet /
Wiens ontfermingh bloet
Ons / ligghende / dickwils heeft opgheheven.
Dus laet ons matranderen de hant oork gheven /
Eendrachtelijk leven / als broeders met een:
Want soo ons Joannes heeft bestreven
Die sonder sonde is / die werp den eersten steen.

Dit Kwezeltje was, gelyk men ziet, zinryk, en met woorden niet verlegen. Zy tragtte doór derzelve verschikking, doór den rym en het afwisselen van korte en lange regels, eenige kadans aen haere Refereynen te geéven. Somtyds gispt zy ook wel eens de geestelyken van haeren tyd:

Aensiet de Kercke is vol consuysen /
'T gingh bat te wercke doen d'abdijen waeren cluysen
En doen de Abten woonden als muysen /
In gaten / in holen.
Du maken sy doen blaet// met hooghe huysen:
Men siet hoe 't gaet// sy brassen / sy buysen;
Sy ryden op peerden / sy verkeeren / sy fluysen,
Als de herders dolen /
Dan werden de schapen van de wolven gestolen.

In het zelfde Refereyn zegt zy van de Koopheden:

Den Coopman wilt kijken alomme in 't ronde /
Siet de practhcken / woecker en is gheen sonde:

Sy makent recht oftmen gheen God en vonde.
Men vreeft gheen plaghen.
Merckt hoese verloven / sy liegen metten monde:
Cheste leyt boven / 't quaetste ten gronde.
Sy wegghen 't goet wte metten lichte ponde /
In valscher waghē:
D'arm ghemeeynten schieten sy in hun maghen.
Siet hoese hen dragghen / als Prinsen en Graven:
Dan loopense wech / dan makense hun daghen.
De schuldenaers clagghen// sy latense draven;
Sy onthouden den loon vande arme slaven:
Sy gheven gaven// en vercrijgen brieven;
De goen Coopliē sijn schier witte raeven.
Tsal noch eens beteren! alst Godt sal ghelieven.

Tegen LUTHER schoót zy, in het byzonder, haere scherpste hekelpylen uyt. Zie hier een *Refereyn* uyt het tweede boek:

Een verloochent Munck / MARTINUS LUTHERE,
Een gloriens sottoor/ een aerdigh stutere /
Heeftmen in de stadt van Wittenberghe.
Een nien Evangelist/ bet hiet hy een mutere /
Vyandt der Priesters/ der leeken loftutere /
Die der menschen conscientie maeckt lerghe.
Dese verstaet de Schriftuere totten merghe;
Tschynt hy is allerne det sielen spysere.
D'oude doctoren hebben Godts woord verkeert in erghe/
Sy hebben gesust/ hun trompen slaen ysere:
Luttel iemant is hunder leeren prysere;
Want sy segghen datmen Godts ghebodt moet houwē/

Penitentie doen. Neen / LUTHER is wysere /
Die leert ons alleene in Godt betrouwen
Ghelooven en hopen wat voort brouwen;
'T is alleleens weer 't goedt is oft quaedt:
Want hier op te werk gaen heyde mans en vrouwen /
Hierom ist dat nu soo wel in de werelt gaet.

De Lutheraenen zijn al Godts totter sielen:
Sy seghenen de Kercke metten hielen:
Sy willen hen wachten van afgoderyen:
Sy eeren Mammon/ en willen niet kuielen
Voor 't Cruys ons heeren/ maer willen tvernielen/
En mogen niet lijden den sanck der clergijen/
Maer in Bacchus kercke hoorende de ghetyen /
Daer Venus clercken in 't wilde singhen
Vleeffchelijcke liedekens/ daer sy in verblijen;
Met brassen/ boeleren sy den tyt deurbringhen/
Dits d'aliftinente daer sy 't vleesch mede dwingen.
Menghen sy dus in 't hemelrijck varen
Met bommen/ met sluyten/ met dansen/ met springhē
Soo rad' ick hen dat sy gheen schoenen en sparen.
De Kercke heeft gedoolt vijftien hondert jaren:
'T recht Geloove is nu vonden die 't gade slaet;
Wanter nayt dan nu goey Christenen en waren:
Hierom ist/ dat nu soo wel inde werelt gaet.

Men moet Schrifture preken/ naer de lettere;
Die legenden preekt/ dat is een kettere:
Laet der doctoren boeken int vier al smacken/
Want Luthers boecken die zijn veel nettere/
Die salmen gelooven. Noch maektment vettere.
Die teghen wou segghen/ soumen schier sacken:

**Men vinter soo vele die aen't rantken lacken
 Van Luthers leere; meest elck wilt hucken.
 Om dat de Lutheranen naer Gods woort dus snacken/
 En sietmen d'onnoosele niet meer verdrucken:
 Sy en souden niet gheerne een besiken plucken
 Ten ware op huns vaders erve ghewassen.
 Al breeckmen Kelcken/ Cyborien ontstucken/
 En't silver en 't gout vander Sancten rassen/
 En dat sy op gheen Heylighen en passen
 Dats om dat hun herte alleen op Christum staet:
 Wantse dus d'een deught op d'ander tassen:
 Hierom ist dat nu soo wel in de werelt gaet.**

Wat dunkt u, is deéze *Ironie* niet wel volgehouden? in de volgende regels van het zelfde Refereyn maekt de hekelaerster het echter wat te erg:

**Prince/ de Lutheranen sten wel een stof
 In huns broeders ooghe/ maer den balck zeer grof
 In hun eyghe ooghe sy niet en begrijpen.
 Sy soecken al onkruyt inder Papen hof.
 Die hen niet en preken naer den nieuwen snof/
 Of niet en willen densen naer Luthers pijpen/
 Dat sijn al boeven/ maer voorwaer sy nijpen
 Hun selven metten neusen/ dat wil ick proeven.
 Al hebben sy schoon huysvrouwen/ sy schieten strypē
 En dat wijf en kinderen wel souden behoeven/
 Hangen sy aen hoeren; hoe sy't wijf bedroeven/
 En achtense niet seere; dus sonder saelen
 Al waer iemand schuldigh twee boeven/
 Hy sou met een Lutheraen wel betalen.**

Doch genoeg hier van. ANNA BYNS voelde wel dat zy somtyds buyten de maet liep en daerover verschoont zy zich ergens op de volgende wyze:

**Al heb ick hier geschreven wat verwijtelyc// iet/
Teghen de Lutheranen/ 'ten is geen wonder// vry:
Want sy schryden wel noch eens soo spijtelijc// siet/
Teghen de heylighe Kercke/ daer sy 't onder// by
Brenghen 't geloove: ick sonder bysonder// wy
Op 't woort dat de wijse man souder spot// seyt:
Ghy sult den sot antwoorden naer sijn sotheyt.**

Men ziet, de rymwoórdn komen haer als van zelfs onder de hand. Somtyds maekt zy daer een wat al te kwistig gebruyk van, zoo als by voórbeéld in het Refereyn op de H. Moedermaegd, beginnende met

Machtige// trachtige// waerachtige// Moeder.

Doch, het géén zonderling is, byna altyd doet zy dit met de gepastste woórdn. Van waerlyk dichterlyke beéldn en vergelykingen is haeren gebeelen bundel vol, B. V:

**Wat is des werelts glorie?
Een bloeme des gras/ die gheringe verdwynt.
Al bloeyt sy lustigh/ waer blyft haer memorie
Wanneer de sonne daer eens heet op schynt?**

Overdragtelyke, allegorische en spreékwoórdelyke gedagten vind men 'er met menigte in. Zoo zegt zy B.V. van de kwaedspreékers, dat zy

Met anderlien ghebreken hun tanden wetten.

**Wanneer ghy eens anders misdaed wilt wegen/
Neemt eerst d'uwe en leghtse daer teghen;
Want elck sal vraghen sijnen eyghenen last.
Wat helpt u/ dat ghy eens anders pols wel taft:
Medecijn maeckt u selven ghesont.**

Van de Lutherschen:

**Sy seggen dat sy Christum soecken inden gheest
Maer voorwaer Malchus draeght de lanterne.
Sy soecken henselven meest.**

**De boosheyt triumpheert/ de deught wert verdruckt/
De waerheybt vervolcht/ 't gheloove huckt:
Luther heeft gheschoren; sijn discipelen weven
'T net daer den vyandt veel sielen ter hellen me ruckt.**

Van hooveêrdige dwaezen:

Syde/ damast en macht kan hen niet ontdieren.

**Al wilt ghy voor lieu van eeren geacht// zyn/
Om dat ghy mengt rijcke en van grooter macht// zyn/
'T is goedt te merckene/
Dat gy moet wanckelbaer/ en een lichte vracht// zyn/**

Hoe soudt ghy anders/ soo geringe bedacht// zyn/
 Naer wat nieuws te herckene⁽¹⁾?
 Ghy wilt u mesten/ gelijk de verckene/
 Slampampen/ boeleren/ slapen totter noene:
 U en lust niet in Godts wyngaert te werckene/
 Oft deught te doene.
 Ghy suyght uwen balgh vol van venyne.

Godt sal tswert der wrake noch meer verstalen
 Compt er geen beteringe.

Want nieu ontruyt wast er deur crancke justicie.

'T is tyt dat wy den slape ontspringen
 En nieuw vruchten bringhen voor den troon der genadē

De kettery noemt zy

Eene vipera
 Die als sy ter werelt komt haer moeder doot.

En de hebzugt beschryft zy aldus:

Troonen/ Duraten/
 Moghen wel vullen kisten en schappraeyen
 Sarken en borsen/ potten en maten/
 Maer sy en connen therte niet versaeyen.
 Wy sient den sulcken in sijn seyl al waeyen/
 Waer hy de hant aensteect/ 't is al voorspoet/
 De luften zijn vol/ de schepen wel ghelaeyen
 Seylen al voor wint// metter volder vloet/

(1) d.i. tragten.

Al heeft hy vele/ hy en heeft niet genoegh.
 Hy waeght ziele en lijf/ hy verteirt vleesch en bloet
 Om meer te ghecryghen/ spaede en vroegh.
 Dus slypen Adams kinderen den ploech.

Doch wy zouden niet ophouden indien wy alle het kragtige en kernvolle van dit bundeltje wilden aenhaelen. Men vergunne ons echter nog het genoegen een Refereyn uyt *den gheestelycken Nachtegael* afteschryven, in't welk ANNA BYNS getoond heéft, dat zy haere Lier ook op verhevene toonen kon stemmen:

Wilt nu ontwerpen doorluchtighe sinnen/
 Door 's Meys beginnen/ set druck besifen;
 Gryn geestelijcke blijschap scheidt nu van binnen/
 Herte/ seven/ vinnen// wilt treuren af suijen
 Aensiede de creatueren/ wilt belijen
 Met saeten love de Godlijcke macht
 Vanden Schepper/ en wilt u in hem verblijven/
 Van wien alle dingh heeft sijn wesen verpacht.
 Het veldeken groene/ nu t' ontswaert licht/
 Daer menigherhande vruchten in groeyen.
 De cruyden medicinael zijn uv gheacht;
 De boomen verblijven ons deur haer vracht
 Van groene looverkens/ die lustelijck bloeyen;
 D'eerde wert vruchtbaer voor 'staus besproeyen/
 De voghelkens singhen diveersch van strepen.
 Dit merckende wilt u te segghen moeyen:
 Och hoe schoon moet hy zijn die't al heeft gheschepen!

De bloemkens die den winter heeft doen duycken/
 Hen lustigh ontpluycken/ nu seer everlijck/
 Groen tackskens springhen uyt dorre struycken:
 Willen wy gebrooken de vruchten vredelijck/
 Laet ons doch loven (want 't is wel redelijck)
 Hem / die alleene den wasdom magh gheven.
 Wanneer ghy 't groene veldt zijt betredelijck/
 En u daer deur comt vreught in't herte gevreven
 Deurt hoe schoone hy moet zijn in't verciere:
 Die de werelt soo lustelijck kan verriere:
 Laet u herte altijd (wilt ghy niet sneven)
 Deur de creatueren in Godt zijn vecheven.
 Siet ghy fraey menschen/ oft luftelijcke dieren/
 Doghelen in de locht/ visschen in de revieren/
 Op eerde reyn bloemkens onvernepen
 Segt en looft hem die t'onswaert is soo geedertieren;
 Och hoe schoon moet hy zijn die't al heeft geschepen!

Wanneer ghy in't velt gaet u verluchten
 Om wat genuchten// te scheppen in desen/
 Deurt om't Lant hier boven vol soeter vruchten
 Daer't sonder suchten altijd Somer sal wesen:
 Gaet metter begeerten daer bloemkens lesen
 En metter herten maert daer u woone:
 Peyst hoe schoone hy daer is weerdigh gheyzesen
 Die hier de bloemkens can cleeden soo schoone/
 Soo dat noyt Keyser in sijnen throone
 En was ghecleedt met sijnen coleure.
 Derheught inden geeft/ niemant en croone:
 Singht den Heere ni lufsangh met blyven toone;
 Want den rijm is wegh/ den sneen is deure/
 Den Mey staet lustelijck in sijnen sleure:

**Wert erghens in't groene ghesonghen/ ghepepen
Drucht / verblyt daer deur u natuere:
Och hoe schoon moet hy zijn/ die't al heeft geschepen!**

**Siet ghy Sonne en Maene claer van ghestichte
Ende de sterren dichte/ aenden hemel staen/
Ten zijn maer stralen vanden eeuwigen lichte:
Dus wilt u ghesichte// in't hoogste slaen:
Peyst om't licht/ daer dese haer licht af ontfaen/
Wiens godlijcke cracht schijnt inder Sonnen stralen/
Die alle groeyssel doet uyter eerden gaen/
En met bloemkens becleedt bergen ende dalen/
Soo dat geen schilder en sou connen ghemalen
Soo schoonen coleuren/ oft soo menigerhande:
Dus redelijke menschen/ hoort mijn verhalen/
Soert inde creatueren (wilt ghy niet dwalen)
Den Schepper/ met uwen redelijcken verstande;
Want siet ghy yet schoons te water/ te lande/
'T magh de schoonheyte des Scheppers luttel brepē:
Dus seght oft denckt uyter liefsten brande
Och hoe schoon moet hy zijn die't al heeft geschepen!**

Zyn dit niet de verwen der waere Dichtkunst? Het is zeker, (de kundige Heeren DE BAKKER en DE VRIES zyn het daer over eens) dat ANNA BYNS zich boven alle de Nederduytsche Dichters van haeren tyd, doór leévendige verbeélding, en ongedwongenheyd in de samenstelling haerer verzen, verheven toonde. Zelden zondigde zy tegen de tael. De bastaerdwoórden nam zy doórgaens dan alleen by de hand wanneer zy, doór den

rym gedwongen, geene echt nederlandse woorden vinden kon. Daer dit bundeltje van haere gedichten, zeer raer geworden, en'er voór tael- en dichtlievenden oneyndig veel nyt te leeren is, zoo hebben wy ons met het zelve wat langer bezig gehouden.

Misschien waere het hier de plaets om te spreéken van die duyzend en een soórten of vormen van Dichtstukken, welke omtrent deézen tyd, niet zonder de grootste pyniging van geest en verstand, te voórschyn kwamen; zoo als

*Retrograden en Baladen intrikaet,
Met Rikkerakken en Sonnetten en Simpletten,
Ook Bagenauwen en Kreefdichten en Doebletten,
En Kokarullen, enz.⁽¹⁾*

Doch, onder alle deéze voortbrengsels kan men bezwaerlyk een aentreffen dat als Dichtstuk opmerkenswaardig zy. Onderscheydene stukken van dat soórt, vervaerdigd op de eene en andere gelegenheyd, vind ik onder de Archiven van Antwerpen. De inkomst van den Prins van *Oranje*, binnen deéze stad, op den 17 September 1577. schynt wel de meesten geleverd te hebben, en, ofschoon deéze intrede veél laeter voórviel dan op den tyd waervan ik te deézer plaetse spreéken moet, zoo zal

(1) HORATIUS *Dichtkunst op onze tyden én Zéden gepast*, door A. PÉLS, bl. 31.

ik echter, omstandigheys wille, hier eene *Incarnatie* afschryven, welke men daerop maekte:

T spruytken van Oraignien, beghint weder te groeyen.
O ntspringt reyn gheesten, van herten zoet.
'T staet nu zeer groene, door sdaus besproeyen;
'T was byna verdwenen, door 't fenynigh ghebroet,
E n ten viere ghewezen tot haerder ontspoet,
N iet wetende dat God daer voer zou stryen,
E erbiedende Vorst, van Nassauwen vroet!
D e Heere v Godt, zal v bevryen,
E n daerna te niet doen die u benyen,
L aet die booze razen, van God verwaten,
E n zyt patientigh, Heer, in v lyen,
N oyt en is't ghehoort, dat hy heeft verlaten
P rinssen, Princessen oft van wat staten,
R eyn handen op-heffende, voor zyn presentie
I n puerheyt des herten, o eerden vaten!
N u bidden wy den heere, voor zyn exelentie,
C onsidererende den noot en violentie
H y zoe onverdient, voor ons is draghende,
E n zeer veracht in zyn absentie
V oor onze patrie zyn leuen waghende
A en raet en daet, jekhelyck behaghende.
N iet aenziende den persoon, hoe hy is ghezint.
O uer-al zèer neerstigh, den vrede bejaghende,
R echt als een vadere voor zyn eenigh kint.
A cht en vyff daghen voor Bauo, is hy voor wint,
I n Antwerpen garriveert, naer noene laet.

G oede affexie was daer, in de herten gheprint,
 N iet vreesende tfenyn der vypieren zaet.
 I n wyshey, Edel heere, den handel nu staet,
 E n in d' vniteyt, zonder argh oft froude.
 N oyt en wert hy confuys, die in God betroude.

MATTHYS DE CASTELEYN,⁽¹⁾ zich op den titel van zyne werken noemende *Priester ende excellent Poëet*, is, in ons Vaderland, den eersten geweest, die soórtgelyke rymen aen vaste regels heéft willen verbinden. Ten dien eynde begon hy, omtrent den jaere 1548 te schryven eene *Const van Rhetoriken in alle sorten van sneden van dichten, en al dat de Const van Poezyen competeert ende aenkleeft*; gedrukt te Gent 1555. in 12°. en sedert verscheydene maelen herdrukt. Dit boek is op rym en verdeeld in *sneden* (coupletten) van negen regels. Onder de Voórschriften die CASTELEYN den Verzemaekeren geéft, zyn deéze wel de voórnaemste: een' Dichter vermyde niet alleen zorgvuldiglyk de onnutte of stopwoórdén, maer stelle de woórdén, en schikke de regels en den rym zoo, dat nien de kunst niet ontwaere.

(1) FOPPENS *Bibl.* pars II, pag. 871. PAQUOT, XII. p. 156. KOPS, *Schets eener geschiedenis der Rederykeren* en H. BAKKER. *gepr. verhandeling* in de *Werken der Maatsch. van Leyden*, II. D. bl. 248. en V.D. bl. 102. DE VRIES, I. bl. 35. YPEY, bl. 400.

De op elkander rymende regels maeke men best even lang, alhoewel men daertoe niet altyd verbonden is. Met eenlettergreépige woórdén zy men zuynig, als welke het vers hard en stroef maecken, en eyndelyk vergeéte men niet dat eenen klinker, geplætst op het laetste van een woórd, en gevolgd wordende van eenen anderen klinker met deézen laetsten somtyds eene *Elisie* (samensmelting) veroorzaekt.

**Aengaende de langden / en der metren verstand /
Nehene en twaleve useerd men hier in blaud.
Wy leeren nochtans / uten poeten /
Dat een regel buerd / ongheteld / onghemeten /
Also langhe als't eene aesseme heerden mag.**

Dit laetste Voórschrift ('t welk naderhand, doór CORNHERT, in de voórrede op zyne beryming van de *Odissée* van HOMERUS hernieuwd, en doór BILDERDYK,⁽¹⁾ van belachelykheyd eenigzints vrygesproken is,) dit laetste Voórschrift alleen uytgezonderd, kan men niet loochenen dat CASTELEYN in de andere, de *Theorie* van zyne kunst, althans voór zynen tyd, verstaen hebbe.⁽²⁾ Als Dichter kunnen wy hem echter gee-

(1) Voórrede der *Mengelpoezy* 1799. bl. VII.

(2) Over deéze Theorie raedpleége men ook de voórrede van de *Spelen van Sinne*, Antw. 1562. alwaer men voórschryft *dat in vyftich regulen eenderley finitiven oft eyndinghen niet tweemael moghen comen*, enz.

nen lof toerekenen. Zyne *Baladen van Doornycke*, zyne *Diverse liedekens* en *Historie van Pyramus ende Thisbe, speelswyse ghestelt*, en gedrukt te Rotterdam in 1616, leveren weynig op dat leézens-, laet staen meldenswaerdig zy. In het laetstgenoemde worden de heyligste zaeken van onzen Godsdienst met Heydensche fabels, op eene schandige wyze, vergeleéken: iets dat men aen eenen geestelyken, zoo als CASTELEYN was, niet ligt vergeéven kan. Zoo vind hy in de treurige geschiedenis van die twee gelieven en de Passie van onzen Zaligmaeker eene groote overeenkomst, enz.

In de *proeve* van HUYDECOPER⁽¹⁾ word aengehaeld CASTELEYNS *conste der minne naer OVIDIUS*, geschreéven of gedrukt in't jaer 1568; doch ik twyffel zeer of dit werk wel tot de schriften van onzen Andenaerdschen CASTELEYN behoore. In deéze syn de bastaerdwoórdn niet gespaerd.

Omtrent dien tyd leefde ANDRIES VANDER MUELEN,⁽²⁾ eenen Vlaming en Schryver van een gedicht *van der ketyvigheyt der menshelicker naturen: eerst ghemaect in latyne by Paus*

(1) Tweede deel, bl. 173. in de aenteekening, en op veéle andere plaetsen; zie het Register.

(2) HUYDECOPER *Proeve*, I. bl. 366. aenteek.

INNOCENTIUS *den* III; gedrukt te Gent in 1543. 8°. Tot eene kleyne proeve van zynen dichttrant diene het volgende:

**Den droom die Nabugodonozor zagh /
Maecte hem int herte zo groot gheclagh /
Want dan zijnen hoofde het vyzyoen
Heeft hem zeer becoert in alle zijn doen/
Ende hy bleef vernaert / ontruft / ontstelt /
Door tspellen⁽¹⁾ / oock als hy hem was ghespelt.**

Hy schynt de bastaerdwoorden maer zelden gebezigd te hebben.

De *gedichten* van ROSIANA COLENERS⁽²⁾ geboórtig van Dendermonde, en gestorven omtrent het jaer 1560, moeten, naer het zeggen van SWEERTIUS en FOPPENS, voór die van haere vriendin ANNA BYNS, niet wyken. De natuer alleen moet haer tot de Dichtkunst gevormd hebben want zy was volstrekt ongeletterd. Ik heb die gedichten nergens kunnen aantreffen.

Meer bekend zyn de werken van CORNELIS VAN GHISTELE⁽³⁾, van Antwerpen, een lid

(1) **Spellen** / uytleggen, verklaren.

(2) FOPPENS, *Bibl. Belg.* p. 1084.

(3) Zie over hem FOPPENS, pag. 201. SWEERTIUS, pag. 186. HUYZINGA BAKKER, ut ante, pag. 98. DE VRIES, I. 38. Misschien behoorde hy tot de adelyke familie van den vermaerden reyziger JOOS VAN GHISTELE geboóren te Gent, omtrent het midden der 15e eeuw. Van deézen laetsten bestaet'er een werk, voór titel voerende: *'t Voyage van Mher JOOS VAN GHISTELE, twelke mach anders genaemt syn 't excellent, groot, zeldsaem en vreemt Voyage; gedaen by wylent Edelen en weerden Heer Mher JOOS VAN GHISTELE, in syn levene Riddere, Heere van Axele, van Maelstede, enz. T'anderen tyden viermael Voorschepene van Ghendt; tracterende van veelderhande wonderlycke ende vreemde dinghen gheobserveert over dzee,* enz. Gent, by de Wed van G. Van Salenson, 1572. in kleyn folio.

der Rethoryk-kamer *de Goudbloem* aldaer. Deézen schreéf, tusschen de jaeren 1550-1560, zyne berymde vertaelingen van de *Blyspelen van Terentius*, van de *Satiren van Horatius*, den *Eneas van Virgilius* en de *Heldinnebrieven van Ovidius*. In het latyn hebben wy van hem (*lusit carmine elegiaco*, zegt FOPPENS:) *Iphigeniae immolationum*. lib. II. 1554. en *Carmen gratulatorium ad Philippum regem Angliae ac Principem Hispaniae*, Typ. Plant. 1556. Zyne Nederduytsche opstellen zyn byna geheel vry van bastaerdwoórden en als vertaelder verdient hy, myns eragtens, geenen minderen lof. Om daer van eene blyk te hebben, zullen wy, met HUYZINGA BAKKER, daertoe verkiezen den brief van *Leander* aen *Hero*, zynde eene vertaeling der schoone verzen van OVIDIUS:

*Unde repercussae radiabat imagine lunae
Et nitor in tacita nocte diurnus erat, &c.*

Deur d'weerschyn der manen blincte d'watere /
Den nacht scheen getijc den dach bequame.
Nieuwers en hoordit gheluyt / getier / oft gesnatere
Dan alleene dat ick maecte met mijnen lichame.
Alcione bewees my oock als de eersame
Soeticheynt / haerber liefden fijnde gebaghtich,
Ick rechte my eens oppe schouwende blame
Als de vermoende deurt swemmen onfachtich:
Doen docht my dat ic sach / en 't was waerachtich/
U lichtende vlammen van den toren blaken.
Doen werden mijn leden weer cloer en crachtich /
Het vierich herte sachmen inwendich haken /
Het water en wert my niet te cont om ghenaken/
U liefde coft my verwermen van binnen.
Gheen meerder hitte dan 't vier der minnen.

VAN GHISTELE volgde de latynsche Dichters die hy vertaelde niet altyd getrouwelyk op het spoór; maer voegde 'er somtyds wel iets van zyn eygen maeksel by. Zoo vertaelt hy B.V. de twee verzen van TERENCE, over een oud man, (Eunuch. act. II. scen. 3):

Continuo accurrat ad me, quam longe quidem,
Incurvus, tremulus, labiis demissis, gemens.

doór:

... Hi quam
Al schudhoeyende tot mi ghelopen van verre /
En al hinckende ghelijck een huckende kerre.

Ter deézer plaetse is hy, nogtans, met het woórd *schudhoedende* niet ongelukkig geweest.

Zynen tydgenoót, den Vlaming COLYN VAN RYSSELE,⁽¹⁾ van wien eenen *Spieghel der Minnen* en eene verzameling van *ses Batementspelen* in 1561 gedrukt zyn, was somwylen wel eens zinryk en niet onwelluydend in zyne rymen, maer ontluysterde die te dikmaels met onduytsche woórdén; ook gebruykte hy wel eens eene vergelyking die wat vreémd luydde, als:

**Mist u vader/ dat ghy soo loopt prachen
Recht als een huerpaert hy souder om lachen
Als een merrye die vlots gars ghegeten heeft.**

Poëtischer is deéze uyt het vierde spel:

**De ghieren belaghen ter zelder steden
Den sperreware / viese hebben ghesleghen
Met hare langhe klauwen in de vacht.**

MARCUS VAN VAERNEWYCK,⁽²⁾ is, uyt eene oude en adelyke familie, te Gent geboóren, in het begin deézer eeuw, en stierf aldaer in 1570 (andere stellen 1567.) van hem zyn gedrukt: I. *Die historie van Belgis, die men an-*

- (1) In HUYDECOPERS *Proeve*, op verscheydene plaetsen, aengehaeld; zie het Register bl. 252. en DE VRIES, I. bl. 40.
- (2) SANDERUS, *de Gandav. erud. claris* L. III. p. 97. ejusd. *Fland. illust.* I. p. 152. SWEERTIUS, *Athen. Belg.* p. 524. FOPPENS, II. p. 840. PAQUOT, I. p. 265.

*ders namen mach den Spiegel der Nederlandscher oudtheydt, waer inne men sien mach, als in eenen claeren spieghel veel wonderlycke geschiedenissen, die van alle oude tyden, over al die wereltdt geschiedt syn: maer besonder in die Nederlanden enz., seer lustich, vreemdt, ende wonderlyck om lesen, om de ongehoorder oudtheyt wille, hy geen Historiographen ofte Chronikeurs in lichte gebrocht; door MARCUS VAN VAERNEWYCK, excellent poet en historiographe moderne; gedrukt en herdrukt te Gent, 1565, en te Antwerpen 1619, 1665, enz. II. Tractaet en corte beschryvinghe van dat Edel Graefschap van Vlaenderen enz., Gent, 1562. in 8°. Verders vind ik van den zelven by HUYDECOPER⁽¹⁾ aengehaeld eene Vlaemsche Audtvremdicheyd, 1555. De onuytgegeévene werken, in rym en onrym van deézen Schryver zyn menigvuldig, als blykt uyt de opgave daer van gedaen doór PAQUOT. De *Historie van Belgis* is een ellendig mengelmoes van fabelagtige en bovennatuerlyke sproókjes, doór tael noch styl vergoed wordende. VAN VAERNEWYCK, niet tegenstaende dat hy een' Edelman was, sprak noch verstond geene andere dan zyne moeder-tael, zoo als hy in de opdracht van dit boek zelf getuygt:*

(1) Proeve III. bl. 334.

Wat wilt ghy benijden een ouconstich man
Oft begrypen/ indien hy yenwers ghefaelt heeft?
Die niet dan slijns moeders tale en can
Dunct v niet dat hy hier ghenoech betaelt heeft?

De verdrukkende maetregels van het Gouvernement tegen de drukpers, doór boekkeuring en andersints, waervan wy hier na breeder spreéken zullen, schynen toen al in werking geweest te zyn; immers in de voórrede van deéze historie, vinden wy:

Dus bidd' ir / dat men my soetelijc handelt:
Want ic en ben niet van quader sectie /
In my is gedaen seer goede correctie.

Onder de Dichtstukjes, in dit werk voórkommende, verdienen de volgende *Strophen* op de stad Gent, nog al eenige opmerking:

I.

Oppersten Jupiter/ helpende vadere /
Goedertieren adere// eenwelick vloeyende /
Ghy zyt elck een minlijck troostelijck beradere/
Welkers gratien sijn noch dagelijcx
Dat blyckt wel aen die chel stede bloeyende
Dan Gheudt (wy en willens niet verre halen)
Die staet als eenen carlionckef gloeyende /
Gheheel Vlaenderen verlicht zy met haren stralen.

III.

Van oosten daer twee poorten plochten te stane
Daer schynt dat Diane// haer quick is voedende

Pan/ Godt ver herders/ plocht aldaer te gane
 Die stadt met schapen en lammekens goevende/
 Hercules ossen en sijn daer niet verwoedende/
 Sy komen gheheel tam/ op de veemerckt ter handt
 En die Bosch-goden (dat syn wy wel bemoedende)
 Brenghen aldaer houts ghenoegh dat men verlirandt.

III.

Alsmen gaet in't zuyde daer Zephizus blaest/
 En die velden aest// met syn soete inchten/
 Van daer comt Ceres: want sy woont daer naest/
 Die stadt voorsiente met costelijke vruchten/
 Al't landt van Aelst met syn ghehuchten
 Opent syn Corenschueren voor de stadt van Gendt/
 Van drancke en verftmen aldaer niet vurhten
 Want Bachus daer hoppe om brouwen wt sendt.

XVIII.

Hoe meynt ghy dat daer die amoureuse moudekens/
 Op die edel grondekens//haer keelken doen kliurken?
 Soeckende tot vreuchden diuersche vondekens/
 Csavonts als Phebus waghen gact neder sincken/
 En Proserpina haer schoone nachtlucht laet blincken/
 Aen dat blauwe firmament/ fert suyver en net:
 Machmen dan om dien Heer niet wel dincken/
 Die hemel en aerde op niet heeft gheset?

De Rymen van eenen anderen Gentenaer, met naeme JAN WTENHOVEN¹, hebben veél min-

1 LE LONG, *kort historisch verhaal van dtn eersten oorsprong der Nederl. gereformeerde Kerken*, bladz. 34. en volgende. - *Boekzaal der Nederd. Bybels*, van den zelven, bl. 709-717.

der waerde. Deézen Dichter, even als VAN VAERNEWYCK, behoorde tot een der adelykste en der vermaerdste familien van Vlaenderen. In de geloofshervorming van Nederland speélde hy eene voórnaeme rol en spaerde daervoór noch moeyten noch kosten. De Psalmen van David (eerst stuksgewyze in het licht gegeéven by *G. Ctematicus* te Embden in 1558, te Londen in 1561 en 1566 en op andere plaetsen) zyn doór hem in **Nederlandischer sangs rome** overgebracht en te Londen by *Jan Daye* in den jaere 1566 gedrukt. Het volgende diene tot een staeltje van zynen gebrekkigen rymtrant, weézende het begin van een, doór hem zoo genoemd, *Symbolum Apostolorum*, geplaetst agter de eerste uytgave van *Datheen's* Psalmberyming:

**Wy gelooven in eenen god alleyn/
 Schrepper des hemels en der eerden/
 Onser aller Vader gemeyn/
 Die ons laet sijne kinders werden:
 Hy wil ons altijd regneeren/
 Lijf en siel oock wel bewaren/
 Al ongeval wil hy weeren/
 Gheen leyt sal ons tegenvaren/
 Hy sorget voor ons dach ende nacht/
 Het staet alles in sijner macht/ enz.**

WTENHOVEN was een der overzetters van het eerste *gereformeerde* Nieuw Testament, 't welk

ten jaere 1556 het licht zag by *C. Ctematicus* of *Gillis Van der Erven*, te Embden, onder den titel van: *Het nieuwe Testament, dat is: het nieuwe verbond onzes Heeren Jesu Christi. Na der griekscher waerheyt in Nederlandsche sprake grondlick end trouwlick ouergezett.* (in 12.º) Dit boekje is thans qpgemeen raer. De tael van het zelve zweémt meer naer het Hoogduytsch dan eenig ander nederlandsch geschrift, my bekend. De Voórrede is geheel van W T E N H O V E N en verdient onze byzondere aendagt. ‘Wy hebben (zegt hy daerin) wy hebben auer in onzer ouerzettinghe den blooten text schier van worde te worde, zo verr als het de Nederlandsche sprake lyden konde, oock in den compositis oft tzamenstellighen worden (waerin een sonderlicke kracht gheleghen is;) na onzem vermoghen nageuolght; end alzo in zynen stande ghelaten, dat men lichtelick zal moghen spoeren, wat de voorghemelde grieksche text is inhoudende, of niet. Aengaende auer der sprake, die wy hier ghebruyckt hebben, daerin hebben wy, na zommigher gheleerder Nederlanderen Raad, grooten arbeyd anghewendt, op dat wy dezelve in haeren rechten zwangk (waervan zy buyten allem twyffel, door vremde end wtlandise spraken, oock binnen mans ghedencken zeer vervallen is;) zo verr ymmers als het ons moghelick ware, wederbrachten: op dat door het on-

achtzaam schryven, de meyning des heylighen Gheestes niet verduystert wurde, end dat niemand van dem lezen onzes arbeysds veruremdt wurde. Niet dat wy eenighe curiooszheyten (welck zich hier niet betaemt;) inder spraken ghezocht hebben, alzo het licht te maercken is, wt dem, dat wy onderwylen zommighe onduydsche worden willens ghebruyckt hebben, om den zin des heylighen Gheestes te krachtiger wt te drucken. Dit auer spreken wy van der noodwendigher reynigheyt der Nederlandscher spraken, ende om *genus a genere numerum à numero &c.* te onderscheyden. Welcker onachtzaamheyt menighmael groot miszuerstand end vaerlickheyt in der schrift is medebringhende. End op dat wy in onzen schryuen ghelyckformigheyt hielden, zo zyn wy veroorzaekt gheweest, zommighe Diphthongis of dobbel-vocalen te bruycken: Op dat verscheyden pronunciatien of wtsprekinghen verscheydelick gheschreuen wurden.'

Men begon dus de noodzaekelykheyt te gevoelen van de Nederduytsche Spel- en Spraekkunst aen vaste regels te verbinden. Ook hier in wierden de eerste stappen doór de Brabanders en Vlamingen gedaen, als, onder andere, blykt uyt de *Nederduytsche spelling*, doór JOOST LAM-

BRECHT,⁽¹⁾ in 1550 te Gent, en de *Orthographia van de Nederduytsche tael*, doór ANTONIUS VAN T' SESTICH of SEXAGIUS,⁽²⁾ in 1576 te Leuven, by J. MAES, uytgegeéven.

Omtrent dien tyd leefde, ook te Gent, CORNELIUS MANILIUS of DE MAN,⁽³⁾ afkomstig van Brugge. Hy was van beroep eenen Boekdrukker. Doór hem zyn gerymd en gedrukt, een Tooneelspel: *de Dood*, en eene *Declaratie van den Triumphe, beweezen den hoog geboren Prince van Spangjen Philips, des Keisers Charles van Oostenryks Zoone, binnen de stad van Gendt den XIII Julii MC CCCXLIX. op rym gesteldt*. (Gent 1549 in 4to) Daerin leést men onder meer:

- (1) Ongetwyffeld den drukker der vermaerde *Spelen van zinnen van de 19 geconfirmeerde Cameren van Rethoryke* (Gent 1539 in 4to met houtsnêe figueren) en van de *Corte instruceye ende onderwys, hoe een ieghelic mensche met God ende zynen evennaesten schuldigh es, ende behoord te leven. Ghemaect by meester CORNELIS VAN DER HEYDEN Priester. Ghedrukt te Ghend tegen over 't Stadhuus, by JOOS LAMBRECHT, Leuersteker. lu't jaer 1545 in 8.º*
- (2) Gebortig van Brussel en Advokaet by den hoogen Raed van Mechelen. Zie FOPPENS I. p. 91.
- (3) SANDERUS *de Gandav.* p. 35. SWEERTIUS *Athen. Belg.* p. 192. FOPPENS p. 213. Alle deéze Schryvers noemen hem een' Gentenaer, doch ten onrechte. Zie P A Q U O T VIII. p. 295.

**Cornelius die het maecte/ die hevet gheprent
Manilius van Brugghe/ woonachtigh te Ghendt.**

Men kan hem, als Dichter, zoo weynig lof toekennen als aen

PEETER DE HERPENER, maeker van eene *factie oft spel*, voer den Coninck Philippus, onsen ghenadichsten Lantsheere, met vele andere edele Heeren, openbaerlijck van den *Violieren binnen Antwerpen gespeelt den 23 Febr. 1556 tot verhueghinghe der ghemeynten, duer de blyde tydinghe des bestands. Geordineert ende in dichte ghestelt duer Peeter de Herpeneer, ende ter begheerten van vele Heeren, goede vrienden, ende liefhebbers der const ghedruct. By Gillis Van Diest, thantwerpen den 20 Meert 1556.* In dit spel komen onderscheydene persoonen voór, zoo te voet als op wagens, elk, naer zyn byzonder karakter, eenige dichtregelen uytsprekende. Den eersten persoon, zynde *een personage genaemt Fama van goede tydinghe, vrouachtigh met vlueghelen een trompet blasende*, zegt;

**Al dat ooren heeft wilt ghehoor gheuen
En met vruechden leuen// maect verblydinghe/
Luystert toe ick ben Fame van goede tydinghe/
U naert bevrydinghe// van Maers den tirant
Want// nu bestant// is ghecomen hier int laut
Syn een haut// heeft hy daer duer verloren
Al hadde hy hier elcx doot ghesworen
Synen moet is verloren// zynde des seer cranck.**

**Ghy sulter breeder af hooren eer iet lanck
Neemt dit al in danck. enz.**

Het geheel is niet vry van bastaerdwoorden, en eyndigt met deézen regel:

Neemt dit van den schilders Violierkens in danck.

Van deéze Antwerpsche Rethorykkamer, *de Violiere*, was destyds Facteur of Dichter zekeren WILLEM VAN HAECHT, doór wien, in die hoedanigheyd, gemaekt zyn vier spelen van zinne, onder den titel van *spel van sinnen van dwerck der Apostelen*. Den Autheur heeft daerin het bedryf der Apostelen, voórnamentlyk van den Apostel Paulus, voórgesteld. Deéze Tooneelstukken, waervan een handschrift bestaet in de ryke verzameling van den verdienstelyken verdediger onzer Nederlandsche Drukpers, den Heer J. KONING, te Amsterdam, deéze spelen, zeg ik, zyn te Antwerpen, op de Violiere, verтоond den 9 April 1563. en 9 April 1564. Tot eene proeve verstreкке het volgende uyt den slotzang van het eerste Zinnespel:

**D'licht is den heydenen gegeuen
Dus terwijl gy't hebt/ wandelt daer in/
Soo comdy wt de doot int leuen
En soeckt Christum alleen vuer u gewin/
Met hert en fin/
Wilt syn woort hooren/ verstaen oft lesen.
Soo wie dat den naeme Godts gebenedijt
Geloost en aenroept altijd/
Die sal deur Christum salich wesen.**

WILLEM VAN HAECHE is, naer alle waerschynelykheyd, den zelfden die geteekehde heeft W.V.H. agter de *Dry lamentatien oft beclaginghen. Inhoudende d' misbruyk ende onuerstandt die tegen Gods woordt nu van vele geuseert en gheleert worden, met goede onderwysinghe teghen sulcke verdoolde sinnen*, enz. Gedrukt 1567 in 4to zonder vermelding van plaets of drukker. Nog vinde ik aengeteekend: *De CL Psalmen Davids in dichte gestelt doór WILLEM VAN HAECHE*, Antwerpen 1579, zyn le den eersten druk der Psalmen ten dienst der Lutherschen, te Antwerpen. Deézen Schryver behoort tot de mindere soórt der Belgische Dichters.

Eenen anderen Antwerpschen Facteur, zich noemende FRANS FRAET, en voór zinspreuk voerende: *als't God belieft*, gaf, ten jaere 1564 in druk *'t Palais der gheleerder Ingienen, oft der constiger gheesten. Inhoudende hondert morale figuren, allen verstandighen ende Liefhebbers der consten ghenuechlyk om lesen. Nu eerst in Nederduytsche Retoryke ghestelt. Gheprint Thantwerpen op die Camerpoort-brugge in den Schilt van Artois. Bi mi Hans Liesueldt*, (in 8°). Dit werkje bestaet uyt een honderdral Emblemata of Zinnebeélden, vry goed in houtsnêe figueren voórgesteld, onder ider van welke eene uytlegging in rym gevonden word. Den Dichter zegt 'et van zyn boekje onder anderen:

**Ghy constighe gheesten/ reyn Hethorisiēnen/
 Saluyt wt jonsten/ sy u menichsout
 Dit cleyn boerxken/ Cpalays des gheleerder ingiene/
 Wort u ghesonden/ veel beter dan gout
 Begheerende dat ghyt in weerden hout;
 Het brengt u verstant en wysheyte beneuen/
 Want sonder wetenschap/ te vergeefs elck bout/
 Dus lact myn simpel werck/ u sijn gheschreuen
 In dancke/ wt die fransche tale verheuen
 Heb ict ghesedt/ al is simpel de dart
 De sinnekens syn goet/ enz.**

Onder de 81^e figuer staet:

**Cupido is diligent int plauten verheuen
 Heyn int aencleven// in de hofkens/ principael
 Der herten/ duer zijn lieflijck inghenen
 Dineers fruyt plant hi int generael/
 Op alle boomen minlijck speciael/
 Niet rustende doet hi groote diligentie
 Dermorwende de herten/ hert als stael
 In jonghe hoofkens heeft hi residentie/
 Hi is expeert/ volder inuentie.
 Al is hy blint tot jinen onghelucke
 Hy is u room int planten met excelentie
 Byzonder int pooten peirkens van drucke.**

Uyt deēze elendige rymen blykt genoegzaem dat men, in dien tyd, geheel niet kiesch omtrent de tael is geweest, en maer alteveel van uyttheemsche woorden heeft gebruik gemaekt. Er zyn echter uytzonderingen aen deēzen stelregel te maeken, als te zien is uyt de schriften van

JAN FRUYTIERS,⁽¹⁾ in zyn leven Requestmeester des Prinsen van Oranje, en naer allen schyn, een' geboóren Brabander. Deézen Dichter had, als zoodanig, uytsteékende verdiensten en heéft, doór zyne schriften in rym en onrym, der Reformatie, welke hy zeer toegedaen was, behulpzaam geweest. Onder zyne gedichten bekleed den *Ecclesiasticus oft de wyse sproken Jesu des soons Syrach*,⁽²⁾ de eerste plaets; verders hebben wy van hem, gedeeltelyk in rym, gedeeldelyk in proza: *Der francoysen en haerder nagebueren Morghenwecker; overgheset*, gedrukt te Dort 1573. 8vo; - *Korte beschryving van de strenghe Beleggheringhe ende wonderbaerlycke verlossinghe der stadt Leyden*, 1577. - *Den gulden A, B, C, oft Christelyke onderwysinghe voor de Jongheren ende Dochterkens. Nu yerst tot dienst ende stichtinghe der oprechter Christelyker Ghemeynten, wt de francoysche sprake in Nederlantsche tale ouerghestelt. 't Antwerpen by W. Silvius*, 1579, 8vo - *Waerachtige Legende van Jan De Witte*, enz. *ouergheset uyt de franchoyse ryme*, Leyden 1596. 4to. De opdracht van *den gulden A, B, C*, begint als volgt:

(1) LA RUE, *Geleurd Zeeland*, bl. 30.

(2) *Ecclesiasticus oft de wyse sproken Jesu des soons Syrach: nu eerstmael deurdeelt ende ghestelt in Liedekens, op bequame en ghemeyne voisen, naer wtwysen der Musyknoden daer by genoecht, deur JAN FRUYTIERS. Ghedrukt tot Antwerpen op de Camerpoortbrugge, by Willem Silvius 1565. in 80.*

Beminde Lefer / ghy vint hier by een vergaert
 Een Christelijke onderwijs nut en bequame /
 Door allen menschen / den welcken het openbaert
 Hechte maniere van hibben / God angename:
 Doorstetet vry wel van binnen al te same /
 En ghy suitet vinden gecoetft / en beproeft
 Op den rechten toetsteen / niemant hem en schame
 Hy nemer wt sulrr als hy meest behoeft:
 Al begintet slecht daerom niet en vertaest /
 Leest voorts / op dat ghy aen heter mencht gheralten:
 Die de kern wilt hebben / moet den Not traken.

Men leéze ook het eerste Liedeken van den *Ecclesiasticus*:

Dan Godt comt alle wysheyt goet.
 Die staet altijd in fijn ghemoet
 Wie telt met recht behaghen
 De druppen des regens en tsant der bloet
 Des tijts seer langhe daghen.

Wie heeft des hemels hoocheyt ront /
 Het aertrijck breedt oft den afgront
 Met fijnder handt ghemeten?
 Gods wijshent voor alle dinghen ffont
 Wie fict al haer secreten?

De wyshent was voor al bereyt
 En des verstands voorfichticheyt
 Was eeuwich int ontfyringhen.
 Des wyshents fonteyn wordt Gods woort gheseyt/
 Wiens wet tot Godt can bringhen.

Wie is ontbeet de wortel soet
Des wysheyts met haer cloeckheyts vroet /
Haer leeringh oock ontschuldich?
Wie kent doch den wech/ en den rechten voet
Haers gancr / seer menichduldich?

De Coninck vol almachticheyt /
Een Schecyyer met eendrachticheyt /
Derschrickelijck int wesen/
Sit op fynen troon in waerachticheyt /
Hegeert als Heer ghepresen.

Dees eenich alderhoochfte Godt /
Schiep met fijns heylich Gheefts ghebodt
Dees wijsheyts reyn vol trouwen /
Hy teltse en matse in 't hemelsche flot
Doen ghingh hy die aenschouwen.

Hy stortse op sijn wercken al
Dy alle vleesch int aertsche dal
Die fijn goetheyt verfinnen /
Dock schinckt hyse rechtelijck groot en smal
Die hem met herten beminnen.

Zie daer eene kragtige, sierlyke tael, zoo regelmatig en zoo vloeyend als die van ANNA BYNS, welke zy in zuiverheyd verre overtreft. Meest alle deéze liedekens draegen het kenmerk van des Schryvers goed oordeel, zoo wel als van zyne dichterlyke verdiensten; en het zou niet moeylyk weézen, met nog veél andere voórbeélden, daeruyt aentetoonen dat JAN FRUYTIERS een' zeer verlicht' en geestig' man en tevens eenen der be-

kwaemste taelbeoefenaeren van zynen leeftyd, moet geweest zyn.

Het schynt dat FRUYTIERS de laetste jaeren van zyn leven in Holland of Zeeland heeft doórbrought, immers is het zeker dat zyne afstammelingen dit laetste gedeelte van Nederland hebben bewoond.⁽¹⁾

Omtrent den zelfden tyd berymden EDUARD DE DEENE van Brugge, (die dikwils verward word met den printetser MARCUS GHEERAERTS) zyne *waerachtighe Fabulen der Dieren*, gedrukt te Brugge 1567 in 4^{to(2)} Dit werk is tamelyk vry van bastaerdwoórd en tuygt van des Dichters goeden aenleg. Fab. 20. den man twistende met den leeuw wie den sterksten zy:

**Den leen ghijnck vies den man wreedzinnich by /
Sprack/ weert u sterckman! laets elck anderen touven
Om weten / wie de sterkste wert / ick of ghy
Dat moegh' wy met ons eeghin wercken hier prouven.**

De berymde vertaeling van de *Emblemata Sambuci*, doór M.A.G. vervaerdigd op last van

(1) Zie LA RUE, ut supra, p. 30.

(2) FOPPENS II. p. 838. in voc. MARC. GHEERAERTS, PAQUOT IX. bl. 435. HUIDEK. Proeve I. 109. in de aenteekening. DE VRIES I, bl. 41. VONDEL heeft de printen van deéze Fabels, geest doór MARC. GHEERAERTS, gebruykt in zyne *Warande der Dieren*.

PLANTYN en doór deézen, met fraeye houtsnêe plaeten, uytgegeéven in 1566 en opgedraegen aen den Burgemeester van Antwerpen, gaet véel meer krank aen het euvel der bastaerdwoórden en is evenmin ryk aen dichterlyke verheffing. *De ouersetter* zegt daer *tot sijnen vrient* (ABRAHAM ORTELIUS):

**Aenveert nu mijn simpel werck in v protertie /
Beminde vrient / d'welck ick door v heb beftaen/
Hecht als die niet aen en fiet fijn imperfectie
Hebb' ick aenmerct / en ben daer op te werck gegaen.**

Wel zeer vervallen moest toen de beëfening der Nederduytsche Dichtkunde weézen, daer PLANTYN, die anders niet zonder smaek en Letterkunde was, zulke armzalige rymelaers, als den vertaelder deézer *Emblemata*, in het werk stelde, ja betaelde.⁽¹⁾

De meeste prozastukken van dit tydperk laeten zich beter leézen dan de rymwerken, en zyn ook, 't geén byzonder dient opgemerkt te worden, véel vryer van uytheémsche bewoórdingen; doch, over het geheel, kunnen de eene noch de andere geteld worden als voordbrengsels van kunst of goeden smaek. Het getal dier prozastukken is zeer groot, voóral wanneer men daer onder rekent al wat men

(1) *Ik hek de selue doen ouersetten op mynen cost in de Nederduytsche sprake, zegt dien beroemden Boekdrukker in zyne opdracht.*

toen over godsdienstige onderwerpen en Kerkgeschillen heéft op papier gebragt. Ons bestek laet niet toe daerover breedvoerig te zyn. Wy zullen dus slechts de titels van eenige der byzondersten opnoemen, en ons daerin nog bepaelen tot die géenen welke te *Antwerpen* gedrukt zyn:

- I. *Der ouder vader collacie welke boeck inhoudende is vier ende twintich collatien. Ende is gheprint Tantwerpen by mi Michiel Hillen van Hoochstraten. 1506.*
- II. *Dleven van sinte Bernaert met vier schoone Omelien. Ende men salse vinden Thantwerpen in onser liever Vrouwen pant, bi mi Claes De Graue. 1515.*
- III. *Godtschalck Roesmond⁽¹⁾ ouer die seuen Bloetstortinghen. by my H. Eckert Van Homberch. Met fig. 1516.*
- IV. *Den Wyngaert van sinte Franciscus vol schoonre historien, legenden ende duechdlycke leeringhen, enz. gheprint bi mi Hendrick Van Homberch. 1518.*

(1) Geb. te Eyndhoven 1483. en gestorven Doctor in de Godgel te Leuven 1526. ERASMUS noemt hem *vir melior quàm pro vulgari sorte Theologorum*. Zie over hem *Elogia Belgica* M I R A E I p. 26. FOPPENS I. p. 377. en P A Q U O T V. p. 58.

- V. Fasciculus temporum, *dat is: Vergaderinge van al die historien van Adam tot Christus tyd toe*. Gheprent by my Claes De Graue. 1529.
- VI. *Die excellente Cronike van Brabant, van Vlaenderen, Hollant, Zeelant, ooc die afcompste der Hertogen van Ghelre*, enz. Gheprent bi Jan Van Doesborch. 1530.
- VII. *Die edele Cronycke van Vlaenderen*. Gheprent by Willem Vorsterman. 1531.
- VIII. Titus Livius, *dat is, de Roemsche historie oft Gesten*, enz. Ghedruckt by Jan Grapheus, 1541. *Ende men vintse te coope in den Bruynenbaert ten huysse van Jan Gymnicus, Thantwerpen in de Camerstraete*. Met fig.
- IX. *Een schoon ende zeer geleerdt onderwys*, enz. *Ende sonderlinge aengaende sekere articulen oft materien die men nu handelt ende tracteert teghen dat heylige kersten ghelloove.. Ghemaect van broeder Jan Van den Bundere,*⁽¹⁾ *Doctor in der Godheyt ende van St. Dominicus ordene Prioer te Brugghe*. Gheprent bi mi Symon Cock. 1548.
- X. *Dat profyt der vrouwen*. *Hier wort gheleert den vrouwen raet tegen al hare gebreken, den weduwen, meyskens, ende alle anderen persoonen*

(1) Geb. te Gent in 1481 en aldaer gestorven 1557. Zie FOPPENS I. p. 595. en P A Q U O T IV. p. 235.

om cuysschelyck te leuen, den verdroochden mans om haer natuere te verstercken, ende te restaureren. Antwerpen 1556. met houtsnêe - plaeten.

XI. *Die nieuwe Chronycke van Brabandt oft vervolch van de oude, enz. Gheprint by Jan Mollyns* 1565.

XII. *Dit is die afcomste ende Genealogie der Hertogen van Brabandt, enz.* Antw. by den zelfden 1567.

Den weétgierigen Leézer kan verders, nopens de menigvuldige Belgische uytgaeven van Bybels en Bybelsche Schriften van dit tydperk, nazien de *Boekzaal der Bybels* van J. LE LONG, alwaer men daer over in het breede heéft gehandeld.

Zoo hebben wy gezien dat de Belgische Tael- en Dichtkunde, geduerende het eerste gedeelte der zestiende eeuw, tot op de komst van den Hertog van ALVA in deéze Nederlanden, geheel niet zyn voór uyt gegaen, maer dat zy, allengs hoe meer, hebben beginnen te kwynen. De regeéring van dien haetelyken Tirann gaf de zelve, gaf de weynige vryheyd welke, op dit tydstip, doór onze voórvaderen, nog gesmaekt wierd, eenen onherstelbaeren doodsteék. ALVA's komst teekent zich met bloed in onze Vaderlandsche geschiedenis.

ALVA komt, verzeld van al de plagen
 Die de afgrond ooit tot straf van't menschedom op deed dagen:
 De schrik, met angstig zweet en doodverf op't gezigt,
 Vliegt voor zyn wagen heen, steeds krakend van't gewigt
 Des koperen stoels, een steun voor ALVAAS yzren leden;
 Het bloed springt uit den grond waar 's wreedaarts rossen treden;
 En waar het snorrend rad de bevende aarde raakt,
 Verspreid zich straks een rook die't daglicht duister maakt.
 Geweld, des dvinglands vrind, leid hoogmoed onder de armen;
 Gemoedswang, nooit gewoon zich over wee te erbarmen,
 Gevolgd door wraak en moord, voorzien van vuur en kling,
 En wanhoop, kenbaar aan haar deerlyk handgewring,
 Gaan, door de dood verzeld, in't spoor van 's wreedaarts wagen,
 Waar naast de beulen strop en foltertuigen dragen.⁽¹⁾

Zal ik hier bestaen den akeligen toestand, waerin ALVA deéze schoone Provintien, gebragt heeft, afteschilderen? Ik zoude zulks te vergeéfs beproeven, want, waerlyk, geene redekunstige bespraekzaamheyd, al waere het die van een TACITUS, zou alle de gruwelen van dien tyd kunnen opnoemen; geene dichterlyke verbeelding, al waere het die eens DANTE'S, zou in staet weézen om den jammer, leévendig genoeg, voórtstellen, welke doór

(1) J. NOMSZ, *Willem de eerste*. I. Zang, bladz. 9.

dien agterdogtigen, listigen, wreedaerdigen spanjaerd, hier aengerigt, of doór de zynen vermenigvuldigd, of laeter, uyt de verdrukkende dwang-middelen, doór hem tot vernietiging van ons onafhangelyk volksbestaen, in werking gebragt, voordgesproóten is. Niets was 'er heylig of veylig voór dien dwingland. In alle Vaderlandsche instellingen, voórrechten en gewoontens, zag hy vyandlyke bedoelingen en samenzweênngen - in elken Nederlander eenen ketter en wederspanning aen 's Konings geboden: 'T ging (zegt den Prins onzer Nederlandsche Historieschryvers) 't ging aan elken kant, op een vanghen en spannen van allerley' standt, allerley' sexe, allerley' ouderdom. De galghen hingen gerist, de raaden, de staaken, de boomen aan de weeghen stonden verlaaden met lyken, gewurght, onthalt, gebarnt: zoo dat de menschen, nu, in de lucht, tot ademschepping geschaapen, als in een gemeen graf, en wooning der overleedenen, verkeerden. Elke dag had zyn deerlykheit, en 't bassen der bloedtklokke, dat, met de doodt van naamaagh den eene, van zwaagher, oft vriendt den andere, in 't hart klonk. Aan 't bannen, aan 't verbeurt maaken der goederen, was geen eindt. Tilbaar, ontilbaar, 't werd al aangeslaaghen, en (ongeacht de aantal der schuldeisscheren) bekommert gehouden; tot onwaardeerlyke schaade, van ryken, van armen, van Kloosters, Gasthuizen, Weduwen en Weezen, die, naaloope jaa-

ren lang, van hun recht en renten, door looze uitvluchten, versteeken bleeven.⁹⁽¹⁾

Doór en in zulke deêrniswaerdige omstandigheden wierd de beëfening onzer Moedertael, voórnaementlyk in deéze zuydelyke Provintien, waer ALVA zyn gewoon verblyf en alles onder den teugel hield, zeer gestremd. Hem moest eene Tael, die hy niet verstond, natuerlyk, verdagt weézen. Onze Belgische, dat gehaete werktuyg der verspreyding van kettersche en vryheydlievende gevoelens, liep zyne staetkundige ontwerpen, menigmael in den weg, en scheén hem een gevaerlyk wapen in de handen van zoo een onbuygzaam volk. Haeren ondergang wierd dus besloóten en zou beginnen met het vernietigen van sommigen dier Rethoryk-kamers, waer van'er honderden in deéze Provintien bestonden. Voórwendzels tot verdelging van Vaderlandsche instellingen ontbreéken den tyrannen nooyt; des vond'er ALVA ook genoeg om zyne oogmerken bot te vieren. Bereyds hadden eenige dier kamers Tooneelen opgeleéverd, welke al vry wat naer kettery roóken. Onder andere gaf het voórbeéld der negentien Rethoryken, vergaderd ten Landjuweele van Gent in 1539. en welker zinnespéelen van Kerk en Vorst gedoemd waeren, hem gelegendheyd om alle de andere verdagt

(1) HOOFT, *Nederlandsche Historien*, 4e boek bl. 165. derde druk.

te houden, en te vernietigen. Dit laetsle wilde echter niet zoo gemaklyk geschieden, daer de gedugste klasse van het volk zich aen de zelve, boven alle verbeëlding, gehegt toonde.

Het was in die kamers dat de Nederduytsche tael, goed of slecht beoëfend, nog altyd haere vereerders vond. In den jaere 1561. had die van Antwerpen, *de Violiere* genaemd, onder haeren Hoofdman ANTHONIS VAN STRAELEN, Ridder, Heer van Merxem en Burgermeester van Antwerpen, een *landjuweel* opgezet en met buytengewoonen luyster en toeloop van volk, gevierd. Deézen Burgemeester verdient geteld en vereerd te worden onder de grootste voorstanders en beschermers der Nederduytsche tael en Poëzy, tot welker bloey hy, met zyn' Schepen MELCHIOR SCHETS, zoo veél heéft bygedraegen als hem mogelyk was. Hadden de ongelukkige landsberoerten, waervan hy naderhand zelf het slagtoffer wierd,⁽¹⁾ hem niet in dien iver gestuyt, ik twyffel geensints of deézen braven Vaderlander zou de taelverbetering, waeraen hy hielp arbeyden, met het beste gevolg hebben bekroond gezien. Immers strekken de *Spelen van Sinne*, te Antwerpen

(1) Hy wierd, korts na de aenkomst van ALVA, op last van deézen Hertog te Vilvorde onthalst, niettegenstaende den bloedraed verklaerd had dat hy genade verdiende.

uytgegeéven, in 1562. en waervan wy laeter nog spreéken moeten, daarvan ten bewyze, en toonen dat de Antwerpsche Rethorykers, onder zyn bestuer, zich grootelyks hebben benaerstigd om de taelkunde tot eene hoogere maet van zuyverheyd en beschaeving op te voeren. HUYDECOPER noemt die spelen het laetste gedenkstuk van de, by hem, gezaghebbende tael onzer Voórouders⁽¹⁾.

De Rethoryk-kamers dan, waeren het voórwerp van den haet des nieuwen Landvoogds, die de zelve, uyt kragt van ordonnantien, in vroegere tyden gegeéven,⁽²⁾ zoo streng behandelde als hy maer kon; want honderd andere zaeken lieten hem, voór alsnog, geen tyd om de zelve geheel en al afteschaffen. Dat hy dit nogtans in het vervolg zou hebben gedaen, bewyzen de daedzaeken. Toen hy de, in 1572, zoo jammerlyk geplunderde en uytgeputte stad Mechelen, haer Burgerrecht, vryheden en handvesten teruggaf, bleéf, echter, de Rethorykkamer, aldaer, op zyn bevel, voór altyd gedempt.⁽³⁾ Niet min verdrukkend waeren de maetregels die hy tegen het uytgéeven van boeken en schriften en tegen de drukpers nam. ‘Den 16 Maert 1569 (zegt Pater DE JONGHE⁽⁴⁾.)

(1) *Proeve* I. bl. 295.

(2) 22 7ber 1540. 25 7ber 1550 enz. Zie *Plakk. van Braband*.

(3) HOOFT, *Nederl. Historien* VII. boek. bl. 279.

(4) *Gendsche geschiedenissen*, eerste deel, bl. 136.

wierden, geheel Nederland doór, alle de huizen en winkels van de Boekdruckers, Boekverkoopers en Boekbinders, doór bevel van den Hertog van ALVA, 's morgens vroeg gesloten, en goede wachten voór en in de zelve huizen gesteld, tot dat alle hunne boeken doór de geestelyke Boekkeurders en het Magistraet gevisiteéert waeren, welken maetregel by het volk groot achterdenken voór de spaensche Inquisitie veroorzaakte.' Deéze en dergelyke dwangmiddelen zyn de aenleydende oorzaeken geweest van den ondergang der Belgische letteren, zoo als wy gelegenheyd zullen hebben hierna breeder aentetoonen.

Ondanks die vervolgingen behield onze tael altyd haere opde voórrechten, en mogt het een ALVA zelf, nooyt gelukken haer uytteroeyen. Hy deéd daertoe vergeéfsche poogingen by den Raed van Braband, waer hy in de Gedeputeéerden van Brussel en Antwerpen, kloekmoedige tegenstanders vond, gelyk wy elders beweézen hebben.⁽¹⁾ De beëfening der Nederduytsche letterkunde leéd echter aenmerkelyk veél en verflaeuwde dagelyks al meer en meer. Geen der volgende Gouverneurs van het land was haer gunstig, en noch minder waeren dit de gebeurtenissen van de laetste vyfentwintig jaeren deézer eeuw, wanneer de verwoestingen

(1) Note 3. van het Dichtstuk *aen de Belgen*, pag. 46.

des oorlogs Brabant en Vlaenderen in de uysterste ellende en armoede dompelden. Men vind van die jammervolle dagen een zoo afschrikkelyk tafereel opgehangen by den Historieschryver VAN METEREN⁽¹⁾ dat wy aertzelen om'er geloof aen te geéven.

Eer wy de Belgische Dichters van het laetst gedeelte der zestiende eeuw in oogenschouw neémen, agte ik het niet ongepast, hier nog eene daedzaak aentevoeren die toonen mag hoe sterk de zuydelyke Nederlanders van dien tyd nog aen de Vaderlandsche tael verkleéfd bleéven, eene verkleéfdheyd welke zy, by elke inhuldiging van 's lands Vorsten, plegriglyk aen den dag legden. Toen den franschen Hertog van *Anjou*, den 25 Augusty 1582, binnen Gent, tot Graef van Vlaenderen wierd uytgeroepen, (verhaelt Pater DE JONGHE, hier van ooggetuygen,) deéd den Heer *Tayaert* Raed en eersten Pensionaris, eene korte aenspraek tot dien Hertog, over de redens die de staeten, steden en gemeenten van Vlaenderen beweégt hadden om zyne Hoogheyd, voór alle andere, tot hunnen Graeve en Prince te verkiezen, op de conditien daerover met zyne Hoogheyd in Vrankryk gesloten; waerop den Hertog met alle beleéfdheyd geantwoórd hebbende, heéft den zelve Heer *Tayaert* de voórschriften van den

(1) *Nederlandsche historie*, 14e boek, bl. 269. verso.

Eed, die den Hertog, als Graeve van Vlaenderen, gehouden was te doen aen de staeten van Vlaenderen, de vier leden en het Magistraet van Gend, voórgeleézen *in het vlaemsch*, hem verzoekende *dien zelven Eed* te willen doen. Het gene hy toestemmende, wierd dien Eed doór Mr. *Roelaad Van Hembyze*, hem voórgeleézen in zyne taele, of in het fransch. Dit gedaen zynde, vertoonde den Heer *Tayaert* aen zyne Hoogheyd, dat den Heere van *Angerellis* uyt krachte van zekere Privilegie alleen gerecht was, om den Eed van de Graeven van Vlaenderen op hunne Huldige te ontfangen, maer dat hy om eenige onpasselykheyd hem Pensionaris daer toe nu had bemagtigd. Hy *Tayaert* las dan in die hoedanigheyd den Eed wederom aen den Hertog voór, (N.B. in 't vlaemsch) die den zelven van woórd tot woórd uytspak op het Evangelie.⁽¹⁾ Nu vraege ik aen die franschen of franschgezinden, welke ons heden willen diets maeken dat de Belgen, in de zestiende eeuw, reeds zeer onverschillig omtrent hunne tael waeren, ja dat het fransch van toen af onze Nationaele tael, althans die van het openbaer Bestuer, zy geweest, hoe het dan toch is toegekomen dat de Regeérders van het land, in naem der Belgen, zoo onbeleéfd hebben kunnen zyn van

(1) B. DE JONGHE, *Gendsche geschiedenissen*, 2e deel bladz. 295 en 296.

aen een franschman zelf, aen een' zoón des franschen Konings, vlaemsche formulen van Eed voór te leézen en te doen bezweêren?⁽¹⁾

Neen, de Belgische tael, schoon van alle kanten vervolgd en verdrukt, is altyd de tael der Belgen gebleéven. Er hebben (God lof) in alle tyden zich mannen opgedaen die deéze wettige en waerdige zuster van onze vryhed hebben voorgestaen en in eere gehouden. Aen het hoofd van deéze beschermers pryken in de zestiende eeuw, met ongewoonen luyster, PLANTYN, KILIAEN en MARNIX *van St. Aldegonde*; de twee eersten doór hunne uytmuntende woórdboeken van de Nederduytsche tael, en den laetsten doór een groot getal van allervernuftigste schriften in rym en onrym. Nog op den dag van heden is PLANTYN'S *Thesaurus Theutonicae Linguae, schat der Nederduytscher spraken*, gedrukt te Antwerpen 1573, van groot gewigt en een duerzaam gedenkstuk van diens beroemden Boekdruckers iver voór de Nederlandsche Letteren. Ook het *Vlaemschfransch woórdboek*, doór *Matthias Sasbout* in 1576, te Antwerpen, in het licht gegeéven, heéft zyne byzondere verdiensten; doch deéze twee werken zyn oneyndig verre overtroffen doór⁽²⁾ KILIAEN'S *Etymologeticon Theutonicae*

(1) Men leéze hierover Note 3. van het Dichtstuk *aen de Belen*.

(2) CORNELIS VAN KIEL, geboóren te Duffel by Mechelen, was in zyn leven opzigter der Boekdruckery van PLANTYN, te Antwerpen, en stierf aldaer den 15 April 1607. Doór hem zyn in het Nederduytsch vertaald: *Guicciardyns beschryving der Nederlandsche Provintien*, de *Historien van Philips de Comines*, en de *Homelien van Macaris den Egyptenaer*. Antw. 1578, 1580 enz. Zie over hem SWEERTIUS p. 189. FOPPENS, I. 210. PAQUOT, I. 112.

Linguae sive Dictionarium Theutonico - latinum, gedrukt te Antwerpen by PLANTYN en MORETUS 1583, 1588 en 1599 en sedert nog verscheyden maelen (laetst met de keurige aenmerkingen van VAN HASSELT) herdrukt.

HUYDECOPER schatte dit woordenboek zeer hoog en noemt het *de eenigste fakkel daar wij* (Hollandsche taelgeleerden) *onze kaarssen tegenwoordig aan moeten ontsteeken.*⁽¹⁾

PHILIPS VAN MARNIX, *Heer van St. Aldegonde*, is geboóren te Brussel in het jaer 1538. Hy heeft als Staetsman onder en met WILLEM *den eersten*, op het tooneel der Nederlandsche beroerten, en als Burgemeester te Antwerpen, een zoo berugte rol gespeeld, dat wy het teenemael onnoodig agten iets over zynen persoon in het breede te vermelden. 'T zyn de doór hem geschreévene Nederduytsche werken alleen die by ons in aenmerking mogen komen. Hierin heeft hy getoond (gelyk den Gentenaer DANIEL

(1) Proeve, II. bl. 169.

HEINSIUS te regt van hem getuygd) dat hy een man was, dien, behalven eene naeukeurige kennis van doode en levende taelen, behalven eene uytgebreyde geleerdheyd, ook eene verwonderlyke klaerheyd en doórzicht in 't schryven eygen was, met een woórd, een man die een overtreffend verstand, dat volstrekt bewonderd moest worden, bezat⁽¹⁾. Den *Byenkorf der H. Roomsche Kercke*, was het eerste Proefstuk van zyn doórsleepen en hekelig vernuft. FOPPENS noemt het een allerverderfelykst boek, *librum perniciosum imo pestilentissimum*, aengezien den Schryver, zich gelaetende als of hy de zaak der Roomsche Kerk wilde ter harte nemen en verdedigen, daerin de fynste Ironie, de geestigste hekelzinnen, den scherpsten laster, welke ooyt tegen de zelve, zyn in het midden gebragt, heéft aen den dag gelegd. Het komt ons voór dat 'er in 't Nederduytsch geen werk bestaet doór schryftrant en steékend vernuft meer overeenkomst hebbende met de schriften van VOLTAIRE, dan dit van MARNIX. Het verscheén in't licht onder den versierden naem van *J. Rabotenu van Loven*, ten jaere 1569,

(1) PRINS *Leven van Phil. Van Marnix*, bekroond doór het Leydsch Genoótschap K.W.D.A.V. Ie deel, bladz. 58 en volgende van de *Levens der Nederl. Dichteren*. Leyden, 1782. Zie ook FOPPENS II, 1036. PARS, *Naamrol van de Batav. en Holl. Schryvers*, bl. 229. SAXE, *Onomast*, III. 466. DE VRIES I. 50. YPEY 394.

blykens het onderschrift der opdracht: *Datum in onze Musaeo den vyfden January, welke was drie Coningen, als de goede Catholyken hen vrolick maken, ende roepen: de Coninck drinkt, in 't jaer MDLXIX.* De Protestanten houden oneyndig veél van dit werkje, 't geén doór hen meer dan tienmael is herdrukt. Veéle Roomsche geestelyken hebben tegen het zelve geschreéven, als, onder andere, zekere *M. Donkanus, Jan Coens* van Halle en *Jan David* van Kortryk;⁽¹⁾ doch geen hunner, hoe goed hy wederlegde, kon het vernuft of den styl van MARNIX, agterhaelen. De andere Prozawerken van deézen Brusselaer, voór zoo verre ik ze ken, zyn: I. *Vriendelyke vermaning aen de Heeren Staeten van Brabant en Vlaenderen*, Delft 1574. Geschreéven om den grooten WILLEM den volke aentepryzen. II. *Brief van Philip Van Marnix aengaende de kerckelyke tucht ende het danssen*, Delft 1577 en Antw. 1598. III. *Trouwe vermaninghe aen de Christelicke gemeynte van Brabant, Vlaenderen, Henegouw, enz. grotelicx*

(1) FOPPENS II. 618, 624. J. LE LONG, *Bibliot select.* II. 152. PAQUOT, I. 218 en VII. 421 Hunne tegenschriften draegen voór titel, te weten, dat van DONKANUS: *Confutatie van den Aldegondischen Byenkorf* 1578. dat van COENS: *Confutatie ofte wederlegginghe van den Biencorf*, enz. Loven, 1597. en dat van DAVID: *Christelycken Ble-corf der H. Roomscher Kercke.* Antw. 1602.

dienende tot troost ende versterckinghe in dese benaude tyden. Leyden 1589. en IV. *Onderzoekinge ende grondelycke wederlegginge der geestdryvische leere.* s' Hage 1595.

Was MARNIX een' voortreflyk' *Prosateur*, als Dichter verdient hy geen en minderen lof. *Davids Psalmen*⁽¹⁾ doór hem, uyt het oorspronglyk Hebreeuwsch, in Nederduytsche dichtmaet, gebragt, overtreffen alle dergelyke vertaelingen welke wy in de zestiende eeuw ontmoeten, gelyk daer zyn die van *Jr. W. Van Zuylen van Nieuveldt* (*souter liedekens*, Antwerpen 1540.) van *Wtenhoven*, *Van Haecht*, *L. De Heere*, *Datheén*, en andere. MARNIX vervaerdigde de zelve (gelyk hy in zyne voórrede getuygt) *eensdeels in ballingschap; eensdeels in de gevangnisse, onder de handen der vyanden; eensdeels ook onder veéle andere bekommernissen*, zoo dat men niet moet verwonderd staen van de zelve overal niet even goed bewerkt te vinden. Doch zyne verbeterde manier van rymen, vloeyende verzen en taemelyk regelmaetige tael vergoeden eenigsints die ge-

(1) Den eersten druk verscheén by *Gillis van den Rade*, te Antwerpen 1580. met den Catechismus der Nederlanden, Ceremonien en gebeden, overzien en gecorrigtértd doór *Gaspar Vander Heyden* (ook een' Brabander) voór de gereformeerde gemeente te Antwerpen.

breken. Zie B.V. Ps. CIV. alwaer hy van de Godheyd spreékt:

**Die 't vast beschoot van zyne hooge tent
Op 't water bout/ end' wagens wyfe ment
Der wolcken dzift/ end' stuert der winden fuede
Als of hy zelf op haere vleugels rede.**

of in Ps. LXXXV:

**Genade gaet der waerhent in 't gemoet.
Gerechtigheyt kufft vreed' aen haeren mont.
De waerheyt spruyt nyt d' eird in allen spoet/
Gherechtigheyt kykt in den hemel ront. enz.**

Hy hielt veél van het nu verouderde *doe* en *dyn*, voór welker gebruyk hy zich uytdukkelyk verklaerd heéft, in de voórrede van den tweeden druk, Middelb. 1591.⁽¹⁾
Ps. CXLIII:

**Doe my vroeg hooren end' aenschouwen
Dyn gooft; op dy staet myn vertrouwen.
Vergun my/ Peere/ dat irk tref
De rechte baen/ die irk moet houwen/
Want irk myn fiel tot dywaerts hef.**

(1) Wy leézen aldaer: 'Als men eenen alleenen wat beveelt ofte biddet moet men schryven *doe*, *du*, geef *du*, laete *du*, *spreeck* oft *spreeke*, *seg* oft *segge*, *gae*, *stae*, enz. ende tot veelen *doet* *ghy*, *gheeft* *ghy*, *laet* oft *laetet*, *spreeckt* oft *seght*, *gaet*, *staet*, enz. ouermids het kennelick is dat de letter T die men daer by voegt, een teecken is het getal van velen bediedende.'

MARNIX vermydde, gelyk men ziet, zorgvuldig de bastaerd- en stopwoórden, zoo gemeen by de Dichters van zynen tyd. Hy lette naeuwkeurig op het stellen der *dt* agter den 2^{den} en 3^{den} persoon van den tegenwoórdigen tyd der aentoonende wyze in het enkelvoud, onderscheydde het een- van het meervoudig getal in de gebiedende wyze van spreéken, en zondigde byna nooyt tegen het waerneémen van het mannelyk en vrouwelyk geslacht.⁽¹⁾ Het is te bejammeren dat zyn voórbeeld in Vlaenderen en Braband zoo weynig navolging gevonden heéft. Wy gelooven de oorzaak daarvan te moeten toeschryven, alleen aen de zeldzaamheid zyner schriften in deéze Provintien, ontstaen uyt het verbod van die te leézen; een verbod, het welk, naderhand uytgestrekt tot de geheele Hollandsche Letterkunde, ons, Belgen, het voórdeel ontnomen heéft van den gang der Nederduytsche tael in de noórdelyke Provintien waerteneémen en optevolgen. Wy zyn aen het stelsel van MARNIX, nopens het gebruyk van *den*, in den eersten naemval van het mannelyk geslacht, getrouwer gebleéven. Geduerende zyn leven begon dit al meer en meer veld te winnen; en hy zelf, die nogtans de oude manier van schryven in dit punt, niet geheel vaerwel zegde, scheén'er een'

(1) Over zyne taelkunde kan men nazien HUYDEK. *Proeve* II. 203. en volgende.

groot' voórstander van te zyn, immers was hy van gevoelen dat men *den* (in nom. masc gen.) behoort te schryven, wanneer dit lidwoórd geplæetst word voór woórden die met eene *h*, *r* of *d* beginnen. HEINSIUS en andere vielen dit stelsel ook by,⁽¹⁾ 't geén, naderhand, doór ons, meer uytgebreyd en voór eene taelwet aengenomen is⁽²⁾. Eer wy van MARNIX scheidyden moeten wy niet vergeéten aentemerken dat hy den maeker is van het oud *nationael* gezang:

Wilhelmus van Nassauwen
Ben ik van duytschen bloed
Het Vaderland getrouwe
Blyf ik tot in den doedt, enz.⁽³⁾

zoo dat wy dit vermaerd lied ook aen een' Belg te danken hebben.

Met en tegenover de Psalmberyming van MARNIX, is, in den jaere 1617, te Leyden, by ELZEVIER, keuriglyk gedrukt die van PETRUS

- (1) Zie de aenmerking van A. KLUIT op het woórd *Oorlog* in *Hoogstraten's Lyst der zelfstandige naemwoorden*.
- (2) Met eene enkele uytzondering, naementlyk *De Heer*.
- (3) BAILE, *Diction. à l'article de Marnix de Ste. Aldegonde*.

DATHENUS, van Iperen.⁽¹⁾ Deézen, na eenigen tyd Munnik geweest te zyn, wierd een der heethoofdigste Protestanten. Met *Hembyze* en andere stokers van oproerigheyd maekte hy zich te Gent in 1579 niet weynig gevreesd. Zyne vertaeling der Psalmen kwam voór de eerstemaal in't licht ten jaere 1566 onder den titel van *Die Psalmen des Konincklyken Propheten Davids. Gedruckt buyten Londen bij mij Merren Wendeler*, en is herdrukt te Rouanen in Vrankryk, 1567, Delft, 1567, Noortwitz, 1568, enz. Zy is eene berymde navolging van *Clement Marots* fransche Psalmen, in eene taemelyk zuivere en vloeyende tael, maer welke voór die van MARNIX moet onderdóen. Wy zullen, om over beyder dichttrant te kunnen oórdeelen, tegens de aengehaelde plaetsen van laetstgenoemden Dichter, de bewerking van DATHENUS stellen:

**Gy (God) welft uwe Camers met water reyn/
De wolcken zyn uwe wagens/ niet cleyn/
De winden dryvende na u behagen
Crecken met haer vleugelen uwen wagen.**

**Genaed' end waerheyt romen in 't gemoet.
Crecht en pays ruffen malcandren met vliet.**

(1) FOPPENS, *Bibl. Belg.* II. 972. DE VRIES, I. bl. 50.

Tgeloof sal wt der aerden spruyten soet/
Gerechtigheyt van boven neder slet.

Laet my vroech u genaed' aenchouwen/
Oy u staet myn hoop in't benouwen/
Maerkt my doch den rechten wech ront/
Dien ick gaen moet/ want Heer vol trouwen
Tot u hef ick op hert end' mout.

Hoe veel verschilt dit niet by de kragtige tael van MARNIX? Byna elken regel is opgevuld met stopwoorden, en overal vind men de byvoeglyke naemwoorden agter de zelfstandige geplaetst, *het water reyn*, enz. 'T is wel te zien dat DATHÉÉN naer het fransch vertaelde. Doch, in weérwil van deéze gebreken, zyn die Psalmen, doór een onbegrypelyk voóroórdeel, zeer lang, ja tot laet in de achttiende eeuw, de eenige geweest, welke men, in de protestantsche Kerken van Nederland, gebruykt heeft. DATHENUS stierf in 1590, twee jaer na de dood van MARNIX.

Nog eene andere beryming der Psalmen, **op de voysen en mate van** Clement Marots **Psalmen door** LUCAS DE HEERE,⁽¹⁾ geboóren te Gent 1534, kwam aldaer, by *Ghileyn Manilius* in 't licht, 1565. Hy was een' Schilder van ongemeene

(1) J. LE LONG, *kort hist. verhaal*. bl. 121. PAQUOT, IV. 359. VAN MANDER, *Nederl. Schilders*. bl. 173.

verdiensten en leerling van *Frans Floris*. Als Dichter bezit hy alle de gebreken van zynen tyd. Zie hier hoe hy, bladzyde 11 van zyn' *Hof en Boomgaert der Poesyen*, gedrukt 1565, de pylen van Cupido bezingt:

**D'looden pylken is liefde die veel pyne en smerte is/
Die van tgauden pylken vol coufolatie
Dwelt bediedt de reine liefde die vreugt in't herte is/
En den Minnaers niet aen en doet dan recreatie.
Med d'eene was Phoebus gheraect in curter spatie/
Met d'ander zyn lief Daphne die hem foo feer qual/ enz.**

L. DE HEERE was een eersten die de maet der fransche verzen, in het Vlaemsch, navolgden.

Omtrent deézen tyd gaf KAREL WYNCK van Iperen, Prioor van de Predikheeren, zyne geestelyke *Himni* in het licht,⁽¹⁾ een rymwerk dat aen de zelfde lamheyd en taelgebreken krank gaet. Wy zullen het met stilzwygen voórbygaen, gelyk ook de Dichtwerken van PEETER DE BACKERE van Gent,⁽²⁾ GEORGIUS HOEFNAGEL⁽³⁾ en ADRIAEN VAN MARSELAER van

- (1) *Himni, quorum usus in Ecclesiastico Dei culiu una cum aliquot praeclaris Canticis &c. positi in latino idiomate atque etiam Teutonico.* Gandavi apud Gislenum Manilium. 1573. in 8vo.
- (2) FOPPENS, I. p. 951. *Historisch Woordenboek tot byvoegsel op het Schouwburg der Nederlanden*, I. bl. 22.
- (3) *Hist. Woórdnb.* I. bl. 243.

Antwerpen,⁽¹⁾ als zynde my van deéze laetsten nimmer iets ter hand gekomen. *Van Marselaer* vind ik in de Wethouderboeken van Antwerpen, aengeteekend als Schepen, aldaer, in 1587. en volgende jaeren. Zyn zoón FREDERIK VAN MARSELAER heéft zich in de Republiek der Letteren vóórdeeliglyk doen kennen doór zyn *Legatus; lib. duo ad Phil. IV. Hispan. Regem. Ant. 1626.*

Meer bekend is het Rymwerk van PEETER HEYNS,⁽²⁾ *De Spieghel der wereldt, ghestelt in ryme; waer in letterlyck ende figuerlyck de ghelegentheydt, natuure ende aerdt aller landen, claerlyck afghebeeldt ende beschreven werdt.* Antw. Plantyn, 1577. Hy was Schoólmeester en voórnaemen aerdrykskundigen te Antwerpen, alwaer hy ter wereld kwam in 1537 en stierf in 1597. Hy had tot boezemvriend den beroemden *Abraham Ortelius*, uyt wiens groot werk hy het zyne getrokken heeft. Ook is doór hem, in fransche verzen opgesteld: *La vie et la Passion de Jesus Christ*, Anvers 1573. Zyne Vlaemsche rymen verhesten zich niet boven het middelmaetige.

(1) FOPPENS, I. 320. en PAQUOT XVI. 174. op den naem van FREDERIC VAN MARSELAER.

(2) FOPPENS, II. 983. SWEERTIUS, 621. PAQUOT XII. 365. DE VRIES I. 54.

Den Heer DE VRIES beviel deézen aenhef nog het best:

Edele gheefften/ die gheirne veel wonderen fiet/
 En daeromme dirwils lyf en goet avontuert/
 Dock fomtyds verliet eer ghy vindt besonders iet/
 Neemt defen clynen boerk in v ramer bemuert/
 Stil fittende fult ghy door hem worden gheraert/
 Met luttel teirghelts/ dry van alle dangieren/
 Waer ghy syn wilt/ ja eer ghy paerdt oft waghén huert
 Int gulben America/ d'lant der bloetghieren/
 Int rienckende Afien/ vol vremder dieren/
 Int ghebalfemt Afriecken/ altyd euen heet/
 Int wynich Europen/ nol zegher manieren/
 En int vlamlich Magellana/ fonder bescheet.

Deézen Dichter verdiend, myns oórdeels, den lof dien hem doór zyne tydgenoóten gegeéven wierd. Men zal by hem weynig stop- of bastaerdwoórden aentreffen. Zynen zoón, *Zacharias Heyns*, zullen wy, hierna, onder onze verdienstelykste Dichters geplaetst vinden.

Nog meer beroemd waeren, destyds, de gedichten van JAN BAPTIST HOUWAERT,⁽¹⁾ Raed en Rekenmeester van Braband, geboóren te Brussel, alwaer hy overleéd in het jaer 1586. Den latynschen Dichter *Bochius* heéft zyne nagedagtenis met een fraey grafschrift vereerd, en *Sweertius*

(1) SWEERTIUS, 394. FOPPENS, I. 571. DE VRIES, I. 50.

noemt hem *Poeta Belgicus inter primos*, welken naem, gelyk dien van *Brabandschen Cats*, hy, ongetwyfeld, zou hebben verdiend, indien zyne werken in eene van bastaerdwoórdén zuyverdere tael, geschreéven waeren. De zelve zyn zin- en zaekryk, vol verstandige invallen en in eenen gemaklyken en vloeyenden styl opgesteld. Zie hier hunne titels:

- I. *Milenus clachte, waerinne de groote Tirannye der Romeynen verhaelt, ende den handel van desen tegenwoordigen' tyt claerlyck ontdekt wordt.* Antw. 1578.
- II. *Den handel der amouresheyt, begrepen in dry boecken, inhoudende dry excellente, constighe, saetvloeyende poetische spelen van sinnen, van Jupiter en Yo, enz.* Brussel, 1583.
- III. *De vier wterste, van de doodt, enz.* s' Gravenhage, 1605.
- IV. *Den generalen loop der werelt, in zes boeken,* Amsterdam, 1612.
- V. *Politycke onderwysinghe, tot dienste van alle menschen om te gebruycken maticheyt in voorspoet, en stantvasticheyt in tegenspoet.* Leeuwaerden 1614.
- VI. *Pegasides pleyn en luthof der Maeghden in 16 boeken, eerst gedrukt te Antwerpen by Plantyn, 1582, 1583, in 4 deelen, en daerna te Delft, 1623, in 2 deelen.* Voords heéft HOUWAERT

nog de *Oratio van Marnix d' Aldegonde, pro Matthia Archiduce Austrice*, in Nederduytsche verzen overgebracht, Antw. 1578. Wy zullen, om des Dichters rymtrant te leeren kennen, met hem in *Pegasides Pley*n eene wandeling doen. Zie hier wat Venus hem aldaer te gemoet voert:

**Meynde ghy dat de brandende// schichten
Myns foons Tupidinis niet foo krachtich// zyn
Als der Poeten onderstandighe// dichten
Die in haer schryven meest logenachtich// zyn?
Meynde ghy dat myn fackelen zoo onmachtich// zyn
Dat sy voor u dichten zooden moeten wycken?
Daer Pyaebus door liefde heeft moeten klachtich// zyn
Die inventeur was vander Rethorycken/
Ja hy die vont der Mederynen practycken/
En koft niet cueren zyn eyghen pynen.
Die hun zelve zyn goede Mederynen.⁽¹⁾**

Deéze *Apostrophe* van de Mingodin aen den voór liefde waarschuwenden Dichter, is waerlyk dichterlyk, en op haere plaets. Dergelyke goede regelen zyn'er nog meer in dit boek, 't geén ook vol is van zinryke *Sententien* en Leeringen. In het dertiende boek spreekt HOUWART aldus de ouders aen welke schoone en ryke Dochters hebben:

**De Poert zeyt/ dat men qualyck houwen// kan
Een schoon oft rycke dochter/ die menich mensch begheert;**

(1) *Pegasides Pley*n, 12° boek, bl. 301.

**Doet u dochters haeft eenen man trouwen// dan/
 Ghy ouders/ zoo werter veel zorghe van u ghewert/
 Al ift dat een dochter niet luye en ghebeert/
 Ghy ouders weet luttel wat dat haer let/
 Gheeftse eenen man in tyts/ eer dat u deert/
 Want ghelyck cen schoon bloemken haeft is besmet
 Gf ghelyckerwys dat den voghel komt int net/
 Soo ift dat een dochter licht int net ghetoghen// is/
 'T berouw komt te laet/ als een dochter bedroghen is.**

In het zestiende boek, handelende over *de officie der beleefde mans*:

**Een vrouwe die lies heeft haren man en heere/
 En wel onderhoud haren houwelycken staet/
 Die is haers mans vreucht en haers mans eere;
 Sy verheucht zyn herte/ waer dat hy gaet/
 In den noot is sy des mans toeverlaet/
 Sy bedert synen lachter in alle manieren/
 Sy vermeerdert syn goed/ sy geeft hem goeden raet/
 Met haer handen kan sy smanslichaem verchieren/
 Sy kan hem loven en pryfen en ceren en vieren/
 Met zoete woorden kan sy zynen geeft verlichten:
 Een goebe vrouwe kan wonderen nytrichten.**

Deéze onuytgekoózene staeltjens toonen dat HOUWAERT niet zonder geeft en beleézenheyd was, en dat hy bykans nog heden zyne leézers vinden zou.

Zynen tydgenoót en vriend *Jonkheer* JAN VAN DER NOOT,⁽¹⁾ *Patricius van Antwerpen*, gelyk hy zich noemde, schreéf, op elk boek van den *Lusthof der Maegden* eene Epigramme, Sonnet of Ode. Van hem zyn ook gedicht *Cort begryp der XII boecken Olympiados*, Nederduytsch en fransch, met gekleurde plaeten, 1574 en 1579 - *Lofsang van Brabant*, 1580 en *gedichten*, in het Nederduytsch en fransch, 1582, 1585 en 1589. alle in folio en gedrukt te Anwerpen. VAN DER NOOT vermydde de bastaerdtael van *Houwaert*, dien hy echter in andere opzigten niet overtrof. Tot eene proeve van zynen styl en verbeterde dichtmaet, diene het volgende, getrokken uyt zyne Ode op het dertiende boek van *Houwaerts* laetstgenoemde rymwerk:

**Komt leert met breughden hier/ ghy maegden en jourbrouwen /
 Wat mans ghy schouwen sult/ en wat man ghy sult trouwen/
 En tot wat ouderhom/ volgende vrienden raet /
 Hoe ghy oock kennen suit de schaldie vryers quaet.
 Komt't uwer baeten noch de vryers kennen leeren /
 Ghy dochters wel bedacht/ die u volghen ter eeren.
 Komt ghy oock / die ghedooft als ghytkens hebt/ verblint /
 Leert u bekeeren hier/ als schaeykens/ bat ghesint.**

(1) Van deézen Dichter word gewaegd in J.B. WELLEKENS, *verhandeling over het Herdersdicht*, Amsterd. 1715. bl. 190. en volg.

Dit weynige zal toereykend zyn om J. VAN DER NOOT, den lof die hy verdiend, toetekennen.

PHILIPS NUMAN,⁽¹⁾ Secretaris van zyne geboortestad Brussel, alwaer hy overleéd in 1617, word doór FOPPENS, die verscheyden werken van hem opgeéft, als eenen vloeyenden en vernuftigen Nederlandschen Dichter aengepreézen. Ook in de *Euterpe* van KANTELAAR en SIEGENBEEK komt hy voór als eenen Schryver 'die inderdaad zeer veel natuurlyken aanleg bezat om een goed Dichter te worden, en die op een aantal plaatsen overvloedige bewijzen geeft van een' grooten rijkdom van denkbeelden, en met veel vlijt verzamelde kundigheden, die leven en bevalligheid aan zijne beschrijvingen en schilderingen geven.' Wy weéten niet of de doór *Sweertius* en *Foppens* opgenoemde werken van NUMAN wel in de Nederduytsche tael opgesteld zyn, en kennen, alleen, van hem: *Den stryd des gemoets in den wech der Deuchden. Tot Bruessel by my Jan Mommaert achter het Stadhuys in de Druckerye*, 1590. in 8°. De opdracht is aen de 'eerw, Edele, wyze ende voorsienige heeren, myne heeren Amman, Borgemeesteren, Scepenen, Rentmeesteren ende Raidt

(1) SWEERTIUS, 646. FOPPENS, 1040. A. WICHMANS, *Brabantia Mariana*, p. 207. *Euterpe* van KANTELAAR en SIEGENBEEK, Amsterd. 1810. eerste stuk, bl. 126-128.

der stadt Bruesele.' gevolgd van eene *voorsprake des autheurs*, waerin hy zich tragt te verdedigen over het gebruyk der bastaerdwoorden, in zyn werk voorkomende. De Schryvers der *Euterpe* hebben van het zelve eene welgekozene proeve gegeéven.

Zie hier eene andere, genomen uyt het IVe deel bl. 75.

Wat baet de schaduwe als men dlichaem verliëft?
Wat baet het vat/ souder den wyn te smaken?
Wat baet dat men de schelye voor de keerne hieft?
Wat baet aen de deur staen sonder ingeraken?
Wat baet met lesen de liggen moede maeken /
Daer de tonghe des naesten same scheurt?
Wat baet eten en drincken versaken /
Daer men tbloet der armen suypt/alst dirwils gebeurt?
Wat baet dat men in de Kercke schreyt/sucht en treurt/
Als men buyten niet en tijoont dan vilonnye?
Wat baet aen d'een tot caritaten zyn bekeurt/
En aen dander voor nyet thoonen partye?
Doorwaer daer rechtveerdicheyt herst heershappye
En lydt zy gheensins dat den mensche gat manck.
Doet hy wel/ volcht hy 't goet aen deen zye /
Dander moet hy houden in gelycken ganck;
Schirt hy duytinendich onder des deuchts bedwanck/
Dinwendich moet mede onder haer toch boogen.
Es deen nootlijck/ aen dander es gheen verlanck.
Wel hun die buyten en binnen deucht bethoogen.

De zelfde deugden en gebreken treffen wy aen by den Dichter JERONIMUS VAN DER VOORT,⁽¹⁾

(1) *Euterpe* van KANTEL. en SIEGENB. 1^e stuk, bl. 129.

van Antwerpen. Ik bezit van hem *Het heerlyck bewys van des menschen ellende en mizerie onderworpen van het begin zyner menscheyt, tot dat hy wederkomt tot den Grave: oock hoe ongelukkig hy is buyten alle andere dieren, aengaende de natuere: getrocken uyt de schriften der oude Philosophen; stichtelyck in Rethorycke gestelt. Gedrukt in den Briel by A. Voorstad*; een werkje dat de vrugt geweest is van des Schryvers overdenkingen in zyne eygene ongelukken; want hy verhaeld in zyne opdracht 'aen Borghermeesteren, Schepenen ende Raedt der vermaerde Coopstadt van Antwerpen', boe hy, na op verscheyde Rethorykfeesten menigen schoonen prys te hebben behaeld, aen de vervolgingen is blootgesteld geweest van den wreeden Hertog van *Alva*, wiens handen hy binnen Lier, ter naeuwer nood, ontkwam; en hoe hy daarna, zich vervoegd hebbende by den Prins van Oranje, hem op alle zyne tochten, voór Maestricht, in Vrankryk, voór Bergen in Henegouwen en in Holland gevolgd en ooggetuygen was van de onbeschryfelykste ellenden. 'Er zyn in dit gedicht overvloedige bewyzen van des Dichters beleézenheyd en ervaerenheyd in de geschiedenis. Wy leézen, daer het boek openvalt:

**In ouden tyden trouwbe me met den oogen
Om sien oft den persoon zedig was gestelt
En met den oozen/ om datmen soulu hoozen mogen
Den goeden naem saem; hoe is den tijd vervlogen?**

**Men trouwt nu met de bingeren om rekenen 't gelt/
Om grijpen het goet dat gierigheyt quelt.**

En een weynig verder, waer hy de *mizerien des houwelycs* beschryft:

**Dit zijn doornen die daer staen onder de roosen/
Dits dobbel galle met honing verblomt/
Dits 't pont soets met thien pont alsens bekroosen/
Dits de korte vreugd aen wangen die bloosen/
Daer duysent tranen en alle smert uyt komt.
Daerom sprach een spot-meester eens/ koyt gesomt/
Dat hy lieber honderderbmael Monickwaer/ in een kay gedompt/
Dan eens onder 't ongerief bes houwelijcs gekromt.**

Agter dit werkje is gevoegd een *Refereyn*

*Aen die van Antwerpen, die het woordt des Heeren
Wel wetende, nu weder haeren rok om keeren,*

beginnende als volgt:

**Gy wanckelbaer mensch/ broos bevende riet/
Door 't aenstaende verbriet/ eer 't u geschiet/
Met den windt gy draeyt;
Om dat Cayphas dienstmaegd van verre op u siet/
De waerheyt gy vliet/ kommende Christum niet:
Wee u/ den haen die kraeyt!
In waers van tranen/ gy u met leugens begaeyt/
Christum gy versmaet/ al eer gy wort gebracht
Ter yroeven pilaer/ eer men u 't kruys op laent:
'T woord m u gesaent/ gy moetwillig versmaent/ enz.**

Den Dichter heeft hier het oog op het terugkeeren der Antwerpenaeren tot den Catholyken eer-

dienst. Men ziet, dat hem geene bekwaemheid in het schryven ontbreékt. Zyn werk moet in die tyden opgang gemaekt hebben, want'er bestaet van het zelve meer dan eenen druk: de Schryvers van *Euterpe* gebruykten dien welke, ten jaere 1596, by *J.C. Vennecool*, te Delft, in het licht kwam.

Behalven menigvuldige losse gedichten en Refereynen,⁽¹⁾ welke wy, met stilzwygen, voórbygaen, doórdien wy niet weéten doór wien zy opgesteld zyn, behooren nog tot deéze eeuw de schriften van

KAREL VAN MANDER,⁽²⁾ geboóren te Meulebeéke, by Kortryk, in de maend Mey 1548 en gestorven te Amsterdam den 11 September 1606. Deézen Dichter was tevens een' ervaeren Schilder, en in beyde kunsten leerling van *Lucas De Heere*,

- (1) Onder die geéne welke ik bezit, munt voóral uyt eene bitterscherpe *Satyre* tegens de Jesuiten, van het jaer 1578. hebbende voór titel:

*Eenen orlof en een droeffelyck scheyden,
Binnen Antwerpen van de Jesuiten,
Hoe si vertrocken, God wilsse geleyden!
Al wast dat si hen seer blijde gelieten
God weet oft hen niet en moest verdrieten.*

- (2) FOPPENS, I. 162. PAQUOT, IV. 137. DE VRIES, I. 49. BIDLOO *Pan Poëricon Batavúm.* bl. 43, 46. LE FRANCO van Berkhey, *Eerbare Proefkusjes*, voórrede XII en Leven van C. VAN MANDER, agter zyne werken, Amst. 1618.

waervan hiervoóren gewaegd is. In zyne jongheyd dichte hy, voór sommige Vlaemsche Rethoryken, een zevental treur- en blyspelen waervan hy zelf de *Decoratien* schilderde. Die stukken, meest ongedrukt, heeten *Noe*, *Dina*, *David*, *Salomon*, *Hiram*, de *Koningin van Saba*, *Nabuchodonosor*. Na verscheyde jaeren in Italie, Zwitserland en Duytschland te hebben verbleéven, en daer, gelyk onzen grooten H O O F T , een schat van kundigheden opgedaen te hebben, kwam hy in zyn vaderland terug en ging in het jaer 1583 zich te Haerlem nederzetten, alwaer hy, tot twee jaer voór zyn dood, zich aen Dicht- en Schilderkunst toewyde. Het getal van zyne Schriften, in rym en onrym, is aenmerkelyk groot. Men vind daervan eene naeuwkeurige opgave in P A Q U O T S *Memoires sur l'histoire litteraire des Paysbas*, waerheén wy den leézer verwyzen. Ik doórblanderde van hem, behalven zyne alombekende *Levens der Schilders*, I^o. *Schriftuerlyke Liedekens, met nogh sommighe Lofzangen en Ghebeden*, Leyden, 1595, en Haerlem, 1599. II. *Bucolica en Georgica dat is Ossenstal en Landtwerk van P. Virgillii Maronis*, Haerlem, 1597 en het zelfde jaer herdrukt te Amsterdam by Zacharias Heyns. III. *De Gulde Harpe, oft des harten Snarenspeel, innehoudende alle gheestelycke Liedekens die by C. Van Mander, ghemaect syn*, Haerlem, 1599. Amsterd. 1626 en Rotterd. 1640. IV. *Dat hooge Lied Salomo*,

tracteerende van Christo ende syne Bruyd, Haerlem, 1599. V. *Den grondt der edel vry Schilderconst*, Haerlem, 1604, ook herdrukt te Amsterdam 1618. VI. *Olyfbergh, ofte Poema van den laesten dagh*, Haerlem, 1609. Dit werkje noemt *L. Bidloo* een gouden boekje, 't geen ik, zegt hy, niet alleenlyk ten aanzien der stoffe, maar ook zelf der Poezy, niet zoude willen ruylen voor de hoogstgeagte der bazuyners en claroenders van stroom en bosch-goden.' VII. *De eerste 12 boecken van de Ilyados beschreven in't Griecks door Homerum en uyt francoyschen in Nederduytschen dicht vertaeld*, Haerlem, 1611. Men ziet genoeg uyt alle de herdrukken hoe zeer KAREL VAN MANDER, in en na zynen leeftyd, als Dichter zich moet hebben beroemd gemaekt. *Abraham van der Myle* zong van hem, in 't jaer 1597, by de uytgave van de *Bucolica* en *Georgica*:

*Maer Mander heeft met vlijt en kloecke naerstigheyd
Eerstmael den wegh deurboord, gewezen end bereyt,
Hoe in ons eygen tael ons lantvolk ook mag zingen
Een lieflyk veligezang.*

En een weynig verder:

*Dat hy zal overal doen blinken syne faem,
Veel luyder dan tgeschal des donders sich laet hooren,
Wanneer hy lucht, zee, aerd schynt gansch te willen schooren.
'T papier daer hy op schryft, zal heel zyn overtooyt,*

*Met allerhand gebloemt: zyn pen met thym vermooyt,
Een crans van maechden palm sal om zyn handen draeyen,
Een purpren rosenhoet zyn weeldrig hoofd befraeyen.*

Of VAN MANDER zoo veél lof verdiend hebbe, zullen wy niet beslissen, hoewel wy sterk genegen zyn om het tegendeel te gelooven. Zie hier een paer proefjes van zyn dichttalent, het eene genomen uyt *de harpe oft des herten Snarenspeel*, bl. 70:

**Wat vindt men nu al blinde lien
Met balcken in haer ooghen/
Die noch near een sleyn stosken sien:
Sy willen eens anders hosken wien
Die selven niet veel en dooghen
'T is wel der hypocryten aert:
Deel schijnt een ander op te welven /
Daer over seer becommert/ beswaert /
Te gaen en kycken elderswaert
En nimmermeer gy syn selven.**

En het andere uyt *dat hooghe Lied Salomo*, bl. 16:

**Werwaert is owen vriendt ghedaen /
O ghy schoonste onder de wyven?
Werwaert ghekeert/ op welke baen
Is owen vriendt? want/ om berlyven/
Willen wy/ sonder achterblyven/
Met u hem zoeken/ om vinden
In syn hospleyn cruydthoskens reyn.
Myn lies is myn en ik ben syn/ enz.**

Wel is waer dat VAN MANDERS jeugdige schriften doór al te veél bastaerdwoórdén ontsierd zyn; doch, men moet hem het recht laeten wedervaeren van te erkennen dat hy de zuiverheyd van tael, doór den Brabandschen MARNIX hervoórgebragt, en doór de Hollandsche COORNHERT en SPIEGHEL, voltooyd, in ryper jaeren meer heéft in agt genomen. Ons is het vermyden der bastaerdwoórdén, gelyk ook eene betere versmaet, reeds zichtbaer geweest in de rymen van Jonker *Van der Noot*. Dat K. VAN MANDER in beyde opzigten ook groote vorderingen maekte, kan men zien uyt zynen *Olyfberg*. Het is dus een verkeerd denkbeéld van sommige Hollandsche Schryfvers die meenen dat de Brabandsche en Vlaemsche Dichters van dien tyd, het toen ontstoken licht der gezuyverde Nederlandsche tael niet zouden gekend hebben, maer met de ellendigste wanspraek bleéven voortslechteren⁽¹⁾.

Tot laet in de zestiende eeuw was men in Holland nog op geene Vaderlandsche Letterkunde bedagt geweest, was daer nog geen' byzonder' Schryver in de Nederduytsche tael opgetreden: zoo dat het moeylyk te bepaelen valt hoe verre men 'er in

(1) Dit verwyft heéft de Heer en Mr. W.C. ACKERSDYCK, van Utrecht, op eene hem zeer vereerende wyze, wederlegd, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1816. Zie aldaer *Mengelw.* bladz. 701.

de tael gevorderd was toen de Spaensche beroerten aenvingen. Doch, wanneer wy het oog vestigen op de eerste schriften van een' COORNHERT, by voórbeéld op zyne vertaelde beryming der *Odissée*, of wanneer wy de klagten leézen welke men in de *Twespraack* der Amsterdamsche kamer *in liefde bloeyende*, aentreft, nopens de menigvuldige bastaerdwoórden welke in Holland gesproóken en geschreéven wierden, dan komt het ons voór dat de zelfde smet den Hollanderen en Vlamingen even lang heéft aengekleéft. Wy zullen deéze waerheyd in de volgende Afdeeling nader ontwikkelen, en tragten aentetoonen dat onze Belgische Dichters, in *dit* opzigt, eenen gelyken voet hebben blyven houden met die van de noórdelyke Provintien, en dat sommige der eersten, zelfs ten aanzien van dichterlyke bekwaemheyd, kunnen vergeleéken worden by de meestberoemden onder de laetsten.

Eynde van het eerste Boekdeel.

[Deel II]

Voorrede.

By de uitgave van dit tweede en laetste deel myner Verhandeling, heb ik den lezer het een en andere te berichten, dat, ten beteren verstande derzelve, en van myne handelwyze in dezen, dienen moet.

Toen ik, in den jare 1818, ondernam eene verdediging van de Nederduitsche Tael te schryven tegen de aenvallen, waeraen de zelve, in de zuidelyke Provincien der Nederlanden, van de zyde dergenen was blootgesteld, die meenden te kunnen beweeren dat die tael de tael der Belgen nooit was geweest, en ook niet verdiende te zyn; - toen was myn plan, niet alleenlyk om, in dit werk, op historische gronden aen te toonen, dat het Nederduitsch door alle tyden heen by de Zuidnederlanders nationael was geweest; maer ook, en wel voornamelyk, om de schoonheden en innerlyke waerde dier Tael te betoogen, in tegenstelling van de Fransche, die haer dit voorrecht scheen te willen betwisten.

II

Door myn gedicht aen de Belgen, hetgeen ik als Prodrumus van en met de eerste stukken dezer Verhandeling liet uitgaen, en vooral door myne Aenteekeningen achter dit gedicht, vertrouw ik, dat dit myn voornemen niet zonder vrucht gebleven is. Doch, het bleef myn doel, om meer in het breede de bezwaren te onderzoeken, en, zoo doenlyk, te wederleggen, die tegen de herstelling der moedertael waren aengevoerd⁽¹⁾.

De omstandigheden, waerin wy toen verkeerden, en welke my de pen hadden doen opvatten, namen intusschen een gelukkigen keer. Het nederduitsch herkreeg (of liever hernam) zyne oude voorrechten. De moeilykheden, waer mede men, volgens sommigen, by het herstel der landtael zou hebben te worstelen gehad, bleken, by de ondervinding, niet te bestaen; ja, weldra was men algemeenlyk overtuigd van de waerheid en de gerechtelykheid der zake, die ik my voorgestold had te verdedigen.

Ik begreep dan myne gemaekte schikkingen in zoo verre te kunnen veranderen, dat myn arbeid niet blootelyk een pleidooi voor het Nederduitsch, maer een stuk van meer blyvende waerde moest worden, ingericht naer de nieuwere behoeften van den Belgischen Lezer.

Wat immers de meerderheid en voortreffelykheid

(1) Zie de *Inleiding* van het eerste deel.

III

van het Nederduitsch in vergelyking van het fransch betreft, deze is laetstelyk door de heeren LULOFS⁽¹⁾, DE CLOET⁽²⁾, DE FREMERY⁽³⁾, en anderen zoo uitmuntend en beslissend bewezen, dat men de zelve mag beschouwen als teenemaal voldongen.

Ten einde dan in geen herhalingen te vervallen, heb ik raedzaam geoordeeld my bepaeldelyker op minder verhandelde punten toeteleggen, namelyk, op de geschiedenis der Belgische Letterkunde, en (waer op het thans meest schynt aen te komen) op een grondig onderzoek naer de oorzaken en nadeelen van het verschil der Hollandsche en Vlaemsche schryfwyzen, en op de middelen ter bevordering eener in dat opzicht wenschelyke eenparigheid. Nu, ik geloof hieromtrent nog al iets te hebben in het midden gebracht, hetwelk de aendacht myner Landgenooten zal verdienen.

- (1) *Over Nederduitsche Spraakkunst, stijl en letterkennis.* Groningen, 1823, in 8°.
- (2) *Essai sur les langues Francaise et Hollandaise, supériorité de celle-ci sur la première.* Bruges, 1820 in 8°. Ook in het Nederduitsch.
- (3) *Commentatio ad quaestionem:* cum in nostra, uti in omnibus aliis linguis, vocabula sint vel primitiva et simplicia, vel derivativa magis et composita: enumerentur primo praecipuae et distinctae derivatorum nostrorum et terminationis et particulae praefixae (quales sunt exempli gratia *schap, heid, lijk, baar, zaam, be, ge, ver, etc.*) earumque origo et vis, quoad eius fieri possit, paucis explicentur. Ostendatur porro qua ratione quibusque et quam variis modis duo aut plura vocabula componamus, connectamus, et quasi conglutinemus; atque in his omnibus denique breviter linguae vernaculae prae nonnullis aliis Europae linguis, nominatim Francica, demonstretur copia, ubertas, praestantia et cum graeca consensus. Zie *Annal. Acad. Groning.* 1818.

IV

By de bearbeiding van dit gedeelte kwam my, nu ongeveer twee jaer geleden, een programma ter hand van het Koninglyk Genootschap Concordia, te Brussel, by hetwelk, onder andere, gevraegd werd eene verhandeling nopens het kenmerkende van het Vlaemsch, in onderscheiding van het Hollandsch, ten aenzien van de spelling en van de hiermede verbonden uitspraek der woorden. - Niettegenstaende my de wyze, waerop deze prysvraeg was voorgesteld, eenigzins ongeschikt en ondoelmatig voorkwam⁽¹⁾, doordien men de zaek a posteriori beschouwd, en bepaeldelyk gegrond wilde hebben op de schriften van verdienstelyke taelopbouwers, dergelyke er in Braband niet bestaen, - zoo beproefde ik toch myne, over dit onderwerp, gemaekte aenteekeningen, den vorm van een afzonderlyk traetaetjen te geven, en, ter beantwoording, aen dat Genootschap in te zenden.

Een geruimen tyd verstreek, zonder dat van deze Prysuitschryving en beantwoording iets scheen te zullen worden. Het Lokael van Concordia brandde af, ennu twyfelt men aen het verder bestaen van dit genootschap. Zeker gaet het, dat er over de ingekomene stukken nog niets beslist en geen verslag geleverd is.

In dien toestand van zaken heb ik gemeend het

(1) Zie dezelve, hierachter, bl. 283.

slot myner Verhandeling niet langer mynen inteekenaren te mogen onthouden, en heb dus myn ingezonden stuk aen den heer Secretaris van het Brusselsche Genootschap terug gevraegd, die zoo vriendelyk is geweest my het zelve te zenden.

En dit stuk, waerde Lezer, ontvangt gy hier, zoo als het door my voor Concordia geschreven was, met byvoeging slechts van een paer aenteekeningen en verbeteringen. Het zelve is, gelyk gy zien zult, vervat in die Spelling en Tael, welke ik my voorstel, dat de algemeene Nederlandsche mag genoemd worden, of althans behoorde te zyn.

Eindelyk moet ik berichten, dat ik onderscheidene byzonderheden, nopens oude Vlaemsche dichters verschuldigd ben aen de vriendelykheid en mededeeling der heeren W.C. ACKERSDYCK, van Utrecht, JACOBUS KONING, van Amsterdam, J.A. CLIGNETT en BEELOO, van s'Gravenhage, L.G. VISSCHER, van Brussel en, J.J. LAMBIN, van Yperen. Het strekt my tot genoeg en hun deswegens hier openlyk myne erkentenis aen te bieden!

Moge myn arbeid niet geheel nutteloos zyn voor de Vaderlandsche letteren!
W.

20 september 1824.

Vervolg van het eerste hoofddeel.

Zevende afdeeling.

Tael- en Dichtkunde der Belgen in de zeventiende eeuw.

Na langen tyd vrugteloos gepoogd te hebben om deéze Nederlanden met kragt van wapenen tot gehoorzaamheid te dwingen, begon het Hof van Spanje uyt beter oogen te zien, en over den stand der Belgische zaeken bezadigder overweégingen te maeken. PHILIPS II, bespeurende dat het eynde van zyn leven aenspoedde, zonder dat hy eenig goed voórutzigt op dat des oórlogs had, neygde eyndelyk de ooren tot vrede; sloót dien met Vrankryk, te Vervins, den 2 Mey 1598, en dagt de beroerten van herwaertsover te stillen met over deéze landen eenen Souvereyn te stellen, die onaf hanglyk van Spanje weézen zou. Zyn' keus viel daertoe op zynen Neéf ALBERT, dien hy de Infante ISABELLA ten huwelyk gaf. Doch deé-

zen middel, die, eenige jaeren vroeger ter hand genomen, veél goeds zou hebben bewerkt, beterde nu niets, kwam nu te laet. De afgevallene Provintien hadden bereyds, sedert den jaere 1581, zich tot een afzonderlyk Gemeenebest opgeworpen en den Koning vervallen verklaerd van het recht der Souvereyniteyt aldaer. Zy smaekten de vrugten der onafhangelykheyd, en waeren in geenen deele te beweégen om van zoo duergekogte voórdeelen aftezien, en om deel te neémen in het lot der hoe langs hoe meer uytgeputte Belgische. Provintien. Een jaer na de dood van PHILIPS (voórgewallen den 13 7^{ber} 1598) deéd het Vorstelyke Paer zyn' intrede te Brussel. Beyde Regenten waeren zeer volks- en vredelievend, en deéze goede eygenschappen wonnen hun de harten der Belgen, die, tot heden toe, de nagedagtenis van ALBERT en ISABEL dankbaer vereeren en zegenen. Geduerende het Bestand van 1609-1621 wierd'er doór hen niet weynig gedaen om de oude welvaart, met de Kunsten en Weétenschappen, te doen herleéven; doch na hunne dood (13 July 1622 en 1 x^{ber} 1633), ALBERT geene afstammelingen nalaetende, kwamen deéze Provintien wederom onder de heerschappy van Spanje, en in de noodlottigste omstandigheden. Het Tractaet van Munster (1648), een eynde stellende aen de Nederlandsche beroerten, sloót de Schelde, en, met den Koophandel, alle welvaart uyt Braband en

Vlaenderen. Holland was nu eene Mogendheyd, eenen ryken Staet geworden, die met veél gewigt op de schael van Europa, en, met eene verpletten de zwaerte, op onze Provintien drukte. En gelyk de geschiedenis van alle volken leert dat een welvaerend land gaerne doór de Zanggodinnen bezogt word, zoo kon het niet anders of het nieuwe Gemeenebest, waer alle bronnen van voórspoed en overvloed open stonden en in en uytstroomden, moest ook menigen Dichter en Kunstenaer voordbrengen en tot zich lokken. Hoe meer Holland toenam, hoe meer Braband agteruytging. De beste Nederlandsche Dichters *Van Zevecote*, *Van Baerle*, *Daniël* en *Zacharias Heyns*, en meer andere, verlieten deéze zuydelyke gewesten, waer armoede en neérslagtigheyd hun geene stof tot zingen gaven, waer de vryheyd van denken onderdrukt, de landtael verworpen, de drukpers aen inquisitoriale banden lag. Zy zetteden zich neêr in Holland, wierden daer beter onthaeld en van verscheydene Rethorykkamers uyt deéze gewesten opgevolgd. Al in den jaere 1585 vind men twee Brabandsche kamers, *het Vygeboomken* en de *witte Lavenderbloem*, te Amsterdam, en twee andere te Leyden en te Haerlem.⁽¹⁾ Zeer aen-

(1) W. KOPS, *Schets eener geschiedenis der Rederykeren*, Deel II. der werken van de Maatschappy der Nederl. Letterk. te Leyden, bl. 277.

zienlyk was ook het getal der Brabandsche Familien welke naer de noórdelyke Provintien, overstaken. Dit getal groeyde, tydens het twaelfjaerig bestand, nog zoo merkelyk aen, dat men omtrent het jaer 1616, alleen uyt de stad Antwerpen, meer dert 240 huysgezinnen zag vertrekken.⁽¹⁾ Al het welk ten gevolge had dat de Nederlandsche Letterkunde, die tot dan toe in Brabant gebloeyd had, nu haeren troon en zitplaets in Holland vestigde. Daer kon zy, in eene verhelderde lugt, ruymmer adem haelen, zonder te moeten zugten onder de verdrukkende Plakkaerten welke haer hier in het zuyden benaewden; want by Ordonnantien van hunne Hoogheden, gegeéven te Brussel den 25 Mey 1601, 31 Augusty 1608, 11 Maert 1616 en 29 October 1626, was voórgeschreéven: 1°. dat elk in 't licht komend werk doór de geestelyke en wereldlyke overheden moest zyn goedgekeurd (waerdoór menigmael gebeurde dat het in de handen van die Heeren steéken bleéf, of'er niet ongeschonden uytkwam⁽²⁾); 2°. dat el-

- (1) Zulks blykt uyt eene schriftelyke verklaering van den Bisschop van Antwerpen, gedagteekend *die quinta Martii* 1616, berustende onder de Archiven der zelvé stad.
- (2) Agter *de Schatkiste der Philosophen ende Poëten*, uytgegeéven doór de Mechelsche kamer *de Peoen* in het jaer 1621, vind men eene *Waerschouwinghe*, en daer in deéze woórd: 'Beminde vrienden, alzoo wy (naer ouder gewoonten) allen de wercken hebben moeten laeten visiteren by onsen gewoonelycken Censor librorum, heeft hy geraeden gevonden aen sommighe der Auteurs (in margine geciteert) wt den druck te laeten, ende oock eenighe woorden in de binnewercken te veranderen.' enz.

ken Boekdrukker, Verkooper en Binder, met het intreden van zyn ambagt, by eede beloven zou geene verbode (dat is hollandsche) boeken intebrenge, te drukken, te verkoopen of te binden; en 3°. dat'er geene kisten of pakken met boeken zoude mogen geopend worden, noch geene openbaere boekveylingen plaets hebben, zonder tusschenkomst der boekkeurders. Deéze gestrengheyd ging zoo verre dat de wereldlyke magt meer dan eens genoodzaekt was paelen te stellen aen de doemzugt der geestelyke Censores.⁽¹⁾ Wy kunnen het, echter, deézen laetsten niet kwalyk afneémen dat zy op hunne hoede waeren tegen een protestantismus. 't geén, grenzende aen deéze landen, nog altyd dreygde

- (1) In het *Codex Brabanticus* van VERLOO bl. 247 vind men daer over eene *Depêche* van MARIA THERESIA aen den Raed-procureur-generael van Braband, gedagteekend 5 9^{ber} 1761. De zelve verdient aengehaeld te worden: 'Aiant eu raport de votre representation, nous vous faisons la présente pour vous dire, que nos Conseillers Fiscaux, devant par état veiller à l'ordre public, a la conservation de nos prérogatives et au maintien des maximes qui constituent le droit public du pays, ces devoirs ne seraient pas certainement remplis, si vous vous contentiez de viser les Catalogues des livres à vendre d'après l'approbation du Censeur Ecclésiastique, vu les principes que les gens d'église cherchent souvent à faire valoir au préjudice des droits des Souverains, des loix, de l'état, des libertés des peuples. Ainsi c'est notre intention,' &c.

daer in te storten, en voór en tegen het welk reeds zoo veel bloed vergoóten was. Doch de ondervinding van alle tyden heeft geleerd dat men doór dergelyke belemmeringen, eene doodelyke wonde toebrenge aen de Letterkunde. Een bewys daer van hebben wy voór onze oogen. Wat zyn die duytsche staeten, waer de drukpers aen banden ligt, in vergelyking der geéne waer'er vryheyd van denken en schryven bestaet? De zanggodinnen haeten en vlugten het land, waer men haer met mistrouwen onder de oogen ziet en schaemteloos onderzoekt. De bezwaeringen, op den boekhandel in deéze gewesten gesteld, waeren dus van dien aerd dat zy ons den moed benamen om iets te voórschyn te brengen, en dat wy, van Holland afgesloten, volstrekt niet meer weéten konden wat'er aldaer, tot opbouwing van de Nederduytsche tael, verrigt wierd. De Belgische geestelykheyd, die in alle hollandsche boeken, het vergif der kettery meende te ontwaeren, trok welhaest de, aen haer onderwys toevertrouwde, jeugd van het grondig beoefenen der moedertael af, en gaf den kinderen, van jongs af, latynsche of fransche schriften in handen, daerin

geholpen wordende doór de onverschilligheyd onzer vreemde landsheeren, voór de volkstael. En zoo zonk dan het Nederduytsch, schoon voordduerend gebruykt in de handelingen van het openbaer gezag, van lieverlede den afgrond in van verbastering en verworpenheyd. Hadden de Brabanders minder gehecht geweest aen hunne oude Privilegien en Blyde Inkomsten, het lyd geen twyffel of het fransch zou van dan af de eenige tael van het openbaer gezag geworden zyn; maer (dit moet men tot hunnen lof zeggen) nooyt hebben zy het Palladium hunner vryheyd doór de willekeur hunner Vorsten laeten vernietigen.

Uyt het geéne wy komen te zeggen nopens het belang der wereldlyke en geestelyke Overheyd in het onderdrukken der tael, kan men de oorzaeken verklaeren waerom de latynsche taelkunde meer dan eene andere, waerom de Beéld- en Schilderkunst meer dan de letteren, in het begin der zeventiende eeuw, gebloeyd hebben in dit gedeelte der Nederlanden. Ten allen tyde heeft men gezien dat daer, waer deéze en geéne kunst het meest aengemoedigd worden, ook de treffelykste voordbrengsels in die kunsten worden aengetroffen. In de tien Belgische Provintien beurde nu de Roomsche-Catholyke Kerk, dagelyks al meer en meer, het hoofd luysterlyk op: groote rykdommen stroomden in Kerken en Kloosters. Schilders en Beéldhouwers wierden allerwegen opgeroepen, om

de schaeden te herstellen welke de geloofstwisten hadden aengerigt: en daer men deéze Kunstenaeren rykelyk zag beloonen, begon menigeeen naer dien naem te streéven die anders een goed Dichter of Redenaer zou kunnen geworden zyn. Van hier alle die mannen op wier bytel- en penseelwerk wy nog heden, met recht, roem draegen. Wie, die onze Kerken en Kunstzaelen bezigtigd heéft, kent niet de nemen van *Rubens*, *Van Dyck*, *Jordaens*, *Teniers*, vader en zoón; van de gebroeders *Schut*, van *Frans Snyers*, *Gonzales Coques*, *Gaspar Crayer* en van de twee *Quesnoyen*, allen Antwerpenaeren, allen leévende in het begin der 17e eeuw? Trouwens, den roem van zulke Schilders en Beéldhouwers, kan byna het gemis eener geheele Litterateur vergoeden!

Was het tydperk, waer van ik spreék, vrugtbaer in voórtreffelyke Kunstenaeren, het was niet minder ryk in Dichters en geleerden, schryvende in de latynsche tael. En geen worder, dewyl die tael, byna uytslytelyk doór de geestelyken beoefend, meerder en grooter vrydommen genoót dan de oude kettermaekende landsspraek. Aen het hoofd der nieuwere Latynen stond *Justus Lipsius*, die men voór een der herstellers van de goede studien houd, en die met *Scaliger* en *Casaubonius* het Triumviraet der toenmaelige Letterrepubliek uytmaekte. Nevens hem blonken, als sterren van den eersten luyster, *Bochius* van Brussel, bygenaemd

den Virgilius der Nederlanden, Wallius van Kortryk, een' der beste lierzangdichters zyner eeuw, den Antwerpschen Gaspar Gevartius, en de gevoelvolle Idillendichters Becanus van Ipren en Sidronius Hosschius van Merkhem. Was het ook niet omtrent deézen tyd dat Janus Gruterus van Antwerpen en Nicolaus Clenardus van Diest zich in de geleerde wereld beroemd maekten, en dat den Anacreontischen Lernutius van Brugge aen de voeten van zyne Minnaeresse zugtte? Voórzeker, en de lauwers die zy op den Parnas behaeld hebben groenen nog heden, worden nog altyd by de liefhebbers der oude letterkunde, in waerde gehouden. Doch, ook deéze iverzugt voór de latynsche letterkunde stierf geheel uyt na het sluyten van den Munsterschen vrede; want van dit tydstip af dagteekent men den ondergang der letteren in deéze Provintien⁽¹⁾. Inderdaed, zoo Braband en Vlaenderen sedert nog eenigen Schryver van naem heeft voordgebracht, dan was het, of eenen Kloosterling wiens werken buyten zyn order weynig opgang maekten, of eenen op zichzelve staenden geleerden, die, zonder geholpen of aengemoedigd te zyn, den toon niet geéven kon aen de meerderheyd der natie.

(1) Zie *Mémoires de l'Academie de Bruxelles*, vol. 1. Discours préliminaire, p. VIII.

Zeer verschillend van de ontmoedigende gesteltenis van Braband en Vlaenderen was den staet der vereenigde Nederlandsche-Provintien. In deéze heerschte eene byna onbegrensde vryheyd van denken en schryven die het waere en beste voedzel geéft tot den bloey der letteren. De Nederduytsche tael wierd'er, zoo wel by de grooten als by de minvermogenden, algemeen, en niet eenen samenwerkenden iver, beoefend en beschaefd. In Braband, daerentegen, was de zelve verwaerloosd, by Hof en Hovelingen in veragting, doór allerleye hinderpaelen belemmerd en als ten prooy gegeéven aen het verderf, terwyl de Rethorykkamers, dagelyks meer en meer vervielen en in handen raekten der laegste volksklasse. De Hollanders zagen de goede zaak triumpheéren voór welke zy zoo lang, in bloedige worsteling, gestreden hadden, en de staetsverandering, die daarvan het gevolg was, bragt by hen dien edelen geestdrift voort, die zoo oneyndig veél vermag en de gemoederen als vanzelve stemt tot kunstarbeyd, tot Poezy. In tegendeel de Brabanders, nu erger dan ooyt onder het juk der Spaensche wapenen en het bestuer van vreémelingen zugtende, moesten den moed laeten zinken, en zwygen. Holland opende de loopbaen aen mannen wier naemen de geschiedenis zop zorgvuldig bewaerd als die der beroemdste Grieken en Romeynen. Het is niet te verwonderen dat een land het welk een' *De Ruyter, Piet Heyn, Tromp* en

Van Galen ter zee, een' *Maurits*, *Frederik Henrik* en *Willem den III* in het veld, een' *Oldenbarneveldt*, *De Pauw* en *De Wit*, aen het Staetsroer had, tevens het vaderland was van een' *De Groot*, *Hooft*, *Vondel*,⁽¹⁾ *Huygens*, *Cats*, *Rembrand* en van zoo veel andere voortreffelyke Dichters, Schryvers en Schilders. Maer wat heeft Brabant sedert de zestiende eeuw voór zynen roem kunnen of mogen doen? Welk zyn de naemen die het daertegen stellen kan? Buyten het vak der Schilderkunst, helaes! byna geene. Het geén eerzugt en nayver, die magtige dryfveêren van 's menschen handelingen, in het noórden van Nederland opbouwden, deéden moedeloosheyd en onverschilligheyd in het zuyden te gronde gaen.⁽²⁾

- (1) My is niet onbekend dat *Vondel* te Keulen geboôren is, doch, gelyk *Brandt* van hem zegt: 'Hy was wel buiten Hollandt gebooren, maar met hollandsch melk opgevoed, en door geduurige inwooning een Hollander en Amsterdammer geworden.' *Leven van Vondel*, bl. 5.
- (2) Leézenswaardig is, over het hierverhandelde, de *Verhandeling over de oorzaken, waardoor ons Vaderland, in't begin der zeventiende eeuw, in't voordbrengen van voortreffelyke Schryvers, Dichters, Geleerden en Schilders, boven andere landen, zoo zeer heeft uytgemunt*, door *J. Van Manen*, aen wien het Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, daervoor, in het jaer 1808, den eerprys heeft toegewezen.

By het vestigen van het Bataefsch gemeenebest in de laetste jaeren der zestiende eeuw, wierden aldaer ook de gronden gelegd van de Hollandsche Letterkunde, doór de kamer van de *Eglantier* gezeyd *in liefde bloeyende*, van welke *Coornhert*, *Spieghel* en *Roemer Visscher* de voórnaemste en werkzaemste leden waeren. Naderhand voegden zich daer by *Hooft* en *Vondel* die het werk der taelhervorming voltoeyden, en, als't waere, de scheppers wierden van den vorm en het karakter des tegenwoórdigen Nederduytschen Dicht- en Prozastyls. Van alle kanten wierd hunne pooging ondersteund, en niet alleen de burgets van Amsterdam, maer ook de aanzienlyksten van het land, werkten'er kragtdadig aen mede; ja *Hooft*, *Constantyn Huygens*, *Cats*, *Reael*, *J. Six*, waeren zelf, of staetsmannen of bestuerderen van een min of meer vermogend gezag. En zoo onstond dan die uytgebreyde en op echte meesterstukken steunende Hollandsche Litteratuer, die, ofschoon niet bereykende de ongenaekbaere volmaektheyd der oude grieksche en latynsche, ten minsten, in veélen deele, gelyk staet met die onzer nabueren de fransche, duytsche en engelsche. Van dit tydstip afgerekend vinden wy eenen scheydsmuer geplaetst tusschen de beoefenaers der Nederlandsche taelen dichtkunde van de noórdelyke en zuydelyke deelen des lands, en zien wy het zoogenaemde hollandsch zynen eygen weg gaen, terwyl,

voortaen, de letterkundige voordbrengsels der Belgische Provintien in aerd en strekking van de Bataefsche geheel onderscheyden zyn.

Wie zou het gelooven? Een der evengenoemde grondleggers der Hollandsche letterkunde, *Jacob Cats*, *aller Dichteren Bestevader*, mag men ook als den grondlegger aenzien van het karakter der Belgische Dichtkunst deézer en der volgende eeuw. Den zoetvloeyenden loop zyner verzen, de gemakkelykheyd, eenvoudigheyd en natuerlykheyd zyner voórdragt, het onopgesierde en zedelyke van zyne denkbeelden, met een woórd, de volkmatigheyd der schryfwyze van Vader *Cats*, maekten hem, en maeken hem nu nog, den aengebeden Dichter der Belgen. In weynige huysgezinnen ontbreéken zyne werken. Zy worden'er met onbeschryflyk genoeg geleézen en van buyten geleerd. Ik ken 'er in Antwerpen, die meer dan vyf duyzend verzen van hem, voór de vuyst, opzeggen. Geheel anders is het met *Vondel* en *Hooft*. Deéze zyn weynig meer dan by naem bekend en hunne schriften slechts in de Boekvertrekken der ingewyden. Hunne deftige en kragtige tael, hun stout vernuft en de schitterende inkleeding hunner Poezy, zyn, als 't waere, boven het bereyk des Belgische bevattig. Zulks is niet te verwonderen. Daer onze ryken en meest vermogenden sedert lang niet anders meer dan fransk

leeren en leézen, en de beëfening van het Nederduytsch aen de minstdenkende volksklasse word overgelaeten, zoo moet natuerlyk de gemakkelykheyd van *Cats* aen de leésbehoefte der laetste volle voldoening geéven. Waerschynelyk was dit ook reeds het geval in de zeventiende eeuw; immers die Schryvers, welke toen en naderhand zich niet benaerstigden om den styl van *Cats*, zelfs met de gebreken die'er aenkleéven, zich eygen te maeken, hebben onder ons weynig opgang gemaekt. *Cats* was het *nec plus ultra* van den Belgischen Parnas. Van daer dat den Aerdsbisschop van Mechelen, toen *Vondel* hem een zyner Dichtstukken opdroeg, deézen onvergelykelyken Dichter, grootelyks meende te pryzen, met hem te zeggen: *zoo voordgaende zult gy Cats nog evenaeren!*

Dat de Brabanders aen de Poezy van den Raed-pensionaris, boven alle andere den voórkeur gaven, laet zich dus uyt zeer natuerlyke oórzaeken verklaeren; en by het geén wy reeds daerover gezegd hebben kan nog gevoegd worden dat hy in den tongval van zyne geboórtestad, het Zeeuwsch, schryvende, daerdoór ons Vlaemsch meer nabykwam, dan hy niet eenig ander dialect der noórdelyke Provintien zou hebben kunnen doen. Moeyelyker zou het weézen de redens optegeéven waerom *Cats*, die niet onbekend was met de vorde-

ringen der leden van de kamer *in liefde bloeyende*, ten opzichte der tael, een geheel op zichzelf staende stelsel aennam en volgde; en waerom in Holland sedert niemand meer is opgetreden die zyn voorbeeld, althans het goede van zynen inneémenden styl, zich hebbe ten nutte gemaekt?⁽¹⁾ Het is hier de plaets niet om dit laetste vraagpunt optelossen, doch op het eerste zou men misschien, onder meer, kunnen antwoórdan dat *Cats*, in zyne jongheyd, doór een Brabander ter Dichtkunst onderwezen zynde, zoo als hy zelf getuygt, spreékende van zyne eerste studien binnen Zierkzee:

Een eerbaer Jongeling, uyt Braband daer gekomen, Had in een ander school de Dichtkunst aengenomen, Die heeft de gront geleyt van waer ik vorder quam En op Parnassus berg allengskens hooger klam.⁽²⁾

het niet onwaerschynelyk is dat den geest van dit Brabandsch onderwys hem naderhand bybleéf. Wat 'er van zy, het staet vast dat het grootste deel der Dichters, waarvan wy nog te gewaegen hebben, hem alleen tot hun model namen, en dit zullen wy, zoo aenstonds, doór onwederlegbaere bewyzen, aentoonen.

- (1) Te recht klaegt hier over den schranderer *Van Effen*, in zynen *Hollandschen Spectator*, 37e vertoog, Deel 1. bl. 423-435. uytgave van 1756.
- (2) *J. Cats, twee-en-tachtigjarig leven*, in het begin.

Aleer wy, echter, tot de beschouwing van derzelve werken overgaen, dienen wy toch ook een woórd te zeggen van dry mannen, die, in het begin deézer eeuw, doór hunne Schriften in prosa, niet weynig eer hebben ingelegd. Ik heb hier het oog op SIMON STEVYN, EMMANUEL VAN METEREN en ADRIAEN VAN MEERBEECK. Den eersten, een geboóren Bruggenaer,⁽¹⁾ Leermeester van Prins *Maurits*, en Quartiermeester-generael van het Statenleger, was, in zynen tyd, als bedreéven wiskundigen, geheel Europa doór, met roem bekend; en schreef over die weétenschap een uytvoerig Nederduytsch werk, ten jaere 1605 in het licht gekomen, waerin hy, opzettelyk, de geschiktheyd der Nederduytsche tael tot het uytdrukken van alle Mathematische bewoórdingen, niet alleen doór grondige bewyzen, maer doór zyn eygen voorbeeld, voldingend aentoonde. VAN METEREN⁽²⁾ en VAN MEERBEECK,⁽³⁾

- (1) FOPPENS, II. p. 1102. SWEERTIUS, p. 67. PARS, *Naamrol*, bl. 317. SIEGENBEEK, *over den rykdom en voortreffelykheid der Nederd. taal*. bl. 26.
- (2) Geboren 1535 en gestorven te Londen 1612, zie FOPPENS, I. 17. SWEERTIUS, p. 100. P A Q U O T, XII. 140. PARS, bl. 262, en zyn Leven door S. RUYTINCK agter de *Histoire der Nederlandsche oorlogen*, uytgave van 1614.
- (3) Geb. 1563, gestorven ontrent 1630. SWEERTIUS p. 100 FOPPENS I. 17. P A Q U O T, XII. 140.

beyde Antwerpenaeren, beëfenden de Vaderlandsche geschiedenis en beschreëven de gebeurtenissen van hunnen leéftyd. Aen de *Historie der Nederlandsche oórlogen* van den eerstgenoemden, word doór veelen, eene klassische waerde toegekend. Den styl, hoewel somwylen te los en te onbeschaefd, laet niet na zeer onderhoudend te weézen, eené eygenschap die men maer alleen by goede Historie-schryvers aentreft. Reeds in 1599 zag dit werk het licht, doch den Auteur heéft het sedert merkelyk vermeerderd en verbeterd, en het is aldus verscheydenmaelen herdrukt geworden, ja zelfs vertaeld in 't Latyn, Hoogduytsch en Fransch. De opdracht is aen JACOB COOLS of *Colius*, van Antwerpen,⁽¹⁾ die by SWEERTIUS en FOPPENS, mede voór een' goed' Nederduytsch Dichter te boek staet. De *Chronycke* van VAN MEERBEECK, gedrukt te Antwerpen, 1620, geéft minder stof tot pryzen. Het komt my voór dat het den Schryver derzelve meer is te doen geweest om VAN METEREN, die de hervorming aenkleéfde, te wederleggen, dan om aenspraek te maeken op den naem van goeden Historieschryver. Hy moest zeer godvrugtig zyn, want wy hebben van hem eenen *Lusthof der Gebeden*, gedrukt t'Antwerpen, 1602⁽²⁾.

(1) SWEERTIUS, p. 359. FOPPENS, p. 510.

(2) Van hem worden nog meer andere Nederd. werken opgegeéven by FOPPENS, SWEERTIUS en PAQUOT, doch geen van deézen maekt gewag van zynen *Nedrelandschen Mercurius in dry deelen gedeylt*, Brussel, 1625 in 4°.

Laeten wy nu zien hoe het in de zeventiende eeuw met de Belgische Dichtkunde gesteld was. Wy hebben gezegd dat veel van onze Dichters en Geleerden deéze zuydelyke gewesten verlieten, en een verblyf gingen zoeken in de vereenigde Provintien van Nederland. JACOB VAN ZEVECOTE of ZEVECOTIUS,⁽¹⁾ die zich niet min beroemd heeft gemaekt doór zyne Nederduytsche, dan doór zyne Latynsche Schriften, behoorde tot het getal dier uytwykelingen, en verdient hier in de eerste plaets te worden genoemd. Hy wierd geboren te Gent in of omtrent 1596. Den goeden aenleg, die hy van kindsbeen af voór de letteren toonde, plaetste hem al vroeg aen de hooge Schoól van Leuven, waer hy de zelve, nevens de wysbegeërte, met het beste gevolg, beëfende. Men geloofte dat hy'er ook de Rechtsgeleerdheid bestudeerde, en eenigen tyd de pleytzael bediende; maer welhaest een tegenzin van het Advokaetenleéven hebbende, begaf hy zich tot den geestelyken staet, in het Klooster der Augustynen. Toen hy 28 jaer oud was, ondernam hy, naer het voórbeeld van HOOFT, en andere geleer-

(1) FOPPENS, I. 545. SWEERTIUS, 378 PAQUOT, I. 230. en het artikel JACOBUS ZEVECOTIUS in de *Euterpe* van KANTELAAR en SIEGENBEEK, Amsterdam, 1810. 1ste stuk bl. 69-97. Dit laatste is my van grooten dienst geweest.

de Nederlanders, eene reys naer Italien,⁽¹⁾ en bezogt *Parma, Plaisance, Bologne*, geheel *Toscanen* en *Rome*, waer hy een schat van kundigheden opdeéd, en zynen smaek grootelyks verfynde. Men zegt dat zyne familie over deéze reys zeer misnoegd was, en dat zulks hem, op zyne terugkomst te Gent, bewoóg om naer Holland overtesteéken. Wat'er van zy, wy vinden hem te Leyden in de laetste dagen van 1625. Hier omheisde hy de leer der gereformeérden, gedwongen doór de uytwendige omstandigheden waerin hy zich be-

- (1) De Schryvers der *Euterpe* meeuën dat Z E V E C O T I U S nog maer 18 jaeren oud was toen hy derwaerts vertrok, zich beroepende op de volgende regels van des Dichters *Oorlofdicht aen Gent*:

Vaert wel, myn lieve stat,
Daer ik heb vreught gehat
Nu tweemaal negen jaren.

doch zy hebben zich, naer my dunkt, misrekend, by deéze tweemaal negen jaeren vergetende te voegen den tyd welke Z E V E C O T I U S te Leuven en in het Klooter der Augustynen doórbragt. Vast loopt het tegen alle waerschynelykheyd aen dat hy voór zyn 18e jaer reeds een geruymen tyd Advokaet en Augustyn zou hebben geweest. Deéze misstelling kon ik niet onaengeroerd voórby gaen, dewyl men Z E V E C O T I U S daerdoór nog 10 jaeren vroeger aen de zuydelyke Provintien onttrekt, dan by FOPPENS en PAQUOT aengeteekend is. Op den titel der eerste uytgaeve zyner *Poemata* (1622) staet hy reeds bekend als lid der orde van den H. Augustinus.

vond, en die zeer ongunstig waeren. Doór middel van deéze geloofsverzaeking en der aenbeveéling van *Petrus Cunaeus* wierd hy benoemd tot Hoogleeraer in de geschiedenis en welspreékendheid te Harderwyk, in den herfst van 1626. en overleéd aldaer den 17 Maert 1642, gevolgentlyk in het 46° jaer zyns ouderdoms. ZEVERCOTIUS moeten wy hier als latynschen Dichter niet beschouwen, aengezien hy, als zoodanig, genoegzaam en met roem bekend is. Minder zyn dit de doór hem vervaerdigde Nederduytsche gedichten; ja het schynt zelfs dat de Heer DE VRIES, toen hy zyne *Proeve eener geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunde* schreef, van de zelve niets geweéten heéft. Wy hebben ons dus wat langer by ZEVERCOTIUS ophouden dan by andere, en doen dit des te liever, om dat hy alleszins eene byzondere onderscheyding verdiend; want naer ons inzien is hy den Prins der Belgische Dichters. Weynige Nederlanders hebben de dichterlyke lier met meer kragt en genie bespeéld, dan hy. Zyne Poezy draegt overal het merk van waere oorspronglykheid, ademt gevoel, schildert met zulke stoute en kragtige trekken, en heéft een zoo ryken voórraed van treffende vergelykingen en beéldspraeken, dat het waerlyk onbegrypelyk is waerom den naam van ZEVERCOTIUS, by de lief hebbers onzer Vaderlandsche Poezy, niet meerder in waerde gehouden is. Dan, het word tyd dat wy onze gezegden doór proeven tragten te staeven.

Een groot deel der gedichten van ZEVECOTIUS is doór hem in deéze zuydelyke Provintien vervaerdigd. Een ander deel zag, wel is waer, in de noórdelyke het licht, doch het was daedelyk by zyne komst te Leyden, zoo dat Holland zich deézen Dichter niet toeëygenen kan, te min, daer hy 'er zyne schryfwyze onveranderd bewaerd heéft. Zyne vertaeling *van de verachting des doods*, gedicht naer het latyn van HEINSIUS (van den jaere 1621) liet hy te Leyden drukken, het jaer van zyne komst aldaer, (1625) en kwam nog dit zelfde jaer van de pers. Eenige maenden daerna verscheén JACOBI ZEVECOTII *beleg van Leyden, Treurspel*, gedrukt by de *Elzeviers*, 1626 4to. en eyndelyk verzamelde hy de van hem reeds elders gedrukte gedichten, tot eenen bundel, onder den titel van: *Emblemata, ofte Sinnebeelden, met dichten versiert door JACOBUS ZEVECOTIUS: item noch andere verscheyden dichten van den zelve*: gedrukt in 1638, te Amsterdam, by *Jan Janssen*, 304 bladz, in lang 12°. De tweede helft van dit bundeltje draegt tot opschrift: *Nederduytsche dichten, meest over eenige jaren geschreven*, en bevat 26 Elegien, waerin hy, onder den naem van *Thaumantis*, zekere Gentsche schoone bezingt; voords nog andere kleyne dichtstukken, vrugten van zyne vroege jeugd, gewassen op den Vlaemschen bodem.

Onder de zelve vind men'er die hy op zyil zestiende jaer schreéf.

De vertaeling *van de verachting des doods* geen oorspronglyk werk zynde, gaen wy met stilzwygen voórby, zullende hier in de eerste plaets gewagen van het *Beleg van Leyden*. Dit stuk, meer een allegorisch of nationael gedicht, dan een Treurspel te heeten, bestaet uyt vyf bedryven, hier *gheschiedenissen* genoemd. De voórnaemste personnagien zyn: *de vryheyd, den honger, de goddelicke Rechtveerdigheyt, Baldeus, Vander Does* en *Vander Werff*; wordende elk der vier eerste bedryven doór een koorzang besloten, opgezongen door Reyen van gevlugte *Vlamingen, Leydsche mannen, vrouwen* en *vrysters*. Tael en styl zyn kragtig, beéldryk, en de versificatie doórgaens vloeyend. Op verscheydene plaetsen verheft den Dichter zich tot het waere verhevene; op andere, echter, is hy, misschien, doór zyne vergelykingen en sterk gekleurdè beélden, wat al te verschrikkelyk. Zoo straelt in de volgende beschryving van der Spaenjaerden inborst, den hevigsten haet tegen die natie uyt:

Wacht u van Spaignaerts, wacht: haer woorden fijn fenijn,
 Haer sweeren is bedrog, haer lachen valschen schijn.
 Gelijk als eenen wolf zijn snelheyt voelt vertragen
 Door zwacken ouderdom, en niet en kan meer jagen,
 Soeckt met beveysnde gunst de schapen te verraên,
 Om op het onvoorsiens met haer sich te verfaên;

Soo doet den Spaignaert oock: by dagen en by nachten
 Voet hy met tyranny zijn schellemsche gedachten;
 Het moorden is zijn vreucht; zyn duyvels wreet gemoet,
 Wat dat hy segt of veynit, en haect niet dan naer bloet:
 Daer wert hy mê gelaeft, daer gaet hy hem naer wennen,
 Eer dat zijn kintsche tong den drank kan onderkennen;
 Dit is zijn eerste melck; ick houde voor gewis,
 Dat zelfs zijn moeders borst niet dan vol bloet en is.

en een weynig verder:

Die yet van Spaignen hout, ick achte voor gewis,
 Tsy waer hy sy geteelt, dat hy een bastaert is...
 Gelyck die eenen hont verradelyck wilt dooden,
 Gaet tot een brocke broots d'onnoosel beeste nooden,
 En in zyn ander hant hout hy bedeckt den stock,
 Daer hy hem mê vermoort, terwyl hy eet de brock;
 Soo doet ook den Maraen. Eyscht, wat ghy kont gedencken
 Hy salt gewillichlick u sweeren ende schencken,
 Jae meer dan ghy verlouckt. - Maer als gh'uw poort ontsluyt,
 Dan is al sijn verbont met uwe vryheyt uyt.
 Dan sult gy eerstmael sien, waer toe de Spaignaerts trachten,
 Dan sult ghy tegen danck uw vrouwen sien verkrachten,
 Uw dochters van haer eer berooven, en daer naer
 Sien slepen lanx te stat met haer ontvlochten hair.
 Dan zullen zy met bloet uw' nette straten vlekken, enz.

Hoe schoon is die andere vergelyking, waerin hy de onverzaedelyke wreedheyd van *Alba* schetst!:

Gelyck een tigers dier sich niet en kan eer dwingen
 Dan allt niet meer en vint, om om den hals te bringen,

Jae zelfs, als al wat leeft moorddadich is geschent,
 Op steenen en op hout fijn droeve wreedheyt went;
 Op diergelycke voet heeft *Alba*, enz.

En nog meer voldeéd my de volgende:

Gelyck een loosen vos, naer dat hy heeft verbeten,
 En eenig groot getal van hoenders opgeëten,
 Ist dat hy d'ander siet vervremt en meer vervaert,
 Deckt onder andren schijn sijn ingeboren aert:
 Hy houdt den adem in, sijn ongeroerde beenen
 Syn stijf en uytgestrekt: de hoenders, die dan meenen
 Dat hy gestorven is, verblyt en gans verheugt,
 Gaen springen om zyn lijf, bedryven groote vreugt.
 Doch hy, verraderlick, lonckt toe met wacker oogen,
 Tot dat hy heeft een deel, die naerder syn, bedrogen;
 Die vat hy met den muyl, soo lange ligt hy stil,
 Tot dat hy heeft de proy geheel tot zynen wil.
 Soo is het Spaens gebruyck.

Deéze brokken alleen zouden voldoende weézen om aentetoonen dat ZEVERCOTIUS geen Dichter van den gewoonen stempel is, maer dat hy, begaefd met een stout vernust, en met eene gloeyende Vaderlandsliefde bezielt, zich boven alle andere Belgische Dichters heéft weéten te verheffen. Ondertusschen is hy nog grooter Lierzangdichter dan Treurspelmaeker te noemen. De Alexandrynen vloeyden hem niet zoo rollend, zoo gemaklyk, uyt de pen, dan andere kleynere versmaeten. Hiervan strekken tot bewys de navolgende uytmuntende plaetsen, uyt de Reyen van het zelfde Treurspel, welke doór de

Schryvers der *Euterpe*, te recht, voór Meesterstukken erkend zyn. Dus heft de rey der Vlamingen, die de Spaensche tyranny in Leyden ontvlugt waeren, eenen roerenden klaegzang aen:

Wat stat, wat velt, wat vremde lant,
 Wat bos, of onbekenden kant,
 Sal ons een vaste wooning geven,
 Daer wy verlost van moordery,
 En van de Spaensche tyranny,
 Met ruste sullen mogen leven?

Tsy daer de son het dorre velt
 Van d'Africaensche rijcken quelt,
 En voert haer paerden naest de landen,
 Daer Pales noyt yet groens en vint,
 Daer 't heete sant den koelen wint
 Sijn sachte pennen doet verbranden.

Tsy daer den winter trager gaet,
 Daer zelfs de zee geketent staet,
 En eeuwichlick met ys gebonden,
 In 't rycke van den droeven nacht,
 Daer Ceres noyt noch Bachus lacht,
 Daer geen genuchten sijn gevonden.

Daer geen Tytir schapen weyt
 En 't ongenadig hert beschreyt,
 Van Galathea sijn vriendinne;
 Daer noyt het dartel lam en springt,
 Daer noyt den nachtegael en singt,
 Beklagende zijn oude minne.

'T is even eens, waer dat wy gaen
 Als wy den bloedigen Maraen,
 En al zijn tyranny ontloopen;
 Als wy niet dag voor dag en sien
 Soo veel onnoosel vrome lien
 Verbranden of aen galgen knoopen.

Een deel, in 't machtich Brittenlant,
 Sal, aen den groenen Teemschen kant,
 Zijn soete Vaderstat vergeten:
 Een deel sal, by den duytschen Rijn,
 Geruft en ongequollen sijn,
 En van Maranen niet meer weten.

Och Leytsche maegt, die nu benout
 Den wreeden Spaenschen hoop aenschout
 Sich ronsom uwe mueren wenden;
 Wert gij verlost eens uyt den noot
 In uwen allerlieftsten schoot,
 Sal ick mijn levenstijt volenden!

Ick sal de soete Vlaemsche locht,
 Die my in't leven heeft gebrocht,
 En al mijn volck gewillig derven;
 Voor u sal sijn het leste bloet,
 Dat my bewaert en leven doet,
 Is 't dat ick mach uw borger sterven.

Is hier het tedere en aendoenlyke niet op eene voórtreffelyke wyze aen de
 Vaderlandsche verontwaerdiging verbonden? Nog roerender zyn de klagten der
 Leydsche Vrouwen:

Men kan hier dag voor dag gefien,
 Dat dragers van de lijcken,
 Begeven van haer swacke kniën,
 Daer onder doot beswijcken,
 En met de geen
 Daer sy mê treën,
 Het zelfde graf verrijcken.

De Borgers dickwils op de wacht
 Haer vrome siel uytgieten,
 Of vinden t'huys haer vrou versmacht,
 Die sy gesont daer lieten,
 Of in den wint
 Haer teere kint
 Den lesten adem schieten.

Hoe menig moeder, die op straet
 Haer 't leven voelt ontvlieden,
 De kleyne schaepkens niet en laet,
 Maer schijnt se noch te bieden
 De drooge borst
 Tot haeren dorst,
 Of haer mocht troost geschieden.

Hoe menig afgestorven wicht
 (Soo yeder kan getuygen,)
 Noch aen zyn moeders borsten ligt
 En schijnt die noch te suygen;
 Zy, doot en styf,
 Schynt noch haer lijf
 Naer 't kint te willen buygen.

Treffend zyn ook de volgende Coupletten de derde rey:

Geloost den wanckelbaren wint,
 Gelooft een ongestadig kint,
 Gelooft Neptuni baren,
 Gelooft het ijs, gelooft de maen,
 Maer wacht u op de lien te staen,
 Die noyt getrou en waren.

Zy hebben uyt haer moeders borst,
 Versadende den eersten dorst,
 Meyneedigheyt gesogen:
 Daer door is menig edel lant
 Van volck berooft, verwoest, verbrant,
 En onder 't jock gebogen.

De sneeu sal sonder kouwe zijn,
 Den zomer sonder sonneschijn,
 De wolcken sonder dryven;
 De hooge duynen sonder sant,
 De heete vlammen sonder brant
 Eer Spaensche trouw zal blyven.

De *Emblemata* zyn van veél minder allooy, schoon sommige der zelve niet van geest ontbloomt zyn. Leézen wy slechts het Byschrift op het 36e Zinnebeéld, 't geén een der besten is:

Soo lang als yemant gaet daer Phoebi stralen schynen
 De schadu die hem volgt en sal niet eens verdwynen;
 'T is waer, zy mindert wat als 't licht op't hoogste staet,
 Maer zy wert swarter ook hoe dat het klaerder gaet.
 Die hem tot wetenschap en deugden wilt begeven
 En kan noyt sonder haet en achterklappers leven.

Niet een en klimt soo hooch die daer af wert bevryt:
De schadu van de deugt en wetenschap is Nyt.

Doch het is voórnaementlyk als Minnedichter dat ZEVECOTIUS heeft uytgemunt, en dat hy de meeste onderscheyding verdiend. Begaefd met een gevoelig hart en een jeugdig dichtvermogen, wydde hy al vroeg zyne Zangen aen de aendoeningen der liefde, reeds op zyn 17° jaer verslingerd zynde op de aantrekkelykheden van een Gentsch Meysje. Met welke heerlyke kleuren teekent hy de bevalligheden deézer schoone! Haere wangen schildert hy

Witter als de versche snee,
Die noch niet en is betrêen,
En geen voetstap heeft gelêen;
Uytgenomen dat dit wit,
Door Cupidoos mont verhit,
Die daer menig soentjen haelt,
Is met purper afgemaeld.

Haere lippen:

- Sachter als het haer
Van Diones Wagenaer;
Lipkens, die nu overlank
My met soentjes maecken kranck;
Soentjes, soeter als het geen
Dat de kleyne bien bestêen,
Soeter als de duyve schreyt,
Soeter self dan soetigheyt.

Hoe lief is ook het geén hy van Phyllis zegt in het volgende

Bruylofsdicht.

Phyllis ginck lest buyten spelen
 In het midden van de Mey,
 Lancxt de kanten van de Ley,
 Daer de vogels soeter quelen,
 Daer de velden groender staen,
 Met nieuw jeugdig gras gelaen.

Corydon die zag haer komen,
 Corydon den fraysten quant
 Van het heele Nederlant,
 En heeft vast voor hem genomen
 Haer te schencken zynen sin,
 Haer te schencken al zyn min.

En heeft by de macht gesworen
 Van den bog' en van den schicht
 Van't blintsiende Venuswicht,
 Dat hy Phyllis heeft verkoren,
 Dat in blytschap en in pyn
 Phyllis sou de liefste syn.

Waerom soud hy haer niet minnen?
 Phyllis heeft et wel verdient
 Thebben Corydon voor vriend:
 Zy kan in volmaecktheyt winnen
 Al der Nymphen soet aenschyn,
 Die ontrent de Leye syn.

Noyt en heeft de locht geschonken
 Harderinne, meerder goen,
 Als zy dese Phyllis doet:
 Zy doet yders hert ontvoncken,
 Zy is soeter als een lam
 Dat eerst van zyn moeder quam.

Aengenaemer als den regen
 Die beschut het groene velt
 Van der sonne groot geweld,
 En de vogelkens die plegen
 Met een liefelick getier
 T' onderhouden Venus vier. enz.

Hoe teder, hoe natuerlyk en eenvoudig! Men ziet dat den Dichter doór eene vlytige beoefening der ouden, zich hunne jeugdige schildering wist eygen te maeken, en dat hy, zoo wel als *Hooft*, in Italiën, eene Erotische bevalligheyd had opgedaen, die zyne leézers medesleépt. Geheel in den trant der Italiaensche Canzoni is het volgende stukje, getiteld: *Die niet en mint, is sot of blint*.

Wiens ooge kan gesien onaerdig, sonder minnen,
 Het lodderlick gesicht van onze aertsgodinnen,
 Is eenen plompen uyl, een borger van de nacht,
 Een gans onnuttig deel van 't menschelick geslacht.
 Wyckt, moedeloose, wyckt! my lust een ander leven,
 De gunstige Natuer heeft my een hart gegeven

Van sacht, beweeglick vleys; een hert dat voelt de min,
 Soo haeft ick werd gewaer het minst van myn godin.
 Ist dat ick maer en sie haer sneegelycke handen,
 Ick voel myn geest, myn siel, en al myn zinnen branden;
 Wat dunckt u dat my doen de lipkens als korael?
 De wangen, wit en rood? de fuyckersoete tael?
 Wat dunckt u dat vermag den strael van haer bruyn oogen,
 Die my in haren dienst doen liefelick verdroogen?
 Het blont gestruyvelt hair? den kleynen rooden mont?
 Den alabasten hals?.....
 Waert dat ick moest met haer door onbekende hoecken
 In 't midden van den nacht den rechten weg gaen soecken,
 Ick sou hem vinden strackx: het vier van haer gesicht
 Sou meer my dienstig syn als 't helder sonnelicht.
 Wyckt, moedeloose, wyckt! soo lang als duert myn leven
 En sal ick nimmermeer myn Koningin begeven;
 Den dienst is veel te vry; de pyne veël te soet
 Die ons altyt in hoop en vreese leven doet.

Doch wy zouden het geheele boekske moeten overschryven, wilden wy'er alle de
 verdiensten van aentoonen. Ik kan echter niet op my verkrygen om het allerliefste
 versje, getiteld: *Genuchte van't velt*, met stilzwygen voorbytegaen. Hoe veël schoons
 bevat deéze beschryving der wederkeetende Lente!:

Men siet het gantsche lant
 Met blommekens beplant,
 Soo lustig hem vertoogen,
 Dat Phoebus trager gaet,
 En dickwils stille staet,
 Om die wel te beoogen.

De beecxkens, onbelet
 Van 's winters droeve wet,
 Van ijs en noordtsche boeijen,
 Met slaperig gedruys,
 En liefelick geruys,
 Vol silver water vloeijen.

Den koelen sachten wint,
 Die uyt het west begint,
 Beademt al de kruijen,
 Ontslaet het groene velt
 Van Boreas geweld,
 Van bysen⁽¹⁾ en an buijen.

Hierop volgt eene beschryving van de Landhoeve die den Dichter zich wensch, volkomen in den smaek van *Tibullus*. Na opgenoemd te hebben al 't geén hem daerin verlustigen zou, ontbreékt'er toch nog iets: zyn meysje:

Waer 't datter dan een ster
 My gunstig waer soo ver,
 Dat daer oock quam geresen
 Myn son, mijn licht, myn lief,
 Mijn hartjens soete dief,
 Zy soude wilkom wesen.

(1) 'T zelfde als in 't fransch *le vent de bise*.

Ick sou het waerdig hoofd
 Van die myn vryheyd rooft
 Met bloemekens vercierien,
 Met bloemekens vol jeugt,
 Vol reuck, vol glans, vol vreugt,
 Myn Koninginne vierien.

Zy soude met my gaen,
 Daer al myn vruchten staen,
 Mijn appels en myn peren;
 Het sou al voor haer sijn,
 Ick soude voór het mijn,
 Een soentjen maer begeren.

Een soentjen twee of dry,
 Sou elck half ure my
 By dach te vrede stellen;
 Maer snachts soo soud' ick haer
 Omhelsen teenegaer,
 En soenen sonder tellen.

Terwylen sou den tijt,
 Die onse jaeren slijt,
 Allengskens ons ontluchten;
 En in den lesten nood
 Sou d'ongevreesde dood
 Ons vinden in genuchten.

Eyndigen wy deéze uyttreksels met de volgende dry Coupletten, uyt des Dichters
afscheyde aen Apollo:

Ick sweere by de borst,
 Die mynen kintschen dorst
 Met melck heeft konnen boeten;
 Ick sweere by den dag,
 Die eerst met eenen lach
 My sag mijn vader groeten;

Ick sweere by den tijdt,
 Van list en pracht bevrijdt
 Myn eerst gespeende jaren,
 Als lispte nog myn tong,
 En wat sy sprak of song
 Maer halve woorden waren;

Waer't dat mijn levens draet
 Mocht gaen naer mynen raet,
 En naer mijn welbehagen,
 Ghy waert en anders geen,
 Myn troost, mijn vreugt alleen,
 Tot 't eynde van mijn dagen.

Z E V E C O T I U S verdient, naer my dunkt, als Minnedichter, eene plaets, nevens *Hooft, Jonckty's* en *Bellamy*.

Z E V E C O T I U S had tot Bloedverwant DANIEL HEINSIUS, ⁽¹⁾ gelyk hy, geboren te Gent in 1580.

(1) SWEERTIUS, p. 203. FOPPENS, 226. SAXE, IV. p. 126. DE VRIES, I. 131. *Euterpe van KANTEL. en SIEGENB.*, I. 98.

Niettegenstaende deézen het grootste deel van zyn leven in Holland doóргеbragt en'er alle zyne gedichten opgesteld heéft, moet hy toch onder het getal der geénen gerekend worden, die Vlamingen van geboórte zynde, de Vlaemsche schryfwyze gevolgd hebben;⁽¹⁾ en als zoodanig, kunnen wy hem niet ongenoemd voórby. Hoe groot zynen roem als Latynschen, en Nederduytschen Dichter, by zyne land- en tydgenoóten was, blykt, onder andere, uyt de volgende verzen van OPITZ, den Vader der Hoogduytsche Dichtkunst, waerin men ziet dat hy aen HEINSIUS alles heéft te danken gehad:

Ihr HEINSIUS, ihr PHÓNIX unfreer Zeiten,
 Ihr, sohn der ewigkeit, begunstet auszubreiten
 Die flügel der vernunft.....
 Ich auch, weil ihr mir seid im schreiben vorgegangen,
 Was ich für ehr und rhum durch hochdeutsch werd er langen,
 Will meinem Vaterland eröffnen rund und frei,
 Das eure Poësie der meinen mutter. sey.⁽²⁾

De Nederduytsche gedichten van *Theocritus à Ganda* of *den Theocritus van Gent* (zoo noem-

- (1) HEINSIUS bragt zyne Jongelingsjaeren meest in Zeeland doór. Men weét hoe groot de overeenkomst der Zeeuwsche en Vlaemsche Dialecten is.
 (2) OPITZ, *Poëtische Wäldren*. B. I.

de zich HEINSIUS,) eerst stuksgewyze in het licht verscheéenen, zyn doór *P. Scriverius*, meest al byeen verzameld, en, onder den titel van: DAN. HEINSII *Nederduytsche Poemata*, uytgegeéven by *W. Janssens*, te Amsterdam, 1618, in 4to. Zy zyn, zegt DE VRIES, zachtvloeyend, verstandig en vol van geestige en natuurlijke vergelijkingen. De volgende *Pastorael* is waerlyk Theocritisch en volmaekt in den toon van het bovenaengehaelde Bruyloftsdicht van ZEVECOTIUS:

Corydon die weyde schaepen
 Vast aen 't water van den Rijn,
 Daer de beste weyden sijn,
 Als het vee denckt om te slaepen,
 Als de duystre nacht komt aen,
 En de droeve silvre maen.

Daer sat hy met liefd' ontsteken
 Van zyn Phyllis gans den nacht,
 Phyllis die hem niet en acht,
 Phyllis die hem 't hert doet breken.
 Daer sat hy en sanck dit liedt
 Op een versgesneden riet.

Het sal nu twee volle jaeren
 Phylli worden alledaeg,
 Dat ick myne liefde klaeg,
 Dat ick die quam openbaeren.
 Phylli 't tweede jaer ist nu
 Dat ick eerstmael quam by u.

Van dien tijdt af gae ick dwaelen
 Met mijn schaepen door het gras,
 Sonder dat ick op haer pas,
 Sonder dat ick haer gae haelen
 Als zy dolen als zy gaen
 Daer geen rechte wegen staen....

Geenen slaep en kond' ick haelen
 Altijt docht my dat ick sach
 Phylli dijnen soeten lach,
 En dijn oogen die my straelen
 En dat liefelick gelaet
 Dat noch in mijn herte staet.

Corydon schreef in de boomen
 Waer hy eenen vandt bequaem
 Phylli dijnen soeten naem,
 Corydon sach in syn droomen
 Phyllis altijt voor hem gaen,
 Phyllis altijt voor hem staen, enz.

Niet min gemakkelyk en luchtig rolt het versje op *het Sterfhuys van Cupido*:

Gisteren des avonts laet,
 Eer de son te bedde gaet,
 Eer sy gaet, en ons berooft
 Van haer schoon vèrgulden hooft,
 Eer de swarte nacht begint
 Is gestorven Venus kint:
 Venus kint, dat soete dier,
 Is gevallen in zijn vier, enz.

Gaern haelde ik nog iets aen uyt het *Ambacht van Cupido*, de *Emblemata van Minne*, de *Hymnus van Bacchus*, of den *Lofsanck op Jesus Christus*; doch, daer HEINSIUS by de meesten myner Leézers bekend zal zyn, spoede ik my om te komen aen

JUSTUS HARDUYN, HARDWYN Of HARDUINUS⁽¹⁾ geboren te Gent den 11 April 1582, en gestorven omtrent 1630. Hy was mede een' Bloedverwant van ZEVECOTIUS, gelyk te zien is uyt twee Latynsche Elegien van den laetsen, waervan de eene aldus begint:

*Harduine patriae non infima cura Minervae Accipe cognati tristia fata
tui.*

En de andere:

*Harduine patriae cui dictant Carmina Musae Cui meritas cingit Daphnis
honora Comas.*⁽²⁾

HARDUYN was ook den vriend van *Justus Lipsius*, die hem in eenen brief, geschreéven aen *Maximilianus Vrientius* Secretaris der stad Gent, in de maend July 1602, noemt: *Harduinum nostrum*.⁽³⁾ Wy hebben van hem: I. *Weerlycke lief-*

(1) SWEERTIUS, 498. FOPPENS, 783. PAQUOT, XVIII. p. 386.

(2) ZEVECOTII *Poemata*, Amstelod. 1640. pag. 4 & 16. Lib. I. Eleg. 3 & 9.

(3) J. LIPSII *Opera*, Vesaliae 1675. tom. II. p. 349. Centur. 4. Epist. 16.

den tot *Rosemond*. II *Verzuchtingen der Bruyd tot haren Goddelicken Bruydegom*, eene navolging van het Hooglied. III. *Goddelicke Lofsanghen tot vermaekinghe van alle gheestighe liefhebbers*. Gent 1620. opgedragen aen *Jacob Boonen*, Bisschop van Gent. IV. *Den val en opstand van den Koning David*, *ibid.* 1622. V. Eene uytbreyding van den 88e Psalm: *Misericordias Domini in aeternum cantabo*. Gent 1620. VI *Goddelycke wenschen verlicht met Sinnebeelden, Ghedichten*, enz. Hantwerpen 1629. eene vrye navolging van het latyn van *Herman Hugo*, versierd met fraeye plaeten van *Bolswert*. De tael van deézen Dichter is kragtig, gespierd en zuiver van bastaerdwoórden. Zyne Poezy heeft een ryken voórraad van veélbeteekenende woórden. Men leéze, by voórbeeld, het volgend uyttreksel uyt den 103^{en} Psalm, in de *Goddelicke Lofsanghen*:

Als een schoon Pavilloen hebt ghy de locht gespannen,
 Ende daer boven op de wateren gebannen,
 Die teenemael gestelt in blinckende cristael
 Dienen tot solder - bert van uwe Coninck - sael.

Op het onvast ghebindt der wolcken, die daer draeyen,
 Uwen Coets - waghén rolt op zyn vergulde raeyen,
 Daer hy lancx eenen wegh, ons ooghen onbekent,
 Al - een door uwen wil wordt lichtelyck gement.

Den rouw - snuyvenden windt die by u is ontbonden,
 Die oock als't u belieft van u wordt los ghesonden,
 Den donder vol geclack, den blixem fel en snel,
 Sijn dienaers allegaer uw's goddelyck's bevel.

Op haeren eygen grond, en op haer zelfs gewichte,
 Was't dat ghy, grooten God, de sas der aerde stichte:
 Sonder dat s'oynt verscheen, ofschol - wys henen dreef
 Uyt haer bepaelde plaets', of uyt haer ronde schreef.

Te voor hielt die de zee in heuren colck gedolven,
 Becleedende de selv' met waterblauwe golven:
 Die trots, en onversaeght door't stroomende gewelt,
 Hebben op het gebergh hun woon - plaetse gestelt.

Maer soo saen ghy begonst te donderen in't spreken,
 En dat u gram gemoed in blixem wiert ontsteken;
 De toppen, glat - bemost, blootten hun overal
 En men sagh elken bergh omringhelt met syn dal.

Doen lagh eerstmael de zee gevlochten in haer tuynen,
 End'om end'om besoomt met opgebulte duynen:
 Sonder dat sy daer naer heur paelen overspronck,
 Of t'eenmael met gloed g'heel aerde-ryck verdronck.

De zilver - beeckskens claer ververschen en bevryen
 De bembden afgemaelt met groen tapitseryen:
 Daer hun vrucht - baerig nat altyt door henen druyst,
 Tot dat 't uyt eene clip al bobbelende ruyst.

Waer 's middaeghs in de sonn', met snackerigh verlangen,
 Om te boeten den dorst waer me dat is bevanghen
 Allederhande vee comt cudd' - wys aenghestout,
 Zelf tot den ezel toe, woonachtigh in het wout.

De voghelkens, gecleet in pluymige livreyen,
 Siet men hier oock ontrent gaen nesten, en vermeyen:
 End' elck naer zynen aerd, hier knotert, en daer fluyt,
 Hier sierickt, daer kivit, daer tiereliert, en ruyt.

Om den verhitten schoot van d'aerde te besproeyen,
 Doet ghy lancks het ghebergh u regen-kruycke vloeyen;
 En het verwallemt cruyt verpreult ghy met den dauw,
 Met heunigh het gheblomt, verslenst, slap ende flauw, enz.

In zyne *Goddelycke wenschen* tragt hy meer den trant van *Cats* te volgen:

Siet ghy de menschen niet met menichte van hoopen
 Door mallygheydt ghestiert, ten alle kanten loopen?
 Den eenen, onbekent, sijn baene niet en vindt,
 Den anderen die talt, als oft hy waere blindt.
 Den eenen gaet te seer, den anderen te traeghe,
 Den eenen gaet hy nacht, den anderen by daeghe,
 Den eenen klimt om hoogh', den anderen die daelt,
 Den eenen die gaet wel, den anderen die faelt,
 Den eenen sal altoos hem keeren ende wenden,
 Den anderen op veel noyt sijnen wegh kan enden:
 Want soo hy seker meynt hoe dat hy is voldaan,
 Hy vindt hem op de pleck daer hy was inghegaen,
 Jae met een vol ghedruys soo loopet volckxken dolen;
 Wie houdt doch hier het padt dat aen hem is bevolen?⁽¹⁾

De volgende uyt noodiging tot de vermaeken van het veld is niet onaerdig. Zy toont dat HARDUYN

(1) *Goddel. wenschen*, bl. 192.

voór zulk soórt van gedichten zeer geschikt was, en dat hy, als het'er op aen kwam, een lossen gang en zwier, aen zyne verzen geéven kon.

*Allerliefste! 't is te langh
Hier te woonen in bedwangh;
Ké⁽¹⁾ gaen wy met dit saysoen
Ons verquicken in het groen.*

Off de steden schoon altijd
Staen bemuert, en wel bevrijdt,
Off hun hoven sluyten vast;
Op den acker 't beter wast;
Want hy ons de vruchten gheeft
Daer den Borgher mede leeft.

Dheeren - huysen in de stadt
Staen gheghevelt schoon en prat,
En haer torens, fraey gevrocht,
Staen verheven in de locht:
Maer een hutjen van het landt
Staend' in fijnen kleemen wandt,
En met rieten wel beleydt,
Duysent mael my meer gherydt.
Want de ruste, peys en vré
Houden daer in hunne sté.

(1) Deéze uytroeping, thans in onbruyk, bevalt my zeer in het *naïve* en vertrouwelyke. KIL. vertaelt haer *ah*, *interjectio varios affectus indicans*. Misschien het fransche *gai! gai!*

*Allerliefste! 't is te langh
Hier te wonen in bedwangh;
Ké gaen wy met dit saysoen
Ons verquicken in het groen!*

'K heb een goetjen, hier ontrent,
Schoonder is'er gheen bekent,
'T wordt omwatert, soo ick meyn,
Met den loop van een fonteyn:
Titaet omcinghelt met sijn hout
En met bembden, menigh - fout,
Die voor d'ooge 't allen ty
Schijnen een tapitsery.

Há, mijn hertjen, kost gheschien
Dat ick u daer mocht aensien,
'T waer al beter, zoo my docht,
Dan die vuyl verstopte locht.
Onder eene lommerschouw,
Als een duyfken, wel ghetrouw
Dagh en nacht ick by u saet
Om t'aenhooren uwen praet;
En wy souden daer gherust
Overbrenghe allen lust.

Niemandt en soud' achte slaen
Op het ghene wy begaen.
Och off desen dagh eens quaem
Hy waer my zoo aengenaem!
'T waere my den liefsten dagh
Dien ick in mijn leven sagh!

Allerliefste! 't is te langh, enz.⁽¹⁾

HARDUYN behoorde tot den geestelyken stand. Zyn Vader FRANCOIS HARDUYN, gestorven in 1609, was, volgens SANDERUS⁽²⁾ ook een' zeer verdienstelyken Dichter, in de Nederduytsche tael, waerin hy Anacreon vertaeld, en meer andere onuytgegeévene gedichten geschreéven heéft, *digna profectò*, zegt den zelven SANDERUS, *quae lucem videant, et ab omnibus legantur; quod fieri facilé possit, si amaenior hisce studiis et faventior, per hujus aevi deplorati fastidia, et imminentem barbariem, aura adspiraret.*

Welk verschil, tusschen de gedichten van HARDUYN en die van jonker JACOB DUYM⁽³⁾! 'T is waer, deézen laetsten schreéft een groote twintig jaer vroeger. Hy wierd geboren te Leuven in of omtrent 1547. en begaf zich van jongs af in den krygsdienst. Als Kapiteyn van een vendel voet-knegten onder WILLEM I, Prins van Oranje, wierd hy, op den Couwensteynschen dyk, by Antwerpen, gevangen genomen, doór de Spanjaerden, en 22 maenden op het Kasteel van Namen in hechtenis gehouden. Daerna hield hy zich op te Ley-

(1) *Goddel. wenschen*, bl. 263.

(2) *De Gandavens.*, 41. Zie ook PAQUOT, XVIII. p. 384.

(3) Zie over hem de *Euterpe*, I. bl. 207.

den, en gaf daer uyt: *Een Spiegelboek inhoudende ses spiegels, waerin veel deuchden claar aen te mercken zyn. Speelwys in dicht ghestelt door JACOB DUYM, te Leyden by J. Bouwens 1600.* In de opdracht aen de Staten der vereenigde Nederlanden, zegt hy, onder meer, dat hy dit werk gedicht had: *om alle redenrycke gheesten eenen voet te wysen hoe dat sy haer behooren na de fransche maet (van verzen) te voegen, ende de oude maet te laten varen.* Het boek zelve bevat zes Spiegel, elk onder eenen afzonderlyken titel, als: *den spiegel der Eerbaerheyt - der liefden - der Rechtvoordering - der Getrouwicheyt - der Reynicheyt, en des Hoochmoets.* Vervolgens kwam van hem in't licht: *Een Ghedenckboeck het welck ons leert aen al het quaet en den grooten moetwil van de Spaingnaerden en haren aenhanck ons aenghedaen te ghedencken. Ende de groote liefde ende trouw van de Prinsen uyt den Huyse van Nassau aen ons betoont eeuwelick te onthouden, te Leyden by H. Lz. Van Haestens. 1606, met eene opdracht aen Prins Maurits.* Dit Gedenkboek houd zes Tooneelstukken in: I. *Eenen Nassauschen Perseus, verlosser van Andromeda, oft de Nederlandsche Maeght.* II. *Het moordadich stuck van Balthasar Gerards, begaen aen den doorluchtigen Prince van Oraingnen, 1584.* III. *Benoude belegheringe ende wonderbaerlyck ontset der stad Leyden.* IV. *Belegheringhe der stad Antwerpen by den Prince van Parma.* V.

De cloeckmoedighe daet van het innemen des Casteels van Breda en verlossinghe der stad. VI. Een bewys, dat beter is eenen goeden, dan eenen gheveynsden peys. Voór elk deézer stukken is een' afzonderlyken titel en opdragt. Zy bevatten veéle weétenswaerdige byzonderheden uyt de tyden der Spaensche beroertens, doch de styl en rymtrant zyn beneden de middelmaet. Hier onder hebt gy een staeltje uyt het tweede deel des Gedenkboeks, waerin voórkomen *veel ghevluchte Brabanders*, en onder hen een *Coopman*, die zegt:

O Brabant, Brabant schoon, wat waeyt u over 't hoofd?
 De Coopman word verjaeght, het plat land word berooft.
 U neering zyt ghy quyt, den ryckdom is vertrocken,
 U goed' voorstaenders zyn nu wyd en breed verstroyt.
 Die waert eertyden soet so lieflijk en so machtich,
 Ghy zyt nu schier verwoest, jae heel arm en beroyt.

O soet Antwerpen ryck, ô overschoone stat,
 In u was overvloed, en des lands meesten schat,
 Van al de neering goed, waert ghy d'oprechte voester,
 Ghy waert in Brabant als de kerne in de snoester.
 Van allen volck waert ghy de toevlucht en bystand,
 Seer ryck'lyck cond' elckeen in u den cost ghewinnen,
 Wie tot u quam van breed of wyd, bood gy de hand,
 Men sach u voorwaer al des werelts const beminnen.
 Och wat salt van u zyn, ghy sult eerlang vergaen,
 O schoone stat om u ist doch nu al ghedaen,
 Te krencken soeckt men u, enz.

Oneyndig beter zyn de Dichtwerker van WILLEM VANDER ELST,⁽¹⁾ een' Vlaming, Pastoor van Bouchaut en Waterdyck. Ik bezit van hem: *Geestelycke dichtten verscheyden personen ende staeten van menschen toegeschreven, door H. WILHEM VANDER ELST, PRIESTER, PASTEUR, t'Antwerpen, by H. Verdussen, 1622 in 4to*. Dit boek behelst 72 gedichten van zedelyken inhoud, gerigt aen alle de standen der Maetschappy. De tael is zeer beschaeft en den rymtrant in de manier van *Cats* en *Heinsius*, wier schriften doór deézen Dichter met vrugt bestudeérd zyn. Wy leézen, daer het boek open valt, bladz. 75. een *ghedicht tot ghehoude mannen*:

Soo Christus onsen Heer met liefde, groot gepresen,
 Heeft sijne Kerck bemint, en alle deught bewesen,
 Met woorden en met daet tot op den lesten dagh,
 En meer voor haer gedaen als mens doorgronden mach:
 Geleden met gedult veel plaghen ende wonden:
 Genomen op syn hals de straff' van onse sonden:
 Gewasschen onse siel in sijn vergoten bloet:
 En aen den grammen Godt betaelt de leste boet:
 De mans oock moeten soo, met liefde, soet van binnen,
 Hun' vrouwen min of meer als 't eyghen lichaem mannen.
 En die sijn weerde vrouw, sijn hulp, en sijn gerief,
 Wt goeden gront bemint, wien heeft hy anders lief
 Als eygen vlees en bloet?.....

(1) FOPPENS, I. p. 398

Dus ist de meeste schand', en teghen alle rechten,
 Dat vrouwen ende mans gaen kijven ofte vechten.
 Die sich snijdt in de neus, eu wonden daerin prent,
 Betooght voor alle man dat hy syn lichaem schent.
 Wanneer den man de vrouw wilt stooten ende smijten,
 Haer' fouten, haer gebreck in't openbaer verwijten,
 Wat doet hy dan veel min, als die sich selven bijt,
 En in sijn eygen vlees een' groote wonde snijt?

Van dergelyke vergelykingen is dit boek vol. Zy ondersteunen de menigvuldige, schoone zedelessen des Dichters, en zetten haer kragt en nadruk by. Zoo spreekt hy van de luyaerden:

'T is wel een droeve saeck, dat menschen, sterck van leden'
 Vervremt van alle werck, de straeten luy betreden:
 Of, als het teere kindt, in doeken, vast gevest,
 Tot midden van den dagh noch liggen in den nest.
 Alleens gelijk de deur haer keert in haere herre,
 En draeyt nu hier nu daer, nu by, en dan weer verre,
 Soo keert den luyaert hem in't bedde, moe en laf,
 Tot dat hy, liggens moe, daer komt gekropen af.

Leézenswaerdig is ook het geéne VANDER ELST nopens het bestaan van God, *tot den goddeloozen*, zegt:

Het schepsel van de son, van sterren, en van maen
 En wat wy boven sien, ons wysen dat ook aen.
 De vogelen des lochts, de beesten van der eerden,
 Het schepsel van den mens, seer schoon, en groot van weerden.

De groote woeste zee, versien van alle vis,
 Ons roepen met een stem dat Godt hun schepper is.
 Al 't gene dat wy sien, en mercken met ons ooghen,
 Komt ons den grooten Godt met groote macht vertoogen.
 Het spreekt al sonder tongh, en 't roept luyd, sonder stem,
 Dat alle creatuer geschapen is van hem.
 Wy moeten uyt de konst ons tot den maeker keeren,
 En, uyt soo prijsbaer werck, sijn macht verstaen, en leeren:
 Bekennen dat sulcks niet en is des menschen werck:
 Alwaer ook eenalleen all' d'ander menschen sterck.
 'T is buyten ons begryp het scheppen van een mierken:
 En boven onse kracht oock aen het minste dierken
 Veranderingh te doen. Het is toch al volmaect,
 Dat desen grooten Godt des Hemels heeft geraect!
 En, staen wy soo verstelt, niet wetend wat te seggen,
 Als wy syn minste werck eens ryplijck overleggen,
 Doordien het selve springht hoogh boven onsen geest,
 Wat souden wy toch doen of segghen van het meest?
 Voorwaer met allen niet. Dus hooghelijck laet prijsen,
 Die grooten prys is weerd; en hem de eer bewijzen,
 Die meester is van al: die met volmaecte macht
 Volbrenght soo grooten werck met woorden of gedacht.
 Die met een enckel woordt de aerde kan vervoeren:
 Op eenen oogenblick den Hemel heel beroeren:
 Die aen de son gebiet, en sy niet op en staet:
 Die op de woeste zee en op haer' baeren gaet:
 Die met een snel gesicht neemt acht op al de sterren,
 Dat sy in haeren loop niet onderlingh verwerren,
 Die 't altemael regeert, versiet, en geeft bevel,
 En al sijn dinghen doet volmaect, en even wel.

Men ziet, 'er is cadans en schikking in de verzen van VANDER ELST. Zy zyn byna geheel vry van stop- en bastaerddoorden. Zie hier een uyttreksel uyt het gedicht *tot den toubacdrinckers*, 't geén my niet onaerdig voorkomt:

K'en mach hier niet voorby: maer moet gaen ondersoecken
 Wat dat den touback is: en uyt wat vremde hoecken
 Hy ons is komen by. Het gaet toch ront en vast,
 Dat desen nieuwen vondt niet mindert, maer meer wast.
 Men siet toch dagh op dagh, het volck met groote noopen,
 Met pijpen in de handt, met touback-bussen loopen,
 En wat daer meer toe hoeft. En sitter eenen neer,
 Sy sitten allegaer met touback in de weer.
 Het licht dat werdt geëyst: de keersse werdt ontsteken,
 Of lonten, of pappier. Men kout, men gaeter spreken
 Wie dat den besten heeft: of waer aen dat men kent
 Sijn deught, sijn kracht, sijn werc. Maer eer de reden endt,
 Men suyght noch eens de pijp, men trect met volle monden,
 En andermael, rontom, 't werdt brandende gesonden
 Met soeten reuck en smaeck. 'T is qualijck uyt de handt
 En werdt terstont noch eens gesteken tusschen tandt.
 Doch tusschen elcken kèer dat sy met volle teugen,
 Den touback suygen in, met wonder groot verheugen,
 Tot meèrder leckernij, en d'alder-beste cier,
 Gaet met den touback am een teugh van't beste bier.
 Nu, merckt des toubacks kracht! Elc een terstont aen 't fluvmen
 En aen het spouwen, aen het sieveren en schuymen
 Tot groote walgingh toe. Elck heeft voor hem een plas
 Van alle vuyligheyt, gelijck een hoogen tas,

De kamer is vol stancks, van boven tot beneden:
 Men kan gedueren niet van al' de vuyligheden.
 Den roock vlieght op seer hoogh tot boven in het dack,
 Het speecksel vult den vloer, en maeckt hem nat en swack...

Waer is hy die eerst heeft dees aengekochte panden,
 Dees onbekende waer, gebrocht in dese landen?
 Hy heeft toch, met goet recht, verdient voor sijnen loon
 Te dragen op syn hoofd een schoone fielenkroon....
 Het is toch sotten raes, 't zyn leugens goet om tasten,
 'T zyn steenen, en geen broot, voor die met hongher vasten,
 Te seggen dat hy drooght, veel vuyligheden quijt:
 De herssenen verlicht: de watersucht verbijt:
 En meer gelijkken klap. Al ofter ander saken
 Om dese deught te doen, ter werelt nu gebraken.
 Al of de wetenschap van't helpen in den noot,
 Waer, met de Medecyns, begraven ende doot, enz.

Wy zegden zoo even dat VANDER ELST de schriften van CATS en HEINSIUS met vrugt geleézen had. Zulks blykt uyt het geén hy, in de volgende regels, *zynen lezer*, berigt:

Ziet bier mijn eerst begin, ghy leser en beminder
 Der Vlaemsche Poësy: maer doet aen 't dicht geen hinder
 Al wijcket sijwaerts af. Let dieper op de jonst
 Als op het grof bedryf van d'onvolmaeckte konst.
 'T is waer, 'k heb my gepooght te doen na mijn vermogen:
 Te volgen mijnen geest, soo hij wiert opgetogen
 Tot veelderley gedicht; maer siet, den krancken mens,
 Hoe seer hy hem vermoeyt, loopt achter sijnen wens.

Den onvolmaecten mensch en kan in sijne saken,
 Oock doende wel sijn best, volkomen dinghen maken.
 Daer hapert altijd wat, te kort, of veel te lanck:
 Die kreupel is van joncks, blijft slim in sijnen ganck.
 Hier heb ick my verstout, dees ongeschaefde dichten,
 Noch rou, noch plomp, noch grof, noch minder van gewichten
 Als d'edel konst vereyst, te brenghen voor den dagh.
 Hy doet toch wonder veel, die doet dat hy vermach.
 Maer die de rechte wet van dichten soeckt te leeren,
 Tot HEINSIUM en CATS profytlyck hem sal keeren.
 Dees twee, nu lang vermaert voor mannen van verstant,
 Doen daer van schoon vertoogh aen heel het Nederlant.

Den Dichter vergeét ook zyne Vlaemsche en Brabandsche Dichtvrienden niet:

Leest HARDUINUM ook, die, naer een groot verlanghen,
 Gegeven heeft in druck veel dichten en schoon' sanghen:
 En onse Vlaemsche tael, met opgetogen geest,
 Naer dieper ondersoeck, verbetert aldermeest....
 Doch laet vergeten niet, maer liever setten boven,
 Dat Jonckheer IMMELOOT ons weerdigh maect te loven:
 Een werck dat open doet wat in syn meester steect,
 En ons, met kloecken dicht, tot eygen spraeck verweect...
 Daerby sal voegen oock, dat NIEUWLANDT heeft beschreven
 En, binnen onsen tijt, lofweerdigh afgeweven
 Met tael, met konst, met dicht.....
 Dees Schryvers, wel bekend, en andre wel gepresen,
 Nu onlancks opgestaen, als vander doodt verresen,
 Seer konstigh leggen uyt hoe ymant dichten moet,
 Of hoe't geschuymde Vlaems den Vlaminck schande doet.

'Ten is toch geenen noot iet van den Wael t'ontleenen
 Of van den latynist: wy seggen toch, en meenen,
 Dat Nederduytsche spraeck, als vruchtbaer ende rijck,
 Aen ander niet en gelt: maer ruym die is gelijk.

Wie die Jonkheer IMMELOOT geweest zy, heb ik nergens aengeteekend gevonden; doch van WILLEM VAN DEN NIEUWLANDT,⁽¹⁾ geboren te Antwerpen in 1584, en gestorven in 1635, ken en bezit ik: I. zes Treurspelen, naementlyk *Saul*, *Claudius*, *Domitius Nero*, *Livia*, de *Egyptica of Cleopatra*, *Sophonisba* en *Salomon*, allen vertoond op den Olystak of Violier, te Antwerpen, en aldaer gedrukt by *Willem Van Tongheren* en *Henrick Aertssens*, in de jaeren 1617, 1618, 1624, 1626 en 1628. II. Een *Poema van den mensch inhoudende d'ydelykheit des werelts, d'ellende des levens en de ruste des doods*, gedrukt by den zelven *Van Tongheren*, 1621, in 4to. Deézen Dichter was tevens een' beroemd Schilder van zynen tyd, die, tot volmaeking zyner kunst, eene reyze doór Italiën deéd. *Gillis Fabri*, Greffier der stad Antwerpen, en Prins der Violier, schynt hem tot Mecenas verstrekt te hebben, want meest alle die Treurspelen zyn hem opgedraegen. Het Dichtstuk *van den mensch* is op het aendrin-

(1) SWEERTIUS, p. 315. FOPPENS, 417. DESCAMPS, *Vies des Peintres Francois & Hollandois*, tom. I. pag. 363.

gend verzoek en met een latynsch Lofdicht van SWEERTIUS in druk gegeéven.

'Er is veél goeds en tooneelkundige schikking in de Treurspelen van VAN DEN NIEUWELANDT. De karakters der spelende personen zyn voórtreffelyk afgeteekend, de samenspraeken doórgaens belangwekkend, en vol leven; met een woórd zy zyn recht dramatisch. *Nero* bevalt my boven al. Dit stuk wierd met grooten toeloop van volk, ten Stadhuyze van Antwerpen, en op kosten van het Magistraet dier stad, vertoond in den jaere 1618.⁽¹⁾ Tot een staeltje van het zelve strekken de volgende regels. *Nero* spreékt:

*Brittanicus den Prins, wordt veerthien jaeren out,
En voor den staet van't ryck in't spreken al te stout:
Hy vreest hem niet voor my, al spelende, te singhen,
Dat ick hem 't ryck ontroof, en dat ick hem wil dwingen:*

- (1) In Stads Requestboek van 1618. bl. 220. vinde ik het volgende verzoog aen het Magistraet van Antwerpen; ‘*Verthoonen Prince, Dekens, Oudermans ende andere Supposten van de Gilde van den H. Geest die men noempt den Olyftack binnen dese stadt hoe dat sylieden tot eer ende recreatie van U.E. op dynsdag naer den Ommeganck, naer noen ten dry ueren, geerne souden representeren sekere Tragedie van NERO, waertoe sylieden geerne souden employeren U.E. groote camere ofie Staten camere op den stadtshuyse alhier, gelyck sy tanderen tyde met conserte van U.E. die hebben gebruyckt - bidden daeromme Ugelteven by apostille op de marge deser den Heeren Thresoriers, Rentmeesters te ordonneren ten eynde sylieden op vrydag naest acht dagen tot deser stadts coste in de voors, camere te doen stellen een tooneel ofie stellagie en daervan draghen den coste van't behangen, van laeken, tapyten, enz*’ Geaccordeerd, 22. Aug^{ti}, 1618. Andere tyden, andere zeden. Zoo iets zou men nu niet meer verkrygen.

*Dees woorden, met het gheen dat myne moeder tracht,
Sou lichtelycken doen verliefen myne macht,
T' en waer dat syne doot haer dé haer hope derven.
Gaet henen, gy, terstond, en doet den jonghen sterven!
De ruste van het ryck vereyst het, daerom gaet!*

ANICETUS

Den Keyserlycken wil geschiede met der daedt.

NERO

*De Hemel die en kan maer eenen Phoebus draghen;
Dat bleeck als Phaeton wou sitten op den waghē:
Hoe sou dan 't Roomsche ryck, dat niet en is soo groot,
Verdraghen dat daer meer son wesen als een hoot?
Neen, ick moet zyn alleen; alleen moet ick ghebieden,
En dat ick wil dat sal naer mynen wensch gheschieden.
Den Al sal eer vergaen, met al het aertsche cruyt,
Eer ick veranderen wil, van 't geen ick eens beshuyt.
Euphrates sal veeleer de berghen teghenloopen,
En Janus weder sien de jaeren, langhverloopen,
Eer ick om imants wil herroepen sal den last
Die Anicetus is, voorsichtelyck, belast.
De rust sal ick in't ryck, door myn ghewelt, versorghen,
Al sou ick't halve ryck doen dooden en verworghen!*

Sommige samenspraeken zyn geheel in de manier van VONDEL. B.V. deéze, in het Treurspel *Salomon*:

BENAJA.

'T is dwaesheyt dat men vreest, waeraen syn welvaert hanght.

ABISAG.

'T is dwaesheyt dat men doet waerdoor men leedt ontfangt.

BENAJA.

Fortuyn en heeft gheen wet, sy heeft verscheyden weggen.

ABISAG.

Nochtans wort sy door deught het sekerste verkreggen.

BENAJA.

Al dat de Princen doen acht yder wel ghedaen.

ABISAG.

Nochtans moet haere siel oock voor het oordeel staen.

BENAJA.

De misdaet van den vorst moet syn ghemeynt betaelen.

ABISAG.

Den herder die verdwaelt doet oock syn schapen dwaelen.

BENAJA.

Het willen van den vorst is meerder als syn wet.

ABISAG.

Den wil is yder mensch volkomen vry gheset.

BENAJA.

Doch meerder in de gheen, die doór haer macht ghebieden.

ABISAG.

Men siet, door macht van wil, meer quaet als goet geschieden.

BENAJA.

De vorsten willen meest wat haer gheraden wort.

ABISAG.

'T is goet, als haeren wil aen niemandt doet te kort.

Doch, het heerlykste voordbrengsel der Muse van VAN DEN NIEUWLANDT, is het gedicht *van den Mensch*. Trouwens, het zelve verdiende, met eenige verbeteringen in de tael en versificatie, herdrukt te worden. Laet ons dit met eenige proeven bewyzen:

Maer die de wereltd siet met al haer sot ghelaet,
 En hoe al haeren lust en ydelheydt vergaet,
 Die sal al haeren schyn vol ydel wesen mercken,
 En dat haer beste vrucht zijn goddeloose wercken.
 Het ongtoomde peerdt loopt sonder onderscheydt,
 En wordt door zyn natuer onredelyck gheleydt:
 Soo doen de menschen oock, die aen de wereltd hanghen,
 En haer gheleende siel van lusten laeten vanghen.
 De dulle giericheydt haer edel siel benout,
 Haer wenschen is altydt naer het onrustich goudt.
 Haer onversadicheydt vervoert soo haer gedachten,
 Dat sy haer salicheydt in haeren ryekdom achten.
Midas is lange doodt, maer sijnen dwafen wensch
 Leeft onversadelyck begheerigh, by den mensch.
 De coude *Thetis* laet nu haeren rugh doorvaeren
 Tot aen des wereltds eyndt en *Hercules* pilaeren,

'T peryckel en d'onrust en acht men nu gansch niet.
De rust schynt in het goet, maer 't is vermomdt verdriet...

Die soeckt een groot ghebiet, schynt groot met grooten schyn,
En van sijn cleyn gemoet can hy gheen heere zijn.
Veel loopen op de jacht, en jaghen all' haer daghen,
En connen nochtans niet haer eyghen quaedt verjaghen.
Die geeft hem selv den lust soo gansch tot haeren wensch
Dat hy van hem vervreemt den redelycken mensch.
Veel soecken strydt en moort en zyn tot bloedt gheneghen;
Veel doen verradery, daer d'andre vreesen teghen;
Veel soecken door ghewelt, moordadelyck en quaedt,
De doot van hunnen vorst door aengheboren haet;
Veel ander soecken 't recht door giften te doen buygen;
En d'ander wint het recht met valscheydt van getuygen;
Die valt syn ouders straf; die doet den valschen eedt;
Die valt de waerheydt swaer en leughen heel ghereedt.
Hy die geen gelt en heeft laet alle deughden vaeren
En trouwt zich met de zond' om schatten te vergaeren,
En als hy wint het klyn dat d'hoop hem maeckte groot,
Soo windt hy, voor zyn siel, naer tydt verlies, de doot.
Den nutten Corydon gaet oock den ploegh verachten,
En wensch hem op de zee, die veel geluckich achten;
Den schipper wensch te zyn een koopman, en hy heer:
Den heere Prins of Vorst of Koninck of nog meer.

Van de wereld word, een weynig verder, gezegt:

Haer cracht verslindt veel meer dan een verhonghert dier,
Sy snydt gelyck een sweerd en brandt ghelyck een vier;
Sy vlieght gelyck den windt, en waer sy set haer voeten
Maeckt alle reden plaets, en druck comt haer ontmoeten.

De prickelingh des vleesch, gelyck haer trouw vriendinn,
 Plaeght oock de lieve jeught als eene vyandinn',
 Die, als sy ons laet sien de schoone blonde vlechten,
 Doet sy ons jonck gemoet in haere stricken hechten:
 Ons sielen sy berooft, door't lieffelyck ghelaet
 En weckt den geest tot vreught gelyck den daghenraet.

Al schynt sy facht van schyn, en lieflyck omt aenschouwen
 Haer hert is vreet en quaet, wel weerdigh om te grouwen,
 Soo is de wereldt oock die niet dan schyn en heeft,
 En, voor ghewenste vreught niet dan verdriet en gheeft:
 Die niet dan rust en thoont daer haer die is benomen;
 Die siel en lichaem rooft van die tot haer wilt comen.
 Sy is't geschildert graf, van buyten schoon verclert,
 En binnen vuylen stanck, vol wormen en ghediert,
 Een ryckelyck geschenck, begheert met groot verlanghen,
 Maer binnen vol venyn van padden en van slanghen:
 Een recht vervalscht ghelas, waer in ghy meynt te sien
 De volheyte van de vreught die sy doet van u vlien.
 Die rust van haer begheert, gheeft sy veel moeyt en sorgen.
 Die eer van haer begheert, daer blyft sy voor verborgen.
 Die haer om ryckdom dient, sendt sy veel ongeluck.
 Die vreught van haer versoeckt benaut sy door den druck.
 Die om haer hulpe roept, die weyghert sy haer handen.
 Die van haer 't leven wenscht, die doodt sy met veel schanden.
 Dient haer! en volgt haer naer! bemint haer! hebt haer lief!
 Koopt haer, op pant van eer! soeckt haer, tot u gerief,
 Loopt, daer fortuna woont, stoot haeren winkel open!
 Zoo vindt ghy daer bedrogh, vol schandelyck wanhopen;
 Ten eynde, dat ghy soeckt, dat vindt ghy voor gewis,
 Want ghy recht werreld soeckt daer rechte werreld is.

Zie daer eene levetidige en welingekleede tael, leerzaam en verstaenbaer doór voórbeelden en vergelykingen! 'Er zyn schikkingen, wendingen en opklimmingen in deézen styl, die eene goede werking doen; met een woórd, VAN DEN NIEUWLIANDT, heéft, voór den tyd die hy beleéfde, alleruytstekendste verdiensten.

Deézen tyd schynt zeer vrugtbaer geweest te zyn in Belgisch-nederduytsche Dichters. Behalven een twintigtal, die Lofdichten schreéven op en voór de werken van VAN DEN NIEUWLANDT en VAN DER ELST, en behalven die geéne, van wier schriften wy, zoo aenstonds, handelen zullen, vind ik 'er nog verscheydene opgenoemd, waarvan my nooyt iets is ter hand gekomen. Deéze zyn: EVERARD SICERAM, van Brussel⁽¹⁾, JOANNES SCHEPPERUS, van Gent⁽²⁾, WILLEM VAN SPOELBERGH, van Brussel⁽³⁾, WEN-

- (1) In den Catal. der boeken van wylen den Heer *G.J. Gerard*, te Brussel, staet aengeteekend: *'Il divino Ariosto oft hoogeste voorbelt van oprecht Ridderschap, oock claren Spiegel van beleefttheyt voor alle vrouwen, door EVERART SICERAM van Bussel.* Antw. 1615, in 12. Ouvrage très rare d'un Conseiller de Bruxelles, qui a été inconnu aux Bibliographes Belges.'
- (2) Gestorven 1620. FOPPENS, II. p. 724.
- (3) Geb. 1569, gestorven 1633. vertaelde *Den Psalter der H. Maghet Maria, ghedicht deur den H. Bonaventuram*, Antw. 1618. en schreéft verscheydene godvrugtige boeken in de Nederd. tael. Zie PAQUOT, VIII. p. 37.

CESLAUS COBERGER, van Antwerpen⁽¹⁾, DAVID VANDER LINDEN, van Gent⁽²⁾, JACOB DE CLERCK, van Ipren⁽³⁾, en CHRISTOFFEL VAN DER DONCK, van Antwerpen⁽⁴⁾.

OLIVIER DE WREE of VREDIUS⁽⁵⁾, meer bekend in de geleerde wereld om zyne *Sigilla, Genealogia & Historia Comitum Flandriae*, dan om zyne Nederduytsche schriften, verdiend ook als Belgischen Dichter eene byzondere onderscheyding. Hy wierd geboren te Brugge in 1597, uyt adelyke Ouders, was een beroemd Rechtsgeleerden, en stierf in zyne geboortestad, ten

- (1) Geb. 1560. Men gelooft dat hy den Dichter is van de *Apologia ofte beschermredenen teghen de Hekelen van de onredelyke vyanden en tegenraeders van de berghen van Bermherucheyt. In vermaeckelycke dicht gestelt door Amator Pietatis*. Mechelen, 1621. PAQUOT, VI. p. 305.
- (2) Geb. 1570. gest. omtrent 1640. FOPPENS, p. 230, PAQUOT, VII. p. 187.
- (3) Gestorven 1650. PAQUOT (XIV. p. 365) noemt van hem: *Het eerlyck tydtverdryf, vertoont in Lucifers-val, Bacchus-beeldt, Megoeras heerschappye, Zoilus-winekel, ende eenige vermakelycke kluchsen*. Brussel, 1652.
- (4) Gestorven 1665. is Schryver van een gedicht, getiteld *Den Rechter des herten*, Antw. 1654. PAQUOT, X. p. 154.
- (5) FOPPENS, II. 933.

jaere 1652. In zyne *Oorspronck ende voortganck der Carmeliten*, gedrukt te Gent, 1624. 12°. en *Vermaerde oorlogstucken van den Grave van Bucquoy, Mengeldichten, Fyghesnoeper; Bacchus Kronyck en Venus- ban*, uytgegeéven te Brugge, 1625. in 8°, geéft hy menigvuldige blyken van eenen goeden dichterlyken aenleg, belezenheyd en taelkennis. Zie hier, uyt de *Mengeldichten*, een vers aen den beroemden latynschen Dichter JAN LERNOUT, (meer bekend onder den naem van JANUS LERNUTIUS⁽¹⁾):

Al wat de son beschynt, al wat haer gulde stralen
 Verlichten en bespien, het moeder toch al dalen
 En buygen voor de doot: den scherpgetanden tyt
 Brenght alle dingh om hals, en schelt noyt iemant quijt.
 Waer Troyen heeft gestaen daer siet men coren bloeijen,
 In't Hof van Priamus de wilde cruyden groeijen:
 Van d'oude stercke stadt, van't Neerlants Teruwaen,
 Siet men nauw hier en daer een boeren hutte staen.
 Ja daer is eenen dagh. een fellen dagh op handen,
 Wanneer dit constich al tot affchen sal verbranden;
 Wanneer dat alle dingh, dat was geworden iet,
 Eens wederkeeren sal tot synen eersten niet.
 De Deught alleen, de deught can lichtelyck ontwycken
 Het syssen van den tyt.....

(1) Zie boven, bladz. 9.

Den ryckdom, eer en goet, dat blinct wel schoon in d'ooghe,
 Maer als een bobbel staet, fraey opgejaeght, ten tooge,
 Door d'ingedroncken wint, al glimpt sij als een glas,
 Den minste buytewint toont haest wat dat sy was.
 Her prachtich purper cleedt wort neergelegt met't leven,
 En als den Coningh valt, de croon valt daer beneven:
 Geen Coningh staf soo sterck, soo wel doorvrocht van goudt,
 Die van den lesten val syn meester oyt behoudt....

Zyn dit geene welgekozene beelden, en vergelykingen?

..... Maer ghy waert wel beraden,
 LERNUTI, wysen heldt, doen ghy dit ginght versmaden
 Van uwe somerjeught; wanneer ghy hebt veracht
 Gestooten met den voet dien eereloosen pracht:
 Doen ghy u hiervan hebt gespent naer u vermeugen,
 En liever hebt gesmaect die vrye water-teugen
 Van Pegasus fonteyn; zyt liever ingegaen
 Den welgerusten wegh van Phoebus effen baen.....

Laet andre roemen op hun edele geslachten;
 'T geen van hun ouders comt en is voor't hun niet t'achten:
 Maer desen heeft het wit van edeldom geraect,
 Die om syn eyghen deught wordt edelman gemaect.

ZACHARIAS HEYNS,⁽¹⁾ geboren te Antwerpen, omtrent 1560. en gestorven op het laetst der eerste helft van de zeventiende eeuw, was den Zoón van *Peeter*, dien wy, hiervoren, onder de Belgische Dichters der zestiende eeuw hebben ontmoet. Den Zoón overtrof den Vader verre, en was ook als Plaetsnyder beroemd. Na de dood van *Peeter Heyns*, verliet *Zacharias*, met veële andere Kunstgenoóten, deéze zuydelyke Provintien, vestigde zich eenigen tyd te Amsterdam, en daarna te Zwolle, alwaer hy den stiel van Boekdrukker uytoefende. *De Vries* geeft hem veél lof, en zegt dat zyne verzen zinryk, zuyver, vloeyend en welluydend zyn. Wy hebben van hem I. *Den Nederlandschen Landspiegel*, Amst 1599. II. *Het Dracht-tooneel van de gansche wereld*, met houte plaeten, Amst. 1610. III. *De Weke van den edelen gheestrijcken Willem van Saluste heere van Bartas, vertaelt*, Zwol, 1616. herdrukt met een vervolg, te Rotterdam, 1628. IV. *Emblemata, of Sinnebeelden tot Christelijke bedenkinghen*, Rotterd. 1625. V. *Sinnespel van de dry Hoofddeuchden*, ibid. 1625. VI. *Emblemata, molaria*, ibid. 1625. VII. *Deuchden-schole ofte Spieghel der jonghe Dochteren*, ibid. 1625. VIII. *Weg-wyzer ter Salicheyt*, Zwolle, 1629. en IX. *Voorbeeldzels der oude Wyzen*, Amst. 1634,

(1) PAQUOT, XII. p. 367. DE VRIES, I. bl. 55.

allen met plaeten. Daer de heer DE VRIES deézen HEYNS, als Dichter van Zinnebeélden, met lof heéft doen kennen, zullen wy de *Emblemata* voórbystappen, en hier slechts eene proeve geéven nyt het *Bruylofts Tafel-spel*, geplaetst agter de *Deuchden-schole*. De spelende personen zyn *vreucht* en *druck*.

Vreucht.

Vrede en geluk u sy in dese feeste!
 Rou en druck altijd hier d'ongereeste.
 Weest te samen,
 Met onsen Bruydegom en Bruyd,
 Naer betamen
 Verheught en bly van geeste!
 Waer ick het huys vervul, de minste met de meeste
 Van herten is gerust, geen quelling men daer siet,
 Men weet van geen onmin, men kent daer geen verdriet,
 Doch selden ben alleen, maer wel kome altijd nader
 Daer ic miin voester vind en miin verheuchden vader,
 Dats *Liber* en *Ceres*, die trouwe doen behouwen,
 Want waer die niet en sijn de liefde is in't verkouwen.
Pecunia ons oom my altijd voore gaet,
 Die brengt my overal in eenen goeden staet,
 Met dit geleydt ick my doen overal beminnen,
 Want ydel borsse maect niet als beroyde sinnen.
 Maer wie komt doch alhier soo seer mismaect gegaen?

Druck.

Wat ben ic hier verdwaelt? ic moet een weynich staen;
 My dunct hier is het niet dat men my heeft ontboden.

Vreucht.

Dat dunct my zeker ooc, van waer komt ghy gevloten?
Wie soect ghy? Wie siit ghy? Hoe siit ghy dus ontstelt?

Druck.

Quelling heb ic genoeg, ic leve sonder gelt,
'T kout water en't droog broot my meeste tiit doorvoedet,
Bid God ghy menschen al dat hy u daer voor hoedet,
Wellust heeft my gebaerdt en overdaet my bracht
Soo wiit, dat ic alsnu word overal veracht,
De gansche wereld door geen menschen my begeeren.

Vreucht.

U, grysaert, men alhier ooc lichtliic kan ontbeeren,
Al waer men vreucht bejaegt geen druc en is op't spoor

Druck.

Waer vreucht is binnens huys is druc wel voor de door.

Na dat vreugd en druk, aldus, eenigen tyd hebben geredentwist over elkanders presentie-recht, eyndigen zy elk met eene redevoering, waerin de eene de zaligheden, en de andere de rampen des menschelyken leévens afschetst, betoogende elk dat zy de huwlyksliefde ondersteunen. Deéze beschryving van den mensch is niet zonder verdienste:

Alsoo dat ooc den geest van eenen mensch alleen
Veel beter is dan al der dieren in 't gemeen.
Hoe veel in schoonheyt ooc hy d'andre gaet te boven
Men niet wtspreken kan, men kan die niet volloven.

Siet hoe hy vol verstants het hoofd om hooge recht,
 En d'oogen, wel gepaert, daer in soo net gehecht,
 Als spiegels van den geest, die, door haer schoone stralen,
 De vierige begeert der liefde in't hert doen dalen.
 Neus, ooren ende mond, de tong ooc, die vermach
 Dat geen gediert en can gebrengen aen den dach,
 Die tot den hemel klinct, soo groot en sterc van machten
 Dat sy de gramschap Gods can stillen en versachten! enz.

Voór de werken van deézen Dichter schreef den grooten *Vondel* een lofdicht. Ook staen'er *Sonnetten* voór, van ANTHONIS SMYTERS van Antwerpen, Schryver van eenen Nederduytschen *Gradus ad parnassum*, getiteld: *Epitheta, dat zyn bynamen of toenamen*, enz. Rotterdam, 1620. in 12° die in de *oude bydragen* nog al gepreézen worden.⁽¹⁾ Men vind, in die *Epitheta*, een gedicht *op den zandlooper ofte nachtglass*, beginnende met de volgende regels:

Ghelyck de Pulvers kleyn gestadichlijcken dalen
 'Teen voor en't ander naer door't gaetken van't ghelas,
 Zoo oock de daghen van des menschen leven, ras
 Malkandren volgen na, en nimmermeer en dwalen.
 Godt wilde aen elcken mensch te leven tydt bepalen,
 Van d'eerster uren aen dat hy gheboren was.
 Die mach hy niet voorby: maer, als een bloem in't gras,
 Komt onversiens den doot hem van het aertrijc halen, enz.

(1) *Tael- en Dichtk. Bydragen*, Leyden, 1771. 1e deel bl. 150.

Antwerpen leverde, toen ter tyd, veél Nederduytsche Dichters op. Zekeren RICHARD VERSTEGEN, inboórling van die stad,⁽¹⁾ gaf in 1617 in't licht, *Nederduytsche Epigrammen op verscheyden saecken, soo wel om te stichten als den geest te vermaecken, met genuchelijke Epitaphien*, enz. Mechelen, by *H. Jaey*. waervan, by *Jan Van Meerbeeck*, te Brussel, in 1624, nog een vervolg, onder den zelfden titel, gedrukt is. Het laetste bezit ik. Verders vind ik van hem vermeld: I. *Theatrum crudelitatum haereticorum nostri temporis*. Antw. 1592. II. *Antiquitates Britannicae*, ibid. 1606. III. *Antiquitates Belgicae*, 1613.⁽²⁾ en IV. *De Gazette van Nieuw-maren van de gheheele wereldt. Hier by is oock ghevoegt eene wederlegginge van eenighe onbequaeme Nederlandsche spreuck-woorden*. Antw. 1618. Zynen Dichttrant is gebrekkig, doch het ontbreékt den Epigrammen en Epitaphien niet aen geestigheyd. Zie hier van elk een paer voorbeélden:

N° 10. Toen een persoon een rinck verloor van weerden,
Dede hy door eenen roeper die oirconden:

- (1) FOPPENS, II. 1072. DEWEZ, *Hist. générale de la Belg.* tom. 7. p XXXV.
- (2) Deéze Nederlandsche en Brittanische oudheden zouden, volgens FOPPENS, in het Nederduytsch zyn opgesteld. VERSTEGEN beweert daerin dat de Britten van de Nederlanders afkomstig zyn.

Dat hy met eenen *drinck-penninck* begeerde
 Hem te beloonen, die hem hadde ghevonden.
 Maer soo den vinder quam daer mee niet voort,
 Hy'n wist niet wat de oorsaek wesen mocht;
 En daer door wesende al wat verstoort,
 Vraeghde hy eenen, wat hy daer van docht?
 Dat hy (sey desen) dat niet weer en gheeft,
 Is een teecken dat hy geen dorst en heeft.

N° 64. *Fatsoen gevolcht in volle perfectie.*

Francois soo hy onlanck wt Vranckryck quam,
 Het scheen hy en wou geen Nederlander wesen.
 Alsmen hem duyts aen sprac, dan was hy gram;
 Niet als francois hy spreken wou noch lesen.
 Al opse frans, hy droeg een franschen hoet,
 Mantel en wambas, broeck en cousebanden,
 Met eenen franschen schoen aen elcken voet,
 Een frans handschoen oock, aen bey de handen,
 En, om heel frans te wesen, sonder jocken,
 Hy was versien oock van de fransche pocken.

Epitaphie van L.K. (N° 84.)

Hier leet een liefhebber van de kan,
 Die 's voornoens was een syne man,
 Maer 's achterniens verloor hy dese lof,
 Want als hy droncken was, soo was hy grof.

Epitaphie van H.V.H. (N° 97.)

Hier resideert Meester Hans Vander Hagen,
 Oft iemant quam na hem te vragen.

Dit is, gelyk men ziet, nog den rymtrant der oude Rethorykers.

FRANCISCUS SWEERTIUS,⁽¹⁾ dien wy zoo dikmaels hebben aengehaeld, was ook Antwerpenaer en Nederduytschen Dichter. De Vlaemsche Epitaphien, geplaatst in zyne *Joco-seria* (Coloniae 1645.) hebben echter niet veél om't lyf. Dat op bladz. 308, is verre uyt het beste:

Van hem die hier begrauen leet
 Can ick niet gheuen groot bescheet,
 Dan dat hy leefde langen tyt,
 Eer dat hem wert de werelt quyt,
 En dat hy zich heeft wel gequeten
 Met wel te drincken en wel t' eten.

Daer wy hier van Antwerpsche Dichters spreéken, zou het een onvergeéflyken misslag zyn den grootsten van allen te vergeéten: KASPER VAN BAERLE (BARLAEUS) geboren 12 February 1582, en gestorven den 14 January 1648.⁽²⁾ een man die, in de geleerde wereld, doór zyn Latynsche Schriften, den grootsten lof verworven heéft. Ook als verdienstelyken Nederduytschen Dichter heéft de heer DE VRIES hem doen kennen; doch gemerkt hy, doór en by de Hollanders gevormd is, zouden wy hem hier, als zoodanig, niet mogen in aenmerking brengen, ten waere wy, daerdoór

(1) FOPPENS, I. 313. PAQUOT, IV. 282. en zyn eygen *Athen Belg.* p. 256.

(2) FOPPENS, I. 165. SAXE, *Onomast.* IV. 724. DE VRIES, I. 135. BAYLE, MORERI, enz.

doen de vorderingen wilden opmerken, welke de Hollanders, ten zynen tyde, in Tael- en Dichtkunde, maekten. Hoe verre deéze de Brabanders, toen al, voóruyt waeren, kan blyken uyt VAN BAERLE'S *Lof-gedicht op het eeuwichstroomende beekjen van den heer BAECK*.

Beekjen, daer het duyn haer droppen
 'T saem vergadert in een bron,
 Als sij met haer witte toppen
 Glinstert in de morgen - son.
 Beekjen, opent al uw ad'ren,
 Die verhoolen gaen door 't sandt.
 Wilt op mijne komst vergad'ren
 Al de stroomtjens van het landt.
 Streelt mijn opgetooge sinnen
 Met uw heldre waterval,
 Soo sal ick uw lof beginnen
 In het haselare dal.....
 Beekjen, als men u siet vloeijen,
 Als men hoort uw soet geruys,
 Voelt men al sijn geesjens gloeijen,
 En verhuijsen druck en kruijs.
 Hier is't beekje der Poëeten,
 Niet in't liegend' Grieckenlandt:
 Hier heeft Perseus paert gesmeten
 'T Hippocreentjen uijt het sandt.
 Hier heeft HOOFT gescherpt sijn veder,
 Als hij wrocht sijn krachtigh dicht;
 Hier sat VONDLEN dickwijls neder,
 Als hij, van der aerd gelicht,

Drongh om hoogh door al de wolcken,
 Boven bergen, boven locht,
 En verliet de aerdsche kolcken,
 Van dit Beeckjen nat bevocht.-
 Lachjens, kusjens, lieve woordjens,
 Lusjens sonder argh of list,
 Groeijen aen dees waterboordjens,
 Haet en nijdt wordt hier gemist.
 Beeckjen vol van minlijckheden,
 Beeckjen vol van alle lust,
 Vloeijt in alle eeuwicheden,
 Nooijt verdroogh uw vochte kust.

Geduerende het twaelfjaerig bestand, deéden sommige der Brabandsche Dichters eene laetste pooging om de Rethorykkamers tot hun voórig aenzien weêrtbrengen, en beschreéven een landjuweel op de *Peöene* van Mechelen, tegen Mey 1620. Van de stukken, welke aldaer naer den prys dongen, ziet eene verzameling, in folio, het licht, gedrukt by *H. Jaye*, te Mechelen, 1621, onder den titel van *Schadt-kiste der Philosophen en Poëten*. JAN THIEULLIER, Zilversmid te Mechelen, en Deken der zelve kamer, was een der voórnaemste aenleggers van dien kampstryd, en dichtte by die gelegendheyd eene *Pastorale* of, zoo als hy die noemde, *Treurspel van Porphyre en Cyprine*. Dit stuk is geen van de slegtsten, maer de versificatie is'er stroef van. Het begint met een lange alleenspraek van *Porphyre*:

Hoe wast dus vroeg gedaecht? ick had my schier verslaepen,
 'T was hooch tijt dat ick dreef ter weyden in myn schaepen,
 Want *Phoebus* climt naer't sop en bringt ons't volle licht;
Aurora heeft alree betraent de velden dicht.
Zephyrus wil ons. heên, met sijnen blas vercoelen,
 Immers als wy den brant meest van den songodt voelen
 Noyt lieffelijcker tijt, elck vrucht om't schoonste staet,
 Wat sal ick best gaen doen, enz.

Op dit stuk volgt een *Esbattement* van HENRIK FAYDHERBE, Facteur der *Peôen*, waerin de volgende personnagien voórkomen: *Droncken Claes*, *Felle Griet*, *Heyn den duyvel*, en *Meester Steven*. wie lust hebbe slage het na in gemelde *Schat-kist*, waer men ook nog Resereynen en Gedichten ontmoet van de Brabandsche Facteurs: *F. Van Heensel*, *Niclaes Perclaes*, *P.L. Van Hoogstraten*, *Alex. Van Fornenberch*, *Adriaen Wils*, (van Antwerpen) *B. Hoofman*, *M. Lemmens*, *Merten Van Wichelen*, *Anthoon Huaert*, *Claude Fonteyne* en *H. Goossens*.

Spoeden wy ons om te komen aen Dichters van beteren stempel.

Die eerst aen de beurt ligt, is JOANNES YSERMANS, van wien een *Triumphus Cupidinis* gedrukt is te Antwerpen, 1628. 12°. Hy dichtte een tamelyk goed *liedeken*: zoo als het volgende, op de Mey:

Hoe veel vreucht ist overal?
 'T velt geschildert staet coleurich,
 Schoon ghebloeyt is bergh en dal,
 En met bloemekens seer soet geurich,
 Is't geciert,
 Daer't ghediert
 Springht en swiert;
 Niet is hier treurich.
Phoebus lieffelycken strael,
 Doet de cruydekens weer spruyten.
 Lustich singht den Nachteghael
 Daer de vogheltghens soet sluyten.
 Elck dier baert
 Sijnen aert,
 Kipt, oft paert,
 Door 's Meys viertuyten.
 Maeghden dan, waerom ghetoeft?
 Wilt u jeucht met lust ghebruycken,
 Eer ghy u te laet bedroeft,
 Want den tijt sal u ontduycken.
 Laet de min
 Soo langh, in
 Uwen sin
 Niet ligghen muycken.
 Minnaers oock verheucht verblijt,
 Om dat nu alom gheschiedet;
 Pryft den nieuwen soeten tijt;
 Valsche nijdertonghen vliedet!
 Uwen lust
 Nu vry blust,
 Streelt en cust,
 Den tijt ghebiedet!

In het *Sedigh leven, dagelijks broodt*, berymd doór HONORIUS VAN DEN BORN, Leuven, 1639. in 12°, treft men ook menig stukje aen, dat, om zynen verstandigen inhoud, waerd is aengehaeld te worden, B.V.:

Mensch.

Arm beghinsel: bloot in noodt,
Als ghy vielt uyt moeders schoot:
Weenen was den eersten sanck,
Droefheydt duert u leven lanck.

Stads sterckte.

Hooge wallen schiet men neer,
Diepe grachten vult men weer:
Deught en eendracht zy u macht,
Recht en reden wal en gracht.

Danckbaere vriendschap.

Het goedt ghy aen een ander doet,
Laet rusten in u stil ghemoedt:
Verhest het ghen' u wordt ghedaen,
Met danckbaerheydt blyft vriendschap staen.

Deézen Dichter onderscheyd zich, gelyk men ziet, doór eene goede versificatie. Byna het zelfde kunnen wy zeggen van G. THEODOSIUS WALHORN *genaemd* DECKHER, Advocaet, te Brussel,⁽¹⁾ wiens *Nederduytsche Poëmata* aldaer in't

(1) Denkelyk den zoon van *Joannes Deckher*, vermeld by FOPPENS, *Bibl. Belg.* II. p. 625.

licht verscheénen, 1641. Wy slaen dit boek open en leézen, waer *Eliphas* aen *Job* egt:

Den zotten mensch die vast op zyn gelucken staet,
 Die siet men hoe hy daeghs in zyn geluck vergaet.
 Sulck volck heb ic ghesien, vervrempt van tegenspoeden
 Die roemden op hun gout, en op hun aertsche goeden....
 Want noyt en is de aerd van ongelucken vry,
 De werelt is vol rouw, en vol van droeff gheschry.
 Ghelijc de vogels zijn om door de locht te sweven
 Soo is ooc aen den mensch de groene aerd ghegeven
 Om dat hy allen ancxt en pyn souw onderstaen,
 Want noyt geen duerbaer vreucht en blyft in 's wereltsbaen.
 Alwaer ic in't verlies van hondert duysent rycken,
 Daerom en souw ic niet van mijnen heere wycken.
 En dat met recht en reen, want hy veel dingen doet,
 Die noyt aen eenen mensch en vallen in't ghemoet.
 Hy, is den grooten Godt van onbekentbaer weggen,
 Die ons de aerd besproeyt met synen soeten regen,
 De ghen' die't water laet belopen al het lant,
 De ghen' die d'aerde dwinght door zyn onkentbaer hant.

De orde van den tyd volgende, komen wy nu by WILLEM VANDER BORCHT (of à CASTRO), mede een Brusselaer, wiens doórvrogte Dichtwerken boven de meeste van deézen tyd uytsteéken. Hy schreéf: I. *Den Brusselschen Bloemhof van Cupido*, Brussel, 1641. 12. II *Den Spieghel der eyghen-kennisse, bestaende in te saem-ghebonde Mal- en Treur-dichten*, met plaeten, Brussel, 1643. 4°. Dit laetste werk is versierd met het portret des

Dichters, waerby de woorden: *oetatis XXI*, en met een *Distichon* van *Erycoeus Puteanus*. Nergens vinde ik den naem van *Vander Borch* vermeld, en weéte niet of 'er van hem nog meer andere werken bestaen. Maer dit weéte ik, dat hy als een onzer beste Dichters algemeen verdiend bekend te zyn. Toonen wy aen dat deéze verzekering geene grootspraek is, en neémen wy daertoe *den Spieghel der eyghen-kennisse* ter hand. Dit boek, zoo 't schynt vervaerdigd voór of in het eenentwintigste jaer des Dichters, bevat een schat van zedelyke waerheden en dichterlyke denkbeélden, gekleed in den vorm van dichtverhaelen, Elegien en Satyren, op de wyze van *Boëtius de consolatione Philosophioe*, en eveneens als dit, in afwisselend rym en prose. Iemand, by toeval, eenen spiegel bekomen hebbende, waerin elk zyne gebreken vind afgebeéld, reyst met dit kunststuk de wereld doór, bezoekt alle standen der Maetschappy, dringt tot in de geheimste vertrekken, en steékt elk zyn wonderglas voór de oogen. Den Dichter opent zyn werk met eenen droom:

'T zy dat een teghenheydt van't wanckelbaer versieren,
 Oft van't veranderen in arghere manieren
 My warde in den kop en maelde door het hoofd,
 'T zy dat ick oock met lust ('t welck beter waer geloofft)
 Gheprickelt tot wat nieuws, verslechte mijn bedaren.
 (Het Vaderlandtsch verderf soeckt weynigh doch te sparen)

'T zy datter studie-sorgh my knaegde in het breyn,
 Oft eenen soeten smaeck van Castalis fonteyn
 Bedompte 't herssendeel, door-kittelde mijn longhen,
 En weckte mijn verstandt tot viese kromme spronghen;
 Om door een schimpigh dicht my, en mijn Vaderlant
 Te thoonen 't etter-vuyt van sulcken mis - verstandt:
 Dat wy soo veerdigh zijn in stadigh naer te toetsen
 Het grilligh kleed - geswier, en all' de narre boetsen
 Oock van ons' vyanden; waer door ons' kloeckigheyt
 (Gedurigh meer vervrout) schier heel verwonnen leyt.
 Meer kommer geeft ons doch de kraghen wel te setten,
 Het kleed te snippen af met brocken en met sletten,
 Dan onsen mannen - aerdt te oeffenen in deught,
 Te wackren tot bescherm der Nederlantsche jeught.
 Ons sterven rondt om af de naer - gheleghe bureu,
 De steden zijn verstroeyt, de huysen en de schuren
 Tot puyn end' assch' verbrandt, de ackeren zijn leegh,
 De sloten sonder volck, de roovers in de weegh,
 Den hongher komt ons aen, en springht op zijne krucken,
 Om't weynigh overschot des volcken te doen hucken
 Naer d'allerlaetste woon, en midden van dien noodt,
 En midden in't verschiet der schroomelijcke doot,
 Soo blyven wy vernart, en onse deftigheden
 Verwiss'len smadelijck in afgerigte seden:
 Wy argheren 't verstandt, verhoeren onsen aerdt,
 En wencken selver toe het vuyt dat hem vergaerdt
 Tot smeuringhe der ziel, te midden van ons' steden,
 En niet en dunckt ons schoon dan dat met vuyligheden
 Van de verdorventheydt is smadelijck bedeckt,
 Dan dat hy sulcken vuyt het aldernaerfte treckt:
 Wy zyn ons- selfs met meer, ja schijnen onse landen
 De vyanden van- selfs te gheven in de handen.

Sulcks iet dan scheen my vast ghewortelt in't gedacht,
 Als ick lest, sluymerigh, in't holste van den nacht,
 Tot waken half gheterght, gheterght half tot het slapen,
 Het eynd' van mijn ghepeys noch dachte naer te gapen,
 Herwesent in een droom.

Deézen laetsten trek is van een meester in de kunst. Niet minder fraey is de beschryving van het verblyf des *slaeps*.

My docht mijn - selven dan ontrent een bergh te vinden,
 Daer eene lieve soelt' van ruyselende winden,
 Door sijne dalen soogh, alwaer de klare sonn'
 Het diepste van het hol noyt eens bestralen kon,
 Den ingangh scheen wat bangh, met nevelighe dompen
 Ten dichtsten toeghestopt, die op de leeghe glompen;
 Dees dienden voor een deur': op datter gheen gekrak
 Sou hinderen den *slaep*, oft stooren het ghemack.
 Geen ambachts-man vesmoght hier met den hamer wereken,
 Geen koopman op sijn sorgh oft sijnen handel mercken:
 Met stille eenigheydt scheen alles overkleedt,
 Behalven dat een beeck de kleyne keytjens sleet,
 En met een soet gheruysch ghebodt, dat alle ooghen
 Tot sachte sluymerij de schelen souden booghen.
 Daer quam gheen haghel - buy, met bulderigh gherack,
 Die op een harde rots' haer felle slaghen brack,
 Gheen donder en vermoght sijn roncken laten hooren,
 En op dat gheen ghetier de slapers soude stooren,
 Soo was den waker - haen ghebannen uvt dat landt.
 Voordts wasser gheenen hondt die, los, oft in den bant,
 Sijn nijdighe bassen moght aen't Manelicht gheboeten;
 Gheen quekerighe gans was ievers te ontmoeten.

Den ingangh van het dal stondt open naer het suyden
 Die om end' om gheplant met velen was, en kruyden
 Die raden tot den slaep.....

Pallas of de wysheyd treéd binnen:

Korts sagh ick eenigh licht my, schemerigh, toe dalen',
 Het docht my eerst ghelijck aen Lunas bleecke stralen,
 Maer met het naerder quam, sagh ick een heldre maeght,
 Die op haer wijse kruyn een helm, bevedert, draeght,
 En als een krijgsman doet soo voert sy in haer handen
 Een welgevrochte lans; voorts hongh met stercke banden
 Een schild aen haeren arm, waer van sy had gheheel
 (Om niemant leet te doen) ghestopt het opperdeel.
 Nu kond' ick door de klaert' besien de ledikanten,
 Besien het luye volck, en all' de lyf- trawanten
 De welcke altemael den *slaep* ten dienste zijn,
 Nu kond' ick, door de kracht van desen klaren schijn
 Doorkycken het geheym van soo een seltsaem wooningh,
 Wie dat daer slaven zijn, wie, en wat voor een Koningh
 Hier wel ghebieden kan soo wonder vreemt gebroet,
 Dat soo by nachten spooct, en viese grillen doet.

Hier straelt weêr eenige *Catsiaenscheyd* doór.

Toen't licht, hier ongewoon, wat naerder nu quam flickren,
 En Pallas haren glans liet op den slaep uytfflickren,
 Soo wende hy sijn leên, en sleypte door het bedd'
 Sijn logge dyen op, en heeft hem recht gheset:
 Hy vreef noch seven-mael sijn slaperighe ooghen,
 Eer dat hy kon den schijn van't blicker-licht gedooghen,
 En naer een wat ghegeeuw soo sprack hy, half ghestoort:
 Wat Lucifer derft hier in onsen swerten oort,
 Sijn stralen laeten sien? enz.

Is dit geene waerlyk dichterlyke beschryving, gepaerd aen dichterlyke verbeëlding?
Slaen wy het boek verder open, wy vinden de *Satyren* niet min goed behandeld.

Die soeckt deughdelijck te leven
Met een ziele, sonder vleck,
Magh te hoof hem niet begeven
Tusschen al dat smeurigh peck!
'T is daer konstelijcker wandlen
Sonder sonde, sonder schand',
Dan het klampigh peck te handlen
Met een onbevleekte handt.
Oey! hoe swaddert dien dat laken
Op sijn soo benouwde leên!
'K wedd' ick moght dry kleeden maken,
Waer diên mantel recht versneên.
Waer hy met een tent omhanghen,
'T goedt en moght niet ruymen dijn',
Kijckt! hy schijnt daer in ghevanghen,
En een grondelingh te zijn:
Maer, ô Heer! wat vreemden winckel
Heeft die snuf-vrouw om haer lijf?
Is't den arm, of is't den schinckel,
'T een is los, en 't ander stijf,
'T een ten uysterste benepen,
'T ander al te vry en ruym,
Dit besoent, en dat benepen,
Voorts het gansche kraem parsuym.
Waertoe 't boven - deel ghebonden.
En het onderft' wijdt en ruym?

Wil ick dat't bediedt doór-gronden;
 Wil ick't suyghen uyt den duym?
 Is't niet om dat soo, tot schanden,
 Iemandt u aenvatten woud',
 Dat ghy dan met uwe handen
 Hem niet teghenstaen en soud'?
 Wel waer zijn uw schouders henen?
 Heel verloren in den kraegh,
 Onder al 't ballijn verdwenen,
 Oft ghesloten in de laegh,
 Van den afgesaeghden bouwen,
 Boven uwen ellenboogh,
 Waer door 't noodigh hoocksel- vouwen
 Het ghemeyn ghebruyck ontvloogh?...
 Maer den mensch is immers wyser,
 Als *Hy*, die uyt slechte aerd'
 (Heer, vergheeft het uw mis-pryser!)
 Eerst ons leden heeft vergaerd't,
 En de sijnsghelijcke zielen
 In sijn maecksels heeft ghestort.
 Maer, Godts wercken te vernielen
 Nu den mensch schier eyghen wordt.
 Want sy soecken weer 't herschapen
 En hunn' wil is Goddelijck;
 Was weer *Adam* aen het slapen
 Elck waer' haeft een *ribb'* ghelijck.
 Want hun armen door't benouwen
 Raken aen de leden vast,
 En die t'samen wilt aenschouwen
 Vindt een' ongevrochten last:
 Soeckt ghy't scheyden van de beenen?
 Eenen rock het roeren stopt:

Soeckt ghy 't klieven van de teenen?
 Elck leydt in den schoen ghestropt.
 Soeckt ghy't roeren van de armen?
 Beyde zijn sy in den bandt:
 Wilt ghy vingheren sien swermen?
 Erst - mael booghen moet de want.
 Soeckt ghy dat de kniën vouwen?
 Immers soo veel rocken-goedt
 Drygt het booghen te benouwen, enz.

Zoo is myn *Truyken* niet, zegt den boer, want

....het waeyt haer om de schenen
 Dat men beyd' haer braëms siet,
 Soo gaet sy staegh dapper henen
 Al waer haer het werck ghebedt,
 Soo, soo laet sy in haer mercken
 Dat sy wat uytrechten kan,
 Dat sy oock soo wel tot wercken
 Is gheboren, als den man.
 Niet om heel de morggen-tijden
 Te verquisten, sonder baet,
 In't versnipperen en snijden
 Van de lintjens, tot ciraet,
 In te krollen, in te cieren,
 In te blasen met de assch',
 In te verven, in te vieren,
 In te gheven, dat noyt was,
 In een roode wagh te bleecken,
 En een bleeck te maken roodt;
 In haer lenden schier te breken,
 En te maken kleyn en groot
 Naer de maet van hunne bouwens,
 Naer den borst-lap, naer den kraegh,

Naer den kours, de koof, de mouwens,
 Naer soo menigh leden - plaegh,
 Als men linten, als men stricken,
 Als men koorden, als men goedt
 Aen het hoofd oft bosfte schicken,
 Oft aen't heele maecksel moet.
 Sy heeft anders wat te stieren,
 Nu de boter, dan den kaes,
 Dan te melcken, dan de dieren
 Te versien, elck van sijn aes.
 En, eer noch de sonne - waghen
 Weder op het vallen (staet,
 Om syn schoonen glans te draghen
 Daer hy 's avondts slapen gaet,
 Vind' ick spijsen in de koken,
 Naer vermoghen wel bereydt,
 Spijsen die de lusten stoken,
 Niet tot duere leckerheydt,
 Maer om maghen te versaden, enz.

Wat verder spreékt *Werelts gawoel Satyrischewyse* aldus eene juffer aen:

O wat gaet u, jufvrouw, over,
 Dat ghy soo gheweldigh sucht?
 Waer af wilt ghy u beklagen,
 Och wat maeckt u soo benoudt?
 Wie sendt uyt dees wreede plagen,
 Dat ghy schielijck soo verslout?
 Gaet, verdrijft dees sware droomen
 Door de wereldsche ghenucht',
 'T leet- zyn sal te stade komen
 Als uw ziele neemt de vlucht.

Gort u liever met de roosjens,
 Kroont u met de myrtheblaën:
 Souden soo de lieve bloosjens
 Van uw' jonghe jeught vergaen?
 Neen, versmoort de kommer- vlaghen
 In de dompen van den wijn,
 Liever dan dat ghy uw daghen
 Soudt verslijten in dees pijn.
 Laet de grijse koppen stenen,
 Laet die suchten voor verdriet,
 Laet hun klaghen, laet hun weenen:
 Jufvrouw, sulcks en voeght u niet.
 Beter laeght ghy in de armen
 Van de kommerloose jeught,
 Dan door al dit droevigh karmen
 Te verslensen uwe vreught;
 Ey! verjaeght, verjaeght den kommer
 Met een renschen teugh oft twee,
 Dicht ontdoken in den lommer
 Buyten al het smertigh wee.
 Soete streelingh van ghesanghen,
 En't bekoren van het spel
 Konnen jaghen al het bange
 Van een ancxstelijck ghequel:
 Tusschen kriegheydt en kusjens,
 Tusschen jock en soete vreught,
 Tusschen duysendt fachte lusjens,
 Tusschen 't liefte van de jeught,
 Kan gheen sware quelligh huysen
 Kan gheen droéf heydt blijven staen.

Voór dit boek zyn tamelyk goede Nederduytsche Lofdichten van *I. Van Caverson*, *Leo Van Heil*, *G. Scheybels* en CLAUDE DE GRIECK. Dat van den laetsten onderscheyd zich doór bevalligheyd en gemakkelykheyd:

Doe Prometheüs had ghegheven
 'T jeughdigh leven
 Aen 't onvormigh aerts ghevright,
 Door het vier, dat hy gingh halen
 Van de stralen,
 Uyt het helder hemel - licht,
 Hadd' het nieuwelingh' ghebroedtsel
 Noch gheen voedtsel
 Om te leven naer verstandt,
 Maer het gingh sich - selven schuylen
 In de kuylen,
 Los van redens vroeden bandt.
 Tot dat Orpheüs, door sijn spelen
 Ende quelen
 Van sijn wel - ghestelde herp,
 Hunne onghesiste sinnen
 Nu van binnen
 Door de reden maeckte scherp.

Zie daer eene goede *versificatie*. CLAUDE DE GRIECK⁽¹⁾ was een Brusselaer. Hy schreef verscheyde Gedichten en Treurspelen, als: *Den godtvruchtighen Pellegrim*, *den boom des levens*,

(1) HUYDECOPER noemt hem tweemaal. Zie *Proeve*, III. bl. 286. en 411.

Sampson, Heraclius, Bellisarius en Don Japhet van Armenien. Ik heb de zelve nergens kunnen aentreffen, maer deéze titels vermeld gevonden, gedeeltelyk by *Huydecoper*, gedeeltelyk in de voórrede of opdracht van *De heerelijcke ende vrolijcke daeden van Keyser Carel den V.* gemaekt en gedrukt doór zyn broeder JAN DE GRIECK, Brussel, 1675. in 12°. Deézen was ook Dichter, als blykt uyt de dichtstukjes in laetstgemeld werkje voórkommende, en onder andere uyt het volgende Grafschrift op Karel V.:

Hier leydt den glans van Oostenryck:
 Den waeren schrick van Vranckeryck:
 Die Hesch en Sax heeft overwonnen,
 Doch weder vryheydt quam te jonnen.
 Hier rust dat moedigh Prinsenhert,
 Der Turcken gheessel ende smert,
 Die, naer hy ander braght uyt lyden,
 Ten lesten voor sich self gingh stryden.
 Daerom verliet hy 's wereldts troon,
 Op hoop van meerder ryck, en kroon.

Omtrent deézen tyd leefde HUBERT NEEFS van Antwerpen, eenen Dichter, die in den tyd van tweemaal vier en twintig ueren de honderde latynsche verzen, in Nederduytsche dichtmaet overbragt, welke staen in de *Triumphael incompst van Cardinael Ferdinandus, Infant van Hisp. binnen Antwerpen*, aldaer gedrukt 1635. in 4°. Hy maekte een tamelyk goed vers, B.V.

Het Oostenrycx geslacht aen welck door Hymens banden
 Gevallen sijn ten lot bey d'indiaensche landen;
 Wiens groote heerschappy de son altijd bestraelt,
 'T sy dat sy smorgens ryst, tsy savonds nederdaelt,
 Heeft door saechtmoedichey, en vriendelycke wetten,
 De werelt naer sijn hant nu weten lanck te setten.
 Godt, laet het in dees eer, de nijdicheyt tot spijt,
 Den vyand tot ontsach, toch blyven staen altijd!
 En in Philippi stam, tsy kinderen, tsy neven,
 Soo lanck sal staen den Al, geduerelyck herleven!

De Dochter van *Willem Van den Nieuwelandt*, genaemd *Constantia*, was, destyds, ook beroemd doór haer Nederduytsche Gedichten, gelyk *Sweertius* getuygd.⁽¹⁾ Op haer zestiende jaer, zegt deézen Schryver, wedieverde zy reeds met haeren Vader. Het schynt dat van haer zoo min ooyt iets in 't licht verscheénen is, als van den Antwerpschen Schilder SEBASTIAEN VRANCKX, doór wien verscheydene Tooneelstukken gemaekt zyn voór de Rethorykkamer *de Violier*, en die van de zelfde kamer Deken was in 1612.⁽²⁾

Meer bekend is het Dichtwerk van PEETER GHESCHIER⁽³⁾ Pastoor van het Beggynhof te Brugge, voór titel hebbende: *Des wereldts Proef-*

(1) *Athen. Belg.* p. 315.

(2) Zie *Geschiedkundige aenteekeningen aengaende de St. Lucas Gilde*, enz. doór den Baron VAN ERTBORN, bl. 31.

(3) Zie het Register van HUYDECOPERS *Proeve van Tael - en Dichtk.*

steen, met plaeten, Antwerpen, 1643. 4°. zynde eene vrye navolginge van het latyn van *Ant à Burgundia*, opgedragen aen den Bisschop van Ipre. De verzen van het zelve rollen gemaklyk en zyn geschreéven in eene gekuyschte, goed Nederduytsche tael, zoo dat *Huydecoper* de zelve dikwils aenhaelt. De inleyding, geene vertaeling zynde, strekke hier van ten bewyze:

Och! hoe dolen hier de menschen
 Soo in wercken, als in wenschen,
 Raden, daden, en bedryf!
 Och! hoe worden - se bedroghen
 Door den schijn, en valsche loghen,
 Van een lommer sonder lijf!
 Ydelheydt compt aenghestreken
 Met een winckel vol ghebreken,
 Toegerust door enckel schijn,
 En wy loopen recht als dwasen
 Tot de slimme vise - vassen,
 Die met hoopen by haer zijn.
 Wy en kennen noch haer spreken
 Noch haer vleyen, noch haer treken,
 En wy prijsen niet - te - min
 Haer bedrieghelijcke tooghen
 Die ons glinsteren in d'ooghen
 En verdraeyen onsen sin, enz.

Het geheel is in den trant van *Cats*, en laet, (hoewel zonder eenige dichterlyke verheffing,) zich met welgevallen leézen. Het zelfde kunnen

wy zeggen van de *Eclogae ofte Herders-sanghen van J. VAN MYE*, Antwerpen, 1647.
12°. De eerste deézer *Eclogen* luyd als volgt:

Thyrsis.

Als ick in dit duyster wout,
Door het groen gebladert hout,
Met myn schaepjens op en neer
Dwaligh wandel gins en en weer,
Ach! hoe menigh' diepe sucht
Uyt dit vlamigh borstje vlucht!
Jesu, oorsaeck van dit vier,
Dat myn sieltje, dat my hier
Soo ontvonckt her ingewandt,
Dat ick leef in desen brandt,
Als den salamander doet,
Die door 't vlammen wordt ghevoet.
Jesu, oorsaeck van dees min,
Jesu, tot u hert en sin,
Jesu, tot u nacht en dagh,
Schiet ick suchtjens, stuer ick klagh.
Oock myn tong is soo ghewent,
Dat sy niet als Jesum kent,
Ja, de boschjens allegaer,
Jesu, Jesu roepen naer.
En dat kleyn, dat lichte goet,
Dat hier springht, hier singht soo soet,
Op dees tackjens hoogh en neer
Pypen Jesu soeten heer.
Soeter is dit soete kindt,
Als het soetste dat men vindt,

Soeter als de versche wey,
 Soeter als den malvesey,
 Soeter als het manna was,
 Soeter als den hypocras,
 Soeter als de vygen zijn,
 Soeter als den spaenschen wijn.

En nog een twintigtal andere zoetertjes.

Te Iperen stierf destyds CLAUDIUS DE CLERCK, een man, die doór *Sanderus*, in zyn *Verheerlykt Vlaenderen*, als een zeer bekwaem Dichter vermeld word. Hy wierd geboóren in 1587. en leefde negenenvyftig jaer. Behalven een Lofdicht, op, en geplaetst voór de Gedichten van *Nieuwlandt*, weét ik niet dat van hem iets gedrukt zy, doch in handschrift schynt hy te hebben nagelaeten dry Treurspelen: *het Oordeel van Salomon*, *Theophilus* en *Chrisaorius*, voords *Klugtspelen*, *Lof-*, *Lier-* en *Bruyloftsdichten*, *Liederen*, *Rouwklagten*, enz. allen nog berustende ter kamer, gezegd de *Koornbloem*, binnen Iperen, welke kamer hem van in den jaere 1623. eene jaerwedde van zestig gulden had toegestaen? onder voórwaerde van jaerlyks een Treur- en Blyspel te vervaerdigen. Zie hier een staeltje vaa zynen rymtrant:

Des levens lichten gheest blies Godt in d'eerste mensch
 Als hy geschapen was volcomen naer zijn wensch;
 Om dat dien lichten geest, de menschen inghegeven;
 Soud' hun genegentheyd en luiten al doen leven.

Den gheest stiert hun en maeckt hun wetenschappen sterck
Tot een gheleertheydts ampt of tot een constich werck.

Eenen anderen Vlaming ALBERTUS IGNATIUS D'HANINS,⁽¹⁾ geboóren in het land van Waes, legde zich toe op het Minnedicht, en gaf te Brussel in 't licht: *Het bevel van Cupido, bestaende in dry deelen: Minne-lietjens, Herders-gedichten en Kluchten*. 1653. in zeer kleyn formaet. Deézen Dichter geéft, in dit werkje, veéle doórslaende blyken van eene beschaefde tael en bevalligen rymtrant. Leézen wy van hem het volgend

Minneliedt.

Och! wat moet hy lijden
Die zich wilt verblijden
En weerminn' ontfaen!
Och hoe moet hy klaghen,
En sijn lief naer - jaghen
In des liefdens baen!

Maer, gheluckigh' hertjens,
Die naer korte smertjens,
Krijghen wedermin.
Moght ick die verwerven,
Gheerne sou ick sterven,
Nisa, mijn' vriendin!

Maer, wat wil ick duchten,
En met droeve suchten
Slijten mijne jeught?

(1) PAQUOT, VII. p. 241.

Ick wil blyven leven,
 Nisa sal my gheven
 Alle troost en vreught,

Sy sal beyd' haer ooghen,
 Vol van soet med'-dooghen
 Op my nederslaen;
 Sij sal wederminnen,
 Met haer hert' en sinnen:
 Ick sal troost ontfaen!

In dit bundeltje vind men een paer gedichtjes, gedrukt met eene andere letter en onderteekend J.W. Het zyn vertaelingen van een paer *kusjes* van *Janus Secundus*, en welke ik wedergevonden heb in de werken van *J. Westerbaen*. Deéze, omstandigheyd doet my vermoeden dat 'er tusschen de twee Dichters eene vriendschappelyke betrekking moet hebben bestaen, en dat 'er gevolgentlyk, in dien tyd, nog Vlaemingen gevonden wierden, welke met de Hollandsche Dichters niet onbekend waeren. PAQUOT noemt van D'HANINS slechts vier latynsche gelegenheidsverzen, gedrukt 1684, 1689, 1695 en 1697, waeronder twee met eene Vlaemsche, en een met eene berymde fransche vertaeling.

Ik geloof niet dat 'er na *Cats* eenen Nederduytschen Dichter bestaet, welke in Braband meer geleézen word dan ADRIAEN POIRTERS,⁽¹⁾ ge-

(1) FOPPENS, I. p. 18.

boóren te Oosterwyk, by Herenthals, in den jaere 1606, en gestorven te Mechelen den 4 Julij 1675. Immers zyn *Masker van de wereldt*, eerst uytgegeéven te Antwerpen by de *Wed. Cnobbaert* in 1646, is sedert dien tyd meer dan vyfentwintigmael herdrukt. Hy was een Priester van de *Societeyt Jesu*, en heéft zyne studien te Mechelen begonst, te Maestricht voortgezet en te Leuven voltooyd. ‘Hy was (zeggen zyne levensbeschryvers) gevoegzaam en vrolyk van aert, met eenen vlytigen geest, bekwaem om alle wetenschappen zelf te vatten en andere te leeren, gelyk het gebleken heeft, zoo in de leege als hooge Schoolen, buyten en binnen ons Gezelschap: waerin hy zich aen idereen liefgetal maekte, door zynen niet min stichtig als vermaekelyken handel. Maer boven alle naturelyke gaven, scheen in hem uyt een zeldzaeme lichtigheyd, om alles wat'er voorviel op rym te stellen, als eenen rechtgeboren Poët in onze moederlyke tale, klaer en zoet-vloeyig, met zeer eygene woorden, ongedwongen en onverbasterd in sprake: gelyk zyne menigvuldige rym-dichten, en rymlooze Zedenlessen, door hem in het licht gebragt, genoeg bewyzen.’⁽¹⁾ Behalven het *Masker van de wereldt*, bezit ik van hem *Den allerheyligsten naem I.H.S.*

(1) Zie de voorrede van *het heylig hof van Theodosius*, door *A. Poirters*.

voor een nieuwjaer-gift. Antw. 1647.- *Het heyligh hof van den Keyser Theodosius*. Ipere 1696;- *De Ydelheyt der werelt*; - *Het duyfken in de steeniots*, achtste druk; - *Het leven van S. Rosalia*; - *Het heyligh Hert*. Allen met plaetjes, in 12° de vier laetsten gedrukt te Antwerpen, zonder jaerteekening. *Het Masker van de wereldt*, is, in deéze gewesten, te overbekend, dan dat ik my by het zelve lang zoude willen ophouden. Wie kent niet het aerdige vers

Gheen ghenuchten, sonder suchten,
 Noch gheen liefde, sonder pijn
 Kolt men laten honinghraten
 Niemant sou ghesteken zijn....?

of:

Truyt ons Bruynetje
 Wist eens een vetje
 En sagh een kansje
 Aen weeldrig Hansje;
 'T scheen goet van aertje
 En rijck van vaertje
 Want het droegh kleertjens
 Als mooie heertjens, enz.?

Of de geestige vertelling der Nacht - historien van Hanneken - uyt (klepperman):

Als ieder is in huys, en als de son is slapen,
 Dan ben ick op de been, dan ben ick in de wapen;
 Als't rond-om is in rust, als't overal is stil,
 Dan doen ick mijnen *tour*, dan ben ick op den dril;

Dan roep ick: *Hannen-uyt, de klock heeft een gheslaghen.*
 Myn honden leyde ick meê, want ziet, ick moet gaen jagen,
 En met mijn hellebaert stoot ick voor ieders deur,
 En sie of daer het slot is met de grendels veur.
 En als ick, *Hannen-uyt*, den tour doe achter straeten,
 Dan doen'er veel den tour, die't vry wel mochten laeten, enz...?

Ook het *Duyfken in de Steenrots* word by de godsdienstige klasse onzer burglary algemeen geleézen. In het zelve vind men een treffend verhael van den Heremyt *Jacobus*, die, na zich in de wereld met zonden overlaeden te hebben, zyn verblyf neémt in eene grafspelonk.

Hy siet een heel geraemt, met al syn magre beenen
 Ook tot het minste toe aen handen en aen teenen,
 Met ribben en met heup, met dorre schenkels aen,
 En siet'er, by den muer, dit grafschrift onder staen:
 Ick was in mynen tyt de schoonste uyt al de steden,
 Door mynen heldren glans en welgemaecte leden
 Ick hadt de soetste stem, ick droegh het fraeyste hair,
 En myn sneeuwit koleur gonck boven allegaer.
 Waer sijn sij altemael die my soo vuerigh minden?
 Niet een van allegaer is by myn graf te vinden.

Een weynig verder beschryft den Dichter hoe wy, kinderen der aerde, de kroon des eeuwigen levens, welke ons word toegereykt, van de hand wyzen, en ons aen nietigheden vergaepen:

Hoe blind, eylaes, hoe blind voor waer
 Syn Evas kinders allegaer!
 Een kroontje dat soo haest verslenst
 Wordt van den meesten hoop gewenscht;
 Een bloemken dat een weynigh groeyt;
 Een taxken, dat een weynigh bloeyt,
 Een lustje, dat een weynigh duert;
 Een windje, dat soo haest versuert;
 Wat ydelheyt, wat mooyigheyt,
 Wat lachen, dat met traenen scheyt.

Minder bekend is, van hem, het, met prose ondermengde, rymwerk *Den Alderheylighsten Naem I.H.S. voor een Nieuwjaergift*: daerom zal ik van het zelve eene korte proeve geëven en daertoe nemen het volgend rymtje, dat, om het goed gebruik der verkleywoorden, merkwaerdig is:

Jongheydt schouwt die avondt - straetjens,
 En breekt af die fesel - praetjens,
 Steekt u in geen doncker gaetjens;
 Die dat doen zyn vuyl laudaetjens,⁽¹⁾
 Trotse sloorkens, hofsche Maertjens,
 Die van smorgens krollen haertjens,
 S'achter-noens slaen op de snaertjens.
 S'avonds spelen met de kaertjens;
 Die daer fitten aen de deurkens;
 Vol van stricken, van coleurkens,
 En soo prat zyn met faveurkens
 Van die nieuw' Parysche leurkens;

(1) *Lauwdate* is by KILIAEN een slecht vrouwspersoon, *Mulier ignava, Ambubaia*.

Die daer draghen armosijntjens,
 Bloemen, tuylkens, roofemaryntjens,
 Spreken schier als serap hyntjens,
 En sy leven als de swyntjens.
 Dat en doen gheen Philaretjens
 Op haer wang zyn gheen roosetjens,
 Noch haer cleeren vol civetjens,
 Maer haer sielen die zyn netjens.

Ook het *heyligh hof van den Keyser Theodosius* is weynig bekend. Dit laetste werk van Pater POIRTERS behelft een geschied verhael, onder mengd van verzen, zinnebeelden en zedeleeringen, en is, een-en-twintig jaer na zyn dood, ofschoon onvoltooyd zynde, in't licht verscheénen: zoo zeer waeren toen de werken van dien Dichter gewild! en te recht. My bevallen zy altyd meer dan menig hoogwinderig dichtstuk van deézen tyd. Met genoeg schryf ik dus nog een paer Proeven af uyt laetstgemelde werk. Eerst de versjes op het geplaetdrukt Zinnebeeld, bladz. 25.:

'T en is voor waer geen kleyne saeck,
 Die ick in dese printe raeck:
 Het is een stuck van groot gewicht,
 Dat ick hier schenck aen uw gesicht;
 Dus, brengt een leersaem herte by,
 En vat den sin der schildery.

Siet eens hoe veel daer aen belanght,
 Hoe veel aen goede ouders hanght
 Aen inborst, aerdt, aens deuchtsaem bloet,
 Den oorspronck van een kints gemoet.

Den appel smaect naer synen boom,
 Gelyck het water naer den stroom:
 Soo is't dat 't met de vruchten gaet
 Gewonnen in den echten staet.
 Men proeft soo haest des ouders tocht
 In kinders, door hun voortsgebracht!

Ah! moeders, roep ick menichmael,
 Weeght eens in een oprechte schael,
 Hoe dier dat gy verbonden syt,
 Hoe vlytich dat u dient gemydt,
 En wulpsheyt en lichtveerdicheyt,
 En wat tot quaede rancken leydt.
 'T is al behaeglyck wat ghy doet;
 Ghy drucket in't onnoosel bloet:
 In tegendeel een suyver siel,
 Die noyt in snoode lusten viel,
 En die van hare kintsche jeucht
 Is opgequickt in eer en deucht,
 Die goet is, milt is, reyn en kuys,
 O wat een moeder voor een huys!

Het tweede Zinnebeeld stelt eene Zeeldraeyer baen voór:

Wie sijnen geest maer weynich scherpt,
 En op den daeghsen handel werpt,
 Oock als hy ledich achter - straet,
 Alleen een luchtjen raepen gaet;
 Die wordt, eer dat hy 't huyswaerts keert,
 Door d'een of d'ander al geleert.
 Ick self, die my noyt roemen magh,
 Dat in myn breyn vernuftheyt lagh;

Ick vat wel, uyt een kleyne saeck,
 Een groote les tot mijn vermaeck:
 Ghelijck ick deser dagen nam,
 Als ick ontrent de vesten quam.

Ick quam, daer ick bleef kyken staen,
 Ontrent de seeledraeyers baen.
 Den jongen sat aen d'enen kant,
 Die oock het wiel had byder handt,
 Dat somtyts traegh, nu rasser liep,
 Naer dat den meester tot hem riep,
 Maer hy die, uyt een vollen schoot,
 Den lossen kemp in koorden sloot,
 En spon soo met een vlugge handt,
 Wel hondert vadems sackebant,
 Die gonck gestaedich achterwaert,
 Gelyck als is der creften aert.
 Doch hoe hy ver' en verder spon,
 Hoe dat hy meer en meerder won;
 Ick sach den handel deur en deur,
 En bracht my dees gepeysen veur:

Wel hoe, sey ick aen myn gemoet,
 Het geen dat desen man hier doet
 En daer ick blyf op gaepen staen
 Wort dat niet hondert - mael gedaen?
 Ick wedd', ick noemer een dosyn
 Die dekens van dit ambacht sijn,
 En die dit spinnen wel verstaen
 Al synse sonder voorschoot aen.
 (De vrome scheyd' ick altyt af,
 Want waer is koren sonder kaf?)

En soo men't dan eens seggen magh,
 Wat doen, vraegh ik, den heelen dagh
 Sulck Procureur en Advocaet?
 Sy spinnen van den lanxten draet,
 En houden't draeyen op de banck,
 Processen heele jaeren lanck:
 En die het vonnis strycken sal,
 Die deynst het meeste nogh van al:
 Hy peyst: het achterwaerts gespin,
 Dat is voor my het meest gewin.
 Soo blyft, eylaes, der weesen saeck,
 Met jaeren hangen aen den haeck:
 En naer veel loopens by myn-heer
 Schoon woorden, niet een brisel meer.
 O koorden - draeyers altemaal
 Gy pluckt de schaepkens al te kael! enz.

Zou men niet zeggen dat men den goeden Vader *Cats* zelf hoort? Pater *Poirters* is by my zoo wel een waeren volksdichter, als den Raedpensionaris, dien hy zeer dikwils op zyde komt. Grootsche verbeelding, stoute gedagten of kragtiggekleurde schildering vind men wel by hem niet. Het is altyd den zelfden, eenvoudigen, leerzaemen toon. Maer juist deézen toon was den geschiksten om in de behoefte der Nederduytschleézende Brabanders te voorzien. Eene rykere, kragtigere tael, dieper wysgeerige en meerder omkleede denkbeélden hadden deéze niet kunnen verstaen. Om die reden zyn thans lang in vergeétenheyd geraekt de dichtwerken van

GUILLIAM CAUDRON van Aelst, geboóren 1607. en gestorven 1692. Men noemde hem, in zynen tyd, den *gelaurierden Poet ende Catharinist*, (naer de Rethorykkamer *De Catharinisten* te Aelst, van welke hy factor was, onder de zinspreuk *konste verheugt*.) ‘Dien grooten naem,’ zegt den drukker van zyn dichtwerk: *Het leven der groote Catharina van Alexandrien gelaurierde maegd en Martelaeresse. Tot Aelst* by JUDOCUS D'HERDT 1771. 8°. ‘Dien grooten naem is hem gegeven geweest door het winnen van menigvuldige Prysens in verscheyde Rethoryke kamers; niet alleen by d'Inboorlingen, maer zelfs by de vremde. Zulks had my over vier jaeren (1767) aangedreven om een staeltjen van zyne dichten in druk uyt te geven, 't welk van iedereen met zoo grooten drift is gezogt geworden, dat sy my niet gerust hebben gelaeten voor dat ik hun deelagtig maekte van alle de andere werken, die ik met moyte hebbe konnen by een raepen, door dien die in verscheyde handen verspreyd waeren: bestaende in Treurspelen ende andere stukken op voorkomende gevallen gedigt: zommige gedrukt, ende 't meederendeel handschriften door particuliere naer-geschreven.’ CAUDRON was een vriend van JUSTUS HARDUYN en van ZEVECOTIUS, van welken laetsten hy een Treurspel, *Rosemunda*, uyt het latyn vertaelde. Waerschynelyk dichte hy dit *Leven der H. Catharina* op bevel of aenzoe-

king der kamer van dien naem, binnen Aelst. Het is een soórt van Heldendicht, geschreéven in een waerlyk al te *stout* Nederduytsch. CAUDRON, die zich byzonder toelegde om geen enkel woórd te bezigen, dat naer uytheémsheyd zweémde, verviel daerdoór in een ander gebrek- duysterheyd en onverstaenbaerheyd. Misschien wilde hy het spoór van *Hoof*t betreden, maer hem ontbrak, ongelukkiglyk, daertoe het talent van deézen taelherscheppe. Zie hier eene korte proeve, om aentoonen hoe hy met de tael omsprong. Den Dichter geéft eene schets van de schoonheyd der H. Martelaeresse; hy beschryft haer

Hoogh- pracht- uytbakende gelaat
 Met eerbaar zedigheyd en stichtigheyd bemaat:
 Haar livelyke taal vervuld met gulde reden,
 Een engeligge stem, haar lichaams frisse leden,
 (In alles om te trotst) zoo matigh net gesteld,
 Dat sned' oft scilderkonst sulk bovenaardigh beld
 Noyt hebben uytgebaart, daar't groot Apelles roem-stuk
 (tWelk Venus zoo vermaard) voor scuyven, en den bloem-pluk
 Verlisen moet, mits haar blond- vleddrigh hair gekrold
 Tot op de scaûder - dracht, in duysend swierkens rolt,
 Met strixkens noch geknoop, noch gommen opgedreven;
 Maar tot ciraat en gloed van schoonheyd zelf geweven
 Op't raam van eygen aard: waar door elks jeugdig hert
 Als in een jagers fuyk oft slagh gevangen werd:
 Waer onder het albast van aanscyn, hals en handen
 (Betrotsende de swaan van d'arabische landen)

De nuw-gevallen sneeuw van Hoemus top verdoovt
 En aller witleyds wit haar wittigheyd beroovt:
 Het marmer-glinstrigh gladd' met vermilon doormingeld
 Thoog-rood door't selve wit op hare kakxkens tingeld
 Met aangenamer gluur en liviger gebloos
 Als het versaamd geblomt van lelien en roos
 In de verfrayde Lent.

In deézen rimram, niet geheel ongelyk aen het *bombast* van *Jan Vos*, ziet men echter nog eenige dichterlykheyd uytshynen, 't geen by onze Belgische Poëëten maer zelden het geval is. Men ziet ook dat *Caudron* eenige verbeteringen in de spelling heeft willen invoeren, en dat hy de Hollanders, in het verdubbelen der vokaelen, navolgde. Had hy, doór den omgang met, en het bestudeéren van de goede Nederduytsche Schryvers van zynen tyd, in de gelegenheyd geplaetst geweést, om zyne tael- en dichtkunst meer te beschaeven, hy zou eenen Dichter van verdienste kunnen geworden zyn. Dikwils maekt hy gebruyk van beélden en vergelykingen die treffend zyn:

Gelyk den wilden stier getergd en horen- dul
 Niet kennende zyn gals gestuymde prickels breken,
 Noch d'ingeslorpten wrok op synen boesem vrekén,
 Koelt den ontsteken torn op hagen en geboomt
 Tot dat d'onsonken kracht met tyd-verloop hem toomt:
 Zoo bortelt Maximin, enz.

Elders zingt hy van God (*dryvoudigh gepersoont*):

Di van en door hem selv en macht en leven hévt
 En aán't geestroerigh All en macht en leven gévt,
 Onpeylbaar, onberoerd, uyt eygen krachten blykelyk,
 En nochtans onbekend en nergens aan gelykelyk,
 Almachtich, All alleen, en nimand onderdaan,
 Waar sonder niet en is, noch iet en kan bestaan,
 Begin en eyndeloos, uyt d'eeuwigheyd voorts komen
 Eer stonden, uren dag oft tyd wierd aangenomen:
 Als all' den All bestond in't diep verholen licht,
 In't licht dat alle licht der lichten hévt gesticht.
 In tegendeel de goôn, di Caesar wilt aanbeden
 Zyn macht en leveloos kracht - eyndigh overleden,
 Gelyk den minsten mense aan't noodlot onderdaan
 Gescapen in den tyd en in den tyd vergaan,
 Verr buyten d'eeuwigheyd in't licht verloren duyster,
 Gedolven en ontgord van heerdoms glans en luyster:
 En dat een-ider God maar macht hévt van een deel
 En geen en van hun all volmachtig is in't g'heel.

Anders, en gemakkelyker rollen de verzen van GEERAERD VAN WOLSCHATEN,
Prevost van sijne Conincklycke Majesteyts Munten des Hertooghdooms van Brabandt,
 gelyk hy zich noemde, op den titel van het boekje: *De doodt vermaskert met des*
weerelts ydelheyt, verciert met de constighe beelden van den vermaerden Schilder
Hans Holbeen. Antwerpen, 1654. 8°. Dit werkje is eene navolging van den bekenden
Doodendans Het is gedeeltelyk in rym, gedeeltelyk in prosa opgesteld. Den Autheur
 is een der geéenen, welke den dichttrant van *Cats* zich het best

hebben weéten eygen te maeken. Zyne verzen loeyen en zyn niet ontbloot van geest.
Men leéze B.W. bladz. 13. onder de af beélding van

De Kinders met den Haes.

Wat voor triumph, wat voor gheraes
 Wort hier bedreven met den haes?
 Wat vreughde spel, wat mal gheveert?
 Men ryter op een houten peert;
 T is al cadey wat datmer doet,
 Men ryter, maer men gaet te voet:
 Den Cappiteyn treckt vopr in't landt,
 Het vendel is een cousebant,
 De Hellebaert en Partisaen
 Den Cappiteyn zyn onderdaen:
 Hy is het hoofd en Luytenant,
 Hy is Alferis en Sergiant!
 En tiendemal en Corporael,
 Hy voert de sluyers altemael.
 Syn Compagni rydt achter aen
 Maer cunnen qualyck voort-ghegaen,
 Een iders peert is veel te steegh,
 Loopt, soo den ruyter loopt van deegh,
 En roert den ruyter geenen bil,
 Soo staet het peertje weder stil;
 En dringht den ruyter 't peertje dringht,
 En springht den ruyter 't peertje springht,
 En staet den ruytêr 't peertje staet,
 En gaet den ruyter 't peertje gaet,
 En drilt den ruyter 't peertje drilt,
 En stilt den ruyter 't peertje stilt,

En malt den ruyter 't peertje malt,
 En valt den ruyter 't peertje valt:
 In somma 't is een wonder peert
 Dat wat den ruyter doet aen - veert;
 Nochtans het peertje heeft geen schroom,
 Ten luystert naer geen sweep oft toom,
 Ten wort gesteken met geen spoor,
 Het treckt altijd ghewilligh door:
 Ten voelt niet noch ten hoort geen clock,
 Het is niet anders als een stock,
 Den ruyter die men daer op vindt
 Dat is gheen man, maer 't is een kindt.
 En kinders op een stock ghestelt
 Die ryden moedich door het velt,
 En meynen dat sy ruyters zijn,
 Oft Cappiteynen, in den schijn.
 Hoe menich, moedigh op sijn staet,
 Die hem in't hooft veel duncken laet,
 Verciert hem met een pannen rock,
 Maer seker hy rijdt op een stock;
 Hy gaet te voet, hy pronckt op straet,
 Van alle man soo spreekt hy quaet,
 Doch als hy wel sijn self besiet
 Soo rijdt hy op het dunste riet.

In een ander voordbrengsel van den zelfden Dichter, *Het Antwerps Lusthofken*, Antw. 1661. 12°., vinden wy nog meer, dat merk- en lofwaardig is. Het volgend *Mey-liedeken* strekke daervan ten bewyze:

Comt, Nymphkens, wilt de droefhey staken
 Den liefelycken Mey comt aen.
 Ghy moet u hertjens nu vermaecken,
Den winter is voorby ghegaen.
 Het haghel - clettren en het raesen
 Van Boreas uytsinnigh blaesen,
 Heeft Zephirus, door hit en vocht,
 Ghedreven uyt de coude locht.
 Ghy siet hoe dat de boomkens groeyen,
 Met groene Bladerkens bedeckt,
 De blommekens die staen en bloeyen,
 'T welck u het hert tot vreught verweckt.
 De aerd herschept een nieuwe leven,
 Wanneer haer Phebus heeft ghegheven
 Sulck een tapyt van geurich cruyt,
 Dat op haer schoot comt spruyten uyt.
 Hier siet men staen aen alle canten,
 Den soeten Hiacint, Tourkoos,
 Apatica en Tulepanten,
 Narcissen, Crocus, met de Roos,
 Der Violetten soete geuren,
 Ranunculus van veel coleuren,
 Met d' Anemonen syn ghestelt,
 Tot ciersels van het naeckte velt.
 Sa, Comt dan Nymphkens, vlecht weer cransen
 Van't lieslyck groen der coele Mey,
 Vergeet niet uwe ronde dansen
 Lancx d'uyt - ghesprote claver - wey!

Ik vinde dat zekeren *Gerard Van Wolschaten* Boekdrukker en Deken was der kamer *de Violier*, binnen Antwerpen, ten jaere 1624. Waerschylyk was dit den zelfden persoon als onzen Dichter.

Van minder allooy zyn de verzen van Pater PEETER DE BEER, Schryver eener *Gheestelycke Rym-konst*, Antwerpen, 1657. 12°. gelyk te zien is uyt zyn gedicht

Van Godts naem: Die is.

Als Godt in't vier aensprack den vindelinck van't water,
 En hem syn broeder ghaf tot hulp van syn ghetacter,
 Heeft hy hem synen naem DIE IS veropenbaert,
 En daerdoor syn natuer seer meesterlyck verklaert.
 Door desen hooghen naem, die Godt sich heeft ghegheven,
 Wordt hy ons alsoo veel als wesentlyck beschreven:
 Jae, geen beschryvenis en ister soo bequaem,
 Om wel te kennen Godt, als desen hooghen naem.

Nog minder waerde hebben de rymen van eenen anderen Pater, met naeme PEETER VLOERS⁽¹⁾, geboóren in Braband, 1603. predikheer te Antwerpen, en aldaer gestorven den 5 Augusty 1663, van wien ik bezit: I. *Wonderbare (?) Mirakelen van den H Roosencrans in rym beschreven*, 1e deel, Antw. by *Verhulst*, 1658, en 2e deel, ibid by *Mesens*, 1659. in 8°. II. *Gheesteliicken Roosen-tuyl die Christus vereert heest aen zyn Moeder Maria*, Antw. 1661, in 16, en herdrukt Antw. 1662. 8°. *Les vers du P. Vloers*, zegt PAQUOT, *sont assez bienournés*; doch het is te gelooven dat PAQUOT die niet zal geleézen hebben,

(1) PAQUOT, XVIII. p. 326.

want ik derf beweéren dat'er in deéze rymwerken volstrekt niets is, dat eenige opmerking verdient, ten zy misschien de plaetjes. Het geén *P. Vloers* hier voór Mirakelen verhaelt zyn dikwils de ellendigste sprookjes; zoo dat het my ten hoogsten bevreémd zulk een geschryf met dry Approbatien aen het hoofd te zien pronken. Te recht word dit boek van *Wonderbare Mirakelen*, thans, doór onze Geestelykheyd, veroórdeeld. Vier verzen zyn voldoende om deézen Rymelaer te doen kennen:

Den zee-slagh van Don Jan die ick hier gaen beschrijven,
 'T is als een woeste see om't midden in te blijven;
 Ten waer dat ick hier kreegh MARIA voor een baeck,
 Die't my aen - wysen sou, dat waer een ander saeck.

Zien wy of de gedichten van JAN LAMBRECHT, van Brugge, niet beter zyn. My kwam van hem ter hand I. *Vlaemsche Vrede-vreucht, naer een pijnelycke droefheyd door den grouwelijcken oorlog nu verandert in een aengenaeme Peys.* 's Gravenhage, by *A. Vlack.* 1659. met plaeten en muziek. II. *Vorstelijcke Minnelusten en Konincklijck Bruylosts-gedicht,* 1559. zonder aenwyzing van plaets of drukker; zynde vervaerdigd op het huwelyk van *Lodewyk XIV* met *Maria Theresia* van Spanje. III. *Deuchden-lof,* Brugge, 1662. IV. *Rachel ofte Thooneel van oprechte Liefde,* Brugge, 1662. en V. *Lof der Bouwlust,*

ibid. 1665. alle in 4°. Het is opmerkelyk dat eerstgemeld werk in den Haeg gedrukt, en met een Lofdicht van *Cats* vereerd is. De bastaerdwoorden zyn'er zorgvuldig in vermyd. De volgende versjes, op bladz. 78. kwamen my niet onaer dig voor:

In het criecken van den dagh - raet,
 Wanneer Phoebus voor't gelagh laet
 Zynen mantel d'horisont
 In de blyde morgestont,
 Als de vogels eerst ontwaecken,
 En de schaepen eerst geraecken
 Uyt de stal, en tot de weydt
 Haere herders staen bereydt;
 Als de morgenwinden draeyen,
 En den haen begon te kraeyen,
 Als den dauw lagh op het gras,
 Als het noch half duyster was,
 Quam den lust myn hert becooren
 Om den Nachtegael te hooren,
 Om te sien het open veldt,
 Dat des Hemels wonder meldt.
 Want die staeg moet syn te vreden
 Met te woonen in de steden,
 Is somtijts wel wat verheught,
 Maer het veldt gheeft meerder vreught.
 In de steden sijn te vinden
 Gheen Plantagien van Linden,
 Daermen buyten elcx gesicht
 Vry mach schryveh een gedicht...

Buyten sat ick aen een kantje,
 En daer sagh ick menich plantje,
 Met het Hemels nat bedout,
 'T welck Natura onderhout.
 Daer sach ick het kooren bloeven,
 En veel blomkens onder groeyen,
 Blaeu en root, lausuer en wit,
 Daer de quackel tusschen sit.
 Ick bevondt my by een beeckje
 Van een versche waterkreeckje,
 Die van beyde kanten was
 Vol van boomen en van gras.
 Daer sett' ick my weerom neder,
 Want het was een hemels weder.
 Thetis liet Apollo uyt,
 Die quam stralen op het kruyt.
 En des hemels helder ooge
 Trock allenskens naer omhooge,
 Als het Nectars soete nat,
 Dat op blom en kruyden sat....

Den Dichter was eenen vuerigen voórstander der Vlaemsche tael, en toont zyn ongenoegen over het verwaerloozen der zelve, waer omtrent hy, in een van zyne Klugtspelen, laet zeggen:

Wat hebt ghy daer voor boeken?
 K. Het sijn vocabulaers.
 P. Hoe, leert men daer uyt Wals?
 Soo ick die tale kost, ick spraecke dan van als,
 Hoe soud' ick gaen *parler!* Maer, 't is een boose taele....

Maer looft my desen boek.

K. Hoe vele wilt gy bien?

P. Die is een oortjen weert voor diet'er voor wilt geven.

K. 'K en hebbe slechter vent gesien in al mijn leven.

P. Ick sal u wel eerlangh myn slechtheyt doen verstaen.

K. Maer vriendt hoe wilt ghy soo de Fransche tael versmaen

Dat ghy soo weynich biedt voor iet om die te leeren?

Men spreekt nu anders niet by alle groote heeren,

Al die maer wat wil syn, en spreekt sijn vlaemsch nu niet,

Het welcke hier alom, hoe langer meer geschiet.

P. Het schynt dat veel haer landt, waerin sy sijn gebooren,

En haere moedertael niet geerne sien noch hooren.

K. Dat is om dat het al wat lepel - lecken kan,

Wil spreeken op sijn hoofs gelyck den Edelman.

P. Wanneer de jonckheydt maer alleen begint te loopen,

Syn d'ouders nu besorgt haer sack vol Frans te koopen.

Voor eerst een Kerkeboek half Wals en half Latyn.

Dat is de naeste wegh voor die wil heylich sijn....

K. Neen, vriendt, Godt kan verstaen wel alderhande taelen.

P. Jae wel, die Frans dan bidt, Godt sietse aen voor Waelen.

Is hy voor Godt geen Frans, die in het Walsche leest?

Jae, jae, nu sie ick wel, 't is hierom al geweest,

Dat men soo menichmael moest voor den duyvel dansen.

Men bidt in Vlaendren selfs geduerich voor de Fransen,

Men kleet naer haer manier, men leeft en spreekt haer tael,

Wel, waerom vechtmen nu? sweert Frans dan altemael!

Sy winnen, soo men siet, meest al ons landt en steden,

Hoe kan het anders gaen? Godt wordt in't Frans gebeden.

K. Godt siet maer naer het hert, hy kent de meeningh daer.
 P. 'K en weet van hert noch sacht, het geen ick segh is waer.
 Die van sijn ouders schaemt, en is geen mensch met eeren,
 En die haer moedertael sich schamen, sijn dat Heeren?
 Ba, soy van sulcken volck! maer wat ik bidden magh,
 Leest uwen Vader - ons gelijck u Moertje plagh!
 Die van syn ambacht schaemt en sal noyt neeringh krygen,
 En die sijn tael veracht, sou dickwijls beter swijgen.
 K. Het Vlaemsch is bot en swaer
 P. Voor bottemuylen: jae't,
 Om dat een kromme tongh daertoe niet wel en staet, enz.

Deéze weynige regels toonen de oorzaeken der veragtering van onze moedertael in de zeventiende eeuw, beter aen, dat al wat ik daer omtrent zoude kunnen zeggen. De zelfde franschgezindheyd, welke thans by het grootst gedeelte van onze *Notabelen* zich laet bespeuren, was toen ook *de bon ton*.

Den Dichter *Jan Lambrecht*, waervan wy spreken, zal wel den zelfden zyn als dien, welke teekende: *J. Lambrecht, Licent. in beyde de Rechten, Heere van Nederocksele, Secretaris des Konings in sijnen gheheymen Raedt*, onder een Lofdicht, geplaetst voór de *Rijmende uytlegginghe naer den letterlijcken, verholen ende sedelijcken sin van de honderd en vyftigh Psalmen van den heylighen Koninghlijcken Propheet David; ende van de Lofsanghen, soo van het oud als nieuwe Testament, de welke elck op sijnen dagh in de Kerckelijcke Ghetyden ghesonghen ende*

ghelesen, worden, waer naer volghen de Lofsanghen van de H. Kercke, de welcke ghesongen worden, soo in de Ghetyden als in den dienst der H. Misse Mitsgaders eenighe rymen van verscheyden gheleerde Mannen, uyt het Latyn ende ghedicht door den Eerw. Heer ende Meester PEETER DE VLEESCHOUDE⁽¹⁾ Pastoor van Ter Alphene. Tot Brussel bij Jan Mommaert, 1660, in 40. Deézen godvrugtigen Dichter, geboóren te Brussel, en gestorven binnen Ter Alphen by Aelst, den 28 September 1679. verdient, myns erachtens, byzonderen lof, om zyne zuivere tael. Men vind by hem geene dichterlyke verrukking, of verhevene beéldsieraeden, maer blanke godvrugt en hartelykheyd. Hy dichtte om doór iedereen verstaen te worden:

Tot den Leser.

Die mijn dichten komt te lesen,
 Ick en wil niet zijn gepresen;
 Ick en soeck niet 's werlds eer,
 Maer gheef slechts een suyver leer,
 Niet met woorden, die sy soecken,
 Uyt 'k en weet niet wat vreemde hoecken,
 Die soo dichten, dat hun dicht
 Meer den nacht brengt als het licht,
 Maer ick heb ghetracht te schryven
 Al - ghemeyn, voor mans en wyven,

(1) PAQUOT, IV. p. 198.

Voor verstanden, sterck en kranck:
Neemt dan mijn ghedicht in danck.

Niet min goed rollen zyne Alexandrynen:

Breeder uytlegginghe naer de letter van den 12^e Psalm.

Sal ick noch langher, God, voor Saul moeten vluchten?
Sal ick om sijn vervolgh noch langer moeten suchten?
En laet my in sijn hand niet vallen, onverhoed,
Dat hy sich niet verblyd' in mijn vergoten bloed.
Soo sal ick immers u, beschermer van mijn leven,
En ghever van mijn heyl alleen den danck toe-gheven,
En singhen uwen lof, verbreyden oock de faem
Van uw bermhertigheyd, en loven uwen naem.

Ten slotte nog den *Lofsangh van de heylighe Catharina*:

Vlecht nu kranssen van lauwrieren
Uwen iever thoont, en minn',
Om een maeghet te vercierem,
Catharina, Gods vriendinn'.

Was sy in den diepsten kercker?
Oock de liefde was by haer,
Liefde was den medewercker
Die haer bondt met God te gaer.

Wyste Maegd, uw eer en glori
En uw hoogh-beruchte faem,
Uwe wonderbaer victori
Loven wy, doch onbekwaem.

Laet ons 's werelds pracht verachten,
 Die hier zijn tot u ghesint
 Naer Gods lauter liefde trachten;
 Want 't is liefde die verwint.

Omtrent den zelfden tyd, misschien iets vroeger, leefde LAMBERT DE VOS of VOSSIUS, Advokaet te Brugge, opgekweekt, en in de letteren geöefend doór de mildaedigheyd, en de zorg van OLIVIER DE WREE. Ik heb voór my liggen: *Alle de wercken van LAMBERT VOSSIUS bestaende in zeer aerdige ende curieuse Dichten, te weten: alle de vermaerde oorloghstucken, ende daeden van den Graeve van Buquoy, Fyghe-snoeper, Bacchus Cort-rijck Venus-ban, Bachus-beeldt, Zoylus Wynckel, enz.*⁽¹⁾ tsaemen by een vergaedert door J. Bapt. en M.C. Brugge, 1679. 8.º Er is veél goeds in deézen bundel. De tael is meer gespierd en kragtiger dan in andere Belgische voordbrengsels. De meeste stukken zyn in eenen rechtluymigen trant en vol geest, zoo dat ik ver-

(1) Sommige deézer Dichtstukken komen elders voór als werken van *Olivier De Wree* Vergel. FOPPENS II, p. 933 en het geen wy hiervoren gezegt hebben bladz. 63. Zouden misschien de verzaemelaers der Schriften van *De Vos*, hunnen bundel met sommige der gedichten van zynen weldoender hebben willen verryken? Zulks is zeer waerschynek, want onder verscheydene deézer stukken staets: *door L. Vossius*, 't geén anders onnoodig was geweest.

legen ben met eene keuze. Het boek valt open, bladz. 83.:

Wat dat ghy seght oft niet, wie dat gy oock moght wesen;
 Al swoert ghy eenen eedt, die meest de Goden vreesen,
 By Styx en Phlegeton, en 't sonne - loose - landt,
 Waer rondom staet en stinckt Averni swarte strandt;
 Noch en gheloov' ick niet, dat in de Griecsche palen
 Alleen Boeotiërs⁽¹⁾ en bottaerts zyn te halen....
 Men moet Arcadiën alleen den lof niet gheven
 Van d'esel-queeckery; want waer de menschen leven,
 En in wat landt ghy eens de neuse maer en steeckt,
 Ghy vindt dat d'esels daer oock worden op-ghequeekt.
 In 't Indiaens ghewest, alwaer de zonne-peerden
 Met hunnen waghenaer versincken inder eerden,
 Had eenen koopman van dit landt een knecht gekocht,
 En, uyt Brasilien, diep in Peru ghebrocht.
 Het was een monster-mensch, 't was eenen plompen hannen,
 Der vrouwen rechten lagh, den spot van alle mannen,
 Een kinder bitebauw, een waggel-voet, sijn ganck
 Die ghingh al hick patick, aen beyde sijden manck;
 De ooren hinghen neer, het hoofd spits opghedreven,
 De rugghe met een bergh, schier boven't hoofd verheven;
 En d'ooghen allebey niet al te vast ghehecht,
 De rechter sagh de slinck, de slincker sagh de recht.
 Sijn hoofd al veel te kleyn.....
 Was sin- en herssenloos.
 Maer 't gen' het hoofd gebrack was aen den buyck gegeven
 Die altijdt als een ton rondom stondt opgeheven.
 Dien grondeloosen buyck, noyt wel ghenoegh ghemest,
 Die helle van de spijs, die rechte keucken-pest, enz.

(1) 'Die van Boeötien waeren gheacht voor de botste van Griecken-landt.

De Vos was, even als *Cats* en *Huygens*, een groot liefhebber van koppelwoorden. Bacchus geeft hy de volgende naemen:

Bacche, grooten soppe-dopper
 Gheest verquicker, Maegh-op-kropper,
 Wagghel-voet, ghebuyckten Smul,
 Hoorne-dr gher, Potte-bul,
 Sinnen roover, Minne-voeder,
 Sotten-klapper, Lijf-behoeder,
 Waerheydts-seggher, Suyse-bol,
 Ghelt-verquister, Viesen - grol,
 Gramschap-stoker, Gaeyken-schieter,
 Quiste-keirsse, Dranck-vergieter,
 Tonge-sluyter, Babbelaer,
 Sorgh verjaegher, Leughenaer:
 Sleckken-maker, Glase- ruymmer,
 Grooten Poffer, Kamer-schuymmer
 Licht van herssens, nimmer - vol,
 Vuylen Prater, veel - tijds dol, enz.

Zie daer de geheele *Litanie* der naemen van den Wyn-god, wier getal men echter, zoo men wil, nog verdubbelen kan met veel andere, aen dien god gegeeven, doór *Dan Heinsius*, op het eynde van zyn *Hymnus aen Bachus*. Beyde Dichters hebben van elkanderen niets overgenomen.

Onder de beste navolgers van den schryfstyl van *Cats*, en der opvolgers van Pater *Poirters*, verdiend genoemd te worden Pater PETRUS CROON, *Canonink regulier ende Religieus van S. Mar-*

tens, tot Loven. Ik doórbladerde van deézen Dichter: I. *Cocus bonus ofte geestelijcke Sinne-beelden ende godtvruchtige uyt-leggingen op alle de gereetschappen van den Kock*, Brugge, 1663. II. *Almanach voor heden en morgen*, Antwerpen, 1665. III. *Grabbelingh ofte vermakelycke Raetsels*, Brugge, 1666. IV. *Moy-al oft vermaeckelyke beschryvinge op verscheyde ambachten*, Mechelen, 1666 en Antw. 1766. V. *Historie van onze lieve Vrouwe van Hanswyck*, Mechelen, 1670. alle in 8°. Het is bekend, dat *Cats* Zinnebeelden vond en verzen maekte op al wat hem voórkam. Pater *Croon* heéft hem daerin, niet alleen willen navolgen, maer zelfs overtreffen; immers in de ppgenoemde werken vinden wy verzen, en zedelyke uytleggingen op allerhande stielen en ambachten, huysraed en keukengereedschappen, van den Apotheker tot den Bakker, van de schouw tot de taert-pan. Er word niets vergeéten; alles is den Dichter ooderworpen, alles is doór hem afgewerkt: zoo dat'er thans voór ons niets meer te *emblematiséeren* overschiet. Geéven wy eenige weynige proeven van des Dichters manier van behandeling, en wy zullen zien dat hy met de onderwerpen en de tael niet verlegen was. Den *Moy-al* slaen wy op, bladz. 63. en ontmoeten daer den

Boekdrukker.

Die sou willen ondersoecken
Waertoe dat die schoone konst,

Van de letters, van de boeken
 Is gevonden en begonst,
 Sou voorseker achterhaelen
 Dat het eynde maer en tracht
 Om te spreken sonder taelen
 Aen de ooren van 't gedacht.
 S'is gevonden van verstanden
 Om te spreken sonder spraek
 Ook in tien verfcheyde landen
 Tseffens, van de selve saek.
 S'is gevonden om t'onthouden
 Om te weten, om te sien
 Saeken, die my noyt en souden
 Denken, hoe dat die geschien.
 Somma s'is des wysheyds kiste
 S'is den spaerpot van 't verstant.
 'T geen noyt iemand sag of wiste
 Heeft de drukkonst voortsgelant, enz.

Hier op volgt het

Grafschrift van eenen Boekdrukker.

Den Man die in dit graf
 Geleyd is en bedorven,
 Heeft van den Druk geleefd,
 Is van den Druk gestorven.

Trouwens, deéze stukjes zyn nog zoo slecht niet! Leézen wy nog een ander. Maer het welk? Van den Lootgieter?:

Vriend Van groote swaerigheden,
 Meester van de vochtigheyd,
 Die hy konstig van beneden
 Oft van boven henen leyd,
 Door zyn dichtgesloten buysen
 Uyt den put, of van het dak,
 Op de straeten, of in huysen
 Tot gerief, en groot gemak.

Of van den Timmerman?:

Die ons van als gerieven kan,
 Die balken past, en ribben hegt,
 Die solders dryst, en daeken recht,
 Die vensters voegt en deuren sluyt,
 Den Baes daerin, den dief daer uyt....?

Neen, bepaelen wy ons liever by den *Lyn-draeyer*, als zynde een onderwerp, het welk ons reeds by *Poirters* in *Zinnebeéld* is voórgelopen, in zien wy hoe *Croon* daarvan zal weéten party te trekken.

Wanneer ik deser dagen stont
 Daer gy met uwe gasten spont
 Soo sag ik wat op uw gespin,
 En vondt daer Sinnebeelden in.
 Ik sag'er wat ik schryven wou
 En vont'er 't geen u leeren sou.
 Vooraen sag ik een wiel of rat
 Daer by een kleynen jongen sat,
 Die deed dat wiel geduerig gaen
 En wendet, sonder rusten, aen,

En met de peze van dat wiel
 (Die boven op dry rollen hiel)
 Daer rolden ook dry haeckxken mé,
 Twelk al de koorden draeyen dé.
 Voorts sag ik eenen die begon,
 En noch niet verr' van't wiel en spon
 Met sijnen schoot vol kennep-vlas:
 Den tweeden, die ten halven was,
 Die had ook vlas, maer half soo veel:
 Den derden had het minste deel,
 Want dezen was de lange baen
 Bynaer ten eynden uyt gegaen.
 En dese gasten alle dry
 En gongen niet, gelyk als wy,
 Maer voet voor voetjen achterwaert,
 Sy schenen schier van kreften aert.
 'T gesicht naer't vlas geslagen neêr,
 Ook wiggelwaggel gins en weêr
 Gelyk een schuytjen over kant:
 Sy beten somtyds met den tant
 Om hier en daer een kennepvlok
 (Noch ongebroken op den blok,
 En daerom al te grof en straf,)
 Te byten van het garen af.
 Dit gonck soo voort, tot dat het vlas
 Allenskens af-gesponnen was.
 Hoort vriend, by wie dat ik dit al
 Gelyken en toepassen sal.
 Het wiel, of rat, dat is het jaer,
 Dat draeyt d'een voor en d'ander naer;
 Den jongen, die daer sit en went
 Die heb ik voor den Tyd bekend.

De pees en rollen sijn het lot
 Dat ons is opgeleyd van God,
 Waerom en hoe dat ons den tyd
 Door't draeyen van de jaeren slyt.
 Die spinnen, zyn de menschen al,
 Die leven in dit ballingdal,
 Het kennep is ons levens pael
 Die God verleent aen altemael.
 Die voren aen het wiel begint
 Ten halven, oft ten eynde spint,
 Zyn kinders, jongmans, oude lien,
 Gelyk wy in de wereld sien:
 Sy gaen al wiggelwaggel voort,
 Soo krank, soo los, soo licht gestoort,
 En soo versekert als een schip
 Dat helt en swaeyt omtrent een klip.
 Sy byten somtyds met den tant,
 Wanneer de reden en't verstant
 Hun ondertusschen doen verstaen
 Dat sy te grove wegen gaen;
 Dat spyt hun dan, sy maeken staet
 Voortaen te myden alle quaet,
 En soo loopt hunnen tyd voorby
 Tot dat het vlas versponnen zy.

Hier is meer vernuft, by *Poirters* meer geest.

Den Antwerpschen arts MICHIEL BOUDEWYNS⁽¹⁾ geboóren in den beginne van deéze eeuw, en gestorven den 29 October 1681 verledigde zich des-

(1) PAQUOT, I. p. 30 deézen Schryver spreékt slechts van *Boudewyns* latynsche Schriften.

tyds met het schryven van een *Dienstigh ende ghenuchelijk tyt - verdryf voor siecken om ghesont te worden, en voor ghesonde om niet sieck te syn*. Antw. 1654 12° waerin hy veel *eruditie* aen den dag legde, en menig gedichtje plaetste. Het achtste hoofdstuk *van die de siecken dienen*, begint aldus:

Vroukens! 'k moet hier uyt gaen legghen
 Wat een ongemeten goet
 Ghy omtrent de sieken doet,
 Spijt de mans, ick sal het segghen,
 Niet uyt haet, of quaden drift,
 Maer ick vind het in de schrift.
 Ghy sijt tot gherief gheboren;
 Gheenen sieken vrouw, of man,
 Uwen dienst wel derven kan.
 Sonder u gaen wy verlooren
 Baet ons dranck en Medicijn:
 'T Vroukens koestren moeder sijn,
 Vroukens weten ons te keuklen,
 Stoven, braden, naer den wens,
 Met een sausken soet of rens;
 Daermé brenghen's ons aen't sneuklen,
 Mits het wel, en wonder net
 Wort ghekookt en voorgheset....
 Sy weet haer naer u te voeghen;
 Slaepte? sy en roert haer niet.
 Waekte? sy singht wel een liet,
 Al met vlijt, en met genoeghen,
 Spreeckt maer! alles is ghereet,
 Eer bynaer, alst is gheseet.

U en haeren wil gaen samen.
 Wilt ghy't heet, of wilt ghy't kout,
 Vroech, of laet, of soet of sout,
 'T vrouken segt u altijt amen.
 Sy bemint, dat u behaeght,
 Sy beweent, dat ghy beclaeght.
 Sydij moeylijck, sy is vlijtich,
 Sydy gram, sy is bedaert;
 Sydy straf, sy, soet van aert.
 Sydy korsel, sy, nooyt spijtich;
 Als ghy quaet sijt, is sy goet,
 Als ghy suer siet, siet sy soet.
 Om niet langer hier te mallen:
 'Tmoet een vrouw sijn, maecht of maert,
 Die de siecke lien bewaert;
 Mans en sijn hier niet met allen.
 Sieken dienen, sonder meer,
 Daer in halen vroukens d'eer.

LODEWYK BROOMANS,⁽¹⁾ Rechtsgeleerden, te Brussel, en aldaer gestorven in 1667
 vertaelde, omtrent deézen tyd: *De Brieven van Ovidius Naso ghenamt in't latijn*
Epistolae Heroïdum, gedrukt t' Antwerpen, by *Hendrick Aertssens*, 1662. 8°. Ook
 als latynschen Dichter kennen wy hem uyt een Heldenvers *Serenissimo Principi*
Ferdinando Austriaco, S.R.E. Cardinali, felicissimum in aulam opidum Bruxellense
ingressum adgratulatur L. Brooman. Brux. 1635. 4°.

(1) PAQUOT, VII. p. 67.

Tot een staeltje van zynen Nederduytschen rymtrant zullen wy nemen den brief van *Phyllis aen Demophoon*, aldus beginnende:

Ick Phyllis uw weerdin heb desen brief gheschreven
 Demophoon, dat ghy te langh zijt wegh ghebleven.
 Want ghy hadt my beloofd hier wederom te zijn,
 Wanneer de Maen maer eens sou hebben vollen schijn.
 De Maen is nu viermael verschenen en herschenen,
 Nochtans en is uw schip niet komen herwaerts henen,
 Is't dan dat ghy den tijdt (als een verliefde) somt,
 Soo siedy dat mijn klacht niet voor den tijdt en komt.
 Oock was mijn hoope traegh, want al dat ons is teghen,
 Gelooft-men traegelijck, 't welck my nu doet bewegen.
 Ick gingh my menighmael versinnen, dat ghy quamt,
 'K heb menighmael ghemeent dat ghy de reys aen-namt.
 'K heb *Theseum* vervloekt, dat hy uw' komst beletten,
 End' hy en quam misschien uw' reys niet uyt te setten.
 Somwijl heb ick gevreest, oft uw schip door tempeest,
 Naer *Hebrus* zeylende, verdroncken waer geweest.
 Dick heb ick mijn ghebedt gaen storten aen d Altaeren,
 Op dat ghy bleeft ghesont, end' even-wel mocht vaeren.
 Dick soo dat ick de zee en winden spoedigh sagh,
 Heb ick gheseyt, hy komt, indien hy leven magh.
 Ten lest, mijn trouwe min gingh alles overlegghen,
 Wat u beletten mocht, en t'uwer voordeel segghen.
 Maer ghy blijft even traegh: en ghy en past op eedt.
 Noch op de groote min die ghy my voeden deet.
 Ghy hebt, ô, in den windt en woordt en zeyl gheslaghen:
 Soo magh ick van uw' trouw, en van uw' weer-komst klagen
 Wat vindy dan dat ick u min met onverdult?
 Ghy spant u teghen my, ach! door mijn eyghen schuldt.

Melding, en niets meer, verdient eene andere vertaeling van deézen tyd, *P Virgilius Maro verduyft door R.V.E.* gedrukt te Antwerpen by M. Parys, 1662. in 4°. en met fraeye plaeten versierd. Den vertaelder klaegt in zyne voórrede zeer over het veronachtzaemen der Nederduytsche tael, en geeft eenige nieuwe regels op voór de spelling, die echter, zoo verre ik weét, door niemand gevolgd zyn. Tot eene proeve van die spelling en van des Schryvers rymtrant, neémen wy de volgende regels uyt den storm, in het eerste boek van den *Eneas*:

De stormen bersten uyt met wonderbaar gesprey
 En zo de werelt in, met gruwelijcke krachten,
 Met wonderbaar gedruys en met on weerbaar machten
 Zy storten op de ze van noort, van west, van zuyt,
 Van oost van ider zy met gruwelijck geluyt.
 Zy rourent 't water om tot op de diepste zanden,
 De baren sponden wech tot op de wytste stranden.
 Het volck dat roupt van angst, de touwen met gerucht
 Di slingren over 't schip. elck - een is nu beducht.
 Den dag woort wechgeruckt aan troyens trurge ogen,
 De schepen uyt het diip tot aan de wolken vlogen, enz.

WILLEM OGIER, een' Antwerpenaer, gebooren omstreeks 1625. legde zich toe op het Blyspel, en was Factor of Dichter van de kamer *de Violier* onder de Zinspreuk *Liefde doet sorgen*. Wy hebben van hem *De jeven Hoofijonden speelsghewys*

vermakelijck ende leersaem voorgestelt,- het Belachelijck misverstant ofte boere Geck en Don Ferdinand oft spaenschen Sterrekyker; alle Blyspelen, vertoond op de Violier en Olyftak in de jaeren 1639 tot 1680. en t' Antwerpen gedrukt, 1715 8°. met plaeten. Deéze Bly- of liever Klucht-spelen moeten in dien tyd veel gerugt hebben gemaekt. Ogier zegt in een zyner voorreden

Onse stadt scheen noyt versaedt
 In het sien, en in het hooren.....
 Oft het sulckx verdient os niet
 Laet ick lezers oordeel geven;
 Meer als veertigh jaeren leven
 Is my d'eer daer van geschiet.

Zelfs in Holland hebben deéze stukken beroemd geweést *L. Bidloo* gewaegt'er van in zyn *Pan Poeticon Batavum*, op de volgende wyze:

Maer gy, bezoek *Ogier*, zoo gij mij iets vertrouwd;
 Die, in zijn taal, en stijl, en zedelijke bloemen,
 Meer Amsterdammer dan Antwerper is te noemen,
 Bij wien niets ergelijks voor't allertederst oor,
 In straf van't vuylste kwaad der zonden komt te voor,
 Waarom zijn beeltenis, als waardig Neerlands digter
 In't Pan Poeticon geëerd werd bij den stigter.

Deézen lof kunnen wy echter niet onderschryven, want, alschoon *Ogier* op veéle plaetsen recht geestig en boertig was, hy overlaedde zyne stukken altezeer met platten en vuylen straet-

praet; een euvel met hetwelk de Hollandsche Blyspeldichters ook langen tyd hebben behebt geweest. *Den Spaenschen Sterrekyker* houde ik voór zyn beste Kluchtspel. Een gewaenden Astrologant en zekere *Philipore*, eene jonge *ingenue*, houden daerin de volgende saemenspraek:

Phil.

(den Astrolog.) Wie hier, wat's u begeeren?

Philipo.

Gy kunt my, soo gy wilt, gelukkig thys doen keeren.

Phil.

Wie hout u? keer gy vry, wanneer gy wilt.

Philipo.

Mynheer,
Gy moet eerst weten, wat my hier leyt eer ick keer.

Philip.

Wat seght gy? kweet genoeg van al uw sotternyen!
Ick sie wel wat u schort. Dat comt van veel te vryen.

Philipo.

Dat's eerst een treffelyck en weerd Astrologant
Hy siet in myn gemoet, eer hy siet in myn hant.

Phil.

Schoon of gy niet en spreekt, weet dat uw ooghed spreken.
Ick sie't wel aen uw neus, want daer's eenseker teeken
Dat al te seker is, want sonder sekerhey
Cander niet seker syn.

Philipo.

Ja, dat heeft my verleydt.
'K dagt dat ick seker was naer soo veel sekerheden
Die hy my heeft gedaen, door vlouken en door eeden.

Phil.

Hy heeft u trouw beloofd dat sie ick altewel.

Philipo.

En sou hy niet Mynheer? hy vloecte by de hel
En al de duyvels, dat ick werd van hem aenbeden.

Phil.

By hel en duyvels? 't syn wel treffelycke eeden.

Philipo.

Het minste dat hy sey: dat my den duyvel hael
Soo ick u niet en min.

Phil.

Wat is't voor een, een Wael?

Philipo.

Neen, 't is een duytsers.

Phil.

Ja, die syn gewoon te vloecken.

Maer, ter conclusie nu, wat is't dat gy comt soecken?

Wat wilt gy nu van my, wat ist dat gy begeert?

Philipo.

Terwyl ick sie en hoor dat gy syt soo geleert,

Seght of hy nogh myn min met weermin sal betalen?

Phli.

Soo hy u niet en mint den duyvel sal hem halen.

Philipo.

Ach! sou dat seker syn?

Phil.

Slaet daer geen twyffel aen.

Hy heeft het selfs gesegt.

Philipo.

Maer hy is wegh gegaen?....

Phil.

Geef my uw handen eens..... 'k sie hy heeft u gekust.

Philipo.

Gekust? wel duysent mael, hy liet my nooyt gerust

Hy dé al wat hy wouw.

Phil.

En gy liet hem betyen?

Philipo.

Wel ja, wat sou ick doen? 'k had geen verstand van vryen.

Was *Ogier* werkzaam voór de Antwerpsche Rethorykkamer, CORNELIS DE BIE, Notaris, te Lier, was het niet min voór het Schouwtooneel van laetstgemelde Stad. Voór my ligt eenen zwaeren foliant vah zyne, doór hem eygenhandig geschreévene Dicht- en Prozawerken, bestaende in *Treur-* en *Klugtspelen*, *Mengelrymen*, *Meygaven*, *Lier-* en *Sneldichten*. De Treurspelen hebben voór titel: *Alphonsus ende Thebasile*, *Den grooten Hertogh van Moscovien*, en *Den H. Ridder*

Gummarus;- De Kluchten: de *Clappers of Hobladores*, *Madam Sacatrap*, *Gael Hooverdye*, *Cluchtige behendigheyt*, en *Het Vlaemsch Masker van Colonel Spindeler archlistelyck ontdekt aen de lichtveerdige francoisen door Oniati Borgemeester van Brugge*, in 1658. enz. enz. Meest alle deéze stukken, gelyk ook zynen *Wereld-spiegel en levens van Nederlandsche Schilders*, zyn doór den druk algemeen gemaekt. De *Prologe* van den *Alphonsus* begint als volgt:

Cupido.

Het Proefstuck van myn cracht bestaet in't brandich minnen
 Waerdoor ick't weldich vleesch ontrooven can de sinnen;
 Als eens myn flickervier in 's menschen herssens daelt,
 Hun dertel jeught terstont naer duysent lusten dwaelt.
 Ick ben den dvingher godt van al 't gen hem kan ruren;
 Myn sterckheyt toomt de macht van alle creaturen.
 De werelt swicht voor my soo ick daer com ontrent
 Om dat sy lichtelyck wordt door myn cracht geschent.
 Myn floers dat is verciert met veelderhande dinghen,
 Met liefde en belghsucht, oock met soete ketelinghen,
 Met laggjens, lief gevley, met lonckjens en gesucht,
 Met kusjens, stil gest reel, met valsheyt en genucht, enz.

Den *Gheestelijcken Orpheus* van Pater GAUDENTIUS VAN LOEMEL, Loven 1660 12^e
 onaengeroerd voórbystappende, neémen wy nu ter hand *Den lydenden Christus ofte de Passie ons Heere Jesu Christi*, door HIERONYMUS DE MOELDER *Religieus der Orde van de Minimen te Antwer-*

pen, aldaer gedrukt by *M. Parys*, 1666 in 4°. Dit Dichrstuk, verdeeld in 42 Kapittels, heéft sommige draeglyke plaetsen, B.V. die waer van den mensch gezegd word:

Hy is een vat van aerde, dat in duygen
 Verbrysselt soo men't raekt, vol onheyl en ellend,
 Een opgeblasen wolck, door lichten wind geschend.
 Den mensch is een fornys van alle kant ontsteken;
 Een oven van wellust, ontmortelt door gebreken,
 Doorvlamt en als doorgloyt in syn begheerlykheit,
 Het ooghtmerck en den doel van ongheluckigheit.
 Den mensch is in begheert, en los en onghhepegheit,
 Versot in syn bejaegh, in sinnen onghereghelt,
 Ondanckbaer op den dienst, verdooft omtrent 't vermaen,
 Weerspannich als hy moet de gheessels onderstaen.
 Den mensch is trouweloos te midden sijn bedieningh,
 In voorspoedt opgekropt, een woecker in verdieningh;
 Verrader in syn selv' als hy gheloften doet,
 Hartneckigh in den val, als hy hem dwingen moet.
 Den mensch is als den windt in aenslagh onstant vastigh,
 Hy weet niet wat hy pleeght, hy valt sijn selven lastigh,
 Tot sonden is hy snel, beangst in sijne smert,
 Bevrosen op genad', vervrouw't, en kleyn van hert.

Eenen anderen Pater, met naem JOANNES DE LIXBONA, *Predickheer, te Antwerpen*, gaf aldaer in het licht *Het Hemels Nachtegaelken*, 1671. 12° zynde eene verzameling van geestelyke Liedekens, meer stichtelyk dan dichterlyk.

Mensch, ryst uyt den slaep der sonden
 Daer ghy light in verslonden,
 Die u soo lastigh valt.
 Al langh ghenoegh ghestoncken,
 En 't aerdsch vuyl in - ghedroncken,
 Al langh ghenoegh ghemalt, enz, enz.

Oneyndig beter zyn de verzen van PEETER MALLANTS⁽¹⁾ *Carthuysen, in het Clooster van Lier*, Schryver en Dichter van *Het leven, deuchden, Mirakelen, enz van den H Bruno*, Antw. 1673. 8°. en van de *Heyrbaene des Cruys*, ibid. 1693. 8°. met plaeten. Weynige Schryvers hebben den trant van vader *Cats* zoo goed gevolg als MALLANTS. Zie hier een voorbeeld, getrokken uyt het *Leven van den H. Bruno*, bladz. 63.

Beroert wort sijn ghemoet, terstont de lauwe traenen,
 Die komen evenseer sijn natte wanghen baenen;
 Veelmeer wort hy gheraecht in't binnenst van sijn hert,
 Waer hy ghestadigh lijdt een bitter ziele - smert.
 Hy sucht, hy bidt, hy weent, hy woelt met sijn gedachten
 En sluyt wat wereltsch is voor goet te gaen verachten.
 Hy treedt nu met den voet, al wat de werelt mint,
 En seght: 't is eens ghenoegh de ydelheydt ghedint.
 Ick laete 's wereldts troost, en trecke naer de kuylen,
 Om uyt de ruyme locht, om in een hol te schuylen,
 Daer ick den zielen - lust gheduerigh voeden mag
 Daer ick mijn leven langh magh weenen, nacht en dag.
 Ick wil dan, segh ick, ziel, ick wil gaen henen dwaelen,
 Door weggen noyt bezocht van onbekende paelen,

(1) FUPPENS, II. 989.

Tot ick eens vinden sal een aerd - rijck sonder gras,
 Daer tot op heden toe gheen levend dier en was:
 Daer niet een voghel singht, daer nimmer frissche boomen
 Haer toonen op het veldt, oft groeyen aen de stroomen,
 Daer niet als rotsen staen, ontbloot van alle groen,
 Die niemant dinstig zyn, oft eenigh voordeel doen.
 Soo dan, almachtigh Godt, die straelt met uw ghesichten,
 En raect het binnenste van allen ons ghevrichten;
 Aen wie dat is bekent het alderkleynste sier,
 En oock staegh sorghe draegt voor't alderkleynste dier.
 Hoe veel en zijnder niet al stonden van myn leven
 Met haest voorbyghegaen als van den wint ghedreven?
 Eylaes! mijn schoonen tijdt is dick mael wegh ghevlucht,
 Ach sonder eenigh nut, en sonder rechte vrucht.
 Den geest is wel bereydt om hooger op te sweven,
 En met een innigh hert aen Godt te moghen kleven,
 Maer dit ellendigh vleesch, gheneyght tot aerdschen draf,
 Dat snijt my even staegh myn beste veeren af...
 Kloeck aen dan, mijn ghemoet, wilt u niet meer vermaken,
 Maer capt den anker af van alle 's wereldts saecken,
 En spant de seylen op van uwe ziel met haest,
 Terwyl Godts gratie een hemels koeltjen blaest.

MALLANTS verdient, zoo my dunkt, byzonderen lof. Doch, met niet minder onderscheyding noemen wy Pater OLIVERIUS à ST. ANASTASIO, anders genaemd DE CROCK,⁽¹⁾ een Carmeliet van Iperen, gestorven te Brussel, 1674. van wien gedrukt zyn; I. *Den Geestelijken Lusthof der Carmelieten*, in 2 deelen, Antw. 1659 - 1661. 12°.

(1) PAQUOT, XVIII. p. 65.

II. *De onderwysende tsaemenspraecken der beesten, eerst in het Griecx beschreven door den H. Cyrillus. Met Dichten en Sluytredens verciert.* Ibid. 1666. 12°. III. *Den Triumph van de H. Maria Magdalena van Pazzi.* Brugge, 1669. 12°. en eenige Latynsche werken. *De onderwysende tsaemenspraecken* bezit ik, en leéze daer, in de voórrede, waer den Dichter over het nut der Fabels spreékt:

Die op den hoogsten trap der deughden wilt geraecken,
 Moet onderwesen sijn met alderhande faecken;
 Een wel begaeft gemoet, een redelijcken geest,
 Wort menichmael geleert oock van een stomme beest.
 Natuer heeft yder saeck verscheyden kracht gegeven,
 Om dat de reden sou daer trachten naer te leven:
 Een peert, een schaep, een koy, ja oock het vuyle swyn
 Kan aen een reyne ziel een spoor ter deuchden sijn.

Op bladz. 19. hoe den duyvel stoókt:

Naer ons sinnen sijn gheneghen
 Komt den duyvel ons beweghen,
 Jonghe menschen, heet van bloet
 Brenght hy wellust in't ghemoet;
 Droeve sinnen komt hy quellen
 Met de wanhoop, vrees der hellen;
 Kursel koppen brenght hy voort
 Tot ghevecht of vrede moort.

Dichterlyk is, op bladz. 76. het vers op de kwaedspreékende tongen:

Teghen tonghen is den strydt
 Voortgebracht van vrede slangen
 Die uyt etter voetsel langen,
 Opgekoestert van den nydt,
 Aen de phlegetonsche stranden,
 En gewapendt in den mondt,
 Met de scherpverstaelde tanden
 Van Cerbeer den helschen hondt.

Zulke trekken, zulke kleuren, als deézen, vind men by onze zuydnederlandsche Dichters, maer zeer zeldzaam Stappen wy van deézen rechtschape Dichter niet af, zonder onze aendagt te hebben verleend aen het Gedichtje *op den deugdzaemen*, blad. 108. eyndigende met de volgende regels, geschoeyd op *Horatius' Justum et tenacem propositi virum*:

Niet en is dat sulck een man,
 Deeren oft beschaeden kan;
 Dat de zee haer dullen tocht
 Heffe tot aen d'hoogste locht:
 Meent gy dat hy 't ongeval
 Van de baeren vreesen sal?
 Dat den grammen hemel spauwt
 Blixem, daer de ziel af grauwt,
 Meent ghy dat hy wordt beducht
 Oft van vreesen sit en sucht?
 Verr' van daer! hy is ghestelt
 Als een onversaeghden helt,
 Oft als een onwinbaer slot
 Twelck met gans een legher spot;

Hy en vreest gheen aertsche kracht
 Tzy fortuna weent of lacht;
 'T is hem altijd even goet,
 Want hy weet dat GODT het doet.

In dit boek word dikwils aengehaeld *Den vlaemschen Boetius*, eene verzameling van Gedichten, onder welke'er tamelyk welgeschreëvene worden gevonden, als B.V. dat op de Geldzugt:

Geltsucht is den eyghen broeder
 Van de bleecke watersucht,
 En den dorst is waere moeder
 Van dees onghetyde vrucht.
 Hoe ghy wilt meer water schincken
 Aen de water-siecke borst,
 Hoe sy wilt meer water drincken;
 Naer het water groeyt den dorst.
 Gheeft den vreckaert al de schatten
 Van den naeckten Indiaen,
 Al de spaensche silvre matten
 Die'er in een vlote gaen;
 Brenght hem al de fraeyste dinghen
 Van den rijcken Persiaen,
 Al de ketens en de ringhen
 Van den swarten Moriaen;
 Gheeft syn lichaem syden laecken,
 Elcken vinger een Robyn,
 Overvloet van alle saecken,
 'T sal hem noch te luttel sijn!

Verre beneden deéze verzameling is die van den Kanonik HERMAN HARTS⁽¹⁾ van Aerschot, (gestorven 30 Maert 1685.) welke voór titel heést *Het Gheeftelijke Bieken*, Loven, 1674. 12°, bevattende 57 geestelyke Liederen. Tot een staeltjen:

O Vader, Sone, heylig Geest
 Wy loven u in dese feest.
 Een selve Godt, maer dry persoonen.
 Dat gy aen Abrâm uwe vrindt,
 Die u rechtsinnich heeft gedindt,
 Door visioen hebt willen toonen.

Eene betere prose vind men in zyne *Sermoonen*, Brussel, 1712. 4°.

Laeten wy *Het beklagh en Troostghedicht*, van J. VAN BOXTEL, Brussel, 1675. 12°. ongeleézen, als onzer aendagt onwaerdig, en hooren wy een oogenblikje naer *Den lieffelijcken Paradysvoghel tot Godt omhoog vliegende*, van DANIEL BELLEMANS⁽²⁾ *Canonick Norbertier van Grimberghen*, Brussel, 1681. en sedert nog zes of zevenmael herdrukt:

(1) PAQUOT, XV. p. 18.

(2) Den zelfden PAQUOT, p. 63.

Liefde van Godt tot den mensch.

Siet den goeden Herder
 Acht sijn Schaepkens weeder,
 Als sijn Hemels Hof;
 Hy daelt neer in 't stof.
 Hij kreyt hier
 Hy schreyt hier
 En leyt hier in doecken,
 In een arm spelonk,
 Om het schaep te soecken,
 Dat verloren gonck.

D' Hemelsche ghenuchten,
 Ligghen hier en suchten.
 Sal dan 'ttranendal
 Maken bly geschal?
 Godt sucht hier
 Godt ducht hier.
 Kan soo soeten reghen
 En den traenendouw,
 Uw hert niet bewegen
 Tot een goed berouw?
 Komt met 't duyf ken weenen
 In de holle steenen,
 Van den armen stal!
 Sucht in 't tranendal! enz.

'Er zyn honderd zulke Liederen in dit bundeltje; *tous sont édifiants: la plupart sont pleins de sentiment & de tendresse: il y a de l'élégance & même du sublime dans quelques uns*, zegt

PAQUOT. Den Dichter was een' Antwerpenaer, geboóren 1640. en gestorven op zyn 32e jaer. Wy hebben ook nog van hem *Het Cyterken van Jesus*, Brussel, 1670. 16°.

In den zelfden trant schreef den Augustyn JAN DE LEENHEER⁽¹⁾, geboóren te Brussel, 1642. en gestorven 4 February, 1691. Ik bezit van hem twee Dichtwerken.: I. *Het Tooneel der Sotten*, Brussel, 1669. 12°. II. *Virgo Maria Mystica, sub solis imagine emblematicè expressa*. Brux. 1681. 4°. beyden in het Nederduytsch en Latyn, met plaeten. Zynen dichttrant is los en bevallig, hier en daer zelfs met eygenaerdige vergelykingen gepaerd gaende, als B.V. in het stukje op de *wulpsche Jouffrouwen*:

Waerom uw' twee roode kaecken,
 Die beschaemt de roosen maecken,
 Den Robyn, het purper bloet,
 Soo ghcpresen, Jouffrouw soet?
 Waerorn uw albaste tanden
 Soo verheven, en uw' handen,
 Die veel witter zyn als kryt,
 Oft de sneeuw in haeren tijdt?
 Waerom moet g'hooveerdigh wesen,
 Op uw' lipkens uytghelesen,
 Op uw' wanghskens als corael,
 Op uw' liefelycke tael?

(1) PAQUOT, XVIII. p. 392.

Ey! en wilt dat soo niet prysen!
 'K sal u Jouffrouw terstondt wysen,
 Dat al uwe schoonigheydt,
 Is maer stof en vuyligheydt.
 Dat uw' kaecxkens die schoon bloesen
 Gloijen als twee versche rosen,
 Dat uw' ooghskens suyckersoet,
 Maer bedrieghen ons ghemoet.
 Hebt ghy noyt ghehadt in handen,
 Appels van seer verre landen,
 Van Gomorrha, droeve stadt,
 Die het vier heeft aenghevat?
 Het zyn vruchten, het zyn fruyten,
 Wonder schoon en soet van buyten,
 Binnen is den ronden bol
 Maer van stof en asschen vol.

Sommige stukken zyn regt luymig, als onder andere dat op *de vochtighe Dichters*:

Noyt en sal den Molen maelen
 Als het water komt te faelen;
 Noyt uw' veersen syn gheleert,
 Als ghy Bacchus niet en eert.
 Wilt ghy eenen Dichter wesen?
 Ey! bemint de fransche besen;
 Vol van veersen is den kop
 Als hy vol is van dit sop, enz.

Met niet minder onderscheyding verdiend genoemd te worden JOANNES à CASTRO,
Minderbroeder, Priester, Predicant en Biechtvader tot Antwerpen, van wien my
 bekend zyn I. *De on-*

ghemaskerde liefde des hemels, Antw. 1686. een tegenhanger van Pater *Poirters Masker van de wereldt*, II. *Den Boeck van het stervende leven der menschen*, bevattende hunne toevallen in korte *Neepdichten oft Epigrammata*, Antw. 1689. en III. *Zedighe Sinnebeelden ghetrocken uyt den ongeschreven boeck van aen aerdt der schepselen*, ibid. 1694. allen in 80 met plaetjes en in afwisselend rym en onrym: allen stichtelyk en zedelyk, maer mager aen dichterlyke verbeelding. Een der beste stukken van à CASTRO is dat op bladz. 81. van *de onghemaskerde liefde des Hemels*, waer hy God als de rustplaefs, het *centrum* van des menschen ziel beschouwt:

Al wat geschaepen is, door drift van al syn crachten,
 Uyt ingeboren aert, moet naer syn rustplaets trachten.
 Den steen heeft syn gewicht dat hem tot leeghte dringht,
 Het vier, integendeel, sich altydts opwaerts dwinght;
 Het water dat van aert moet ongestadigh vlotten
 Soo 't in sich selven niet wilt sticken en verrotten,
 Heeft evenwel den drift om in syn rust te zyn,
 Als't uyt syns moeders schoot, door heeten sonneschyn
 In deeltiens kleyn gelicht, en in de locht verheven,
 Wordt eene duystre wolck, door winden voortgedreven,
 Onseker hier en daer, tot dat een kouwer locht,
 Doet meer te saemen slaen het ophetrocken voght,
 Dat in een regendauw, door fwaerte, neer moet steygen,
 En soo gevallen, soeckt, om ergens ruft te krygen,
 Tot dat het vloeyende een beke heeft gemaect
 En soo, met meerder hulp, tot een rivier geraeckt,

En vloeyt weer in de zee, O ongeschapen wesen!
 Die my geschaepen hebt en ingestort voor desen
 Een redelycke ziel, gevormt zelf naer u belt!
 Moet ick niet zyn beschaemt, daer alles met geweld
 Syn rustplaets soo betracht, van waer het is gekomen?enz.

Deézen Pater à CASTRO heéft, zoo my dunkt, meer verdiensten dan P. VAN ROUVROY, Schryver van *Tobias lever voor de onkuyssche wereldt en Tobias Galle voor de blinde wereldt*, Antw. 1686. 12°. waerin onder andere staet:

Gae nu, dochters, teere blommen
 Gae fris op uw schoonheydt rommen,
 Daer uw schoon eh bly ghelaet
 Dus ter wereldt haest vergaet.
 Zieckten, sorghen, vreemde seeren,
 Konnen 't aensicht haeft onteeren,
 Niet ghelyckter bet den dauw
 Als de schoonheydt van een vrouw.

Men ziet, deéze verzen rollen gemakkelyk. Niet min gemakkelyk rollen die van JUDOCUS VAN DER CRUYCEN, *Priester ende Religieus van het Clooster van O.L.V. van Waerschoot, der Orden van Cisteaux binnen Gendt*, aldus genoemd op den titel van *De Spreeckwoorden van Salomon in dicht verlicht*, Gent, 1687. uytmaekende een dik Boekdeel in 8°. Den Dichter geéft, in de plaets der voórrede, het volgend

Ghebedt.

Godt der ghyften!
 Door uw Schriften
 Dempt de driften
 Van ons bloet!
 Laet uw pennen
 Ons ghewennen
 U te kennen,
 Hooghste Goet!
 Leert ons singhen
 Nutte dinghen,
 Leert volbringhen
 Uwen sin;
 En door desen
 Boeck te lesen
 Eeuwigh wesen
 In uw minn'.
 Doet uw stralen
 Op ons dalen,
 Of wy dwalen
 Van het pad,
 Want wy steken
 Vol van treken,
 Vol ghebreken,
 Sonder dat.

De rymen van eenen anderen Gentenaer, met naem WILLEM VAN DEN EEDE, *Priester der Societeyt Jesu*, hebben niet veél om het lyf Wy leézen in zyn *Lyden en stryden door 't gheduerigh Cruys Jesu Chresti*, gedrukt te Gent, 1691. 12°, een *Sterfdicht*, beginnende met deéze regels:

Dwaesen mensch wat is uw leven
 Daer ghy soo gherust op staet?
 Dat soo haest niet wort ghegheven
 Oft terstont naer 't eynde gaet?
 Die daer syn met gryse haren
 Sien de doodt voor d'oogen staen;
 Die veel minder syn van jaren,
 Sien haer in de ronde gaen
 D'ouden loopt sy voor de voeten
 Jonghen volght sy achternaer,
 Kinders konnen, ouden moeten
 Haest verschynen in de baer.

Nog behooren tot deéze eeuw de Dichters WILLEM ZEEBOTS⁽¹⁾ van Leuven, Pastoor te Wackerzeele, alwaer hy stierf 1690; LIVINUS VANDER MINNEN;⁽²⁾ JAN ELINX,⁽³⁾ van

- (1) Nederduytsche Gedichten bestaende in eenige Treurspelen ende andere, vertoonende ende uytgewerckt door F. GUIL. ZEEBOTS, Loven, 1662. 12° - Het roevigh lyden ende bittere doodt van den Heere Christus onsen Saligmaker, bedeylt in seven deelen; Tragedischerwys vertoonende. Loven, 1687. 12°. Zie P A Q U O T, XII. p. 66.
- (2) Den Eerelycken Pluckvogel (Liedekens-boek) Brussel, 1669.
- (3) Tonneel der ongebreydelde Liefde vertoonende met zegeprael van een blyd'eynde Spel, *naer druck geluck* in jaertellende vaersen gesteld door J O A N N E S E L I N X en verthoont door de tuchtige Constlief hebbers der Redenlycke Gulde van St. Jan, geseyt de Peoene, 22 Febr. 1688. - Te Mechelen by Jan Jaye.

Mechelen; (deézen gaf zich de dwaaze moeyte om een geheel Tooneelspel in *jaertellende verzen* te schryven!) J. DE CONDÉ⁽¹⁾; JAN DROOMERS,⁽²⁾ van Brugge; T. ASSELYNS⁽³⁾ en WILLEM KERRICX,⁽⁴⁾ van Antwerpen, van welke zeven wy, kortheydshalve, niets zulten aenhaelen, daer zy ook weynig die eer verdienen. Doch de gemaeline van den laetstgemelden, met naem BARBARA OGIER, dochter van *Willem*, kunnen wy echter niet met stilzwygen voorby. Zy berymde twee Treurspelen *Pantera* en *De dood van Clytus*, gelyk ook eene *Verwellecominghe op de Saele van Pictura aen den Kearvorst Maximiliaen, Hertog van Beyeren*, gedrukt t'Antwerpen, 1693. 4°. Haeren dichttrant is niet ongelyk aen dien van haeren vader, en misschien wel iets beter. Zy verschoont zich, in de Naerrede van

- (1) Den lydenden en stervenden Christus, Brussel, 8°. (zonder jaertal.)
- (2) Idonea, dochter van Lotharius Konink van Vrankryk en Liederyk De Buk eersten Forestier van Vlaenderen, blyeynde Treurspel, verthoont te Brugghe 14 February 1696 - Brugghe 12°. - De langhgewenste vredevreucht, Brugghe, 1698. 12°.
- (3) De Stiefmoer, Kluchtspel. Dendermonde (zonder jaertal.)
- (4) Zie VAN ERTBORN, Geschiedkundige aenteekening, bladz. 65.

het laetste stuk, over de gebreken van haeren styl, op de volgende wyze:

Is myn Rymkonst vol ghebreken?
 Tis door kortheydt van den tydt:
 'K wacht van Konstenaers gheen strydt.
 Wie fal vrouwen teghenspreken?

Groot is het getal der Dichtwerken van ongenoemde Belgische Schryvers deézer eeuw. Wy kunnen ons met de zelve, hoezeer ook sommige zulks verdienen mogten, niet verder inlaeten. Genoeg, zoo wy de titels van de byzondersten afschryven. Zie hier diegene welke my zyn voórgelopen: *Den Boeck der Gheestelycke Sanghen, bedeeft in twee deelen, den blyden Requiem en de gelukkighe uytvaert van een salighe siele, die om tot oprechte inwendighe ruste te comen, haer selven met alle creaturen grondelyck in den Heere afstorf. Het welck den rechten wegh is tot het Cloosterken der gheestelycke verrysenisse oft van ontwordentheydt.*⁽¹⁾ Antwerpen, 1631. met Muzyknoten, 12° - *De Geestelijcke Loteryen*, Brussel, 1641. 12°. *Den zedighen onderwyser der Creatueren*, Antw. 1649. 12°. *Eenen nieuwen Antwerpschen Liekensboeck, genaemd den Lusthof der*

(1) Hoe Mystiek!

Jonckheydt, Antw. 1654. 12°. - *Labyrinthus Cupidinis, dat is: den Doolhof der Liefde*, ibid. 1663. 12°. - *Het Geestelyck Minnevoncksken der godtminnende siele*, ib. 1687 12°. - *Het Brabants Nachtegaelken*, Antw. 12°. en *Het Brussels Moeselke*, in 12°. beyde deéze laetsten zonder jaertal.

Wilden wy, benevens het vry groot getal der tot hier toe opgenoemde Belgische Dichters van de zeventiende eeuw, ook nog van de alsdan gebloeyd hebbende Prozaschryvers gewaegen, en de lange lyst der toen uytgekome ne godsdienstige Schriften opmaeken, (in welken lyst ROMBAUT BAKX van Mechelen, en FRANS DE SMIDT van Antwerpen,⁽¹⁾ de eerste plaets bekleeden:) wy zouden al te breedvoerig worden, en in die Schriften geene vergoeding voór onzen arbeyd vinden. Onze zuydelyke Provintien hebben dit met de noórdelyke gemeen, dat zy meer merkwaardige Dichters, dan Prozaschryvers, hebben opgeleverd.

Wy kunnen nogthans van deéze eeuw niet scheyden, zonder den leézer op eenige byzonderheden te hebben aendagtig gemaekt. Het is opmerkelyk dat *byna alle* de Belgische Dichters, welke wy hebben opgenoemd, van den Munsterschen

(1) Zie over deeze twee PAQUOT, VIII, 334. en XV. 127.

Vrede af, *geestelyken* zyn geweest. Te voóren, en wel voórnamentlyk onder de gematigde, zagte Regering van *Albert* en *Isabella*, was den toegang tot den Parnas ook nog voór wereldlyken open, ofschoon *Zevecotius*, *Daniël* en *Zacharias Heyns*, *Barlaeus*, en anderen, verkieslyker vonden hunne snaertuygen by de Hollanders te gaen bespeélen; maer sedert het sluyten van dien voór de Belgen zoo noodlottigen Vrede, schynt onze zuydnederlandsche letterkunde, gelyk de *Academie* van Brussel zeer wel heeft opgemerkt,⁽¹⁾ den eygendom te zyn geworden van eenige Kloosterlingen, die alles, behalven mannen van *genie*, waeren. Niets gebeurt zonder eene oorzaak. Onze toenmalige Spaensche Landvoogden, die, als Schildwagten, elkanderen dagelyks kwamen afwisselen, hadden'er geen belang by om hier de letteren te helpen voorzetten. De legerbenden van Lodewyk den XIV. gaven'er hun ook weynig tyd toe. Met die legerbenden stroomden alle fransche aerdigheden en *modes* in dit land, en met dezelfde legerbenden vertrokken onze fabrieken. De fransche Tael was, doór de vredesonderhandelingen van Nimwegen de diplomatische Tael van geheel Europa geworden. Parys begon Duytsland en Nederland van Koks, *Perruquiers* en *Acteurs* te voórzien. - Zoo wierd welhaest ge-

(1) *Mémoires de l'Académie de Bruxelles*, vol. I. *Discours Préliminaire*.

heel Europa dienstbaer aen Vrankryk. - Elken Edelman moest doór eenen franschen *Precepteur*, elke adelyke Juffer, doór eene fransche *Gouvernante*, worden opgevoed. Wat was'er dus natuerlyker dan dat het *vulgaire* vlaemsch aen den *gemeenen man* wierd overgelaeten; dat'er geen Maecenassen voór die tael meer te vinden waeren, en dat de geestelyken, die toch aen den *gemeenen man* ter ziele zaligheyd, iets zeggen moesten, zulks op eene *gemeene*, en naer de behoefte van het volk geschikte wyze deéden?

Eene andere byzonderheyd, die echter de zelfde oorzaeken heéft als de voórgaende, is, dat, geduerende deéze geheele zeventiende eeuw, voór zoo verre ik weét, zich niemand binnen deéze Provintien, heéft opgedaen om zyne Moedertael, doór het openbaermaeken eener Spel- of Spraekkunst, op vaste voeten te brengen. Het geén eenen JAN BAPTIST JEOFFROY⁽¹⁾ van Mechelen, daerover gedagt en geschreéven heéft, kan niet worden genoemd; want zyne *Korte aenwysing tot eene promte Letter- ofte Spelkonst, med de welcke men alle Talen besceedelyck zal kunnen schryven ofte spellen*, is, zoo min als zyn *Vlaemsch Woordenboek*, nimmer voltooyd of gedrukt geweést.

(1) PAQUOT, III. 423.

Achtste afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de achttiende eeuw.**

Het geén wy in de voórige afdeeling gezegd hebben, nopens de oorzaeken van den agterlyken staet der Vaderlandsche Letteren in Belgie, geduerende de laetste helft der zeventiende eeuw, kan op de eeuw, waervan wy gaen handelen, byna in allen deelen, worden toegepast. Onze Provintien bleéven voortduerend geregeérd worden als eene *colonie*: en het ligt in den aerd der zaeken, dat een *colonie* geen *Litteratuer* kan bezitten. Doór het *tractaet* van Utrecht verviel de souvereyniteyt van dit land aen het Huys van Oostenryk, het welk de wonden van den te langgeteysterden staet, doór eene gemaetigde en waerlyk vaderlyke regeéring, zalfde en heelde. Den Landbouw haelde wederom schatten uyt den grond. De arbeydzaeme nyverheyd van het volk bragt welvaart en genoegen in steden en dorpen. MARIA THERESIA, die *moeder* van haere volken, heerschte, en heerschte lang genoeg om die welvaart ten hoogsten top te voeren. Zy wist aen de Belgen Landvoogden te gééven die een belgisch hart besaten, en die de liefde van een braef volk

waerdig waeren. Den naem van Prins *Karel van Lorreynen* stroomt nog dagelyks van de lippen onzer gryzaerts. Zyne nagedagtenis is reeds onzen kinderen aenbevoólen. 'T was onder hem dat de kunsten en weétenschappen in Belgie begonnen te herleéven. 'T was doór zyn toedoen, en voóral doór de bewerking van den Oostenrykschen Minister *Graef van Cobenzl*, dat MARIA THERESIA, by brief van 16 December 1772. binnen Brussel eene *Academie des Sciences et Belles-Lettres*, oprigtte. Deéze *Academie*, tot welkers inrigting den *Historiographe* van Vrankryk, *Schoefflin*, het ontwerp had geleéverd, bragt echter weynig toe, om de Nederduytsche tael tot haer voórig aenzien terug te brengen. Men sprak fransch in haere zittingen en geschriften. Hoe kon het ook anders zyn, daer langs den eenen kant het Nederduytsch niet de tael der oprigters was, en'er, langs den anderen kant, by het vlaemschbeoëfenend gedeelte der Natie, volstrekt geene *elementen* meer te vinden waeren, om zulk eene letterkundige Maetschappy samen te stellen? Het onderwys in de laegere schoólen was, en bleéf, men kan niet slegter. Wie naeuwlyks vlaemsch kon spellen, wilde fransch of latyn leeren leézen. Hier en daer begonnen'er wel Rethoryken wakker te worden, maer geen man van smaek of kunde nam deel in haere werkzaemheden. De plaetselyke bestueren en Rechtsbanken bleven wel hunne handelingen voort-

zetten in de volkstaal, maer zy vergenoegden zich met de oude *formulieren* nateschryven, zonder op eenige verbetering van styl of voordragt te denken. De Regering deéd wel niets ten nadeele van de beoefening van het Nederduytsch, maer zy was'er onverschillig voór, en die onverschilligheyd baerde geen goed. De dood van MARIA THERESIA zette JOSEPH II op den Troon. Deézen was een' Philosoóph, en begreép dat ook de Belgen moesten Philosophen zyn. Hy wilde verbeteringen invoeren: men vond die onnoodig, in een land het welk, zonder de zelve te kennen, was gelukkig geweést. Den Keyzerlyken wysgeer ziende dat men zyne inzigten niet verstond, gebruykte soldaeten en dwangmiddelen, om die doór te dryven. Daer de Belgen aen zyne gewapende Philosophie nog veél minder het oor wilden leenen, kon het niet missen of onlusten, verdeeldheden, wanorde, oproer en oórlog, moesten daervan het gevolg worden. Eene omwenteling barst uyt, en nu word den lust tot de beoefening der moedertael weêr levendig. Honderde blaeuw-boekjes, hekeldichten, krygszangen en vaderlandsche liedjes, komen dagelyks van de pers. *Facit indignatio versum*, zegt den Dichter, doch neen, hier was *Vaderlandsliefde de beste Muse*. Ongelukkiglyk duerde deéze geestdrift, uyt welke veéle goede Dichters stonden geboóren te worden, niet lang genoeg om de gewenschte vrugten te draegen. *Vander Meersch*

en *Vonck*, de twee verstandigste hoofden der omwenteling, de eenigste welke aen de zelve eene goede rigting geéven konden, moesten voór dweepende partyschappen onderdoen. Het spel geraekte in de war; het volk en de Dichters verloóren den moed, en schande was het eynde. Dan, laet ons de geschiedenis niet voóruytloopen, maer liever zien, wat'er over de Tael- en Dicht-kunde van deéze eeuw, te zeggen valt.

Om kort te zyn zullen wy wederom, hoofdzaekelyk, ons met de dichterlyke voortbrengsels inlaeten, en slechts met weynige woórdten gewaegen van die Schryvers, welke zich hebben bevlytigd om verbeteringen of veranderingen in onze Spelen Spraekkunde, intevoeren.

Wy hebben gezien dat het laetst gedeelte der zeventiende eeuw niet vrugtbaer was aen goede Dichters. Het tydvak dat wy nu gaen intreden, is zulks nog minder geweést. Ja, het getal der doór ons nog te noemene Dichtstukken is verbaezend kleyn, in vergelyking van voórige tyden, voóral wanneer men, (gelyk wy voórnemens zyn te daen,) daarvan die kleyne stukjes afzonderd welke, in den zoogenaemden *Patriottentyd*, alle dagen zyn verscheénen en verdweénen.

Onder de Belgische Dichters deézer eeuw, staet bovenaen LIVINUS DE MEYER,⁽¹⁾ een Jesuïet, geboóren te Gent, 1655. en gestorven te Leuven den 19 Maert, 1730. Wy bezitten van hem een alleruytmuntendst Leerdicht *De Gramschap in dry boeken verdeelt*. Leuven, 1725. 8°. Wie, die de Latynsche Dichters van laeteren tyd weét te waerdeéren, kent niet DE MEYER, en zyn gedicht *De ira? De Acta eruditorum* van Leypzig, over het jaer 1694, spreek'en'er met uytbundigen lof van. 'Dit boekje,' zegt den Schryver in zyne voórrede,' is meer als eens in veélderleide gewesten herdrukt, waer uit men eenigsins kan gissen, dat de liefhebbers van de Latynsche Poesie daer smaek in gevonden hebben. Maer aengezien dat het grootste deel der menschen in de Latynsche Tael niet ervaeren is, hebb' ik dit in Nederduitsche rymen overgezet, om dat het voór ieder nuttig en behulpzaam kan zyn, besonderlyk aen het vrouwe-geslacht, dat zeker niet min als de mans aen de gramschap onderworpen is. Ik hebbe my bedient van de tael, die by de Vlamingen en Brabanders hedensdaegs in gebruyk is, om dat dese beter als de Hollandsche Tael (die my ook niet natuerlyk is) van hun kan verstaen

(1) Doór HUYDECOPER verscheydenmaelen aengehaeld. Zie het *Register der Proeve van Tael- en Dichik*. bl. 275. en YPEY, bl. 487.

worden.' De dry boeken of zangen van dit Dichtstuk hebben voór onderwerp, het eerste *Den oorsprong*, het tweede *De schadelykheyd*, en het derde *De Geneesmiddelen der Gramschap*. Elke afdeeling is op eene voórtreffelyke wyze, met aenhaelingen van gepaste voórbeelden uyt de geschiedenis en fabel, doór den Dichter bewerkt. Een' rykdom van denkbeelden, van Poezy, schittert over het geheele werk. Stellen wy, doór eenige uyttreksels, het talent van DE MEYER, ten toon. Aldus zingt hy, in het tweede boek, over de voórteekens der gramschap:

Als in de sonneschyn de meirkol speelt op't zand,
 En als de grauwe meeuw komt vluchten naer het land,
 En als de zee begint heel stillekens te beven,
 En eene swarte wolk wordt voor de son gedreven,
 En als men hoort van ver gedommel in den vloed,
 'T is teeken dat welhaest het onweer volgen moet.
 Terstond de zee swilt op, de son verliest haer stralen,
 De baren doen het schip nu klimmen, en nu dalen.
 Een dikke duisternis verjaegt den hellen dag,
 Den schipper roept dat hy noit booser weer en sag.
 De wolken spouwen vier, men hoort de donderslagen.
 De blixems slingeren door't midden van de vlagen.
 Den stierman kan het roer niet dwingen door den stroom,
 Den wind scheurt in het bosch de takken van den boom.
 Wanneer de gramschap gaet een swaer tempeest ontsteken,
 Kan men de teekens sien eer't vier komt uyttebreken.
 De oogen glinsteren, de hairen rysen op;
 Men knerseltandt, men trekt den hoed diep in den kop.

'T koleur verandert ook; men siet de kaken beven.
 Die rood was, wordt heel bleek: tschynt hy den geest gaet geven.
 Hy stampt, hy gaet, hy keert, hy kan niet stille staen.
 Dit zyn de teekenen die't onweer vooregaen.

Niet min fraey is eene dergelyke vergelyking in het, eerste boek:

Wanneer den ganschen dag de swarte wolken dryven,
 En in het gram tempeest de holle winden kyyen,
 Soo dat de bleeke son bedekt moet ondergaen,
 En in den blinden nacht noch maen noch sterren staen:
 Dan is ook 't lichaem swaer, dan queelen onse geesten, enz.

Bladz. 54. *personnifeéert* den Dichter de gramschap op de volgende wyze:

Siet daer de gramschap staen. De oogen zyn vol vier,
 De keel blaest haet en nyd, en brult als eenen stier.
 De handen zyn vol bloed, het hair krielt van de slangen,
 De tong, swart van vergif, springt uyt haer holle wangen.
 S' heeft tanden van een swyn, en 't hert van eenen hond.
 Het schuym komt wit als sneeuw gebobbelt uyt den mond.
 De *wreedheyd* en de *wraek* bedienen haer als knechten,
 En trappen met den voet de wetten en de rechten.
 De *Raserny* verblindt de *Reden* en 't *verstand*.
 De *vriendschap* wordt door haer gebannen uyt het land.
 Siet d'helsche *furien*, siet hoe sy by haer sweven!
 Sy hitst die met de sweep, om hun meer moed te geven.
 Met dit rampzalig heir doorloopt sy heel het land,
 Hier stampst s'et al omver, daer steekt s'et al in brand.

Geen beer, noch fellen leeuw, door hongersnood gedwongen,
 Komt, als hy't vee maer hoort, soo vierig toegesprongen.
 Geen wilden stier en dryft soo snel en heftig aen.

Gramme menschen spaeren zelfs hunne vrienden niet:

De gramschap, als sy haer niet anders en kan wreken,
 Gaet haeren dollen kop op haere vrienden breken.
 Sy doet als't blixem-vier, dat geen verschil en maekt,
 De naesten, wie het zyn, die worden eerst geraekt.

Wat raed tegen die verderstyke kwael?

Verdooft het eerste vier dat u begint t'ontsteken,
 Gy sult in het begin de gramschap konnen breken.
 Maer sooge langer wacht, bet is met u gedaen,
 Den tweeden oogenblik sult gy in vlammen staen.
 Men sal in grooten brand wel honderd tonnen gieten,
 En door den swarten damp de vlam noch op sien schieten.
 Uyt eene enge bron vloeit haest een breeden stroom.
 Buigt gy het wiske niet, het wordt een krommen boom.
 Geloof my, te vergeefs sult gy den stam gaen rechten,
 Als hy kan tegen wind en harde buijen vechten.
 De plaester sal welhaest genesen eene wond',
 Soo lang het versche bloed noch niet en is geront.
 Maer soo den etter heeft en vel en vleesch doorbeten,
 G'en sult in langen tyd van geen genesing weten.

Zoo weét LIVINUS DE MEYER, doór treffende beëlden en vergelykingen, altyd zynen leézer toetelichten. Zyne tael is gekuyscht en niet onregelmaetig;

zyne versificatie wel niet keurig, maer toch beter dan die van de meeste andere Belgische Dichters.

Ongaerne verlaeten wy deézen rechtschaepen Dichter om het oog te slaen op de rymwerken van CATHARINA VAN DER MEULEN, eene geestelyke dochter te Antwerpen, alwaer sy schynt geleéfd te hebben by den aenvang der achttiende eeuw. Zie hier de titels van die rymwerken: I. *Het eensaem Tortelduyfken*, Antw. 1703. II. *Het Hemels Lusthofken*, ibid. 1705. III. *Den aengenaemen Rooselaer*, ibid 1707. allen in 12°. Zoo deéze werkjes eenigen lof verdienen, het zou om hunnen stichtelyken inhoud, maer niet om hunne dichterlyke waerde zyn. Den styl is volstrekt prozaïsch:

'T kindeken is nu gheboren
 In het heyligh Bethlehem,
 Dat te niet doet 's vaders thoren
 En ons sonden neemt op hem,
 Soo de Enghelen verconden
 Aen de Herders op het velt,
 'T welk sy hebben daer ghevonden
 Met wat doeckxkens om-gewonden
 In een kribbeken ghestelt;
 En sal heden
 Geven vreden
 Aen't menschelyck gheslacht,
 Door syn macht.

Even gebrekkig is den rymtrant van J. VAN CAMPEN, wiens *Wegh des Hemels, leydende tot de Christelijcke waerheden, om wel te leven en te sterven*, gedrukt is te Antwerpen, 1706, 12°. En de zelfde uyt spraek geld voór het boek: *De Goddelijcke voorsienigheydt uytgebeeldt in Joseph onder-Coninck van Egypten, verciert met Sinne-beelden ende Sede-leeringen door P. FRANCISCUS NERRINCQ Priester der Societeyt Jesu*. Antw. 1710. 4°. met plaeten. Het proza van dit werk heéft eenige verdiensten; de rymtjes zyn al wederom geschooyd op den styl van *Cats*; maer zonder eenige verheffing. Zie bladz. 27. waer een schip uytgebeeld staet, geslingerd doór de winden:

Men siet al menigh cloecken maet,
 Di[e] sich aen 't vaeren wel verstaet;
 Die kent de diepten, en den vloedt,
 En door de const sijn schip behoedt,
 Daer ander' bersten op een clip,
 Siet onsen maet bewaert syn schip,
 Hy vat den windt, en vaert heel snel,
 Als een ervaeren boodtsgesel.
 Nu teghen windt, nu met den vloedt,
 Hy weet, hoe hy best vaeren moet;
 Nu zymlinck vaert, en dit om't best,
 En vat den windt van zuyd' of west, enz.

Meer lof verdient *Het Leven van den edelen Ridder en H. Martelaer Sebastianus, beschreven*

door den Eerw. H. REINERUS VICHET, *Canoninck Norbertyn des Cloosters van Tungerlo*. Antw. 1719. waerin zich het volgend gedichtje onderscheyd:

Het Cruys.

O Cruys, ô liefde van den Heer,
 Der aerden vreught, des hemels eer,
 Die ons den soeten wegh bereydt
 Die tot het eeuwich leven leydt!
 O Cruys, die door een wonder kracht
 Gebreydelt hebt de helsche macht,
 O troost, ô hope van den mensch,
 Der Martelaeren hoogsten wensch!
 O Cruys, die't soete Lamken gas,
 Die neemt des werelts sonden af,
 Die ons versoent hebt met een Godt
 Wanneer den Hemel was in't slot.
 'T waer licht is uyt u opgestaen;
 De duysternissen zyn vergaen;
 De Tempels hebt gy neergevelt
 Aen vreemde goden opgesteld.
 Ghy zyt den waeren bandt van vree,
 Die Christus met ons menschen deé.
 O Cruys, die ons hebt vrygecocht
 En uyt de slaverny gebr[oc]ht!
 Ghy zyt (ten eynde hier geseyt)
 Den grontsteen van ons saligheyt.

In deézen tyd leefde JAN VAN MEERBEECQ, van Doornik, doór wien berymd en uytgegeéven

zyn I. *Den Nederlantschen Cruydhof* (een' *Herbarius* op rym.) Antw. 1716. II. *Ongestadighe Menscheyt Historischgewys betoont in de gedurige veranderlijkheydt van de werelijcke saken*, 1721. (zonder aenwyzing van plaets of drukker.) III. *Ovidius Metamorphosis ofte de XV. boecken van syn herscheppinge, met tusschengevoeghde Zedeleeringen*, Utrecht, 1727. allen in 12°. Het was een' zeer middelmatig' Dichter, als te zien is uyt deéze vier regels:

De ongestadigheydt van heel het menschen leven
 Die can voorsichtigheydt in onsen handel geven.
 Waert dat den mensch niet waer aen syne passie vast,
 Den geest wist van het vleesch seer selden overlast.

Ik vind ergens een gedicht vermeld, onder den titel van: *Kint-baerenden Man in dicht beschreven door PHILIPPUS JONGHERYX, Pastor in Coolkercke*, gedrukt te Brugge, 1723. 8°. maer kan, van het zelve niets mededeelen, daer het my nooyt is ter hand gekomen.

Meer bekend is den Dichter JAN LAURENS KRAFFT, in leven Plaetsnyder te Brussel, wiens *Schat der Fabels, gekozen uyt de voornaemste verdichtschryvers*, binnen die hoofdstad het licht zag in 1740. dry deelen in 8°. In de voórrede van dit werk betuygt den Dichter voórnamentlyk dit werk ondernomen te hebben om de *misagters* van de Nederduytsche tael te

overtuygen, dat zy zoo bekwaem is om verhevene zaeken, kort en bondig aen te wyzen, als eenige andere. Verder zegt hy zeer gehegt te wezen aen de zuyverheyd der tael, en om die reden het gebruyk van vreemde woorden te willen vermeyden, waeromtrent hy zich aldus uytlaet: 'Ik en twyffele, niet of dezen aerd van schryven zal eenige lezers, en voornamentlyk de jongheyd zeer vrent voorkomen; maer zy zullen gelieven te bemerken dat ik Nederduyts schryve, gelyk het de tale medebrengh, welkers rykheyd van welluydende woorden onbepaelt is. Het waere te wenschen, dat alle Schryvers, alle Redenaers, ende alle Leermeesters zig in de welsprekentheyd, van onze tale alzo oeffende, zoo en zouden wy de zelve niet vergeten ende ons aen andere, kleven, waerdoor haere aengenamigheyd verdilgt, ende onderdrukt word, besonderlyk als sy met fransche ende uytlandsche woorden word doorregen.' Naer myn gevoelen is KRAFFT een der Zuydnederlandsche Dichters die het best de tael geschreeven en gewaerdeerd hebben. Zyne verzen zynover het algemeen vloeyend en zaekryk. Zyn proza (waervan hy zich bedient om op iedere fabel eene zedelyke toepassing te maeken) is met veél gemak en bevalligheyd behandeld, doch hier en daer wat gerekt, zoo dat zy tot langdraedigheyd vervalt. Hoofdzaekelyk is den inhoud der fabels uyt andere Schryvers overgenomen, en doór deéze en geéne gedag-

ten der ouden opgesierd. Om over 's mans verdiensten te oordeelen, slaen wy het derde deel dier fabels op, en leézen aldaer, bladz. 411:

Van den Phenix.

Naer dat den Phenix had geleeft al lange jaeren,
 Viel hy door ouderdom in onrust en beswaren:
 Ach, sprak hy, ik verlang in dezen schralen tyd,
 Te worden nieu ervormt en myn oud wezen quyt.
 Aenstonds begaf hy zig om hout en stroy te vinden,
 Het geen hy als een myt ging by malkander binden,
 Op eenen hoogen berg, alwaer den zonnenschyn
 Syn stralen wakker schiet en 't heetste plagt te zyn.
 Daer ging hy zitten op, om alles te doen blaken,
 Op dat het hout en stroy in brand zouden geraken,
 En dat de heete zon, door 't stralen t'allen kant,
 De myt waer op hy zat, zoud steken in den brand.
 Als't vuer gekomen was in de verbrandbaer dingen
 Begon hy wel gemoed zeer aengenaem te zingen,
 Terwyl hy dapperlyk met syne vlengels sloeg,
 Die d'hitte van de vlam nog meer aen't branden joeg.
 Als dus her stralend vuer omringde syne leden,
 Wierd hy aenstonds verteert, en zonk flux naer beneden,
 Tot in den kolen gloed, alwaer hy sonder schrik,
 In asschen wierd verkeert, op eenen oogenblik.
 Zeer korten tyd daer naer zag men in d'assche woelen.
 Een wormken, dat aldaer zig dede zien en voelen,
 Groyende dag voor dag allengskens zoo van pas,
 Tot dat het eyndelyk weer eenen Phenix was.
 Den vogel, oud bejaert, wierd aldus nieu herboren,
 Hy kreeg een nieuwe kragt, veel sterker als te voren,

Veel logter tot de vlugt wierd hy hier door gebrogt,
Bequaem om gins en weer te vliegen door de logt.

In byna de zelfde styl en trant zyn geschreéven de rymen van LIVINUS FRANCISCUS VAN BOUCHAUTE, een' Gentenaer, die zich noemde *Canonink regulier der Abdye van Drongen en Pastor in Baerle*, op den titel van zyn werk: *Tafereel der Penitentie, Historigewys opgehaelt*. Gendt, 1734. een dik boekdeel in 8°. waerin, onder andere, voórkomt een *Treurspel van Joseph*. Ons beviel daerin het meest de alleenspraak van *Lucifer*, bladz. 489:

O dwaeshey! waer ben ick door hoogmoet heen gevaeren?
Ick, die was't flickrend licht van soo veel duysent schaeren,
In't hemels hof geplaeft, die bracht den luyster aen,
Wat heeft myn booshey my niet grouwlen doen bestaen!
Vervloekt zy het begin, wanneer ick ben geschapen!
Had ick in mynen niet voor eeuwig blyven slapen,
Soo soud' ick voor geen eeuw tot't helsche vuer gedoemt!
Verwenschen mynen staet, in d'hemel zoo geroemt.
'K berlt van wanhope en spyt. Ick die was in den hemel
De glinstrend Morgensterr', die door myn glansgewemel,
Den luyster van een Godt aen d'Engelen deed sien,
En was het fackellicht des hemels. Kan't geschien!

Nu wy van een Treurspel aen 't spreéken, zyn, dient'er ook een woórd gezegd, over de menigvuldige berymde Tooneelstukken, welke, omtrent deézen tyd, in het licht kwamen. Groot, zeer

groot is der zelve getal.⁽¹⁾ Leézen wy slechts de titels van die voór ons liggen: *Bartoldus Graef van Grimbergh, Treurspel opghedraghen aen S. Ex. den Heere Prince de Berghes, Ridder van het Gulde Vlies, Graef van Grimberg, Gouverneur der Princelycke stadt Brussel, enz. Schutsheer van devry Liefhebbers der Rymkunst, onder het schrift van groeyen en bloeyen gherymt door J. PH. VAN VAERNEWYCK. 1701. - Des menschen verlossinge door de geboorte onses Saligmaekers Jesu Christi, door J. BAPT. Antw. 1715. - Den verliefden Periander oft de veranderlycke liefde, Blyspel door B. WILS. Door de Liefhebbers van den Olyftak vertoond op den Antwerpschen Schouwborg. Antw. (deézen Dichter voerde tot Zinspreuk veel wils maer kleyn vermogen, welke woórdem hem, inderdaed, toegepasselyk zyn.) - Sigismundus, zoon en Kroonprins van Bazilius, Konink van Polen, blyeyndig Treurspel, door PETRO ANTONIO KIMPE, Gandensis. - Den rampzaligen ondergang van Annaxartus, Koning van Persien. door PIETER FRANCIES DE GRAVE tot Vinderhaute. - De H. Godelieve, Treurspel door J.B. HENDRICX, Schoolmeester tot Zele, by Dendermonde. De dry laetsten gedrukt te Gent, zonder jaertal.*

(1) Den Boekdrukker KIMPE, te Gent, alleen, heéft meer dan 150 van die Treur- Bly- en Kluchtspelen gedrukt en herdrukt. En dan zegge men nog, dat'er geen Vlaemsche Boeken bestaen!

Is, zoo als wy zegden, het getal der gedrukte Vlaemsche Tooneelstukken van dien tyd zeer groot, nog grooter is dat der onuytgegevene; want elke Rethorykkamer bezit'er, van deéze laetste soórt, merkelyk veél. Ik heb die der Antwerpsche en Liersche kamers, voór zoo veél my doenlyk was, doóргеleezen, maer weynig daerin aengetroffen, dat opmerking verdient. Alleen de Treurspelen van JOANNES FRANCISCUS VANDER BORGHT, van Lier, heb ik der leézing waerdig bevonden. De zelve draegen voór titel: I. *Den onnooselen ende bloedighen onderganck van den roependen in de woestyne* (St. Jan). II. *De leydtsame Idonea Conincklijke Princesse van Vranckryck*. III. *IerUsaLeM Door 't WapengheWeLt en hongher beVoChten en gheWonnen*. En IV. *Urbina, blyeyndigh Treurspel*. Die stukken zyn vertoond, op het Schouwburg der *Jennette*, te Lier, in de jaeren 1741 à 1750. Zie hier het begin der Redevoering van *St. Jan den Dooper*, voórkomende in het eerste spel:

Stamhuys van Abraham! besneden! onbesneden!
 Hoort, alle volken, hoort, en luystert naer myn reden!
 Hoort, Adams saet, myn stem! ik sal u langen af
 Den hoogen last, die my den alderhoogsten gaf:
 Den Godt van Israel, soo trouw in syn beloven,
 Heeft ons van boven af de Godtheydt toegeschoven.
 Syn eeuwig woord, syn soon heeft't jok alop den hals
 Van ons, ellendig vlees: of de Schriftuer is vals:

Die komen sal tot ons, die quam, en is al comen.
 Den sceppter, 't rykxgebiet, 't gesag is aen den vromen
 En braeven leeuwenstam van Juda nu niet meer.
 De croon, en setelstoel becleet een vromden Heer,
 Die comen sal, die quam van over dertig jaeren.
 De zon is achtiën mael den jaertoer omgevaeren,
 Dat hy betrappelt heeft den dorpel van uw Kerk,
 En op uw hoogeschool, aen 's vaders werk aen't werk,
 Schriftueren deed uyt een, en leerde den Doctoren.
 En heugt u dit niet meer? comt u dit niet te voren,
 Schribeen en Phariseen, in wiër armen rust
 Het wetboek en Propheet? syt gy dus onbewust
 Van waerheyd en geloof? ghebt Abrams Godt ter eeren
 Een Tempelbonw gesticht, om Godsdienst te vermeerden
 Die al wat wonder is op 't aerdryk, overbluft
 Door Majesteyt en pracht. En staet gy nu en suft
 Om d'eygen Godszoon in syn eygen te ontfangen?
 Gy speelt met't Heylig Schrift, en draeyt het na verlangen
 En fantasy, gelyk gy in uw nachtslaep droomt.
 Uw Toog en mantels syn met letteren omsoomt,
 Als wys en uytgeleert in wyse wetenschappen:
 Maer van dit eydel vat en is niet aftetappen,
 Als hooverdy en waen, en alderhande vloek
 Voor't aenschyn Gods, die u niet hooger stelt te boek
 Als waenwys, sot, en bot, schynheylig hipocrieten,
 Die voor uw aellemoes gediënt syt te genieten
 Een eyl oortuytery; die op de straeten bidt,
 En in wier vuyl gemoet een nest van slangen sit;
 Die tracht het buytenoog der menschen te behagen.
 Gy hebt in 't Heylig Schrift gehangen al uw dagen,
 Gegist en omgevrocht, ja, daer is geen Propheet
 Die uw nieuwsgierigheyd met lesen niet versleet.

En weet gy nu nog niet, naer wie all' eeuwen wachten,
 Dat hy geboren is, den Heylant der geslachten,
 En woont al onder ons? en weet gy nu nog niet
 Wat delphische Sibil, en prophetsy bediet?
 Waersegster Erithé beloofd' uyt vreemde hoeken
 'T kint, eer't geboren was, t'aenbidden, en te zoeken,
 Met Wierookvat en goud: samische Propheters,
 Heeft die u niet getoont het moortmes, lauw en vers
 Van bloed? is u ontgaen, hoe, over dertig jaeren,
 By Bethlem, in een rots een maegt geraekt' aen't baeren?
 Doen is hy neergedaelt, gelk een peireldouw
 Op 't vlies van Gedeon, die ons verlost sou.
 Ghy roekt nog van het bloed, en is u dit vergeten?
 Rachel houd nog niet op van claegen, nat becreten,
 Om haer vermoorde soons, soo wreedelyk verdrukt...
 Maer gy (*Jesus.*) door 's Vaders wil, het slagmes vroeg ontrukkt,
 Staet aenstonts als een Son te voorschyn aen te breken.
 Op, joden! heydenen! comt aen syn vier ontsteken
 Het lemmer van uw siel! wast u in't Heylig bad,
 Op dat gy gensteren, en vier van liefde vat,
 Als't groote moederlicht beginnen sal te straelen!

Zie daer een' waeren, dichterlyken toon, en kracht van tael! Het is ligt te bemerken
 dat VAN DER BORGHT de werken van VONDEL las, en dien prins der Nederlandsche
 Dichters tot zyn *model* koós. Weynigen hebben hem daerin nagevolgd.

Wy oothouden ons van alle verdere aenhaelingen uyt ongedrukte schriften van deéze
 eeuw, om kortheydswille. Alleen zullen wy aenmerken, dat, naer ons oórdeel, het
 bestaen van een zoo groot

getal derzelve, hoofdzaeklyk moet worden toegeschreéven, eensdeels aen de vrees der Schryvers voór de boekkeuring; anderendeels aen het gebrek van aenmoediging by het leézend publiek, en eyndelyk, aen den nayver van sommige Rethorykkamers welke niet gedoogen wilden, dat andere de stukken uytvoerden, die by haer eenen grooten toeloop van volk verkreégen hadden.

Eenigzins in de manier van laetstgemelden dichter schreéf JOANNES FRANCISCUS CAMMAERT, van Brussel, geboóren in 1710 en gestorven in de laetste jaeren der regeéring van MARIA THERESIA. My zyn van hem bekend: I. *David zegenpraelende op Goliath, blyeyndig treurspel*, Gent, 1746. 12° II. *De Dichtkonst van den heere Boileau Despreaux, vertaeld met aenmerkingen*, Brussel 1754 4.º III. *Quintus Curtius, vertaeld op rym*, ibid. 4.º IV. *Ninette in het hof of de verliefde ey gensinnigheyt, blyspel*, ibid. 1757. 12.º V. *De dry verliefde nichten, kluchtspel*, ibid. 1757. 12° VI. *Den hoogmoedigen, kluchtspel*, ibid. 1757. 12.º en VII. *Den valschen Astrologant, blyspel*, ibid 12.º 1763. Zynde de vier laetstgemelde stukken vertalingen naer het fransch. Ik kan niet zeggen dat my die vertalingen bevallen. Maer in den *David* heb ik plaetsen aengetroffen, die bewyzen, dat den dichter wist wat den toon van het treurspel is. Men oórdeele uyt de volgende regels, welke hy in den

mond van *Goliath* legt, op het oogenblik dat *David* dien reus uytdaegt tot den stryd:

Vermeten jongen, onberaeden booswicht, syt
 Gy dien rampsaelgen, die met my den kamp en stryd
 Bestaet te randen aen, en 't kinderbloed te waegen?
 Gaet, leer het moedig stael en harnasplaeten draegen,
 En 't geen een held betaemt om tegen my te stry'n.
 Vermeteling, ik raede u te keeren. Zyn
 Dat wapens om den schrik van d'Israelsche schaeren
 Om dees onwinbre borst, in stryds onstuyme baeren
 Te domplen? zyn, ey, zyn dat wapenen om my
 Te bieden wederstand en 't overheeren? gy,
 Boosaerdigen, voor wie, voor wie komt gy my houwen?
 Wilt gy my voor een hond of andeer dier aenschouwen,
 Dat gy my met een stok en slinger toe derft treên?
 Gaet, dryft daermé het vee en uwe schaepen heen,
 Door veld en weyde! Gaet, vertrekt u uyt myn oogen!
 Ik kenne my te weerd't gewapend hoofd te boogen
 En 't aensicht neer te slaen tot uytruk van myn stael.
 Gaet met uw schaepen stry'n, daer leyt uw zegeprael.
 Rand met uw stok 't gediert en honden aen, geen helden!

Omtrent den zelfden tyd bragt den Hollandschen Dichter *Boddaert*, de *Gedichten van JOANNES MOORMAN*⁽¹⁾ aen het licht. Deézen, 'een Vlaamsch Regtsgeleerde (zegt DE VRIES) 'onderscheidt zich door een bevalligen en destigen dichttrant, en toont allerwegen de goede vruchten

(1) DE VRIES, II. bladz. 114.

van het onderwijs, door hem aan 's Lands Hoogeschool te Leyden genoten.' My zyn, die Gedichten nooyt ter hand gekomen, zoo dat ik van dien Dichter niets kan bybrengen, en my hier moet vergenoegen met zyn' naem alleen optenoemen. Ook is het waerschyndyk dat die Gedichten, in Braband of Vlaenderen, niet of zeer weynig zyn in omloop gebragt.

Meer bekend is het gedicht *De Menschelyke Wysheyd*, door JOANNES BALLÉE, *Konst greffier der oudvermaerde en wydberoemde vrye Redengilde der dry Sanctinnen, binnen de stad Brugge*, Brugge 1769. 4°. Het is meer een wysgeerig tractaet dan wel een Dichtstuk te noemen. De Redeneérkunde des Schryvers verdient gepreézen te worden; maer dat is ook al. Zie hier een paer voórbeélden. Bladz. 10:

De deugd die is den prael, den glans, het licht, de zonne
 Der kleyne wereld (*den mensch*); s'is de baerster of de bronne
 Waer uyt dat voortkomt een gerust vernoegt gewiss';
 Sy stelt een stoel of thron, die schoon en eerlyk is
 In 's menschen ziel; dies maekt s'hem, trots van het voorvlugtig
 En wankelbaer geluk, aenzien'lyk, groot, doorlugtig
 En eerlyk na syn dood; sy is gelyk een bloem
 Die noyt verslenst, wiens geur en luyster zig alom
 Vol eerlykheyd verspreyd en houd haer zelfste kragten.
 De deugd die is een schat van grooter waerde t'agten

Als rykdom, eer en staet, gezag, aenzienlykheên,
Gebied en heerschappye, om dat sy is de geen
Die nog voor tyd, nog dood kan worden weggenomen.

En bladz. 198:

Al wat'er leeft is met een inn'ge drift begaeft,
Of een betrekk'lykheyd waerdoor elk vroet en draeft,
Syn zorg en vlyt aenwend, om voor al ander zaeken
Tot stand en staet van syn welwezen te geraeken:
Elk wilt gelukkig zyn. De menschen in't gemeen
Die komen daer in al eenpaerig over-een
Dat den gelukk'gen staet, in zegening en waerde
Den besten is die men bezitten kan op aerde.
Wy konnen altesaem, ryk, arme, kleyn en groot,
'T zy van wat staet men is, ons maeken deelgenoot
Van het geluk. Elk mensch word keur en keus gegeven,
Als hy maer wilt, om wel gelukkiglyk te leven.
Gelukkig zyn bestaet geenzins in prael en pragt,
In groot vermogen, in gebied en oppermagt,
Niet in te zyn ten top van heerlykheyd geklommen,
Niet in den overmaet van schatten en rykdommen,
Nog in begaeft te zyn met groote wysheyd, neen:
Maer in't wel schikken van al syn hoedanighêen,
In al syn driften en syn hertsgenegentheden
Te doen eenstemmig zyn met't rigtsnoer van de reden.

Weliger dichtgeest bezat F.M. PIENS, van Brussel, wiens *Treurig aanwys van menig ongelyk houwelyk*, in die Hoofdstad gedrukt is, 1775. 8°; waerin wy vinden, bladz. 34:

Terwyl zy zylen, sien s'een toevloed van Dolphynen,
 Bekleed met schubben van azuer en goud verschynen;
 Men sietse duykelen en spelen in het nat,
 En onder 't spartelen met lustig schuym bespat.
 Een' rey van tritons volgt, die lieffelyk hunn' ooren
 Vervullen met den klank van hun gekromden horen,
 En Amphitritis koets omringen, door een span
 Zeepeerden, dat de sneeuw door witheyd tergen kan,
 Getrokken door den vloed, daar't hun in't moedig renren,
 Het doorgestreefde spoor ver agter sig doet kennen:
 Dit trapplend waterspan houd moedig 't hoofd om hoog;
 Een rook vliegt uyt de muyl, een vuer straalt uyt het oog.
 De groote zeegoddin sit op haar trotschen waagen,
 Een schelp, soo schoon als oyt voortyds de oogen saagen,
 Een wonder, blanker dan het witste elpenbeen,
 Die rolt of liever vliegt door 't vreedzaam pekkel heen
 Op goude raân; een rot van blyde zeenajaden,
 Volgt swemmend agter aan, gehuld met bloemciraaden;
 Hun lokken golven langs de blanke schaudren neer,
 En swayen op den aâm der winden ginds en weer,
 De minsaam Amphitrit', omringt van dese schaaren,
 Voerd in de regte hand, als koningin der baaren,
 Den gouden staf, terwyl de slinker op haar schoot,
 De melkgeswollen borst haar soon Palemon bood.
 Een sagte Majesteyt blonk uyt in't vrolyk wesen,
 En deed het windenheyr haar groot vermogen vreesen.
 Een viertal Tritons leyd', elk by een gulden toom,
 En vlugge peerden door den uytgebreyden stroom.
 Men siet een purp'ren kleed, ten top der koets verheven,
 Al wapp'rend boven 't hoofd der zeevorstinne sweven,
 Waar in een groot getal van kleyne Zephirs speelt,
 Wier lieff'lyk adem haar, en haaren suyg'ling streelt.

Deézen Dichter, die, gelyk men ziet, de Hollanders in de verdubbeling der *a* navolgde, was lid van de Brusselsche Rethorykkamer, *Tot groeyen en bloeyen*.

Tydens het bestuer van *Karel van Lorreyen*, wanneer het land in diepen vrede zat, en de welvaert sommige Kunsten deed herleéven, kon het niet missen of er moesten Dichters ontstaen, die hunne ueren van uytspanning aen de Dichtkunst wydden, en het geluk dat zy genoten, bezongen. De meesten van hen behoorden tot de eene of andere Rethorykkamer, en lieten'er hunne Dichtwerken opvoeren, welke, echter, om bovengemelde redens, toen niet in druk verscheénen, en naderhand meest zyn verloóren geraekt. Andere, en wel de voórnaemste Dichters, niet willende deel neémen in de werkzaemheden der Rethoryken, om dat deéze kamers, over het algemeen, in de handen van de laegste volksklasse waeren gevallen, schreéven slechts, van tyd tot tyd, een gelegenheidsvers voór vriend of maeg, en lieten het daer by blyven; zoo dat men de Belgisch-nederduytsche Litteratuer, van dien tyd, te recht in het fransch, *une Litterature inédite* heéft genoemd.

Het ontbreékt, nogthans, der laetste helft van deéze eeuw, niet aen uytgegevene Dicht- en Pro-

zastukken. De Dichters J.A.F. PAUWELS⁽¹⁾ en JACOBUS VAN DER SANDEN⁽²⁾ van Antwerpen, J. DE WOLFF⁽³⁾ van Gent, en J. MOONS, *Canonink der Orde van Premonstreyt uyt de Abtdy van St. Michiels te Antwerpen en Pastoor te Borsbeek*, betraden min of meer het zedelyk dicht spoór van *Poirters*, *Croon* en *à Castro*, en gaven de vlaemschleézende volksklasse voedzel genoeg. Het was echter altyd den zelfden kost. Van laetstgemelden zyn gedrukt: *Het sedelyk Vermaektooneel*, - *De sedelyke Lustwarande*, - *Den sedelyken Vreugdenberg*, - *Vreugde-perk*, - *Vermaek-spiegel*, - *Vermaek-veld* en *Vermaek-troost*, zeven deelen, in 8°, met plaeten. Antw. by *P.J. Parys*, zonder jaertal. Alle deéze werken houden Fabels en Zinnebeélden in, met Latynsche en Nederduytsche Zedespreuken onder elk plaetje, wordende elke berymde Fabel opgevolgd doór eene Ze-

- (1) Deézen Dichter is nog in't leven. Van hem zyn reeds meer dan 50 stichtelyke dichtbundels in druk verscheénen, waeronder'er zeer verdienstelyke. Onlangs vierde hy het feest van zynen vyftigjaerigen Dichtarbeyd.
- (2) Secretaris der Koninglyke Academie van Antwerpen, van wien ik bezit: *De bloeyende Konsten of Lauwerkranen van Apelles*, Antw. 1774. 8°.
- (3) Hy stelde geheel het Heylig Schrift op rym, en heeft nog menigvuldige andere rymwerken in het licht gegeéven, welke zich doór niets onderscheyden.

delyke Leering in proza. Wy zullen hier, tot eene proeve, de Fabel aenhaelen, voórkomende op bladz. 491. van het *Vreugde-perk*:

Den Vos en de Sim.

Als den leeuw was aengekomen,
 En het ryk had ingenomen,
 Niet door keus, maer door geweld,
 Heeft hy syn party gespelt.
 Hy gaet al de beesten quellen,
 En veel harde wetten stellen;
 Want soo haest hy koning was,
 Van de rest gaf hy den bras.
 Hy doet vele beesten beven.
 Want hy had een wet gegeven,
 Dat uyt 't ryk sy moesten gaen,
 Die geen steerten hebben aen.
 Al de steertelooze dieren,
 Om den boosen leeuw te vieren,
 Maken strak all' pak en sak,
 En gaen wech op hun gemak.
 Als *Vos* siet dees beesten vlugten,
 Vreest hy ook voor ongenugten,
 Hierom dunkt hem ook het best,
 Dat hy wechtrekt met de rest.
 Als de *Sim* hem op siet kramen,
Vos, roept sv, gy moest u schamen,
 Dat gy vreest, daer gy syt vry,
 Want den schoonsten steert hebt gy.
 Waerom is uw hert benepen?
 Gy met ons niet syt begrepen,

Want des konings narde wet,
 Is voor ons alleen geset.
 Koning Leeuw mag u niet vangen,
 Want gy lang uw steert laet hangen.
 Waerom hebt gy ydel vrees?
 Uwen steert bevryd uw vleesch.
 'T is al waer, segt *Vos* daertegen
 Maer ik heb dees vrees gekregen.
 Leeuw, by 't steerteloos getal,
 Als hy 't wilt my voegen sal,
 Want men siet dat de tyrannen
 Ook de beste menschen bannen.
 Als het Leeuw schiet in den kop
 Van myn steert maekt hy myn strop.

Een' der iverigste beoefenaers van de Nederduytsche tael, was, destyds, G.F. VERHOEVEN, van Lier, Koopman te Mechelen, alwaer hy is gestorven, op het laetst der achttiende eeuw. Hy beantwoorde dry prysvraegen van de Brusselsche *Academie*, en behaelde van twee derzelve den Eerprys. Zyne prysverhandelingen draegen voór titel; I. *Hoedanig was den staet van de handwerken en van den koophandel in de Nederlanden, ten tyde van de derthienste en veerthienste eeuwen?* (bekroond in 1777, gedrukt in 1778. met eene vertaeling in het fransch van *Des Roches*, onder de *Memoires* van gemelde *Academie*.) II. *Algemeyne inleyding tot de aloude en middentydsche Belgische Historie; voor zoo veel*

de togten der Belgen in verre landen, en hunne woon-verplaetsingen ofte verhuizingen betreft; midsgaders den invloed dezer, op den land-aerd en op de zeden onzer Vadersen, verdeelt in verscheyde oordeelkundige verhandelingen en tydperken. (behaelde het tweede *accessit*, in 1778. en is afzonderlyk gedrukt, Brussel, 1781. in 4°.) III. *Aentewyzen de soorten van visschen die het gemeyn voorwerp zyn van de vangst, zoo op de kusten, als in de rivieren in Vlaenderen, enz.* (bekroond in 1780. en te vinden onder gemelde *Memoires*.) Behalven die gedrukte verhandelingen van *Verhoeven*, bestaen'er van hem nog verscheydene onuytgegeévene Schriften, zoo in rym als onrym. Onder my berust een *Blyspel met zang*, genaemd *Den Oogst*, doór hem vervaerdigd op verzoek van de kamer de *Jennette*, gezeyd d'*ongeleerden*, te Lier, en aldaer op het Tooneel uytgevoerd, ten jaere 1772. Het zelve is geheel op rym, en met veél gemak behandeld. Sommige Tooneelen zyn recht geestig, en moeten eene goede uytwerking hebben gedaen; doch het is moeylyk daervan eene proeve te geéven, uyt hoofde van den samenhang des geheels. Leézen wy toch iets.

Harpagon.

Nu syn wy wel geseten.

Jeannette.

Gy schynt soo wel gesint; mag ik de reden weten?

Harpagon.

*Die sal ik u terstont uytleggen.... weet dan vast,
Dat myn genegentheyd tot u soodanig wast,
Gelyk het klimmend groen dat loopt op hooge boomen.*

Jeannette.

Kost gy soo loopen, ik en sou van u niet schroomen.

Harpagon.

Ik ben nog bloemig. Wat is vierensestig jaer?

Jeannette.

*Gy kont ligt doorgaen voor myn overoud grootvaer.
Heer Harpagon! het sou uw soon veel beter voegen,
Dan u. Een ouden man en baert niet als misnoegen.
Wat is het schaemelyk dat gy van trouwen spreek!*

Harpagon.

*Besiet my eens te deeg; en segt wat my ontbreekt!
Ben ik niet staetig, en galant, en fris van beenen?
Al seg ik 't selve, daer's in Amsterdam soo geenen!
Besiet eens myn postuer, is het niet regt, en jonk?
Myn baert manhafdig? als ik wil, Jeannet, ik pronk
Als een Calkoenschen haen. Gy lacht maer met myn kleeren.
Wat heb ik menigmael de mode sien verkeereren!
Hoe wast in mynen tyd! ô deirelyk verschil!*

Jeannette.

Dat is de reden, heer, waerom ik u niet wil.

Harpagon.

*Ik draeg myn bruyds-kleed nog, fluweel van twee ducaeten.
Aen ider gouden knop moest ik een daelder laeten.
En dan dien synen hoed die ik nog altyd draeg?
Hy weegt'er seven by de hoedjes van van daeg.*

*Men droeg in mynen tyd een mantel van schaerlaeken,
 Dat was voor't leven! Nu, is't alle dag te maeken
 En breken, alle dag syn'er nieuw modes uyt.
 Men siet van uer tot uer op straet een nieuwen guyt;
 Er zyn geen mouw en meer, noch deftige opslaegen;
 Het regent knoppen, op syn engelsch, alle dagen.
 De staetige paruyk heeft nu al lang de krak,
 Thans krolt men à la grec; men vecht tegen 't gemak,
 Om dwaes te syn, men stinkt uaer alderhande reuken,
 Men loopt met queuën om sortressen mé te beuken,
 En daeraen kwist men nog voor't minst tien ellen lint.
 'K kan ook niet raeden wat men in de borssen vind....*

Jeannette.

'K versta u al. Gy wilt het met het oude houwen.

Harpagon.

*Ik vraeg u dan, kort af, of gy met my wilt trouwen?
 'K heb geld en goed genoeg. Ik sal 't u laeten al.*

Jeannette.

*Hoort, heer, 'k geef u myn woord... dat 'k'er op peysen sal.
 Daer by, dat gaet soo niet. 'K moet eerst myn vader spreken.*

Harpagon.

*Wel gy syt vry. Het mogt dan somtyds blyven steken....
 Sa, kort en goed.*

Jeannette.

*Dat's best, maer w'hebben toch nog tyd.
 Ik heb u immers nog myn woord niet toegeseyd.*

Harpagon.

*Peyst vry, tot na den noen. Ik ga uw vader spreken.
 En syt gerust. Er sal het minste niet ontbreken.
 Als ik u maer en heb word ik op nieuw weer jonk!
 'K ben waerelyk een man nu op den besten dronk.*

*'K geef u myn woord dat ik sal kleederen gaen draegen
Gelyk den Drostaert, al te mael in goud beslaegen,
En juyst naer uwen sin. Wildge n'en kleynen hoed?
N'en zeyden neusdoek? Hoort, al wat gy wilt is goed.*

Vierde tooneel.

*Het Tooneel verbeelt eene onstuymige zee en is soo donker als immers mogelyk is,
wordende door geduerige blixems verlicht. Het dondert vreeselyk, en men hoort de
swaere stortregens vallen. De zee schuymt en bortelt. De klok van het Casteel stormt.
Alle de werklieden komen met leederen, planken, haeken en touwen.*

Air: Toinon en Toinette.

Jeannette.

Cleant! wat tempeest!

Jacques.

Nu vrees ik het meest.

Cleante.

*Maer hoort toch die winden,
Hoe z'alles verslinden!*

Jacques.

*Hoort 't buldrende ruysschen,
Van baeren die bruysschen.
Wat duystere wolken!
Ik zie in de locht,
In diepten en kolken
Den blixem gebrocht.
Den stierman, vol schroomen,
Het speel-tuyg der zee,*

*Tragt nader te komen,
Vol anxt aen de reë.
Hy kapt d'ankers af,
Werpt masten en touwen,
En kan't niet meer houwen:
De zee is zyn graf.*

Eenen anderen Tooneelspeldichter, J.B.J. HOFMAN, van Kortryk, gaf, op het laetst deézer eeuw in 't licht: *Clarinde of de rampzaalige door de liefde, Treurspel in vyf bedryven, in druk gegeven door de liefhebbers der Tooneel en Dichtkunde binnen Kortryk, en op deszelfs Schouwburg voor de eerstemaal vertoond ten voordeele der armen deezer stad den 10 July 1796.* Gend. 120. Hy is ook Schryver van verscheydene andere Tooneelstukken en Gedichten. Het Treurspel *Clarinde* begint, als volgt:

Valcour.

*Ja, al myn smart, myn Prins! voel ik eensklaps verzoeten
Nu 't my gelukken mag, u wederom te ontmoeten.
Gy zyt voor my, als uyt de dooden opgestaan.
Hoe menigmaal heb ik, met de oogen vol getraan,
Zins ons het wuft geluk de zegepraal ontrukte,
En onze legermagt voor die des vyands bukte,
Om u, myn waarde Prins! om uw verlies geschreid!*

Van Allegrè.

*'T is onze schuld, dat ons de zege wierd ontzeid;
Te zeer den vyand in zyn nederlaag te plaagen,
Is hem bed wingen, om het uitterste te waagen.
'T is deës berugte dag dus met ons toegegaan.*

*Wy tragteden, gansch 't heir des vyands neêrtelaan,
 En, 't is ons anders dan wy hoopten, wedervaaren.
 Maar, 'k heb tot nog niet, dan door ongewisse maaren
 Vernomen, hoe veel volks dees dag gesneuveld is,
 En wat al vrienden ik verloor. Gy weet gewis
 Hier van't getal, myn vriend doê, doê my dit ook weten.
 Een bitter smart heest vaak dit hart vaneen gereten,
 Op't naar herdenken van dees gruwelyken dag,
 Waar op ik zo veel bloed langs d'aarde vloeien zag.
 'K heb van myns vaders lot geen enkel woord vernomen.
 Ach! zeker heeft men ook zyn dierbaar bloed doen stroomen.
 Gewis, hy leeft niet meer.*

Hoe nader wy by den tegenwoórdigen tyd komen, hoe krachtiger tael, hoe meer gevoel en vuer wy in de voortbrengsels der Belgische Muse aentreffen. Wy twyffelen geenzins of den grond deézer verbetering moet worden gezogt in de meerdere leévendigheyd, welke de Natie, op het laetst deézer eeuw, verkreég, doór haeren opstand tegen *Joseph II.* en doór den invloed der daeropinvallende fransche omwenteling. Nu baende zich eenen weg tot de kennis der Hollandsche Letterkunde, welken veelen met goed gevolg insloegen; zoo dat de Hollandsche dichtwerken in Brabant en Vlaenderen meer begonnen geleézen en bestudeérd te worden.

Onder de iverigste beoefenaers der Nederduytsche Dichtkunde, van die dagen, zy het my vergund

met byzondere onderscheyding, te noemen Pater STEVENS van Lier, Dichter van een Treurspel getiteld: *Sodoma en Gomorrha*, dat, waerlyk, uytmuntende plaetsen heeft. Treffend vooral, is den vloek, die den wreékenden engel over die twee steden uytspreekt:

Staet, trotsen! beéft voor hem,
 Wiens wraek u aengrynit! beéft, op't dondren van zyn stem!
 Schrikt voór het vlammen zwaerd dat g'in myn vuyst ziet blinken!
 Hoort d'ystelyksten vloek u in de ooren klinken...
 Gedoemd' inwoonders van een gruwelkweeken land!
 'T is God die tot u spreékt. Hy, die in zyne hand
 De dood en't leven draegt, den straffer van de zonden,
 Die vloekt en zegent! Hy, die d'aerdbol op zyn rond
 Onwrikbaer heeft gevest; wiens almagt alles schiep,
 En uyt den nacht van't niet de stervelingen riep;
 Die d'eeuwen aenwyst – hun bepaeld, of voort doet rennen;
 De zon en maen haer loop aen't sterrendak doet kennen;
 Aen zynen wenk den wil van alle wezens bond,
 En hun verslinden kan doór d'adem van zyn mond;
 Die, als hy d'aerden onder't water had bedolven,
 Noach alleen onttrok aen't woên der woeste golven;
 Die, voór all' eeuwen had beschoóren uwen val -
 Loth begenadigen, u, streng'lyk straffen zal!
 G'hebt zyn geduld getart - doemwaerdig' euveldaeden
 Opeengestapeld, en weêrstaen aen zyn genaeden!
 G'hebt, badend in de luft, de reden u ontroofd,
 En't leliewitte schoon der eerbaerheyd gedooft!
 Uw dochters 't gruwelfeest van Eerverlies doen vieren,
 In driften uytgespat, als redenlooze dieren, -

Bloedschand' en overspel voór beuz'lary geächt -
 Natuer op't hart getreên, doôr meer dan maegdenkracht,
 En zelfs uw tempelen verkeerd in vloekbordeelen!
 Gansch d'aerd' yst op't gezig't dier naere tafereelen!
 Er is geen voôrbeêld van een pest, zoo vol venyn,
 En daerom zal uw straf ook zonder voôrbeêld zyn.
 Ik zal uw trotse steên, wier straeten door't verkrachten,
 En schenden zyn ontwyd van beyde de geslachten -
 Wier burgerstoet, ontvlamd doôr een onzalig vuer
 De banden los brak van de teelende natuer, -
 Wier maegden, schaemteloos, haer hoofd met eyken kransten,
 En, ongebonden, los, voôr't beêld der weêlde dansten, -
 In't eynd, wier jeugd, misdeeld van't fynst gevoel der ziel,
 Met eygen kunne tot een walgend spel verviel,
 En zoo de zagste trek van't harte kon onteeren, -
 'K zal die verwaten steên in eenen poel verkeeren! -
 Uw hooggebouwden muer, uw bolwerk, daer g'op stoft,
 Uw grootschen tempelbouw, uw torens, neêrgeploft,
 Verteerd, vergruysd, verbrand - herschaepen in ruïenen,
 Op dat z'in laeter tyd tot spreekend voôrbeêld dienen,
 En toonen waer Gomorr', waer Sodom is vergaen,
 Waer dat den gruwel van al d'aerde heêft gestaen!
 Dan zal den Reyziger deês doodsche streêk ontvlugten,
 Niet nadren, maer altyd voór eenig jammer dugten,
 En met den vinger slechts, van err,' den vremdeling,
 Het zwarte puyn doen zien van deês gedoemden kring,
 En zeggen (wyl zyn hart uw misdâen zal verfoeyen)
 Daer deêd een hemelbrand de stad van Sodom gloeyen!...
 Zoo strekk' uw straf aen elk tot voôrbeêld, elk tot leer,
 En toon' aen't gansch heelal wat straf den Opperheer
 Bewaert, voór die natuer, het bloed, de reden smooeren.

De Prozaschryvers van dit tydvak, hoe groot in getal, hoe verscheyden in aenleg, schynen my toe niet in vergelyking te kunnen komen met de reeds vermelde Dichters. De meeste waeren Geestelyken, en schreéven meditatieën, sermoonen of andere godsdienstige werken, meer bepaeldelyk geschikt om aen de leésbehoefte der ingezetenen van den middelstand, welke het Vlaemsch alleen verstaen konden, te voldoen, dan om de vaderlandsche letteren tot eene klassische hoogte op te helpen voeren. Ik wil niet ontkennen dat'er onder de zelve zeer veel bekwaeme en kundige mannen zyn geweest. De leerredenaeren VERHEYEN, FLORISOONE, CRAYWINCKEL, MASSEMIN, ANTONISSEN, ZEELANDER, VAN LOO, VAN EUPEN en meer anderen verdienen, ontegenzeggelyk, met lof vermeld te worden, en voôral den antwerpschen bisschop WELLENS, wiens *Herderlyke Brieven*, nog heden ten dage, zeer gezogt zyn. Ik zoude, echter, het bestek deézer Verhandeling verre te buyten loopen, met de verdiensten van elk hunner, in een ander dan in een letterkundig opzicht, doôr het mededeelen van proeven te willen doen kennen. Over het geheel zyn hunne schriften meer aentepryzen om den stichtelyken inhoud, dan om den styl of de tael.

Dezelfde aenmerking is, grootendeels, toepasselyk aen de nederduytsche Verhandelingen, welke doôr de brusselsche *Academie des belles Lettres* als

antwoórdende op haere uytgeschreévene prysvraegen, zyn bekroond of der uytgave waerdig gekeurd. Die antwoórdten hadden tot opstellers J.B. DE BEUNIE, F. DE COSTER, F.D. D'HOOP, P. NORTON, *Pastoor* SEGHERS, P.F. VAN BAVEGEM, H. HEYLEN, P.E. WAUTERS en L.J.E. PLUVIER. Den laetstgemelden verdient de meeste onderscheyding, als hebbende hy in zyne, ook doór J. DES ROCHES in het fransch vertaelde, verhandeling *over de merkwaardige veranderingen, welke in Nederland, ten opzichte van zynen Staet, gemeene Zeden en Volk voórgewallen zyn sedert het begin der vyfde tot het eynde der vyftiende eeuw,*⁽¹⁾ wel degelyk getoond dat de kern- en kragtvolle tael van HOOFT, doór hem, met goed gevolg bestudeérd was.

De keyzerin MARIA THERESIA had aen deéze Academie, althans aen een groot deel van haere leden, den last opgedraegen om het openbaer Onderwys, in hoogere en laegere schoólen hier te lande, dat 'er waerlyk ellendig uyt zag, op eenen anderen voet te brengen. Een plan van verbetering wierd ontworpen, doór het Gouvernement aengenomen, en het nederduytsch daerin tot grondslag gelegd van het aenleeren der oude taelen. Eene menigte leerboeken *in usum scholarum belgicae* zyn aldus ingevoerd, en tot heden toe met vrugt in de latynsche schoólen gebruykt. Leézenswaerdig is, omtrent het belangryke deézer veranderingen, een opstel van den heer

(1) *Mémoires de l'Academie de Bruxelles*. 1777,

Les Broussart, ten titel voerende: De l'éducation belge, ou réflexions sur le plan d'études, adopté par Sa Majesté pour les collèges des Pays-Bas autrichiens. Bruxelles, 1783. 279 pag. in 12°. Daerin leézen wy, nopens de vlaemsche tael: Ceux qui reprochent au Gouvernement d'avoir introduit des nouveautés dangereuses dans les Collèges des Pays-bas, devraient au moins donner des éloges à ce qu'il a prescrit en faveur de la langue flamande. On sait jusqu' à quel point elle était négligée dans les écoles. Les livres élémentaires, destinés à en faire connaître les principes, étaient inconnus aux jeunes gens, et jamais on n'avait exigé qu'ils en fissent usage. On ne prenait aucun soin de les prémunir contre les fautes inévitables dans le langage, lorsqu'il n'est appuyé sur aucune règle; ou de relever celles qui devaient nécessairement leur échapper, soit en parlant, soit en écrivant..... Il est étonnant que le bon-sens n'ait pas fait longtemps auparavant, ce que le Gouvernement a prescrit depuis avec sagesse. La langue flamande fût-elle aussi pauvre et aussi faible qu'elle est riche et énergique, puisqu' elle est la langue du pays, elle devait nécessairement faire partie de l'instruction. Quoi de plus fatigant et de plus désagréable que d'entendre des hommes ornés d'ailleurs de certaines connaissances, s'exprimer dans leur langue avec une barbarie et une trivialité qui annoncent presque l'impéritie..... Les règles de la grammaire flamande devaient donc être la base de la nouvelle méthode.... En employant tous les

jours, vendant quelques années, une légère portion du travail à l'étude de la langue nationale, on parviendra insensiblement à lui rendre son énergie et sa dignité, en s'accoutumant à la parler et l'écrire correctement. Ceux qui conservent encore un sentiment d'amour pour la gloire de leur patrie, voyaient avec peine qu'elle fut tombée dans l'abaissement et le mépris. Le Gouvernement vient, en quelque sorte, de la régénérer. En opérant cette révolution, il n'a fait que suivre l'exemple de tous les peuples savans. C'est moins à ses victoires et pour avoir soutenu les efforts de toute l'Asie que la Grèce doit sa grandeur, qu'à la perfection et à la beauté de sa langue. Chez cette nation ingénieuse, tout le monde s'étudiait à la parler avec la plus grande pureté. Les Romains regardaient la leur comme essentiellement liée avec la majesté de la république, et ils auraient cru la dégrader, si, dans le commerce qu'ils avaient avec les étrangers, ils eussent eu recours à une autre que la leur. Les peuples qui après eux se sont distingués et se distinguent encore dans les lettres, n'y sont parvenus qu'en joignant à l'étude des langues anciennes une connaissance approfondie de la leur. Cette vérité est la base sur laquelle est appuyé aujourd'hui toute éducation raisonnable. Le Gouvernement des Pays-bas, jaloux des progrès de la jeunesse et de la gloire de la nation, n'a prescrit à Bruxelles, pour l'étude du flamand. que ce qu'on a conseillé à Paris pour le français⁽¹⁾ Zoodanig was het

(1) *De l'éducation belge*, pag. 39 45.

gevoelen van een' franschman opzigtelyk het gebruyk der nederduytsche tael in Belgie, en ik neem des te liever deéze zyne woóden hier over, om dat zy de uytspraek zyn van een onpartydig man.

Ook J. DES ROCHES bragt het zyne toe om het openbaer onderwys te verbeteren en de nederduytsche letteren te doen herleéven. Hiervan getuygen de menigvuldige doór hem uytgegeévene werken, maer in 't byzonder zyne *Nederduytsche Spraekkonst*, in 1761 voór de eerstemaal doór den druk algemeen gemaekt, en sedert dien tyd zeer dikwyls herdrukt. Langentyd heéft men dit boekje voór het beste van dien aerd, ooyt in Braband aen den dag gekomen, gehouden. In Vlaenderen bestond, naar de getuygenis van BILDERDYK, reeds vroeger eene *Nederlandsche Spraekkonst voor het landschap Vlaenderen opgedragen aen de Schólmeesters van Gent*⁽¹⁾ doch die weynig in gebruyk schynt geweésr te zyn. By dat al was DES ROCHES maer een' zeer beperkt taelkenner van het Nederduytsch, die den klank van *au* en *ou*, in navolging der uytspraek van het gemeen te Antwerpen, alwaer

(1) *Verhandeling over de geslachten der Naamwoorden in de nederduytsche taal*, 2e druk, 1818, bladz. 236 en *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, 1820, eerste deel, bl. 81. Ik heb my groote moeyte gegeéven om dit, doór BILDERDYK, met zoo veél ophet geroemde vlaemsch werkje, optespeuren; doch vergeêfs. Aen geen' van myne geletterde vrienden in de beyde Vlaenderen was hetzelfde, ook niet eens by naem, bekend.

dien schryver lang gewoond heeft, met elkanderen verwarde. Hy was een' der eersten die de toontekens of *accenten*, onzer taele zoo oneygen, wilde invoeren. SEWEL, PELS, WINCKELMAN en anderen hadden, voór hem, dit reeds in de noórdelyke gewesten beproefd, doch hun stelsel, eenigzins anders gewyzigd, vond daer niet dien byval, welke dat van DES ROCHES in Braband verkreég. Hier mogt dit laetste naer de gewoone uytpraek al geschikt weézen, in Vlaenderen echter, voóral in West-Vlaenderen konden die accenten aen het aldaergesproken dialect niet toepasselyk zyn, ja waeren er meestal geheel strydig mede. Vandaer dat de *Spraek-konst* van DES ROCHES in die streéken weynig gebruykt is. 'S Mans iver voór de moederspraek verdient intusschen met lof vermeld te worden, 'Men behoeft niet te vreezen,' (zegt hy, in de voórrede van dat boekje,) 'dat de jongheyd met het leeren der regelen van het nederduytsch eenen tyd zal verliezen, die zy nuttiglyker aen het latyn of andere taelen zou kunnen besteéden. Welhoe! zal men zes, zeven, acht jaeren bezig zyn met eene vremde tael, om die nog somtyds maer ten halven te leeren, en dan zyn leéven lang misschien zeven of acht occasiën hebben om die duergekoge weétenschap te doen gelden, en voór de grondige kennis zyner moedertael, die ons dagelyks te pas komt, zal eenen kleynen tyd ons te kostelyk, en weynig moeyte ons te zwaer dunken? zoo

worden wy gelyk aen die groote reyzigers, die alles weéten wat in China of groot Tartarien te weéten is, en in hun eygen vaderland vremdelingen en onkundigen zyn.’

Destyds kwamen nog in het licht de volgende Schoólwerken voór de nederduytsche tael. I. *Grondregels der Spelkonst door P.B.* Antw. 1756 II. *Woórden-schat oft Letter-konst gedeyld in twee deelen volgens de nieuwe maniere ven schryven na den oorsprong der Tael*, enz. doór J.D. VERPOORTEN, schoólmeeester binnen Antwerpen. Antw. 1758. III. *Nederduytsche Spel- en Spraek-konst waerin niet alleen de waere en zuyvere spelling deézer taele op vaste gronden geleerd, maer ook de nêgen deelen der réde zeer naeuwkeurig verhandeld word*, door J. BALLIEU schoólmeeester binnen Antwerpen, *ibid.* 1772. IV. *Byvoegsel van naedere bemerkingen op de Grondregels der nederduytsche Spel en Spraek-konst* doór den zelve, *ibid.* 1792. V. *Deure oft ingang tot de nederduytsche Tael, deszelf Letter-greép Schryf- en Uytspraek-konste*, door P.J. VAN BELLEGHEM vry-schoólmeeester binnen de stad Brugge, ende DANIEL WATERSCHOOT, schoólmeeester te Hanssevelde, Brugge, 1773. VI. *Verbeterde vlaemsche Spraek- en Spel- konste, waerin onzydig de gevoelens tegengesproken worden der volgende schryvers: Richelet, Des Roches, J.B. en besonderlyk Van Belleghem*, door BALDUINUS JANSSENS taelmeéster binnen deze stad.

Brugge 1775. VII. *Voorschriftboek*, door ANDRIES STEVEN, *schoolmeester tot Kassel* (zonder jaertal) VIII. *Nederduytsche Letter - schik of korte en grondige bemerkingen op de uyt spraek en spelling van de nederduytsche woorden*. Loven, by F. Michel (zonder aenwyzing van schryver of drukjaer) alle in 12° en waervan sommige verscheyden maelen herdrukt zyn. Onder de zelve verdient het Voorschriftboek van *Steven* (misschien een voordbrengsel der 17e eeuw) en de *Spraekkunst* van *B. Janssens* de meeste onderscheyding, ofschoon men moet herkennen dat zelfs beyde deêze werkjes tegenwoordig niet meer der leëzing waerdig kunnen worden geagt.

Voór de theorie der dichtkunde wierden toen almede uytgegeéven: *Historie, Regels ende bemerkingen wegens de nederduytsche Rym-konst, waergenomen ende bemerkt in de beste en vloeybaerste, Rym dichters, en opgesteld doór eenen liefhebber der zelve konst*. t'Antwerpen by H. Binken, 1773 12° en *Vlaemschen Prosodia of proef-stuk van nederlandsche Dichtkunde door W.J.C. Ex-Prof. te Mechelen*, by Hanicq, 1791, in 8° beyde niet zonder eenige verdiensten, maer die doór laetere werken van dien aerd oneyndig verre zyn overtroffen.

Intusschen, van al de werken, die destyds het licht zagen, is er geen dat onze aendagt zoo zeer verdient als de *Verhandeling op d'onacht* (de niet in achtneéming) *der moederlyke tael in de Neder-*

landen, gedrukt te Maestricht, 1788, in 12° en welke men gelooft voór schryver te hebben den brusselschen advokaet VERLOO, bekend als uytgever van het *Codex Brabanticus*. Dit boeksken moge in zekeren zin slegt geschreéven zyn, er ouderwetsch uyt zien, en veél te wenschen overlaeten, wy houden het voór zeer *goed doórdagt*, als bevattende een aental zaeken, die nog heden onze betragting verdienen, ein die dat gebrekkige in tael en styl ruym vergoeden. Daer dit werkje schier geheel vergeéten en zeer raer geworden is, willen wy er een oogeblik langer by stil houden, en doór eenige uyttreksels tragten aentetoonen, dat den schryver een' man was, die de zaak der moedertael zeer goed wist te bepleyten, en als rechtschape Belg de belangens van zyn Vaderland voórstond en behartigde. 'Wy vinden ons in de Nederlanden (zegt hy*) byzonder hier in de Oostenryksche, in kunsten en weétenschappen verre beneden onze Nabueren. Het is niet noodig dit te bewyzen: want eenider houd zich, helaes! by ons hier zoo vast van overtuygd, dat men niet het minste twyffelt of het is aen eenen Nederlander volstrekt onmoge-

* Wy hebben, by het overschryven van deéze en andere plaetsen wyt het opstel van VERLOO, eenige misstellingen in de woórdvoeging verbeterd, om verstaenbaerder te maeken wat dien schryver wezentlyk zegt, zonder ons, daerby te veroóloóven de woórden veélmin den zin te veranderen. Het zyn dus hier geene *leuerlyke* maer *woórdelyke* aenhaelingen.

lyk in eenige kunsten de Franschen te overtreffen. Deéze overtuigdheid gaet zoo verre dat ons niets schoon noch groot dunkt of 't moet van Vrankryk zyn. En inderdaed wat zyn wy in de kunsten ten aenzien van de Franschen? Hoe weynig smaek, wat ongesierdheid in onze tooneelstukken en gedichten! Wat gebrek van netheyd en welspreékenheyd in onze regtshoven en op den predikstoel! Wat verbasterde, veronachtzaemde tael en uytdrukking!..... Waerby komt dit? Hoe zyn wy zoo verachterd? Zyn wy dan iets minder dan andere natien? Zekerlyk neen; onzen landaerd moet in grootheyd, edelmoed en vernuft voór geene andere ter wereld wyken. Wy zyn het, die doór onze aloude dapperheyd en liefde tot de vryheyd, doór onze voórheén zoo luysterryke schipvaert en koophandel met alle volkeren der aerde, doór eene menigte van allerheylzaemste uytvindingen, doór die eertyds zoo beroemde kunst- en stof bewerkingen, doór onze oude zoo voórtreflyke staetsinrigting en wyze wetten, tot het herzedigen van 't verwilderde mensdóm wel den eersten naem verdienen.' En hier somt den schryver alle de schitterende titels op, die ons eertyds als eene roemwaerdige natie hebben doen kennen.

‘En waervan komt nochtans, (vervolgt hy daarna,) dat wy met den mond wyd open staen, als wy eenen Linguet of andere vremdelingen hooren

spreéken? Ons altyd willig achter den Franschman houden; en hem den toon boven ons laeten, neémen?’

‘Wy moeten deéze vernedering van onzen landaerd, en het afneémen onzer kunsten alleen wyten aen het Huys van Burgondie. Toen dit aen de, souvereyniteyt deézer landen kwam, heéft het hier een groot huysgezin met zich gesleept. Het stelde terstond een fransch Gouvernement en de eerste Raeden in 't fransch. Naer het hof moest zich den adel voegen; en naer de eerste raedsheeren alle de voórnaemste ambtenaeren. Dus wat iet was, of iet wildé weézen sprak fransch. Door dit, woelig en talryk hof, door zoo menige fransche opper- en onder-bedienden van de Raeden, die men moest uyt Vrankryk trekken, werd Brussel overstroomt van franschen, en nam, zoo veél mogelyk hunne tael aen. Die spraek dus welke die van het hof was, van de Gouverneurs, van de eerste Raeden, van den Adel, doór de hoofdstad aengenomen en vereerd, kon niet misschen het geheel land doór met eene blinde ingenomenheyd boven de onze in agting te komen.’

‘Toen alle natien hunne moedertael begonnen te oefenen, en bemerkten hoezeer de kunsten leden doór het gebruyk eener doode tael (het latyn) zyn wy, in plaets van ons aen het eygene gelegen te laeten, van vreemd op vreemd gevallen, of, 't

geén nog erger is, wy hebben her kwaed verdubbeld, het fransch genomen by 't latyn.'

'Hierdoór moest den franschman in spreken en schryven by ons veel voorhebben. Dit moesten wy noodzaaklyk wel gevoelen, en dus hem niet zonder reden de voorhand geven. Hierdoór moeten wy altyd, zoo lang wy het fransch voor de tael zullen houden, die de onze wezen moet, ons in de redevoeringen, in de gezelschappen, en overal waer net en sierlyk spreken een voordeel is, achter den franschman houden; vandaer onze vernedering, onze overtuiging dat wy uyt den aerd iets slechter zyn dan hy; vandaer de waere oorzaak van het verval en veragtering onzer kunsten.'

'Nooit is onzer taele eenige aendagt verleend van het hooggezag. Noch de hoogeschoól van Leuven noch de academie van Brussel hebben haer ooit meer gedaen, dan niet verworpen. Daer komt byna niets uyt in't vlaemsch; byna alle onze nieuwsbladeren en andere voortbrensels der pers, zyn fransch; en't zyn de franschen alleen die daer van de eer hebben; zy zyn het die meest de secretarissen en pedagogen zyn der grooten, onze journalisten, onze gazettiers.'

'In deéze franschdolheyd woelen wy nog tot op den dag van heden; ja, nu nog meer dan ooit, en men ziet in onze tegenwoórdige staetsomstandigheden de schoonste zaeken miskleed of ont-

sierd doór onze onbekwaemheyd in die tael; Ja men ziet er sommige, terwyl het hun vrystaet de moedertael te gebruyken, zoo onverdraeglyk, fransch schryven, dat zy daertoe schynen gedoemd geweest te zyn, by wyze van schandboete.'

Het zoude te lang zyn den schryver in alle zyne redeneringen te volgen, waer hy den rykdom en voórtreffelykheyd onzer moedertael uyteenzet en de nadeelige gevolgen aentoont, die er uyt zyner landen tydgenoóten verslaefdheyd aen het fransch spruysten moesten. Overal spreyd hy veél beleézenheyd en oórdeelkunde ten toon, byzonder in het vergelyken van het nederduytsch met andere taelen, en wel voórnamentlyk met het grieksch. Wy kunnen ons niet onthouden ook het slot zyner Verhandeling aentehaelen, waerin den schryver zyne denk wyze bloot legt omtrent de overeenkomst der Hollanders en Brabanders in tael en zeden.

'Men ziet, zegt hy, dat ik de vereenigde Nederlanden aenzie als deel maekende van ons land, en hun met ons als een volk achte. Immers wat onze Vaderlandsche Letterkunde aengaet, de zelve, mag zonder twyffel niet gescheyden zyn van de hunne. Daer zy de moedertael tot grondslag heeft, daer onze en hunne tael dezelfde is, moet ook onze Letterkunde eenen dezelfde zyn. En zekerlyk het is een gemeen goed van wederzyde ter

bevordering der landsptaek en der kunsten werkzaam te zyn.’

‘Verders, wy zyn meterdaed hetzelfde volk, 't zelfde in tael, inborst, zeden en gebruyken. Daerom laet ons gezamentlyk als Nederlanders, schoon wy van staet gescheyden zyn, ons ten minste in de Nederlandsche Kunsten aenzien als landgenoóten, als broeders. Laet ons gezamentlyk ons Nederduytsch handhaeven, eeren en versieren: en dat eyndelyk de *Tael der vryheyd* ook eens de Tael der Kunsten zy! 'T is aen u voóral, Staeten der provintien! vaders van het vaderland! daeromtrent uwe vorige agteloosheyd te verbeteren, uwe goedkeuring te doen blyken, middelen van aenmoediging voórteschryven en uyttereyken zonder aenzien van staet of provintie Begint slechts! doet iets, hoe weynig ook! doet zien dat gy verlangd dat onze tael geëerd worde, en zy zal 't weézen.’

Uyt het aengehaelde ziet men, dat den schryver leévendig doórdrongen was van het gevoel, dat een zoo belangryk onderwerp nooyt nalaet inteboezemen, ja, dat zynen styl, van enkele taelvlekken gezuiverd zynde, meer kragt en vuer bezit, dan eenig ander belgisch opstel van deézen en vroegeren tyd.

Negende afdeeling.**Tael- en Dichtkunde der Belgen in de negentiende eeuw.**

Van al de tydperken der geschiedenis, welke wy zyn doórgeloopt, is er vast geen, dat zich aen ons oog zoo duyster en onbepaald voórdoet, ala het tegenwoórdige. Hoe ryk aen gebeurtenissen van allerleyen aerd, zyn de dagen van onzen leéftyd! Dry eeuwen zyn, sedert de fransche omwenteling, sedert de laetste dertig jaeren, als 't waere, voórbygevloógen! welke opschuddingen en omkeeringen in de staetkunde van Europa, in de godsdienstige en wysgeerige begrippen der meeste volken! Als doór eenen dwarlwind medegesleépt, doór alle elementen heéngeslingerd, weéten wy naeuwlyks waer het onweêr ons heéft neêrgezét, en schemert het nog allerwegen voór ons verbysterd gezicht. De Goddelyke Voórzienigheyd, wier inzichten men niet altoos kan doórgrónden, schynt, tot vernedering van 's menschen geest, te hebben gewild, dat juyst die tyden, welke ons het naest by zyn, en die wy beleven, het minst van al aen ons oordeel zouden bloot liggen. Zy heéft aen de toekomst alleen het recht toegekend, om uytpraek te doen over het tegenwoórdige, en stelde de kinderen tot rechters over hunne voórvaders.

Moeylyk zoude het dus zyn, welligt onmogelyk (wy durven het althans niet ondernemen,) om te bepaelen hoe, en tot hoeverre den invloed der fransche omwenteling, en der vereeniging onzer zuydelyke gewesten met vranskryk, voór- en nadeelig aen de Belgen geweest zy. Ik zeg voór- *en* nadeelig, want dat onze inlyving in dat ryk tevens goede en kwaede gevolgen heéft gehad, word doór niemand meer betwyffeld; wel, of de maet van het goede het kwaed hebbe overtroffen. Langs den eenen kant haelt men hoog op de verlichting en beschaving, welke het verkeer van eene levendige en geestryke natie aenbragt; de nuttige instellingen die men haer te danken heéft; de gelykstelling van alle standen der Maetschappy, uyt het vernietigen der Privilegien geboren, en de meer algemeen verspreyde kundigheden doór alle de klassen van het volk. Doch, van den anderen kant, bejammert men, met geen minder recht, de, uyt die onnatuerlyke vermenging voortgesproten verbasteringen in de zeden, gewoonten en karakter der Belgen, de schadelyke misbruyken en hebbelykheden, de allesverpestende ongodsdienstigheyd langs dien weg ingeslopen, en die wy, in onze vorige eenvoudigheyd minder gekend hebben

Wat er van zy, ik durf beweéren dat den tyd der fransche overheersching, in het byzonder voór de belgische Tael- en Letterkunde, niet zoo nadeelig geweest is als men zich voórstelt. Het invoeren zelfs

der fransche tael in de openbaere akten en de handelingen van het bestuer, heéft minder kwaed gedaen dan de onvergeéflyke agteloosheyd der Belgen van de zeventiende en achttiende eeuwen. Men zou op goede gronden kunnen staende houden, dat er, in de laetstverloopene vyf en twintig jaeren, zeer veél verbeteringen te bespeuren zyn in de voórbrengselen der belgische Muze, en over het algemeen in die der schryvers welke zich met de beöefening hunner moedertael hebben verledigd, waerin byzonder eenige kundige geestelyken hebben uytgemunt.

Eer wy dit met voórbeelden staeven, willen wy nog met een enkel woórd zeggen, hoe het zich heéft toegedraegen met de inlyving van Belgie, en het daer uyt voordgevloeyde wettelyk invoeren der fransche tael.

Van alle tyden heéft Vrankryk op het bezit deézer landstreéken gevland Dit is overbekend. De staetkunde van den kardinael DE RICHELIEU liep daer geheel op uyt. *Dès l'an 1635 (leézen wy in de geschiedenis⁽¹⁾) la France avait fait, avec les Provinces-unies, un traité par lequel les deux puissances convenaient du partage qu'elles feraient entr' elles, de tous les Pays-bas, après qu'elles en auraient entièrement chassé les Espagnols. Le Bra-*

(1) *Histoire du Traité de Westphalie*, aengehaeld in het *Recueil des discours sur la réunion de la Belgique à la France, imprimés par ordre de la Convention Nationale*. Paris, an V. pag. 170.

band, Malines et Anvers devaient demeurer à la République; tout le reste devait être le partage des Français. Le cardinal De Richelieu avait formé ce grand projet; le cardinal Mazarin, qui se trouvait chargé de l'exécution (en 1646) ne le perdit jamais de vue, et quelque difficile que fût l'entreprise, il se flattait d'y réussir. Il envoya, à ce sujet, un mémoire aux Plénipotentiaires de France à Munster dans lequel il proposait aux Espagnols de leur céder la Catalogne et le Roussillon, en échange des Pays-bas et de la Franche-comté, soit par mariage ou autrement. Il établit avec complaisance les grands avantages que la France en devait retirer pour le dehors et pour le dedans du Royaume, et perçant dans l'avenir pour goûter par avance les fruits d'une si heureuse politique, il voyait déjà en idée Paris devenu le centre du Royaume, la France arrondie de toute part, et défendue par des frontières impénétrables, les mécontents et les factieux contenus dans la soumission, par le défaut d'asyle; l'Angleterre dans l'impuissance de nuire; les Provinces-unies dans la nécessité de garder de grands ménagemens, et peut être bientôt réduites, par leurs divisions intestines à se soumettre à la domination française. (Mémoire du cardinal Mazarin, aux Plénipotentiaires, du 20 janvier 1646).'

De gebeurtenissen van 1792-1795 openen aen Vrankryk den weg tot het verkrygen dier langgewenschte voórdeelen. By het eerste inrukken der fransche legers, in deéze gewesten (1793) was de

nationale Conventie al dadelyk op middelen bedagt om de Belgen, die genegen scheéne eenen onafhangeliken staet te vormen, te *dwingen* hunne vereeniging met Vrankryk te vraegen. Ten dien eynde wierd in de meeste hoofdsteden van het overwonnen land, het graeuw opgeruyd, en deszelfs vergaderingen, waer raezen en tieren voór beraedslaegen gold, als de eenigwettige volksvertegenwoórdigingen aengezien en bekragtigd. Byna nergens nam eenig man van beproefde kunde of vaderlandsliefde deel in deéze byeenkomsten, welke meestal voórgezeéten waeren doór fransche generaels. *Les vœux de réunion*, schreéf *Dumouriez* in zynen brief van 12 meêrt 1793 aen dè nationale Conventie, *les vœux de réunion ont été arrachés à coups de sabre*⁽¹⁾ Toen echter het land voór de tweede mael met de wapenen moest worden hernomen (1794-1795) vond men het niet meer raedzaam den wil der Belgen te hooren, maer herschiep de zelve, zonder verderen omslag, tot Franschen. In haere zittingen van den 8^{en} en 9^{en} vendémiaire jaer vier (30 september en 18^{ber} 1795) nam de Conventie in overweging of men de vereeniging zoude tot stand brengen; en met byna algemeene stemmen besloót zy daertoe. Het verdient opmerking dat de meeste spreékens in de zittingen van die twee dagen, hebben moeten herkennen, dat die vereeniging, noch doór de aenzienlyksten

(1) Zie ook DEWEZ *Histoire générale de la Belgique* Tom. VII. pag. 188 en 199.

noch doór de meerderheid der Belgen was gewenscht, en dat deéze natie geene hoegenaemde overeenkomst van zeden met de franschen kon gezegd worden te bezitten. *Il n'existe entre ces peuples et nous aucune conformité de mœurs*, zegde den spreéker ARMAND *de la Meuse*⁽¹⁾ die het eerst het woórd voerde - (Dit in het voórbygaen en om aentetoonen hoe dwaes zy zyn, die gelooven dat Belgie deszelfs vereeniging met Vrankryk hebbe gewenscht en gevraegd, en die ons gaerne voór volslagene Franschen in aerd en in zeden, zouden willen doen doôrgaen⁽²⁾).

Natuerlykerwyze moest het invoeren der fransche wetten al spoedig het oppergezag der fransche tael doengeboóren worden. In den beginne vergenoegde men zich met de openbaere afkondigingen en de handelingen der plaetselyke bestueren in beyde de taelen toetelaeten, tot dat het Gouvernement, by besluyt van den 24^{en} prairial jaer 11 (13 juny 1803) het volgende vaststelde:

Art. 1 Dans un an, à compter de la publication du présent arrêté, les actes publics dans les départements de la cidevant Belgique, dans ceux de la rive gauche du Rhin..... où l'usage de dresser les [...]otes dans la langue de ces pays se serait maintenu, devront tous être écrits en langue française.

2. Pourront néanmoins les officiers publics dans les pays énoncés au précédent article, écrire à mi-

(1) Zie *Moniteur du 12 vendémiaire an 4* et jours suivants.

(2) Hierover zie DE PRADT *De la Belgique*, pag. 9-16.

marge de la minute française la traduction en idiome du pays, lorsqu'ils en seront requis par les parties.

3. *Les actes sousseing-privé pourront dans ces départements être écrits dans l'idiome du pays, à la charge par les parties qui présenteraient des actes de cette espèce à la formalité de l'enregistrement, d'y joindre, à leurs frais, une traduction française des dits actes, certifiée par un traducteur juré.*

Vergeéfs bragt de kamer der notarissen van Brussel (N.B. van *Brussel!*) haere bezwaeren over deézen maetregel onder de oogen van het Bestuer: men was doof voór alle klagten van dien aerd, en antwoórdde met korte woórden: 'Dat het Gouvernement de uytvoering der wet van 24 prairial jaer 11 stiptelyk had voórgeschreéven; dat geenen anderen dan den franschen tekst der akten voór authentiek mogt worden aengezien, en dat alle aenmerkingen tegen deéze schikking om niet waeren⁽¹⁾.' Eenige jaeren daerna ging men nog verder, en wilde zelfs niet meer gedoogen dat er eenige nieuwsbladen wierden in het licht gegeéven in de nederduytsche tael, zonder byvoeging van eene fransche vertaeling (keyzerlyk Decréet van den 22 december 1812). Ja, ter naeu wer nood kon men van de Prefecten verkrygen, dat er kerkboeken en andere werkjes van dagelyks gebruyk, in de moeder-

(1) Zie MERLIN *Repertoire de Jurisprudence*, in VOC. *Langue Française*.

tael gedrukt wierden. Van de schoólonderwyzers, zoo wel ten platte lande als in de steden, wierd gevorderd, dat zy de fransche tael by voórkeur aen de kinderen leeren zouden.

Deézen staet van zaeken duerde tot dat in 1814 de franschen dit land ontruymden, en een nieuw Gouvernement, doór de verbondene mogendheden over de Belgische provintien aengesteld, toeliet de notarieéle akten ook in de landtael optestellen, midts de notarissen eene fransche vertaeling by die akten voegden, wanneer zy de zelve aen de Registratie ondierwierpen, (besluit van 18 juny 1814) welke laetste bepaeling echter een ander besluit van den eersten october des zelve jaers vervallen deéd.

Wat er sedert gebeurd is, weét elkeen, en hoe het zyne Majesteyt onzen genadigen Koning eyndelyk heéft behaegd, by Hoogstdeszelfs besluyten van 15 september 1819 en van den 26 october 1822, vasttestellen dat de nederduytsche tael, te rekenen van 1 january 1823 alle haere oude en natuerlyke rechten derwyze zoude herneémen, dat van dan af in de Provintien Limburg, Oostvlaenderen, Westvlaenderen en Antwerpen, en in de Arrondissementen Brussel en Leuven, Provintie Zuydbrabant, geene andere tael dan de tael des lands, voór de behandelling, van openbaere zaeken herkend of gewettigd zoude weézen; welke bepaeling doór alle rechtschapene ingezetenen van die streéken is toegejuygd en met de leévendigste erkentenis ontfangen.

Wy beloófd en hiervoóren, met enkele voórbeelden te zullen aentoonen dat de uederduytsche Taelen Letterkunde sedert de laetste dertig jaeren, in weêrwil van het gedwongen invoeren der fransche tael, meer gewonnen dan verloóren heéft. Deéze verzekering moge in sommiger oogen vreémd schynen, zy is nogtans op de waerheyd gegrond.

Den menschelyken geest, om voór het groote en schoone byzonder werkzaam te zyn, moet, als het waere, doór den prikkel der gebeurtenissen worden opgewekt. De omwentelingen, welke in de wetten en staets - verordeningen van een volk plaets hebben, veroorzaekten ten allen tyde eene meer of min doórslaende omwenteling in de Letterkunde van dat volk. Dit hebben wy in de geschiedenis van ons land, by de worsteling der Nederlanders met Spanje, in de zeventiende eeuw, ten overvloede kunnen opmerken; dit zien wy evenzeer by de Hollanders, als by ons, sedert 1787. Immers het is met de Letterkunde gelyk met alle andere zaeken: *rust ze, zoo roest ze*. Niet minder waer is het, dat men, doór de beoefening eener tael te willen onderdrukken, daeraen dikwyls meerder veêrkragt byzet. En inderdaed, nooyt is ons Nederduytsch by onzen noórdelyken landzaed hooger geägt geweest, dan toen het niet meer de gewettigde landtael was; en kan deéze aenmerking niet in allen deele op de Brabanders en Vlaemingen worden toegepast, het gaet zeker dat de vaderlandsche dichtkunst, ook by deézen, meer kundige beoefenaers

heeft gevonden tydens het fransch bestuer, dan op eenig ander tydstip na den Munsterschen vrede. Toen de Maetschappy van Rhetorica te Gent, in 1812, eenen wedstryd opende voór een vlaemsch dichtstuk, ten onderwerp hebbende den Veldslag van Friedland en den Vrede van Tilsit, wierden er op die prysvraeg meer dan *dertig* dichtstukken ter beäntwoórding ingezonden, en *zevenentwintig* derzelven den druk waerdig gekeurd⁽¹⁾

Het geén wy hier zeggen geeft ons aenleyding om te zien welkdanig den staet der vaderlandsche tael- en dichtkunde geweést zy sedert den aenvang deézer eeuw. Voóraf moeten wy erkennen dat ons omtrent dit punt weynig berigten zyn ter hand gekomen, en dat, by onze opgaven, welligt veéle zeer verdienstelyke dichters en letteröefenaers zullen worden overgeslagen, die waerdig waeren opgenoemd te worden. *Wy hebben ze niet gekend*: zie daer onze verschooning! Daer wy, bovendien, van nog meestleévende personen gaen handelen, rekenen wy het ons tot plicht zeer behoedzaam te zyn in onze oordeelvellingen, om geen aenstoot te geéven, waer men aenmoediging verwacht Wy zullen derhalve alle mogelyke kortheyd betragten, en de bekendste dichters, of die

(1) Zie *Vertameling der nederduitsche dichtstukken die medegedongen hebben naar de Lauwerkroonen, uitgegeven door de maetschappy van het Rhetorica binnen Gend, den 27 july 1812 Gend, by J. Begyn* in 8.º Het verdient opmerking dat van deéze 27 dichtstukken 20 de hollandsche spelling hebben.

er weynig zouden by winnen met gekend te weézen onaengeroerd, zoo niet ongenoemd voórby treden.

Om met de reeds gestorvenen te beginnen, noemen wy voóreerst FRANCISCUS DONATIANUS VAN DAELE, Geneésheer, te Iperen geboóren in 1737 en aldaer in hoogen ouderdom overleden den 27 november 1818; een man die, zyn geheel leven doór, onophoudelyk en onvermoeyelyk werkzaam geweest is, om de nederlandsche letteren in deéze streéken te doen bloeyen, en de spelling onzer vlaemsche tael tot vaste regelen te brengen. Al van in den tyd der regeéring van *Maria Theresia* toonde hy zynen iver en knoopte hy met DES ROCHES eene briefwisseling aen, van het uytterste belang. In 1805-1806 deéd hy zulks met Prof VAN DER PALM, van Leyden, en gaf, in den loop van die twee jaeren, een tydschrift in het licht (*Tyd - verdryf, door VAELANDE*, 2 deelen in 8.º gedrukt te Iperen) hetwelk veél opziens baerde, en 's mans uytgebreyde kennissen aen den dag legde Het is eene verzameling van dichten prozastukken van allerleyen aerd, waeronder zeer verdienstelyke, en die hem en zyne medehelpers (want veélen verschaften hem hunne bydragen) niet weynig eer aendoen. De meeste stukken loopen over tael- en spelkunde, en over de theorie der dichtkunde. Enkele satyrische beschouwingen der zeden van den dag, en die meest alle eene zuivere vaderlandsliefde ademen, zyn er ook in opgenomen. En zoo het al waer zy, dat deéze mengelin-

gen, als het werk van veêlen, malkanderen in styl en kleur zeer ongelyk, ja zelfs sommige stukken van alle waerde ontbloot zyn, toch moet men erkennen dat het geheel veél lof verdient, veél nut gestigt heéft, en het ondernemen van zulk een tydschrift, *in die dagen*, en met *dien* uytslag, een verschynsel is, hetwelk ten klaerste bewyst dat de liefde der moedertael by de Belgen verre was van uytgedoofd te weêzen. Jammer maer dat VAN DAELE zoo uytsluytelyk (haest zegden wy *hartnekkig*) het *westvlaemsch* voór het opregt nederduytsch, en zyne spelling (die de Z geheel verbandde) voór de eenigwaere wilde zien ingevoerd. Met de *accenten* had hy ook veél op, en somtyds schold hy in dat werk andersdenkenden voór weétnieten, en de hollandsche schryfwyze voór dom en dwaes, doór welke manier van handelen hem ook geen kleyn getal vyanden en werderstreévers in den weg kwamen. Men zegt dat hy een groot getal dichtstukken en blyspelen in handschrift heéft nagelaten waeronder eene uytsteékende dichtmaetige vertaeling van de AENEIS.⁽¹⁾

Zynen stad- en tydgenoót LODEWYK FOURNIER, een man die evengoed de dichtliet en het penseel behandelde, was een' der geénen, welke doór het voórbeeld van VAN DAELE opgewekt zyn geworden om zich in de Nederlandsche Letteren te oefenen. Van hem zyn onlangs gedrukt 4 deelen gedichten en

(1) Zie het levensberigt van deézen schryver in DE FOERES *Spectateur belge*, Tom. VIII. pag. 61-69.

tooneelspelen, in welke zich eenige spranken van geest en schranderheid voórdoen, doch die, over het geheel, van den kant der tael en versificatie, niet genoeg bekoókt, niet fyn genoeg van smaak zyn om by kunstkenners veél lof te verkrygen.

Meerder, doch geene eerste verdiensten bezat ALBERICUS STICHELBAUT, nu onlangs, zoo ik meen, te Gent overleden. Behalven een gedicht op de kuysche *Susanna*, hebben wy van deézen vlaeming een (zoogenoemd) heldendicht: *Jerusalems Herstelling in twaalf boeken*, meer den 8000 verzen bevattende, en gedrukt te Brugge by *P. De Vlieghe*, in groot 8.º ten jaere 1811. Hy volgt daerin het spoór van HOOGVLIETS *Aertsvader Abraham*, VAN MERKENS *David*, VERSTEEGS *Mozes*, en andere dichtwerken van dien aerd. Het is volkomen de zelfde manier van behandelen:

*Het lust mij uit mijn harp een blijden toon te vringen,
 Gods tempel en altaar met Sions muur te zingen,
 Die tot den gronde toe door Babels volk verbrand,
 Hersteld zijn in hun glans door Cyrus onderstand:
 En dus uit hunnen val roemruchtig opgerezen,
 Zijn weder ingewijd aan't eeuwig Opperwezen.*

*O gloririjke en nooit volprezen heldendaad!
 Vergeefs stond Tyrus op met Sidan, vol van haat,
 Staroogende vol list om de aanhef te verhindren
 En in den wind te slaan denloed van Jacobs kindren;
 Vergeefs schoot, dol van wraak, het machtig Syria
 Op deze helden uit, en zocht met schande en schâ
 Hen uit hun heilge stad en vaderland te bannen.....*

Greest Gods, die aan den Zoon van David, in zijn droomen
 Verscheen, en liet op hem een zee van wijsheid stroomen,
 Stort op mijn zwakken geest, enz.
 Ai! licht mij voor op dat ik in dees letterzee
 D'orkaenen al ontkome, enz.
T gaat wel, ik voel een vuur mijn geesten gaande maken.
 enz.

Men ziet, het zyn byna de zelfde bewoórdingen, en 't *gaet* den dichter *wel* als zyne
 voórganger. Leézen wy een weynig verder:

Nu trok den dagenraad de lichtgordijnen open
 En deê naar 't westen af den sombren nacht verloopen,
 Terwijl de morgenstar met haeren lieven glans
 Nog voor een wijle blonk op 's hemels hoogen trans,
 En't wakrig pluimgedierte alom met open keelen
 Begon in haage en bosch en't groene veld te kweelen,
 En't eerste morgenlicht, zoo aangenaam, zoo schoon,
 Ging geestig in't gemoet, elk met verscheiden toon.
 Men zag de zon welhaast op haaren gulden wagen,
 Door paarden vol van vuur, in't luchtgareel geslagen,
 Aannaadren met meer gloed en glans aan d'oosterpoort,
 Tot dat zij op het lest vol Majesteit kwam voort,
 En't rond vuurvlammig hoofd opheffende uit de kringen,
 Zich gansch uit d'oogen trok der tegenvoetelingen.
 Zoo lief en aangenaam verscheen die morgenstond
 Toen, enz.

De verschyning van den engel Michaël, wanneer die Josuë den last des allerhoogsten
 komt overbrengen, is niet onaerdig afgeschilderd:

..... Dit zeggende, zoo staat
 Verheven regt voor hem, in 't blinkende gewaad,
 Dien herout Gods, van't hoogst des hemels afgetreden,
 Verschynende in gedaante eens jongelings, wiens leden
 Uitblinken als de zon. Twee vleugels, hagelwit,
 Zijn aan zijn schouders vast; zijn straalende oogen-git
 Vlamt levendiger als safiren en robijoen,
 Die in het kroone-goud der aardsche vorsten schijnen;
 Den regenbogen, op den vochten hemelstart,
 Zoo schoon, zoo liefelijk geschilderd door Gods hand,
 Praalt nooit zoo mooi in geele en purpre wolkcieraaden,
 Gelijk dien hemeling hier blinkt in zijn gewaaden.
 Zijn aangezigt werpt uit een zwier van majesteit
 Waar al haar minzaamheen de liefde op heeft verspreid.

Den smaak voór zulk soórt van bybelheldendich ten is by de Vlaemingen vry algemeen. Hiertoe zullen waerschyntlyk de vlaemsche herdrukken van VONDELS *Joannes den boetgezant*, en HOOGVLIETS *Aertsvader*, in de 18e eeuw verscheéenen, niet weynig geholpen hebben.

Een' ander' dichter, die in Vlaenderen eenen grooten naem heéft verworven en als *Laureäet* by elken pryskamp bekend staet, was P.J. DE BORCHGRAVE, in leven ontfanger der directe belastingen, te Wacken. Zyn dichtstuk op *de Belgen*⁽¹⁾ met dat van LES BROUSSART op het zelfde onderwerp, doór de maet-

(1) *Verzameling der dichtwerken over der Belgen doór het aloude gilden van dicht - en tooneelkunde, gezeyd de Catharinisten in Aelst gekroond in zitting van den XIV van lauw maend MDCCCX.* Gend, uyt de, drukkerij van P.F. De Goesin - Verhaeghe, 1810, in 8.

schappy derCatharinisten van Aelst, bekroond, onderscheyd zich doór eene vloeyende versificatie. Sommige plaetsen van dat gedicht zyn waerdig aengehaeld te worden, B.V. die over 's lands eertyds zoo vermaerde Hoogeschoól Loven. Na dat den dichter de krygshelden van zyn vaderland bezongen heéft, gaet hy over tot het verheerlyken der Belgen, welke in geleerdheyd hebben uytgemunt.

De faam kroont niet alleen de schorre krijgstrompetten;
 Zij weet ook schrandereid een' glorie bij te zetten,
 Die zig niet schaamen moet voor die van 't veld van eer.
 Wat zuilen voor de kerk, wat fakkels voor Godsleer,
 Wat mannen voor den staat, wat vaders voor't gemeente
 Vervoegden niet hun roem, bij 't edel puikgesteente
 'T geen om den schedel gloort van't dierbaar vaderland!
 Zwijgt, Grieken! roemt niet meer! den zetel van't verstand,
 De cierbloem van Euroop, het uitgeleerde Athenen
 Duikt zijn ver zilverd hoofd; uw' luister is verd wenen:
 Uw' wijzen, die weleer met zoo veel heldren glans,
 Om 's wijsheids heiligdom, en trotschen tempeltrans,
 In't aanzien van't heelal, als zevenstarren blonken
 Zijn voor het sterflijk oog in eeuwigheid ontzonken.
 Zwijgt, zeg ik, roemt niet meer; den edelen Belgier
 Ontwong reeds lang uw schim dien gulden eerlouwrier,
 En steeg uw' kundigheid oneindig ver te boven.
 Wat vloed van wetenschap is uit het heerlijk Loven,
 Uit 's lands beroemde school, ontstaan en voortgevloed!
 In wat een' wareldstad heeft zoo de kunst gebloed
 Het nut der uitvinding en hooge wetenschappen?

Het oog vind zig verward in de onderscheiden trappen
 Waarop, als met de hand, Minerv' haar' kindren leid.
 Hier weid men in den geest van Gods verholenheid
 En vest het verr'ziende oog in wondervolle boeken;
 Dáár weet de kragt der kunst natuur zoo t' onderzoeken,
 Dat z'in het diepste pit van haar' geheimen dringt,
 En z'aan d' ontvatlijkheid, die haar zoo naauw omringt,
 Op vleuglen van den geest behendig weet t' ondraagen.
 Ginds wikt men 't heilig recht in Themis gulden wagen,
 En schift, met rijp beleid, het onwaar van het waar,
 Terwijl een Esculaap oogt kragt en werking naar
 Van kruid en artzenij, tot in de fijnste deelen.
 Wie voelt op dit gezigt niet oog en geesten streelen!

Een weynig verder bezingt hy vlaenderens vrugtbaere landstreéken,

Waar Ceres en Diaan verrukt ten reie gaan,
 Bij't rijzend koormuziek van schelle filomelen,
 En't dartlend pluimgejuich van vliegende orgelkelen,
 Die, wijl dat Phebus slaat zijn, rossen in't gespan,
 Begroeten om het meest den noesten akkerman,
 En schijnen't bigglend zweet zijn aangezigt te ondragen.
 O veld! ó lustpriëel! ó Eden onzer dagen!
 Waar voert gij mijnen geest door uw aanvallig schoon,
 Het geen van plant tot plant zoo cierlijk staat ten toon!
 Hier ziet men't goudgeel graan en oog en geest verrukken;
 'T gewigt van zijne bloem doet aar en halem bukken;
 Zij blinkt door't donzig vlies, dat haar besloten houdt!
 Dáár ziet men een gezigt, een stroom van golvend goud,

Een uitgestrekte vlakt, schier zonder perk of paalen,
 Met rijp en rijzig vlas, in vollen luister praalen;
 Ginds levert ons het veld een koolzaadschilderij,
 Zoo heerlijk voor natuur, zoo nut, zoo vol waardij,
 Die overvloeit en giet een zee van oliedroppen;
 Terwijl de klimmend' hopp' haar groene malsche toppen
 Voert hutslend langs de stang, gedreven door de lugt.
 Ociersel van het veld! ô wonderbare vrugt!....
 Dat vrij Oostiendiën zijn roem draage op muskaaden;
 Japan en Borneo met kampfer overlaaden,
 Zich kroonen met de bloem van dit welriekend hout:
 Dat Tymor en Solar op't schoone zandelwoud,
 En 't geen hun eiland ciert een trotschen toon doen hooren:
 En dat America zijn kakauw sta te vooren,
 En Java zich verheffe op zijnen koffijplant;
 De vrugt, die't lagchend veld van't dierbaar vaderland
 Verschaft uit zijnen schoot, en reikt met duizend handen,
 Trotseert, in heerlijkheid, die roostende oosterlanden,
 Ja, streeft hun vreemd gewas. hun heete specerij,
 En geurig balsemhout, oneindig ver voorbij.

Kan dit stuk het fraeye gedicht *Les Belges* van LES BROUSSART al niet opweégen,
 men moet toch erkennen dat DE BORCHGRAVES dichttrant, vergeleken met dien van
 zyne medeprysbehaelders DAVID DE SIMPEL van Staden, en AUG. EUG. VAN DEN
 POEL, heemeester te Wacken, zeer uytstekende eygenschappen bezit, en los en
 ongedwongen daerheén vloeyt. Men vergelyke de aengehaelde regelen met het
 gedicht, dat den tweeden prys wech-

droeg. Zie hier eenige regelen van diegenen waerin de heer DE SIMPEL onze voórvaderen vrypleyt van de aentyging, dat dezelve zich aen Egyptische afgodery zouden hebben overgegeéven.

Geen dwaas strafwaarder stuk als't smettend outaervier
 'Tontsteken voor een beest of menschverscheurend dier,
 Uit 's afgronds zwelgmuil en zijn strafkuil opgespogen,
 Bezwangerd met een wrok van zielgif, gal en logen,
 Zoo scherpals Babels kroes, dien gruwel, doemenswaard,
 Heeft nooit der Belgen stam besmet, bezwalkt, ontaard;
 Die als een doove rots, onbuigzaam tegens 't woeden
 Van't springend pekelschuim, en dolgejaagde vloedden
 Wiens razend stormgeweld op haar al klotzend breekt,
 Daar zij nog 't voorhoofd trots op 't ruischend vlak opsteekt
 En tart op haare borst all' d'ongetemde baaren;
 Blijft onverschrokt en pal in dreigende gevaaren.

Hier is gelyk men ziet, veél minder samenhang en zuiverheyd van tael, schoon de woórdren meer ronken en dichterlyker gekleurd schynen.

De Belgen wierden dus ook nog bezongen op eenen tyd dat zy geen nationael bestaen meer hadden; en, mogt er onder hen geenen HELMERS gevonden worden, zy gevoelden toch dat zy nog *Belgen* waeren. Uyt dat oogpuut beschouwd, verdient de prysvraeg van de Maetschappy der Catharinisten van Aelst, in 1809, by de Brabanders even grooten lof als de uytgave der *Hollandsche Natie*, in 1812 by de Hollanders.

By het overlyden van DE BORCHGRAVE wierds doôr zyne vrienden en kunstgenoóten, eenen gouden eerpenning uytgeloófd voór een Treurgedicht op 's mans dood. Hetzelfde had ook naderhand plaets by het afsterven van den Brugschen poëet J.E.R. BOGAERT, in 1820 voórg gevallen. Van de eerste prysvraag weét ik niet wat er geworden is, maer van de tweede ziet een bundeltje hetlicht. Zoo vereert men de nagedagtenis van Vaderlandsche Letterkundigen in Vlaenderen!

Komen wy nu tot de nog leévende dichters.

Derzelver getal is niet gering. L. D'HULSTER, C.A. VERVIER, L. DE POTTER te Gent; J.J. LAMBIN te Iperen, TH. VAN LOO, EUG. VAN DAMME, L. DE FOERE, D. CRACCO, VANDER GHEYN, te Brugge, F.L. HENCKEL, te Veurne, THEOD. VERMANDELE, te Lendele, J.B.J. HOFMAN, te Kortryk, S.M. CONINCKX, te St. Truyen, J. OLIVIER, te Mechelen, zyn alle min of meer bekend doôr hunne dichterlyke voortbrengselen in de landtael, inzonderheyd de vier eersten, wier talenten ook in Holland op hoogen prys gesteld worden. De meesten van hen behielden eerepryzen by de Rethorykkamers en Dichtgenoótschappen van Vlaenderen, waervan 'er zoo veél bestaen als er steden in dit deel der Nederlanden zyn. Onder de uytgegeévene prysverzen der kamers van Gent, Brugge, Oostende, Rousselaere, Oudenaerden en Aelst,

welke voór my liggen, vind men er meer dan een, waerin zuyverheyd van tael, eene goede versisicatie en dichterlyken aenleg te bespeuren zyn. De reeds vermelde Verzameling der Dichtstukken op den *Veldslag van Friedland*, doór de *Fonteinisten* van Gent uytgegeéven, onderscheyd zich, verre weg, als de beste. Wy willen er eene proeve van aenhaelen. Zie hier den aenvang van een gedicht dat *geenen* prys behaelde, hoewel er dry Eerpenningen te winnen waeren.

Wat schorre krijgsbezuin heft zig door 't ruim der wolken
 En wekt een kille vreesin 't hart van zoo veel volken:
 Laat Cesar, laat dien held zich weer *in 't harnas* zien
 Om in Pharsalië Pompejus 't hoofd te biën?
 Neen, Frankrijks Herkules, Bellonas oorlogswonder,
 Den vorst Napoleon laat zijn gedugten donder
 Met onweerstaanbre kragt, door Fredriks Poolen slaan,
 Getard tot in de ziel, door wraakzugt aangedaan....

.....
 Auroor had nauw de kuif ter oostkim uitgesteken,
 Met glimmend roozenrood de velden overstreken,
 Of Mavors liet alom zijn holle trommels slaan,
 Gordt 's vorsten héldendrom pantsier en sabel aan,
 Ja, weet hun beider heir in rep en roer te stellen.
 Men ziet het kookend bloed in 's veldheers adren zwellen;
 Een gloeiend bliksemvuur straalt hem ten oogen uit.
 De Rus, die Friedland dekt, 't gejang dier burgers stuit,
 Laat van zijn bruggenhoofd het zwaar geschut ontbranden,
 De leus, het sprekend merk om Frankrijk aanteranden:
 Maar vorst Napoleon, in rust als eenen leeuw
 Wiens geest geen bits gedreig, geen loeiend krijgsgeschreeuw

Geen togt naar Kolchos, hoe afschuwlijk, kon vervaaren,
 Rent, vlugger als de wind, in 't midden van zijn schaaren,
 Voorspelt het krijgsgeluk, zoo lachend, zoo nabij,
 Vervoerd, door 't schoon der feest, Marengos jaargetij,
 Wier gloer geen onweerswolk, hoe aklig, zal bezwalken.
 Gelijk een adelaar, die eene vlugt van valken
 Weet in te vliegen, als een snelle bliksemschigt,
 Zoo vliegt Napoleon den vijand in 't gezigt,
 En stuit zijn pooging af bij 't buldren der Kartouwen:
 Vergeefs laat Paulowits zijn tegenstand beschouwen,
 Gesterkt door 't overschot der Brandenburgsche magt.
 Men draeit de vleugels om, men dringt met alle kragt
 Door 't vuurbrakend metaal in 't midden der geledren.
 De noordschen adelaar strijkt ijlings zijne vedren
 En aarzelt in 't bereik van Friedslands ruw geschut.
 De Cesar onzer eenw, die, strijdend voor geen stut
 Geen hinderpaalen dugt, maar als de Salamander
 Leeft juichend in het vuur, volgt eenslags Alexander,
 Gezweept door d'ijse vuist der woedende Bellon.
 Den strijd word algemeen, het donderend kanon
 Aan Moscauw, Seine en Spreé gewoon tot eer te speelen,
 Braakt thans een moordend schrooit uit duizend kopre keelen;
 Er barst een hagelvlaag van vuurgranaaten uit;
 Het briessen van het paard, het domlend krijgsgeluid,
 En 't omgehaspeld stof verliest zig in de wolken:
 Ja, 't schijnt dat uit de grot van Etnas gloende kolken
 Een nieuwen vuurstroom welt, vermengt van damp en smook:
 'T word nagt in 't schoonst des dags door saamgevlokten rook
 Die weerslaat van 't gewelf der hooge hemeldaken;
 De dood grimt overa! met opgespalkte kaaken,
 Daar alles om haar heen van woede en trotsheid blaakt.
 Het kroost van Peters kroost, wier magt aan 't hollen raakt,

Ploft als een Faëton in All' - stroom en moerassen,
 En doet het zwalpend nat uit zijne boorden wassen.
 De vrije en *franke* frank, onstuitbaar in zijn vaart,
 Dringt door den hollen weg, die zig om Friedland schaart,
 En rigt een slagting aan waarvoor elks hart moet ijzen,
 En schoon de Moscovit laat zijn verwoedheid rij zen,
 En gaart, als op een blik, zijn benden bij elkaar,
 Om, 't zij tot wat een prijs, bij 't barnen van 't gevaar,
 Tot in den muil des doods zijn moed te doen herblijken,
 Hy snelt door vuur en zwaard, langs heuvelen van lijken,
 In weerwil van den nagt, in Friedlands grijze vest.
 Een bange jammerkreet vervult dit veeg gewest,
 En kaatst zijn ijslijkheid langs Alle- en Pregel - stroomen.
 De woede en razernij, ontdaan van perk en toomen,
 Slaan, warrend heen en weer, hun eeuwigkennend merk
 In Friedlands praalsieraan en heerlijk bijtelwerk,
 Trots borstweer en geweld der *norsche noordelingen*.
 De logt, in vlam en vuur, door 't bliksemen der klingen
 Bauwt 't ijslijk krijgsgeschut met Friedlands wouden na. enz.

Hier ziet men (behalven in de vyf laetste regelen, die oogenschynlyk uyt het begin van den *Titus en Aran* van JAN VOS ontleend zyn) de poezy doór gepaste beëlden en vergelykingen en een kragtige tael ondersteund. Byzonder fraey zyn deêze twee regels:

Een bange jammerkreet vervult dit veeg gewest
 En kaatst zijn ijslijkheid langs Alle- en Pregel-stroomen!

Minder schoons vinden wy in den bundel, uytgegeéven doór de Maetschappy der *verzaemde Kunse-*

minnaeren, te Rousselaere⁽¹⁾. Heést daerin het bekroonde vers van den heer THEODOOR VERMANDELE, *leerling in de latynsche dichtkunde in het kleyne bisschoplyk Seminarie te Rousselaere*, van den kant der dichterlyke verbeelding al eenige uytmuntende plaetsen, men moet daerentegen bekennen dat de tael van het zelveal te veel naer de fransche zegswyzen vervrongen, en niet beschaefd genoeg is. Men oórdeele uyt de volgende regels, staende op biadzyde 22:

Gy wint het. God van vraek uw gramme bliksemvuyst
 Der hemeltermers heeft het woedend heyr vergruysd.
 Te lang de boosheyd van die reukelooze benden
 Bestond het heylig regt van God en mensch te schenden:
 Te lang van haren troon de fransche babel - hoer
 Stak na de volken uyt haer dronke paerle - moêr.
 De schreeuw des euvels is tot aen uw oor geklommen.
 Het bloed der onschuld kwam tot u, ô vraek – heer ! brommen.
 De jeugd, ter dood gedoemd, de schrikkende ouderdom,
 Het regt, zieltogend, en het vege priesterdom
 Zyn met hun smeekstem tot Jehovas troon gestegen.
 En God, op hunne beê komt neer, het misdaed wegen....
 Ziet, d'eeuwige tred af van zyn gestrengen troon!
 De gloed van zyn cieraed, de zonnen zyner kroon
 Stelt hy ter neêr, en zegt. ' Ik zal, ó goddeloosheyd,
 'Beschouwen of de maet vervuld is van uw boosheyd'

(1) *Verzameling der bijzonderste dichtwerken op het voorwerp: de beschouwing van 't slagveld van Waterloo, enz. te Rousselaere, by Beyaert – Feys. 1816 in 8.º*

Geschoten in 't harnas, omgord met zyne magt,
 Het slagzwaard aen de zy, hy grypt zyn bliksemkracht.
 En aen zyn dyë hangt het merk van 't alvermogen.
 De hemel kromt zig als hy aen stapt: en de bogen
 Van 't zwerk, ontsloten, staen in heyl'ge ziddering.
 Wanneer de dondergod treed op den blauwen kring....

Gaen wy de dichters L. D'HULSTER, C.A. VERVIER, L. DE POTTER en J.J. LAMBIN, met stilzwygen voôrby. Zy zyn by het letterlievend publiek in de noórdelyke zoo wel als in de zuydelyke Provintien des Ryks ten voórdeeligste bekend; en wie lust hebbe slage hunne gedichten na, voór een groot deel geplaetst in de dichtbundels der letterkundige Maetschappyen van Antwerpen en Brugge.⁽¹⁾ Om die zelfde reden vergunne men my dat ik hier van myne Antwerpsche dichtvrienden niet gewaage, met uytzondering nogtans van mynen onvergeételyken boezemvriend, den te vroeg gestorven M.J. VANDER MAESEN, een'jongeling die, by het beste, gevoeligste hart, by de inneémendste zagtaerdigheid, goedheyd en bescheydenheyd, een dichterlyk talent bezat dat geschapen was om keurige vrugten voordtebrengen. Zie hier, tot proeve, een zyner

(1) *Antwerpschen Almanach van Nut en Vermaek*, 1820 1821, 1822. - *Bundel uitgegeven door de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Letterkunde te Brugge*. 1821. - *Dichtstukjes van C.A. VERVIER* (met eene fransche dichtmaetige Vertaeling doór L.V. RAOUL) Gend 1820. - *Specateur Belge*, enz.

dichtstukjes, waerin den rymklank *ueren* eene goede werking doet:

Hoe lang zal 't dueren?

Treur niet langer, deugdzaam hart,
 Staeg vervuld van rouw en smart,
 Ach! vergeét die pynlyke ueren!
 Ziet gy de ondeugd vol geluk,
 Daer gy kwynt in angst en druk:
 Troost u, want *hoe lang zal 't dueren?*

Laet den laster, onbeschroomd,
 Vry vertellen wat hy droomt,
 Zelfs al moest gy 't hard bezueren,
 Hy verwint de waerheyd niet:
 Baert den laster u verdriet,
 Denk gerust: *hoe lang zal 't dueren?*

Laet den vrek, die 't nietig geld
 Boven de eêlste gaeven stelt,
 'T jaeren lang, verrukt, beglueren:
 Eens toch rand de dood hem aen,
 'T geld zal naer een neêfje gaen,
 En gy vraegt: *hoe lang zal 't dueren?*

Waer den Godsdienst triomfeert,
 Word de staetshulk geregeerd
 Doôr bekwaeme Palinueren:
 Heylryk is het volk dat God
 Eert en dient; maer als het spot
 Met zyn leer - *hoe lang zal 't dueren?*

Houd een vorst den handel vry,
 Dan zyn veld - en stedling bly,
 Welvaert stroomt in huys en schueren:
 Maer belemmert hy de bron,
 Waer zyn ryk uyt putten kon,
 'K vraeg u toch: *hoe lang zal 't dueren?*

Maetschappyn, waer de vlyt
 Ider bezig houd, om stryd,
 Staen gegrond op vaste mueren:
 Is er werkzaemheyd niet by,
 Welk genoótschap het ook zy,
 'K vraeg u toch: *hoe lang zal 't dueren?*

Edle liefde ! nooyt gesmaekt
 Dan als 't hart voor immer blaekt,
 Koopen kan m'u niet, noch hueren!
 Wulpsch vermaek, bezorgt voór goud,
 Laet niet slegs de harten koud
 Maer, helaes! *hoe lang zal 't dueren?*

Ziet ge, uyt kragt van huwlykstrouw,
 Vroeg en laet, zoo man als vrouw,
 Saemvereend hun huys bestueren;
 Heyl en welvaert wonen daer:
 Maer vlugt de eendragt van het paer,
 Ach! dat heyl, *hoe lang zal 't dueren?*

Als gezondheyds incarnaet
 Gloeyt op 't lachende gelaet,
 Vreest men ziekten, noch kwetsueren;
 Maer verjaegt de koórts dat rood,
 En bedreygt ze ons met de dood,
 Dan is 't, *ach! hoe lang zal 't dueren?*

Even als de zedigheyd
 Word geägt ten allen tyd,
 Ziet raen nooyt de dwaeze kueren,
 Die den hoogmoed durft bestaen,
 Dan met haet en afkeer aen,
 En men vraegt: *hoe lang zal 't dueren?*

Waere, doch verheven'tael,
 Zonder ydlen woórdenprael
 Kan alleen het hart aenvueren:
 Valsche, drooge tael verveélt;
 Hem, die slechts met woórden speélt,
 Vraegt men haest: *hoe lang zal 't dueren?*

Dramaschryvers, die uw held,
 Tot het pleégen van geweld,
 Leyd langs de yslyksté avontueren!
 Gy verdriet my; - maer niet ligt
 Als Moliere lachend stigt
 Klaeg ik van: *hoe lang zal 't dueren?*

Hy die nooyt krakeel verwekt
 Nooyt zyns naestens eer bevekt,
 Word bemind van zyn gebueren,
 En alom vereerd – maer hy.....
 Doch ik voeg hier niets meer by,
 Eer men vraegt: *hoe lang zal 't dueren?*

Dit gedichtje was, helaes! den zwaenezang van deézen veélbelovenden Dichter. De dood ontrukte hem aen zyne menigvuldige vrienden en aen de vanderlandsche letteren, op den 4^{en} juny 1820.

Er blyft ons nog eenen dichter over, eer wy de lange gallery der in dit werk opgenoemden sluyten Het is gewisselyk een' der voortreflyksten van het onderwerpelyke tydvak, hoewel zynen naem niet zoo algemeen bekend staet als dien van anderen. THOMAS VAN LOO, zoo ik meen een' geboóren Oostendenaer, doch die thans met der woon te Brugge gevestigd is, behaelde den 2^{den} october 1814 den gouden eerpenning, uytgeloófd doór de Maetschappy de *Kersouwieren* te Oudenaerden. Het onderwerp van den Prys-kamp was vervat in de volgende kamervraag:

I.

Schets met uw dichtpen seel ons af Napoleon
 Die door zyn grouweldaên, geput in d'helsche bron
 Bezoedeld heeft den roem van zoo veel zegepraelen.
 Hersnaer daarna uw luyt en zing, op blydren toon,
 Hoe God dat schrikdier heeft ontrukkt de fransche kroon,
 Om met de vredezon Europa te bestraelen.

II

Wy wenschen ook te zien Paus Pius afgemaeld,
 Door de onweêrstaenbre magt des dwingelands gevangen.
 Hoe hy na druk en smaed ten laetsten zegepraelt,
 En op het praelrykst word in 's werelds stad ontfangen.

Niet minder dan *Zesendertig* dichtstukken dongen naer den Prys, die alle gedrukt zyn⁽¹⁾. Dat

(1) *Verzameling der nae prysdingende dichtwerken op het Voórwerp enz.* te Gent by de wed.^e A.B. Steven.

van TH. VAN LOO verheft zich verre boven de andere, doch heeft minder waarde dan de voórlezingen, doór hem gedaen by de Koninglyke Maetschappy van Vaderlandsche Tael- en Letterkunde te Brugge, in september en october 1822.⁽²⁾ uyt welke wy hier, ten slotte, een paer staeljes willen aenhaelen. De Vlaemsche dichters tot het beëfenen der moedertael aenspoórende, zegt hy onder andere:

Geen traegheyd houde u op, laet u geen vrees verdrukken
Ja, ook op on zen grond zyn lauwren nog te plukken:
Een pooging, wel bedagt, door moed en kragt bestierd,
Rukt hinderpaelen weg, verwint en zegeviert.

Neemt in uw moedertael, ô dichters! meest behagen,
En 't zy u zoet een blyk van liefde haer op te draegen,
Een kroon van lettergoud, gelouterd in den gloed
Van vaderlandsche min, die 't hert ontsteeken moet.

O waarde moedertael! ô pronkstuk aller taelen,
Gy zult niet langer meer verstooten moeten dwaelen,
Het tydstip nadert dat gy uyt het ballingschap,
Welhaest zult klimmen op den hoogsten gloriëtrap,
Dat gy den schampren hoon der dwaesheyd zult verdooven....

.....
Zoo ging men schaemtloos heen, van 't licht der reden dooler
Terwyl een schat by ons beruste en lag verholen,
Ja, zoo was d'eëlste spraek verneérd, gehoond, verfoeyd,

(2) *Voórlezingen gedaen in de zael der Koninglyke Maetschappy enz. te Brugge, uyt de drukkerij van Bogaert Verhaeghe.*

Zoo hoog was 't snood gebied van slegten smaek gegroeyd.
 Maer gy, van dit bedryf met geestdrift afgezonderd,
 Gy, letterminnaers, die haer schoonheyd steeds bewonderd,
 Die niets zoo zeer bemint als 't vaderlandsch geluyd,
 Roept met gepaerde stem, met my, ten boezem uyt:
 O tael, met d'eerste melk uyt 's moeders borst getrokken,
 Alleen in zuyvren gloed ons weerdig aentelokken,
 Kom, voeg en strengel weêr de broeders hand aen hand,
 En blyf het ryk cieraed van 't dierbaer Nederland!

De Poezy verschynt den dichter, en hy beschryft haere schoonheyd, haer alvermogen.
 Deéze party is zoo voórtreflyk behandeld dat wy ons genoopt voelen dezelve hier
 geheel medetedeelen.

Maer welk een stroom van glans ontluyst zig voor myn oogen!
 Wat licht omstraelt ons hier in weetlust opgetoogen!
 Treed nader, lieve jeugd ! beschouw een edle Maegd,
 Die 't merk van godlykheyd op 't hooge voorhoofd draegt.

Verschynt voor uw geliefde, ô bron van zielsgenugten!
 Doet slechts 't onheylig volk, het kroost van Midas vlugten;
 Verschynt, men roept u aen, ô pragtigst lentebeeld,
 Zoo vol bekoorlykheyd in he melvreugd geteeld!

Daer is de schoone! zie, daer komt zy aengetreden!
 Hoe lief is haer gelaet, hoe weerdig aengebeden!
 Wat edle houding! neen, geen sterffelyke kragt,
 Heeft zulk een pronkstuk van volmaektheyd voortgebragt:
 Zie 't eeuwig lauwegroen op haeren schedel praelen,
 Verhoogd door zuyvren gloed van duyzend gouden straelen,

Waer mede PHOEBUS haer vol heerlykheyd beschonk,
 Toen haer zoo lief gelaet hem 't eerst in d'oogen blonk!
 Een kleed dat overtreft alle aerdsche kostbaerheden,
 Van luchtig hemelsblauw, golft om de frissche leden,
 Een kleed dat zelf den nagt met luyster heeft verfraeyd,
 En met een wem'lend licht van sterren ryk bezaeyd.
 Zie, hoe de Veldgoón en de Nimphen haer omringen,
 Die, door haer aengevuerd, vergode toonen zingen.
 Haer aenkomst streelt, verhit, verlevendigt natuer,
 En haer geboorte is als de vroegste scheppingsuer.
 Zie haer vol deftigheyd het hoofd ten Hemel bueren!
 Zy staert op wond'ren die den roest des tyds verdueren,
 Op godvrugt, deugd en eer, de pylers van de rust.
 Het aerdsch is haer vermaek en 't hemelsch hoogste lust.
 Zy kan den slaefsch geest door zagt gestreel ontbinden
 Van bezigheên, waerin geen eerwinst is te vinden;
 De wysheyd lacht haer toe, de dry Bevalligheên
 Met roosjes 't hoofd gehuld, verzellen haere schreên.
 Verbeelding doet de borst in kunstgedagten gloeyen,
 Die van haer zuiver tong als honingbronnen vloeyen;
 Nu treed ze zaghtjes voort, dan schietze vleuglen aen,
 En streeft door 't luchtruym op, langs d'ongemeeten baen.

Zy kan gelyk de min het ruwst gemoed betov'ren,
 En 't onverzetlyk hert door zagt geweld verov'ren,
 Haer stem bedwingt, verrukt en klinkt de schepping door,
 De barre rots gevoelt, 't gebergte krygt gehoor!
 Zoo kan ze door gestreel de woeste zeden tammen,
 Zoo doet ze boosheyds klouw op haer gezigt verstrammen,
 De tweedragt beeft van schrik, den woesten nagt verdwynt,
 Daer uyt haer schittrend oog een enkel straeltje schynt.
 Hoe maelt ze een dwingeland in vreeselykste trekken

Die afschrik, haet en vloek en vraek alom verwekken!
 Zy bonst hem eyndelyk in 't eeuwigduyster diep,
 Dat Gods getergde vraek tot straf der boezen schiep.
 Maer met wat hemelglans zal zy de faem verryken
 Der Vorsten, die door deugd op aerde een God gelyken,
 Die menschenvrienden zyn, die recht en vrede voên,
 Wiens liefste bezigheyd, wiens lust is wel te doen!
 Haer stem is 't aerdsch ontward en klinkt op hemeltongen,
 Wanneer het loffied word de Godheyd toegezongen,
 Wanneer ze voor haer troon de gouden snaeren drukt,
 Het koor der eng'len juygt en luystert diep verrukt.
 Gy zyt het, ja, 'k herken die ed'le wezenstrekken,
 Die my van jongs af aen beproefden op te wekken,
 Gy, moeder van 't gezang, gy leydster van de vreugd,
 Gy, 't ongestoord vermaek van ouderdom en jeugd!

O ed'le Dichtkunst, lust der schrandre stervelingen!
 Gy doet in 't zagte breyn een scheppingskragt ontspringen,
 Een albedwingend zoet: gy heerscht in 't ryk gebied,
 Daer 't redenlicht door u de klaerste straelen schiet.
 Gy doet den stervling zich uyt 't nev'lig stof verheffen,
 En van zyn ed'le ziel de weerdigheyd beseffen,
 Gy komt hem uwen troost en hertsverheugen biên.
 Gy doet hem 't schynvermaek van snoode lust ontvliên.
 Als hem den laster byt, als hem de menschen haeten,
 Als valsche vrienden hem bedriegen en verlaeten,
 Als dwaesheyd hem benyd, als hy beschaedigd word,
 'T is gy die in zyn ziel geduld en hoope stort.
 Gy doet hem in den hof van uw bekoorlykheden,
 Met ambrozyn gevoed op zagte roosjes treden,
 Of heft hem opwaerts, in een wolkenkoets gevoerd.
 Daer hy den nyd beschimpt die vrugtloos hem beloert.

Wie schetst den edlen stoet, uw' vroomer togtgezellen?
 Wie zal den rykdom ooyt van uwe gaeven tellen,
 Die zich met overmaet in 't dorstig herte giet?
 Wie heeft uw kragt bepaeld, wat wond'ren werkt gy niet?
 Niet slechts aen 't liefelyk, aen 't roemryk, aen 't verheven,
 Kond gy verrukkend schoon en eeuw'gen luyster geven,
 Gy schenkt ook streelend zoet aen zugten en getraen,
 Als Dichters in den ramp bedrukte klanken slaen.
 Hoor eens, hoe *Naso* treurt, hoor hem ellendig klaegen,
Augustus roepen aen, en om genaede vraegen;
 Hy tuygt hoe veel hy lyd, met traenen op de wang,
 Hy smeekt, hy streelt, hy hoopt, een tal van jaeren lang:
 Hy noemt hem eenen God, hy doet hem offeranden
 En heylbeloften steeds, by 't geurig wierookbranden!
 Misleiden Dichter! hoe? gy noemt hem eenen God,
 Hem, die met uw getreur, met uwe klagten spot?
 Was hy bezield geweest met zagt en teer gevoelen,
 Hy had zyn vrangen spyt en gramschap laeten koelen,
 Maer neen, dat wangedrogt, voor kermen en geweene,
 Was ongevoeliger als rots of marmarsteen.

O Dichtkunst, Ja, hy kond in leed u zelf verzoeten,
 En doet uw liev'ling zich in reyne wellust boeten.
 Wie zegt my wat er ooyt uw kragten overtrof?
 Wie roemt u zoo 't behoort! waer eyndigt uwen lof?
 Geen ryker heylgeschenk kon ons den hemel geeven;
 Gy zyt de vaste vreugd, de zoetigheyd van 't leven,
 Den sterv'ling word gewaer in u dat godlyk vuer,
 Dat kunstenwond'ren scheidt, het beste der natuer
 Dat gy in d'ed'le ziel des Dichters doet ontvonken:
 Gy maekt hem in den gloed van uwe schoonheyd dronken!

Niets is er zonder u, bevallig, aerdig, schoon,
 Niets grootsch, onsterf'lyk niets, in d'ondermaensche woor!
 Wees eeuwig heyl gewenscht, ô wellust van de Goden!
 En bron van hertsvermaek, zoo mildlyk aengeboden!
 O vreugd der eenzaamheyd! en voedsel van de rust!
 Gelukkig die dat zoet van uwe wangen kust!
 Zie my thans ingewyd by PHOEBUS priesterschaeren,
 U wierook zwaeyen, toegebogen voor d'altaeren,
 Ontfangt myn huldé, die u nieuwe kroonen vlegt,
 En ze in verrukkingsgloed aen uwen schedel hegt.

Wie zal hier (eenige kleyne vlekjes verschoonend over het hoofd ziende) niet erkennen, dat TH. VAN LOO weézentlyk den aenleg van een' groot' dichter en al de eygenschappen bezit, om eerlang onder het getal der Taelopbouwers in Belgie, met eere geteld te worden?

Overgaende tot de weynige Prozaschryvers, welke zich in deéze laetste dagen hebben doen kennen, bemerken wy alwederom, even als in vorige eeuwen, en even als men het voór de Noórdelyke provintien heeft opgemerkt, dat de zelve met de Dichters nooyt gelyken tred hebben gehouden; het zy dan dat voór eene goede proze meer kennis en zuiverheyd van tael, meer orde in de samenstelling, vereyscht worden; het zy dat de menschen (wel te verstaen de in het openbaer schryvende) als van natuer meer aengezet worden om met de Dichters optezit-

ten, dan om met de Prozaïsten te voet te gaen het zy, eyndelyk, dat er voór dit laetste slach van schryvers toen geene genoótschappen, geene rethoryken, weshalven ook minder prikkels ter aenmoediging bestonden.

Misschien is hier nog eene andere reden voór te geéven. Geduerende den tyd vau het fransch beheer, was fransch schryven het beste middel om fatsoenlyk zynen weg te maeken. Voór alle openbaere handelingen, voór alle wettige verdragen was men genoodzaekt zich uytsluytelyk van die tael te bedienen. Daer nu de Belgen, destyds, als Belgen, in den beklæglyksten toestand verkeerden; daer zy, over het geheel, weynig lust hadden, om naer eenen letterkundigen naem, veélmin in de verworpene moedertael, te streéven, zoo was ook het getal der genen, welke als auteurs onder hen optraden, niet alleen zeer gering, maer bestond grootendeels alleen uyt dichters. Immers zy, die den moed bezaten om de nederduytsche tael te vereeren, waeren doór zulk een vaderlandsch gevoel, als vanzelve dichterlyk gestemd. Overigens komen in alle landen de klassieke Prozaschryvers eerst te voórschyn, wanneer hun den weg doór de Dichters gebaend is.

Tot eer der belgische Geestelykheyd, moet men zeggen, dat zy in die algemeene neêrslagtigheyd omtrent het beöefenen der nederduytsche proza minder deelde. De moedertael bleéf doór de zelve manmoedig gehandhaefd. Wat ook van den kant der fransche

regering anders mogt worden bewerkstelligd, nimmer kon men verkrygen, dat het geestelyk onderwys, dat den Predikstoel het gezag eener vreemde spraek zouden eerbiedigen. Het heyligdom van den Godsdienst bleéf, als het waere, het heyligdom der oude landtael. In al de kerken en godsdienstige gestichten waer men, voór 1793. het geestelyk onderwys in het nederduytsch genoot, wierd ook, ten jaere 1814, nog uytsluytelyk in die tael onderwezen. En al is 't dat de belgische kanseiredenaeren veéalal minder taelkennis aen den dag legden, dan die van het noordelyk gedeelte des lands, zoo kan men toch zeggen, dat er onder hen een groot getal zeer verdienstelyke leerredenaeren optenoemen zyn, welke de vaderlandsche Tael- en Letterkunde geenen kleynen luyster zouden byzetten, byaldien zy er konden toe besluyten om hunne sermoonen en meditatiën doór den druk algemeen verkrygbaer te stellen. Dan, het is waerlyk te bejammeren, dat zoo veéle mannen van kunde voór allen openbaeren letterroem onverschillig zyn en blyven, en de gewrochten van hunnen geest onuytgegeven in *portefeuille* houden.

Dat de Predikanten der hervormde leer in Holland, doór huysselyke omstandigheden, soms, worden genoopt, om voór de drukpers te arbeyden, ten eynde vrouw en kinderen een fatsoenlyk bestaen te bezorgen, laet zich gereedelyk begrypen. Evenzeer kan men bevroeden dat onze belgische roomsch-katholyke Geestelyken over het algemeen in minder

bekrompene omstandigheden verkeeren, vooral wanneer zy talenten bezitten, en midsdien zeer zelden in het geval zyn van te *moeten* schryven om te leéven: doch dit neêmt niet wech, dat hunne onverschilligheyd omtrent het in druk geéven hunner werken hoogstbeklagenswaerdig zy. Ik ken 'er, die eenen grooten naem in de letteren zouden verwerven, waert dat zy hunne schriften aen het publiek wilden mededeelen. Misschien vreezen zy den vitlust van veélen hunner onverdraegzame medebroederen, die het meer te doen schynt om kwaed te zoeken, dan om goed te vinden.

Ook den geleerden, welke niet tot den priesterlyken stand behooren, geld deéze aenmerking. Waerom zien wy (om iemand te noemen) van den heer VAN HULTHEM, die als zeer geleerd alom geroemd word, en te boek staet, niets in het licht verschynen? My dunkt dat een man, die meer dan een ander weét, en zich in staet gevoeld om tot de verlichting en beschaving zyner medemenschen by te draegen, in gemoede verplicht is hun zynen schat openteleggen. Anders is zyne weétenschap een van die rariteyten, welker waerde en gebruyk na des bezitters dood niet meer kunnen gekend worden.

Om nu tot de prozaische voordbrengselen, waervan wy nog met een enkel woord wilden gewagen, terug te keeren, zoo diene gezegd, dat derzelver tal zeer gering is; want behalven eenige kleyne schoólwerkjes, uytgegeéven doór het Antwerpsch

Genoótschap, en doór anderen, weét ik niet dat'er in België, sedert den aenvang deézer eeuw, iets van aenbelang zy in het licht verscheénen, dat nevens de navolgende werken verdiend te worden vermeld.

- I. *De Roomsche – Catholyke Religie, begonst. uytgebreyd, vastgesteld en bewaerd in Braband, doór C. SMET, Brussel, 1807 in 8.º*
- II. *Heylige en roemweêrdige personen, de welke in de tien eerste eeuwen besonderlyk medegewerkt hebben om de Roomsche-Catholyke Religie in geheel Nederland, uyttebreyden, vaststellen en te bewaeren, doór den zelfden, met het vervolg, twee deelen, in octavo. Brussel 1808.*
- III. *Meditatiën op het lyden en sterven van Jesus, door Fr. J. TOURBE, voórtyds Leésmeester der heylige Gods-geleerdheyd, en Provinciael van het derden orden van den regel van den heyligen Franciscus, genaemd Beggaren. Antwerpen, 1808. en sedert nog eens herdrukt, in vyf dikke boek deelen in 8.º*
- IV. *Sermoonen doór M.J. DE BAST (schryver der *Recherches Historiques et littéraires sur la langue celtique gauloise et tudesque*) Gend 1813 twee deelen, in 8.º*
- V. *Nederduytsche Spraekunstten gebruyke der schoólen doór J.A. TER BRUGGEN. Antwerpen 1815, 2 deelen 12.º (waervan thans den vyfden druk het licht ziet,) en*

VI. *Nederduytsche Spraekkunst doór* BEHAEGEL; twee boekdeelen in 8.º Brugge, 1817.

Wy willen den leézer by deéze werken niet langer stil houden, dan om hem te zeggen: dat n° 3 en n° 4 meer zyn aen te pryzen, om den stichtelyken en hier en daer zelfs zieltreffenden inhoud, dan om de tael of den styl; dat van de *Spraekkunst* n^o V. op dit oogenblik reeds 25,000 exemplaren zyn uytverkogt, en dat het laetstvermelde werk, van den heer BEHAEGEL, uytmuntende partyen bevat, welke echter met het nog onuytgegeven gedeelte daarvan dienen vergeleken te zyn, om naer waerde te kunnen geschat worden.

Tiende afdeeling.

By voegselen tot de geschiedenis der Belgische dichters.

Daer onze berichten omtrent een aental onbekende of vergetene belgische Dichters, naer het oórdeel van kundige mannen, eene blyvende waerde aen deezen onzen arbeyd schynt te zullen byzetten, zoo kunnen wy'er niet af, hier nog eenige weynige byzonderheden te laeten volgen, die deels waeren overgeslaegen by het behandelen der vorige eeuwen, of die ons doór in dat vak ervaerene kunstvrienden goedgunstig zyn medegedeeld. Wy volgen daer by, gelyk wy tot hiertoe steéds gedaen hebben, de chronologische orde, en gaen, zonder verderen omslag, ter zaeke.

Veertiende eeuw.

HENDRIK VAN AKEN, van Brussel, word doór den schryver van *der Leecken-spiegel*, waervan wy hiervoren (deel 1 bl. 186) gewaegd hebben, vermeld als eenen zeer bekwaemen Dichter:

Dan Brensele / heine van Aken
Die wel dichte conste maken /

(God hebbe die ziele sine!)
 Maerte deze twee veersekeine:
 ‘Drient die werden lange ghesocht /
 Selden vonden / saen verwrocht.’⁽¹⁾

Vyftiende eeuw.

De heer JACOBUS KONING, van Amsterdam, bezit een onbekend uytvoerig Dichtstuk, in het vlaemsch Dialekt opgesteld, en, zoo by vermeent, omstreéks het jaere 1480 te Audenaerde (waerschyntlyk by Joannes De Keyzer, welke aldaer in dit jaer drukte⁽²⁾ in quarto formaet van de pers gekomen. Dit werk bevat en is getiteld de *Historie van Saladin*. Het is afgedeeld in 203½ coupletten, ieder van 8 regels, en te samen, met het begin en slot, 1628, regels inhoudende.

Het begin luyd aldus:

Dedele hertē ghy blijde gheesten /
Ghy cāsteghe minnaers vā ystorie
Ledt up de navolgenden scone leeste
Die ic zal bringhen ter memorie

(1) Zie BILDERDYK, *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden* 1 bl. 146.

(2) Zie *Naamlijst van J. VISSER*, bl. 10.

Van auontuerē ende vā victoriē
 Van minnen van edele ghelveerken
 Het es een tijteuringhe vul van glorien
 Up voorlebene saken meerken.

en het slot:

Hyer hendt dystorie van Saladine
 Int curte ghecopuleert van nijen
 Lufte dede my bestaen de pine
 Ende dedelheyt van den payen.

Om den leézer eenigzins nader met den dichttrans van den Auteur bekend te maeken,
 deel ik nog de navolgende regels mede:

Den strijt van Alifant / noch ronchenale
 Noch alle de sayten van broijere
 En daden noynt kerstinen so grote quale
 Als dese bataylge sel dan dangyere
 Tsandaens cracht was so meneghertiere
 Jeghen der kerstinen ghewelt
 Dat zy so snee smeldt van den viere
 Haer menichte smelten beghan op 't velt.

De nacht verghinr / schijn van der manen
 Bracht haer clareyt binnen palen
 Een vorssche bataylge quam daer ter hanē
 Die alle scoten venynde stralen.
 Die edel bastaert met Gods vassalen
 Was berinct in dit oughevouch
 Duerschoten gewondt met groter qualen
 Daer hem uter perssen zyn peert outdrouch

Dus dolende reet de Rudder vry
 Bedauwende met zynen bloede deerde
 Tot hi quam teender fonteyuen by
 Ter doet ghewondt spranc van den peerde
 Zeere berlaeghde die hoghe weerde
 Der kerstinen tegenspoedeghen noot
 Bat uterlic Gode of hyt begheerde
 Om Hughen te sprekene voor zijne doot.

Den naem van den Schryver deézer Historie heb ik nergens vermeld gevonden.

Zestiende eeuw.

MARCUS VAN VAERNEWYCK (zie deel I bl. 246). Behalven de doór ons opgenoemde dichtstukken van deézen schryver, bestaet 'er van hem nog een gedicht van *veel schoone questien oft raetsels der minnen met vragen en antwoorden, de welcke een Jonckvrouwe vraecht ende een Ridder solveert, den minnaers oorbaer te weten*, gedrukt agter het werkje *de arte amandi ofte conste der minnen*, Dortrecht, 1599, kl. 8°

JOANNES DAVID⁽¹⁾. Deézen in zyn tyd zeer vermaerden schryver, zag het eerste licht te Kortryk, in het jaer 1545. Hy was Rector by het Collegie van

(1) Zie over hem SWEERTIUS, p. 416. FOPPENS, 489 en PAQUOT VII. 421.

die stad ten jaere 1588 en stierf jesuiet te Antwerpen, den 9^{en} augusty 1613. Men verhaelt van hem dat hy te Kortryk meermaelen 's nachts in zyne doodkist sliep. PAQUOT brengt onder den lyst zyner werken de navolgende nederduytsche stukken:

- I. *Den Christelycken Waersegher* (op rym) Brussel 1597. Het is een soort van Catechismus bevattende honderd rymtjes van twee regels elk.
- II. *Christelycken Bie – corf de H. Roomscher kercke*. Antwerpen, 1602. 12.º met eene opdracht aen P.M. (MARNIX) *Auteur des Wespen-corfs, valschelyck den Bie - corf der H. Roomsche kerck gheintituleert. Datum te Ghendt den 30 january op S. Aldegundens dach.*
- III. *Domp-hooren der hollanscher fackel, tot blussinghe des brands - briefs ende missive die onlancks met de volle mane vut s' Gravenhaghe gheschoten wierden.* 1602 4.º
- IV. *De Schild - wachte tegens de valsche waerseghers tooveraers etc. met de schoone print-verbeeldinghen van J. Galle.* Antwerpen 1603. 4.º
- V. *Den Christelycken Huys-houder; met eene Spongje der quader seden.* ibid 1607. 12.º
- VI. *Lot van wysheyd ende goedgeluck: op drye hondert ghemeyne spreek-woorden: in ryme gestelt, deur DONAES IDINAU (anagr. Joannes David), lief-hebber der dichten die stichten.* Antwerp. 1606. 12.º oblong, en herdrukt 1610.

Met meer andere.

N.º 3 en nº 6 bezit ik, gelyk ook de *bewearinghe van de eere ende mirakelen der hoogh-verheuen mueder Gods Maria tot Scherpen-heuvel*. Antwerpen 1607. 4.º welk rymwerk in den lyst van PAQUOT niet opgegeven word.

Joannes David was een warm liefhebber zyner moedertael, die hy in zyne schriften taemelyk zuyver behandelde. Tot eene proeve van zynen dichttrant laeten wy hier vier van zyne rymtjes, op nederduytsche spreekwoórd, volgen:

Die vier begheert, die soecket in d'asschen.

Die vier begheert/ die soecket in d'asschen/
Want doer ghemeynlijk 't vier onder schunt:
Deur eyghen wijsheydt hen velen verasschen/
En heden weyghert/ die naermaels muylt.
Ten is niet al wijsheydt/ of geldt/ dat pnylt.

Muyse-nesten in 't hoofd.

Die heeft veel muyse-nesten in 't hoofd/
Die hem niet al te veel hekommert/
Eu de phantasien te veel ghelooft/
En de weecke hersenen te luttel om-lommert.
Die gheckelijck spreek/ seer wijfelijck mommert.

Het sotteken kyckt uyt de mauwe.

Het sotteken daer hit de mauhir kijckt/
Die hun on wijsheydt niet wel en helen.

Al schijnen sy met wijsheydt verrijckt/
 Het malie herst erghens uytter kelen.
 Die den molen te nae gart/ krijght van den melen.

Oude vossen zyn quaet om vangen.

Oude vossen zijn seer quaedt om vanghen
 Want sy het al weten watter op loopt.
 So zijn oude grijfaerts quaet om versiranghen/
 Want wijfheydt light daer ghedynt en ghehoopt
 De hervarene men niet licht eu verkoopt.⁽¹⁾

LOVVYS PORQUIN. Van deézen dichter, die in het midden der zestiende eeuw schynt geleéft te hebben, en dien ik nergens heb vermeld gevonden, kwam my onlangs ter hand een by *Joachim Trognésius*, in 1603, te Antwerpen gedrukt kwartant, voór titel voerende: *den wtersten wille van LOVVYS PORQUIN*, zynde eene verzameling van voórschriften ter welleévendheyd *tot onderwys ende stigtinge van syne kinderen* opgesteld, bevattende dry à vier honderd coupletten, elk van 8 regels en elk met een spreekwoord eyndigende. Zie hier een couplet bl. 45.

*Ghelijck een mensch die sijnen vriendt verliest, is hy;
 Die sijn naesten vriendtschap heeftverloren:
 En gelijck die eenen vogel van sijn handt laet vliegen vry,
 En dien niet weder vanghen en can, sulcks zijt ghy,*

(1) *Lot van wysheyd* bl. 103. 105. 170. 296.

*Die verlaeten hebt uwen vriendt wtvercoren:
 Ghy en sult hem niet meer conn en besporen,
 Want hy is verre van v, dus en stelt daer nae geen wachte
 Te recht verliest men, dat men te voren niet en achtte.*

Uyt de goedkeuring achter dit boekje geplaetst, blykt het, dat het zelve nog vroeger, en wel voór het jaer 1588, is gedrukt geweest.

By dit rymwerk is een ander ingebonden, van den zelfden aerd, en met de zelfde oude schriftletter gedrukt, te Antwerpen 1605. in 4°, waervan, blykens de approbatie, ook een eersten druk, omtrent het jaer 1575, was aen den dag gekomen. Het draegt voór titel *den Spieghel der lonckheydt. Rhetoryckelyck ghemaect by H.A.*, en bevat veél belangryks omtrent de levenswyze van dien tyd. Wat prys men toen op de kennis der fransche tael reeds stelde, moge uyt de volgende strophe, te vinden op bl. 17. blyken:

Seer heerlijk is dese tale, ende gherieflyck,
 Boven veel andere die men ghebruyckt nu ter tijdt:
 Haer termen luyden voorwaer seer lieflyck,
 Den coopliden is sy tot groot profyt,
 Daerom ghebruyckt men se oueral, breedt en wydt,
 Sonder dese can men qualyck coopmansschap ghedoen,
 Dus, ghy jonghers, leertse doch met vlijt,
 Want sy u noodtlyck is, nae mijn bevroen,
 Om by elckeen te moghen verkeeren coen:
 Want men siet het daghelycks in dorp en stede,
 Wie gheen franssois en can, en mach niet mede.

Zeventiende Eeuw.

Onze nederduytsche tael vond, by den aenvang deézer eeuw, eenen iverigen en kundigen voorstander in THEODORICK VAN LIEFVELT *heere van Opdorp*, wiens *eerste weke der scheppinge der werelt serst geuonden, ende in francoische dicht ghestelt door den geestrycken ende Edelen W. De Salluste, heere van Bartas*, te Brussel by *Rutgeert Velpius* van de pers kwam, in 1609, in 4.º Het oorspronkelyk werk moet destyds in zeer hooge agting geweest zyn, want behalven deéze vertaeling, vind ik, dat *Wessel Van Boetselaer*, Vryheer en Baron van *Asperen*, *Zackarias Heyns*, ja zelfs *Vondel* daeraen geärbeyd hebben. Het werk is opgedragen aen de Staeten van Braband, en aen des Schryvers geboórtestad Brussel. Opmerkelyk is, het géén hy van de landtael zegt in deéze opdracht.

Ik heb my langhen tijdt bedroeft in mijn gemoedt
 Om dat in 't Nederlandt (alwaer tot s' deugds vervromen
 Alle konsten altijd van oudts zijn opgevoedt)
 Soo weynigh wordt gelet en toesicht wordt genomen
 Op de behendigheydt, ende seer rijcken vloedt
 Van haerder taele die van ouden stam is komen;
 Soo dat niemant en stelt zyn wetentheydt in 't klaer
 Door een tael' onbevleekt, om die te volghen naer.

Behaluen een kleyn deel, die haren kloecken geest
 Als door een duyster wolck eens hebben laeten kijken:

Want het durigh gewoel (ouerlangh zoo gevreest)
 Van soo veel vremde mans in ons belgische wijcken
 Gedurende den krijgh, heeft heysseleyck ontleest
 Ontschaepen en mismaeckt (soot daeglyks noch mach blijcken.
 De taele van ons landt, die lauter was en fris.
 Dat van dry woorden d'een geen oprecht duyts en is.

Ja dit klaeglyck misbruyck is by langkheydt van tijdt
 Gelijck een heete sught, oft een melaetsche quaele,
 Gewortelt en verbreydt wel soo diep en soo wijdt
 Dat dees gemengde spraeck, dees barbarische taele
 Hoslijcker wordt geacht, en minlijcker gevrijdt
 Dan d'aude, die oynt was suyver en klaer te maele,
 Tot een eeuwigh bederf van d'aude lauter konst,
 Ende tot achterdeel der dicht, by my begonst.

Dese bedroeftheydt dan heeft in myn hert gesticht
 Door een treurigh aendacht, het oprecht mededooghen
 D'welck (voor soo veel ick ben aen't vaderland verplicht)
 My kloecklijck heeft verstaet om met een vlijtigh poogen
 Te brengen aen den dagh een nederlandsche dicht
 Die aengenaem mocht zijn aen mijns mebroeders oogen;
 Niet om mijn eyghen baet te soecken, groot en grof,
 Maer mvnder moedertaele alleenlijck tot een lof.

Doch als de nestelingh der valcken, licht in snel,
 Dwelk stoppelvedrigh gaet tot vliegen hem verkloecken,
 Eerst springht van tack op tack, met een vervaert opstel,
 Oft swermt langs 't groene veldt, om zyn macht t' onderso ecken,
 Eer dat hy in de locht, den reygers tot gequel,
 Gaet stieren syn gedraey in alle shemels hoecken,
 Oft dat hy langs den vloedt, geport door hongersnoodt
 D'entvogel onbedacht te brengen soeckt ter doodt.
 Alzoo ik ook, noch swack, enz.

ANTONIS SMYTERS van Antwerpen. Deézen staet elders bekend als schryver van een woordenboek van *Epitheten*, doch nergens, zoo veél ik weét, word van hem een dichtwerk opgegeéven. Intusschen bezit ik van hem ESOPVS FABELEN *in rijm gestelt door ANTHONI SMYTERS. Waer by ghevoeght zijn zommige stichtelijcke veerskens, van heer Guy du Faur, heere van Pybrac, Raedtsheere des Konincx van Vrancrijc.* Rotterdam, by *Jan Van Waesberghe* 1612. 4.º. Zyne tael is vry zuyver, als blykt uyt het volgende stuk.

De groote hebben de kleyne van doen.

12.

De leeuw en de muys.

Alzoo den Ieeuw eens werdt in eenen stric ghevaen,
 Daer hy niet wt en mocht, het welc hem zeer beswaerde,
 Hoe sterc, hoe kloec, hoe wreet, subtiel en fel van aerde,
 Hy immers wesen mocht, en kondet niet ontslaen.
 Hy huylden, kreet en riep, hy haddet gheerne ontdaen.
 Hy deed' al wathy mocht, sijn kracht en macht niet spaerde,
 Hoe hy meer sprongh en troc, meer brulde en ghebaerde,
 Hoe hy den stric meer sloot, en minder kond' ontgaen.
 Een muysken twelc hy eens had grooten dienst bewesen,
 Quam ende beet den stric ontwee, zoo dat door desen
 Den leeuw quam wt dien nood: dies hy het dancte zeer.

*De kleyne menichmael wel in bequame tijden,
De groote dienstlyc zijn, wanneer syzijn in lijden:
Betaelen de weldaet wel dobbel ende meer.*

Zeer veel goeds vinde ik ook in de gedichten van zynen tyd- en stadgenoót JOANNES DAVID HEEMSEN, van wien een sonnet geplaatst is voór de *goddelicke lofzangen* van JUSTUS DE HARDUYN, welk sonnet ook gevonden word in een' bundel gedichten, gedrukt by *Guilliam Verdussen*, te Antwerpen, ten jaere 1619. Men mag dus veronderstellen dat hy den schryver dier gedichten is, te meer daer de voórletters van zynen naem in den titel ook vermeld staen, die aldus luyd: I.D.H. *Nederduytsche Poëmata, ghedeylt in twee deelen, gheestelycke ende wereldlycke*. Dezelve loopen over veelerley onderwerpen en schynen meest vertaelingen of navolgingen te zyn van het latyn, fransch, en italiaensch (van Petrarca.) Wy meenen uyt onderscheydene stukken deézer verzameling te mogen opmaeken dat den auteur, volgens de gewoonte van dien tyd, en eveneens als HOOFT, eene reys doór het zuyden van Europa gedaen heeft, van waer hyden lust tot het schryven zynere Sonnetten zal hebben t'huys gebragt. Sommige stukken van dien aerd, in het tweede deel geplaatst, zyn niet onaerdig. Wy slaen het boek open op bladz. 77. en leézen daer:

Och veel te groote macht
 Heeft liefde dien tyran,
 Want het en baet gheen wycken, noch gheen vlieden,
 Voor die syn sterke cracht
 Niet wederstaen en can.
 Noch hert, noch sin en heeft hem weyr te bieden.
 Als ick somtyds bed enk',
 En door 't bemerk my crenck',
 Hoe dat hy steeckt, en brandt; in droeuer tale
 Seggh' ick; o hert onvroedt,
 Vertoeft niet, wat ghy doet.
 Vliet hem dat hy u noyt en achterhale!
 Maer 'k en weet niet wat vondt
 Den vleyer my terstondt
 Ontrent is, dat ick seggh'; o hert ontbonden,
 Waerom is 't, dat ghy syt
 Ghevloten alsoo wydt?
 Grypt hem, dat hy ontvlie tot gheender stonden!

Ook de volgende *Ode*, op bladzijde 97. van het tweede deel voorkomende, verdient onderscheiding:

De coel siluer claere beeck
 Haeren streeck
 Nemend' aen de gast-baer eruen,
 Is behaeghlyck aen de ghen',
 Die van leên
 Moe en mat, den dorst doet steruen;
 Die door liefde is ongherust,
 En syn lust

Vindt in altydt haer te spreken.
 Soo dan, myn liedt, liefde meldt,
 In dit veldt,
 Onder des windts coele treken.
 Dit schoon water ouerhoop,
 Synen loop
 Doende met een vlick'righ schynen,
 Sal doen eenigh onderstandt
 Aen den brandt
 Die my gheheel doet verdwynen.
 Jupiter, der Goden va'er
 Houdt te ga'er
 D'hemels onder syne machte,
 Neptun is der zee behoe'r,
 En syn broe'r
 Die toont in de hell' syn crachte:
 Maer den Godt der liefde reyn,
 Hoe wel cleyn,
 Onder hem, als d'ondervaerde,
 Dwinght met een winnersse handt,
 Onvermant,
 Hemel, water, hell', en aerde.

JACQUES YMMELOOT⁽¹⁾ heer van Steenbrugge, uyt een adelyk stamhuys, dat met de voornaemste van Vlaenderen verwantschap was, woonde t'Ypre, zyne geboórteplaets, toen hy in 1626 by *Jan Bellet*, aldaer, zyne Gedichten uytgaf, formaet oblong. Dezelve zyn in het latyn fransch en vlaemsch opgesteld en afgedeeld als volgt: 1° *La France et la*

(1) Zie boven, tweede deel. bl. 53.

Flandre reformeés, ou traité enseignant la vraye méthode d'une nouvelle poésie françoise et thyoise harmonieuse et délectable. 2° Triple meslange poetique, latine, françoise et thioyse; en 3° Kort ghedingh, tusschen d'oorloghe ende vrede, onder de namen van Bellona ende Asirea, vertooght aen Albert, eertshertoghe van Oostenryck, enz. Jonker YMMELOOT was, voór zyn tyd, een verdienstelyk dichter, die eene zuivere en kragtige tael schreef. Men oordeele!

Nieuw gedicht op den nieuw-tyd.

Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio. I Corinth. 5, 7.

Siet hier den nieuwen tyd, siet d'aerde laten varen
 Haer oude droevigh kleed, siet nieuwe vruchten baren
 Haer overmilde schoot; des daegh-raeds menigh traen
 Besilver-dauwt haer vlies, de bloemkens oock ontlæen
 Een lievelycke reuck, en trotsen de goddinnen
 Die met hun drouf ghetwyn des menschen leven spinnen
 Nu Zephyrs adem soet de botten ons ontdeckt
 Die Boreas te voor koud-stuerigh had ghedeckt:
 Soodat'tveel-verwigh kleed, waer med'aerde is gheladen
 Komt boeten 's menschen lust, en't wild ghediert versaden. enz.

En uyt de bruyloftsliedereren:

Onze ionckheyd, eer wy paren,
 Word gheleken by die varen

In de wilde zee: den wind
 Waer me 't schipken van ons leven
 Word nu hier, nu daer ghedreven,
 Is de liefde, liefde blind.
 Blinckend' ooghen zyn de sterren
 Die de sinnen ons verwerren;
 Ons verstand is 't roer van 't schip,
 'T welcke dick-maels, door 't belusten
 Van des werelds quade lusten,
 Stiert ons aen een harde klip.

Ymmeloot stond in vriendschappelyke betrekking met de beste dichters van zynen tyd *Heinsius*, *Harduinus*, *Vanden Nieuwlandt* en andere.

CLAUDIUS DE CLERCK. Behalven het geéne wy hiervoóren bl. 92 van deézen dichter (wiens onuytgegeéven werken thans onder den heer *Lambin* te Ypre berusten, dien wy voór de gunstige mededeeling daarvan hier openlyk dankzeggen) hebben aengevoerd, vetdiend ook nog vermeld te worden zyn grafschrift, thans nog te zien op het gewezen kerkhof van sint Merten te Ypre, en doór *Lambert Vossius* opgesteld.

Staet lezer! waertoe sulcken drift?
 Ey, leest hier eens dit opgeschrift.
 Hoort *Glaude* byghenaemt *De Clerck*,
 Die spreekt u aen uyt desen serck.
 Hy die u op het schouw-tooneel
 Met liedjens, klinckdicht en rondeel

En redenrycke klugtvermaeck
 Zoo dickmaels heeft geweirt den vaeck,
 Die ligt hier! maer de ziel van hem
 Roept nog misschien om requiem.
 Bidt ghy doch, dat den goeden man,
 Nu hy dit zelfs niet doen en kan,
 Die alles wat hy heeft verbeelt,
 Voor u zoo wel heeft uytghespeelt,
 Voor Godt, oock in den jonghsten dagh.
 Zyn eyghen rol wel spelen magh.

Eenen anderen Iepernaer, met naeme JAN BELLET, boekdrukker van beroep, schreef en drukte in het jaer 1625: *De welvoeghinghe ofte beleeftheydt in den ghemeynen handel onder de menschen, met den lof der stede Belle, ende haerder casselrye*, in 8° Zie hier een staeltje van zynen dichttrant.

Den godlycken dienst.

Soo haest de maen de duystere wolcken
 Verwisselt met de soute kolcken,
 En dat de daegh-rade, als een bruydt,
 De oostsche karren weer ontsluyt,
 Waer uyt de son met koets en peerden
 Vergulden komt den kloot der eerden,
 Elck diertjen in rivier, en zee
 Op bergh, op dal, in wout, in wee,⁽¹⁾

(1) Wee, weyde.

En koele locht ont-slaept syn ooghen;
 Elck gaet syn wackren gheest stracx pooghen
 Tot danckbaerheyt, met lof, met eer,
 Aen synen milden voesterheer enz.

Dat deézen schryver zyne moederspraek eerbiedigde en haerer schoonheden niet onbewust was, blykt uyt de navolgende regels, op bladz. 37. voórkomende.

En redent in gheen vremde talen
 Van Britten, Iberschen, Gahalen,
 Latynen en veel andre meer
 U onbewust, oft sonder leer...
 Uw moederlycke tael ghebruyckt,
 Want ons Neer-duytsche spraeck beluyckt
 Soo overvloedlyck in haer schatten
 Al wat de reden kan bevatten
 In de nature, ja soo ruym
 Dat sy niet hoeft ontleende schuym.

ZACHARIAS HEYNS.⁽¹⁾ By den lyst der werken van deézen verdienstelyken dichter behoort alnog vermeld te worden zyne *Emblemata, volsinnighe uytbeelsels by Gabrielum Rollenhagium uyt andere versamelt, en vermeerdert met syn eygene sinrycke vindingen*. Arnhem, 1615 en 1617, 2 deelen in 4° in oude duitsche schriftletter.

GEERAERT VANDEN BRANDE, een' Antwerpenaer, en lid der kamer van den olyftak, leéfte in

(1) Zie hiervoren bl. 65.

de eerste helft der zeventiende eeuw. Ik bezit van deézen dichter, wiens kenspreuk was: *Brandt in liefde I. Het leven van den deught-zamen, ende seer godtvruchtighen* JOANNES VANDEN BOSCH (Prince van den olyftak) en II. *Poemata oft ghedichten van Geeraerd van Brande vervattende sommige liedekens refereynen ende sonnetten*. Beyde gedrukt te Antwerpen by *G. Van Wolschaten*, 1631, formaet oblong. De minnedichten van *G. Van de Brande* zyn, myns oordeels, onder de beste van dien tyd te rekenen. Zie er hier een paer.

Niev liedeken.

Moedighe Nimphe van vele vercoren!
 Sijdy tot mijne elende gheboren,
 Dat ick moet lijden dit swaer verdriet,
 Dat ghy ghestadigh voor my vliet?
 Mijn jeught, helaes, moet gaen verloren,
 Soo ghy my weygert uw gheniet.

Trodst ghy Diana in suyvere leden,
 Daerom en hebby in 't minste gheen reden
 Dat ghy u thoonet soo straf en soo stuer.
 Sijt ghy een vrouwe van natuer,
 Soo thoont aen my oock vrouwe seden,
 En maeckt my 't minnen niet soo suer.

Sien ick uw lieffelyk mondeken bloesen
 Schoonder dan verssche ontluycckende roosen,
 En veel soetdauwender als den dagh
 Met een seer vrindelyck ghelach,
 Dan denck ick: 't geen ick heb verkosen
 Is weert dees weenen en gheklach.

Sien ick uw vlamme lichterkens branden
 Druck ick u sachte snieu-wittighe handen....
 Dan denck ick mocht ick dees schoonheyt genieten
 Lijden noch moeyte en sou my verdrieten!

Pastorel liedeken.

O wt-muntende godin
 Als Ciprina weert verheven;
 Schoon, volmaekte herderin
 Die myn ziele troost cont geven,
 U gesicht 'dat verlicht' ende sticht,
 Myn jeughdich leven.

Laet u schaepkens by de myn
 Haer in 't groene wout verlusten;
 Laet my, lief, tot medecyn,
 In uw ronde armtiens rusten.
 Laet u vee 'tot myn wee' van ons twee
 Doch niet verwusten.

Jont my uwen roode mont
 Eens te kussen uyt medooghen,
 Want ghy hebt myn hert doorwont
 Met uw blixem stralend' ooghen.
 Maghet, och! 'wilt my doch' gheen bedroch
 Voor liefde tooghen!

Ick en acht op gelt noch goet,
 Edeldom noch hooghe staten,
 Thoont my maer een trou ghemoet,
 Ick en sal u noyt verlaten,
 Maer tot spyt 'dient benydt' syn altydt,
 Tot uwer baten.

Denckt doch niet dat ick met leet
 U sou laten, lief, in treuren,
 Als my een van ryckdom breet
 Mocht naer mynen wensch ghebeuren;
 'T schaepken teer 'sou veel eer' met verseer
 Het lam verscheuren.

JAN DE VALCKGRAVE, doctor in de medicynen, leefde te Kortryk in 1634, en schreef voór de rederykkamer aldaer MARIAMNE *Treur-spel verthoont door de rederyckamer Gulde der Fonteyne. Corteryck*, 1635 in 4° 133 bladziden. Den inhoud zal niet wel by de *Mariamne* van VOLTAIRE kunnen vergeleken worden. Het stuk begint met eene alleenspraek van Herodes:

Ick ben ten eynden dan op Dauids throon gheseten,
 Ten eynden is ghestraft Antigonus vermeten,
 Die hem van't joodtsche Ryck, had' met der Parthen handt,
 Den scepter in de vuyst, de croon op'thoofd gheplant enz

LODEWYK MAKEBLYDE⁽¹⁾. Van deézen Jesuïet, geboren te Poperinghen in Vlaenderen 1564 en overleden te Delft 1630 kennen wy een rymwerkje *den Berch der gheestelicker vreuchden*, gedrukt te Antwerpen by *H. Verdussen*, 1617, 16° herdrukt 1618, enz. By PAQUOT vind men nog elf andere vlaemsche werken van hem vermeld, die alle van zeer stichtelyken inhoud zyn.

(1) PAQUOT V. bl. 26 WITSEN GEYSBEEK *Biographisch anthologisch en cricisch Woordenb, der nederd. dichters*, IV. bl. 300.

Jonker F.C. DE CONINCQ, is maeker van eene *Commedie op den reghel*

Bedwonghen liefde baert veel onrust', leet en pyn
Maer vry verkoren trouw is heyl en' mediceyn.

verthoont den 18 october van den jare 1635 op de camer der Violieren. 't Antwerpen by J. Huyssens. 4°. Dit stuk, opgesteld in den smaek der Comedien van Brederode, is een der beste van die soórt. *Don Garcia* een' spaensch edelman, de hoofdpersonagie van het stuk, begint het zelve met de volgende alleenspraek:

Is liefde niet met al / hoe can sy nemant binden?
Is sy doch yemmers wat/ wat mach sy dan doch zijn?
Is sy recht ende goet / hoe gheeft sy smert en mijn?
Is sy niet goet/ hoe dan is vreucht by haer te binden?
Ick swebe als het riet dat van de coele minden
Om leegh ghegeeselt mort / en strack verheven meer
Ick vlott' ghelijc het schip / dat schielijck op en neer
Staet aen de ty ten dienst / en niet sijn ree can vinden.
Ick meet niet wat ick wil/ ick wil niet wat ick meet /
Des somers is't my cout/ en's winters is't my heet/enz.

GUILIELMUS BOLOGNINO⁽¹⁾ Licenciaet in de godsgleerdheyd en kanonik van de cathedrale kerk te Antwerpen, gaf ten jaere 1645. by de wed.^e *Cnobbaert* aldaer, in het licht: *den geestelycken Leeuwercker vol godtvruchtige liedekens ende leysse-*

(1) FOPPENS, p. 393.

nen bedeylt in dry deelen, 528 bl. kl. 8° met muziek. Geheel in den trant van dien tyd. Men oordeele!

Maria tot haer kindt (bl. 88).

Hoe vrent zyn u ghenaden,
 Hoe wonder syn u daden,
 O mensch gheworden heer,
 Wat doet ghy m'al aenschouwen
 My boven alle vrouwen
 Gheluckich nu zoo seer.
 Ick sien (wie sal't vervelen?)
 Een kindtjens roll'u spelen,
 'T tooneel is mynen schoot.
 Ick sien daer seer verwonderd,
 Dat ghy, die boven dondert,
 Hier schreyt en suyght van noodt enz.

BERNARDUS SEVERINUS KEMPENAER⁽¹⁾ staet vermeld als schryver van een stuk, getiteld: *Harrewar over den oprechten edeldom, tusschen Juno ende Pallas*, gedrukt te Brugge in 1646.

JOANNES VAN SAMBEECK. Van deézen Jesuiet bezit ik *het geestelyck Ivbiléé Antw.* 1662. 12e met plaetjes. Voór de aerdigheyd willen wy hier een gedeelte van zyn liedje, bl. 26, overschryven.

O mensch, hout op van slapen
 U weckt de na na na na na na na nachtegael,
 Alleen na Godt geschapen,
 Met dese lie lie lie lie lie lie lie lie lieve tael.

(1) WITSEN GEYSBEEK, IV. bl. 71.

Oock boven alle dingen,
 Looft desen milden Heer,
 En hoort het dier nu singen:
 O sondaer tuc tuc tuc tuc tuc tuc tuck niet meer.
 De swaluwe neer gevlogen
 Oock u verwyd wyt wyt wyt wyt wyt wyt wyt het quaedt
 De mugh u vliegt in d'oogen
 Staet op, eer t'is is is is is is is is te laet.
 De wachtel hoort bevelen
 De wach wach wach wach wach wacht
 De doot, als die wilt stelen,
 Komt in de midde midde midde midde middernacht.
 Hoort eens hoe de exter schetert
 En u begeck gec gec gec gec gec gec gec geckt onwys,
 Die noch u niet en betert,
 Singt met de cys cys cys cys, cys, enz.

GASPAR SCHOLTEN, Priester, berymde *den oprechten wegh-wyser naer het eeuwig
 leven*, gerukt te Antwerpen by *M. Cnobbaert*, 1664. 8° die ik opensla bl. 27 wuer ik
 vinde:

Lof-sanck.

*Philothea bethoont dat den H. Antonius wel met Godt heeft ghenegotieert ende yeel
 ghewonnen op interest.*

Om te winnen doen de sinnen
 Van de menschen groot ghewelt;
 Waerom slaeven ende graeven
 Soo de boeren op het velt?

Waerom schryven ende wryven
 Soo de Coop-lien dagh en nacht?
 Waerom vechten d'orlooghs-knechten
 Soo met meer als maane-kragt?
 Om de saecken te ghenaeken
 Daer profyt af comen kan,
 Daerom wercken, 't is te merken,
 Alle menschen, vrouw en man.

JORDANUS VANDEN BEMPDE⁽¹⁾ Predikheer, geboóren te Doornik in of omtrent 1634
 en overleden te Brugge den 11 maert 1671, doet zich als een verdienstelyk zededichter
 kennen in *den bloedigen Goeden vrydagh verdeeldt in XII ween-dichten*. Loven 1670.
 kl. 8°.

Het III ween-dicht.

Ey, hoe suffen de verstanden,
 Die maer achten voor torment
 Dat men tast met bey syn handen
 En met bey syn oogen kent!
 'T slechte volck en acht geen pynen
 Als die rysen uyt de vlam,
 Oft die in een lyff verschynen,
 Dat in beulen handen quam,
 Dat met kracht wort uyt-gespannen,
 Oft gebroken op een rat,
 Oft gebraden wort in pannen,
 Oft geplonst in siedend' nat,
 Oft gemorselt wort met stocken;

(1) PAQUOT. IX p. 376.

Oft met steenen word verplet,
 Oft in stucken wort getrocken,
 En de Raven voor geset.
 Dees, en diergelycke vonden,
 Worden van de lien geseyt,
 (Die de saken niet doorgronden)
 'T slot van alle bitterheyt.
 'T is gemist. De swaerste plagen
 Daer oyt eenigh mensch in viel,
 Zyn de prickels te verdragen
 Van een ongeruste ziel, enz.

MATHIAS FOURMENOIS, Priester, berymde den *Gheestelyken Valhoet*, Antw. 1670
 en Breda 1677 2 deelen kl. 8°, waeruyt wy tot een staeltje aenhaelen het gedicht *op
 den ouderdom*, deel II. bl. 55.

Siet, o mensch, hoe dat de menschen
 Haest verdroogen, haest verslenschen
 Als de blommen, als het stroy
 En gelyck het dorre hoy.
 Hoe sy voet voor voet nu stellen,
 Hoe sy alle steenen tellen
 Die hun pynen met veel smert,
 Schieten, steken door haer hert;
 Hoe sy worden neergeslagen
 Die daer gongen eerst uyt jagen:
 Hoe de dienaers van Diaen
 Op dry voeten kreupel gaen.
 Die de beiren eerst versmachten
 Die de leeuwen overcrachtten,
 Boven maten cloeck en vrom
 Sitten kreupel, sitten crom, enz.

ADRIAEN DE BUCK, van Veurne, in Vlaenderen, word als een' Nederduytsch dichter der zeventiende eeuw, met lof vermeld by PAQUOT⁽¹⁾, die van hem opgeeft: 1° *Consolatio Philosophiae ofte troost-medecyne bouck der sedighe wysheyt in 't latyne voormaels ghemaect door A. Torquatus Boëtius, enz.* II° *Den Geestelicken Maeghdesanck der christelicke ziele.*

FRANCISCUS LYFTOCHT⁽²⁾, geboren te Diest in 1640 en gestorven 1683. Ik bezit van deézen dichter den *VoorWInCkeL Van patIentIe In Den DroeVen tegenspoe Dt. Met poëtsChe LeerInge sententIen*, enz. Emmerick en Keulen (Utrecht) 1679 en 1681. 2 deelen, kl. 8°. Er komen eenige niet onaerdige zinnebeelden in dit werkje voór. Zie, onder andere, deel II. bl. 172. op het 10e zinnebeeld: *Tegenspoedt wordt gevonden by alle Menschen:*

Niemandt 'tlevē wordt gegeven
 Niemandt adem heest ontfaen,
 Oft met suchten moet hy vluchten,
 En met tegenspoedt vergaen.
 Siet d'ambachten hier met klachten
 Sterck beswaert met kruycen staen,
 Droef van herten, vol van smerten,
 Ieder isser me belaeen.
 Backers, Brouwers, Metsers, Bouwers,
 Schoene-maeckers naer den voet,

(1) PAQUOT XVIII. p. 129.

(2) ib. p. 113.

Wevers, Saegers, Sacken-dragers,
 Wercken al met tegenspoedt.....
 Predikanten noemtmen santen
 Breedt van leest, en engh van schoen;
 Als sy preken, van gebreken,
 En de fouten selver doen.
 Magistraeten salmen haeten,
 Borgemeesters wenscht men 't radt;
 Als sy soecken 't alle hoeken
 Het profydt van hunne stadt.
 Officieren noemtmen gieren
 Die voor koninckx wetten staen,
 Die ten vollen tot de tollen
 Oft licenten 't volck doen gaen.
 Alle daegen zyn vol plaegen,
 Kindertraenen, droef geschrey,
 Dit oock tuygen die nog suygen,
 Niemandt is van smerten vry.
 Oude jaeren oock verklaeren
 Hoe ons alle pyn komt aen,
 Hoe wy 't lesten moeten mesten
 D'aerde daer wy over gaen.
 Daerom groeten oude voeten
 Haer, wanneer sy vallen neer:
 'T schynt sy spreken hun gebreken,
 Seggend: neemt o aerde onsweer!
 Hoort ons kloppen, gryse koppen
 Met den derden houten voet;
 Doet ons open! want wy hopen
 Naer dit leven beter goedt.

MICHIEL BETTENS, van Brussel, staet bekend als schryver van een, op den 13 october
 1697. aldaer

gespeelde Treurspel *De Martelie der seven Machabeen*, 48 bl. in 4.º

Zyn stadgenoót, ANTHONIS FLAS, gaf omtrent den zelfden tyd vier Treurspelen in het licht, waarvan ik my vergenoeg de titels aen te haelen. I. *Den broederlycken haet teghen den onnooselen Joseph uyt-ghevrocht*. II. *Gheluckighen op-gangh, voor-spoedighen voort-gangh ende ramp-salighen onder-gangh van den vermeten, trotsen, ende vraeck-suchtighen Holofernes*. III. *De verduldighe armoede gheloont in den eeuwighen, ende gheluck-salighen schoot van den H. vader Abraham*, en IV. *Nydighe ende bloedighe vervolginghe van den goddeloosen keyser Decius*, alle gedrukt te Brussel, by Z. Bettens, in 4.º

M. DE SWAEN, leefde te Duynkerke, op het eynde der zeventiende en in den aenvang der achttiende eeuw. Hy is oubetwistbaer een' der voortreffelykste Nederduytsche Dichters van zynen tyd, zelfs wanneer men de Hollandsche daeronder reket. Zyne *Zedelyke Rym-werken en christelycke Gedagten* zyn gedrukt te Duynkerke in het jaer 1722; en vroeger was waerschyndlyk reeds doór hem opgesteld en uytgegeéven een treurspel *Andronicus*, waarvan BILDERDYK gewag maekt⁽¹⁾. Doch zyn hoofdwerk *het leven en de dood van onsen saligmaker Jesus Christus, Rymkonstig beschreven door M. DE SWAEN, in zyn leven Prince der Rederyke Gilde*

(1) *Bydragen tot de Tooneelpoezy*, bl. 89.

tot Duynkerke, geschreéven 1694, is eerst lang na zyne dood in het licht gekomen, en in twee deelen in 8° gedrukt te Brugge, ten jaere 1767. Hetzelve is in gezangen verdeeld, op alexandrynsche versmaet, elk gezang door een *toesang* van kortere regels op-gevolgd zynde. De aenhef is, als volgt:

Ick, die voor desen placht myn penne te doen quelen
 Met droef of bly geklang in treur of herderspelen,
 Die naer de dwaese lust van myne dichtenssucht
 Myn weerden tyd versleet in boerterye en klucht;
 Ick, die vol wind en roock myn ader op deed swellen
 Om op een trotsen voet myn moedertael te stellen,
 Speel nu op myne lier, met eenen stillen thoon,
 Het leven en de dood van 's Allerhoogsten Soon.
 Ick singe nu den held, die sonder oorlogsknechten,
 Alleen en wapenloos quam heel dit Al bevechten;
 Alleen en wapenloos den duyvel dwingen kon;
 De dood in boeyen wierp, de wereld overwon, enz.

Wy zyn waerlyk verlegen om eene keus te doen uyt zoo veéle voórtreffelyk bewerkte part yen, als ons dit gedicht oplevert. Kracht en zuyverheyd van tael, dichterlyke geestdrift en godsdienstige zielsverrukking doen zich overal in ruyme maete voór, en treffen den leézer op de gevoeligste wyze. Doch wy moeten onzen lust bekorten, daer onze uyttreksels van een groot aental Belgische Dichters, reeds meer plaets hebben ingenomen, dan wy voórnemens waeren daer aen te geéven. Welaen dan! sluyten wy de lange galerey van die Dichters, met het aenvoeren van een

stukje dat zeker onder alle diegenen, welke wy hebben doen kennen, eene eervolle plaats verdient, zod het al niet de kroon spant. Achter het 26^{en} gezang van het tweede deel, *Jesus Kruysdraginge* ten onderwerp hebbende, vind men het volgende juweeltje.

'K ging voor sonnen opgang uyt
 Om myn bruydegom te vinden;
 'K socht hem, met een vast besluit,
 Tusschen cederboomen, linden,
 Lauwerier en myrte-kruyd,
 Tusschen roos en lely-blommen,
 Waer hy eertyds placht te kommen,
 'K had hem menigmael ontmoet
 By twee kleyne waterbeken,
 Waer hy dikwils van syn gloed
 Van myn koelheyt placht te spreken;
 'K ging er weder, wel gemoet:
 Maer myn hoop verging in klachten,
 Siende myn vergeefsch betrachten.

Sions dochters, die weleer
 My myn bruygom hebt gewesen;
 Wyst my hem nog eenen keer!
 'K bid u, segt, waer mag hy wesen?
 Laes! myn hert verlangt soo seer;
 'K ben door liefde schier besweken;
 Och! waer heeft hy sig versteken?
 Ick besweer u, Sions jeugd,
 Door de trouwheyt van syn sinnen,
 Door de lieffelyke vreugd,

Die sy smaken, die hem minnen,
 Eyndigt dog myn ongeneugd!
 Hebt gy ergens hem vernomen,
 Segt, waer sal ick by hem komen?

Ziel, gy zoekt hier vruchteloos,
 Naer uw lief en welbeminden.
 Tusschen lely, tusschen roos
 Is hy heden niet te vinden.
 Kiest dien voetweg, die den bloos
 Van syn bloed u sal ontdekken:
 'K sag langs daer hem henen trekken;
 Syn gelaet, dat u soo soet,
 En soo minsaem quam belonken,
 Is geheel geverft met bloed
 En in tranen gants verdrongen.
 Van het hoofd tot aen den voet
 Is, door duysend vreedde wonden,
 Syn geheyligt lyf geschonden.

Lieven bruygom van myn hert!
 Soek ik u dan tusschen blommen,
 Daer gy zyt een weg vol smert
 Pyn en arbeyd opgeklommen?
 Hoe! terwyl gy zyt verwert
 Tusschen braemen, tusschen dooren,
 Sullen roosen my bekooren?
 Neen, ik laet de roosen staen;
 'K volge u langs de doorne baen!

Tweede hoofddeel.

Over de Hollandsche en Vlaemsche Schryfwyzen van het Nederduitsch.

Inleiding.

Toen, nu ongeveer twintig jaren geleden, de *Verhandeling over de spelling der Nederduitsche Tael*, van den Hoogleeraer SIEGEENBEEK, in het licht verscheen, baerde dit geen klein genoegen aen alle ware vrienden van het Vaderland, en in het byzonder aen de beoefenaren onzer schoone Moedertael. Het doel des schryvers, om de spelling tot eenparigheid te brengen, was ook alleszins loffelyk, en hy, door zyne vroeger uitgegevene en by de Bataefsche Maetschappy bekroonde *Verhandeling over de welluidendheid in de spelling*, algemeen bevoegd erkend, om uitspraek te doen over de punten van verschil. En zoo kreeg dan, door hem, de Nederduitsche Tael, by meer regelmatigheid en orde, ook meer aenzien en waerde: want de spelling is voor de tael wat een goede opschik voor een vrouw is - zy zet harer schoonheden meer vorm en luister by.

Dat diesvolgens het vertoog des heeren SIEGENBEEK, in de noordelyke Provincien der Nederlanden

grooten byval genoten heeft, en het daerin voorgedragene stelsel er algemeen aengenomen of ingevoerd is, weet ieder, die de vorderingen onzer nationale letterkunde, sedert ruim twintig jaren, oplettend heeft nagegaen, en blykt, voor het overige, uit alle de schriftelyke opstellen der Hollanderen, in dien tusschentyd openbaer gemaakt. Van hetgeen de heeren MEERMAN, ROELOFSWAERT en ZEYDELAER daertegen hebben geschreven, noch van de byzondere spelwyzen der heeren BILDERDYK, WISELIUS en CLIGNETT, willen wy hier niet spreken, als waarmede het Bataefsche publiek, tot heden toe, zich minder algemeen heeft vereenigd.

Dan, gelyk men niet zal ontkennen, dat de Verhandeling van den Leydschen Hoogleeraer, op het stuk der Nederduitsche Spelling, voor verre weg de beste en regelmatigste, ooit by de Nederlanderen in het licht gekomen, te houden zy; gelyk het waer is, dat met dezelve een wezendlyk gebrek in onze taelstudie is aengevuld; zoo moet men toch ook erkennen, dat zy grootendeels op het hollandsche taeleigen alleen gegrond zynde, niet geschikt voorkomt om, zonder wyziging, in de Zuidelyke deelen van ons Vaderland te worden ingevoerd. En waerlyk, uit vele plaetsen van dit werk kan men zelfs opmaken, dat de heer SIEGENBEEK aen een dusdanig overplanten van zyn stelsel, op Brabandschen en Vlaemschen grond, niet heeft kunnen denken, veelmin het goedvinden. Immers, overal, waer hy de uitspraak raedpleegt en aen zyne regelen toetst, komt het beschaef-

de gebruik van zyne Bataefsche landgenooten alleen in aenmerking. Het oude Vlaensch, dat eertyds evenzeer in de noordelyke als in de zuidelyke Provinciën de wet gaf, moet onderdoen voor een dialekt, hetwelk nu pas vyftig jaren den naem van Hollandsch heeft mogen dragen. ‘In ons Vaderland,’ zegt de schryver ergens, ‘is, nadat de zetel der wetenschappen, met de Spaansche beroeringen, uit Vlaenderen, weleer het bloeiendste der Nederlandsche gewesten, naar Holland werd overgevoerd, de uitspraak van dit aanzienlyk deel der Republiek de algemeene geworden en ten grondslag der spelling aangenomen⁽¹⁾,’ welke stelling hy dan ook der wyze aenkleeft, dat hy het Vlaensch geen hoegenaedmd stemrecht toekent, dan voor zoo verre het door de schriften der ouden (vooral van KILIAEN) reeds eenig gezag had bekomen, op het tydstop der 16° en het begin der 17° eeuw. Waer het gesprokene Hollandsch hem al eens onvoldoende voor komt, om er zyn systeem op te bouwen, beroept hy zich meermalen op het Zeeuwsch, het Rotterdamsch, het Geldersch; doch nimmer op het Vlaensch, of op het Brabandsch. En natuerlyk. De kundige man

(1) *Verhandeling over de Spelling der Nederduitsche Taal, ter bevordering van eenparigheid in de zelve, door MATTHYS SIEGENBEEK, Hoogleeraar in de Nederduitsche Letterkunde' te Leyden uitgegeven in naam en op last van het Staats-bewind der Bataafsche Republiek, derde druk, 1810, in 8° bl. 20. Met het aengehaelde stemt volkomen in TEN KATE: aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake, bl. 57 en 58.*

arbeidde voor het staetsbewind der Bataefsche Republiek, en geenszins voor al de zeventien provincien der Nederlanden te samen; hy had in last om de spelling der Hollanderen (die, ja wel, in enkele punten uit een liep, doch sedert meer dan een halve eeuw het hollandsche, of beter gezegd, het amsterdamsche kleet bad aengetrokken) tot gewenschte eenparigheid en regelmatigheid op te leiden. En voorzeker, in dit opzicht heeft hy oneindig veel gedaen, en zyn hem onze Noordelyke broeders allen dank verschuldigd.

Maer of nu de Brabanders en Vlamingen hem dit ook zyn, en of zy zyne spelling geheel behooren over te nemen? - dit kan men, zonder voorafgaende en naeuwkeurig onderzoek, zonder eene grondige kennis en welwikkende beoordeeling der punten, waerin zy van hem verschillen, niet beslissen. Eer een zoo aanzienlyk gedeelte der natie, als zyn de inwooners der Zuidelyke provincien (die wy in, den loop van dit werk gemakshalve *Belgen* noemen) eer de Belgen, zeg ik, hunne oude schryfwyze laten varen, om de Siegenbeekiaensche te volgen, zullen zy toch willen weten, waerom zy het eene vaerwel zeggen en het andere overnemen. Weinigen, zeer weinigen onder hen begrypen wat het zy, den aerd en de gronden der Tale uit het gebruik en de oudheid op te delven. De meesten gelooven dat hun het Hollandsch even vreemd zy, als het Hoogduitsch, of eenige andere aenverwante tael, schoon zy het eerste beter kunnen verstaen en het aennemelyker achten. Wat men eigenlyk *Nederduitsch* moet noemen, en

hoe men eertyds, aen deze en gene zyde van Maes en Wael, dezelfde tael heeft kunnen spreken en schryven, dit komt hun zeer duister voor. En geen wonder. Broeders, die zoo lang van elkander afgescheiden leefden; die eene hevige staetsstorm uit een dreef; die een andere storm weer tot een brengt; ja, waerlyk, die hebben eenige moeite, om op den eersten opslag, in elkanders gelaet den familietrek te herkennen, en zich den tyd weêr voor het geheugen te brengen, waerop hun alles gemeen was, Godsdienst, Wetten, Gebruiken en Tael.

Het kon dus den inwoonderen der Zuidelyke provincien, die het met de vereeniging van hun land aen Holland wèl meenen, niet dan aengenaem zyn te zien, dat er in deze laetste dagen, zich personen hebben opgedaen, die onderzochten, of de zoolang verwaerloosde Belgische tael die belangstelling verdiene, welke er by de Hollanders wordt aen toegekend, en of hare beoefening, in maetschappelyke en letterkundige toepassing, eenig wezendlyk voordeel kan aanbieden. Door sommigen werd op deze vraeg een bevestigend antwoord uitgebracht; en zy bevonden, dat hun gevoelen met de openbare opinie van het gezondste deel der Belgen overeenstemde. Verdienstelyke dichters traden op, toonden door hun voorbeeld, dat de oude landtael voor alle soort van redekunstige behandeling by uitstek geschikt was, en genoten ondersteuning. Weldra begon de meerderheid der vlaemschsprekenden reikhalzend uit te zien naer het herstel der moedertael, in de han-

delingen van het openbaer bestuer, en zag werkelyk dezen wensch vervuld, door de weldadige inzichten van Z.M. onzen teergeliefden Koning, die, by besluit van den 15 september 1819 het Nederduitsch zyne oude voorrechten teruggaf en het de koninglyke kroon op het hoofd drukte. Aen het hof, in de raedzael, by de rechtbanken, overal, waer het de belangen van Nederlanders geldt, wordt nu wederom Nederlandsch gesproken en gesghreven, gelyk het in den tyd onzer Vaderen, gelyk het onder Ruwaerd WILLEM *den I van Oranje* was; met uitzondering alleen van dien kleinen uithoek onzes lands, in welken het Waelsch en het Hoogduitsch de Moedertael zyn gebleven. En ook dáér zelfs begint men de tael van VONDEL en BILDERDYK met iever en goed gevolg aen te leeren en hoog te schatten; ook daer verspreidt het openbare onderwys, waerdoor ons Vaderland boven vele andere landen zoo loffelyk uitmunt, als op een' vruchtbaren akker, de zaden van Nationaliteit en Zedeverbetering, die der toekomst heilryke vruchten beloven. Jammer hu, zoo twist of tweedracht hare verwoestende hand in het jonge plantsoen sloegen, en de opkomende bloeibelovende kiem onderdrukten! - Zekerlyk dient men, by het verplanten der bloemen van den noordelyken tuin, den zuidelyken grond van alle onkruid zuiver te wieden; doch het goede moet met het kwade niet te gelyk uitgeroeid, en by dat overbrengen geen ander onkruid worden voortgeplant. Om bescheidelyker te spreken. Wy erkennen gaerne dat de Na-

tionale tael, in Braband en Vlaenderen nog veel verbetering en beschaving behoeft, en dat inzonderheid de aldaer gebruikelyke schryfwyze, om volkomen Nederduitsch te zyn, eenigzins behoort naer het Hollandsch te worden ingericht of gewyzigd, daer zy van fransche idiotismen en fransche woordvoegingen overvloeit: maer wy zyn er verre af, van te gelooven, dat de Belgen daerom moeten afzien van al wat hun dialekt byzonder eigen is, het Hollandsch alleen aenklevende... Wie zou toch zoo dwaes zyn om willen staende te houden, dat de Spelling van SIEGENBEEK en de Spraekkunst van WEILAND voor geen verbetering meer vatbaer zyn, en dat de Belgen, om wyselyk te handelen, ook datgene moeten laten varen, waerin zy den ouden oorspronglyken aerd der Nederduitsche Tale nog eerbiedigen?

Natuerlykerwyze moest de wettelyke herstelling der Landfael met eenige moeilykheden gepaerd gaen in een gevest als België, waer het regelmatig schryven in dezelve, sedert ruim twee eeuwen een buitengewoon verschynsel was, en waer geene taelkundige schryveren van doorslaende gezag worden gevonden. Dit schynt in het byzonder het geval te zyn ten aenzien der spelling, waeromtrent men nog hevigen twist voert en zeer uiteenlopend denkt. Eenigen zyn namelyk van gevoelen, dat men een geheel nieuwe behoort in te voeren, en beproeven om de hunne tot model te geven, gelyk Doktor VAN DALE, te Ieperen Anderen, en wel de aenzienlyksten, vinden het smakeryker Hollandsch te schryven, en een derde

soort eindelyk zou uit alle de verschillende dialekten van het Nederduitsch een volmaekt geheel willen zien gevormd.

In dezen hachelyken toestand van zaken (want twyfel en onbestemdheid zyn ook foltertuigen) komt het zeer gepast, dat het koninglyk genootschap *Concordia* van Brussel, het belang der twistende partyen zich aantrekkende, onder meer andere goede inzichten, ook deze heeft gehad, van alle desverstaenden op te roepen ter oplossing der navolgende vraeg:

Wat is het kenmerkende van het Vlaemsch in onderscheiding van het Hollandsch, ten aenzien van de Spelling en van de hiermede verbonden uitspraek der woorden? welke zyn de gronden die, ter wederzyde, voor het hier omtrent bestaende verschil worden aengevoerd, en welke der beide stelsels van spelling en uitspraek eindelyk (het Vlaemsch of het Hollandsch) zoude men om daer by optegeven redenen, vermeenen de voorkeur te verdienen boven het ander? - (De beantwoorders zullen in hunne verhandelingen zich hoofdzakelyk bepalen tot het bybrengen der gronden of uitspraken van verdienstelyke Taelopbouwers, zonder zich breedvoerig in te laten rnet de ontwikkeling van hun afzonderlyk gevoelen, en veel min nog, hier uit hunne beantwoording af te leiden.)

En deze vraeg stelle ik my voor te beantwoorden, niet zoo zeer om den uitgeloofden eerprys te behalen, alswel om, voor zoo veel in my is, iets by te

dragen, dat tot inlichting myner landgenooten, omtrent dit onderwerp, moge verstrekken.

Dan, eer ik hieraen myne krachten beproeve, zal het niet ondienstig wezen vooraf op te maken en te bepalen wat men zich, naer myn inzien, by het uitschryven dier prysvraag heeft kunnen voorstellen, en uit welk oogpunt men dezelve moet beschouwen.

Bedriege ik my niet, dan laet de bedoeling des Genootschaps, in zoo verre de zelve uit het bovenstaende kan worden opgemaekt, zich aldus verklaren. Vooreerst vloeit het uit de bewoording der vraag-zelve genoegzaam voort, dat men het Hollandsch en het Vlaensch heeft aengemerkt voor twee dialekten, die min of meer van elkander verschillen, doch waervan het laetste zich niet zoo duidelykdoet kennen, als het eerste; het zy, omdat er geene Spelof Spraekkunsten bestaen, die door de Belgen algemeen zyn aengenomen; het zy, omdat de schryvers, die dat punt aenroerden (B.V. de heer BEHAEGEL) zich meer opzettelyk hebben bezig gehouden, om voor te dragen *wat zyn moest*, dan om te onderzoeken *wat is*. Aen wetgevers immers, en planmakers van allen slach, zoowel in het letter- als in het staet-kundige, ontbreekt het niet, in onzen leeftyd. Veel, dat oud is, wordt omgehaeld en herschapen, en elk voelt zich, als het ware, geroepen om de raedgever der vorsten of de reivoerder van die hem omringen te zyn. Zelden laet men het voorledene in het tegenwoordige voortwerken, en leent men gehoor aen de

ondervinding, die nogtans de moeder der wrysheid is. Zoo gaet het in de filosofie des levens, zoo, in het regelen der tael; en om op deze gevaerlyke klip niet te stooten, heeft dus het Genootschap, hetgeen de *eendracht* in het schild voert, gewild, dat de beantwoorders zich hoofdzakelyk zouden bezig houden met het bybrengen der gronden, welke door verdienstelyke Taelopbouwers, voor en tegen, zyn aengevoerd. En inderdaed, dit scheen noodzakelyk om menigvuldige redenen, welke wy hier liefst stilzwygend voorby gaen, doch die, naer hetgene wy boven zagen, niet moeilyk zyn op te sporen.

Intusschen, al begeert het Genootschap, dat men zich niet breedvoerig inlate met de ontwikkeling van zyne byzondere gevoelens, wel verre van daeruit een antwoord af te leiden; zoo meenen wy toch te mogen veronderstellen, dat het den beantwoorder is vry gelaten om ook alzulke andere punten aen te doen, als door hem zullen worden geoordeeld dienstig te zyn tot nader opheldering der zake. Immers, aen geen schryver ter wereld is het nog ontzegt geweest zyn onderwerp geheel af te handelen; en daerom zal ik my ook veroorloven een grooter omvang aen het voorstel te geven, dan het te hebben schynt. Ik ben, namelyk, van zin om, behalven hetgeen er gevraegd wordt, te onderzoeken, of ook niet die spelling, welke ons als de beste zal voorkomen, behoort gewyzigd en verbeterd te worden, naer de algemeene Nederduitsche Tael, dat is te zeggen, naer het gemeenlandsche dialekt, gelyk TENKATE het noemt? dit

toch schynt de wensch van alle verlichte Nederlanders in België te zyn; en, zoo ik my niet bedrieg, ligt deze wensch ook inde prysvraag opgesloten.

Maer waerom dan, zal men wellicht zeggen, niet liever een verhoog gevraagd, dat de middelen aanwees om het Hollandsche en Vlaemsche schryfgebruik, eens voor al, vast te zetten, en tot één te smelten? Waertoe voorgeschreven, dat de voortreffelykheid van het eene stelsel boven het andere moet worden betoogd? Waerschyndlyk heeft de Maetschappy hiervoor hare goede redenen gehad, waeronder wel de voornaemste hierin zal zyn gelegen, dat het verschil van beide de gebruiken misschien anders zou worden uit het oog verloren, en een ruim veld opengezet aen de allesbedervende stelselmakery, die van elk dialekt slechts datgene zou bybrengen ert overnemen, wat met hare eenmael aengenomene wetten strookte. Neen zeker; beter was het, te bepalen, dat elk dialekt afzonderlyk zou worden omschreven en deszelfs verdiensten in de schael der redenen welvoegelykheid opgewogen. Hierdoor beveiligde men eenigzins den beantwoorder tegen het hem bedreigende gevaer, van op de klip der eigenliefde schipbreuk te lyden. Voeg hier by, dat het ook uit de beoordeeling der geschilpunten genoegzaam zal moeten voortvloeien of eene dergelyke samensmelting wenschelyk zy.

Het komt er vooral op aen, dat de Belgen eindelyk eens worden in staet gesteld om een vonnis te

stryken over het onderscheid van hunne schryfwyze en uitspraek, in tegenstelling van die der Hollanders, welk oogmerk niet kan worden bereikt, zoo lang men hun de oorzaken en nadeelen van dat verschil niet doe gevoelen. En om dit met vrucht te doen; om by hen eene betere spelling in te voeren, zal het, onzes achtens, niet alleen noodig zyn op goede gronden te doen zien, dat de hunne gebrekkelyk en verwerpelyk is, en dat eene andere, met name de Hollandsche, het in schoonheid en regelmatigheid op haer wint, maer ook, dat deze andere spelling gevoegelyk door hen kan worden aengenomen, zonder hunne eigene tale in iets te kort te doen. En, inderdaed, wy zullen bevinden dat, met eene kleine opoffering van de zyde der genen, die de regels van SIEGENBEEK zyn toegedaen, dit zeer gemakkelyk kan geschieden; ja, wat meer is, wy zullen onwederlegbare daedzaken in het midden brengen, die klaerlyk aantoonen, dat de Bataefsche schryfwyze (met uitzondering der verdubbeling der *a*, door zichzelf, en enkele andere kleinigheden) tot laet in de zeventiende eeuw de Belgische geweest, en met de Vlaemsche uitspraek nog heden ten dage niet strydig is. Meestal toch is er ter overtuiging niets beslissender, dan dat men de bewyzen zyner stelling nit het gedrag der tegenparty kan ontleenen, en zeggen: *gy deedt eertyds zelf zoo*.

Zal echter onze arbeid ten algemeenen nutte strekken, dan moet hy zich door beknoptheid en duidelykheid aenbevelen; en uit dien hoofde houden wy

ons niet verplicht om het opgenoemde verschil tot in de kleinste byzonderheden na te gaen, maer willen liefst al datgene onaengeroerd laten, wat van beide zyden in dezen voor onverschillig of onbeduidend doorgaet. Om een voorbeeld te geven: het is den Brabander volstrekt om het even, of hy de woorden *voorts*, *herwaerts*, *gints*, en meer dergelyke, met *ts* of *ds* eindige; weshalve het eene overtollige moeite zou zyn, daer by stil te staen.

Van gelyken achten wy het door de prysuitschryveren niet gevorderd, dat men eenigzins breedvoerig handele over die punten der spelling, waeromtrent partyen het met elkander volkomen eens zyn, gelyk zulks onder andere plaets heeft ten aanzien der schryfwyze met de hardlange *e* en *o*, het onderscheiden der *ei* en *y*, *g* en *ch*, *z* en *s*, het verwisselen der *b* in *p*, *v* in *f*, en omgekeerd, en wat zulker dingen al meer zyn. Immers, wy zyn niet geroepen om de geheele Nederduitsche spelling te omvatten en uit een te zetten, maer wel, en alleen, om het kenmerkende van het Vlaemsch, in onderscheiding van het Hollandsch, aen te toonen.

En hiertoe gaen wy dan ook, na deze voorbereidende aenmerkingen, over, in vertrouwen, dat de welwillendheid en verschoonende aendacht van den lezer ons zullen volgen.

Eerste Afdeeling.
Over het verschil der Hollandsche en Vlaemsche spelling en uitspraek.

Alvorens te kunnen weten wat het kenmerkende van het Vlaemsch, in onderscheiding van het Hollandsch, met betrekking tot de spelling, zy, zoo wordt er vereischt, dat men zich een klaer denkbeeld vorme van hetgene men overeengekomen is *Hollandsch* te noemen; daer het, volgens de regelen eener gezonde redeneerkunde voor volstrekt onmogelyk wordt gehouden, het onderscheid tusschen twee voorwerpen te bepalen, wanneer derzelve hoedanigheden of bestanddeelen niet zyn erkend. De Brabanders en Vlamingen zyn ook, voor een groot deel, nog maer zeer weinig bekend met de regels hunner Noordelyke landgenooten.

Wat is de Hollandsche Spelling? Ziedaer dus wat wy het eerst moeten onderzoeken.

Eerste hoofdstuk.***Wat Hollandsche Spelling is.***

Onder den naem van *Hollandsche Spelling* verstaen wy die byzondere schryfwyze van het Nederduitsch, welke, ten gevolge der openbaermaking van de in onze inleiding vermelde schriften des heeren SIEGENBEEK, in de Noordelyke Provinciën van ons Vaderland, sedert nu een geruimen tyd, algemeen gevolgd wordt. En wat aengaet de gronden dezer Spelling: wy houden het daer voor, dat het niet zal noodig zyn de zelve elders dan in die schriften op te zoeken, daer eene uitgebreidere naspeuring ons al te verre van ons oogmerk af zoude brengen. Men denke intusschen niet, dat van elders geene andere gronden voor het Bataefsche gebruik zyn aen te voeren. Integendeel, wy zullen er, van onzen kant, hierna, verscheidene nieuwe opgeven, en, inzonderheid ten voordeele der enkele vokaelspelling, nog eene sterkere beweegreden doen gelden, dan by SIEGENBEEK gevonden wordt. Wy willen hier enkelyk de noodzakelykheid betoogen om voor alsnu, en ter kenmerking van het hedendaegsche Hollandsch de schriften van dien Hoogleeraer alleen te raedplegen. Indien wy de uitspraken van andere verdienste-

lyke Taelkundigen, als met hame BILDERDYK, moesten aenhalen, zulks zou, (hoe veel afdoende die ook zyn) kunnen oorzaak geven dat de zaak zich verwardde, en dat men van het Hollandsch niet dat begrip verkreeg, hetgeen de meeste Hollanders-zelven daarvan hebben; ja, dit vervoerde ons, wellicht, tot de *questie* terug, of de spelling van SIEGENBEEK de Hollandsche zy, enz. enz.

Deze Spelling dan, de goedkeuring van vele geleerde mannen uit de Noordelyke Provinciën, en de bekrachtiging van de meeste taelkundige Maetschappyyen aldaer, ook die van het Instituēt hebbende weggedragen, en door het Staetsbewind der Bataafsche Republiek *gedecreteerd*, en in hoogere en lagere scholen geleerd en beoefend zynde, zoo mogen wy, met de meerderheid onzer Hollandsche broeders, gerust gelooven, dat men dezelve telkens bedoelt, wanneer men, gelyk in het uitschryven der prysvraag geschied is, de woorden *Hollandsche Spelling* bezigt. Voor het overige zal dit ons niet beletten de regelen dezer Spelling in de laetste afdeeling onzer Verhandeling op den toets te brengen.

Voorloopig zy hier aengemerkt, dat wy het omtrent de volgende algemeene beginselen van spelregeling met den Hoogleeraer volkomen eens zyn.

Schryf, zoo als gy spreekt; het is de eerste grondwet der Spelling, aengezien het schryven eene afbeelding dier klanken is, door welke wy onze gedachten aen anderen mededeelen. Dan, gelyk niet alle ingezetenen van een land hunne tael op de zelf-

de wyze en ook niet even goed uitspreken, zoo zou men dwaselyk en onmaetschappelyk handelen, byaldien men zyn eigene *articulatiën* voor de beste en zuiverste hield, en die alleen ten richtsnoer nam. Men geve dan ook zorgvuldig acht, op het beschaefde spraekgebruik zyner landgenooten; op de wet der welluidendheid en spaerzaamheid; op het gezag der klassische schryvers; op den aerd en eigendom der tale, en in het bysonder op de verplichting, waerin men is, van in stand te houden en te eerbiedigen al wat men van zyne voorouders goeds en schoons heeft geerfd. Ware Nationaliteit ziet evenzeer op behouden, als op verbeteren; eene waarheid, die ons hierna allerhelderst voor 't oog zal komen, wanneer wy zullen hebben gezien, dat elke verbetering by de Belgen, ten aenzien der tael, op het behouden van hetgeen hun eigen is, uitloopt.

Na deze algemeene grondbeginselen vooraf te hebben erkend, gaen wy nu onmiddelyk over tot het beschouwen der Hollandsche Spelling, en wel bepaeldelyk tot de opgave dier punten, welke van het Vlaemsch schryfgebruik afwyken. Wy zullen kort zyn, en de Verhandeling van den heer SIEGENBEEK op den voet volgen, welken Hoogleeraer hier, als het ware, sprekend wordt ingevoerd.

§. 1.

Over de klinkletters IJ en Y.

De eerste dezer letteren is, in haren oorsprong,

niets anders dars de dubbele of verlengde I; want, in de oudste schriften, van MAERLANT af, tot op HENDRIK LAURENSZ, SPIEGEL toe, vindt, men doorgaens *hi, zi, vri, mine, bliven*, voor *hij, zij, vrij, mijne*, enz. geschreven. Doch, daer de enkele I niet altyd kan plaets vinden in de lettergrepen, welke op een medeklinker stooten, vond men goed die te verdubbelen, schryvende *blijf, wiin, schriif*, gelyk nog in vele oude handschriften wordt opgemerkt. Al vroeg echter, het zy om de dubbele *i* met geene *u* te doen verwarren, het zy tot sieraed van het geschrift, kreeg de tweede *i* een staert onderaen (*ij*). De uitspraek was als de tweeklank *ie* by ons nu is; en deze uitspraek laten te Vriezen, Zeeuwen, Gelderschen, Overysselschen en Groningers nog beden ten dage onvervalscht hooren. Doch op de tong der Hollanders is de klank der *ij* sedert lang verloren geraekt en in dien van *ei* verwisseld, schoon zy het zelfde letterteeken hebben blyven behouden. Deze verbastering nu uit te roeien ware volstrekt onmogelyk.

De Y is geene Hollandsche letter en slechts in vreemde woorden, als *Cyrus, Assyrien, Abyssien* en dergelyke nog te dulden. Gebruikten de ouden ze somtyds, het was zonder noodzake, en in navolging van het Fransch, waeruit men zeker geen richtsnoer voor de Nederduitsche Spelling af moet leiden.

§. 2.

Over de verieniging van A door E, of door verdubbeling.

Zeer lang heeft men de *a* door de *e* verlengd, en geschreven *maet*, *schaep*, enz. welke spelling echter, sedert meer dan een halve eeuw, en wel voornamelyk sedert de aenmerkingen daeromtrent door HUYDECOPER gemaekt, in zyne *Proeve van Tael en Dichtkunde*, door het schryven der dubbele *a* is verdrongen. Trouwens, die schryvers ook, welke de *e* ter verlenging der *a* bezigen, hebben daer voor geene byzondere taekundige gronden, althans geene welke den toets kunnen doorstaen. Willen zy soortgelyke verlenging voorstaen, en zich op de vroegere schryvers van ons land beroepen, dan dienden zy toch te weten, dat, zoo men in dezen der ouden voetspoor wil drukken, men ook de *o* en *u* met *e* behoort te verlengen, daer dit laetste zoo wel als het eerste by hen gebruikelyk was. Voortyds eindigden onze meeste naemwoorden op eene zachte *e* (*mate*, *mure*, *hoep*, enz.); doch toen men naderhand die woorden by de uitspraek begon in te korten, en slechts eene enkele syllabe liet hooren, zette men de zachte *e* vóór den medeklinker, om alzo den afgebroken klank van *mat'*, *mur'*, *hop'*, aen te vullen, en schreef diesvolgens *maet*, *muer*, *hoep*. Eenige leden der Amsterdamsche Rethorykkamer in *liefde bloeiende*, waeronder HOOFT, hebben deze wyze van vokaelverlenging als ongepast verworpen,

en daerentegen de verdubbeling der *a* voorgestaen, ofschoon VONDEL en vele andere achtbare schryvers de oude spelling, uit gewoonte, zyn getrouw gebleven.

Nog zyn er, die de schryfwyze van *aa* aennemende, oordeelen, dat in sommige woorden, als, *paerel, paerd, staert, zwaerd, waerd, kaers, laers, naerstig, rechtvaerdig*, de *ae* moeten worden behouden, alzoo deze tweeklank een gemengd geluid oplevert, dat nagenoeg met de fransche *ai* of de grieksche *Hovereenkomt*. Zy dwalen. Onze Tael kent geenen dergelyken tweeklank, en het is hoogstwaerschylyk dat de oorsprong van zulk denkbeeld eene pooging zal zyn geweest om, door dezen middelweg, twee onderscheidene tongvallen te vereenigen, waarvan de eerste *peerd, peerle* of *perel, neerstig*; de andere *paard, paarle*, of *parel, naarstig* deed hooren. Daer, inmiddels, het gezag der schryvers en het beschaefde spraekgebruik, in Holland, doorgaens voor *parel, paard*, enz. mitsgaders voor de verlenging van *a* door *a* pleiten, zoo zal men wèl doen dit te volgen. Het zelfde voorschrift geldt omtrent *korenair, hair, heir, meir, oirkonde, oirsprong, oirzaek*, en de samengetrokkene *blaên, daên*, enz. alle welke woorden men schryven moet *aar, haar, heer, meer, oorkonde, oorsprong, oorzaak, blaen, daan*, enz.

§. 3.

Over de enkele en dubbele vokaelspelling.

Van ouds heeft men in lettergrepen, die niet op

eenen medeklinker stuiten, eene enkele vokaël ter klankvorming voldoende geoordeeld. Wel is waer, dat HOOFT, BRANDT, HUYDECOPER en WAGENAAR de dubbele vokaëlspeeling, op grond, dat de zelve eenvoudiger is, en de wezendlyke bestanddeelen der woorden bewaert, in hunne schriften gebruikten en aenprezen, doch dit verdient geene navolging; want, gelyk onze Tael de onwaerdeerbare eigenschap bezit om altyd deti klemtoon op het zakelyk deel des woords te doen vallen, zoo wordt er geene verdubbeling der vokaël gevorderd, om dezen klemtoon aen te wyzen. Immers, men kan de woorden *dadēn, namen, zaken, zakelyk, muren*, en vele andere, tot niets anders terug brengen dan tot *daad, naam, zaak* en *muur*. Doen er, in deze wyze van spellen, voor den vreemdeling, zich zwarigheden op, het gemak van vreemdelingen kan de invoering van een stelsel, dat met de *analogie* der tale strydt, niet wettigen.

Ook in de onbepaalde wyzen der werkwoorden, als in *baren, klagen, geven, nemen, loven, koken*, behoort men den klinker niet te verdubbelen. Wanneer echter de scherplange *e* of *o* in deze of andere soorten van woorden voorkomen, als in *abeelen, tooneelen, heelen, leenen, koopen*, enz, dan schryve men bestendig, zoo wel voor het meer- als voor het enkelvoud, de twee *ee* of *oo*.

Ten aenzien der IJ kan de enkele vokaëlspeeling, in het meervoud der naemwoorden en de onbepaalde wyze der verba, geen plaets vinden, uit hoofde der

algemeene verbastering van uitspraek, die aen dit letterteeken den klank van *ei* toekent, en de enkele *i* nooit lang doet hooren. Men schryve dan *blijven*, *schrijven*, *ijzer*, enz.

§. 4.

Over de tweeklanken.

De *ie*, in *zien*, *hier*, *die*, enz: is geen verlengde *i*, maer een tweeklank, alzo men van ouds de *i* door zichzelf verlengde (*ij*) gelyk wy boven gezien hebben. Wil men hertegen aanvoeren, dat de doorgaende uitspraek van *ie* ons geenen gemengden klank doet hooren, wy antwoorden, dat de *ei* en *ij* in de uitspraek evenmin onderscheiden worden, schoon het eerste klankteeken onder de ware twee-klanken gerekend wordt.

In andere samengestelde klanken, als *kaai*, *zaai hooi*, *strooi*, enz. schryft de Hollander bestendig eene *i*, waer de Brabander de *y* plaetst (*zaey*, *hooy*, enz.). Wanneer nogtans op de twee- of drie-klanken, die in *i* eindigen, de lettergreep *er* of *en* volgt, zoo voegt eerstgemelde eene *j* tusschen beiden, en maekt van *mooi*, *mooijer*; van *bloei*, *bloeijen*; van *fraai*, *fraaijer*; van *bui*, *buijen*, enz. De reden hiervan is, dat men deze *j* bescheidelyk doet hooren, in de uitspraek.

§. 5.

Over de medeklinkers.

Ter bevordering der duidelykheid gebruikt men *dt*, vereenigd als sluitletters, wanneer dezelve name-

lyk voorkomen als eene verkorting van het oude *det*, in den tweeden en derden persoon van den tegen woordigen, en den tweeden van den onvolmaekt verledenen tyd der aentoonende wyze, welke in de onbepaalde wyze eene *d* in de laetste lettergreep hebben, als: *ik bind, gy bindt, hy bindt, ik word, gy wordt, hy wordt, gy bondt*, enz: want oudtyds vervoegde men deze werkwoorden, gelyk alle andere, aldus:

Ik binde, gy bindet, hy bindet,
Ik bonde, gy bondet, hy bonde;

waer uit, by de wechlating der zachte *e*, *ik bind, gy, hy bindt, ik, hy bond, gy bondt*, ontstaen is.

De *G* behoort geschreven te worden in alle de woorden, waerin dezelve, om hunnen duidelyken oorsprong te kennen, noodig is, of die in het meervoud de *g* hebben. Dus spelt men met die letter, *oog, weg, dag, zag*; alsmede *magt*, van *mogen*, *klagt* van *klagen*, *bragt* van *brenge*, *pligt* van *plegen*, en meer dergelyken.

De *g* verwisselt zich in *k*, in *aenvankelyk, gevankelyk koninklyk, oorspronkelyk vergankelyk*, en veel andere woorden, die op *lyk* uitgaen; en de algemeene uitspraak wettigt deze verwisseling.

Verders gebruikt men, naer het voorbeeld der ouden, het letterteeken *ch*, op het einde van een woord of lettergreep, wanneer het meervoud of de afleiding geene *d* hebben. Men schryve diesvolgens *ach, zich, achter, kocht* van *koopen, zacht*; en wat zulker woorden al meer zyn.

Om de korthed der klinkers in de spelling duidelyk aen te toonen, by het schryven van woorden, als *bidden*, *spotten*, *liggen*, verdubbelt men den medeklinker; en men voegt, om dezelfde reden, eene *g* in, op het einde der eerste lettergreep van *lagchen*, *pragchen*, *kagchel*, *ligchaem*, uit hoofde er anders, met verlenging der eerste vokaël, verkeerdelyk zou kunnen gelezen worden *la-chen*, *pra-chen*, *ka-chel*, *li-chaem*.

Andere consonnantverdubbelingen zyn echter niet aen te pryzen, zoo als, by voorbeeld, eene dubbele *f* of *s*, in *liefelyk*, *sterfelyk*, *erfelyk*, *besem*, *aesem*, *bloesem*, *deesem*, enz. Immers, daer deze twee letteren uit zichzelf scherp genoeg klinken, zoo zou het overtollig zyn die te verdubbelen. Voor het overige, zal men omtrent dit punt, gelyk omtrent alle andere, de zuivere uitspraek zorgvuldig behooren raed te plegen.

§. 6.

Over andere by zonderheden, in de Hollandsche Spelling voorkomende.

Tot bevordering der welluidendheid wordt er in de meeste zelfstandige of byvoegelyke naemwoorden, op *aar*, *ling*, *nis*, *lijk* of *loos*, eindigende, eene zachte *e* vóór de *l* of *n* geplaatst, als in *schuldenaar*, *afschuwelyk*, *sterveling*, enz. in stede van *schuldnaar*, *afschuwlyk*, *sterfling*; welke laetste schryfwyze veel hardheid aen de uitspraek geven zoude.

Woorden, die men wil verkleinen, geeft men ge-

woonlyk *je* en *tje* aen het einde, als: *blad, blaadje, vent, ventje; man, mannetje*; doch die op *m* uitgaen krygen *pje*, gelyk *boom, boompje; bloem, bloempje*; enz.

Ten aenzien der gelykluidende, maer in beteekenis verschillende, woorden, moet men bekennen, dat het niet wel mogelyk en ook niet noodzakelyk zy, die altyd door de spelling te onderscheiden; weshalve men raedzaamst vindt, daerin altyd de zelfde letters te gebruiken; met uitzondering nogtans van eenige weinige woorden, voor welke het gebruik der meerderheid deze onderscheiding heeft ingevoerd.

Eindelyk, dient men in woorden, welke uit andere talen zyn ontleend, geene vreemde letterteekenen te gebruiken, wanneer zy namelyk door veelvuldig en langdurig gebruik, by ons, het burgerrecht verkregen hebben, als: *kanaal, diaken, predikant, koor, karakter, klasse, seraf, profeet, kantoor, triumf* en meer dergelyke; doch de andere behouden hunne uitheemsche spelling, als: *cedel, cyns, cyfer, Cyrus, citer, Quirinus, Phrygie, Egypten*.

Tweede hoofdstuk.***Wat Vlaemsche Spelling is.***

Thans begeven wy ons op een veld, te voren nooit met gelyk opzet betreden. Voor het Hollandsch hadden wy den heer SIEGENBEEK slechts op den voet te volgen, daer dien schryver, by onze Bataefsche landgenooten algemeen tot een' zekeren gids in de spelling wordt genomen. Maer, welke *Ariadne* zal ons uit den doolhof der Vlaemsche schryfwyzen helpen (Ik noem *Vlaemsch*, dat dialekt van het nederduitsch, hetwelk in de Provinciën Antwerpen, Zuidbrabant en Limburg zoo wel, als in het eigenlyke Vlaenderen, wordt gesproken en geschreven)? Wie zal ons aenwyzen, waer het oprechte Vlaemsch t' huis behoort - door wien, en naer welke beginselen het best wordt geschreven?... Er bestaen, zegt men, geene vlaemsche Spel- en Spraek-kunsten van doorgaende gezag, en in de schriften der Vlamingen van onzen leeftyd kan men geene, althans zeer weinige, overeenkomst en stelselmatigheid aantreffen. Doch waer, en by welke uitspraek zal men dan de grondslagen van hetgeen men *Vlaemsche Spelling* heet, moeten zoeken? Doet zich die uitspraek voor in de hoofdstad Brussel, te Gent of te

Antwerpen? of bestaat die het onvervalscht? gelyk velen meenen, by de Westvlamingen?

Ziedaer, een reeks van vragen, die allen even moeilyk te beantwoorden zyn.

Vooreerst, lydt het geen twyfel, by iemand die onbevooroordeeld denkt, dat de Vlaemsche spelling, tot heden toe, nog door niemand op vaste gronden van algemeenen Vlaemschen aerd gebracht is. Niemand heeft, zoo verre ik weet, de verschillende spreekwyzen der Vlamingen en Brabanders met elkanderen vergeleken, en daeruit een kennelyk iets opgemaakt: zelfs DES ROCHES niet, schoon anders zeer belezen en veel afdoende in zaken van Belgische letteren, en krachtdadig door het Oostenryks Gouvernement ondersteund; zelfs TER BRUGGEN niet, hoezeer zyne Spraakkunst zich boven de meeste andere verheft, en de goedkeuring eener geheele Provincie heeft weggedragen; zelfs BEHAEGEL niet, hoe duchtig hy ook gewapend zy met al de syllogismen en enthymemas eener strenge logica; want, elke schoolmeester, in de Zuidelyke Provincien, hetzy hy den schepter volgens de constitutie van *Lancaster* of van *Pestalozzi* voert, of volstrekt eigenmachtig regeert, elke onderwyser, zeg ik, acht zich bevoegd om den kinderen alzulke taelwetten voorteschryven, als hem door het hoofd zyn gewaeid. Anarchie is een erg kwaed, zoowel in de spelling, als in de regering.

Ten aenzien der uitspraek, zyn wy er verre af van

te willen loochenen dat die der Westvlamingen als nog met weinige bastaerdwoorden is ontsierd. Doch dit is, zoo wy meenen, geene voldoende reden om daerom by hen alleen te rade te gaen, of om hunne uitspraak voor den éénigsten maetstaf aen te neemen, daerer, zeer waarschynelyk, voor deze onverbasterdheid oorzaken zyn aen te wyzen, die met de regeling van het Vlaemsch niets gemeen hebben, zoo als, onder andere, hunnen geringen omgang met vreemdelingen; Westvlaenderen eene Provincie zynde, die, minder dan de andere Belgische gewesten, van europeïsche reiswegen wordt doorsneden. Hoe het zy, wy achten het altyd gevaerlyk de eene Provincie boven de andere te stellen, en zouden liefst geene hoofdstad aen de spelling zien gegeven. Vóór SIEGENBEEK bestonden er in Holland eigenlyk maer twee spellingen, namelyk de Amsterdamsche met de dubbele *a*, en de Rotterdamsche met de *ae*. Zyn keus viel, gelyk bekend is, op het Amsterdamsch, en was, na HUYDECOPER en KLUIT ook niet moeilyk te verrechtvaardigen. Doch, wat nu, van onze belgische orthographie?

Na rype overweging vinden wy best de uitspraak van de meestbekende Belgische Spraekleeraren by te brengen, om ten minste daerdoor eenig begrip op te doen, van hetgeen er nopens de Vlaemsche spelling *wordt geleerd*. Dit, immers, zal ons van het gevaer en het verwyt beveiligen van gewaegde stellingen aen te kleven, en ons eenigermate in staet stellen tot het ontdekken der punten van algemeen verschil.

Jaren lang heb ik naer boeken omgezien, die over Vlaemsche Spraek en Spelling handelen, doch er zelden enkele aengetroffen, die de aendacht eens taelkundigen lezers verdienen, geene, die zich door eene grondige samenvatting en bewerking der tale aenbevelen.

Onder die weinige, welke my hebben bezig gehouden, bevinden er zich echter, die op dit oogenblik nog min of meer in de scholen worden gebruikt, of die onder andere opzichten eenigen invloed hebben uitgeoefend. Tot deze wil ik dan ook myne keuze bepalen. Het zyn de volgende:

I^o *Le parallèle de la Grammaire des deux langues françoise et flamande, contenant enr abrégé toutes les règles fondamentales de ces deux langues.* Par J.F.V.

GEESDALLE. *De vergelykinge van de Spraek-konste der twee talen de fransche en vlaemsche, behelsende in het kort alle de grontregels deser twee talen.* Gend, 1712, in kl. 8.º 309, bladzyden.

Dit boek bevat veel goeds en betrachtenswaardigs. Het geeft, gelyk men uit den titel ziet, eene vergelyking der twee talen, voor en in welke het is opgesteld. De opdracht is aen het Magistraet der stad Gent, alwaer de schryver, naer men my heeft verzekerd, eene kostschool hield. Van alle de Belgische Spraekkunstmakersen houden wy VAN GEESDALLE voor den eenigste, die de oude eigenschappen van het Nederduitsch heeft trachten te bewaren.

In de vervoegingen der werkwoorden schryft hy nog:

*Dat ik hebbe,
Dat gy hebbet,
Dat ik hadde,
Dat gy haddet, enz.*

terwyl hy ook naenwkeurig de *y* van de *ij* onderscheidt en de enkele vokaelspelling, in lettergrepen, op geen' medeklinker stuitende, aenpryst en volgt.

II. *Fondamenten ofte grondregelen der Nederduytsche Spel-konst, doór P.B. Antwerpen, by H. Bincken, 1757, in kl. 8.º*

Deze grondregels, schoon weinig om het lyf hebbende, worden op vele plaetsen van Braband en Vlaenderen in de scholen gebruikt. Zy zyn menigvuldigmalen herdrukt, en hebben niet weinig geholpen om het gebruik der accentteekens te vestigen. Het werkjen is afgedeeld in vragen en antwoorden, gelyk byna alle de volgende, gevende derzelve schryvers den voorkeur aen eene catechiserende leerwyze.

III. *Woordenschat ofte Letter-konst gedeyld in twee deelen, volgens de nieuwe, en kortere maniere van schryven, na den oorsprong der taele, enz. doór J.D.*

VERPOORTEN, *Schoól-meester binnen Antwerpen* Antw. 1759. 2 deelen, in kl. 8.º

Minder dan de vorigen. Door die *kortere maniere van schryven* verstaet de Autheur, niet de enkele vokaelspelling van SIEGENBEEK, maer het weglaten der *h* achter de *g* als in *magtigh, zigh*; en

der *c* vóór de *k*; eene overtolligheid die tegenwoordig nog by vele Vlaemschschryvenden zich voordoet. Zyn tweede deel is een woordenlyst van vertaelde stadhuistermen, in den smaek van MEYERS *Woordenschat*, waeruit het waerschyndlyk zal opgemaekt zyn.

IV. *Nieuwe Nederduytsche Spraek-konst*, doór J. DES ROCHES, Antwerpen, 1761, kl. 8°. 87 bladz.

Van alle Vlaemsche Spraekkunsten diegene, welke in de Zuidelyke Provincien het meeste gezag heeft verworven. DES ROCHES, in zyn jeugd als Onderwyzer te Antwerpen geplaetst, deed alvroeg poogingen om betere schoolboeken voor het Nederduitsch en het Fransch in te voeren. Toen hy vervolgens lid werd van de Commissie voor het school-wezen, op last van de keizerinne MARIA THERESIA ingesteld, verkreeg zyne Spraekkunst groot aenzien by de meerderheid der Brabanders, schoon zy toch weinig door hen in de scholen gebruikt is. In Vlaenderen, en elders, kante men zich er tegen aen, op grond dat de Antwerpsche uitspraek, die den tweeklank *ou* met *au* verwardt, daerin tot grondslag genomen was. Intusschen kan men dit werkjen den lof niet ontzeggen van duidelyke en geleidelyke voorschriften te bevatten, die zeer gemakkelyk uit te voeren waren, indien zy den oorspronglyken aerd der tale meestal geen geweld aendeden.

V. *Deure oft ingang tot de Nederduytsche taele* doór P.J. VAN BELLEGHEM vry Schoolmeester binnen de stad Brugge, ende DANIEL WATER-

SCHOOT, *Schoolmeester tot Hanssevelde, prochie Zele*. Brugge, 1773. 183 bl. in kl. 8°.

Een slordig opstel met versjens ondermengd, en van *onderwyzingen in de schryfkonste* en eenen *Eeuwigdurenden Almanach* opgevolgd. Op vele plaetsen wordt het tegengesproken, door

VI. *De verbeterde Vlaemsche Spraek- en Spelkonste* van BALDUINUS JANSSENS, *Taelmeester binnen de stad Brugge*. Brugge, 1775, 196 bl. in kl. 8°;

waerin véle goede aenmerkingen voorkomen. De schryver toont zich den accenten toegedaen, doch plaetst die geheel anders dan DES ROCHES, dien hy gedurig tegenspreekt. Naer het schynt heeft zyn geschrift by de Bruggenaren veel opgang gemaekt. 'S mans iever verdient ook lof, maer de schoolmeester straelt overal wat te veel door, in de vragen en antwoorden? die den inhoud van dit boekjen uitmaken.

VII. *Nederduytsche Spel- en Spraek- konst, waerin niet alleen de waere en zuyvere spelling deézer taele op vaste gronden geleerd, maer ook de négen deelen der réde zeer naeuwkeurig verhandeld, de wys om de naemwoórden te buygen, en de tydvoegingen der werkwoórden te maeken aengeweezen word*. Door J. BALLIEU, *Schoólmeester binnen Antwerpen*. Antw. 1792, 120 bl. in kl. 8°

VIII. *Byvoegsel van nadere bemerkingen op de*

grondregels der Nederduytsche Spel- en Spraek-konst. Door den zelfden. *ibid.* 1792. 130 bl. in kl. 8.º

N° VII bevat nagenoeg al de regelen van n° II ook in vragen en antwoorden afgedeeld. Het byvoegsel n° VIII meer het werk van BALLIEU zynde, is, naer men uit zyne voorrede verstaet, ontstaen, uit het lezen van den lyvigen ZEYDELAER. De geslachtregeling der naemwoorden wordt er in voorgedragen op rymen van acht syllaben, in den trant van CLAUDE LANCELOTS *Jardin des racines grecques*, en is even vervelend. Buiten den omtrek van Antwerpen schynen een en ander werkjen nooit veel bekend te zyn geweest.

IX. *Nederduytschen Letter-schik of korte en grondige bemèrkingen op de uytspraek en spèlling van de Nederduytsche woórdén, Tot Loven* by F. MICHEL, (zonder jaertal) 38 bl. in kl. 8.º

Het is een kleine prosodia. Reeds uit den titel bespeurt men, dat de schryver op eene hem eigene wyze de accentteekens plaetst. Zyn arbeid heeft weinig invloed verkregen en is ook luttel doeltreffend.

X. *Grondregels der Nederduytsche Spelkonst opgesteld volgens de allernieuwste maniere van spellen*, Loven, 1807. 112 bl. in 12.º

Op weinig na een herdruk van n° II, doch op sommige plaetsen verbeterd en aengevuld.

En XI. *Nederduytsche Spraekkonst ten gebruyke der schoólen uytgegeéven op last van het Koninglyk Genoótschap van Tael- en Dichtkun-*

de, te Antwerpen, doór J.A. TER BRUGGEN, vyfden druk. Antwerpen 1822 102 bl. in 12.º

Van deze Spraekunst heeft de drukker, zoo men my verzekent, bereids boven de 25,000 exemplaren verkocht, weskalve wy oordeelen, dat zy den Brabandes byzonder welkom zal zyn geweest. Doch, daer zy met alle de bovenvermelde *grammaticas* het gebrek heeft, van op een proviciael en geenzins op het gemeenlandsche dialekt te zyn gebouwd, zoo moet haer ook het zelfde lot te beurt vallen, dat namelyk, van enkel in de provincie Antwerpen bruikbaer te zyn, daer de Vlamingen hunne accenten meestal naer de leer van B. JANSSENS, welke met die van BEHAEGEL overeenkomt, teekenen.

In de vorenstaende lyst had ik gaerne eene plaets aen de *Vlaemsche Spraekkunst* van laetstgenoemde (Brugge 1820. 2 deelen, in gr. 8.º) alsmede aen de schriften van Doctor VAN DAELE, van Iperen, gegeven; dan, dit zou hebben kunnen verwarring baren, hetgeen wy behoorden te vermyden; evengenoemde schryvers een geheel afzonderend taelsysteem volgende, waeruit men, bezwaerlyk het Vlaemsche gebruik kan leeren kennen. Van harte graerne willen wy anders hunner geleerdheid enrechtzinnigheid hulde toebrengen; doch hunne stelsels zyn nog zoo nieuw, dat wy het onraedzaam oordeellen van de zelve gewag te maken. Om een enkel bewys tot staving van dit ous gezegde by te brengen: de heer BEHAEGEL verdubbelt de *a* in zyne laetst-

uitgekome schriften; en dit zal toch niemand voor Vlaemsch erkennen.

Overgaende tot het aenhalen der elf opgenoemde werken, zoo achten wy ons verplicht de byzondere uitspraken van elken schryver *woordelyk* op te geven, en niet ons by een zakelyk uittreksel te bepalen, gelyk wy met het Hollandsch hebben gedaen. Wy willen niet worden verdacht gehouden dat wy onze eigene opinie in de plaets van die dezer schryveren stellen. Ook komen de opgenoemde werken zeer schaers voor, en zullen wel voor het grootsten deel onzen lezers volstrekt onbekend zyn. De styl mag by deze schikking lyden; het zal toch de waerheid, het zal de Belgische Spelling in hare volle naektheid vertoonen.

Wy houden dezelfde orde als hiervoren, ter beschryving van het Hollandsch, is gevolgd.

§. 1.

Over Y en IJ.

‘Het gebruyk van dese vokael is verscheyden in het Vlaemsch. D'eene geven haer het geluyd van den franschen tweeklank *ei*, als in deze woorden, *gelyk, vry, my, gy, sy*, die sy uytspreken: *geleik, vrei, mei, gei, sei*. Andere geven haereen geluyd dat niet en schild van't gene van *i*, als sy-se in deze woorden gebruyken: *yver, ygelyk, yder*, als *iver, igelyk, ider*. Andere eyndelyk en gebruyken se geenszins, als de gene van West-vlaenderen, dewelke lesen ende

schrijven *gelik, vri, mi, gi, si*..... Men moet an het algemeen gebruyk gehoorsamen, ende daerom zullen wy lijden dat de *y* d'uytspraek van den tweeklank *ei* behoude.' (VAN GEESDALLE, bl. 22-23).

'Sommige zeggen de letter *y* geene klink-letter te zyn, die *ypsilon* noemende, maer alzooy in de woorden *hy, my, tyd, nyd, zyn*, de letter *y* hard uytspreeken en dat ook de andere letteren, zonder deéze geen klink zouden hebben, zoo zeg ik, dat de letter *y* eene klinkletter is.'

(P.B. bl. 7 en 8).

'De klinkletters zijn *a, e, i, o, u, y*, wordende alzooy genoemd om dat sy den klink geven aen alle de andere letteren.'

(VERPOORTEN, bl. 7).

'Een vocael is een letter, die zonder behulp van andere uytgesproken kan worden: zulke zyn er zes, *a, e, i, o, u, y*..... *Ey* klinkt gelyk eene enkele *y*.'

(DES ROCHES, 2-3).

'De *y* moet met recht gestelt worden onder de stemmakers oft klinkeren, aengezien dezelve overal zich uytspreekt zonder behulp van ander klinker, weynig meer open als *ii*; van welke bijzondere goede uytspreek het land van Waes de eere toekomt (waer men die, gelyk by de Hollanderen *ey* noemt) en niet aen Brabant, zoo vele verkeerd willen'

'Al is't dat de West-vlaemingen, als te weten die van Brugge, Kortryk, Meenen, Waesten, Nieuport, Veurne, Duynkerke, Oostende, die noemen *ii*, als *hii, wii*, nochtans zouden sy moeten open-

hertig bekennen dat het eygentlyk eene misnoeming is; en al is 't, volgens hun zeggen, dat *y*, procederende in d'Universiteyt van Loven, jegens *i*, haer procès zoude verloren hebben, dit en kan maer dienen in zommige letter-grepen, en besonderlyk in *heid*, ofte wel naer *u*, in *uit*, *uil*, enz. om dat men in het begin der Nederduitsche Taele geschreven en gesproken heeft *hoog-iet*, *zwarig-iet*, *gierig iet*, enz. al of sy wilden zeggen: *iet* dat *zwaer* is; *iet* dat *hoog* is; *iet* dat *gierig* is. Onze Nederduytsche Taele moet niet voor West-vlaenderen alleen, maer voor alle de gene, die dezelve spreken, oft gebruyken, gedrukt en geschreven worden.'

(VAN BELLEGHEM, 13-38-39).

'Twintig letters zynder noódig om alle Vlaemsche woórden bun behoórlyk geluid te geven, te weten: a, b, d, e, f, g, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, z. De letters *c*, *h*, *j*, *q*, *x*, *y*, dewelke tot nu in de Vlaemsche Taele of Letterrol gebleven zyn, dienen om eigennaemen en onegte woórden te spellen..... In de woórden *my*, *by*, *zy*, *gy*, enz. hoort men dent weeklank *ij*, zynde de tweéde klinker één weinig doorgetrokken, aldus, *ij*; dewelke men heden nog geteékent ziet in d'openbaere schriften; 't gene als met handen tastelyk is, en waeruit zekerlyk de fransche letter *je* in onze letterrol is geslopen..... Tot heden hebben de Bruggelingen, Iperlingen en Kortryzaenen, de goede uitsprake van dezen tweéklank behouden; alle d'andere hebben daer af éénen doolhof gemaekt: eenige spreken die uit

als *ei*, andere als *ai*.... Veel Gentenaers, de Brabanders, en andere, die van 't zelve gedagt zyn, stellen den tweeklank *y* zonder nood, en tegen reden, agter eénen klinker: want aengezien *zy* geén onderschied maken, in 't spreken, tusschen de maend *Mei* en den voornaem *my*, zoó is hunne voórstellinge en gebruik teénemael ongegrond. Blyven *zy* gelooven aen het gene *zy* voór goed houden, als slaeven van het misbruik, *zy* hebben, willen *zy* hun niet overtuigen, maer eéne letter noódig, om het woórd *ei* te schryven, 't gene *zy* nogtans met twee spellen, Dies bewyzen *zy* hunne eigene feilen'

(JANSSENS, 17-20-22).

'Den klinker *y* en de diphtong *ey* worden beyde met den zelve klank uytgesproken. (BALLIEU, 37) doch moeten onderscheyden worde; want haer vershillig schryven geéft dikwyls eene verschillende beteekenis, als in *myden*, schouwen; *meyden*, dienstmaegden, enz.'

(BALLIEU, *Byvoegsel*, 15).

'De diphtong *ei* schryven wy altyd met de enkele boekstaef *Y*, in *gy*, *hy*, *zy*, *zyn*, *lyf*, *lyk*, enz. De *Y* luyd als *I* in *ay* of *ae*, *ey*, *oy*, *ooy*, *oey*, enz.'

(*Nederd. letterschik.* 8-9).

'In onegte woórden word de *y* dikwyls als *i* uytgesproken, gelyk in *porfyrus*, *syllabe*, enz.'

(*Grondelregels*, bl. 23).

'De *Y*, die altyd lang is, heéft twee verscheydene klanken, te weéten: eenen harden langen klank in de opregte Nederduytsche woórd, als: *by*

dyk, krygen; en den klank der *i* in de woorden, die uyt het Grieksch onleend zyn, als: *Egypten, mysterie*, enz. Tusschen twee klinkers staende word zy dubbel uytgesproken, als *i* en *j*; gelyk men hoort in *draeyen, vlaeyen, rooyen*..... Alhoewel er in Vlaenderen, Zeeland, Gelderland en elders sommige plaetsen zyn, waer men de *y* als *i* uytspreekt, zoo hoort men nogtans in aenzienlyke steden van Braband en Holland deéze letter als *y* klinken, gelyk in het Engelsch woord *by* en in't Hoogduytsch *zwey*; welken klank aen onze tael byzonder eigeunzynde, niet wel doór *i*, het zy enkel of dubbel, uytgedrukt word; en diensvolgens vinden wy best van de woorden *my, rykelyk, wysheyd* enz. in navolging van veél goede schryvers, en voórnaementlyk van de in Braband alombekende taelkundigen J. DES ROCHES en J. BALLIEU, te schryven met die letter, welke de Nederlanders *y* noemen.'

(TER BRUGGEN, bl. 10-30-31)

§. 2.

Over de enkele en dubbele Vokaelspelling.

'Als de Vlamingen de *a* willen lang hebben, waer sy maer kort en soude zijn, stellen sy de *e* achter de selve. Andere verdobbelen-se. Tot dese gelegentheyd en kan ik my niet onthouden van menige Vlamingen beter t' onderrichten. De *a* moet maer verlangd worden als sy voor twee of meer consonnanten gezet word, oft voor eene alleen, die niet gevolgd en is van eenige andere vokael; soo en moet

men dan niet schrijven *draegen, vergaederen, plaegen, vaeder, praeter, klaeger, schaede*, maer *dragen, vergaderen*, enz..... Dit kan ook verstaen worden van d'andere klinkers *e, i, o, u*. 'T en soude dan niet van noode wesen aldus te schryven: *breeken, leesen, liegen, vriesen, looven*, maer aldus: *breken, lesen, ligen, vrisen, loven*.

'In vele woorden, waer de *e* gevolgd is van *r* word sy als de opene *e* der fransche uytgesproken. B.v. *weerd, peerd, steert, geern*, enz,'
(VAN GEESDALLE, 6-7-17).

'In woorden als *maeten, kraeken, blaeken*, waer in de *a* de lettergreep eyndigt, behoort men eene *e* daer naer te stellen; om dat men van *maeten, kraeken, blaeken*, kan zeggen: *maet, kraekt, blaekt*: doch in *laken, glasen*, enz. moet men die niet stellen, omdat men niet anders zeggen kan dan *laken* en *glas*, waerin geene *e* noodig is.'
(P.B. 37-38).

'Men gaet van den eygendom der woorden af als men schryft *zaken*, in de plaets van *zaeken*; *briven*, in plaets van *brieven*; omdat men in't eenvoudig zegt *zaek, brief*..... *Leéven, géeven, beéven* schynen ook beter met twee *ee*, omdat men zegt *leéft, gééft, beéft*, alhoewel in ons Nederland het meest maer met eene *e* geschreéven word, en ik zelfs in den voórleden tyd het ook zoo pleégde te schryven'
(VERPOORTEN, 45).

'*Ae* heéft wat langer klank als de *a*, gelyk in

maer, waer, daer..... Ae en ai worden zonder verschil voór malkanderen gebruykt als in dit vers van den Prins der Nederlandsche Dichteren:

Ay my! hoe ryzen my de hairen!

Nadien er veéle *diphtongen* zyn, als *ae*, *ee*, *oo*, en *ue*, die in geluyt van de enkele vocaelen niet verschillen, zoo blyft nog overig te weéten, wanneer eene syllabe met eene enkele vocael en wanneer met een *diphtong* geschreéven dient te zyn. De syllaben, die met eene consonnans eyndigen, als *mat*, *maet*, *wet*, *weet*, *los*, *loos*, geéven doór hun verscheyden geluyd genoeg te kennen, of zy eene diphtong of eene enkele *vocael* vereysschen; in die, dewelke met eene *vocael* eyndigen, moet men deézen regel volgen: Indien het eenvoudig getal of singularis tot de uytspraek de diphtong noodig heéft, zal ook het meervoudig of pluralis met eene diphtong geschreéven worden; zoo ook, indien het eenvoudig eene enkele *vocael* vereyscht, word ook het meervoudig met eene enkele vocael geschreéven. Om dat dan, in *maet*, *baer*, *heer*, *boor*, *vuer*, *ik hael*, *ik geéf*, *ik hoor*, *ik huer*, de diphtong noodzakelyk is, moet insgelyks, *maeten*, *baeren*, *heeren*, *booren*, *vueren*, *haelen*, *geéven*, *hooren*, *hueren*, en al wat daervan afkomt, met eene diphtong geschreéven worden.’ (DES ROCHES, 4-5).

‘Hoewel DES ROCHES, in zyne Nederduytsche Spraek-konst, zegt, dat de *a* gevolgt zynde van ééne *e* éénen langen klank zoude hebreu; alle min-

naers der Vlaemsche letter-kunde zeggen met my, dat *a* en *e*, elk op zig zelven hnn geluid geven, in *aen*, *aerde*, *baerd*, *haer*; *bloed*, *daeden*, *gaeven*, enz..... Men moet agter de *a* eéne *e* schryven, als het eéntal eéne *a* vereischt, b.v. *baet*, *baeten*, *bal*, *balen*, *baen*, *baenen*, *dal*, *dalen*.’

(JANSSENS, 39-48).

‘Alle woórdén moeten gespeld worden met de zelve letters gelyk hun *grond-woórd*, opdat zy van hunnen oorsprong niet afwyzen. Het meervoudig word van 't eenvoudig doór 't byzetten van eenige letters gemaekt, *staek*, *staeken*; *kot*, *koten*.’

(BALLIEU, 36).

‘De *e* in *ae* en heéft geen byzonder geluyd, maer dient alleenlyk tot een teeken, dat de *a* wat langer moet uytgesproken worden.’

(*Nederd*, *letterschik*, 5).

‘Zoo men by de *a* eene *e* voegt, verliest zy een weynig haeren eygenen harden klank, en *lat* word *laet*; *mat*, *maet*, enz.’

(*Grondregels*, 11).

‘In 't midden der woórdén, daer de *a* lang word uytgesproken stelt men *ae*, om het verschil te doen hooren van *bak* en *baek*, *plat* en *plaet*, enz..... Als het grondwoórd eene enkele vocael heéft behooren de afgeleyde woorden die te behouden; derhalve schryft men, met eene enkele *a*, *dag*, *dagen*, *dagelyks*, enz. en met eenen tweeklank, *vraeg*, *vraegen*, *vraegt*, *vraegende*, *ondervraegen*, enz.’

(TER BRUGGEN, 11-41).

§. 3.

Over den klank en de spelling der EE en OO.

‘De *e* word als de opene *è* der fransche uytgesproken in dese woorden, waer sy maer enkel en is: *wereld, perel, kerel, teren, deren, derven, sterken*. Ende soo in vele andere, waer sy gevolgd is van *r*, ende eene andere consonans naer *r*. Sy heeft noch de opene uytspake in dese, waer sy verdobbeld is: *weerd, peerd, meel, teerd, peeren, steeft, geern*. Sy word uytgesproken als de openste *ê* der fransche, als sy haer bevind vooren eene van dese vocalen, *b, c, d, f, g, k, l, p, r, s, t*, die de laetste is van het woord, oft gevolgd is van eene consonans, als: *hebbe, reb, bec, bedde, t' seffens, seggen, mes, met*. Eyndelyk word sy uytspoken gelyk *ei* in dese woorden ende andere gelyke: *engel, enkel, schenken, brengen, enz.*’

(VAN GEESDALLE, 16-18).

‘Sommige zeggen, dat wy in onze Nederduytsche Spelkonst geene teekenen en hebben, noch geene en behoeven, zelfs geene en mogen gebruyken; alleenlyk zeggende, dat men die voórdeézen nooyt gebruykt heeft.... Ik kan goedmaeken dat wy dezelve zeer noodig hebben..... Het is zeker dat den klank van *weer*, die men doór het werken in de handen krygt; *weér*, tyd; en *weêrd*, van *weêrd-zyn*, alle dry verscheyden is: zoo men nu geene teekenen gebruykt; hoe zal men die onderscheyden?

Daerom stel ik vast, dat men op eene van de twee *ee*, die hard moeten uytgesproken worden, als in het gezegd woórd *weér*, dit teeken *é* behoort te stellen; en op de twee *ee*, die als *ei* moeten uytgesproken worden dit teeken *ê*. En aldus: *meer, geen, heel, een, leeren; heeft, zweéft, weést steélt, neémt, beéld, véel, préékt; smeêr, peêrsch, peêrlen, beêr, keêrs, peêrd, steêrt, weêrdig, recht-veêrdig, enz.*'

'Zoo er twee *oo* malkanderen volgen, neémen zy te saemen den klank byna als *oi* (*loot, boot, boom, dood, poot,*) sy moeten somtyds hart uytgesproken worden, als in *voór, doór*, enz. wanneer men de tweede *o* behoort te teekenen *ó*, oft met eenig ander teeken.'

(P.B. 14-15-18).

'Daer zyn menigte van woórden, de welke in de uytpraek veêl over-een-komen, ende nogtans verschillende geschreven worden: hoe zoude men die kunnen onderscheyden, als men den grond van de taele niet agtervolgde, ende als men die zonder geluyd-teekenen uyt drukte? Men schryve dan *éét, heet, kool, koól*, enz.'

(VERPOORTEN, 50).

'Alzoo de diphtong *ee* dry verscheyde klanken heeft, dient de zelve ook op dry-derhande wyzen geschreéven. Den klank doór malkanderen vloeyende, stellen wy aldus, *ee*, als in deéze woorden, *beest, deeg, feest, kleet, steen, zee.*'

'Den harden klank teekenen wy aldus *eé*, als in *breékt, dreéf, geéft, steél, heéft, spreékt*. Den

klank als *ei*, die ook van veéle met deéze letters geschreéven word, als *weirdig*, *veirdig*, *peird*, neémt den *circumflexus* aen; als *beêr*, *deêrlyk*, *geêrne*, *keêrs*, *neêrstig*, *peêrd*, *veêrdig*, *weêrdig*, *zweêr*.

‘Oo heeft somtyds eenen harden klank, als in *voór*, *doór*, *schoól*, *joód*, *toórn*; wanneer men de zelve met een *accent* behoort te teekenen: somtyds vloeyt den klank doór malkanderen, aldus *hoog*, *hoofd*, *hoort*, *poort*, *zoom*.’

(DES ROCHES, 4).

‘De E, volgens ons gevoelen, heeft dryder-hande geluyt; want neemt het woord *zedeleere*, gy zult aldaer het dryderhande geluyd in onderkennen en bevinden, alwaer de *e* in de eerste letter-grepe lang, in de tweede en leste beyde g'heel kort is, en de derde heel lang door den tweeklank *ee*. Wat het gebruyk belangd, daer kan eene nuttigheyd en gemak omtrent deze ingebragt worden, zoo wanneer de *e* moet hard uytgesproken worden, dat men daer een streépken boven zette (é), gelyk hier: *bédelen*, *dézen*, *dréve*, *déde*, *léden*, *véle*, en alle andere; maer wat betreft de dobbelinge der *e* (gelyk zommige schryvers dat overal, alwaer de *e* lang is, willen involgen) in deze vorenstaende en andere diergelyke woorden zettende *deezén*, *steeden*, *meede*, dit kan geenén taelkundigen behaegen, en het dunkt ons tegen de regelen der Spel-konst te wezen.

Zommige onervaeren gebruyken wanschikkelyk de *o*. De eene dobbelen die schier t'allen woorde, waerse de leste letter der letter-grepe is, als in *boo-*

ven, looven, hooven, koomen, moogen, stooven, enz., zoo wel als in brooden, dooden, doopen, loopen, loonen, roode, enz., alwaer nochtans in d'eerste slag geene dobbelinge gelyk in de leste noodig is.'

(VAN BELLEGHEM, bl. 20-21-28).

'Van de teekenens word by vele eenen doolhof gemaekt. P.B. in zyne Nederduitsche Spelkonst spant de peêrden agter den wagen, zeggende, dat men de woórden *geeft, heeft, leeft*, teékenen moet, en de woórden *meer, geen, heel*, niet: maer, wat vlaemschen letterkender is 'er, die met den eersten opslag niet ziet, dat dit ééne misgrypinge is, die voor de Vlamingen onnoódig is? Volgens 't gevoelen van alle goede Vlaemsche schryvers moet men schryven, *beek, beeld, geeft, been, keel, leeg, leer, leesbaer, meel, veer, weegt*, enz. *beén, breét, dreéf, één, eér, eéd, leért, téér, steén*, enz. *Beêr, bleêten, deêrlyk, dweêrsche, geweêr, leêrs, neêrstig, peêrd, peêrle*. enz.'

(JANSSENS, bl. 30-32).

'De scherpe of manlyke E heéft eenen harden klank, en dient met den scherpen accent (') geteekend te worden, als blykt in de eerste letter-greép van, *édel, béter, pékel*, en in de tweede van *benéveld, genégen, verzékeren*..... Als de diphtong *ee* den klank van *ei* vereyscht, zet men den *circumflexus*, als *ê, peêrd, weêrd*, enz.'

(BALLIEU, Byvoegsel, bl. 39).

'De dubbele E word op dry verscheydene wy-

zen uytgedrukt, te weéten, met eenen harden klank in *eéten*, *geéven* *neémen*, *steélen*; met eenen zwaeren in *keêrs*, *leêrzen*, *peêrd*, en eenen vermengden klank daer eene *i* schynt in gehoord te worden, als in *deeg*, *een feest*, *been*; enz. De dobbele *o* heeft den harden klank en het scherp geluydteeken, in *bloózen*, *doórn*, *koórts*, *loóven*, en den gemengden klank in *boon*, *doop*, *groot*, *koopen*, enz.’

(TER BRUGGEN, bl. 19-20-26).

§. 4.

Over de Medeklinkers.

‘Om te weéten wanneer tot het sluyten eens woórd de *d* op de *t* word vereyscht, heéft men te zien of het grondwoórd met een *d* of *t* geschreéven word; om dat *worden* met eene *d* geschreéven word, zal, ik *word*, gy *word*, en alles wat van *worden* voortskomt met de *d* en niet met de *t* gesloóten worden. *Laeten* heéft eene *t*, dus schryft men, ik *laet*, gy *laet*, en alles wat van *laeten* komt met eene *t*. Maer indien het *grondwoórd* zonder *d* en zonder *t* word gespelt, moeten de daervan afgeleyde woórdn noodzaakelyk eene *t* aenneémen.

Voórbeélden hier van:

<i>Eeren,</i>	<i>hy eert,</i>	<i>geëert.</i>
<i>Speelen,</i>	<i>hy speélt,</i>	<i>gespeélt.</i>
<i>Koopen,</i>	<i>hy koopt,</i>	<i>gekogt.’</i>

(DES ROCHES, bl. 8-9).

‘De beroemste kenners onzer taele zeggen dat

alle deelwoorden, die zoo wel eenen bedryvenden als lydenden zin hebben, naer maete het hulpwoord, dat dezelve voórgaet, zulks vereyscht, moeten eyndigen met eene *d*; zou men dan niet behooren te schryven: *deézen knegt had zynen meester bebemind; wy hebben dit kind geleerd?*'

(*Grondregels*, bl. 3-8-37).

'Men moet ten opzigte van het gebruyk der *d* het grondwoord nazien, en schryven *ik brand, gy zend; men schud*, om dat *zy* voortskomen van *branden, zenden, schudden*. Daer en tegen schryft men met eene *t*, *gy spant, hy kent, zy wint*, om dat *zy* voortskomen van *spannen, kennen, winnen*, en om dat in dergelyke woorden de *t* de kenletter is van den tweeden en derden persoon enkelvoud.'

(TER BRUGGEN, bl. 16).

'Indien een grondwoord met *ch* geschreéven word, zullen alle woorden die van het zelve worden afgeleyd, met *ch* geschreéven worden; van gelyken zal men de *g* gebruyken, indien het grondwoord de *g* vereyscht. *Lachen* is een grondwoord; daarvan word afgeleyd: *lach, belachelykheyd* enz. in alle deéze woorden is de *ch* noodzaakelyk, om dat *zy* in *lachen* gevonden word.

Men kan ook dikwils aen het meervoudig van een woord gewaer worden, met wat letter het eenvoudig daer van geschreéven dient te zyn; om dat *wy zagen* eene *g* vereyscht, moet, *ik zag*, noodzaakelyk met eene *g* geschreéven worden.

Maer daer is een groot getal woorden, als *gezig*, *gevrigt*, *zagt*, *zugt*, *bogt*, *kragtig*, *klagt*, *gezogt*, enz. welke onder geene van deeze twee regels behooren. Ons bedunkens, en naer het voorbeeld der deftigste schryvers, mag men in zulke woorden, zonder misslag, willekeurig of wel de *ch* of wel de *g* gebruyken.’

(DES ROCHES, bl. 7 en 8).

‘De *g* op het eynde eener lettergreep staende, het zy alleen, of van een *t* gevolgd, heeft den zelfden klank als *ch*; welke twee letters in de oude Spraekkonsten doorgaens te vinden zyn: daer de nieuwe integendeel, om de kortheyd eene *g* stellen in de woorden: *kragt*, *slegt*, *nigt*, *gedrogt*, *zugt*, enz. ten waere men somtyds *ch* gebruykte om het verschil tusschen sommige woorden te toonen.

De *g*, als zy met de *n* eene lettergreep eyndigt word byna als *k* uytgesproken (maer dit is eenspraekgebrek) b.v. *lang*, *ring*, *jong*; het welke de reden is dat men in oude brieven en boeken vind: *lankzaem*, *koninkryk*, *jonkheyd*, *sprinkhaen*, welke moeten geschreéven worden *langzaem*, *koningryk*, *jongheyd*, *springhaen*.’

(TER BRUGGEN, bl. 22).

‘De *f* en de *s* worden vruchteloos verdobbeld in de volgende woorden: *twyffel*, *erffenis*, enz. *ysselyk*, *aessem*, *eysschen*, *perssen*, *kennisse*, enz. maer niet in *meesteresse*, *abdisse*, enz. Doch als wanneer in het verschuyven der eyndigende *conson-*

nant de vocael, die kort behoort te wezen, zoude kunnen voór lang aenzien worden, moet men de consonnant verdobbelen; b.v. *bid*, *bidden*; *visch*, *visschen*, enz.’ (*Letterschik*, bl. 35-36).

‘Wanneer de scherpe uyt spraek der *f* in het byvoegen van andere letters niet verandert, dan verdubbelt men dezelve, gelyk in *straf*, *straffen*; *laf*, *laffen*.’ (TER BRUGGEN, bl. 22).

‘Hier dient nog bemerkte, dat men aen alle woórden, daer men bywoórden van maekt, de laetste letter afdoet, en *lyk* daer in de plaets stelt; als aen *uytspreéken*, want, met de laetste letter, die de *n* is, daer af te doen, en *lyk* in de plaets te stellen, is het *uytspreékelyk*.’ (P.B. bl. 43).

§. 5.

Over andere byzonderheden, in de Vlaemsche Schryfwyzen voorkomende.

‘De regel om de *verkleynwoorden* te maeken is de syllabe *ken* agter het *nomen* te voegen; als *hofken*, *boomken*, *vuerken*; maer zoo het woórd met *d* eyndigt, of met eene *l*, rekt het zich gemeenlyk eene gantsche *syllabe* uyt, als *woórdeken*, *hondeken*, *beeldeken*, *stalleken*, *bloemken*, *boomken*, *velleken*, *walleken*. Die met eene *k* eyndigen, neémen *sk* tot zich; als *boekskén*, *stokskén*, *zaksken*, enz. alle welke uytzonderingen veél beter doór het gebruyk, als doór regels kunnen worden geleert.’ (DES ROCHES, bl. 27).

‘In het meervoud stelt men *kens* of *skens* b.v. de *vaderkens*, de *kinderkens*, oft *kindkens*.’

(VAN BELLEGEM, bl. 63).

‘Tot bevordering der duydelykheid moet men, zoo veél mogelyk is, onderscheyd maeken tusschen de gelykluydende woorden, als, *ik lach*, en *ik lag*; den *graed* en de *graet*; *acht* en *agt*; *arm* en *erm*; enz. Desgelyks moet men den oorsprong volgen, in het gebruyken van eenen enkelen klinker, of van eenen tweeklank, in de naemwoorden *dagen*, *graven*, *dalen*, *wegen*, *sloten*, enz. en de werkwoórd *daegen*, *graeven*, *daelen*, *wegen*, *sloten*, enz.

‘Eyndelyk zou het onbehoorlyk zyn, *latynsche* of *fransche* woórd *met letters te spellen*, welke in die taelen niet gebruykt worden; b.v. als men *kwestie* of *ekstrakt* in de plaets van *questie* of *extract* schreef; en dit vermeyd men doór den oorsprong te onderzoeken.’

(TER BRUGGEN, bl. 38-43).

Gevolgtrekking.

Wanneer men over de punten, welke hierboven verhandeld zyn, met ryp overleg nadenkt, en het Vlaemsch, in tegenstelling van het Hollandsch, aendchtig beschouwt, zal men bevinden, dat het eerste zich kenmerkt *doór een' overdreven zucht van*

onderscheiding of nuancering van alle verschillende klanken en beduidenissen der woorden, gepaerd aen eene zekere bezorgdheid ter bewaring der wortelsylben. Vandaer, dat de Belgen zich met vergenoegen met de zoogenaemde hardlange *e* en *o* door verdubbeling aen te duiden, maer ook nog bovendien begeeren, dat den verschillende klank der *ee*, *eé* en *eê*, *oo* en *oó* door accenten worde voor het oog gebragt; van daer, dat zy in alle woordverbuigingen, of vervoegingen bestendig de *ae* of *ee* schryven, waer het enkelvoud of (zoo zy meenen) de wortel deze letters bevatten (*plaegen*, *verdraegen*, *beklaeger*, *neémen*, *geéven*, *graeven*; van *plaeg*, *verdraegt*, *klaegt*, enz.) Vandaer, dat zy de gelykluidende, doch in beteekenis verschillende, woorden, in de spelling altyd trachten te onderscheiden, stellende *wagen* en *waegen*; *graven* en *graeven*; *leven* en *leéven*; *dalen* en *daelen*; *weg* en *wech*; *wegen* en *weégen*; met honderd anderen meer. Vandaer, dat zy in het samenkoppelen der woorden veelal het eene woordlid van het andere afsnyden, en de verbinding enkel door het copulatieteecken aenwyzzen, als in *spraak-konst*, *grond-woord*, *haeg-appel-boom*, *aen-nemen*, *aen-te-nemen*, *over-te-nemen*, enz. Vandaer, eindelyk, dat zy, ter bestendige aenduiding van het geslacht, aen het mannelyk enkelvoud, zoowel in het eerste als in de andere gevallen, het lidwoord, *den* byzetten, en de adjectiven, tot de naemwoorden van dat geslacht behoorende, zonder uitzondering, op *en* doen uitgaen (*eenen eerlyken man*, *deézen deugd-*

zaemen huys-vader, uwen onderdaenigen dienaer.)

Van deze byzondere helling van het Vlaemsch naer verschilmaking zou het ons niet moeilyk zyn meer andere voorbeelden op te noemen, wat de verbuigingen en woordvoegingen in het algemeen is betreffende; doch de behandelingen van dit punt ligt buiten de grenzen van ons bestek, en behoort meer bepaeldelyk tot eene andere vraag van het koninglyk Genootschap.

Wy zagen dus (en dit zy ons hier genoeg) dat gene, overal zich voordoende, onderscheidings zucht een byzonder en eerste kenteeken van het Vlaemsch is.

Een tweede hoofdverschil vinden wy daerin gelegen, dat de Zuidnederlanders den langen klank der vokalen *a*, *e*, *i*, en *u*, door het onmiddelyk achteraanplaetsen eener *e* verkiezen te verbeelden, wanneer namelyk dezelve in lettergrepen voorkomen, die door een consonans worden opgevolgd, met uitzondering echter van sommige woorden, als *vader*, *nader*, *vergaderen*, *averechts*, *hamer*, enz. In welke zy de enkele vokaelspelling voldoende achten. De *o*, zeggen zy, kan niet door de *e* verlengd worden, daer het vervoegen dezer twee letteren, van ouds, tot het daerstellen van een byzonder geluid is gebezigd geworden, hetwelk met de fransche *ou* en hoogduitsche *u* volkomen gelyk staet. Wat de *y* betreft: zonder dit teeken altoos onder de eigenlyk lange klan-

ken te rekenen, als hunne landgenooten, de Hollanders, doen, zoo houden zy het toch daervoor, dat het zelve nimmer door het byplaetsen eener andere letter behoort te worden verlengd. En aengezien zy deze *y* onder de ware klinkletters van het Nederduitsch eene plaets vergunnen, zoo tellen zy ééne vokaël méér, dan hunne broeders uit het Noorden.

In de derde plaets, hebben wy als een byzonder gebruik der Belgen te beschouwen, dat zy eenen klank erkennen, die door de Hollanders, als onzer tale oneigen, wordt verworpen, met name, den blaetenden toon der *ei* of *eê*, in *beêr*, *peêrd*, *peêrel*, *geêrne*, *rechtveêrdig*, *weêrd* en diergelyke woorden meer. Dit geluid zou dan ook, volgens sommigen, aen opgemelde verscheidenheid veel rykdom byzetten.

Ziedaer de drie punten, waertoe het Vlaemsch gebruik, in het spellen van Nederduitsche woorden, en in onderscheiding van het Bataefsche, zich hoofdzakelyk laet te samen trekken, en waerop alles schynt neer te komen. Immers, om ook andere, meest onbeduidende, afwykingen, daeronder te rekenen, als by voorbeeld het verschil uit het plaetsen van eenige medeklinkers ontstaende; dit zou ons te verre van onzen weg afbrengen, en verdient ook geene opzettelyke behandeling. Niemand, zoo ik meen, zal ons tegenspreken, wanneer wy verzekeren, dat dusdanige kleine verschilpunten niet onder die struikelsteen kunnen worden gerekend, welke een en ander gedeelte der Natie nog van eenparigheid verwyderd houden.

Derde hoofdstuk.***Over het verschil in de Uitspraak.***

Er zyn, in het gebruik der tale, twee soorten van uitspraak op te merken, waervan de eene by het dusgenoemde *praten*, en de andere by het overluid lezen of *declameren* zich voordoet. Schoon de eerste wyze van spreken, menschkundig beschouwd, hare hoogstbelangryke zyde heeft, zullen wy toch, zonder die juist met onverschilligheid voorby te gaen, ons hier meer by de laetste bepalen, als welke ook in de prysvraag meer byzonder schynt te zyn bedoeld geweest, waer men enkel gewag maekt van eene *aen de spelling verbondene uitspraak*. Trouwens, wilde men ook alle de tongvallen der Belgische spraek omschryven, dan moest de ondernemer van zulk eene taek, jaren lang, zyn verblyf nemen in elk der vier of vyf Provinciën, waeruit *Vlaemsch België* wordt te samengesteld. Wat zeg ik? zulk een reiziger in zyn eigen land zou van stad tot stad, van dorp tot dorp, min of meer andersluidende spreektaalën aentreffen, die hy in zyn geheel leven niet in

staet ware te beschryven⁽¹⁾. In de uitspraek by het lezen doet zich veel minder verscheidenheid op; en daerom gelooven wy, dat deze als den maetstaf van overeenstemming mag worden aengenomen.

Zien wy nu kortelyk hoe het met die uitspraek gelegen is.

- (1) Men denke niet dat deze verscheidenheid van dialekten alleen in de Nederlanden plaets heeft. In alle landen wordt zy gevonden. Het Hoogduitsch der Saxen, der Pruissen, der Oostenrykers, der Zwitsers, verschilt evenzeer van elkanderen, als het Hollandsch van het Vlaemsch en het Vlaemsch van het Brabandsch. In Frankryk bestaen meer dan dertig onderscheidene dialekten of *Patois*, die allen in het Rapport van den *Abbe* GREGOIRE, ingeleverd ter nationale conventie, den 16 prairial jaer 2, zyn opgenoemd, by gelegenheid dat hy wilde betoogen *la nécessité et les moyens d'anéantir le Patois et d'universaliser l'usage de la langue française*. In dit Rapport vinden wy, onder andere, de volgende gewichtige bekentenis. '*On peut assurer sans exagération, qu'au moins six millions de français ignorent la langue nationale; qu'un nombre égal est à peu-près incapable de soutenir une conversation suivie; qu'en dernier résultat, le nombre de ceux qui la parlent purement n'excède pas trois millions, et probablement le nombre de ceux qui l'écrivent correctement est encore moindre.*' Nu, moeten de franschen zelf erkennen, dat een vierde deel hunner natie met de fransche tael volstrekt onbekend is, niemand zal hun daerom eene nationale tael betwisten, gelyk sommige lieden ons Nederlanders geene landtael willen toekennen, dewyl een vyfde of zesde deel onzer bevolking het Nederduitsch niet machtig is.

Voorloopig zullen wy een woord over de Hollandsche zeggen. Het is bekend, dat deze de verlengde vokaal langer aenhoudt, an helderer doet hooren, dan zulks in den mond der Brabanders geschiedt, hetwelk ook wel de oorzaak zal zyn, dat de Hollanders op de medeklinkers harder drukken, en in 't byzonder de *g*, *h*, en *ch* dieper uit de borst ophalen dan hunne andere landgenooten doen. Te dezen aenzien wint de dagelyksche of gemeene uitspraek het op hunne declamatie, in welke laetste zy alles, zoolang en zoo slepend, uitspreken, als hun maer mogelyk is⁽¹⁾. Op predikstoel, catheder en tooneel zyn deze gorgelklanken en slepende toonen den brabanschen ooren zeer hinderlyk; en ik heb meermalen, in Holland, beroemde sprekers zien optreden, wier schorre manier van opzeggen geweldig afstrak tegen hunne gewoone uitspraek, die waerlyk eene ruime maet van welluidendheid bezat. Dit *putten uit de keel* mag dan ook wel de reden zyn, dat het Hollandsch zoo weinig geschikt in voor de muziek. Men denke eens wat moeite het inheeft, om regels als de volgende, uit het volkslied van

(1) Vooral geldt deze aenmerking ten aenzien van woordekens, als *gy hy, zy, my, zyn, myn, haer*, welke, volgens den aerd onzer tale, altyd kort moeten worden uitgesproken, en waerop slechts dan eerst een accent vallen kan, wanneer men daeraen eene *nadrukkelyke beteekenis* geeft.

TOLLENS genomen, in het Hollandsch te zingen:

Stort uit dan, broeders, eens van zin
Dien *hoogverhoorden* kreet!

Een Brabander zou hier beter meê te recht komen. De uitspraak van den laetste kenmerkt zich, even als zyne spelling, door eene groote verscheidenheid van klanken. Niet alleen doet hy het verschil van *hoopen* en *hopen*, *slooten* en *sloten*, *weeken* en *weken*, naeuwkeurig hooren, by het spreken; niaer hy bezigt ook nog een geluid, dat door SIEGENBOEK uit de Nederduitsche Tael wordt verbannen, hetwelk met den franschen tweeklank *ai* en de grieksche Hovereenkomt, en, zoo sommigen meenen, van het *gebleit* der schapen is ontleend. Het is de *ei* of *eê*, in woorden als *peêrd*, *leêrs*, *keêrs*, *rechtveêrdig*, *neêrstig*, *geêrne*.

Dan; hoewel deze verscheidenheid by het spreken al een zekeren rykdom te weeg brengt, zoo moet men toch ook toestemmen, dat de Vlaemsche uitspraak der vermengde *ee* en *oo* iets onaengenaems voor het gehoor heeft, hetgeen de vokalen grootelyks verdooft, en den vreemdeling onze tael voor barbaersch doet schelden. Wyders, zyn de Brabanders en Vlamingen het in dezen met elkanderen ook niet eens. Eenigen, als met name de Westvlamingen en de Zuidbrabanders, geven aen het klankteeken *oo*, zonder accent, een geluid, dat naer *u-e* zweemt, en zeggen *gru-et*, *schu-en*, *du-et*, voor

groot, schoon, dood, terwyl de Antwerpenaers en andere Brabanders, eveneens of die woorden met de fransche *oi* gespeld waren, *groeit, schoein, doeid* laten hooren. Het onaengename van dit laetste geluid, alsmede van dat der *ee*, hetwelk omtrent als *i-e* klinkt, wordt te meer gevoeld, naer mate het by het spreken zeer dikwyls voorkomt, en met andere vermengde klanken, als *auw, eeuw aeuw, ieuw, oi, oei, ooi*, (die allen in den mond als *omgeknaeuwd* worden) moet gepaerd gaen.

De Gentenaren en sommige andere Vlamingen toonen eene byzondere genegenheid om alle klinkletters, die vóór dubbele of scherpe consonanten geplaetst zyn, lang uit te spreken. In een vry uitgebreid dichtstuk van ALBERICUS STICHELBAUT, voor titel voerende *Jerusalems Herstelling, gedicht in twaalf boeken*, (Brugge, by P. De Vliegheer, 1811. 8°) ontmoeten wy, en wel op de zes eerste bladzyden, de volgende rymklanken, waerdoor ons gezegde ten vollen bevestigd wordt:

hy moest zyn haat en *wrok*
 Met al zyn macht en list, ook zien vergaan in *rook*....
 Daar had Semiramis gesticht 't trots *Babylon*,
 En ook daar, zoo men meind, voor haar gebouwd een *woon*..
 Die d'Hemelmajesteit aan Izraëls geslachten
 Om hun afgodery en zondige *overdaad*
 Rechtvaardig toegeschikt en aangewezen *had*...
 hier hadden zy ten *spot*
 En smaad zoo lang geweest der heidnen, en *ontbloot*

Van Tempel en Altaar en al hun heilig *domen*:
 Wanneer zy door de hoop van bystand te *bekomen*, enz.
 'T was middernacht, het heir der starren had *voltrokken*
 De helft van zynen loop, den maankloot lag *verdoken*
 Ver agter 't hoog gebergt.....
 Ziet ook op Isaac die zig gewillig toond,
 Zelfs door zyns vaders hand slag-offer neer te *vallen*:
 Hierom hebt gy op hun doen uwen zegen *dalen*.
 doet over ons verschynen
 Van uwen hemel-troon een heilgenaade *straal*
 Om jacob, aan wie gy verschenen zyt in 't *dal*
 Van Luza.....
 Aan Jacob, tot wie gy, door liefde toegedreven
 Om zyne eenvoudigheid, geloove en vaste *hoop*
 Die heil-belofte uitspraakt op Harans heuvel*top*.
 Ach! laat dan over ons, in al die rampge*vallen*
 Een straal van uw genade en gunsten neder*dalen*,
 Op dat wy uwen lof in 't heilig cana*än*
 Zoo hoog wy boven ons zien al de starren *gaan*
 In vreugd, o Hemel-vorst! verheffen.....

Van gelyken geeft de Vlaming aan de kortgeschrevene *i* en *u*, op een of meer medeklinkers stootende, een slepende en wanluidende uitspraek, die den Brabander nog meer dan den Hollander moet hinderen, daer eerstgenoemde de *i* en *u* bestendig uitbrengt, zoo als zy in de fransche woorden *vigne, piller, pique, Sully, Urgele, une*, worden gehoord; terwyl Vlaming en Bataef, (de eerste veel meer dan de laetste) in woorden als *minnen, drinken, ik, zullen, dun, brug*, eenen klank doen hooren, die veel naer de *e* en *eu* zweemt, en met de fransche *i* en *u*, in *in* en *un*, gelyk staet.

De Belgische lange *a* komt nagenoeg met de fransche *a* in *pâle, hâle, râle*, overeen, en wordt niet zoo geeuwend uitgesproken, als de *aa* der Hollanders⁽¹⁾.

Over de uitspraak der *ie, oe, ou, ue*, enz. zyn wy het met de Hollanders genoegzaam eens; maer de *eu* en *ui*, in *scheuren, huis, muis*, enz. worden door vele Vlamingen als *schuren, huus, muus*, uitgebracht, ofschoon de meerderheid der Belgen die vermengde klanken laet hooren, omtrent gelyk zy in den mond der eerstgenoemden zich voordoen. Ook ten aenzien der *y* is dit het geval, welke vokael by de Westvlamingen alléén, naer de wyze der Zeeuwen hunne naburen, den klank der *ie* verkrygt. Te dezer gelegenheid mag ik niet vergeten te zeggen dat de Vlaemsche spraek, van de hardlange *ee* in *gemeen, verdeelen, meenen*, en dergelyken, dikwerf, *gemein, verdeilen*, enz. maekt, hoewel zy nogtans de andere uitspraak ook niet uitsluit.

Dat *huwlyk, schuw* en *ruw* by vele Brabanders *houwelyk, schouw*, en *rouw* zyn, en op sommige plaetsen, als waren zy met de *au* geschreven, worden uitgesproken, verdient weinig opmerking, daer zulks niet altyd en niet overal het geval is, en de doorgaende uitspraak nieer voor de Hollandsche *uw* en *ou* schynt te pleiten.

(1) Zie, over deze *aa*, *Proeve eener Hollandsche Prosodia, door Mr. J. KINKER*, bl. 67. Voor de kennis der Hollandsche uitspraak, in het algemeen, verwyzen wy den lezer naer dit allerverdienstelykst werk, uitmakende het eerste deel van de *Werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije kunsten en wetenschappen*.

Wat de consonanten betreft, hierin zouden wy de Vlaemsche uitspraak verre boven de Hollandsche stellen. En om de waarheid van dit gezegde te betoogen, durven wy ons niet alleen op het gehoor van alle onpartydigen en vreemdelingen beroepen, maer kunnen wy ook verscheidene onbetwistbare bewyzen aenvoeren, die toonen, dat de Zuidnederlandsche spreekwyze geene harde of scherpe medeklinkers duldt. Vooreerst laet zy, gelyk bekend is, de H nooit heel *gutturael* hooren, en vermydt zy zorgvuldig alle samenhorting der consonanten. By de gemeene uitspraak doet zich dit het meest bemerken. Dus zeggen wy, onder andere:

Da kunne we ni doen, as we goe brabans wille spreke.

De sluitconsonanten worden meestal door eene verzachtende *e* opgevolgd, en zoo zegt men, b.v. *ikke*, in stede van *ik*. *Wat is datte?* (*wat is dat?*) *nimedalle*, (*niet met al*) enz.

Dit heeft inzonderheid plaets by de Vlamingen, die elk woord, dat op een consonant zonder *scheva* eindigt, met eene *e* verlengen. De *n* en *r* zyn by hen, in dien zin, nooit *en* en *er*, maer altyd *enne* en *erre*; en uit dien hoofde zal dan ook een Gentenaar de woorden *vader*, *moeder*, *zon*, *min*, enz. *vadere*, *moedere*, *zonne*, *minne*, uitspreken.

Wie moet niet erkennen, dat de Vlaming hierin de zachte uitspraak der ouden is getrouw gebleven, terwyl de Hollander, door inkorting en inkrimping,

de meeste woorden van twee lettergrepen, welke oudtyds op *e* uitgingen, tot éénsylbigen heeft vervormd? Geen wonder dus, dat SIEGENBEEK, en andere verdienstelyke mannen, de noodzakelykheid hebben ingezien, om hunne landgenooten, zoo veel mogelyk, tot zachtheid terug te brengen, hetzy door het inlasschen der *e* in sommige woorden, als, *liefelyk*, *bekentenis*, *begrafenis*, enz.; hetzy door andere voorschriften van welluidendheid, waervan daerentegen de Brabanders en Vlamingen geen of minder gebruik maken, om dat zy er de behoefte zoo niet van gevoelen. Geen wonder dus, dat men soms in Holland diezelfde Vlaemsche dichtregelen voor hard en stroef houdt, en voor onuitspreekbaer veroordeelt, welke het Belgisch gehoororgaen geen den minsten aenstoot geven.

Dit weinige zal, zoo ik hope, voldoende wezen, om den lezer een denkbeeld van het verschil der Hollandsche en Vlaemsche uitspraken te doen opvatten. Zekerlyk hebben wy hier, op verre na, niet alles gezegd, wat over dit onderwerp kon worden bygebracht. Dit ook, achten wy niet hoofdzakelyk nuttig, noch door de prysuitschryveren gevorderd. Men zal immers de Brabandsche en Vlaemsche uitspraek niet zoo spoedig veranderen, als de spelling; daer het blykt, dat de platte volksspraek in eeuwen tyds maer weinig verandering ondergaet? In BREDEROOS *Spaenschen Brabander* en HUYGENS *Tryntje Cornelis* herkennen wy, nog heden, het platte Antwerpsch volkomen. Men oordeele!

M. Moôr nichtje, zayde gayt? T. Wie 'ck ben dat weet ik best.
 M. Wie dachge zayt, me lief, en sou'ck ick da nie wete?
 Da mochte sotten en ondankbaer lie vergete,
 Moôr mayns gelaycke niet. T. Wat schortje? M. niemendall
E ratteken as ghay, da schéurt men in zyn vall.
 Kom, sie m'ieens oôn te deegh. En hedde niet onthouwe,
 Hoe dat ieens, over lang en menigh joór, twee vrouwe,
 Hoe dat ieens vriendekens va vaer in wóterlant.
 T. Jae 'k weun in waterlant. M. Hoe dat ick en matant,
 Au monpeer en mameer eens hebbe gaen besuecke?
 T. Ye stinckt na moskeljaet; ick magh dat goet niet ruecke.
 M. Foey l't zayn men handschoenen. - En dawe dagelayx
 Uyt spelen voeren? maer wat hoef ick ick meer blayx?
 Auw ooghskens, auwe neus, auw mondeken soudt klappe:
 Me dunckt ick sien ou noch mé nockte beentjens stappe
 Langhs 't wôter. Lot eens sien. Nief verr van Amsterdam,
 Die groote groote stadt. T. Wel jae 'k weun te saerdam.
 M. Saerdam, me lief? doôr was 't! 't is wonder, ons memory
 Weurt al keûrt metter tyd: moôr k' sou en hieel history
 Vertelle van die rays: soo lustigh, soo plesant
 Soo suet, soo nettekens, was 't in da Wóterlant⁽¹⁾.

Eer wy van dit hoofdstuk scheiden zal het noodig zyn, dat wy den inhoud van het zelve kortelyk te samen trekken.

Uit het aanwezende dan, is het ons duidelyk zichtbaer geworden, dat de Vlaemsche uitspraek, in onderscheiding der Hollandsche, zich kenmerkt door eene grootere verscheidenheid van klanken, maer

(1) HUYGENS *Koren-bloemen*, eerste deel, uitgave van 1672, bl. 567.

tevens ook door eene kortere, doffere en onaengename versmelting der vokalen, die het getal onzer wanluidende klankvermengingen, den vreemdeling soms zoo aenstootelyk, niet weinig vermeerdert: in welk opzicht wy dus den voorkeur aen het Hollandsch geven zouden, waerin de vokaël zuiverder en helderer klinkt.

Wat de uitspraek der medeklinkers in het algemeen, en der *gutturale g, h* en *ch* in het byzonder is betreffende, hieromtrent zouden wy het met de Brabanders houden, daer de Hollanders, ofschoon anders *meer letterlyk* het Nederduitsch *articulerende*, altezeer op de consonanten drukken, voornamelyk by voorlezingen, waer dit ten sterkste wordt gehoord, in woorden als *lang, dingen, menschen, tusschen*, enz. welke men verkeerdelyk uitspreekt, byna als of er geschreven stond *lang-ch, ding-gen, mens-gen, tus-gen*.

Tweede afdeeling.**Beoordeeling van het verschil.**

In de vorige afdeeling de punten der spelling en uitspraak aangewezen hebbende, waerin de Noordelyke en Zuidelyke inwoonderen onzes Vaderlands van elkanderen afwyken, zoo blyft nog overig, willen wy de voorgestelde prysvraag ten vollen beantwoorden, dat wy onderzoeken, om welke redenen het eene stelsel boven het andere den voorkeur zou verdienen. Edoch, eer wy zulks beproeven te doen, moeten wy eene belofte vervullen, die wy in onze Inleiding hebben gedaen, hierin bestaende, dat wy zullen aentoonen, hoe de Hollandsche en Vlaemsche schryfwyzen, tot laet in de zeventiende eeuw, hoofdzakelyk de zelfde zyn geweest. De bevestiging van dit gezegde zal ons op het spoor brengen, ter nadere ontwikkeling van de oorzaken en nadeelen des onderwerpelyken verschills, en ons tevens bekwamen tot het opmaken en stryken van een onpartydig vonnis. Immers, wanneer het zal zyn bewezen, dat een en ander gedeelte der natie, vóór omtrent honderd jaer nog, zich van de zelfde tael en spelling bedienden, dan zullen wy ons op het ware standpunt vinden geplaetst, waer beiden zyn van uitgegaen, waertoe zy wellicht eenmael gedeeltelyk zullen moeten terugkomen, om een vergelyk te treffen, en waeruit, in alle geval, de bestaende afwykingen behooren te worden beschouwd.

Eerste hoofdstuk.***Hoe de Vlaemsche schryfwyze eertyds met de Hollandsche overeenkwam.***

Wy zeiden dan dat de Belgen en Bataven tot diep in de zeventiende eeuw de zelfde tael schreven. Het spreekt van zelf dat wy hier slechts op eene overeenkomst in de hoofdpunten doelen, en geenszins op de volkomenste gelykheid, in den uitgestrekten zin van dat woord. Wy willen ons niet voordoen als waren wy genegen staende te houden, dat de hedendaegsche spelling der Hollanders van die hunner Voorvaderen niet afwyke, en zich altyd gelyk gebleven zy. Het tegendeel is waer; want wien is het niet bekend, dat de Noordnederlanders, vóór SIEGENBEEK, aen het euvel eener even groote oneenparigheid mank gingen, als thans hunne broeders van het Zuiden? Wie weet niet, dat beide landzaten oulings de spelling der vereenigde slotletters *dt*, *ck*, *gh*, zoomede de *qu*, aenkleefden, en ze gelykelyk hebben laten varen?

Wy vreezen echter door niemand te zullen worden tegensproken, wanneer wy vast en vooruit stellen, dat de doorgaende spelling der Hollandsche schryvers, van vroegeren en lateren tyd, hierin overeenkomt:

- 1° Dat zy de *ij* en niet de *y* stelt in de meeste lettergrepen, welke op een' medeklinker eindigen, als *tijd, lijk, mijn*, enz.
- 2° Dat zy de dubbele vokaël onnoodig acht in woorden als *namen, leven, loven, muren*.
- 3° Dat zy geene accentteekens bezigt ter onderscheiding van de hard- of niet hardlange *ee* en *oo*;
- 4° Dat zy de vermengde klanken *ei, ui*, met eene *i*, en geenszins met *y* spelt⁽¹⁾.
- En Dat zy de *g* met de *k* verwisselt in *vergankelyk, koninklyk, sprinkhaen*, enz.
- 5°

Wy mogen hierby gerust de *ae* en *ue*, in woorden als *gaen, staen, waer, muer*, voegen, daer het onbetwistbaer is, dat de geachtste Hollandsche dichters en taelkenners, voornamelyk die van Rotterdam, tot voor vyf en twintig jaer toe, aldus hebben geschreven. En mocht iemand aen deze onze verzekering twyfelen, wy verzenden hem naer de werken van de volgende schryvers, die allen in Holland

(1) Zoo haest de Hollanders de *ij* onder de verlengde vokalen rekenden, konden zy de van onds voor tweeklanken erkende *ei* en *oi* met geene *ij* meer schryven, of zy zouden er een waren drieklank hebben van gevormd. Wy zullen hierna trachten aen te toonen, dat de *ij* noch de *y*, by schryvers van vroegere dagen, voor de eigenlyk verlengde *i* gold, en het ook in de echt nederlandse uitspraek niet volkomen is. De Hollanders schreven eeuwen lang, met ons, *ey, uy, aey, oey*; welke spelling nog door TENKATE wordt gevolgd, in zyne *Gemeenschap tusschen de Gottische Spraeke en de Nederduytsche*.

geboren zyn, of er het grootste deel van hun leven hebben doorgebracht, en die hunne voorouders in het schryven der *ae* zyn gevolgd, als met name, HUGO DE GROOT, CATS, VONDEL, HUYGENS, SCRIVERIUS, MERULA, DAN. *en* ZACH. HEYNS, ROEMER VISSCHER, J. BURCHOORN, IZAAK DE VOS, *Jonker* RODENBURG, HERCKMANS, BREDERO, J. LYDIUS, SAMUEL COSTER, STARTER, E. VAN REYD, A. KEMP, CAMPHUYSEN, WTENBOGAERTS, J. VAN SOMEREN, AMPSING, REVIUS, *de Overzetter*s van den *Statenbybel*, JER DE DECKER, FR. JUNIUS, P. HONDIUS, DE BRUNE, HEEMSKERK (in zyne vertaling van den *Cid*) MARTINIUS, WESTERBAEN, VERHOEK, P. RIXTEL, DAN. JONCKTYS, F. VAN DORP, DE POTTER, ANTONIDES (vooral in zyne eerste schriften) J. en F. DE HAES (laetstgemelde ook in zyne *Spraekkunst*) POOT, ZEEUS, HOOGSTRATEN, VLAMING, POERAET, J. SPEX, SCHIM, DIRK SMITS, ADR. VAN DER VLIET, MOONEN, VERWER, TENKATE, BURMAN, K. VAN DER PYL, de schryvers der *maendelyksche Bydragen*, PIETER HUIZINGA BAKKER, J.P. VAN HEEL, B. FREMERY, JAN JACOB VEREUL, de Maetschappyyen van *Nederlandsche Letterkunde*, te Leyden, van *Kunst wordt door ardeid verkregen*, van *Studium scientiarum genetrix*, enz. enz. Men zegge dan niet, dat de spelling der *ae* den Hollanderen vreemd zy!

Thans gaen wy (om tot de Vlamingen terug te keeren) voldingen, hetgeen wy in dit hoofdstuk ons

ten betooge voorstelden, namelyk de overeenstemming van het oude Hollandsch en Vlaemsch. Wy zullen daertoe onze bewyzen putten in de schriften der beroemdste Belgische schryveren, te beginnen van JACOB VAN MAERLANT, die in de dertiende eeuw leefde, tot op LIVINUS DE MEYER, die te Leuven in 1730 overleed. Om in geene langwyligheid te vervallen achten wy raedzaamst dit te doen in den vorm van een lyst, waerin alle woorden en gezegden, tot bovenvermelde soorten behoorende, door elkanderen zullen staen. Wy voegen er, ten overvloede, ook een aental voorbeelden by, die toonen, dat de Belgen, in vorige tyden, *de koning, de akkerman, de ryke man*, enz. in plaets van *den koning, den akkerman, den ryken man*, in den eersten naemval van het mannelyk geslacht, schreven; want ook in *dit* opzicht heeft er eenparigheid plaets gehad. Ofschoon zulk betoog tot de onderwerpelyke prysvraag niet rechtstreeks betrekkelyk zy, vinden wy het toch der moeite waerd er een oogenblik onze aendacht op te vestigen, by gelegenheid dat wy, ter staving van het hierboven aengevoerde, de oude Belgische tael moeten doen kennen. Zie hier dan die lyst.

Maerlant, Bloemen of spr. van Aristoteles, aen het einde.

Hier hendt *die*^(*) boec, die es gheseit
Heimelicheit der Heimelicheit.

(*) Tot in de zestiende eeuw schreef men onverschilliglyk *die* of *de*, in den eersten naemval van het mannelyk geslacht; doch in alle de andere naemvallen *den*.

Maerlant, Spieg. hist. III. 11.

Alsoo die heidine worden geware,
Dat hare mort wart openbare.

- IV. I. 14.

Een heiden coninc een groot Here.

- Rymbybel. f. 3.

Bi dien boome so sette hiere binnen
Den boom die quaet ende goet doet kinnen.

- Evang. Math. XXI.

Een man was, sprac hi, hier te voren
Die *enen wijngaert* hadde vercoren
Dien hi betuunde wel ter *cure*.

Van Velthem, Spieg. hist. III. 27.

Doen *die coninc* opwerd sach
Na *den vogel*, hort wat hi plach.

- II. 42.

Die hertog dede sire suster halen
Ende dede den Coninc haer betalen.

- III. 23.

En in midden t' *plein*, des seker *sijt*,
Stont een born, *scoen* en *groet*.

J. Vilt, Boetius, aengehaeld by *De Vries*, Gesch. der Nederd. Dicht. I. bl. 22.

De mensche, die upwaert heeft slaende
Den lechaem recht ten hemelwaert staende.
Dus waert wel recht dat in hem baende
Ghepeins, dat hem altoos vermaende
Sijn ghebrec: so dat hy dat spaende.

Anna Byns, Refereynen, 2de boek, aen het einde.

Ick fondere bysonder my
Op 't woort dat *de wijze man* sonder spot 'seyt:
Ghy sult *den sot* antwoorden naer *sijn* sotheyt.
Lutheranen, wilt u te lesen keeren snel.....
.....De voortganc doet quaden *fijn*.

C. *Van Ghissele*, Terentius Comedien, in de opdracht.

Maer al yst sake dat ick soe natuerlijck
en elegantelijck in onse duytsche tale
dese comediën niet ouergheset en hebbe
als Terentius die in Latine bescreven
heeft, *de verstandighe leser* (hoep ick)
sal my daer in defenderen, want die hem
sulckx soude vermeten te doene, die
mocht wel slachten *den ghenen*, die *ee-*
nen papegaey *sijn* natuerlijke pluymen
treckende, enz.

Spelen van Sinne, Gend, 1539, in het spel der stad Brussel, waer in als personagien
voorkomen *God de Vader*, enz.

De mensch comt hier al cranc, wat sal hy seggen?
Deen roept Christus hier, dander Christus daer,
Deen seyt t'is gheloghen, dander t'is waer.
Om devangelie si twisten en *kijven*,
Deen maect hem packen seer lastigh en swaer
Ende dander wilt hem vrijheyte toe *schrijven*,
Ick en *weet* wat laten doen oft *bedrijven*,
Al lese ic *Scripture*, ic vinde mi in laste,
Al troost mi deen *woort* doer 't *ghenadich* beclijven
Dander *woort* verdoemt mi, dus sta ic onvaste.

Spelen van Sinne, Antwerpen, 1562. *De Lischbloem van Mechelen*.

Eere, een statelijck man.

Hoort jonghelinck, ick sal wat my haesten
Want nu ick ten naesten 'deur sulck ontsouwen
Weet en verstaen can ws sins benouwen,
Mijns wesens bedouwen' is raden en helpen.
Dbeste doen verkiesen en *tquade* doen stelpen.

J.B. *Houwaert*, *de vier wterste*, in de opdracht.

Ende haer ooren tot 't lesen met sulc-
ker neirsticheyt te voeghen, ende d'in-
houd in sulcker weirden te houden, als
de groote Alexander weleer heeft gehou-
den de boecken genaemt *Iliada*, beschre-

ven van *den* hoogvermaerden poët Homerum, die hy *altijt* ouer hem was dragende. Oft *gelijck* Pyrrhus, Coninck van den Epiroten, enz.

Nieuwlandt, Nero, bl. II.

De Hemel die en kan maer eenen Phoebus dragen;
Dat bleeck als Phaeton wou sitten op den waghén.
Hoe sou dan't roomsche *rijck*, dat niet en is soo groot,
Verdraghen dat daer meer sou wesen als een hoot?

W. Van der Borch Spieg. der eyghen kennisse. bl. 12.

Sulcks iet dan *scheen* wy vast ghewortelt in 'tgedacht,
Als ick lest, sluymérigh, in 't holste van den nacht,
Tot waken half ghetergh ghetergh half tot het slapen
Het eynd van *mijn* ghepeys noch dachte na te gapen,
Herwesent in een droom.

Gheschier, Proefsteen, inleiding.

Och! hoe *dolen* hier de menschen
Soo in wercken, als in wenschen,
Raden, daden, en *bedrijf!*.....

- bl. 60.

En 't *leedt* maer weynigh uren
D'eenen moest de doodt, *besuren*.

Poirters, Masker der Wereld.

Gheen ghenuchten, sonder suchten
Noch geen liefde, sonder *pijn*;
Kost men laten honinghraten
Niemand sou ghesteken *zijn*.

P. Croon, Moy-al, uitgave van 1766, bl. 237

Ey! *goede man*, leert eerst kisten en
schapprayen deuren en vensters maeken
sonder het hout seer te doen, sonder
schaven oft *snijden*. Maer als gy vind
sulcx aen u onmogelijk te wesen, ge-
looft dan, enz.

Liv. De Meyer, deGramschap, bl. 63.

Gy moet hier doen gelyk *een seker akkerman*:
 Van eenen slechten boer men ook wat leeren kan...
 Den soon gaet naer het werk, de *seissen* in de hand,
 En hy begint *voor* eerst te *suiveren* het land,
 Hy snydt met groote *moeit* de ranken van de bramen,
 En schrabt zich dat het *bloedt*, als hy die *bindt* te zamen.
 Wel hoe, *seid* hy, wie sal soo grooten akker *maeeijen*?

- bl. 71.

Wie heeft *oit* eenen leeuw sien met een esel stryden?
 Om 't bassen van een hond en gaet geen *peerd* ter zyden,
 Maer, sonder om te sien, het laet den keffer staen,
 Tot dat hy ongemerkt van zelfs naer *huis* moet gaen.
 Soo als een slechten hals wat *veel* begint te *rasen*,
 Hy zal maer enkel wind *uit* syne *kaken* blasen.
 Syt gy een man van staet, en *weest* toch niet gestoort;
Peist dat een rekel bast, en gaet uw wegen voort.
 En *antwoordt* niet het minst: laet dat *voor* voermans knechten.
 Hy maekt zich *zelve vuil* die met den drek wilt vechten.
 Zyt gy beiaerd? Gy *weet* de *jongkheit* is verblind.
 'T betaemt geen ouden man te kyven met een kind.

Het ware ons niet moeilyk deze voorbeelden met nog duizend andere te vermeerderen. Zelfs de reedsvermelde Vlaemsche Spraekkunstschryveren belyden, in de uittreksels, welke wy van hunne werken in het tweede hoofdstuk der eerste afdeeling hebben gegeven, dat de enkele vokaelspelling, in woorden als *namen, geven, loven*, enz. tot omtrent het jaer 1750 nog, by de Belgen algemeen stand hield, en dat men te voren nooit eenige accentteekens gekend, veelmin noodzakelyk geacht heeft. Ten aenzien der zachtlange *e* en *o*, in het byzonder, geloove ik niet, dat men in staet *zy een enkel* bevorens uitgege-

ven boek aen te wyzen, waerin dezelve, op gemelde wyze verdubbeld, voorkomen. Wierd er *ee* of *oo* in meersylbige woorden geschreven, dan gebeurde zulks om den hardlangen of liever den vermengden klank dier letteren voor oogen te stellen, en geenszins om het enkelvoud te bewaren, of om de verlenging te doen plaets vinden. En zoo men ons al eenige voorbeelden kan tegenwerpen, uit schryvers, die de *a* en *u* doorgaens met de *e* gepaerd lieten gaen⁽¹⁾; wy antwoorden, dat deze overtolligheid veel beter van belachelykheid ware vry te pleiten dan onze hedendaegsche manier van schryven, daer zy, ten minsten, het voordeel bezat van aen te toonen, dat de lange *a* en *u* uit haren aerd onveranderlyk zyn, 't welk met de *ee* en *oo* zoo niet het geval is.

Met meer schyn van recht zou men het voorgestelde, wegens het oude Vlaemsche gebruik by het schryven van den eersten naemval des mannely ken geslachts, kunnen bestryden, daer het buiten kyf is, dat *den* menigvuldigmalen in dat geval zich voordoet, in de Belgische schriften der zestiende en zeventiende eeuw. Het zy zoo; maer bewyst dit, dat de tegenovergestelde schryfwyze toen ook geene voorstaenders en beoefenaers telde? Of kan men daeruit afleiden, dat het eene Hollandsche

(1) Zoo deed het, onder andere, KILIAEN, die nogtans de enkele vokaelspelling der *e* en *o* naeuwkeurig volgde, en ze somtyds ook voor de *a* en *u* wel bezigde.

uitvinding zyn zoude? Neen, zeker! want dan zou men dit met even veel recht van het nominative *den* kunnen zeggen, welks verkeerde toepassing destyds in Holland zoowel als in Braband was doorgedrongen. Al vroeg heeft men toch, dáér en elders, zich te dezen opzichte ongelyk getoond, hetzy om dat men de fransche tael, die toen in zeer groote achting was⁽¹⁾ en die geen onderscheid maekt tusschen de artikels van het nominatief en van het accusatief, wilde navolgen, hetzy om dat men zich naer de gewoone uitspraek begreep te moeten gedragen, die de gaping der vokalen veelal door het tusschenplaetsen eener *n paragogicon* wegneemt, gelyk dit thans nog by voortdoring, ook in den mond der Hollanders, wordt gehoord, wanneer men zegt: *den oorlog, den eischer, den haeg*, enz.

Doch, men bedriege zich niet! - zoo de ouden in nominativo *den* stelden, hadden zy daer dikwyls zeer goede redenen voor. Wy hebben in onze tael een *casus emphaticus*, volgens hetwelk wy wel degelyk bevoegd zyn om te zeggen:

God, *den* Heer, is machtig en groot!

Immers, waerom zouden wy (in voorstellen, waerin het nominatief geene werking overbrengt op iets an-

(1) De Rethorykers verfranschten ons Nederduitsch op eene deerlyke wyze. Van honderd woorden, die zy schreven, waren er vast negentig bastaerd woorden.

ders) die kracht- en nadrukgevende *n* niet mogen laten hooren, als dit onzer *dictie* bevorderlyk ware? Hierover straks nader.

Wil men, intusschen, in bovenstaende lyst nog geen stelling bewys zien van den aerd der oude Brabandsche Spelling en Tael; wil men ons tegenwerpen, dat de opgegevene voorbeelden slechts *byzonderheden* zyn, die van het *doorgaende* gebruik niet getuigen? Welaen! Wy beroepen ons dan op de algemeengebruikte Woordenboeken van PLANTYN⁽¹⁾, van KILIAEN⁽²⁾; op het thans nog in ieders handen zynde *Tetraglotton*; op de menigvuldige uitgaven van den Leuvenschen Bybel van het jaer 1548⁽³⁾; op de verschillende drukken van het *nieuwe Testament*, naer de vertaling van den Brabandschen geleerde HENRIK VAN DEN LEEMPUT-

- (1) *Thesaurus theutonicae linguae, schat der Nederduytscher Spraken*. Antw. 1573, in 4°, waerin wy vinden: *de achterste* Le plus derriere, Postremus; *een aduocaet*; *de aengenaemste*, le mieux receu, *een Burger*; *halen, nemen, loven, duren, konincklick*, enz. (zie op de woorden).
- (2) *Etymologicum teutonicae Linguae*, Antw. 1599. 8°. waerin wy, bladz. 101, in *nomin. masc. gen* aentreffen: *de quade, de boose*; en verders: *nemen, loven, vergankelyk, sprinkhaen*, enz. enz.
- (3) Het *nominatief masc. gen.* wordt daerin bestendig met het artikel *de* of *die* geschreven; de andere naemvallen met *den*. Het zelfde heelt plaets in de vertaling van *Het nieuwe Testament, 't Hantwerpen*, by Henrick Wouters, 1576, in 12.º

TE, in het jaer 1630 voor de eerstemaal in het licht verschenen⁽¹⁾; op den Moerentorfschen Bybel van het jaer 1653⁽²⁾; en op zoo vele andere Belgische uitgaven van het heilig schrift. Het gemelde *nieuwe Testament* van VAN DEN LEEMPUTTE verdient voornamelyk onze aendacht, als zynde, naer myn oordeel, een onschatbaer overblyfsel van onze oude Landtael, 't welk wy den Hollanderen gerust mogen tegenstellen, wanneer zy op het Nederduitsch van hunnen Staten-bybel roem dragen. Zie hier een klein uittreksel van het zelve, genomen ter plaetse waer het boek open valt:

'Twee menschen zijn geklommen tot den Tempel, om te bidden, de eene was een Pharizeus, ende de andere een Publicaen. De Pharizeus, staende, bad dese woorden by sy selven: God, ick dancke u, dat ick niet en ben ghelijck de ander menschen, roovers, onrechtveerdige, overspeelders, als oock is dese Publicaen: ick vaste tweemaal in de weke, ick gheve thiende van alle dat ick besitte. - Ende de Publicaen, van verre

- (1) Vyf of zes herdrukken van het zelve staen by LELONG vermeld, op de jaren 1643, 1646, 1696, enz.
- (2) Antwerpen, by *Jan Moerentorf*, 1653 in 4.º Deze zeergeachte vlaemsche Bybel heeft in den eersten naemval altyd *de heere, de konink*, enz. Of dit ook nog zoo is in den herdruk, *Antwerpen by Moerentorf*, 1713. in folio, kan ik niet verzekeren, daer ik dien niet by de hand heb.

staende, en wilde oock sijn ooge niet opheffen ten hemelwaerts, maer hy sloech sijn borst, segghende: God, weest mijns sondaers genadich⁽²⁾!

Dan, waertoe onze bewyzen zoo verre gezocht? de uitspraak der Belgen is, tot heden toe, nog grootendeels deze tael der ouden getrouw gebleven. Immers wy zeggen en schryven dikwerf onwillekeurelyk: *myn vader, een eerlyk man, de zoon, de man, myn heer, een geleerd man, een braef man, de koning, het eerste deel, het eerste gebod, het beschaefdste volk*, in plaets van *mynen vader, eenen eerlyken man, het eerst deel*, en wat dies meer zy! Waer van anders heeft dit zyn' oorsprong, dan van den aerd onzer tael zelve?

Ook in onze namen laet het zich bespeuren. Wy heeten *De Deken, De Graef, De Koning, De Vries, De Visscher, De Smid, De Vos, De Leeuw*, en ook wel *Van den Bogaert, Van den Dries*, enz., maer niet *Den Deken, Den Graef*, enz. Onze tegenwoordige schryfwyze is dan wel degelyk van het oorspronglyk Nederduitsch, wat de voorvermelde punten aengaet, afgeweken.

(2) Bl. 241 en 242. Opmerkelyk is 't, dat VAN DEN LEEMPUTTE, *Matth. I. 1* met het *casus emphaticus* begint: *Den boek des geslants Jesu Christi*.

Tweede hoofdstuk.***Taelkundige beoordeeling der punten van verschil.***

Na aldus bewezen te hebben dat de oude Belgische Tael, en zelfs de by ons nog tegenwoordig gebruikelyke spraek voor vele Hollandsche schryfwyzen pleiten, zoo blyft nog overig te onderzoeken of dit omtrent andere punten ook zoo is, dan of, by eene *taelkundige* beschouwing van het plaets-hebbende onderscheid, de schael niet naer het zuiden van ons Vaderland over zoude hellen. De voorstaenders, immers, van het hedendaegsche Vlaemsch, die met de tael hunner voorvaderen eenigzins bekend meenen te zyn, beweeren, dat hunne schryfwyze eene *verbetering* van het oude gebruik is, en dus eene wezendlyke verryking van het Nederduitsch. ‘Wy hebben, zeggen zy, evenveel recht gehad om onze dubbele vokaelspelling, onze accenten, in te voeren, als de Hollanders hunne dubbele *a* en *u*; daer de Belgen, sedert hunne afscheiding van Holland, een afzonderlyke natie zyn geweest, en, als zoodanig, het onbetwistbare recht hebben bezeten om de oude gemeenschappelyke tael naer den byzonderen aerd van hun eigen dialekt te wyzigen. Sedert de scheuringen der 16^e en

17^e eeuw toch, hebben de Noordnederlanders *ook hun eigen weg willen gaen*; en SIEGENBEEK zelf, toen hy de spelling der Hollandsche Tael regelde, en daervoor alleen het Bataefsche gebruik ten richtsnoer nam, heeft de waarheid dezer stelling erkend. Wat zyn de dubbele *aa* en *uu* toch anders dan teekens van het Hollandsch accent, 't welk de vokaal met geene verzachtende *e* wil gelenigd hebben?'

Er is veel waers in deze tegenwerpingen, maer ook veel, dat er slechts den schyn van heeft. De Belgische natie had, ja zeker, de macht om haer eigen dialekt te volgen; de *aa* en *uu* zyn, buiten alle bedenking, hollandsche lettervervoegingen: maer dit bewyst nog niet dat de twistende partyen gelyke aenspraek zouden hebben op het in standhouden van hun schryfgebruik; dit bewyst geenszins dat zy op gelyke wyze, en even rechtveerdig, handelden, toen zy hunne hedendaegsche schryfsystemen invoerden.

Vooreerst hebben de Hollanders, gelyk wy boven zagen, de oude Nederduitsche Tael geeerbiedigd, en zyn die met weinig afwykingen getrouw gebleven: - *Dat hebben de Brabanders niet gedaen*; -

SIEGENBEEK, en andere verdienstelyke leeraren van het Hollandsch, hebben de oorspronglyke gronden van het Nederduitsch, en de schriften der ouden zorgvuldig onderzocht, en in de schael der reden gewikt en gewogen: - *Dat hebben de Brabandsche schryvers niet gedaen*, die hun oud stelsel met den voet hebben verstooten en vernietigd,

zonder eens te onderzoeken waerop dat oude stelsel was gebouwd; -

De Hollanders hebben werkelyk getoond, dat zy hunne tael ter harte namen, en met den besten uitslag beoefenden. Getuigen zyn hiervan zoo vele meesterstukken van styl en welsprekendheid en klassische waerde, als hunne Litteratuer tot hiertoe heeft opgeleverd: - *Dat hebben de Brabanders niet gedaen*, die hunne tael juist toen hebben gaen veranderen, wanneer zy de zelve begonnen te verwaerloozen; -

Het Hollandsche stelsel, eindelyk, is op gronden gebouwd, die door de groote meerderheid der Hollanderen is kunnen worden aengenomen; maer waer zal men het Vlaemsch zoeken, dat door Vlamingen en Brabanders gelykelyk wordt erkend? zou men wel in staet wezen zes Vlaemsche boekdeelen, sints vyftig jaren gedrukt, te vertoonen, waerin de zelfde tael- en spelregels worden gevonden?

Doch wy vergeten, dat wy reeds, ten voordeele van het Hollandsch, aen het beslissen zyn, eer wy hetzelve nog van naby hebben beschouwd. Het wordt tyd dat wy ons hiermede bezig houden, en eene beoordeelende vergelyking opmaken van de beweegredenen, welke tot staving of verwerping van het eene en andere stelsel reeds zyn, of nog kunnen worden aengevoerd. En zoo komen wy dan op onze *litigieuse* punten nogmaels terug.

§. 1.

Over de Y en IJ.

De Y is wel degelyk eene letter in de Nederduitsche Tael, zy moge daer van het grieksch, of van het fransch in gekomen zyn. Het gaet zeker dat wy ze in de allereerste, van onzen voorvaderen overgeblevene, schriften, aentreffen, en wel zoodanig als zy thans nog by ons gebruikt wordt, dat is te zeggen, in echt Nederduitsche woorden. Zy was van ouds, zegt BILDERDYK⁽¹⁾ ‘eene dadelijke vervulling van behoefte. De geheele Duitsche Taal kent geene lange *i*. De *i* is in alle hare takken volstrekt kort en de kortste van alle vokalen, zoo zelfs, dat waar de korte *e* nog te lang zou zijn, zy te hulp kooft. Op deze wijze heeft zy plaats in *machtige*, *krachtige*, *eenige*. Wanneer men derhalve de *i* lang uit moest spreken, moest dit door het teeken van verlenging geschieden. Dit teeken van verlenging (in het Hoogduitsch *h*, in onzen taaltak de verwante konzontant of verlengende *e*) maakte in dat geval onze *ij* of *ie* (de eerste nu valschelyk *ei* uitgesproken) maar dit waren twee letters, en die eer een verlenging van *during*, dan van *toon* maakten; want even als in *uw* de *w* niets aan den klank toevoegt, maar de *u* blootelyk aanhoudt, zoo voegde de *j* niets aan den

(1) Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, 4de deel, bl. 152.

klank van de *i*, maar gaf er slechts *during* aan; (*ij* was niet *y* of *ie*) (*uw* was niet *ue*). Doch om den langen klank van de *i* uit te drukken, in den zin niet van *during* alleen, maar van *intensiteit*, was de grieksche *y* allereschikst..... zoo dan is de grieksche *y* in onze taal aangenomen. En het is zeker dat *zy* onze *ij* niet is. *Zy* is veeleer een verlengde *i*. Onze *ij* is de *i* door zijn verwant-konzonant verlengd in *during*; even gelijk onze *u* door zijn verwantkonzonant *w* verlengd wordt. De *y* daartegen is eene zuivere door zichzels lange *i*.’ Zoodanig is de uitspraak van een' onzer grootste taelkenners, dien wy gereedelyk zouden bytreeden, indien de bedenkingen, straks door ons te maken, konden worden uit den weg geruimd. Het *zy* ons hier genoeg ook hem te zien erkennen, dat de *y* wezendlyk onder de Nederduitsche letteren behoort, en dat men oudtyds de verlenging der *i* ook door het by plaetsen eener *e* heeft aengeduid.

Dat de *y* en *ij*, beide door Hollanders en Brabanders, of, met andere woorden, door de meerderheid der Nederlanders sints lang voor letterteekenen zyn gehouden, welke men in Nederduitsche woorden door een' en den zelfden klank, sterk naer *ei* zweemende, uitdrukte, en nog uitdrukt, zal wel by niemand eenigen twyfel ontmoeten, zoomin als dat het thans volstrekt onmogelyk ware, deze diep-ingewortelde uitspraak uit te roeien⁽¹⁾. Indien wy

(1) SIEGENBEEK, *over de Spelling der Nederduitsche Taal*, bl. 66.

daerby voegen dat men die letteren, tot laet in de achttiende eeuw, dikmaels met elkander verwisselde, schryvende, onder andere, met de eerste *my*, en met de tweede *mijne*, zoo als BILDERDYK nog doet, dan ontstaet natuerlyker wyze de vraeg: hoe het mogelyk is geweest dat de Hollanders, een van beiden voor overtollig achtende, en den voorkeur aen de *ij* gevende, tevens deze *ij* voor eene verlengde *i* hebben kunnen houden? Immers heeft dit tot zeer groote verwarringen aanleiding gegeven, welke wy hier kortelyk willen doen kennen.

Vooreerst, vond men zich daerdoor genoodzaekt de *ie* onder de twee- of gemengde klanken te rangschikken, niettegenstaende men ze als eene verlengde *i* uitsprak. En de *ij*, die men voor een lange *i* aanzag, behield den klank van *ei*. Zoo verviel men in een allerergst kwaed, hierin bestaende, dat de spelling rechtstreeks strydig wierd met de uitspraak.⁽¹⁾

Van eenen anderen kant deed men aen deze uitspraak van *ij*, als *ei*, eene groote opoffering, daer men voor dit letterteeken eene uitzondering maekte op den regel der enkele vokaelspelling. Vergeefs beriep men zich hierby op de natuerlyke korthed der *i*. De ouden hebben immers *bliven*, *mine*, *zine* geschreven; en het viel even licht te zeggen, dat

(1) Indien ik wel onderricht ben, zoo is er in geheel Holland geene enkele school, waer men het woord *gij* door het opnoemen der letters, *g*, *i*, *i*, spelt. In allen zegt men: *ge*, *ei* - *gij*, als of er slechts twee letters stonden.

de *i* in deze woorden als *ei* klinkt, als zulks omtrent de zoogenaemde dubbele of verengde *i* (*ij*) was erkend.

In eene derde moeilykheid geraekte men door het teeken *ij*, in woorden als *bloeijen*, *fraaijer*, en meer andere, eene plaets te vergunnen; want hierin kon hetzelfde onmogelyk eene verlengde *i* blyven, zonder die woorden in *bloe-ie-en*, *fraa-ie-er*, of *bloe-ei-er*, *fraa-ei-er* te doen ontaerden. Men splitste het dan in tweeen, en bracht de *i* tot de eerste, en de *j*, als consonant, tot de tweede syllabe; met uitzondering echter van sommige woorden, als *vrijer*, *blijer*, enz.

Eindelyk, door te willen staende houden dat de *ij* eene verlengde vokaël was, gaf men, ten nadeele der welluidendheid, aenleiding, dat *zy*, als zoodanig, in de woorden *gij*, *mij*, *hij*, *zij*, *mijn bijzonder*, *dikwijls*, *waerlijk*, *aenbiddelyk*, enz. (waerin men de *y* kort moet uitspreken) eenen harden langen toon verkreeg, welke des te wanluidender klinkt, naer mate dien in onze tael dik wylder gehoord wordt. Men denke eens aen onze menigvuldige uitgangen in *lijk* (oudtyds *lik*)!

En dit alles had men, door het behouden der *y*, als eene enkele, en dus ook soms, kortluidende vokaël, kunnen vermyden! - Het doet er, onzes inziens, weinig toe, of deze letter, al dan niet, van eene vreemde tael in de onze *zy* overgebracht. Daer *zy* er ten minsten vyf honderd jaer in is geweest, en voordeeliglyk kon worden aangewend, zoo behoorde men ze niet te verstooten, zoo min als men dit

niet gedaen heeft ten opzichte der *k*, *p* en *t*, die oorspronglyk onzer tale ook niet eigen zyn⁽¹⁾. Wat heeft dan de Hollanders bewogen om de *ij* alleen, en wel als eene verlengde *i*, te behouden? - Het antwoord hierop, is niet verre te zoeken. Zoo haest zy in de verkeerde meening zyn gekomen, dat men al de vokalen door verdubbeling behoort te verlengen, geloovende dat zulks, met uitzondering der *a*, by de ouden ook had plaets gevonden, zoo kon het niet wel anders, of er moest ook door hen eene verlenging van de *i*, door *i*, worden uitgevonden.

Dat de *ij* of *y*, by onze vroegere schryvers, eene lange *i* zoude zyn geweest, kunnen wy met BILDERDYK niet zoo gereedelyk aennemen. Wy zouden veelliever het daervoor houden, dat deze letterteekenen, hetzy men dezelve voor eene verdubbelde *i* of voor eene enkele vokael beschouwe, sints onheugelyke tyden zoowel kort als lang konden worden uitgesproken. Immers schynt dit te moeten hebben plaets gehad met de bovenvermelde woorden *zy*, *hy*, *my*, *dikwyls*, *waerlyk*, die men daerom ook wel *hi*, *zi*, *mi*, *dikwils*, *waerlik* schreef, en thans ook somwylen nog in Braband aldus hooren laet (in *als hi daer kwam*, enz.). De Westvlamingen, by wien de *ij* en *y* als *i* worden uitgesproken, zeggen niet eigenlyk *tied* voor *tyd*; *mien* voor *myn*; *prien* voor *pyn*; maer veeleer *tid*, *min*, *pin*, met de Brabandsche korte *i*. Ja, de ouden verlengden veelyds de *y* met de *e*, schryvende *vyer*, *hyer*, *cyer*, enz.

(1) BILDERDYK, t.a.p. bl. 156.

Hoe het zy, wy vermeenen, uit het bovenstaende, te mogen opmaken, dat de Hollanders verkeerd hebben gehandeld met de *ij* voor eene verlengde *i* te erkennen, hetwelk in de volgende § nog nader blyken zal.

§ 2.

Over de verlenging der vokalen, en over de enkele vokaelspelling.

De doffe *e*, als enclytische letter beschouwd, dat is, als letter, die de vokalen en syllaben, waerop zy volgt, doet klem verkrygen, speelt in onze tael eene machtige rol, welke door nog geen' schryver naer behooren opgemerkt is⁽¹⁾. Wy gaen zulks met eenige voorbeelden ophelderen.

De tweede *e* in *leven, nemen, breken, maken*, gelyk ook de zelfde letter in *loven, muren*, enz. staet daer niet eigenlyk om als *é* te worden uitgesproken, maer om den klemtoon op de eerste lettergreep te doen vallen, of, met andere woorden, om de voorgaende vokael te verlengen. Deze voorgaende vokael echter, ontvangt maer eerst dan den langen klank, wanneer zy onmiddelyk vóór de consonant geplaetst is, waer de *e* op volgt. In *bakken* krygt de eerste syllabe den klemtoon wel door de *e*, maer moet de *a*

(1) BILDERDYK schynt hier en daer op deze *enclytica* te doelen, doch heeft ze nog niet opzettelyk behandeld. Waerschynelyk zal hy dit in zyne *Spra ekkunst* doen, die, naer ik met blydschap verneme, eertsdaegs van de pers staet te komen.

niet lang worden uitgesproken, dewyl er tusschen haer, en de *e*, *meer dan een consonant* gevonden wordt, namelyk de dubbele *k*.

Ook de *i* doet (*omdat zy altyd kort is,*) in *matig, statig, hevig*, enz. de eerstvoorkomende vokael aenhouden; en daerom schreven de ouden ze soms ook ter verlenging der vokalen, in *hair, dair, voirwair* enz.; doch dit laetste heeft niet lang stand gehouden, omdat de *i*, minder dof dan de doffe *e*, haren klank lichtelyk met eenen anderen klinker versmelt, en dus een' tweeklank vormt. (*ei, ui*, enz.

De ware regel der enkele vokaelspelling en van de verlenging der klinkers in het schryven van meersylbige woorden, is dan deze: - *Waer gy ééne e of i ontmoet volgende op een consonant, welke onmiddelyk door een andere vokael wordt voorafgegaen, is deze vokael noodwendig lang, en moet enkel geschreven worden:* of, met andere woorden: *waer een consonant tusschen twee vokalen staet, welker laetste een e of i is, wordt de eerste vokael lang.* - (Het spreekt van zelf, dat de dusgenaemde hardlange *ee* en *oo*, waervan straks nader, mitsgaders alle andere vokaelvermengingen onveranderlyk, dat is, of dubbel of te samen vervoegd, moeten blyven; want hoe anders zouden zy hun *byzonder geluid* geven? Doch den klemtoon ontvangen zy ook op de wyze, als gezegd is. - Van gelyken behoef ik niet te doen opmerken dat, in onze tael, de voor- en nazetsels *be, ge, ver, ig,*

ige, lyk, en, enz. wáér ook geplaetst, altyd kort zyn; gelyk dit almede met de *i* het geval is.)

En deze regel is zeer eenvoudig. Hy zal het den vremdeling, die onze tael leert, zoomin als den ingezetene, moeilyk maken, het enkel- van het meervoud te onderscheiden of te vormen. Wil iemand by voorbeeld, het enkelvoud van het woord *talen* kennen, zoo zal hy, door zyn gehoor genoegzaam verwittigd zyn dat *tal* dit niet is, maer wel *tale*, zynde de meervoudige *n* weggenomen; of, by inkrimping, *tael*. Begeert men, daerentegen, *tael* in het meervoud te stellen, zoo zal men eene *e* achter de consonant hebbende te plaetsen, die den klank *a* verlengt, even licht begrypen, dat men *talen* en niet *taelen* schryven moet. Immers met *taelen* te stellen zou de *a* *tweemaal* verlengd zyn. Zoo doen de Brabanders. Doch, dat de Brabanders, gelyk omtrent vele andere punten, ook hier mistasten, zal, naer hetgeen wy zagen, door iemand, die onbevooroordeeld denkt, niet licht worden in twyfel getrokken.

Om hun stelsel van bestendige vokaelverlenging, in het gezegde soort van woorden, vol te houden, zyn de Belgen niet alleen gedwongen overal eene letter méér te schryven, dan noodzakelyk is; maer zy vinden zich, ten aenzien der *e* en *o* nog bovendien verplicht hunnen toevlucht tot *accentteekens* te nemen, 't welk hen weer in andere moeilykheden verstrikt, daer de eenen de zelve zóó, en de anderen ze weêr anders willen geplaetst hebben, al,

naer dat elks byzondere uitspraek het medebrengh. In *vader, nader, bever, over* enz. houden zy intusschen de *a, e, en o*, voor genoegzaam verlengd. Waerom dan ook niet in *talen, beven, geven, hopen?* of is de *e*, in eerstgemelde woorden, ook niet geplaetst ter verlenging der *a, e* en *o*? Welke regel zouden zy dan toch anders hebben om den vreemdeling te beletten dat hy *vadeêr, nadeêr, beveêr, oveêr* zegge?

Maer *de Belgen*, zegt men, *willen het enkelvoud in het meervoud bewaren*. Wel nu! Het ware enkelvoud van *talen, beven, geven, hopen*, is *tale, hope; ik beve, ik geve*; door het blootelyk afsnyden der *n* zich aldus vertoonende. Immers, altyd in het enkelvoud te moeten schryven *tael, ik hoop, ik beef, ik geef*, zonder zich immer het schryven van *ik hope, ik beve*, te mogen veroorloven, dit zal toch niemand begeeren, en zou de tael hard, stroef, en barbaersch maken, ja met de beschaefde uitspraek teenemaal strydig wezen, voornamelyk by de Vlamingen. En wie toch zal de geschrevene tael harder willen hebben, dan de gesprokene? - Wyders is de door ons voorgeslagene regelmaet ook eenvoudiger dan eenige andere, dewyl men aen de opgegevene voorbeelden geene enkele letter behoeft te veranderen, hetgeen zoo niet kan geschieden indien men *ik geef, ik beef*, tot

grondslag neemt, welke laetsten in het meervoud eene *v* aennemem⁽¹⁾.

Men werpe ons geene woorden, als *dalen* van *dal*, *graven* van *graf*, *zaden* van *zaed*, tegen, die, al maekten *zy* eene uitzondering op onze stelling, nog daerom niet tegen de zelve beslissen zouden. *Dale*, *grave*, *zade*, zyn toch ook de enkelvouden van *dalen*, *graven*, *zaden*, daer het nog niet verboden is te schryven: *hy is ten grave gedaeld; hy was gesproten uit den zade van Abraham*. *Graf* en *straf*, en meer dergelyken, schoon elkander zeer gelyk in vorm en klank, worden in het Vlaemsch ook niet op de zelfde wyze vermeervoudigd. Elk stelsel heeft dus zyne zwarigheden, en zeker het onze heeft ze ook. Maer wy meenen dat de *exceptien* van onzen regel minder talryk zyn, dan van dien der Vlaemsche Spraekkunst-schryveren, en slechts aen sommige naemwoorden toepasselyk. Met betrekking tot de werkwoorden wint onze stelling het voor vast in voortreffelykheid op alle andere.

De doffe of enclytische *e* is dan, wat doorgaens

(1) Men denke niet dat wy de schryfwyze van *ik beef*, *ik geef*, enz. zoeken te verbannen. Integendeel. Men schryve nu eens het eene, en dan eens het andere, naer dat het de wet der welluidendheid zal vorderen. Het aengevoerde dient slechts om eene vaste regelmaat te geven.

de *e muet* voor het fransch is, - het ware verlengingsmiddel der vokalen; en dit kunnen de Hollanders, schoon zy die als zoodanig willen verwerpen, niet loochenen, of wel hunne enkele vokaelspelling in het meervoud en in de onbepaalde wyzen der verba, met al den aenleve van dien, valt geheel in duigen. En wanneer zy deze *e* als vokaelverlengend in het *meervoud* aennemem, waerom dan ook niet in het *enkelvoud*? De regel van verlenging zou dan toch veel eenvoudiger zyn, en de vokael minder gapend, minder hard, worden uitgesproken. By alle menschelyke stem is elke lange klank, natuerlykerwyze, afdalend. De lange klank van *a* gaet noodwendig tot de verzachtende *e* over.

Maer, *de ouden hebben de vokalen door zichzelve verlengd*, hoor ik hen zeggen. – Ofschoon dit voorgeven door alles wordt tegengesproken, en, naer hetgeen wy hierboven gezien hebben, volstrekt geen steek meer houden kan, zoo willen wy er toch hier nog een oogenblik by stil staen.

Er is veel over de ouden geschreven. Maer in datgene, wat er over geschreven is, heeft men in het byzonder onze oude Nederduitsche Tael, al zeer dikwyls, miskend en geweld aengedaen. Elk heeft er bewyzen trachten in te vinden, tot staving van zyne byzondere taelbegrippen. En daer onze voorvaders ook soms den bal wel eens mis sloegen, of liever, daer hunne schriften onder de hand der afschryvers

veel geleden hebben⁽¹⁾, zoo viel het niet zeer moeilyk om er iets in aen te treffen, dat ten voorgestelden einde dienen kon. Men heeft zich dan ook byna altyd vergenoegd met er *voorbeelden* uit aen te halen, in plaets van tot de ware en algemeen geldende grondbeginselen, die er in opgesloten liggen, door te dringen, gelyk het BILDERDYK doet. Vandaer, vele verwarringen in de tael; vandaer ook dat ongelukkige stelsel der dubbele *a*. En hoe moeilyk was het niet om dit stelsel fatsoenlyk in te kleeden! En hoe gemakkelyk was het niet om een veel eenvoudiger aen te nemen!

Hoe moeilyk, zeg ik, want er was geen enkel voorbeeld van een dubbele *a*, zoo als men die nu gebruikt, by de ouden voorhanden. Daerentegen komen alle oudheidonderzoekers hierin overeen, dat men eertyds alle onze vokalen, zonder uitzondering, met eene *e* heeft verlengd; want dat de ouden ook *oe* ter verlenging der *o* gebruikten, lydt geen den minsten twyfel. Daer zy echter al vroeg de duitsche U (in ons *du* langen tyd bewaerd gebleven) lieten varen, om een byzonder teeken voor de fransche U te bezitten, zoo was het natuerlyk dat zy het gemis dier letter door den tweeklank *oe*

(1) Ik heb een *Rymbybel* van MAERLANT voor my openliggen, waerin in de *h*, aen het begin der woorden *emet*, *als*, voor *hemel*, *hals*, enz. niet geschreven is. (De zelve is thans het eigendom van den heer VAN HULTHEM).

hebben gezocht te vergoeden⁽¹⁾. Intusschen bleef de *oe* nog lang voor eene verlengde *o* gelden, en behield de klemgevende *e*, in *loven over*, enz. hare volle en onverwrikbare rechten.

De ouden hebben dan twee soorten van verlengingen gehad; want men kan niet loochenen dat zy de e, i, o, en u, ook verdubbeld geschreven hebben? - Ja dat hebben ze! - maer hoe?

In geene van al de my bekende talen wordt de vokaël door zich zelve, dat is te zeggen, by verdubbeling, verlengd⁽²⁾. Het heeft dan reeds voor

- (1) Dat onze voorouders den klank *oe* door de duitsche U hebben afgebeeld, is buiten allen kyf, en getuigt ook de W, die niets anders dan eene *dubbele u* is, ja zelfs nog zoo genoemd wordt. Een franschman zou onze uitspraak van het woordjen *wat*, in zyne spelling door *ouat*, en niet door *uat* zichtbaer maken. In *zou vrouw*, *trouw*, laet de *u* zich nog met den duitschen klank hooren.
- (2) Men werpe my hier geen *aal*, *baar*, *waare*, enz. der Duitschen, of *aâge*, *baâller*, enz., der oude franschen tegen. Deze verdubbelde *aa* zyn, by franschen noch duitschen, ooit als gewoone verlengingen der *a* erkend, maer wel als teekens van een byzonder *accent* (in *bâiller*, geuwend).

Volgens QUINTILIANUS (*de Inst. orat. I. 4.*) wil men, dat de vroegere Latynen de vokaël zouden hebben verdubbeld, om ze lang te maken. 'T is mogelyk. Maer voor eerst hebben zy dan toch dit stelsel al vroeg verwerpelyk gevonden, en, ten tweede, wordt dit by QUINTILIAEN niet zoo duidelyk gezegd. (Men leze SPALDING over de aengehaelde plaetse. *Edit. Paris. (Le Maire) 1821*, in 8.º vol. I. p. 87).

Te dezer gelegenheid kan ik niet voorby, te zeggen, dat KLUIT (*over de spelling, deel I der nieuwe Bydragen*, bl. 299) opgemelden Romynschen schryver niet getrouw heeft aengehaeld. Hy vertaelt namelyk 'ook moet hy weten dat het Cicero behaagt heeft AIIO MAIIO, met eene verdubbelde I te schryven' en hy laet het daaropvolgende achterwege. Zie hier de woorden van QUINTILIAEN: *Sciat etiam Ciceroni placuisse AIIO MAIIOQUE! geminata I scriber e, QUOD SI EST, ETIAM JUNGETUR UT CONSONANS.*

my iets vreemds, dat onze ouden op dit denkbeeld zouden zyn gekomen: en daer ik er de reden niet van bevroeden kan, zoo ontstaet by my, natuerlykerwyze, de vraag: zouden zy dan misschien, gelyk andere volken, by het schryven van *aa, ee, ii, oo, uu, tweemaal* de vokaal hebben willen doen hooren? Immers dit ware natuerlyk; daer het herhalen van het teeken het herhalen van den klank met zich brengt? - En het eenvoudigst antwoord, 't welk ik op deze vraag vinden kan, is: ja, zy hebben in woorden als *Aaron, Canaan, Isaac, heel, deel, twee, miin, ziin, geloof, rooven, muus, puud*, en andere, de vokaal dubbel uitgesproken. Toets ik vervolgens deze myne meening, aen de zuivere hedendaegsche Brabandsche uitspraek, in hare dialektische wyziging, dan wordt my zulks ten volle bevestigd, zoo dat er my geen den minsten twyfel meer van overig blyft. Want, wy Brabanders brengen die woorden, nog heden ten dage, uit, byna als of er stond *Cana-han, hie-jel, twie-je*,

mei-jn, gelo-hof, meu-his, enz.⁽¹⁾ geschiedende de overgang, opzigtelyk de hardere *a, o*, en *u*, door het tusschenplaetsen eener lichtgeaspireerde *h*, en ten aanzien der *e* en *i* door eene versmeltende *j* (of de *j* in *ij*, de hoogduitsche verlenging *h*, het moesogotische *jan*, enz. hier vandaen komen, wil ik niet onderzoeken.)

Men zegge niet, dat de *e* in *gaen, staen, lief, muer*, eenen vermengden klank zoude vormen. Vóór de vokael geplaetst, deed zy dit voorzeker; ná de vokael kan zy het niet, indien men den aerd onzer tale raedpleegt. (Van de *oe* hebben wy reeds gesproken⁽²⁾.) *Waereld, paerel, waerd, rechtvaardig*, leveren dus geen vermengd geluid op, schoon ik het daervoor houde, dat men deze woorden soms ook, naer het voorbeeld der ouden, en

- (1) De ouden stelden *uu*, in de woorden, welke wy thans met de diphtong *ui* schryven, *muis, huis*; maer in geen andere. Dit doet zien dat zy wel degelyk de dubbele vokael dubbel of met een' gemengden klank uitspraken. Hun *wt* is bekend.
- (2) Hoe de ouden de hardlange *o* in de woorden *schoen, doet, groet, boem*, (thans, en toen ook soms *schoon, dood*, enz. geschreven wordende) hebben uitgesproken, laet ik onverlet. Zy mogen *scho-en, do-et, gro-et, bo-em* (als vele Brabanders nog doen) of wel, *schoen, doet, groet* (met den tegenwoordigen klank der *oe*) gezegd hebben, het doet weinig ter zake. Waerschyntlyk zal elk schryver min of meer daerin zyn eigen dialekt gevolgd zyn, gelyk trouwens zulks ook met meer andere punten der spelling het geval was.

waer het de welluidendheid of de verscheidenheid vordert, met eene *e*, *wereld perel*, enz. behoort te schryven, en uit te spreken; vermits de klank der fransche *ê* by de Nederlanders algemeen gebruikelyk is, althans in de meeste woorden, waer de *e* zich vóór eene *r* geplaetst vindt; en doordien de *a* zich dikwyls in *ê* verwisselt (*varen*, *veren*, enz.).

Neemt men nu het hierboven door ons voorgedragene stelsel aen, zoo als ik het aennemelyk en uit onze oude tael bewysbaer achte, dan lossen zich alle zwarigheden op. De ouden verlengden dan de vokael door eene enclytische of doffe *e* (onmiddelyk op die vokael, of op de daer naest staende enkele consonans volgende) of schreven de dubbele, om dubbel uitgesproken te worden, by wyze van versmelting. De tusschenkomst dier *e* in *aennemelyk*, *dadelyk*, *namelyk*, *noodzakelyk*, en in vele andere zulke woorden, verklaert zich dan van zelf; zoo blyven dan alle de infinitiven onzer werkwoorden op *en* uitgaen, hetgeen met de Hollandsche schryfwyze van *gaan*, *staan*, enz. niet wezen kan; zoo moet de *ie* niet langer onder de tweeklanken gerekend worden; zoo kan de *ij* of *y* in meersylbige woorden (*mijne*, *schrijven*, enz.) als het teeken van eenen vermengden klank plaets hebben, zonder dat de regel der enkele vokaelspelling er by lyde; en zoo wordt eindelyk alles regelmatig.

Men denke, intusschen, niet, dat wy de bovenvermelde woorden *heel*, *deel*, *zijn*, enz. voor

tweelettergeregig willen doen doorgaen: zy zyn dit zoomin als de tweeklanken *au*, *ei*, *ui*, enz. in welke de overgang en versmelting op gelyke wyze plaets vinden⁽¹⁾. Ook zou onze verkortende uitspraek zich daertegen verzetten. En daerom zouden wy in vele woorden, als *dagelyks*, enz. veelliever de *y* dan de *ij* geschreven zien. Ons inzicht strekt slechts daerhenen, om den lezer een denkbeeld van de klankvorming by de ouden, en eene vaste regelmaet, te geven.

Daer wy over de macht der *enclytica* in onze tael sprekende zyn, zoo kunnen wy nog met een enkel woord doen opmerken, dat de *le*, de *se*, de *fe*, de *sche*, in *alle*, *ysselyk*, *gewisselyk*, *straffelyk*, *menschelyk*⁽²⁾, en in meer andere zulke woorden almede enclytische verlengingen zyn, welke verlengingen altyd naer den wortel der woorden verwyzen.

Maer ook in andere opzichten bezit de klemgevende *e* hare onmiskkenbare eigenschappen, die wy niet verzwigen mogen. Aen de adjectiven geeft zy eene byzondere kracht en beteekenis. Wanneer ik zeg *een groot man*, dan spreek ik van een' man, die tot de soort der *grooten* behoort, in het algemeen;

- (1) Men laet in het italiaensch de vokalen elk afzonderlyk hooren in de woorden *mai*, *miei*, *tuoi*, *suoi*, enz. zonder dat daerom die woorden meersylbig zyn.
- (2) Over de reden waerom de letteren *f*, *l*, *m*, *n*, *r*, en *s*, ook *effe*, *elle*, *emme*, *enne*, *erre* en *esse*, worden genoemd, zie BILDERDYK, t.a.p. bl. 156.

maer zeg ik *een groote man*, dan geeft de achteraan-gevoegde *e* aen *groot* eene *particulariserende* beteekenis, en ik bedoel dan een' *groote* onder de mannen (een' langen man). In *myn moeder* doe ik het woord *myn* kort hooren; door *myne moeder* houde ik de aendacht bepaeldelyker gevestigd op de betrekking van *my*, tot *moeder*, en breng er dus het accent op. Waerom de byvoeglyke naemwoorden van het vrouwelyk geslacht, en die op namen van zaken of dieren toepasselyk zyn gemaakt, doorgaens de *e* aennemen, kan men by BILDERDYK goede redenen vinden aengehaeld (welken schryver over dit onderwerp, gelyk over veel andere, behoort nagelezen en bestudeerd te worden). By de Belgen, zoowel als by de Hollanders, wordt zulks in het spreken meestal waergenomen: waeruit wederom volgt, dat eerstgemelden eene groote schoonheid van hunne tael verwaerloozen, door bestendig *eenen grooten man*, enz. te willen schryven.

Met hun *den*, in nominativo, zal het eveneens gelegen zyn. Het oude Nederduitsch kende slechts één artikel voor alle de geslachten, voor enkel- en meervoud, gelyk nu nog het engelsch; namelyk, de met hare sterke scheva uitgesprokene *d*. Men schreef *d'man*, *d'vrouw*, *d'kind*. Vandaer, dat wy by VAN DEN LEEMPUTTE aentreffen: *In den beginne was dwoort, ende dwoort was by Gode, ende God was dat woort*; vandaer, het nog zeer gebruikelyke *d'heer*, *van den huize*, enz.; vandaer, eindelyk, de reden, waerom wy de *de* met het daeropvolgende

woord laten versmelten, als dit woord eene vokaal aen het hoofd draegt (*d'eene, d'andere, enz.*)

Doch, wat nu van den? -

De stootende letter *n* heeft, van ouds, en uit haren aerd, kracht of drukking te kennen gegeven⁽¹⁾. Dit zal niemand loochenen. Ik moet derhalve *van den vader, aen den vader*, met *den* schryven, daer de beteekenis *vader* eene drukking ondergaet, waer door *vader* niet meer onveranderd, of op zich zelven (*d.i. in nominativo*) staen blyft, maer gewyzigd is. In het voorstel *de vader slaet den zoon*, ziet men duidelyk *den zoon* aengedaen; maer in het Vlaemsche *den vader slaet den zoon* vertoont zich dat onderscheid niet. En wie zeggen kan, dat het onderwerp steeds vóór het voorwerp geplaatst moet zyn, om de betrekking van het eene met andere aen te wyzen, kent onze tael niet, of vergeet, dat dan vele gezegden duister en onbepaald zouden worden, als, by voor beeld:

'T geloof dat hem den *hemel* gaf
Vertroostte hem, by 't zien van 't graf.

Dit is toch goed Vlaemsch, in den zin: *dat de hemel het geloof gaf?* Waerom dan niet liever geschreven:

(1) Zoo zeggen wy, dagelyks, *ik zal n'zondag by u komen*, zonder te weten waerom wy hierin de *n* gebruiken. Het is, om op het woord *zondag* te drukken; en de ouden zouden hier *ik zal den zondag by u komen*, geschreven hebben. In *ik en wil niet* wordt *ik* door het drukkende en negatvelyk gewyzigd. In *dien* wordt *die* meer aenwyzend gekenmerkt, enz. enz.

'T geloof dat hem de hemel gaf, enz.?

Het is waer, dit onderscheid kan, in het vrouwelyk en onzydig geslacht, en by het meervoud geen plaets vinden; en de Vlamingen hebben het niet geheel mis, als zy zeggen, dat zulke regel overal van toepassing behoorde te zyn. Dit was hy ook meerendeels by de ouden, die met de manlyke *n*, of met de vrouwelyke *r*, *van den vader*, *van der vrouw*, *van den kinde*, en in *plurali*, *van den vaderen*, *van den vrouwen*, *van den kinderen* schreven; ja, zelfs heden gebruiken wy nog soms, in het onzydig, *van den huize*, *aen den huize*, en stellen wy in het vrouwlyk geslacht, *ik gaf het der vrouw*, en, in het meervoud, *den kinderen*.

Doch, al bestond slechts dit onderscheid voor het manlyk geslacht alléén, dan nog dienden wy het te bewaren, daer het artikel, in onze tael, de geslachten niet aenwyst, en *daer het ons van grooter aenbelang toeschynt den logischen zin van een schriftelyk opstel te kunnen erkennen, dan wel het geslacht der naemwoorden*⁽¹⁾. Indien de Vlamingen het lidwoord

(1) Wat doet het my, dat *de hemel* (in het gegeven voorbeeld) tot het mannelyk geslacht behoort? - Maer het is my niet onverschillig te kunnen weten of *de hemel het geloof* dan of *het geloofden hemel gaf*. Het geslacht ligt, niet in de artikels, maer in de beduidenis of den vorm der naemwoorden opgesloten, gelyk BILDERDYK zoo uitmuntend bewezen heeft.

van het eene geslacht van dat der andere willen doen verschillen, zoo behoorden zy het vrouwlyk ook van de drie meervouden, en dezen van elkanderen te onderscheiden. Hun regel gaet dan ook niet door, terwyl hy, buiten alle bedenking, de tael hard en stroef en strydig met hunne eigene uitspraak maekt.

Wil iemand nog tegenwerpen, dat men uit de Hollandsche schryfwyze *de geleerde, de wyze*, niet weten kan, of men van een vrouw, dan wel van een' man spreke? Ik antwoorde, dat men, door aldus te schryven, blootelyk een *individu* bedoelt, welke geleerd of wys is⁽¹⁾; want de slotletter *e* toont ook hier, door hare enclytische werking, dat men meer op de hoedanigheid dan op den persoon ziet. Het kan een man of een vrouw zyn, dat is my tot dus verre onverschillig; en geen Hollander ter wereld, die zyne tael kent, zal ooit daeronder bepaeldelyk *een geleerd* of *wys man* bedoelen, zoo min als hy uit het woord *diepte* de diepte van een' put, van een rivier, of van eene gedachte verstaen zal.

Doch wy vergeten dat wy, zoo voortgaende, allengs de spelling uit het oog verliezen. Keeren wy tot dezelve terug, en zien wy, wat er ons, ter voltooiing onzer take, nog overig blyft.

(1) Een andere vraag zou het zyn: of het *algemeene* dat in dit *geleerde* en *wyze* ligt opgesloten, niet tot het *mannelyk geslacht* verwyze? - Men leze hierover BILDERDYK.

§. 3.

Over de medeklinkers, enz.

Indien ik het wel voor hebbe, zyn de belangrykste geschilpunten van het Hollandsch en het Vlaemsch reeds afgehandeld, en hebben wy nu nog slechts kortelyk te onderzoeken, hoe het met het gebruik der medeklinkers, met de spelling der gelykluidende, en der uit vreemde talen ontleende woorden, zoo ook met de vorming der verkleinwoorden, gelegen is.

Wat dan het eerste punt betreft: wy zouden er voor zyn, dat men, ter bewaring van het eigendomlyke onzer oude schoone tael, de *dt* schreve, als eene verkorting van *det*, in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden van den onvolmaekt- verledenen tyd der aentoonende wyze van onze verba, welke in de onbepaalde wyze eene *d* in de laetste lettergreep hebben, als *binden*, *worden*, enz. - En om de zelfde reden zouden wy de van ouds voor slotletters gediend hebbende *ch* het liefst geschreven zien in *macht*, *zacht*, *bocht* *gezicht*, *plicht*, *zucht*, en in de meeste andere zulke woorden, waerin de *t* de syllabe sluit; daer zulks, naer ons inzien, voor een vasten regel zou kunnen dienen, terwyl elke andere regelmaet moeilyk, en aen veel uitzonderingen onderhevig, is. De *g* toch, heeft eene zeer sterke scheva; zoo zelfs, dat de ouden het woord *magt* zeer

waerschyndlyk als *maget* (*virgo*) zouden hebben uitgesproken, gelyk de Hoogduitschen ook met *magd* doen. Ik hoef daerby niet te doen opmerken dat het geheel anders met *moogt*, *draegt*, *vraegt*, enz. gelegen is, die men oudtyds *moget*, *draget* en *vraget* zou geschreven hebben, en ook nu nog aldus mag laten hooren. - Doch, in *lachen*, *wichelaer*, *lichaem*, enz. schynt het ons op zyn best overtollig eene *g* voor de *ch* te plaetsen; vermits de *ch*, als slotklank, zich altoos by de vorige letters aansluit, en men dus niet *li-chaem*, *la-chen*, maer *lich-aem*, *lach-en* spellen moet.

Wat *koninklyk*, *aenvankelyk*, *vergankelyk* en meer zulke woorden is betreffende: schoon wy er verre af zyn, van deze manier van schryven belachelyk te vinden, gelyk sommigen doen, zoo verkozen wy toch liever *koninglyk*, *aenvanglyk*, *verganglyk*, (zonder inlassching der *e* achter *g*,) omdat wy gelooven, dat de *g*, op *l* overgaende, niet eigenlyk *k* wordt, maer dat de *gl* hier gelyk in het hoogduitsche *gleich* moeten worden uitgesproken.

In de tweede plaets, zouden wy de gelykluidende doch in beteekenis verschillende woorden, zoo weinig mogelyk, door de spelling willen doen onderscheiden. Immers, de geschrevene tael is slechts het afdruksel der zuiver gesprokene, en moet ook niet méér zyn. Door *g* in het eene woord, *ch*, in het andere, te gebruiken, door de *b* in *p*, *d* in *t*, te verwisselen, of, met andere woorden, door aen verschillende letters den zelfden klank toe te kennen

heeft men reeds groote verwarringen doen ontstaen, en zou men er nog grootere doen geboren worden. Hoe meer men, met de Vlamingen, het verschil zou trachten zichtbaer te maken voor het oog, hoe meer de gestelde regels van hunne kracht verliezen zouden. Al noemt men het schrift

*Cet art ingénieux
De peindre la parole et de parler aux yeux;*

het is toch niet blootelyk de *tael der oogen*, en dient wel degelyk om ook overluid gelezen te kunnen worden. Men vermyde dus, zorgvuldiglyk, het dubbelzinnig gebruik der gelykluidende woorden, en zoo zal onze stelregel nog bovendien het voordeel bezitten van tot een' goeden schryfstyl op te leiden. Sommige onderscheidingen nogtans, als *nog* van *noch*, *dog* van *doch*, en andere, die door een langdurig en ingeworteld gebruik gevestigd zyn, kan men blyven behouden.

Eindelyk zouden wy, met SIEGENBEEK, de uit vreemde talen ontleende woorden, welke door veelvuldig en langdurig gebruik by ons een algemeengeldend burgerrecht verkregen hebben, doorgaens met nederduitsche letteren willen spellen; doch, om zich aen eene vaste regelmaet te kunnen houden, en om niet alles van den vreemde overtenemen, gelyk men sedert eenigen tyd, en tegen het gevoelen van dien schryver aen, heeft beginnen te doen, zoo zouden wy in bedenking geven, of

men niet wèl zoude doen, met voor dit soort van vernationaliseerde woorden alleen te erkennen de zulken, voor welke er in het nederduitsch geene betere of eigene benamingen bestaen? - Doch, ook hier in zal men veel aen het gebruik moeten toegeven.

Om nu, ten slotte, nog een woord over de vorming der verkleinwoorden te zeggen, diene aangemerkt, dat ofschoon de Hollanders meer gebruik maken van *je*, en de Brabanders van *ke* of *ske*, beiden nogtans deze twee wyzen van verkleiningen gelykelyk erkennen; want de Brabanders zeggen en schryven zoo wel *printje*, *kindje*, *ventje*, *nichtje*, als *boeksken*, *woordeken*, en wat dies meer is. Doch de *pje* in *boompje*, *naempje*, *lichaempje*, enz. zagen wy geerne plaets ruimen voor *tje* of *tjen*, welke een minder vreemd voorkomen hebben.

En zoo ben ik dan aen het einde van myne opgenomene taek. Zoo heb ik dan beproefd om het verschil der Hollandsche en Vlaemsche schryf- en spreekwyzen voor te dragen en te beoordeelen. En dat deze beoordeeling, over het geheel, ten voordeele van het Hollandsch is uitgevallen, (ofschoon ik het stelsel van de verlenging der vokalen, by middel van verdubbeling, als met de regelmaat der tale strydig, heb moeten afkeuren,) behoeft niet nader aangewezen te worden, en zal door iemand, die myne redenen, vóór en tegen, met rype aen-

dacht heeft overwogen, niet licht worden in twyfel getrokken.

De behandeling van dit punt heeft ons aanleiding gegeven tot het ontdekken van nieuwe schoonheden in onze tael, die door nog geen' schryver opzettelyk waren aen den dag gelegd. Zy heeft ons nogmaels den rykdom en de voortreffelykheid onzer moedertale, waerop de Nederlander met recht roem draegt, doen bewonderen; zy heeft ons aengetoond hoe Bataven en Belgen, sints zy de broederhand van elkanderen aftrokken, en hun eigen weg verkozen te gaen, van het rechte spoor zyn afgedwaeld, en de eenvoudige regels hunner spraek hebben miskend of verwaerloosd. Zy heeft ons eindelyk geleerd hoe beiden, om een vergelyk te treffen, tot het oude Nederduitsch eenigermate zullen moeten terug treden, en hoe elk van hen zyne byzondere begrippen van spelling en tael (die den toets der deugdelykheid niet hebben kunnen doorstaen) op het altaer van broederlyke hereeniging, onderlinge beschaving en volmaking, zal moeten slachtofferen - voortaan geen *Vlaemsch*, geen *Hollandsch* meer schryvende, maer NEDERDUITSCH! - Gelukkig voor my, indien ik, door dezen mynen arbeid, iets mocht hebben toegebracht ter bevordering van eensgezindheid by myne zuid- en noordelyke Landgenooten, en dus tot het welzyn van myn dierbaer Vaderland!

EINDE.

Staet der bevolking van de Zuidelyke provincien der Nederlanden, zoo als deze zyn verdeeld, met opzicht tot de tael, by koninglyke besluiten van 15 september 1819, en 26 october 1822.

Provincien	Bevolking	Nederduitsche Tael	Hoogduitsch	Waelsch, en gedeeltelyk fransk.
ZUIDBRABAND het arrond. NYVEL, waelsch.	474,000	377,000	«	97,000
ANTWERPEN	380,000	380,000	«	«
OOSTVLAENDEREN	661,000	661,000	«	«
WESTVLAENDEREN	542,000	542,000	«	«
HENEGOUWEN	530,000	«	«	530,000
NAMEN	180,000	«	«	180,000
LIMBURG	307,000	307,000	«	«
LUIK	314,000	«	«	314,000
LUXEMBURG 1/2 duitsch, 1/4 fransk, 1/4 waelsch,	255,000	«	127,500	127,500
	3,643,000	2,267,000	127,500	1,248,500

NOTA. In de provincie Luxemburg is de fransche Tael in het bestuer gebleven. De fransk- en waelschsprekende bevolking te Brussel en in de kantons *Grez*, en *Terhulpe*, provincie Z. Brabant, zal niet verre van opgewogen zyn door de vlaemschsprekende in andere provincien, waer de fransche Tael de heerschende is gebleven, als, B.V. in de ommestreken van *Enghien*, *Steenkerke*, en andere plaetsen van het Henegouwsch, hy de grenzen van Vlaenderen, te Landen, enz. In Limburg heeft de volksspraek hier en daer een min of meer naer het hoogduitsch overhellend accent. Opmerking verdient het, dat de rykste en bloeiendste provincien tot de nederduitsche Tael behooren.

Lyst der Belgische dichters en schryvers, die in dit werk vermeld zyn.

- A (H.) deel II. bl. 250.
 Aken (Hendrik Van) II. 243.
 Aldegonde, *zie Marnix*.
 Anastasio (Oliverius de S^t) *zie Crock*.
 Antonissen II. 189.
 Asselyns (T)⁽¹⁾ II. 148.
 Assenede (Dirk Van) I. 168.
 B. (P.) II. 305.
 Backere (Peeter De) I. 284.
 Baerle (Kasper Van) II. 71.
 Bal (Henrik) I. 205.
 Balleé (Joannes) II. 174.
 Ballieu (J.) II. 195.-307.
 Bapt (J.) II. 168.
 Barleus, *zie Baerle*.
 Bast (M.J. De) II. 241.
 Bax (Rombaut) II. 150.
 Becanus (Joannes Goropius) I. 27.
 Beer (Peeter De) II. 110.
 Behaegel II. 242. 309.
 Belleghem (P.J. Van) II. 195. 306.
 Bellemans (Daniel) II. 140.
 Bellet (Jan) II. 259.
 Bempde (Jordanus Van den) II. 268.
 Bettens (Michiel) II. 271.
 Bie (Cornelis De) II. 132.
 Bogaert (J.E.R.) II. 222.
 Bolognino (Guilielmus) II. 265.
 Borchgrave (P.J. De) II. 217.
 Borcht (Willem Van der) II. 77.
 Borcht (Jan Frans Van der) II. 169.
 Born (Honorius Van den) II. 76.
 Bosch (Joannes Van den) II. 261.
 Bouchaute (Livinus Fr. Van) II. 167.
 Boudewyns (Michiel) II. 125.
 Boxtel (Joseph Van) II. 140.
 Brande (Geeraert Van den) II. 260.
 Broomans (Lodewyk) II. 127.
 Buck (Adriaen De) II. 270.
 Bundere (Jan Van den) I. 264.
 Byns (Anna) I. 223.
 C. (W.J.) II. 196.

(1) *Een Hollander, Het blyspel, van hem vermeld, is slechts in Vlaenderen herdrukt.*

Calfstaf I. 151.
Caverson (J. Van) II. 87.
Cammaert (Joannes Franciscus) II. 172.
Campen (J. Van) II. 162.
Casteleyn (Matthys De) I. 240.
Castro, *zie Borch* (Willem Van der)
Castro (Joannes à) II. 143.
Caudron (Guilliam) II. 103.
Clerck (Claudius De) II. 92.-258.
Clerck (Jacob De) II. 62.
Coberger (Wenceslaus) II. 62.
Coens (Jan) I. 277.
Coleners (Rosiana) I. 243.
Colius. *zie Cools*.
Condé (J. De) II. 148.
Coninckx (S.M.) II. 222.
Conincq (Jonker F.C. De) II. 265.
Cools (Jacob) II. 17.
Cracco (D.) II. 222.
Craywinkel II. 198.
Crock (O. De St Anastasio De) II. 136.
Croon (Petrus) II. 120
Cruycen (Judocus Van der) II. 145.
Daele (Frans Donatiaen Van) II. 213
Dale (Jan Van den) I. 206
Damme (Eugenius Van) II. 222.
Dathenus (Petrus) I. 282.

David (Joannes) I. 277. II. 246.
 Deckher (G. Theodosius Walhorn) II. 76.
 Deene (Eduard De) I. 261.
 Dekens (Joannes) I. 184.
 Donck (Christoffel Van der) II. 62.
 Donkanus (M.) I. 277.
 Droomers (Jan) II. 148.
 Duym (Jacob) II. 45.
 E. (R.V.) II. 129.
 Eede (Willem Van den) II. 146.
 Elinx (Jan) II. 147.
 Elst (Willem Van der) II. 48.
 Eupen (Van) II. 189.
 Fay d'herbe (Henrik) II. 74.
 Flas (Anthony) II. 272.
 Florisoone II. 189.
 Foere (L. De) II. 222.
 Fonteyne (Claude) II. 74.
 Fornenberch (Alex. Van) II. 74.
 Fourmenois (Matthias De) II. 269.
 Fournier (Lodewyk) II. 214.
 Fraet (Frans) I. 256.
 Fruytier (Jan) II. 258.
 G. (M.A.) I. 261.
 Geestdalle (J.F. Van) II. 304.
 Gheraert (Broeder) I. 170.
 Gheschier (Pieter) II. 90.
 Gheyn (Van der) II. 222.
 Ghistele (Cornelis Van) I. 243.
 Ghistele (Joos Van) I. 244.
 Goetman (Lambert) I. 202.
 Goossens (H.) II. 74.
 Gorp (Van) *zie Becanus*.
 Grave (C.J. De) I. 27.
 Grave (Pieter Francies De) II. 168.
 Grieck (Claude De) II. 87.
 Grieck (Jan De) II. 87.
 Haecht (Willem Van) I. 255.
 Hanins (Albert Ignat. D') II. 93.
 Harduyn (Frans) II. 45.
 Harduyn (Justus) II. 39.
 Harts (Herman) II. 140.
 Heemsen (Joannes David) II. 254.
 Heensel (F. Van) II. 74.
 Heere (Lucas De) I. 283.
 Heil (Leo Van) II. 87.
 Heinsius (Daniel) II. 35.

Helu (Jan Van) I. 164.
Henckel (F.L.) II. 222.
Hendrix (J.B.) II. 168.
Herpener (Pieter De) I. 254.
Heyden (Cornelis Van der) I. 253.
Heyden (Gaspar Van der) I. 278.
Heyns (Pieter) I. 285.
Heyns (Zacharias) II. 65-260.
Hoefnagel (Georgius) I. 284.
Hofman (J.B.J.) II. 185.-222.
Hooftman (B.) II. 74.
Hooghstraten (P.L. Van) II. 74.
Houwaert (Joannes Baptista) I. 286.
Huaert (Anthoon) II. 74.
Immeloet. *zie Ymmeloet.*
Jan I. *Hertog van Brabant* I. 119.
Janssens (Balduinus) II. 196.-307.
Jeoffroy (Jan Baptist) II. 152.
Jonghe (B. De) I. 273.
Jongheryx (Philip) II. 164.
Kempnaer (Bernard Seyeryn) II. 266.
Kerrix (Barbara) *zie Ogier.*
Kerrix (Willem) II. 148.
Kilianus (Cornelis) I. 274.
Kimpe (Petro Antonis) II. 168.
Klerck (Niclaes De) I. 182.
Krafft (Jan Laurens) II. 164.
Lambin (J.J.) II. 222.
Lambrecht (Joost) I. 252.
Lambrecht (Jan) II. 111.
Leemputte (Hendrik Van den) II. 352.
Leenheer (Jan De) II. 142.
Lemmens (M.) II. 74.
Liefvelt (Jonkheer Theodosius Van) II. 251.
Linden (David Van der) II. 62.
Lixbona (Joannes De) II. 134.
Loemel (Gaudentius Van) II. 133.
Loo (Thomas Van) II. 231.
Loo (Van) II. 189.
Lyftocht (Franciscus) II. 270.
Maerlant (Jacob Van) I. 151.
Maesen (M.J. Van der) II. 227.
Makeblyde (Lodewyk) II. 264.
Mallants (Pieter) II. 135.

Mander (Karel Van) I. 295.
 Manilius (Cornelis) I. 253.
 Marnix (Philip Van) I. 275.
 Marselaer (Adriaen Van) I. 284.
 Massemin II. 189.
 Meerbeeck (Adrianus Van) II. 16.
 Meerbeecq (Jan Van) II. 164.
 Meteren (Emmanuel Van) II. 16.
 Meulen (Catharina Van der) II. 161.
 Meyer (Livinus De) II. 157.
 Minnen (Livinus Van der) II. 147.
 Moelder (Hieronimus De) II. 133.
 Moons (J.) II. 178.
 Moorman (Joannes) II. 173.
 Muelen (Andries Van der) I. 242.
 Munster (Dirk Van) I. 203.
 Mye (J. Van) II. 91.
 Neefs (Hubert) II. 88.
 Nerrincq (Frans) II. 162.
 Nieuwelandt (Willem Van den) II. 54.
 Nieuwelandt (Constantia Van den) II. 89.
 Noot (Jonkheer Jan Van der) I. 290.
 Noydekyn I. 151.
 Numan (Philip) I. 291.
 Ogier (Willem) II. 129.
 Ogier (Barbara) II. 148.
 Olivier (J.) II. 222.
 Pauwels (J.A.F.) II. 178.
 Perclaes (Nicolaes) II. 74.
 Piens (F.M.) II. 175.
 Plantyn (Christoffel) I. 274.
 Pluvier (L.J.E.) II. 190.
 Poel (Aug. Eug. Van den) II. 220.
 Poirters (Adriaen) II. 94.
 Porquin (Lowys) II. 249.
 Potter (L. De) II. 222.
 Roches (J. Des) II. 193-306.
 Roelants (Geeraert) I. 203.
 Roesmond(t) (Godschalck) I. 263.
 Rouere (Anthonis De) I. 203.
 Rouvroy (P. Van) I. 143.
 Ryssele (Colyn Van) I. 246.
 Sambeeck (Joannes Van) II. 266.
 Sanden (Jacobus Van der) II. 178.
 Sasbout (Matthias) I. 274.
 Schepperus (Joannes) II. 61.
 Schets (Melchior) I. 269.

Scheybels (G.) II. 87.
Scholten (Gaspar) II. 267.
Schrieck (Adriaen Van der) I. 27.
Sevecoten, *zie Zevecotius*.
Sexagius (Ant. 'T Sestich, of) I. 252.
Siceram (Everard) II. 61.
Simpel (David De) II. 220.
Smet (C.) II. 241.
Smidt (Frans De) II. 150.
Smyters (Anthonis) II. 68. 253.
Spoelbergh (Willem) II. 61.
Steven (Andries) II. 176.
Stevens (Pater) II. 187.
Stevyn (Simon) II. 16.
Stichelbaut (Albericus) II. 215.
Stoke (Melis) II. 163.
Straelen (Anthonis Van) I. 269.
Swaen (M. De) II. 272.
Sweertius (Franciscus) II. 71.
Terbruggen (J.A.) II. 272.
Thieullier (Jan) II. 73.
Tourbé (J.) II. 241.
Vaernewyck (Marcus Van) I. 246. II-246.
Vaernewyck (J. Ph. Van) II. 168.
Valckgrave (Jan De) II. 264.
Velthem (Lodewyk Van) I. 179.
Verheyen II. 189.
Verhoeven (G.F.) II. 180.
Verloo II. 197.
Vermandele (Theodorus) II. 226.
Verpoorten (J.D.) II. 195.
Verstegen (Richard) II. 69.
Vervier (C.A.) II. 222.
Vichet (Reinier) II. 163.
Vilt (Jacob) I. 201.
Vleeschoudere (Pieter De) II. 116.
Vloers (Peeter) II. 115.
Voort (Jeronimus Van der) I. 292.
Vos (Lambert De) II. 118.
Vossius, *zie Vos*.
Vranckx (Sebastiaen) II. 89.

Vredius, *zie Wree*.
Utenhove (Willem) I. 151.
Walhorn, *zie Deckher*.
Waterschoot (Daniel) II. 195.
Weert (Jan Willem De) I. 200.
Wellens (Bisschop) II. 189.
Wichelen (Merten Van) II. 74.
Willems (Claes) I. 197.
Wils (Adriaen) II. 74.
Wils (B.) II. 168.
Wolff (J. De) II. 178.
Wolschaten (Gerard Van) II. 106.
Wree (Olivier De) II. 62.
Wtenhoven (Jan) I. 249.
Wynck (Karel) I. 284.
Ymmeloot (Jacques) II. 53.-256.
Ysermans (Joannes) II. 74.
Zeebots (Willem) II. 147.
Zeelander II. 189.
Zevcotius (Jacobus) II. 18.